

George Bancroft

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑ.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIBRI DECEM.

CODICUM MSS. COLLATIONE RECOGNITI,

ET

NOTIS ILLUSTRATI,

A GULIELMO WILKINSON, A.M.

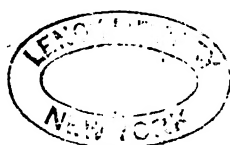
E COLL. REGINÆ.

EDITIO ALTERA.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

1803.

NEW YORK

LECTORI S.

En tibi libellum, arte elaboratum et ingenio perfectum, quem viri omnis ævi eminentissimi in sinu gestarunt, et dies *noctesque* evolverunt. Hunc si pluribus, verbis licet amplissimis, laudarem, idem facerem ac si soli lucernam accenderem: nec est quod dubitem, quin, si eum perlegeris, mecum non invitus fateberis omni laude majorem esse. Nolo itaque te in limine diutius morari, quam tantisper dum narrem quid huic nostræ editioni acceptum referat.

Id inprimis egimus, ut Græca quam emendatissime prodirent. Quem in finem impressa omnia melioris notæ exemplaria adhibuimus; ac præterea Codices tres MSS. unum e Museo *Johannis Mori* Episcopi Eliensis, aliosque duos e Bibliothecis Oxoniensibus Collegii Novi et Collegii Corporis Christi.

Deinde ne quid iis, qui in Græcis literis minus versati sint, parum consuluisse videremur, *Dionysii Lambini* versionem, fidelissimam æque ac elegantissimam, textui subjecimus: nec quidquam in ea exprimenda mutavimus, nisi locis admodum paucis, ubi e Græcis longiuscule recessisse visus est optimus interpres.

Præterea, tui in gratiam, obscuriora quædam pro virili illustrata dedimus inter textum et versionem,

ut et totius operis conspectum sub ejus initium, et ad calcem Indicem satis locupletem dictionum vocumque Aristotelicarum, quibus nihil usquam 'Ατ]ικώτερον invenimus.

Hæc te voluimus non nescire, nec tua interest pluribus interpellari. Vale, et nobis, ad alia aggredientibus, fausta omnia precare.

GUL. WILKINSON.

COLL. REG. OXON.
Maii 27. 1715.

CONSPECTUS

ETHICORUM NICOMACHEORUM.

TABULA LIBRI I.

Agit

- in Proœmio.
  1. De ſubjecto philoſophiæ moralis.
  2. De modo illam tractandi.
  3. De auditore illius.

  Docetque
  - Cap. 1.
    1. Quod omnes actiones humanæ diriguntur ad aliquod bonum, ſive finem.
    2. Quod finium eſt differentia, et quod alii aliis ſunt præſtantiores.
    3. Quod fines principales finibus ſibi ſubjectis ſunt præſtantiores.
  - Cap. 2.
    1. Quod datur ultimus finis, quod ſit ſummum bonum.
    2. Quod eſt philoſophiæ moralis de hoc agere.
  - Cap. 3.
    1. Quo modo philoſophiæ moralis præcepta ſunt tradenda.
    2. Quis hujus doctrinæ eſt idoneus auditor.
- in capp. 4 5 et 6.
  - De natura ſummi boni.

  Docet quid non ſit, capp. 4 5 et 6.
  - Cap. 4.
    1. In genere recenſet aliorum de ſummo bono (cujus in nomine omnes conveniunt, ſc. quod eſt εὐδαιμονία, *Beatitudo*) falſas opiniones.
    2. Unde, an a fine, an a mediis initio ducto, hæc doctrina eſt tradenda?
  - Cap. 5.
    - In ſpecie illas opiniones examinat, et beatitudinem nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in divitiis, nec in habitu virtutis poſitam eſſe oſtendit.
  - Cap. 6.
    - Non in Idea boni.

TABULA LIBRI I.

Agit

- capp. 7, 8, 9, 10, 11 et 12. De natura et accidentibus summi boni.
  - Declarat quid sit. Cap. 7.
    1. Rudi ejus definitione.
    2. Exacta et perfecta definitione, sc. quod est ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἀρίστην ἐν βίῳ τελείῳ, *functio muneris animi optima virtute directa in vita perfecta.*
    3. Methodi definitivæ, qua beatitudinis naturam investigavit, causam affert.
  - Definitionem beatitudinis veterum auctoritate confirmat.
    - Cap. 8.
      1. Quod est ἐνέργεια ψυχῆς.
      2. Quod est κατ' ἀρετήν.
    - Cap. 9. Quæstionem, ex particulæ præcedentis explicatione ortam, dissolvit: qua sc. ratione Beatitudinem obtineamus?
    - Cap. 10. Quod est ἐν βίῳ τελείῳ, et quæstionem arduam examinat, vivine an mortui beati sunt dicendi?
  - Quærit.
    - Cap. 11. An res adversæ vel prosperæ amicorum vel posterorum mortuos afficiant?
    - Cap. 12. An beatitudo sit e numero eorum, quæ laude, an eorum, quæ honore sunt digna.
- Cap. 13. De virtute.
  - Quam dividit in duas species, sc. in eas, quæ in ratione positæ sunt, et eas, quæ ad mores pertinent, secundum facultates animæ, de qua accuratissime in hoc cap. disserit.

TABULA LIBRI II.

- Agit de virtute morali
  - In genere libb. 1, 2, et 3.
    - Ejus ortus et interitus causas, et quodnam sit acquisitæ signum, et in quo versatur investigat lib. ii. capp. 1, 2, et 3.
      - Docet
        - Cap. 1.
          - Eam consuetudine et usu agendi acquiri.
        - Cap. 2.
          - Eam ab eo quod nimium et quod parum est corrumpi.
        - Cap. 3.
          - 1. Signum virtutis acquisitæ esse voluptatem.
          - 2. Virtutem in voluptatibus et doloribus occupari.
      - Resolvit
        - Cap. 4.
          - Quæstionem ex præcedentibus ortam, sc. an recte dictum sit, justa agendo justos effici?
    - Quid sit ostendit ejus definitionem
      - Tradendo capp. 5, et 6.
        - Investigat
          - Cap. 5.
            - Genus, quod sit ἕξις προαιρετικὴ, *habitus ad consilium agendi capiendum aptus.*
          - Cap. 6.
            - Differentiam, quod sit ἐν μεσότητι τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν.
      - et Explicando singillatim per particulas
        - Differentiam capp. 6, 7, 8, et 9.
          - Cap. 6.
            - Genere, ut quid sit μεσότης constet.
          - Cap. 7.
            - Specie, in singulis virtutibus μεσότητα dari inductione probat.
          - Cap. 8.
            - Quomodo suis extremis opponatur μεσότης, et quomodo extrema inter se pugnent.
          - Cap. 9.
            - Μεσότητα consequendi difficultatem, ejusque superandæ rationem.

- Virtutis moralis
  - Definitionis
    - Genus quod sit ἕξις προαιρετικὴ, explicat capp. 1, 2, 3, 4, et 5.
      - Tradendo
        - Cap. 1. Τῦ ἀκουσίυ violenti, et τῦ ἑκουσίυ sponte facti, definitiones.
        - Cap. 2. Rudem τοῦ προαιρετοῦ definitionem.
        - Cap. 3. Perfectam ejus definitionem.
      - Quærendo
        - Cap. 4. Utrum id, quod sub voluntatem cadit, vere bonum sit necne?
        - Cap. 5. An Virtutes et vitia sint voluntaria necne?

In fine cap. 5. repetit ea, quæ hactenus de Virtute dicta sunt.

  - Species explicare incipit
    - Fortitudinis
      - Veræ explicat
        - Cap. 6. Differentiam, quod circa θάῤῥη et φόβους versatur.
        - Cap. 7. Genus quid sit μεσότης.
      - Non veræ
        - Cap. 8. Quinque species enumerat,
      - 2. accidentia memorat
        - Cap. 9.
          1. Magis in metu quam fiducia versari.
          2. Ejus finem esse jucundum, media vero, quæ ad eam ducunt, molesta.
    - Temperantiæ
      - Proponit et Quærit
        - capp. 10 et 11. Definitionem, et ejus particulas singillatim explicat.
        - Cap. 12. Utrum intemperantia magis quam timiditas sponte suscipiatur?
        - Cap. 13. De translatione nominis intemperantiæ ad errata puerilia.

TABULA LIBRI IV.

Pergit { In hoc libro { Virtutes reliquas explicare } Docetque {

- Cap. 1. { Quid sit *Liberalitas*, ejusque extrema, *profusio* sc. et *illiberalitas*.
- Cap. 2. { Quid sit *Magnificentia*, et vitia ei opposita, sc. *μικροπρέπεια* et *ἀπειροκαλία*.
- Cap. 3. { Quid sit *Magnanimitas*, et *animi demissio* et *superbia*: quædamque *magnanimitatis* accidentia explicat.
- Cap. 4. { Quid sit *Virtus* illa *ἀνώνυμος*, quæ est *μεσότης περὶ τιμὴν*, quæque ejus sunt extrema.
- Cap. 5. { Quid sit *Lenitas*, et vitia huic contraria, quæ *ὀργιλότης* et *ἀοργησίας* dici possent.
- Cap. 6. { Quid sit *Virtus* illa, quæ est mediocritas inter nimium *placendi studium* et *morositatem*, quæque *Affabilitas* nominari possit.
- Cap. 7. { Quid sit illa *Virtus*, quæ est *μεσότης* inter *arrogantiam* et *dissimulationem*: quæ in lib. ii. cap. 7. *ἀλήθεια* nominatur.
- Cap. 8. { Quid sit *εὐτραπελία*, et quænam vitia ei opposita habet.
- Cap. 9. { Quid sit *Verecundia*, quam perturbationi quam habitui similiorem esse dicit.

TABULA LIBRI V.

- De Justitia agit
  - capp. 1 2 3 4 et 5. — Ejus naturam et species explicat.
    - Cap. 1.
      1. Rudem et generalem *justitiæ* et *injustitiæ* tractationem aggreditur.
      2. Rudi et speciali modo de iis agit, et duas *justitiæ* species ex ipsius nominis significatione elicit.
      3. Priorem *justitiæ* speciem, quæ *legitima* et *universalis* est, describit.
    - Cap. 2.
      1. Alteram *justitiæ* speciem, quæ *particularis* est, et æqualitate veluti forma continetur, explicat.
      2. Exactius de hac disputat, ejusque duas esse species probat, *distributivam* sc. et *commutativam*.
    - Cap. 3.
      1. *Justitiæ* utriusque naturam inter se communem declarat.
      2. Quid sit *justitia distributiva* docet.
    - Cap. 4. — De *justitia commutativa* agit, quam διορθωτικὴν appellat.
    - Cap. 5.
      1. Quærit utrum *jus talionis* simpliciter *jus* sit?
      2. Omnium rerum *mensuram* revera esse *usum* seu *indigentiam* ex compacto autem nummum docet.
      3. Omnia ea, quæ de *justitia* et *injustitia* dicta sunt, breviter colligit.

TABULA LIBRI V.

- De Justitia agit capp. 6, 7, 8, 9, 10 et 11. Quæstiones varias, quæ ad *justitiam* pertinent, quæque tunc temporis agitabantur, solvit.
  - capp. 6. 7. et 8. quærit ex quibusnam actionibus *injustis injustus* quis appellari possit.
    - Cap. 6.
      1. Quæstionem proponit.
      2. *Jus* in *Civile, Herile,* et *Œconomicum* distinguit.
    - Cap. 7.
      - *Jus* aliud *Civile*, aliud *naturale*, aliud *legitimum* esse probat, et de iis separatim loquitur.
    - Cap. 8.
      1. Quæstionem propositam accuratissime solvit.
      2. Docet eorum, quæ invite fiunt, alia venia digna esse, alia vero non.
  - Cap. 9.
    - Quærit
      1. Utrum possit quisquam vere *injuriam* sua voluntate accipere necne?
      2. Utrum *injuriam* faciat is, qui plus alicui tribuit præter ejus meritum ac dignitatem, an is qui plus consecutus est?
    - Docet
      1. Quod res haud ita facilis est *justum esse*.
      2. Quod arduum est ea, quæ *justa sunt*, nosse.
  - Cap. 10.
    - Declarat
      1. Quid sit *æquitas* et *æquum bonum*.
      2. Quis sit *vir æquus* et *bonus*.
  - Cap. 11.
    - Quærit
      - Utrum quis sibi ipsi injuriam faciat necne?

TABULA LIBRI VI.

Agit De Virtutibus, quæ in ratione positæ sunt, in

- Genere
  - Cap. 1.
    1. Ostendit necesse esse ut quid sit *recta ratio* inquirat, quo perfectius *Virtutum Moralium* natura intelligatur.
    2. Probat duas esse animi partes ratione præditas, alteram in qua vis sciendi, alteram quæ ad ratiocinandum valet.
  - Cap. 2.
    1. De principiis agendi disserit.
    2. Ex supra dictis colligit ambarum animi partium, quæ *ad cogitandum valent*, opus esse veritatem, et proinde qui *habitus* efficiunt ut utraque pars verum enunciet, hos esse utriusque *virtutes*.
  - Cap. 3.
    - Statuit 5 esse, quibus animus verum enunciat: sc. *Artem*, *Scientiam*, *Prudentiam*, *Sapientiam*, et *Mentem* sive *Intelligentiam*.
- Specie
  - Cap. 3. — De *Scientia*.
  - Cap. 4. — De *Arte*.
  - Cap. 5. — De *Prudentia*.
  - Cap. 6. — De *Mente* sive *Intelligentia*.
  - Cap. 7. — De *Sapientia*.
  - Capp. 7, 8, 9, 10, et 11. — Accuratissime de *Prudentia* ejusque speciebus.
  - Cap. 12. — De *Prudentiæ* ac *Sapientiæ* utilitate.
  - Cap. 13.
    1. *Virtutem* distinguit in *Naturalem* et *acquisitam*, quam et proprie *Virtutem* appellat.
    2. *Virtutem* proprie dictam sine *Prudentia* non posse constare docet.

TABULA LIBRI VII.

A. git — De *continentia* et *incontinentia*, habitibus imperfectis sive dispositionibus, explicando

- **capp. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, et 10.** — Earum *Formam* sive naturam.
  - **Cap. 1.**
    1. Recenset genera eorum, quæ in moribus expetenda vel fugienda sunt.
    2. De *Virtute Heroica* agit.
    3. De *Continentia* et *Incontinentia* aliorum opiniones profert.
  - **Cap. 2.** — Opiniones prædictas exagitat, et quid alii in iis reprehendant declarat.
  - **Cap. 3.**
    1. Tres quæstiones de his *dispositionibus* proponit.
    2. Primam quæstionem tractat, sc. utrum *scientes peccent incontinentes* necne?
  - **Capp. 4, et 5.** — Secundam quæstionem examinat, sc. *in quibus continens et incontinens versentur?*
  - **Cap. 6.**
    1. *Incontinentiam* eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ *incontinentia* turpiorem esse probat.
    2. Docet quomodo voluptates, in quibus versantur *continentia* et *incontinentia*, differunt.
    3. *Feritatem* vitiositate minus malum esse ostendit.
  - **Cap. 7.** — Quæstionem tertiam explicat, sc. utrum *continens* et *patiens idem sint.*
  - **Capp. 8, 9, et 10.** — Aliorum opiniones de *continentia* et *incontinentia* in cap. 1. propositas, et cap. 2. exagitatas, examinat, ut quatenus cum veritate consentiunt, approbentur: quatenus ab eadem dissentiunt, repudientur.
- **capp. 11, 12, 13, et 14.** — Earum *materiam* subjectam *voluptatem* sc. et *dolorem.*
  - **Cap. 11.**
    1. Declarat quam necessarium sit ut hoc in loco de *voluptate* agat.
    2. Vulgatas de *voluptate* opiniones recenset, easque argumentis confirmat.
  - **Cap. 12.** — Opiniones in superiore cap. memoratas ex aliorum sententia examinat, argumentaque, quibus impugnantur, enumerat.
  - **Capp. 13, et 14.** — Ex propria sententia enarrat, quæ opinionum prædictarum veræ, quæ autem falsæ sunt.

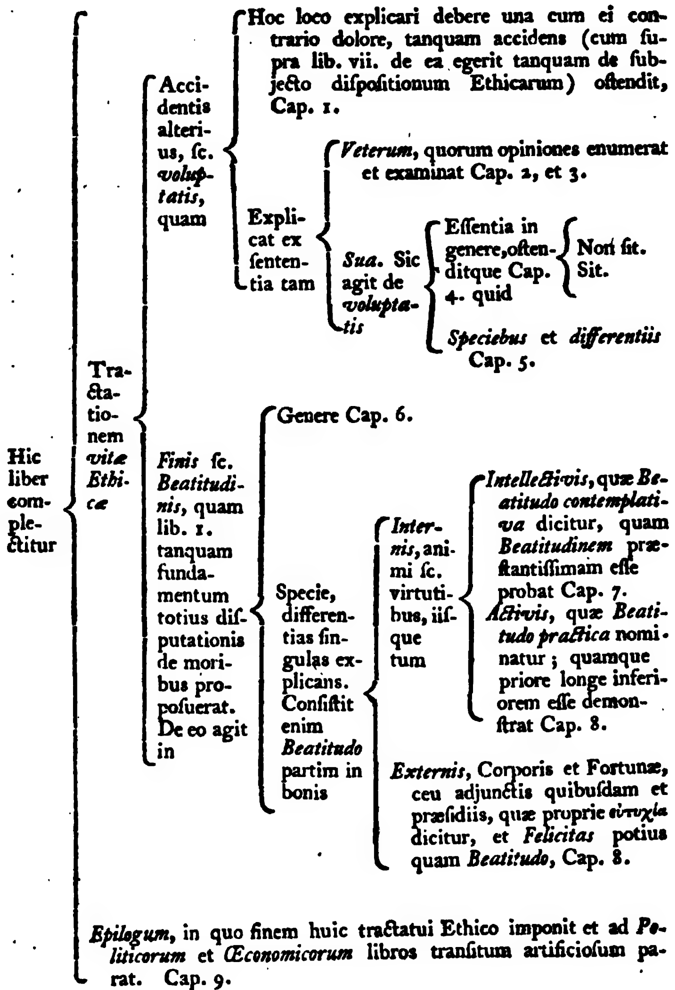
De Amicitia

- Agendum esse, Cap. 1. variis argumentis probat.
- Agit siquidem
  - Occasione duarum quæstionum quarum prima est, utrum *inter omnes amicitia esse possit?* secunda, utrum *unica sit amicitiæ species, an plures?* quas explicandas suscipit, *Amicitiæ*
    - Essentiam persequitur, tum in
      - Genere Cap. 1. et 2. causas illius recensens easdemque tandem definitione colligens, quod φιλία nihil aliud sit, quam εὔνοια ἐν ἀντιπεπονθόσι, μὴ λανθάνουσα.
      - Specie, capp. reliquis usque ad 12. tradens differentias *Amicitiæ* ex causis desumptas, nimirum a
        - Materia et fine quarum occasione satisfacit quæstioni
          - Posteriori, quod sunt plures *amicitiæ materiales species* quas
            - Cap. 3. Dividit in
              - *Imperfectas*, quæ voluptatis vel utilitatis causa contrahuntur, et
              - *Perfectam*, quæ Virtutis causa suscipitur.
            - Cap. 4. confert inter se.
          - Priori, quod *inter omnes Amicitia non esse possit*, sive spectes *amicorum*
            - *Qualitatem.* Cap. 5.
            - *Quantitatem*, sive *numerum.* Cap. 6.
        - Forma ex quibus respondet quæstioni
          - Posteriori, quod sc. *non sit unica species amicitiæ formalis* sed plures, quas
            - capp. 6, et 7.
              - Recenset, et aliam ἐν ἰσότητι sive κατὰ ποσὸν, aliam ἐν ὑπεροχῇ, sive κατ' ἀξίαν esse inquit.
              - Explicat, quomodo in singulis æqualitas insit et dilectio.
          - Priori, *quinam amici inter se esse possint.* Cap. 8.
        - *Efficientibus* personis amicorum, solvit igitur
          - Priorem Cap. 9, 10, et 11, longa et illustri resolutione.
          - Posteriorem Cap. 12.
    - Adjuncta subnectit, *conservationem* sc. et *dissolutionem*, et
      - Explicat, quæ criminationes oriri solent, docetque quomodo præcaveri, vel ortæ e medio tolli possint, in *amicitiis* ἐν
        - Ἰσότητι, Cap. 13.
        - Ὑπεροχῇ, Cap. 14.

TABULA LIBRI IX.

- De *Amicitia*
  - Quæstiones varias, quæ ex supra dictis oriri poterant, vel quæ tunc temporis agitabantur, explicat.
    - Quærit
      - Cap. 1. Quænam sunt causæ querelarum inter amicos καθ' ὑπεροχὴν, et quomodo ea amicitia conservetur?
      - Cap. 2. Quæ gratia cui sit referenda?
      - Cap. 3. An si mutuum et æqualitas in amore non servetur, amicitia sit dirimenda?
      - Cap. 4.
        1. An ea, quæ ab amicis in amicos conferri solent, et quibus amicitiæ circumscribuntur, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, fluant?
        2. Docet quod valde vitiosi nec sibi ipsis nec aliis sunt amici.
      - Cap. 5. Utrum *Benevolentia* sit *Amicitia* vel *amicitiæ* principium?
      - Cap. 6. An *Concordia* sit *amicitia*, vel solum ad eam pertinet?
      - Cap. 7. Quare *Benefici* eos, de quibus bene meriti sunt, vehementius amant, quam ii, qui beneficium acceperunt, bene de se meritos?
      - Cap. 8. Utrum se ipsum maxime an alium amare oporteat?
      - Cap. 9. Utrum aliquando futurum sit ut amicis egeat beatus, necne?
      - Cap. 10. Quot amici sint asciscendi, multi an pauci?
      - Cap. 11. Utrum in rebus secundis magis, an in adversis, amicis opus est?
      - Cap. 12. Utrum vitæ societas in amicitia maxime requiratur?

TABULA LIBRI X.

Hic liber complectitur

- Tractationem *vitæ Ethicæ*
  - Accidentis alterius, sc. *voluptatis*, quam
    - Hoc loco explicari debere una cum ei contrario dolore, tanquam accidens (cum supra lib. vii. de ea egerit tanquam de subjecto dispositionum Ethicarum) ostendit, Cap. 1.
    - Explicat ex sententia tam
      - *Veterum*, quorum opiniones enumerat et examinat Cap. 2, et 3.
      - *Sua*. Sic agit de *voluptatis*
        - Essentia in genere, ostenditque Cap. 4. quid
          - Non sit.
          - Sit.
        - *Speciebus* et *differentiis* Cap. 5.
  - *Finis* sc. *Beatitudinis*, quam lib. 1. tanquam fundamentum totius disputationis de moribus proposuerat. De eo agit in
    - Genere Cap. 6.
    - Specie, differentias singulas explicans. Consistit enim *Beatitudo* partim in bonis
      - *Internis*, animi sc. virtutibus, iisque tum
        - *Intellectivis*, quæ *Beatitudo contemplativa* dicitur, quam *Beatitudinem* præstantissimam esse probat Cap. 7.
        - *Activis*, quæ *Beatitudo practica* nominatur; quamque priore longe inferiorem esse demonstrat Cap. 8.
      - *Externis*, Corporis et Fortunæ, ceu adjunctis quibusdam et præsidiis, quæ proprie εὐτυχία dicitur, et *Felicitas* potius quam *Beatitudo*, Cap. 8.
- *Epilogum*, in quo finem huic tractatui Ethico imponit et ad *Politicorum* et *Œconomicorum* libros transitum artificiosum parat. Cap. 9.

ΑΡΙΣΤΟ-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Α'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. I.

ΚΕΦ. α'.

ΠΑΣΑ τέχνη καὶ πᾶσα [a] μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ· [1] διὸ καλῶς ἀπεφήναντο [b] τἀγαθὸν, οὗ πάντα ἐφίεται. Διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γάρ εἰσιν ἐνέργειαι· τὰ δὲ [c] παρ' αὐτὰς, ἔργα τινά· ὧν δ' εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ

[a] Μέθοδος ab aliis vertitur *scientia*, ab aliis vero *cognitio*, ut latius pateat quam ars: quasi diceretur *omnis ars, immo omnis cognitio*.
[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 1. [b] Per τἀγαθὸν *ipsum bonum*, sive naturam quandam bonis omnibus communem, intelligi vult Muretus. [c] Alii παρὰ ταύτας.

CAP. I.

OMNIS ars omnisque docendi via atque institutio, itemque actio et consilium, bonum aliquod appetere videtur: idcirco pulchre veteres id esse bonum pronunciarunt, quod omnia appetunt. Sed videntur fines inter se discrepare: alii enim sunt muneris functiones; alii præter eas, opera quædam: quarum

τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. Πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ [d] πλοῦτος. Ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ [e] ἀρετὴν, καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν χαλινοποιητικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσὶν, αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας· ἐν ἁπάσαις [f] δὲ τὰ τῶν [g] ἀρχιτεκτονικῶν τέλη πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ' αὐτά· τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. [h] Διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ

[d] Ex ſententia vulgi: Ipſe enim in lib. i. Polit. probat divitias non eſſe finem, ſed tantum inſtrumenta τῆς οἰκονομικῆς. [e] Δύναμιν Andr. Euſtrat. Aurel. Cam. Mur. El. N C. (cujus in marg. recentiori manu ἀρετὴν ſcribitur). Hanc ſcripturam exprimere videtur Argyr. alii vero ἀρετὴν, cum quibus facit Vet. Interp. et CCC. in margine tamen eorundem annotatum eſt legi etiam δύναμιν. Vide Euſtrat. [f] Hanc conjunctionem tollunt quidam, ut evidentior ſit periodi redditio: ſed alibi quoque in redditionibus hanc particulam a Philoſopho uſurpari, annotavi in libris Phyſicis et Pauſania. *Sylb.* [g] Origo vocabuli eſt ab ἀρχιτέκτων, *architectus:* quemadmodum enim ille omnibus aliis fabris, quorum miniſterio in domo extruenda utitur, imperat; ita etiam hæ artes principales ſibi ſubjectas artes diſponunt ac gubernant. [h] Itaque quod

autem rerum, præter actiones, aliqui ſunt fines, in his opera ſunt actionibus meliora natura. Cum vero multæ ſint actiones, et artes, et ſcientiæ, tum multi quoque fines exſtiterunt: nam medicinæ finis eſt bona valetudo, artis ædificandarum navium navis, artis imperatoriæ victoria, rationis ejus, quæ in re familiari tuenda verſatur, divitiæ. Quæcunque autem artes hujus generis uni alicui facultati ſubjectæ ſunt, ut equeſtri ea, quæ in frænis conficiendis occupata eſt, cæteræque omnes ad inſtrumenta equeſtria comparatæ, atque hæc ipſa equeſtris, omniſque actio militaris, arti imperatoriæ, itemque aliæ aliis: in iis omnibus fines earum, quæ principem locum obtinent, earum, quæ eis ſubjectæ ſunt, finibus ſunt optabiliores: nam horum cauſa illi quoque expetuntur. Nihil porro inter-

τέλη τ̃ πράξεων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι, καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθεισῶν ἐπιστημῶν.

ΚΕΦ. β'.

ΕΙ δή τι τέλος ἐστὶ τ̃ [i] πρακτῶν, ὃ δι' αὐτὸ βουλόμεθα, τὰ ἄλλα ϳ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἱρούμεθα· (πρόεισι γὰρ οὕτω γ' εἰς ἄπειρον, ὥστ' εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τ̃ ὄρεξιν·) δῆλον, ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριστον. [k] Ἆρ' οὖν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπήν; καὶ, καθάπερ τοξόται, σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνοιμεν τοῦ δέοντος; Εἰ δ' οὕτω, πειρατέον [l] τύπῳ

dictum erat supra, *opus operatione esse melius*, intelligendum est non de qualibet operatione, sed de ea nominatim, quæ ipsum opus, cum quo comparatur, antecedit et perficit. [i] Muretus nomine τῶν πρακτῶν non intellexit τὰς πράξεις, ut reliqui interp. sed ad ipsos fines, quorum alii sunt πρακτοὶ, i. e. quos homo consequi potest, alii vero οὐ πρακτοὶ, pertinere judicavit. Vide Mur. in locum. [k] Ἄρα MSS. et Aurel. sine not. interrog. Sed mos hic est Aristot. ut sæpe, quæ affirmare instituit, ea interrogando efferat: atque hoc loco falli videntur, quicunque ἄρα non, ut in melioribus codd. legitur, ἆρα legunt. *Mur.* [l] Τύπῳ περιλαβεῖν nihil aliud est, quam rudem rei formam exponere, et quod Cicero dicit adumbrare vel

est, utrum functiones ipsæ muneris actionum sint fines, an, præter has, aliud quippiam, quemadmodum apparet in iis scientiis, quas supra diximus.

CAP. II.

SI quis igitur est rerum, quæ in actionem cadunt, finis, quem propter se velimus, cætera autem propter hunc, nec omnia propter aliud eligamus; (sic enim res progredietur in infinitum, ita ut noster omnis appetitus inanis et irritus sit futurus;) perspicuum est hoc futurum summum bonum, atque adeo bonorum optimum. Hujus igitur cognitio magnum etiam ad vitam degendam habet momentum: et signo aliquo nobis tanquam sagittariis proposito, id, quod expetere nos oportet, facilius consequemur. Quod si ita est, danda est opera, ut ejus formam adumbremus, atque ut quid sit, et cujus scientiæ aut faculta-

γε περιλαβεῖν αὐτὸ, τί ποτέ ἐστι, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων· δόξειε δ' ἂν τῆς [m] κυριωτάτης, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. Τοιαύτη [n] δὴ καὶ ἡ πολιτικὴ φαίνεται· τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάσσει· ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας, οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. [o] Χρωμένης γὰρ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι γὰρ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων· ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστιν ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ καὶ θειότερον,

informare. Ἡ γνῶσις ἢ δεῖξις ἀκριβὴς, *cognitio vel demonstratio subtilis*, differt ab ea, quæ ἐν τύπῳ καὶ παχυλῶς fit, non aliter quam imperfectum à perfecto, ipsa denique res à rei imagine. [m] Κυριωτάτης εἶναι Ven. 2. Andr. [n] Τοιαύτη δὲ ἡ πολ. NC. El. Andr. Sic etiam alii scripti codd. ex testimonio Victorii: quæ lectio Argyr. etiam placuit. [o] Χρωμένης γὰρ Eustrat. Vet. Interp. et Argyr. Utraque lectio defendi potest. *Casaubonus.*

tis sit finis, ostendamus: et vero videri possit finis esse scientiæ reliquarum facultatum longe principis ac dominæ, cæterisque maxime præeuntis atque imperantis. Talis igitur etiam civilis videtur: nam et quas in civitatibus scientias esse oporteat, et quas quisque discere debeat, et quatenus, seu usque ad quod tempus, ea statuit ac præscribit: facultates autem etiam eas, quæ summo in honore sunt, ut artem imperatoriam, et rationem tuendæ rei familiaris, et bene dicendi facultatem, huic esse subjectas videmus. Quod si hæc reliquis omnibus artibus, quæ in actione versantur, utitur, legibusque latis quid agendum, et a quibus abstinendum sit præscribit, ejus fine reliquarum artium fines contineri videantur: itaque hoc erit summum hominis bonum. Nam etsi idem unius hominis et civitatis bonum sit, civitatis tamen bonum et consequi et conservare, majus quiddam esse et perfectius videtur: enimvero præclare nobiscum agatur, si id, quod

ἔθνει καὶ πόλεσιν. Ἡ μὲν οὖν μέθοδος τούτων ἐφίεται, πολιτική τις οὖσα.

ΚΕΦ. γ΄.

Λέγοιτο δ᾽ ἂν ἱκανῶς, εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διασαφηθείη· τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως [p] ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ [q] οὐδὲ ἐν τοῖς [r] δημιουργουμένοις. [s]Τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε [t]δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή. Τοιαύτην δέ τινα πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθά, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ᾽ αὐτῶν· ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι᾽

[p] Ἐφ᾽ ἑκάστου γένους Cam. et antiquus fidelisque codex Victorii: cum iis facit Eustratius; Andr. vero ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις. [q] Οὐδὲ deest Ven. 1. [r] Sic propter diversam materiam, qua utuntur, hominis imaginem non æque accurate exprimunt plastes et pictor, pictor enim colorem addit, et molem quandam et distantiam exprimere videtur; hoc enim materia, qua utitur, permittit: plastes molem exprimit, colorem vero ut addat, non sinit materia. Similiter in aliis artibus accidit. [s] Hanc quæstionem tractat infra lib. v. cap. 6. &c. [t] Δοκεῖ N C.

vel uni soli sit utile, reperire possimus: sed longe profecto est id pulchrius ac divinius, quod gentibus et civitatibus usui est. Huic igitur arte et via susceptæ institutioni hæc sunt proposita, quæ sequatur et expetat, cum scientia quædam civilis sit.

CAP. III.

In ea autem tractanda nihil desiderari debeat, si pro rei subjectæ natura explicetur: non enim in omni disputationis ac sermonis genere peræque accurata subtilitas requirenda est, quemadmodum nec in operibus manufactis. Atqui in iis rebus, quæ honestæ quæque justæ sunt, quas civilis scientia considerat, tanta est dissensio, tantaque in eis versatur erratio, ut lege tantummodo, non natura constare videantur. Eademque de bonis quoque controversia est et idem error exstitit, propterea quod ex his multi detrimenta capiunt: aliis enim jam divitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit.

[u] ἀνδρίαν. Ἀγαπητὸν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ [x] ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι· καὶ [y] περὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεὼν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον τἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται· παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, μαθηματικοῦ τε πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. Ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής· [z] καθ' ἕκαστον ἄρα, ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς δὲ, ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. Διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατὴς ὁ

[u] Alii animi, non corporis vires per ἀνδρίαν intelligi volunt. [x] Andr. explicat per περὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, *de eorum fine.* [y] Περὶ τῶν τοιούτων C C C. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῷ ἀναγκαίῳ, *necessario*, opponitur. [z] Codd. aliqui apud Mur. ἕκαστον ἄρα ὁ καθ' ἕκ. πεπ. Quidam, ut testatur Cas. ὁ καθ' ἕκ. πεπ. vel ὁ περί τι πεπ. sed male, ut patet ex lib. i. cap. 6. Eth. ad Eud. ubi definit ἀπαιδευσίαν, περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τούς τε οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους: ideo, secundum Philosophum, πεπαιδευμένος est is, qui περὶ ἕκαστον καλῶς κρίνειν δύναται: quod nostram lectionem et interpunctionem hujus sententiæ confirmat. Vide initium lib. i. de Part. Animal.

Ergo satis erit, si, cum de rebus et ex rebus ejusmodi verba facimus, rudem quandam veri formam adumbremus: et cum de rebus, quæ plurimum eveniunt, atque ex talibus disputationem instituimus, talia quoque concludamus. Eodemque modo quæcunque ab alio dicuntur accipi probarique debent: est enim hominis probe instituti tantam in unoquoque genere subtilitatem desiderare, quantam rei ipsius natura recipit: nihil enim videtur interesse, utrum mathematicum rationibus ad persuadendum accommodatis utentem feras, an ab oratore demonstrationes postules. De iis autem, quæ habet perspecta et cognita, bene quisque judicat, et horum bonus est judex: de singulis ergo rebus recte judicabit is, qui singulis in rebus est eruditus: absolute vero et universe de omnibus, homo in omni doctrinæ genere versatus. Quocirca juvenis ad ci-

νέος· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων· οἱ λόγοι δ' ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. Ἔτι δὲ, τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὤν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· ἐπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. Διαφέρει δ' οὐδὲν νέος τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεαρός· οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ [a]διώκειν ἕκαστα· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι· [b]τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. Καὶ περὶ μὲν ἀκροατοῦ, καὶ πῶς [c]ἀποδεκτέον, καὶ τί [d]προτιθέμεθα, [e]πεφροιμιάσθω τοσαῦτα.

[a] Διωκεῖν Mur. [b] Quod eorum mens, a pravarum cupiditatum servitute vindicata et quasi sui juris facta, quæcunque facienda ex hac doctrina didicerit, præstare poterit. [c] Ἀποδεικτέον Vet. Interp. [d] Προθέμεθα N C. [e] Πεπροοιμ. El.

vilem scientiam non est accommodatus auditor: est enim actionum, quæ in hac vita versantur, imperitus: at ex his constat, et de his habetur hæc disputatio. Præterea vero, cum affectibus animi serviat et obtemperet, inanem atque inutilem operam in audiendo sumet; quandoquidem finis prudentiæ civilis in actione, non in cognitione consistit. Ætate autem sit juvenis, an moribus novus et rudis, nihil refert: non est enim culpa in tempore, sed in eo, quod perturbationi convenienter et vivat, et unumquidque persequatur: hujusmodi enim hominibus inutilis cognitio est, ut et incontinentibus: iis vero, qui ratione suas appetitiones et actiones dirigunt, fructum uberrimum ferre potest. Ac de auditore quidem, qualis esse debeat, quoque modo accipiendum quidque sit, et quid nobis ad dicendum sit propositum, hæc procemii loco dicta sint.

ΚΕΦ. δʹ.

ΛΕΓΩΜΕΝ δὲ ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος [f] ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν [g] ἀγαθόν. Ὀνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τὴν γὰρ [h] εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι· τὸ δὲ [k] εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν. Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, [i] τίς ἐστιν, ἀμφισβητοῦσι· καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν· οἱ μὲν γὰρ τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμήν· ἄλλοι δὲ ἄλλο· πολλάκις δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον· νοσήσας μὲν γὰρ ὑγίειαν,

[f] Ἐφίεται N C. cujus in marg. annot. legi etiam ὀρέγεται.
[g] Ἀγαθῶν N C. Eustrat. et Andr. [h] Εὐδαιμονία, quam plurimi *felicitatem* vertunt, a Lamb. semper *beatitudo* transfertur; quæ melius ei respondet quam felicitas, quæ apud optimos Latini sermonis scriptores idem valet quod εὐτυχία, bonorum sc. externorum copia.
[k] Vide Magnorum Moralium lib. i. cap. 4. et Eud. lib. ii. cap. 1.
[i] Τί ἐστιν Ven. 1. et Andr.

CAP. IV.

JAM vero repetitis iis, quæ supra diximus, quoniam omnis cognitio omneque adeo consilium bonum aliquod expetit, dicamus quidnam illud sit, quod ponimus a civili scientia expeti, et quod sit omnium rerum, quæ in actione versantur, summum bonum. De nomine quidem igitur inter plurimos fere convenit: beatitudinem enim et multitudo, et eruditi politique homines appellant: bene autem vivere et bene rem gerere idem quod beatum esse existimant. Sed quæ res sit beatitudo, de ea re vero omnis controversia est: neque vulgus et sapientes similiter eam declarant; alii enim aliquid eorum, quæ sunt in promptu et quæ manifesta sunt, esse volunt, ut voluptatem, aut divitias, aut honorem, aliique aliud: sæpenumero autem etiam unus et idem aliud: æger enim bonam valetudinem, pauper divitias;

γινόμενος ἢ πλοῦτον· συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἄγνοιαν, τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. Ἔνιοι δὲ ᾤοντο παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι καθ' αὑτὸ εἶναι, ὃ καὶ τοῖσδε πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. [1]Ἁπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας ματαιότερον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα [k]ἐπιπολαζούσας, ἢ δοκούσας ἔχειν τινὰ λόγον. Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς, ὅτι διαφέρουσιν οἱ [l]ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς· εὖ γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός· ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν [m]ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. [2]Ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· ταῦτα δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δὲ

[1] Eud. lib. i. cap. 3. [k] Ἐπιπολάζων proprie significat *innatans, fluitans, in superficie existens:* per translationem *eminens, notus* vel *minus reconditus.* Andr. παραφράζει per ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὑπὸ πλειόνων νομιζόμενον. [l] Διὰ τῶν N C. Finis respectu actionum habet rationem principii vel causæ, quia illæ ejus gratia suscipiuntur. [m] Ἀθλοθέται *magistri certaminum,* qui præmia tribuebant: hi stadii initio sedebant; inde est quod ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν aliquando carceres, sive stadii initium denotat. [2] Post. Analyt. lib. i. cap. 2. Physf. lib. i. cap. 1. Metaphysf. lib. vii. cap. 4.

qui autem sibi ipsis ignorantiæ conscii sunt, eos admirantur, qui magna quædam et ipsorum facultate superiora loquuntur. Quidam vero, præter hæc complura bona, aliud quoddam per se bonum esse putabant, quod et his omnibus, cur bona sint, causa est. Atque omnes quidem opiniones expendere, fortasse operam inanem sumere fuerit: satis autem erit, si eas potissimum, quæ sunt insigniores, quæve aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus. Sed hoc ignorare non debemus, interesse inter eas vias, quæ a principiis proficiscuntur, et eas quæ ad principia ferunt: recte enim etiam Plato de hoc dubitabat, et quærebat, utrum via a principiis ad fines, an a finibus ad principia duceret: velut in stadio utrum ab iis qui præmia proponunt ad calcem, an contra. Initium enim ab iis rebus, quæ notæ sunt, sumendum est: hæ autem dicuntur duobus modis: aliæ enim nobis notæ, aliæ per se

ἁπλῶς· ἴσως ἂν ἡμῖν γε ἀρκτέον [n]ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. Διὸ δεῖ τοῖς [o]ἔθεσιν ἦχθαι καλῶς τὸν περὶ καλῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς· [p]ἀρχὴ γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνοιτο ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἢ [q]ἔχει, ἢ λάβοι ἂν ἀρχὰς ῥᾳδίως· ᾧ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τούτων, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου·

« Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα [r]νοήσῃ,
« [s]Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω·
« Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
« Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
« Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

[n] Sc. ab actionibus. Principia vero et causæ vel simpliciter, vel natura nota dicuntur: ea quippe natura prius adhibet, primumque in ea intuetur. [o] Ἤθεσιν C C C. Ven. 2. nobiscum vero legit Andr. Vide Vict. [p] Ἀρχεῖ Baf. in marg. Sic etiam in marg. CCC. recentiori vero manu: sed pro ἀρχὴ facit quod infra sub finem cap. vii. repetitur. [q] Ἔχοι N C. Ven. 1. ἢ ante ἔχει deest MSS. [r] Νοήσει N C. et El. Sic vulg. editt. quæ etiam αὐτῷ habent, et postea αὐτῷ νοέῃ, cui lectioni hæc postponenda non est, quam agnoscit Andr. et MSS. [s] N C. et El. hic versus deest: eum Hesiodi non esse censuit Muretus, quem videas. Hesiod. Ἔργων. v. 293.

et absolute notæ sunt: fortasse igitur nobis initium ab iis rebus sumendum est, quæ sunt nobis notæ. Quocirca qui de rebus honestis et justis, et, ut semel dicam, de civilibus utiliter auditurus est, eum oportet esse bene educatum beneque moratum: principium est enim scire rem ita esse; quod si sit satis perspicuum, cur ita sit non magnopere desiderabitur. Homo autem ejusmodi aut jam tenet principia, aut ea facile percipere ac tenere possit: cui vero neutrum horum suppetit, audiat Hesiodi versus:

Optimus est, sese qui novit cuncta magistro,
Ad finem usque videns quæ semper sunt meliora;
Est bonus ille etiam, qui paret recta monenti:
At qui mentis inops aliorum audire recusat
Consilia, hic malus est, telluris inutile pondus.

ΚΕΦ. ε'.

ΗΜΕΙΣ δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν· [t] τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως ἐοίκασιν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνειν· οἱ μὲν πολλοὶ καὶ [u] φορτικώτατοι τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. [v] Τρεῖς γάρ εἰσι μάλιστα οἱ προέχοντες, ὅ, τε νῦν εἰρημένος, καὶ ὁ πολιτικὸς, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. [x] Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδώδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι δὲ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις [y] ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοὶ τιμήν· τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ [z] ἐπιπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου·

[t] Ἕκαστος ἀκολούθως τῷ οἰκείῳ βίῳ τὴν εὐδαιμονίαν ὁρίζεται, *singuli pro suo, in quo versantur, vitæ genere, felicitatem definiunt.* Andr. [u] Per *maximo odio digni* verti vult Vict. [v] Eud. lib. i. cap. 4. [x] Distinctionem hanc sequuntur etiam aliæ editt. Sequentia tamen hanc videntur postulare, οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδώδεις, φαίνονται βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι: nam hujus membri redditio est, οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοὶ, τιμήν. *Sylb.* [y] Ὁμοπαθεῖν El. [z] *Minus exquisitum* et *levius* atque *minus solidum*; qualia sunt, quæ supra aquas fluitant.

CAP. V.

SED nos eo unde digressi sumus orationem revocemus: nam summum bonum et beatitudinem non sine ratione ex variis vitæ generibus existimare videntur: vulgus quidem et ineptissimi stolidissimique homines esse voluptatem: itaque eam etiam vitam amplectuntur, quæ tota in perfruendis voluptatibus consumitur. Tria enim sunt vitæ genera quæ maxime antecellunt, unum quod modo diximus, alterum civile, tertium id quod in contemplatione et cognitione rerum versatur. Ac multitudo quidem mancipiorum simillima est, ut quæ pecudum vitam cæteris anteponat: sed probabili ratione, cur ita sentiat, nititur, eoque patienter auditur, quod complures eorum, qui potestate et auctoritate præditi sunt, similibus, atque Sardanapalus, animi affectibus serviunt: politi vero homines et ii, qui ad agendum se contulerunt, beatitudinem in honore positam esse putant; fere enim vitæ civili hic propositus finis est: sed

δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ· τἀγαθὸν δὲ οἰκεῖόν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα. Ἔτι δ᾽ ἐοίκασι τὴν τιμὴν διώκειν, ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ᾽ οἷς γιγνώσκονται, καὶ ἐπ᾽ ἀρετῇ· δῆλον οὖν, ὅτι κατά γε τούτους ἡ ἀρετὴ [a] κρείττων. Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἄν τις τέλος τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι· φαίνεται δὲ [b] ἀτελεστέρα καὶ αὕτη· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα· τὸν δ᾽ οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, [c] εἰ μὴ [d] θέσιν διαφυλάττων. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις· ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς [e] ἐγκυκλίοις

[a] Quidam libri veteres κρεῖττον (sic MSS. et Ven. 1. et 2.) idque mihi concinnius videtur. *Muret.* [b] Ἀσθενεστέρα N C. [c] Ἡ μὴ Ven. 1. [d] Θέσις quælibet interdum propositio est; interdum tamen pro ea nominatim usurpatur, quæ admirabilis, incredibilis, simillima paradoxis existimatur: quod docet Aristot. i. Top. [e] Varie de hujus vocabuli significatione sentiunt eruditi: alii id carmina quædam, alii libros quosdam, qui omnium artium et sci-

videtur eo, quem quærimus, infirmior minusque stabilis esse: est enim honor situs in iis potius, qui honorem deferunt, quam in eo, qui honore afficitur: at summum bonum proprium quiddam et ejusmodi, quod haud facile eripi possit, esse auguramur. Præterea vero honorem eo persequi videntur, ut credant se ipsos bonos esse: itaque coli se atque honore affici a prudentibus, et ab iis, quibus noti sunt, et virtutis nomine, volunt: perspicuum igitur est, horum quidem judicio, virtutem honore melius quiddam esse. Atque hanc potius fortasse aliquis vitæ civilis esse finem statuerit: sed hæc ipsa quoque imperfecta et manca quodammodo videtur esse: contingere enim posse videtur, ut qui virtute sit præditus, aut dormiat, aut in tota vita nihil agat, et præterea maximis in malis et calamitatibus versetur: eum autem, qui ita vivat, nemo in beatis numeraverit, nisi qui propositum admirabile et abhorrens a communibus hominum sensibus tueri velit. Ac de his quidem satis: nam de eis abunde etiam in Ency-

εἴρηται περὶ αὐτῶν. Τρίτος δέ ἐστιν ὁ θεωρητικὸς, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐπίσκεψιν [e] ἐν τοῖς ἑπομένοις ποιησόμεθα· ὁ δὲ [f] χρηματιστὴς βίαιός τίς ἐστι, καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γὰρ καὶ ἄλλου χάριν. Διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι' αὑτὰ γὰρ ἀγαπᾶται· φαίνεται δ' οὐδ' ἐκεῖνα· [g] καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

ΚΕΦ. ϛ'.

[a] Τὸ δὲ καθόλου βέλτιον ἴσως ἐπισκέψασθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τὸ [h] φίλους ἄνδρας εἰσαγα-

entiarum doctrinam, quam ἐγκυκλοπαιδείαν dixerunt, continebant, ſignificare volunt: quidam autem idem eſſe quod ἐξωτερικά. Vide Euſtrat. et Gruch. [e] Lib. x. [f] Χρηματιστικὸς Baſ. in marg. et Andr. Poteſt eſſe vel βίος χρημ, vel ἄνθρωπος, potius vero βίος. βίαιος βίος interpretari licet vel *vitæ genus rapax*, vel quod *curis eſt plenum* et *minime tranquillum*. Lambinus teſtatur in 2 codd. ſe legiſſe βίος ἄβιος, quam lectionem haud ineleganter expreſſit. [g] Sc. a veteribus, quorum alii in honore, alii in voluptate ſummum bonum collocarunt. [a] Eud. lib. i. cap. 8. Mag. Moral. lib. i. cap. 1. et cap. 4. hujus lib. [h] Platonem et illos, qui ab eo erant, intelligit.

cliis dictum eſt. Tertium vitæ genus eſt quod in rerum contemplatione cognitioneque conſumitur, quod poſterius conſiderabimus: quæ autem vita in pecuniæ quærendæ ſtudio verſatur, ea laborioſa eſt minimeque vitalis, et profecto in divitiis non eſt id bonum, quod quærimus, poſitum: illæ enim utiles ſunt duntaxat et propter aliud expetendæ. Quapropter eos potius, quos ſupra expoſuimus, fines eſſe merito quis exiſtimaverit; propter ſe enim adamantur: veruntamen ne illi quidem bonorum videntur eſſe fines: atqui multæ rationes ad ea oſtendenda ac probanda ſunt allatæ. Sed hæc miſſa faciamus.

CAP. VI.

UNIVERSUM autem bonum conſiderare, quoque modo dicatur quærere, fortaſſe præſtiterit, tametſi nobis ſit hæc quæſtio lubrica ſane atque ardua futura, propterea

γεῖν τὰ εἴδη. Δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν, ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Οἱ δὲ [i] κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην, οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον· διόπερ οὐδὲ τῶν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον. Τὸ δὲ ἀγαθὸν λέγεται καὶ ἐν τῷ τί [k] ἐστι, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ πρός τι· τὸ δὲ καθ' αὑτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει τοῦ πρός τι· [l] παραφυάδι γὰρ τοῦτ' ἔοικε, καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος· ὥστ' οὐκ ἂν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτων ἰδέα. Ἔτι, ἐπεὶ [m] τἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι· καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταὶ, καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον, καὶ ἐν τῷ πρός τι, τὸ χρήσιμον, καὶ ἐν [n] χρόνῳ, καιρὸς, καὶ [o] ἐν τόπῳ, δίαιτα, καὶ ἕτερα τοι-

[i] Νομίσαντες Cam. [k] Ἐστι deest N C. El. et Ven. 2. [l] Παραφυὰς dicitur de eo, quod alteri accrescit, ut ramus arbori. [m] Sine articulo legunt Camot. et CCC. [n] Ἐν τῷ χρόνῳ MSS. [o] Ἐν τῷ ποῦ optimus liber apud Vict. Eustrat. et Andr.

quod homines amici ideas introduxerunt. Fortasse autem præstare, atque adeo oportere videatur, veritatis tuendæ causa, vel nostra ipsorum decreta evertere, præsertim cum etiam nos Philosophi simus: nam cum utraque cara sint, tum pium est amicis antiquiorem habere veritatem. Qui porro hanc opinionem attulerunt, non faciebant earum rerum ideas in quibus prius et posterius aliquid esse dicerent: itaque ne numerorum quidem ideam constituebant. At bonum et in substantia dicitur, et in qualitate, et in eo, quod ad aliquid refertur: id autem, quod per se est, et substantia, eo, quod ad aliquid refertur, prius est natura: hoc enim arboris pullo, eique rei, quæ ei, quod est, accidit, simile est: itaque nec possit in his esse idea aliqua communis. Præterea, quoniam bonum totidem modis dicitur, quot id quod est; (nam et in substantia dicitur, ut Deus, et mens; et in qualitate, ut virtutes; et in quanto, ut mediocritas; et in iis, quæ ad aliquid referuntur, ut utilitas; et in tempore, ut occasio; et in loco, ut domici-

αὗται· δῆλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἕν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν [p] μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἦν ἂν μία τις ἐπιστήμη· νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν, οἷον καιροῦ, ἐν πολέμῳ μὲν στρατηγικὴ, ἐν νόσῳ δ' ἰατρική· [q] καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν ἰατρικὴ, ἐν πόνοις δ' γυμναστική. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις τί ποτε καὶ βούλονται λέγειν [r] αὐτοέκαστον, εἴπερ ἔν τε αὐτοανθρώπῳ καὶ ἀνθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου· ᾗ γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν διοίσουσιν. Εἰ δ' οὕτως, [s] οὐδ' ᾗ ἀγαθόν· ἀλλὰ μὴν [t] οὐδὲ τῷ

[p] Μία τις ἐπις. Ven. 1. et 2. [q] Καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν ἰατρικὴ desunt N C. Vet. Interp. et El. hujus vero in marg. ſcribuntur. [r] Αὐτὸ ἕκαστον N C. Ven. 2. *ipſum quodque*: ſic Plato appellat uniuſcujuſque rei formam ſeu ideam, quoniam rerum ſingularium ſpecies in ſe continet, et propterea ipſum unumquodque ſit: in initio cap. eam τὸ καθόλου nominat Ariſt. In genere αὐτοέκαστον de omni idea dicitur, in ſpecie vero αὐτοάνθρωπος *hominis idea* eſt. [s] Sic bonum qua bonum nihil differt ab ipſo bono ſive idea boni. [t] Sempiternitas, quam Platonici ideis attribuerunt, illas non a rebus, quarum ſunt ideæ, differre facit, quoniam temporis diuturnitas rerum naturam et eſſentiam non mutat.

lium, ſeu diverſorium, et alia hujus generis:) perſpicuum eſt commune aliquod et unum bonum univerſum eſſe non poſſe; non enim in omnibus categoriis, ſed in una ſola diceretur. Præterea, quoniam eorum omnium, quæ una idea continentur, una etiam ſcientia eſt, neceſſe quoque eſſet bona omnia una ſcientia comprehendi: nunc autem ſcientiæ plures ſunt etiam eorum, quæ uni categoriæ ſubjecta ſunt, ut occaſionis, in bello ars imperatoria, in morbo medicina; et mediocritatis, in victu medicina, in laboribus, ars ea quæ ad exercitationem corporis pertinet. Sed quærat aliquis, quid ſibi velit apud illos ipſum quidque quod appellant, cum et in ipſum hominem et in hominem una eademque quadret hominis definitio; nam qua homo ſit ipſe homo, nihil different. Quod ſi ita eſt, nec qua bonum ſit: neque vero eo quod ſempi-

ἀΐδιον εἶναι, μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται· εἴπερ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. Πιθανώτερον δ᾽ ἐοίκασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν [u] συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὴ καὶ [x] Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ. Ἀλλὰ περὶ μὲν [y] τούτων ἄλλος [z] ἔστω λόγος· τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησίς τις ὑποφαίνεται, [a] διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ τοὺς λόγους [b] εἰρῆσθαι· λέγεσθαι δὲ

[u] Pythagoreorum συστοιχίαι τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, sive ut alibi loquitur Aristot. αἱ ἀρχαὶ κατὰ συστοιχίαν λεγόμεναι, tales erant:

τὸ πέρας,	τὸ ἄπειρον,
τὸ περισσὸν,	τὸ ἄρτιον,
τὸ ἕν,	τὸ πλῆθος,
τὸ δεξιὸν,	τὸ ἀριστερὸν,
τὸ ἄῤῥεν,	τὸ θῆλυ,
τὸ εὐθὺ,	τὸ καμπύλον,
τὸ φῶς,	τὸ σκότος,
τὸ τετράγωνον,	τὸ ἑτερόμηκες,
τὸ ἠρεμοῦν,	τὸ κινούμενον,
τὸ ἀγαθόν.	τὸ κακόν.

Metaph. lib. i. cap. 5. et lib. xiv. cap. 3. [x] Σπεύσιππος fuit Platonis ex sorore nepos et in Academia successor; cujus libros Aristoteles tribus millibus emisse dicitur, teste Laertio. [y] Οὖν, quod aliqui hic legunt post μὲν, delevimus ex auctoritate MSS. Andr. Eustrat. et Aurel. [z] Ἔσται CCC. et Andr. [a] Διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ sc. κατὰ μέρος, *sigillatim*: μὴ CCC. deest; quod legi non debere existimavit Gruch. quem vide: sed cum Andr. habeat, vix est quod hanc genuinam lectionem esse dubitemus. [b] In margine quorundam scriptorum annotatum est legi etiam posse ποιεῖσθαι: quam scripturæ varietatem non novam esse declarat Vet. Interp. qui utramque exprimit, magis fideli vel simplici potius consilio, quam erudito. *Vict.* Ποιεῖσθαι El.

ternum sit, magis erit bonum; siquidem neque res candida diuturna candidior est ea, quæ unum diem candida est. Mihi vero probabilius de eo Pythagorei loqui videntur, qui unum in bonorum ordine locant; quos et Speusippus videtur esse secutus. Sed de his quidem non est hic proprius dicendi locus: de iis autem, quæ dicta sunt, dubitatio quædam suboritur, propterea quia non de omni bono loquuti videamur: cum dicatur unum genus eo-

καθ' ἓν εἶδος [c] τὰ καθ' αὑτὰ διωκόμενα καὶ ἀγαπώμενα· τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ἢ φυλακτικά πως, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικὰ, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, καὶ τρόπον ἄλλον. Δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγοιτ' ἂν [d] τἀγαθά· καὶ τὰ μὲν καθ' αὑτὰ, θάτερα δὲ διὰ ταῦτα. Χωρίσαντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ καθ' αὑτὰ, σκεψώμεθα, εἰ λέγεται κατὰ μίαν ἰδέαν. Καθ' αὑτὰ δὲ ποῖα θείη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ μονούμενα διώκεται, οἷον τὸ φρονεῖν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἡδοναί τινες, καὶ τιμαί; ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ δι' ἄλλο τι διώκομεν, ὅμως τῶν καθ' αὑτὰ ἀγαθῶν θείη ἄν τις· ἢ [e] οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν πλὴν τῆς ἰδέας; [f] ὥστε μάταιον ἔσται τὸ εἶδος. Εἰ δὲ καὶ ταῦτά ἐστι τῶν καθ' αὑτὰ, τὸν τἀγαθοῦ λόγον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν [g] ἐμφαίνεσθαι δεήσει, καθάπερ ἐν χιόνι

[c] Ut virtus, bona valetudo: τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ut exercitationes, quæ virtutis cauſa ſuſcipiuntur, et remedia, quæ valetudinis cauſa adhibentur. [d] Τ' ἀγαθὸν N C. Vet. Interp. [e] Hæc εἰρωνικῶς dici videntur. Vide Euſtrat. [f] Quod, cum alia ſint per ſe bona, nihil ab iis differret. [g] Ἐπιφαίνεσθαι antiquus quidam cod. apud Vict.

rum, quæ per ſe expetuntur et amantur: horum vero aut efficientia, aut aliquo modo conſervantia, aut contrariorum prohibendorum vim habentia, propter hæc, et alia ratione, bona appellentur. Perſpicuum igitur eſt bona duobus modis dici poſſe; uno modo ea, quæ per ſe bona ſunt, altero ea, quæ propter hæc. Sejunctis igitur iis, quæ per ſe bona ſunt, ab utilibus, utrum illa una idea contineantur, necne, videamus. Sed quænam per ſe bona habenda ſunt? an quæcunque vel ſola et a cæteris deſerta ſequimur, quale eſt ſapere, et videre, et nonnullæ voluptates, et honores? (hæc enim, etſi propter aliud quippiam ſequimur, tamen in bonis per ſe fortaſſe numeranda ſunt) nihil aliud erit per ſe bonum præter ideam? erit igitur inanis idea. Quod ſi hæc quoque in iis, quæ per ſe bona ſunt, numerari debent, boni definitionem eandem neceſſe erit in eis omnibus elucere, ut in nive, et ce-

καὶ ψιμμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος· τιμῆς δὲ, καὶ φρονήσεως, καὶ ἡδονῆς, ἕτεροι καὶ διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ᾗ ἀγαθά. Οὐκ ἔςιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατὰ μίαν ἰδέαν. Ἀλλὰ πῶς δὴ [h] λέγεται; οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις· ἀλλ' ἄρα γε τῷ [i] ἀφ' ἑνὸς εἶναι, ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα [k] συντελεῖν; ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν; ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, καὶ ἄλλο δὴ ἐν ἄλλῳ. Ἀλλ' ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετέον [l] τὸ νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν [m] ἄλλης [1] ἂν εἴη φιλοσοφίας οἰκειότερον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἰδέας· εἰ γὰρ καὶ ἔςιν [n] ἕν τι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθὸν, ἢ χωριςόν τι αὐτὸ καθ' αὐτὸ, δῆλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται. Τάχα δέ τῳ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν·

[h] Λέγονται. Vet. Interp. Argyr. et Andr. [i] Ἐφ' ἑνὸς Ven. 1. et Baſ. in marg. [k] Συντείνειν Baſ. in marg. [l] Ταῦν Ven. 2. [m] Ἄλλῃ ἂν εἴη Φιλοσοφίᾳ Andr. [1] Metaphyſ. multis in locis. [n] Ἕν τι καὶ κοινῇ Ven. 2.

ruſſa, candoris: at honoris, et prudentiæ, et voluptatis diſſimiles ac diſpares ſunt definitiones, qua bona ſunt. Non eſt igitur ſummum bonum commune quiddam, quod una idea conſtet. Quonam igitur modo dicitur? non enim ſimile eſt iis, quorum fortuito nomen eſt commune: an quia ab eo uno proficiſcuntur omnia? an quod in unum omnia deſinunt? an potius proportione? ſcilicet ut in corpore videndi ſenſus, mens in animo, et aliud in alio. Sed hæc fortaſſe in præſenti ſunt omittenda: nam ad diſputandum de iis ſubtilius alia Philoſophia accommodatior eſſe videatur: ſimiliter etiam de idea; nam etſi aliquod eſt unum bonum, quod communiter de multis dicatur, aut quod ſit ab aliis ſejunctum et ipſum per ſe, id nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari poteſt: nunc autem tale aliquid quæritur. Sed fortaſſe ſatius eſſe duxerit quiſpiam id cognitum habere ad ea bona, quæ poſſideri quæque agi poſſunt, compa-

οἷον γὰρ παράδειγμα τοῦτ' ἔχοντες, [o] μᾶλλον [1] εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθά· κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. Πιθανότητα μὲν [p] οὖν ἔχει τινὰ ὁ λόγος, ἔοικε δὲ ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφιέμεναι, καὶ [q] τὸ ἐνδεὲς ἐπιζητοῦσαι, παραλείπουσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ· καίτοι βοήθημα τηλικοῦτον ἅπαντας τοὺς τεχνίτας ἀγνοεῖν, καὶ μηδὲ ἐπιζητεῖν, οὐκ εὔλογον. Ἄπορον δὲ καὶ τί ὠφεληθήσεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὑτοῦ τέχνην, εἰδὼς αὐτὸ τἀγαθόν· ἢ πῶς ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται, ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν [r] τεθεαμένος· Φαίνεται μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ὑγίειαν οὕτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἰατρὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου, μᾶλλον δ' ἴσως τὴν τοῦδε· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

[o] Μᾶλλον deeſt Ven. 2. et Euſtrat. Andr. non legiſſe videtur.
[1] Polit. lib. vi. cap. ult. [p] Οὖν deeſt in Vet. Interp. [q] Ὥσπερ ἰατρικὴ μὲν τὸ ἐλλεῖπον τῆς ὑγιείας ἐπιζητεῖ, γυμναστικὴ δὲ τῆς ἀνδρίας. *Andr.* [r] Θεασάμενος Ven. 2.

randa: nam cum ipſum tanquam exemplar nobis propoſitum habebimus, facilius ea quoque, quæ nobis bona ſunt, et cognoſcemus, et cognita conſequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, ſed a ſcientiis atque artibus plurimum videntur diſcrepare: nam cum aliquod bonum omnes expetant, et id quod deeſt requirant, ejus tamen cognitionem prætermittunt: atqui non eſt veriſimile aut conſentaneum artifices omnes tantum adjumentum fuiſſe ignoraturos, ac ne requiſituros quidem. Illud quoque maxime dubium et pene inexplicabile eſt, quidnam utilitatis ad artem ſuam textor aut faber ex ipſius ſummi boni cognitione conſecuturus ſit: aut quo tandem modo vel ad medendum, vel ad exercitum ducendum aptior ſit futurus is, qui ideam ipſam contemplatus fuerit: videtur enim medicus ne valetudinem quidem hoc modo inſpicere, ſed hominis, immo fortaſſe hujus hominis potius: ſingulis enim hominibus medicinam adhibet. De his igitur hactenus dictum ſit.

ΚΕΦ. ζ.

ΠΑΛΙΝ δ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν, τί ποτ' ἂν εἴη· φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ· ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. Τί οὖν [s] ἑκάστῃ τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν ὑγίεια, ἐν στρατηγικῇ δὲ νίκη, ἐν οἰκοδομικῇ δ' οἰκία, ἐν ἄλλῳ δ' ἄλλο· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. Ὥστ' [t] εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. [u] Μεταβαίνων [x] δὴ ὁ λόγος, εἰς τὸ αὐτὸ ἀφῖκται. Τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον διασαφῆσαι πειρατέον· [y] ἐπεὶ δὲ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά

[s] Ἑκάστης Ven. 2. [t] Quidam pro εἴ τι legunt εἰ ἕν τι. Sylb.
[u] Μεταβαίνων γὰρ ὁ λόγος οὐδὲν ἤνυσε πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκετο, ὃ καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐλέγομεν, ὅτι τὸ πάσης πράξεως τέλος, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. *Andr.* Πολλὰ διελθὼν ὁ λόγος ἐν τῇ ζητήσει, καὶ ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο μετατιθέμενος, εἰς τοῦτο ἔτι καταντᾷ, τὸ ἀμφισβητεῖν περὶ τοῦ τελείου ἀγαθοῦ τί ἐστι, καὶ εἰ ἕν ἐστι, ἢ πολλά. *Eustrat.* [x] Δὲ Lamb.
[y] Ἐπεὶ δὴ Aurel. et Argyr.

CAP. VII.

NUNC autem ad id bonum, quod quæritur, revertamur, et quid illud sit videamus: aliud enim in alia actione et arte videtur esse: siquidem aliud est in medicina, aliud in arte imperatoria, et in reliquis artibus eodem modo. Quodnam igitur cuique actioni artique bonum est? nonne id cujus causa aguntur cætera? hoc autem in medicina bona valetudo est, in arte imperatoria victoria, in arte ædificandi domus, aliudque in alia: in omni autem actione et consilio finis: quandoquidem hujus causa omnes agunt reliqua. Quocirca si quis est omnium rerum, quæ in actione versantur, finis, hoc erit bonum, quod in actionem cadit: sin plures, hæc erunt bona. Sed dum huc et illuc vagatur oratio, eodem revoluta est. Verum danda nobis opera est, ut hoc planius explicemus: quoniam igitur plures videntur esse fines, atque ex his aliquos

τινα δι' ἕτερα, οἷον πλοῦτον, [z] αὐλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον, ὡς οὐκ ἔστι [a] πάντα τέλεια. Τὸ δ' ἄριστον τέλειόν τι φαίνεται· ὥστ' εἰ μέν ἐστιν ἕν τι μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων. Τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον, καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἱρετὸν ἐστὶ [b] καὶ καθ' αὑτὰ καὶ διὰ τοῦθ' αἱρετῶν· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν αἰεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. Τοιοῦτον δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἱρούμεθα αἰεὶ δι' αὑτὴν, καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν δὲ, καὶ ἡδονὴν, καὶ [c] νοῦν, καὶ πᾶσαν

[z] Reſpexit forſan ad ſermonem quendam Socratis, qui dicere ſolebat, ut tibiæ non ſunt χρήματα niſi illis, qui eis uti ſcirent, ita ne opes quidem. [a] Hæc oratio neque eandem ſuavitatem, neque eandem vim habere in Latino ſermone poteſt, quam in Græco habet, propter ſimilitudinem et affinitatem duarum vocum Græcarum τέλος et τέλειον, quam Latini non aſſequuntur. Cum enim τὸ τοῦ τελείου ὄνομα modice inflexum ſit ἀπὸ τοῦ τέλους, ἕκαστον πρᾶγμα ταύτῃ τέλειον λέγεται, ᾗ τέλους λόγον ἔχει. Jam ea, quæ ad aliud referuntur, quatenus talia ſunt, οὐ δέχονται τὸν τοῦ τέλους λόγον. Sunt igitur, ut poetæ dicunt, quidam ἄγαμοι γάμοι, et νύμφαι ἄνυμφοι, ita τινὰ τέλη ἀτελῆ: quaſi Latine dicas, *fines qui fines non ſint*: cujuſmodi ſunt divitiæ, tibiæ, omninoque inſtrumenta. *Mur.* [b] Καὶ deeſt Cam. El. et N C. [c] Si eas voces, quas hic Ariſtot. conjungit, ſpectes, videtur appellatione τοῦ νοῦ improprie φρόνησιν intelligere: infra enim ſic ait, τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ, de beatitudine verba faciens.

propter alios expetimus, ut divitias, tibias, et uno nomine inſtrumenta: perſpicuum eſt non omnes eſſe perfectos. Summum autem bonum perfectum quiddam videtur: ſi quis ergo unus undique perfectus ſit, hoc erit bonum, quod quærimus: ſin plures, horum abſolutiſſimus. Atqui quod propter ſe expetendum eſt, eo, quod propter aliud expetitur, perfectius eſſe dicimus, et quod nunquam propter aliud optabile eſt, iis quæ et propter ſe, et propter aliud eliguntur: denique abſolute perfectum eſt id, quod propter ſe ſemper eligitur, nunquamque propter aliud. Talis autem videtur eſſe in primis beatitudo: hanc enim propter ſe ſemper, et nunquam propter aliud optamus: at vero honorem, et voluptatem, et mentem ſanam ac vegetam;

ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν·) αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν· τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο. Φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν· τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν αὔταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὔταρκες λέγομεν οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι, καὶ τέκνοις, καὶ γυναικὶ, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· [1] ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ἄνθρωπος. Τούτων δὲ ληπτέος ὅρος τις· ἐπεκτείνοντι γὰρ ἐπὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀπογόνους, καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον πρόεισιν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἐπισκεπτέον· τὸ δ' αὔταρκες τίθεμεν, [d] ὃ μονούμενον, αἱρετὸν ποιεῖ τὸν

[1] Polit. lib. i. cap. 2.

[d] Plures ſcripti (et Andr.) ὃ μονούμενον, ἄρκιον καὶ αἱρετόν: quam lectionem refert Vet. Interp. vereor tamen ne acceptum ſit, quod accrevit, ex interpretis paraphraſi, in qua id

et omnem virtutem, cum propter ſe illas quidem ſequimur; (nam etiamſi nullum ex iis fructum percepturi eſſemus, tamen eorum unumquidque optaremus;) tum vero beatitudinis cauſa expetimus, quod exiſtimemus nos his adjumentis fretos atque inſtructos beatos futuros: at beatitudinem nemo neque harum, neque alius omnino rei cauſa expetit. Idem porro etiam ex ea copia, qua per ſe ipſa homo contentus vivit, effici videtur: id enim bonum, quod undique perfectum eſt, ipſum per ſe ſatis eſſe, nullamque rem externam deſiderare videtur: ſatis eſſe autem ipſum per ſe id dicimus, non quod ipſi ſoli vitam ſolivagam et ſolitariam agenti, ſed quod et parentibus, et liberis, et conjugi, et (ut ſemel dicam) amicis, et civibus ſatis eſt: quandoquidem homo ad vitam ſocietatemque civilem natus eſt. Veruntamen horum certus quidam conſtituendus finis eſt: nam ſi porrigemus ad parentes, ad poſteros, amicorumque amicos, abibit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio loco poſtea videbimus: copiam autem per ſe ipſam abunde bonis omnibus cumulatam ponimus eam, quæ ab aliis bonis deſerta vi-

βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ. Τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετωτάτην, μὴ συναριθμουμένην· συναριθμουμένην δὲ, δῆλον ὡς αἱρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ [e] ἀγαθῶν γίνεται τὸ προστιθέμενον· [f] ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. Τέλειον δή τι φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [g] τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος. Ἀλλ᾽ ἴσως τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν, ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον τί ἐστιν [h] ἔτι [i] λεχθῆναι. Τάχα δὴ γένοιτ᾽ ἂν τοῦτο, εἰ ληφθείη τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου· ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἐστιν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν

verbum est. Argyr. certe non recipit. *Vict.* Illud ἄρχιον deest. MSS. In marg. El. scribitur secunda manu. [e] Ἀγαθοῦ Ven. 2. [f] Ἀγαθὸν Ven. 2. [g] Πάντων τῶν πρακτῶν Ven. 1. et 2. [h] Ἔτι Ven. 2. N C. et Andr. non agnoscunt. [i] Mag. Moral. lib. i. cap. 4. et 5. Eud. lib. ii. cap. 1.

tam efficit optabilem, nulliusque rei indigentem. Tale autem quiddam beatitudinem esse arbitramur; atque adeo maxime omnium optandam, etiamsi cum alio bono non conjungatur: quod si cum aliquo vel minimo bono conjungatur, erit nimirum optabilior magisque sumenda; id enim quod accedit bonorum excellentiam gignit atque efficit: at quo bonum aliquod majus est, eo magis semper optandum. Hoc igitur perspicuum est, beatitudinem perfectum quiddam esse, et se ipso contentum bonisque omnibus per se cumulatum, cum rerum omnium, quæ in actione positæ sunt, sit extremum. Sed fortasse dicet aliquis beatitudinem, sine controversia, summum bonum esse: verum ut planius, quid ea sit, ostendamus, desideratur. Hoc igitur facile assequemur, si opus ac munus hominis sumptum fuerit: ut enim tibicini, et statuarum fictori, omnique adeo artifici, et omnino iis qui opus aliquod efficiunt, actionemque aliquam obeunt atque exercent, in opere ipso bonum et perfectio consistere videtur; sic et homini, si quod est ejus opus et munus,

εἶναι καὶ τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἐστί τι ἔργον αὐτοῦ. Πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ, καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μορίων, φαίνεταί τι ἔργον, οὕτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θείη τις ἂν ἔργον τι; Τί οὖν [i]δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῇν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον· ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ [k]αὐξητικὴν ζωήν. [l]Ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοῒ, καὶ παντὶ ζώῳ. Λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος· τούτου δὲ τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ, τὸ δ', ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. [m]Διττῶς δὲ καὶ ταύτης λεγομένης, τὴν κατ'

[i] Δὴ Cam. omittit. [k] Καὶ αὐξ. ζωὴν N C. non habet: ζωὴν deest Cam. [l] Ἑπομένως Ven. 1. [m] Sc. κατ' ἐνέργειαν, καὶ καθ' ἕξιν· nunc enim aliquid gerit, alio autem tempore cessat.

in eo ipso bonum ejus et bene vivere positum esse videatur. Ergo fabri et sutoris aliqua sunt opera et aliquæ actiones: hominis erit nullum, atque ad desidiam inertiamque natus reperietur? an potius ut oculi, manus, pedis, singularumque adeo partium suum cujusque opus ac munus est, sic hominis quoque, præter hæc omnia, opus aliquod esse statuemus? Quodnam igitur hoc tandem erit? nam vivere quidem cum stirpibus et plantis ei videtur esse commune; at proprium hominis opus quæritur: itaque vita alendi augendique vi ac facultate prædita removenda est. Quæ autem proxime sequitur, in ea vis quædam sentiendi videtur esse posita: at etiam hæc communis nobis est cum equo, et bove, et animantibus omnibus. Relinquitur ergo vita quædam, quæ ad actionem apta sit, ejus propria, quod ratione præditum est: hujus autem pars una est, quæ rationi obtemperat, ipsa rationis expers, altera, quæ ratione prædita est cogitandique munere fungitur. Sed cum etiam hæc vita, ratione instructa, duobus modis dicatur; eam, quæ in functione muneris occupata

ἐνέργειαν θετέον· κυριώτερον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. [n]Εἰ δ' ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια [o]κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δ' αὐτό φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε, καὶ τοῦδε σπουδαίου· ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὖ. Εἰ δ' οὕτως, ἀνθρώπου [p]δὲ τίθεμεν ἔργον ζωήν τινα, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ [q]πράξεις μετὰ λόγου· σπουδαίου δ' ἀνδρὸς εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται. Εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταὶ, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην. [r]Ἔτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ· μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαί-

[n] Ἔστιν οὖν ἔργον Argyr. et Lamb. Sed et vulgata lectio, quam codd. et Eustrat. (et MSS.) confirmant, ferri potest. *Casaub.*
[o] Κατὰ λόγον, ὅταν διανοῆται· ἢ οὐκ ἄνευ λόγου, ὅταν κατὰ τὸ παθητικὸν μέρος κινῆται, μετὰ λόγου. *Andr.* [p] Δὴ Ven. 2. Pro eo μὲν legit Zuing. [q] Πρᾶξιν Ven. 2. et Vet. Interp. [r] Mag. Moral. lib. i. cap. 4.

est, ponere debemus: hæc enim magis proprie dici videtur. Opus igitur hominis erit functio muneris animi rationi consentanea, aut certe ratione non carens: idem autem genere opus hujus esse dicimus, et hujus virtute præditi: quemadmodum citharœdi, et boni citharœdi: et absolute hoc ita est in omnibus, si accedat ad opus excellentia ea, quæ e virtute est: citharœdi enim est cithara canere, boni bene canere. Quod si ita est, hominis quidem opus ac munus vitam quandam, eamque functionem animi et actionem cum ratione conjunctam; boni autem viri, bene et præclare hoc munere fungi, ponere debemus: at sua quidque virtute bene perficitur. Quod si ita se habet, hominis bonum erit functio muneris animi virtute directa: ac, si plures virtutes sint, virtute optima ac perfectissima: et præterea in vita perfecta: ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus; sic ne-

μονα, μία ἡμέρα, οὐδὲ ὀλίγος χρόνος. [r]Περιγεγράφθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ· δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶθ' ὕστερον [s]ἀναγράφειν. Δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διαρθρῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, ἢ συνεργὸς ἀγαθὸς εἶναι· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν ἐπιδόσεις· παντὸς γὰρ προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. [x]Μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν προειρημένων χρὴ, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ· καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον, ὁ δὲ τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ τἀληθοῦς. Τὸν αὐτὸν [t]δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γί-

[r] Περιγράφομαι οὖν N C. [s] Ἀναγράψαι N C. et El. [x] Supra cap. 3. [t] Δὶ MSS. Ven. 2.

que dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. Hoc igitur modo descriptum sit summum bonum: primum enim fuit adumbrandum atque informandum; deinde postea suis coloribus depingendum atque illustrandum erit. Cujusvis autem hominis esse videatur ea, quæ bene suis lineamentis descripta et conformata sunt, dilatare, suisque veluti membris et articulis distinguere, atque ejusmodi rerum inventor, aut certe adjutor esse tempus: unde artes ipsæ sic amplificatæ et propagatæ sunt: cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere. Verum et ea meminisse nos oportet, quæ supra dicta sunt, et subtilitatem illam enucleatam non peræque in omnibus esse requirendam, sed in unaquaque re pro materiæ subjectæ ratione, et quoad docendi via ac ratio patitur: nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: sed ille quidem quatenus operi usui est, hic autem quidnam sit, et qualis, inquirit: nam in vero contemplando versatur. Eodem igitur modo faciendum est et in cæteris omnibus, ne operum accessiones et orna-

γίνηται). Οὐκ ἀπαιτητέον δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν ἔν τισι τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς, οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι, πρῶτον καὶ ἀρχή. Τῶν ἀρχῶν δὲ αἱ μὲν [u] ἐπαγωγῇ θεωροῦνται, αἱ δὲ αἰσθήσει, αἱ δὲ ἐθισμῷ τινι, καὶ ἄλλαι δὲ ἄλλως· μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ᾗ πεφύκασι, καὶ σπουδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς· μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. [x] Δοκεῖ οὖν πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ, καὶ πολλὰ [y] ἐμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς τῶν ζητουμένων.

ΚΕΦ. η΄.

ΣΚΕΠΤΕΟΝ [z] δὴ περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον ἐκ τοῦ συμπεράσματος, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς· τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνᾴδει

[u] Ἐπαγωγῇ cognoſcimus principia mathematica, ut hoc: quæ ad idem ſunt æqualia, inter ſe ſunt æqualia: αἰσθήσει pleraque principia naturalia, ut ignem eſſe calidum, aquam frigidam: ἐθισμῷ principia morum; non enim fieri poteſt, ut aliquis eam, quæ de virtutibus agit, recte intelligat doctrinam, qui non prius honeſtis inſueverit actionibus. Vide ſupra cap. 4. [x] Δοκεῖ γὰρ πλεῖον N C. El. Vet. Interp. et Argyr. [y] Συμφανῆ MSS. et Aurel. nobiſcum vero legit Andr. [z] Σκεπτέον ἔτι περὶ τῆς εὐδαιμονίας, οὐ

menta exiſtant operibus ipſis longiora. Neque vero in omnibus æque cauſa flagitanda eſt, ſed ſatis eſſe debet in quibuſdam, ſi bene demonſtratum ſit ita eſſe, quemadmodum et in principiis: rem ita eſſe autem, primum et principium eſt. Principiorum porro alia inductione percipiuntur et cognoſcuntur, alia ſenſu, alia conſuetudine, alia aliter: ea autem ſingula perſequi oportet, quemadmodum cujuſque natura patitur, dandaque opera eſt, ut bene definiantur: magnum enim momentum ad ea, quæ ſequuntur, afferunt. Principium igitur plus quam dimidium totius videtur eſſe, multaque in quæſtione poſita, eo cognito, declarari.

CAP. VIII.

ERGO de beatitudine videndum eſt non ex concluſione ſolum, iiſque quibus ratio conſtat, ſed ex iis etiam, quæ de ea feruntur: nam

τὰ ὑπάρχοντα· τῷ δὲ ψευδεῖ ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθές. Νενεμημένων δὴ τῶν ἀγαθῶν τριχῇ, καὶ τῶν μὲν ἐκτὸς λεγομένων, [a] τῶν δὲ περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά· τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς περὶ ψυχὴν τίθεμεν. Ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν, παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν [b] φιλοσοφούντων· ὀρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι [c] τὸ τέλος· οὕτως

μόνον τὸν ὁρισμὸν αὐτῆς ἐξετάσαντας, καὶ τοὺς λόγους τοὺς συμπεράναντας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λεγομένους περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν παλαιῶν ἀληθεῖς λόγους, εἰ συνᾴδουσι τῷ ὁρισμῷ· τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ ὁρισμῷ καὶ πάντα συνᾴδει τὰ προσόντα τῷ ὁριστῷ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τ' ἄλλα τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ. *De felicitate plura videnda erunt; quare non tantum definitionem ejus examinabimus, sed et singula, ex quibus constat, verba pressius paulo inspiciemus; cum quibus deinde veterum opiniones conferemus, ut videamus nimirum an definitioni huic respondeant nostræ: veræ enim definitioni omnia, quæ in definito insunt, facile respondent, ac proptcrea et alia quæ de eo dicuntur.* Andr. [a] Περὶ ψυχὴν δὲ λέγομεν ἀγαθὰ τὰς πράξεις, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικάς· οὐκοῦν αἱ ψυχικαὶ πράξεις καὶ ἐνέργειαι αἱ ἀγαθαὶ κυριώτατα καὶ μάλιστά εἰσιν ἀγαθά· ἐν τῇ κατὰ ψυχὴν ἄρα ἀγαθῇ ἐνεργείᾳ, τὸ κυριώτατον καὶ μάλιστα ἀγαθὸν συνίσταται· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. Ἔστιν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. *Andr.* [b] Φιλοσόφων N C. et El. in marg. ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων ὀρθῶς δὲ desunt El. (in ejus marg. annot. hæc in alio scribi). Quod Mureti de hoc loco conjecturæ favet, qui de eo hæc habet: Puto expunctis quatuor voculis locum hunc ita legendum: ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων, ὅτι πράξεις τινὲς καὶ ἐνέργειαι τὸ τέλος· οὕτω γὰρ &c. àlioqui enim frustra bis idem dicere videbitur Aristoteles: etsi Eustrat. et alii omnia moliuntur, ut hanc rationem a superiori aliam esse doceant. [c] Sc. εὐδαιμονία.

cum vero congruunt omnia, quæ in re insunt; a falso autem cito verum diffidet ac discrepat. Cum igitur bona tres in partes sint distributa, aliaque externa, alia animi, alia corporis dicantur, animi bona in primis et maxime proprie bona dicimus: actiones autem et functiones muneris animi in animo collocamus. Itaque cum ex hac sententia et vetere, et a philosophis uno ore comprobata, recte hoc a nobis dicitur: tum vero propterea quod actiones et functiones muneris nonnullæ ipsius finis ratio-

γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῶν ἐκτός. Συνᾴδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωΐα [d]τις εἴρηται, καὶ εὐπραξία. Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅπαντα ὑπάρχειν τῷ λεχθέντι· τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς· ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς [e]εὐετηρίαν συμπεριλαμβάνουσι· τούτων δὲ, τὰ μὲν [f]πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες· οὐδετέρους δὲ τούτων εὔλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, [g]ἀλλ' ἕν γέ τι, ἢ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. Τοῖς μὲν οὖν λέγουσι τὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἢ ἀρετήν τινα, συνῳδός ἐστιν ὁ λόγος· ταύτης γάρ ἐστιν ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. Διαφέρει δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ ἄριστον ὑπο-

[d] Τίς ἐσται N C. [e] Εὐπορίαν Ven. 1. Bas. [f] Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα λαοὶ Πολλοὶ φημίζουσι, θεός δέ τίς ἐστι καὶ αὐτή. Hesiod. Ἔργων. v. 763, 4. [g] Ἀλλ' ἐπί τι καὶ τὰ πλεῖστα C C C. Ven. 1. ἢ καὶ τὰ πλεῖστα N C.

nem vicemque obtinent: sic enim efficitur, ut beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. Cum hac ratione congruit et illud, bene vivere et bene rem gerere virum beatum: nam propemodum beatitudo vita quædam bene acta, et bona actio dicta est. Videntur etiam in eo, quod a nobis dictum est, ea omnia, quæ in beatitudine requiruntur, inesse: alii enim virtutem, alii prudentiam, alii sapientiam quandam, beatitudinem esse existimant: nonnulli hæc ipsa, aut horum aliquid cum voluptate conjungunt, aut a voluptate sejungi nolunt: alii etiam felicitatem externam complectuntur: atque horum alia multi ac veteres, alia pauci et clari viri loquuntur: quorum neutros probabile est omni ex parte errare, sed in uno aliquo saltem, aut in plurimis recte sentire. Ac cum iis quidem, qui vitam beatam esse dicunt omnem, aut aliquam virtutem, nostra congruit oratio: functio enim muneris virtute perfecta ac directa, virtutis est. Sed multum fortasse interest, summum bonum in possessione,

λαμβάνειν, καὶ ἐν ἕξει ἢ ἐνεργείᾳ· τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν [h] ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηργηκότι· τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐχ οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράξει. Ὥσπερ δὲ Ὀλυμπιάσιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· (τούτων γάρ τινες νικῶσιν·) οὕτω καὶ τῶν [i] ἐν τῷ βίῳ καλῶν κἀγαθῶν [i] οἱ πράττοντες ὀρθῶς ἐπήβολοι γίγνονται. Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν [k] καθ' αὑτὸν ἡδύς· τὸ μὲν γὰρ ἥδεσθαι, τῶν ψυχικῶν· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ πρὸς ὃ λέγεται Φιλοτοιοῦτος· οἷον ἵππος μὲν τῷ Φιλίππῳ, θέαμα δὲ τῷ [l] Φιλοθεώρῳ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ δίκαια τῷ Φιλοδικαίῳ, καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν τῷ Φιλαρέτῳ. Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα [m] μάχεται, διὰ τὸ μὴ φύσει

[h] Ἀγαθὸν Andr. non agnoſcit. [i] Eud. lib. ii. cap. 1. [i] Οὐχ οἱ δυνάμενοι πράττειν ὀρθῶς. [k] Οὐχ ἔξωθεν ἔχων τὴν ἡδονήν. [l] Φιλοθεάμονι Ven. 2. [m] Non modo in diverſis hominibus, ſed in eodem etiam diverſis temporibus alia atque alia expetente.

an in uſu poſitum eſſe putemus, in habitu, an in functione muneris: accidere enim poteſt, ut habitus, qui inſit, nihil boni efficiat, ut in eo, qui dormit, aut qui alio aliquo modo otioſus ac feriatus eſt: de functione autem muneris idem dici non poteſt; aget enim neceſſario, et recte aget. Quemadmodum autem in ludis Olympicis non pulcherrimus, aut valentiſſimus quiſque corona donatur, ſed qui certant, (ex his enim vincunt aliqui;) ſic et ea, quæ ſunt in vita, honeſta et bona, aſſequuntur et obtinent ii, qui recte faciunt. Eſt quinetiam eorum vita per ſe jucunda, per ſeque delectat: delectari enim in eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent: cujus autem quiſque rei nomine ac ratione amans appellatur, ea delectatur; ut equo is, qui amat equos, ſpectaculo, ſpectaculis deditus: ſimiliter quoque rebus juſtis lætatur is, qui juſtitiam amore complectitur, et omnino rebus omnibus, quæ cum virtute conſentiunt, is, cui virtus cara eſt. Et quidem quæ res multitudini jucundæ ſunt, eæ pugnant inter ſe,

τοιαῦτ' εἶναι· τοῖς δὲ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα· [n] τοιαῦται δὲ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· ὥστε καὶ τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ' αὐτάς. Οὐδὲν δὴ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ περιάπτου τινός, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ· πρὸς τοῖς εἰρημένοις γάρ, [o] οὐδ' ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὔτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ δ' οὕτω, καθ' αὐτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· [p] κρίνει δ', ὡς εἴπομεν. Ἄριστον ἄρα, καὶ κάλλιστον, καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ τὸ [q] Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

[n] Τοιαῦται N C. et Vet Interp. τοιαῦται δὲ ἀεὶ αἱ κατ' Ven. 2. [o] Οὐδεὶς Vet. Interp. [p] Ὁ περὶ ἕκαστον σπουδαῖος καλῶς ἕκαστα κρίνει· ὁ δὲ σπουδαῖος καὶ ἡδίστας, καὶ ἀρίστας, καὶ καλλίστας κρίνει τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας· τοιαῦται οὖν εἰσιν. *Mur.* [q] Apollinis templo in Delo

propterea quod non ſunt per ſe tales: iis autem hominibus, qui ſtudioſi ſunt honeſtatis, ea ſunt jucunda, quæ natura jucunda ſunt; quo in genere ſunt eæ, quæ virtuti congruunt, actiones: itaque et his ſunt jucundæ, et per ſe jucundæ. Voluptate autem nihil eget eorum vita, tanquam appendice quadam, ſed habet in ſe incluſam voluptatem: nam præter ea, quæ dicta ſunt, non eſt is vir bonus, qui honeſtis actionibus non delectatur; neque enim quiſquam aut juſtum dixerit eum, qui non ex juſte factis capiat voluptatem, aut liberalem, qui liberalibus actionibus non delectetur: idemque de cæteris virtutibus ſentiendum. Quod ſi ita eſt, confitendum eſt per ſe jucundas eſſe virtuti conſentaneas actiones: ſunt vero etiam bonæ et honeſtæ, et horum unumquidque maxime, ſiquidem de iis vere judicat vir bonus: judicat autem, quemadmodum diximus. Eſt igitur quiddam optimum, pulcherrimum, et jucundiſſimum beatitudo: neque vero hæc ita diſtincta ſunt, quemadmodum diſtinguit Deliacum epigramma:

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν·
Ἥδιστον δὲ πέφυχ' οὗ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν·

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις· ταύτας δὲ, ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, εἶναί φαμεν τὴν εὐδαιμονίαν. Φαίνεται δ' ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ [r] εἴπομεν· ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν [s] ἀχορήγητον ὄντα· πολλὰ μὲν γὰρ πράττεται καθάπερ δι' ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. Ἐνίων δὲ τητώμενοι ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαι-

insula erat inscriptum. Hoc epigramma Aristoteles etiam reprehendit, in Eud. lib. i. cap. 1. hisce verbis: ὁ μὲν ἐν Δήλῳ παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὑτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ἐπὶ τὸ προπύλαιον τοῦ Λητῴου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τό τε ἀγαθὸν, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, ποιήσας, Κάλλιστον τὸ δικαιότατον &c. ἡμεῖς δ' αὐτῷ μὴ συγχωρῶμεν· ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλιστον καὶ ἄριστον ἁπάντων οὖσα, ἥδιστόν ἐστι. *Qui numinis sententiam in Delo edisserit, vestibulo templi inscripsit, distinguens ea, quæ simul in eodem haud reperiuntur, bonum, honestum, et jucundum, his versibus, Pulcherrimum est* &c. *quod nos nequaquam concesserimus: felicitas enim, cum optima sit, et pulcherrima, eadem etiam jucundissima existit.* Hoc distichon etiam occurrit inter γνώμας Theognidis ver. 255. cujus in vulg. edit. posterior versus sic scribitur: Πρῆγμα δὲ τερπνότατον, οὗ τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν. et in Ven. 1. Ἥδιστον δὲ τυχεῖν, οὗ τις ἕκαστος ἐρᾷ. [r] Pro εἴπομεν scribitur εἴρηται in marg. Bas. [s] Ἀχορήγητον, id est, μὴ βοηθούμενον τοῖς ἔξωθεν, *sine externorum subsidio.*

Justitia est formosa, valetudo optima res est;
Dulce frui, cujus quemque perurit amor:

insunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus; has autem, aut harum unam optimam, beatitudinem esse diximus. Sed tamen bonis quoque externis egere videtur, ut diximus: nefas est enim, aut certe difficile, eum, cui nullæ suppetunt facultates, res agere præclaras; permulta enim geruntur veluti instrumentis quibusdam, amicorum opera, et divitiis, et potentia civili. Et quædam res sunt, quibus si careant homines, felicitatis splendorem obscurant atque inquinant, ut nobilitas generis, prospera liberorum soboles, pulchritudo. Neque enim admodum

μονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν πανάισχης, ἢ δυσγενὴς, ἢ μονώτης καὶ ἄτεκνος· ἔτι δ᾽ ἴσως ἧττον, εἴ τῳ πάγκακοι παῖδες εἶεν, [t] ἢ φίλοι, ἢ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι. Καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας· ὅθεν εἰς ταυτὸ τάττουσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἔνιοι δὲ τὴν ἀρετήν.

ΚΕΦ. Θ΄.

[u] ΟΘΕΝ καὶ ἀπορεῖται, πότερόν ἐστι μαθητὸν, ἢ ἐθιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο τι θεῶν ἐστι δώρημα ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ [x] βέλτιστον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον· φαίνεται δὲ, κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι᾽ ἀρετὴν,

[t] Ἢ φίλοι N C. et Andr. non agnoſcunt. ἢ φίλοι, οἳ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι Lamb. qui tranſtulit: *vel cui amici, qui eſſent boni viri, exceſſerint e vita.* [u] Ὅθεν οὖν N C. [x] Βελτίων in marg. Baſ.

facile eſt ei vitam beatam conſequi, qui inſigniter deformis, aut obſcuriſſimo loco natus, aut ſolitarius et orbus ſit: ac multo etiam minus fortaſſe, ſi cui ſint liberi omni vitiorum genere cooperti, vel cum chari et boni eſſent exceſſerint e vita. Talem igitur proſperitatem, ut diximus, vita beata deſiderare videtur: ex quo fit, ut nonnulli eodem numero et loco beatitudinem habeant, atque ſecundam fortunam; nonnulli virtutem.

CAP. IX.

UNDE etiam naſcitur quæſtio, utrum vel doctrina parari, vel conſuetudine quæri, vel alia quadam exercitatione comparari poſſit; an potius divinitus, an etiam fortuito obveniat. Et vero ſi quod aliud a diis munus eſt hominibus datum, profecto conſentaneum eſt beatitudinem quoque a diis immortalibus donari, eoque maxime quod rerum humanarum eſt optima. Sed hoc fortaſſe ab eo, quod conſiderare inſtituimus, alienum eſt, neque hujus diſputationis proprium: illud quidem perſpicuum eſt, etiamſi non ſit a diis immortalibus dono miſſa, ſed virtute, ac doctrina aliqua, aut

καί τινα μάθησιν, ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι, καὶ μακάριον. Εἴη δ᾽ ἂν καὶ πολύκοινον· δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ [y] πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. Εἰ δ᾽ ἐστὶν οὕτω βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως· εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν· ὁμοίως δὲ καὶ [z] κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ λίαν [a] πλημμελὲς ἂν εἴη. Συμφανὲς δ᾽ ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον· εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ᾽ ἀρετὴν ποιά τις· τῶν δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν

[y] Πεπηρωμένους πρὸς ἀρετὴν per translationem nominat eos, quibus ita vel natura vel fortuna inimica est, ut virtutem adipisci nequeant. Andronicus παραφράζει hanc vocem per τὴν διάνοιαν βεβλαμμένους, καὶ πάντῃ ἀκινήτους πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς, *homines haud integra mente, et plane ad comparandam sibi virtutem inhabiles.* [z] Τὰ καλὰ El. et C C C. Pro τέχνην N C. habet ἀρετήν. [a] Πλημμελὲς, *quod contra modulationis normam, inconcinnum, culpabile.*

exercitatione pariatur, in rebus divinissimis tamen esse numerandam: virtutis enim præmium et finis, optima quædam res esse, et divina, et beata videtur. Eadem etiam in medio erit posita, ut cum multis communicetur: potest enim contingere vel doctrina, vel studio aliquo iis omnibus, qui non sunt naturæ aut fortunæ vitio ad virtutem inepti, quasi manci ac debiles. Quod si sic præstat, quam fortunæ temeritate beatum esse, certe ita esse probabile est; siquidem res naturales ut pulcherrimæ esse possunt, ita a natura procreatæ sunt: idemque de iis, quæ ab arte et omni alia causa perficiuntur, judicari debet, multoque maxime quæ a præstantissima. Rem porro omnium maximam et pulcherrimam arbitrio fortunæ permittere, valde nefarium, contumeliosum, ac flagitiosum fuerit. Atque etiam ex definitione beatitudinis, id quod quærimus, perspicuum esse potest: diximus enim eam esse cujusdammodi ex virtute muneris animi functionem: cætera autem bo-

ὑπάρχειν [b] ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς. Ὁμολογούμενα δὲ ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ· τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος ἄριστον ἐτίθεμεν· αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ποιούς τινας [c] καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. Εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων οὐδὲν, εὔδαιμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· οὔπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται· δεῖ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. Πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται, καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνοῦντα μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς Ἡρωϊκοῖς περὶ

[b] Ἀναγκαῖα μὲν, οἷον ὑγίεια σώματος, καὶ ζωῆς ἐπίτασις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι τελειωθῆναι τὴν εὐδαιμονίαν· ὄργανα δὲ, ὥσπερ πλοῦτος καὶ φίλοι. *Necessaria quidem sunt sanitas corporis, eaque quæ ad vitam sustinendam spectant, et similia, sine quibus perfici non potest felicitas: instrumenta vero, ut opes et amici.* Andr. [c] Ἢ ἀγαθοὺς N C.

na alia præsto esse necesse est, alia adjuvant et conducunt natura, instrumentorum instar. Atque hæc etiam cum iis, quæ initio diximus, consentiunt: civilis enim scientiæ finem optimum esse statuebamus: quæ magnam diligentiam adhibet, ut cives certo quodam modo affectos, bonosque, et ad res honestas agendas idoneos reddat. Merito igitur neque bovem, neque equum, neque aliud animal ullum, beatum dicimus: nulli enim eorum esse potest talis functionis communitas. Atque ob hanc causam ne puer quidem est beatus: nondum enim per ætatem ad talia agenda satis aptus est: qui autem beati dicuntur, propter spem, quam de iis habent homines, tales prædicantur: opus est enim (ut diximus) cum absoluta virtute, tum vita integra et perfecta. Multæ enim in vita rerum commutationes, variique casus interveniunt: fierique potest, ut cujus res hodie sint valde secundæ, is maximis in senectute calamitatibus afficiatur, quemad-

Πριάμου μυθεύεται· τὸν δὲ τοιαύταις χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, οὐδεὶς [d] εὐδαιμονίσει.

ΚΕΦ. ι.

ΠΟΤΕΡΟΝ οὖν οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ, [e] κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὁρᾷν; [f] εἰ δὲ δὴ καὶ θετέον οὕτως, ἆρά γε καὶ ἔστιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὰν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε παντελῶς ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; Εἰ δὲ μὴ λέγομεν τὸν τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλων τοῦτο βούλεται, ἀλλ' ὅτι τηνικαῦτα ἄν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων· ἔχει μὲν καὶ τοῦτο ἀμφισβήτησίν τινα·

[d] Εὐδαιμονίζει *El.* [e] Cum Crœſus, ditiſſimus Lydorum rex, Soloni omnes ſuos theſauros monſtraſſet, hunc interrogavit, annon eum beatum judicaret? cui Solon reſpondit, *ante mortem nemo beatus eſt dicendus*. Vide Herodot. lib. i. Hanc Solonis ſententiam Ariſtoteles reprehendit Eud. lib. ii. cap. 1. hiſce verbis: Διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει κακῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος· οὐθὲν γὰρ ἀτελὲς εὔδαιμον, οὐ γὰρ ὅλον. *Quocirca frivola eſt Solonis ſententia, negantis vivum ullum beatum eſſe, niſi ubi finem attigerit: nihil quippe imperfectum felix eſſe poteſt, cum integrum non ſit.* [f] Εἰ δὲ δεῖ N C. et C C C.

modum in Heroicis de Priamo fabulantur Poetæ: porro qui tales caſus fuerit expertus, miſereque de hac vita deceſſerit, eum profecto nemo ducet beatum.

CAP. X.

NEMONE igitur alius mortalium, quamdiu manet in vita, beatus eſt judicandus, ſed Solonis ſententia, ſpectandum tempus ætatis extremum? et, ſi hoc ita eſſe fatemur, etiamne beatus eſt tum, cum exceſſerit e vita? an hoc quidem prorſus abſurdum eſt, nobis præſertim, qui beatitudinem functionem quandam muneris eſſe dicimus? Quod ſi nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus eſt, nec hoc vult Solon, ſed tum denique hominem vere ac tuto beatum prædicari poſſe, tanquam jam extra omnium malorum atque infortuniorum diſcrimen poſitum; ne

δοκεῖ γὰρ εἶναί τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακὸν καὶ ἀγαθόν, εἴπερ καὶ τῷ ζῶντι, μὴ αἰσθανομένῳ δέ, οἷον τιμαὶ καὶ ἀτιμίαι, καὶ τέκνων καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξίαι τε καὶ δυστυχίαι. Ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δ' ἐξ ἐναντίας· δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς [g] ἀποστήμασι πρὸς τοὺς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτοὺς ἐνδέχεται. Ἄτοπον δὴ γίνοιτ' ἂν, εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὼς, καὶ γίνοιτο ὅτε μὲν εὐδαίμων, πάλιν δ' ἄθλιος· ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μηδὲν μηδ' ἐπί τινα χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. Ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθείη καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκεί-

[g] Ἀπόστημα, cum sæpe *spatium* et *intervallum* significet, referri possit ad tempus: vel cum Eustratio dicamus nihil aliud esse quam *defectionem a parentum moribus*.

hoc quidem dubitatione vacat: nam si etiam ei qui vivit, neque sentit, aliquid malum et bonum est, aliquid videtur esse et mortuo, ut honores et ignominiæ, et liberorum et omnino posterorum res secundæ et adversæ. Difficultatem autem hæc quoque afferunt: fieri enim potest, ut, quem vita beata usque ad senectutem prosecuta sit, et qui supremum vitæ diem convenienter actæ jam ætati obierit, eum multæ in posteris mutationes ac varietates excipiant, ut eorum alii boni sint, eaque vita, quam merentur, potiantur, alii contra: atque hoc perspicuum est, etiam magno spatio interjecto, magnam in eis morum ac fortunæ dissimilitudinem ac varietatem, si cum parentibus conferantur, evenire posse. Absurdum igitur fuerit, si una cum eis mortuus quoque commutetur, fiatque nunc beatus, nunc contra miser: absurdum vero etiam illud esset, res posterorum nihil, ne ad ullum quidem usque tempus, ad parentes pertinere. Sed redeundum est ad id, quod ex priore loco dubitatum est: fortassis enim ex illo id quoque, quod

νου. Εἰ δὴ τέλος ὁρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ, ὅτε ἐστὶν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύσεται κατὰ αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολὰς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον· τὰς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ, ὡς εἰ συνακολουθοίημεν ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, [h] χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρῶς ἱδρυμένον. Ἢ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς [i] ὀρθόν; οὐ γὰρ ἐν ταύ-

[h] Χαμαιλέοντα vocat *eum, qui est varius, et modo hanc, modo illam speciem præ se fert, quique ad contrarios prosperæ vel adversæ fortunæ flatus mutatur.* Hoc animal aiunt in metu colorem mutare: unde Tertullianus in libro de Pallio ait istud de corio suo ludere. Imitatur autem omnes colores præter album, ut ait Plutarchus; vel, ut ait Plinius, præter rubrum et candidum. Qui plura cupit, legat Aristotelem lib. ii. de natura animalium, et Plinium lib. viii. cap. 33. et Theophrastum in libro περὶ τῶν τὰς χρόας μεταβαλλόντων.

[i] Forte ὀρθὸν, translata interrogationis nota post τοῦ ἐναντίου. *Casaub.*

posterius quærebamus, intelligetur. Si igitur supremus vitæ dies exspectandus est, et tum quisque beatus existimandus est, cum eum diem obierit, non quod nunc beatus sit, sed quod antea fuerit: nonne absurdum est, cum quis beatus est, tum id quod in eo inest de ipso non vere dictum iri, ob hanc causam, quod vivos beatos prædicare nolimus propter rerum commutationes casuumque varietates, et quia beatitudinem quidem firmum quiddam et prope immutabile esse existimemus: fortuna autem sæpe sese identidem convertens, atque in orbem volvens, eosdem homines feriat? perspicuum est enim, si fortunæ casus sequamur, nos eundem nunc beatum, nunc contra miserum sæpe esse dicturos, chamæleontem quendam, et parum stabili sede collocatum, virum beatum nostra oratione fingentes. An potius indignum atque iniquum est fortunæ varietatem et mobilitatem sequi? non enim bene vel male vivendi ratio in hac posita est, sed for-

τως τὸ εὖ ἢ κακῶς, ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἴπομεν· κύριαι δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας, αἱ δ' ἐναντίαι τοῦ ἐναντίου. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν· περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν [k] ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν· μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι· τούτων δ' αὐτῶν αἱ [l] τιμιώταται καὶ μονιμώταται, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους· τοῦτο γὰρ ἔοικεν [m] αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ [n] αὐτὰ [o] λήθην. Ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος· ἀεὶ γὰρ, ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως [p] ἐμμελῶς ὅγ', ὡς ἀγαθὸς

[k] Nonnulli codd. (fic Ven. 2. Andr. N C. et El.) ἀνθρωπίνων ἔργων habent, quam lectionem Vet. Interp. adjuvat: puto tamen quod additum eſt, declarationem quandam fuiſſe, et ſine illo pulcherrime ſententiam ſtare. *Vict.* [l] Τιμιώτεραι, μονιμώτεραι Ven. 2. Andr. αἱ τιμιώτερ. διὰ τὸ El. in hujus vero marg. in ſuperlativo gradu ſcribuntur altera manu. [m] Αἴτιον Ven. 2. [n] Αὐτὰς NC. et CCC. [o] Vix enim fieri poteſt, ut eorum obliviſcamur, quæ quotidie agimus, et quæ nos maxime delectant. [p] Ἐμμελῶς, *cum modulatione, concinne, decenter, æquabiliter.*

tunæ bona, ut adjumenta quædam, humana vita deſiderat, quemadmodum diximus: actiones autem virtuti conſentaneæ beatitudinis dominæ ſunt, miſeriarum vero contrariæ. Atque huic rationi teſtimonio eſt hoc ipſum, de quo prius dubitatum eſt: nulla enim in re humana tanta ineſt firmitudo, quanta in iis actionibus, quæ cum virtute conſentiunt; nam hæ vel ſcientiis ipſis ſtabiliores ac diuturniores eſſe videntur: atque harum ipſarum ut quæque plurimi eſt, ita diutiſſime permanet, propterea quod in eis maxime et aſſidue ætatem agunt beati: quæ videtur eſſe cauſa, cur nulla unquam oblivione deleantur. Inerit ergo in beato id quod quærimus, taliſque in vita futurus eſt: nam vel ſemper, vel omnium maxime ea et aget, et animo cernet, quæ cum virtute conjuncta ſunt, fortunæque caſus pulcherrime, omnique ex parte, et plane

ἀληθῶς καὶ [q] τετράγωνος ἄνευ ψόγου. Πολλῶν δὲ γενομένων κατὰ τύχην, καὶ διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον, ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, γιγνόμενα μὲν εὖ, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκε, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίγνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. Ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλὸν, [r] ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς,

[q] Καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου verba ſunt Simonidis : ſententia autem integra reperitur apud Platonem in Protagora, his verbis : λέγει γάρ που Σιμωνίδης πρὸς Σκόπαν, τὸν Κρέοντος υἱὸν τοῦ Θετταλοῦ, ὅτι ἄνδρα ἀγαθὸν μὲν ἀληθέως γενέσθαι χαλεπὸν, χερσί τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετράγωνον, ἄνευ ψόγου τετυγμένον. In lib. iii. cap. 11. Rhet. Ariſtoteles dicit τὸ ἀγαθὸν ἄνδρα φάναι εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια. Videtur autem *bonum et fortem virum* vocaſſe *quadratum*, vel a *figura quadrata*, quæ perfectiſſima habetur : vel a *corpore quadrato* ; ut enim id corpus, quamcunque in partem projiciatur, ita cadit ut rectum permaneat, ſic *vir bonus* et *fortis* ſtat ſemper, neque ullo fortunæ impetu dejici poteſt. [r] Ὡς ἐπειδὰν Ven. 1. et 2.

concinne feret, ut vere vir bonus et ſine vituperatione quadratus. Sed cum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, perſpicuum eſt ea fortunæ bona, itemque contraria, quæ parva ſint, nihil ad vitam momenti habere : magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorem eſſe effectura ; nam et una ornamento ſuapte natura ſolent eſſe, et uſus eorum pulcher et bonus efficitur : contraria vero vitam beatam in anguſtias redigunt, et corrumpunt ; ægritudines enim animis inferunt, et multorum munerum functiones impediunt. Veruntamen etiam in his ſplendet atque elucet ipſum honeſtum, tum maxime, cum quis multas et magnas calamitates fert leniter et placide, non quod doloris ſenſu careat, ſed quod generoſi magnique ſit animi. Itaque ſi vitæ dominatum

καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα· τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι [s] πολεμικώτατα, καὶ σκυτοτόμον ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. Εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· [t] οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ· οὐδὲ δὴ [u] ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κι-

[s] Στρατηγικώτατον pro πολεμικώτατα NC. [t] Ἀλλὰ μονονοὺ μακάριος τῆς γε τύχης ἕνεκα, ἐὰν Πριαμικαῖς περιπέσῃ τύχαις. *Sed solummodo quod ad fortunam non beatus, si in easdem forte, in quas olim Priamus, calamitates incidat.* Andron. Hæc hujus loci expositio eorum sententiæ favet, qui cum Eustratio medium quoddam statuunt inter beatitudinem et miseriam, et hoc modo hunc locum interpretantur: Is qui in *Priami* calamitates inciderit, cum careat iis bonis, sine quibus elucescere non potest beatitudo, beatus dici non potest, neque tamen miser, quia nullis succumbit vitiis, citra quæ nulla est vera miseria. Hæc difficultas minime solvi potest ex discrimine, quod quidam statuunt inter εὐδαίμων et μακάριος, cum manifestum sit, quod Aristoteles his duobus nominibus in hoc cap. promiscue utitur. [u] Ποικίλος τις Ven. 2. ποικίλος τε El.

summamque adeo potestatem obtinent muneris functiones, ut diximus, nullus beatus ullo pacto miser esse potest; nunquam enim quicquam aget odio dignum aut improbum: nam qui vere bonus et bene sanæ mentis est, eum putamus omnes fortunæ casus decenter et ex personæ suæ dignitate ferre, semperque ex iis, quæ suppetunt, res pulcherrimas agere: quomodo et bonum imperatorem eo exercitu, qui præsto est, semper uti bellicosissime, et sutorem ex iis pellibus, quæ ad eum delatæ sunt, calceum pulcherrimum conficere, eodemque modo cæteros artifices omnes. Quod si ita est, profecto vir beatus nunquam miser ille quidem futurus est: haud facile tamen beatus dici poterit, si in Priami calamitates inciderit: neque vero varius et mutabilis: nam ut neque facile de beata vita poterit de-

νηθήσεται ῥᾳδίως, οὔθ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν· ἔκ [x] τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴ περ, ἐν πολλῷ τινι καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν· τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν [y] πάντῃ πάντως. Εἰ δ' οὕτω, μακαρίους [z] μὲν ἐροῦμεν τῶν ζώντων, οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δὲ, [a] ὡς ἀνθρώπους. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω.

[x] Τὶ non habent N C. C C C. Ven. 1. et 2. [y] Quidam omittunt πάντῃ ante πάντως: sed geminatio ista supra etiam fuit in hoc cap. *Sylb.* [z] Μὲν non agnoscunt MSS. Ven. 1. 2. et Camot. [a] Ὡς abest a N C. El. Ven. 1. et 2. Μακαρίους δὲ ὡς ἀνθρώπους ἀνθρωπίνην μακαριότητα, ἥτις οὐ πάντῃ τέλειον ἔχει τὸ ἀγαθόν. *Beatum autem dico beatitudine humana, quæ non undique perfectum habet bonum.* Andr.

moveri, neque a quibuslibet rebus adversis, sed a magnis et multis: sic neque talibus fortunæ casibus afflictus rursus brevi tempore fieri poterit beatus: sed si fiet, longo et justo temporis intervallo fiet, cum magnarum et honestarum rerum interea compos fuerit effectus. Quid prohibet igitur, quo minus eum dicamus beatum, qui suas actiones perfecta virtute dirigit, bonisque externis mediocriter instructus est, non ad quodlibet tempus, sed per vitam perfectam? an eodem etiam addere debemus, qui sit ita victurus, et mortem ei vitæ convenienter obiturus? quandoquidem res futuræ nobis sunt obscuræ: beatitudinem autem finem esse, et quiddam prorsus et omni ex parte perfectum, ponimus. Quæ cum ita sint, beatos ex vivis dicemus eos, in quibus ea insunt, et inerunt, quæ a nobis supra dicta sunt: beatos autem ut homines. Atque hæc quidem hactenus.

ΚΕΦ. ιά.

ΤΑΣ δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. Πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δὲ ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. Εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρίθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δὲ ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. Διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν, πολὺ μᾶλλον [b] ἢ τὰ παράνομα

[b] Hanc periochen vertit Lamb. *quam utrum facinora injusta et atrocia aliorum, circa quæ tragœdia versatur, jam olim perpetrata sint, an nunc primum perpetrentur:* cui favet Eustratius, et plurimi Latini interpretes. Argyropylus vero transtulit: *quam res nefandæ gravesque agantur, an in tragœdiis recitentur:* quæ versio etiam ad mentem Aristot. accommodata videtur, et confirmatur ab Andr. qui hoc *simile* explicat his verbis: ὅσην ἔχει διαφορὰν τὰ ἐν ταῖς τραγῳδίαις πλαττόμενα κακὰ τῶν προϋπαρξάντων πραγμάτων, ὧν ταῦτα σκιαί. *Quan-*

CAP. XI.

FORTUNAM autem secundam et adversam posterorum et amicorum omnium nihil beatum virum attingere dicere, cum valde ab amicitia alienum esse, tum a communibus hominum opinionibus abhorrere videtur. Sed cum multa quotidie eventa existant, eorumque magna sit varietas, cumque alia magis, alia minus ad nos pertineant; ea quidem sigillatim explicare atque in partes distribuere longum atque infinitum videtur: universe autem ostendere ac veluti rudi imagine adumbrare fortasse satis fuerit. Si igitur, ut res adversæ, quæ cuique accidunt, aliæ pondus aliquod et momentum habent ad vitam, aliæ sunt leviores: sic eæ etiam quæ amicis omnibus. Sed permultum interest, utrum unusquisque casus acerbus vivis, an mortuis accidat, et longe quidem magis interest, quam utrum res injustæ et

καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις, ἢ πράττεσθαι. Συλλογιστέον δὴ καὶ [c] ταύτη τὴν διαφοράν· μᾶλλον [d] δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων, εἰ καὶ διϊκνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρὸν, [e] ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι· [f] εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας, μηδὲ τοὺς ὄντας [g] μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. [h] Συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσ-

tum differunt ea quæ in tragœdiis repræsentantur mala a malis ipsis, quorum hæc tantum umbræ sunt. Vide Gruchium. [c] Ταύτην Ven. 2. [d] Quidam ἴσως τόδε δεῖ διαπορεῖσθαι emendant, sine ratione et libris. *Casaub.* [e] Ἢ ἁπλῶς, id est, vel natura sua et per se parvum : ἢ ἐκείνοις, id est, vel mortuis ipsis est exiguum ; licet enim magnum ipsum fuerit, imminutum valde perventurum est ad mortuos. [f] Vet. Interp. sic videtur legisse, εἰ ᾖ, μὴ τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας : cujus scripturæ hæc erit sententia, Sin aliquid valeat, at non tantum certe, neque tale esse, ut vel eos, qui non sint, beatos efficiat. *Lamb.* Huic lectioni favet Andr. qui sic hunc locum exponit, εἰ δὲ ἔχει τινὰ δύναμιν, ἀλλ' οὐ τοσαύτην γε καὶ τοιαύτην, ὥστε ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ τοιούτους, ἢ τοὺς ὄντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν μακαριότητα. [g] Μακαρίους deest El. C C C. et Andr. nec Vet. Interp. expressit. Aristotelis non fuisse videtur, qui semper brevitate gaudet. [h] Συμβάλλεσθαι μὲν οὖν &c. usque ad finem cap. Scholion fuisse suspicatur Victorius. Cum vero plurimi libri, tam impressi quam manu exarati, illa habeant, et Vet. Interp. expresserit, et Eustratius et Andronicus agnoscant ; si sint Scholion, vetustissimum est.

atroces in tragœdiis olim patratæ fuerint, an *coram* perpetrentur. Colligenda hoc etiam modo erit differentia: immo vero de hoc quærendum ac dubitandum est, utrum mortui boni alicujus aut mali sint participes, necne : apparet enim ex his, etiamsi quid ad eos perveniat, quodcunque sit illud, sive bonum, sive malum, perquam id leve atque exiguum vel absolute, vel illis esse : sin aliter, at certe tantillum, ac tale, ut neque eos, qui non sunt, beatos efficiat, neque beatitudinem iis, qui eam adepti sunt, adimat. Videntur igitur res amicorum tum

πραξίαι· τοιαῦται δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τούτων, ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα [i] τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων· δῆλον γὰρ, ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι. Φαίνεται δὴ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποιόν τι εἶναι, καὶ πρός τί πως ἔχειν, ἐπαινεῖσθαι· τὸν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τῷ ποιόν τινα πεφυκέναι καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγα-

[i] Ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δὲ ἐπαινετὰ, τὰ δὲ δυνάμεις. Τὸ δὲ τίμιον λέγω, τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, οἷον ψυχὴ, νοῦς· τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχὴ, τὰ τοιαῦτα· τίμια δὲ, ἐφ' οἷς ἡ τιμή. Τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ· οὐκοῦν καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, ὅταν γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γένηται· ἤδη γὰρ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἥκει. Τὰ δ' ἐπαινετὰ, οἷον ἀρεταί· ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων ὁ ἔπαινος γίνεται. Τὰ δὲ δυνάμεις, οἷον ἀρχὴ, πλοῦτος, ἰσχὺς, κάλλος· τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος εὖ ἂν δύναιτο χρήσασθαι, καὶ ὁ φαῦλος κακῶς· διὸ δυνάμει τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθά. Ἀγαθὰ μὲν δή εἰσι· δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστον χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου. Magn. Moral. lib. i. cap. 2. Vide Eud. lib. ii. cap. 1.

ſecundæ, tum adverſæ, nonnihil ad mortuos pertinere: ſed ita et tantum, ut neque beatos non beatos efficiant, neque quicquam aliud tale.

CAP. XII.

HIS autem diſtinctis, reſtat ut de beatitudine videamus, utrum habenda ſit in numero rerum laudabilium, an in earum potius, quæ honore dignæ ſunt: eſt enim perſpicuum eam non numerari in poteſtatibus. Videtur igitur id omne, quod laudabile eſt, ob eam cauſam laudari, quod ſit cujuſdammodi, et ad aliquid quodammodo referatur: nam juſtum, fortem, et omnino virum bonum, ac virtutem propter facta et actiones laudamus: robuſtum, et eum, qui ad curſum aptus eſt, et unumquemque aliorum, propterea laudamus, quod a natura ſic comparatus, et quodammodo ad aliquod bonum et præſtantiam aliquam affectus eſt.

θόν τι καὶ σπουδαῖον. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς ἐπαίνων· [k] γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους δι' ἀναφορᾶς, ὥσπερ εἴπομεν. Εἰ δ' ἐστὶν ὁ ἔπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον, ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος, ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται· τούς τε γὰρ θεοὺς [l] μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους μακαρίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν· οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ, καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θειότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. Δοκεῖ δὲ καὶ [m] Εὔδοξος καλῶς συνηγορῆσαι περὶ τῶν ἀριστείων τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ μὴ

[k] Laudes, quæ vulgo Diis tribui solent, ridiculæ sunt, et multo infra ipsorum majestatem, cum referantur ad beneficia, quæ ipsi in homines contulerunt: ut cum Jovem vocant κλήσιον, ἐπικάρπιον, χαριδότην. Plutarchus Στωικοῖς ἐναντιώμασι. Dionysius ἐν τῷ περὶ τῶν πανηγυρικῶν, de Deorum laudationibus loquens, ὁ δὲ τόπος, inquit, σχεδὸν συμπληρωθήσεται, ἐξ ὧν ἕκαστος ἢ εὗρεν ἢ παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις. *Mur.*
[l] Μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν, eadem vis notioque est verbi utriusque, ut Aristoteles testatus est in lib. i. Rhet. quo in loco ἔπαινον ab ἐγκωμίῳ distinguit: docet enim illic, ut μακαρισμὸς longe aliud est a superioribus his, ita nulla re differre ab εὐδαιμονισμῷ. *Vict.*
[m] Eudoxus fuit ortu Cnidius, auditor Platonis, doctissimus in astrologia, ut testatur Cicero lib. ii. de Divinatione. Ille in voluptate beatitudinem collocavit.

Quod etiam declarant deorum laudes: ridiculæ enim videntur, cum ad nos referuntur: atque hoc propterea accidit, quod laudes, quemadmodum diximus, comparatione et relatione quadam constant. Quod si laus talibus rebus tribuitur, nimirum perspicuum est rerum præstantissimarum non esse laudem, sed quiddam laude majus, et melius, quemadmodum et apparet: nam et deos beatos ac felices usurpamus, et viros maxime divinos vitam beatam degere dicimus: itemque ea bona, quæ divinissima sunt, beata prædicamus: beatitudinem enim nemo laudibus effert, ut justitiam, sed ut divinius et melius quiddam suspicit, et in rerum beatissimarum numero collocat. Videtur autem eleganter etiam Eudoxus causam voluptatis egisse, cum principem locum dignitatis

ἐπαινεῖσθαι, τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, μηνύειν ᾤετο ὅτι κρεῖττόν ἐστι τῶν ἐπαινετῶν· τοιοῦτον δ' εἶναι τὸν θεὸν καὶ τἀγαθόν· πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τἆλλα ἀναφέρεσθαι· ὁ μὲν γὰρ ἔπαινος τῆς ἀρετῆς, πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια τῶν ἔργων, ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν ψυχικῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰκειότερον ἐξακριβοῦν τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονημένοις· ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τῶν τιμίων καὶ τελείων. Ἔοικε δ' οὕτως ἔχειν, καὶ διὰ τὸ εἶναι [n] ἀρχήν· ταύτης γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πράττομεν· τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιόν τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

[n] Ἀρχὴ, nominandi caſu, antiquus fideliſque liber (ſic N C. et Ven. 1.) quod non diſplicet. *Vict.*

ei tribuere vellet: nam quod, cum ſit ipſa in numero rerum bonarum, non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ eſſent laudabiles, eſſe meliorem: talem autem eſſe deum ac ſummum bonum; ad hæc enim cætera quoque referri: nam virtuti quidem laus proprie tribuitur; ab hac enim ad res honeſtas agendas idonei efficimur: encomia autem factorum ſunt potius, et eorum ſimiliter, quæ corporis, et eorum, quæ animi viribus obeuntur. Sed de his quidem ſubtilius ac limatius diſputare eorum eſt magis, qui in encomiis ſcribendis occupati ſunt: nobis autem ex iis, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt in bonis iis, quæ honore digna et perfecta ſunt, vitam beatam eſſe numerandam. Atque ita videtur eſſe, etiam propter hanc cauſam, quod principium eſt: hujus enim gratia omnes reliqua omnia agimus: principium autem, cauſamque cur cætera bona ſint, honore dignum et divinum quiddam eſſe ducimus.

ΚΕΦ. ιγ'.

ΕΠΕΙ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς ἐπισκεπτέον· τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσαιμεν. Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πολιτικὸς περὶ ταύτην μάλιστα πεπονῆσθαι· βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους· παράδειγμα δὲ τούτων ἔχομεν, τοὺς * Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηνται. Εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστιν ἡ σκέψις αὕτη, δῆλον, ὅτι γένοιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. Περὶ ἀρετῆς δὲ ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι· καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην· ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην, οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν

* Horum alteris leges tuliſſe Minoem, auctore Jove; alteris Lycurgum, auctore Apolline, perhibent.

CAP. XIII.

SED quoniam beatitudo functio quædam muneris animi eſt, virtuti undique abſolutæ congruens, de virtute videndum eſt: ſic enim fortaſſe et de beatitudine melius diſpicere poterimus. Atque is quidem, qui ad rempublicam adminiſtrandam vere idoneus eſt, in hujus ſtudio maxime exercitatus eſſe videtur: huc enim ſe parat, atque hoc ſtudet, ut cives ſuos, viros bonos, et legibus obedientes efficiat: quarum rerum exemplum nobis ſuppeditant Cretenſium et Lacedæmoniorum legumlatores, et ſi qui alii tales exſtiterunt. Quod ſi hæc civilis ſcientiæ propria diſputatio eſt, nimirum ad id conſilium, atque inſtitutum, quod ab initio ſuſcepimus, quæſtio hæc erit accommodata. De virtute autem videndum eſt, humana ſcilicet: nam cum ſummum hominis bonum, tum beatitudinem humanam quærebamus: virtutem porro humanam appellamus, non corporis, ſed animi virtutem: jam vero etiam beatitudinem fun-

δὲ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. Εἰ δὲ ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει, δῆλον, ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχήν· [p] ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύσοντα, καὶ πᾶν σῶμα· καὶ μᾶλλον ὅσῳ τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. Καὶ τῶν ἰατρῶν δ᾽ οἱ χαρίεντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν. Θεωρητέον δὴ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς· θεωρητέον δὲ τούτων χάριν, καὶ ἐφ᾽ ὅσον ἱκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα· τὸ γὰρ ἐπὶ πλεῖον ἐξακριβοῦν ἐργωδέστερον ἴσως ἐστὶ τῶν προκειμένων. Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς [q] ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως

[p] Lambinus hanc periochen hoc modo vertit, *nimirum ut eum, qui oculos et totum corpus curaturus eſt, oculorum, totiuſque corporis naturam oportet babere perſpectam:* et in hunc ſenſum plurimi alii Latini Interpretes tranſtulerunt: ſed, ni fallor, male. Nobiſcum facit Victorius, et Andronicus, qui ſic explicat, *ὥσπερ καὶ τὸν μέλλοντα ὀφθαλμὸν θεραπεύσειν, τοῦ σώματος παντὸς τὴν γνῶσιν ἔχειν ἀνάγκη.* Si hoc in ſenſu ſumatur, *ſimile* eſt valde appoſitum, et ſententia erit integra. Lambini autem interpretatio ſenſum omnino languidum et jejunum, et ſententiam, præter auctoris morem, mancam prorſus reddit. [q] Inter varias de τῶν *λόγων ἐξωτερικῶν* ſignificatione opiniones, veriſimilior eſt eorum, qui putant *ἐξωτερικὰ* denotare ea, quæ ab Ariſtotele populariter et minus accurate ſcripta erant, et

ctionem muneris animi dicimus. Quod ſi hæc ita ſe habent, nimirum ut eum, qui oculos curaturus eſt, totius corporis naturam oportet habere perſpectam: ſic eum, qui ad gubernacula reipublicæ aptus futurus eſt, ea, quæ ad animum pertinent, quodammodo ſcientia comprehendiſſe: atque eo quidem magis, quo majore honore digna, quam medicina, ſcientia civilis eſt. Porro etiam ii medici, qui ſunt politiores, multum ſtudii atque operæ in cognitione corporis ponere conſueverunt. Ergo ei quoque, qui civitatis regendæ peritus futurus eſt, in animi cognitionem cura atque opera multa conferenda eſt: conferenda, inquam, harum rerum gratia, et quatenus ſatis ſit ad ea, quæ quærimus: namque accuratius ejus vim inquirere atque explicare majoris fortaſſe negotii ſit, quam ea ipſa, quæ nobis propoſita ſunt. De quo etiam in exotericis diſputationibus ſatis copioſe dicuntur nonnulla, atque eis u-

ἔνια, καὶ χρηστέον αὐτοῖς· οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. Ταῦτα δὲ πότερον διώρισται, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, καὶ πᾶν τὸ μεριστὸν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεφυκότα, [r] καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. Τοῦ ἀλόγου δὲ τὸ μὲν ἔοικε κοινῷ καὶ φυτικῷ· λέγω δὲ τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι καὶ τοῦ [s] αὔξεσθαι· τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θείη τις ἂν, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις, τὴν αὐτὴν δὲ [t] ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· [u] εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. Ταύτης μὲν οὖν κοινή τις ἀρετὴ, καὶ οὐκ ἀνθρωπικὴ φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο, καὶ ἡ δύναμις

opponi ἀκροαματικοῖς, quæ erant limatius ſcripta. Huic ſententiæ adſtipulatur Andronici παράφρασις. Περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρκούντως εἴπομεν ἔνια. *Porro de anima, non in ſcriptis tantum quibuſdam, ſed et viva voce apud auditores noſtros, nonnulla ſatis luculenter tradidimus.* Vide Cic. de Fin. [r] Καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον· ἓν μὲν γάρ εἰσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὁρισμῷ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὁρισμὸς τῆς περιφερείας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς. *Andr.* [s] Αὐξάνεσθαι Ven. 1. 2. et Andr. [t] Ταύτην abeſt ab El. et Andr. [u] Εὐλογώτερα Ven. 1.

tendum eſt: exempli cauſa, unam eſſe animi partem rationis expertem, participem alteram. Quæ utrum diſtinctæ ſint, quemadmodum corporis partes, et quicquid in partes ſecari poteſt, an ratione duæ ſint, ſuapte alioqui natura indiviſæ, ut in rotunda figura ea pars, quæ convexa, et ea, quæ concava dicitur, ad id, quod nunc agimus, nihil refert. Ejus autem partis, quæ rationis expers eſt, altera eſt, quæ ejus, quæ communis eſt, et quæ ſtirpibus convenit, ſimilis eſt: eam dico, quæ alendi augendique corporis cauſa eſt: talem enim animi vim cum in iis omnibus, quæ aluntur, atque adeo in fœtibus immaturis atque imperfectis ponere licet, tum etiam in perfectis animantibus: probabilius eſt enim hanc eandem eſſe, quam aliam aliquam. Hujus igitur virtus communis, ut dixi, non hominis propria eſt: quippe cum in ſomnis hæc particula,

αὕτη· ὁ δ᾽ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥκιστα [x] διάδηλοι καθ᾽ ὕπνον· ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. Συμβαίνει δὲ τοῦτ᾽ εἰκότως· [y] ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς ψυχῆς, [z] ᾗ λέγεται σπουδαία καὶ φαύλη· πλὴν [a] εἴ πῃ κατὰ μικρὸν διϊκνοῦνταί τινες τῶν κινήσεων, καὶ ταύτῃ βελτίω γίνεται τὰ [b] φαντάσματα τῶν ἐπιεικῶν, ἢ τῶν τυχόντων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις· καὶ τὸ θρεπτικὸν [c] οὖν ἐατέον, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἄμοιρον πέφυκεν. Ἔοικε [d] δὴ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσα μέντοι πῃ λόγου· [e] τοῦ γὰρ

[x] Διάδηλος Ven. 1. 2. et Andr. [y] Camot. habet ἀργεία: quod in Physicis quoque semel in eadem Editione observare memini; et derivari fortasse utrumque ἀπὸ τῶν ἀργῶν sic potest, ut ἀνδρία et ἀνδρεία ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν: sed ut ἀνδρεία plerumque scribitur diphthongos: ita usitatius est ἀργία monophthongos. *Sylb.* [z] ᾗ λέγεται CCC. El. et Aurel. ᾗ οὐ λέγεται NC. Ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. *Andr.* [a] Εἴ περ Ven. 1. 2. et Cam. Πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθημερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων. *Nisi quis hoc dicat, honestorum propterea hominum somnos meliores esse, quoniam diurni quodammodo motus ad somnos quoque se extendunt.* Andr. [b] Φάσματα NC. et in marg. CCC. [c] Οὖν non agnoscunt MSS. Ven. 1. 2. Cam. et Bas. [d] Hanc etiam lectionem agnoscunt nonnulli libri veteres MSS. alii vero δὲ (sic NC. CCC. Andronicus, et Lamb.) quos sequitur Argyr. *Vict.* δὴ deest El. [e] Δι᾽ ὃ καὶ

atque hæc vis suo munere maxime fungatur: at bonus ab improbo in somno minimum discernitur: hinc illud est, quod aiunt, inter beatos ac miseros dimidiam vitæ partem nihil interesse. Ejusque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri potest: somnus enim animi est cessatio, vacatioque ab opere, qua is bonus dicitur et malus: nisi si motus quidam perveniunt ac permanant ad aliquam ejus partem, atque hac ratione bonorum, quam quorumlibet aliorum visa sunt meliora. Sed de his quidem satis: atque alendi igitur vis prætermittenda est, quandoquidem virtutis humanæ expers est sua natura. Videtur autem etiam altera animi vis rationis quidem expers esse, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps: nam et continentis et incontinentis

ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς τὸν λόγον, καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον ἐπαινοῦμεν· [f] ὀρθῶς γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ βέλτιστα παρακαλεῖ. Φαίνεται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκός, ὃ μάχεταί τε καὶ [g] ἀντιτείνει τῷ λόγῳ· ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ [h] παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινῆσαι, τοὐναντίον εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὕτως· ἐπὶ τὰ ἐναντία γὰρ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκρατῶν. Ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὁρῶμεν· ἴσως δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομιστέον εἶναί τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δ' ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. Λόγου δὲ καὶ τοῦτο φαίνεται μετέχειν, ὥσπερ εἴπομεν·

τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δὲ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτεῖνον· ὁ μὲν, μέχρις οὗ δεῖ, ὁ δὲ, ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. *Quare continentis interdum et incontinentis rationem laudamus, quia non cedunt ſtatim, ſed in contrarium nituntur : alter quamdiu oportet, alter ad tempus.* Andr. [f] Ὀρθὸς Lamb. quem videas : noſtri vero omnes libri, tam impreſſi quam manu exarati, ὀρθῶς. [g] Ἀντιβαίνει NC. Sic in CCC. ſcriptum fuerat, ſed corrigitur ἀντιτείνει. ἀντιτείνει τῷ λόγῳ ἀτεχνῶς· καθάπερ γὰρ τὰ παρ. El. [h] Παραλελυμένα, ſc. morbo illo tentatæ, qui a Græcis παράλυσις dicitur. παραλελυμένα τῶν τοῦ σώματος μορίων MSS.

rationem, animique partem eam, quæ ratione prædita eſt, laudamus : recte enim et ad optima facta hortatur atque excitat. Apparet autem in eis etiam alia quædam pars a ratione averſa natura, quæ rationi repugnat ac reluctatur : plane enim ut reſolutæ corporis partes, cum eas dextrorſum movere animum inducunt, in contrariam partem ſiniſtrorſum perverſe feruntur ; ſic et in animo evenit : abeunt enim in contrarias partes incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverſe movetur, oculis cernimus, in animo non cernimus : nihilominus autem fortaſſe exiſtimare debemus in animo quoque aliquid ineſſe, quod a ratione ſit devium, eique adverſetur ac repugnet : quod quomodo a ratione ſit aliud ac diverſum, nihil refert. Rationis autem hoc quoque videtur eſſe par-

πειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς· [i] ἔτι δὲ ἴσως εὐηκοώτερόν ἐστι τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. Φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν· τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν μετέχει πως, ᾗ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. [i] Οὕτω δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. Ὅτι δὲ πείθεταί πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μηνύει καὶ ἡ νουθέτησις, καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς [k] ἀκου-

[i] Vide infra lib. ii. cap. 3. lib. iii. cap. 6. 7. et 11. et lib. vii. cap. 1, 2. et 4. ex quibus locis diſcere licet, quodnam diſcrimen inter σώφρων, ἀνδρεῖος, et ἐγκρατὴς ſtatuat Ariſtoteles. [i] Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτὰ, καὶ γνῶσίν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. *Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ ab iis jubentur, exſequitur : dicimus et mathematicarum diſciplinarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut peritiam earum aliquam habet vel ſcientiam.* Andr. [k] Baſ. in margine pro ἀκουστικὸν ponit ἀκουτιστικόν. τὶ poſt ἀκουστικὸν El. non habet.

ticeps, ut diximus: paret enim rationi in continente: at vero in viro forti ac temperante multo adhuc magis obtemperare videtur: omnia enim in his cum ratione conſentiunt. Apparet ergo vim quoque rationis expertem eſſe duplicem: nam quæ ad ſtirpes pertinet, nulla ex parte rationis eſt particeps; ea autem, quæ ad concupiſcendum, et omnino ad appetendum impellit, aliqua ex parte ratione prædita eſt, nempe qua ei paret atque obtemperat. Sic igitur dicere ſolemus nos patris et amicorum rationem habere, non quomodo rerum mathematicarum. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem cum præceptio ac monitio, tum omnis reprehenſio atque exhortatio indicat. Quod ſi fatendum eſt etiam hanc vim ratione eſſe præditam, erit et vis animi duplex rationis particeps: altera proprie, et ut habens eam in ſe ipſa, altera

στικόν τι. Διορίζεται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν διανοητικάς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην ἠθικάς· λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ συνετὸς, ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων· ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἕξιν· τῶν ἕξεων δὲ τὰς ἐπαινετὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

veluti filius, qui parentis dicto audiens est. Atque ex hac animi divisione ac differentia virtutis quoque distinctio partitioque nascitur: alias enim virtutes in cogitatione ac ratione positas esse dicimus; alias ad mores pertinere, quas morales appellamus: in ratione posita sunt sapientia, intelligentia, prudentia; in moribus liberalitas, temperantia: nam cum de moribus alicujus loquimur, non illum sapientem, aut intelligentem dicimus, sed clementem ac lenem, aut temperantem: laudamus autem sapientem quoque ex habitu; at habitus eos, qui sunt laudabiles, virtutum nominibus nuncupamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Β΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. II.

ΚΕΦ. α΄.

ΔΙΤΤΗΣ δὲ τῆς ἀρετῆς οὔσης, [1] τῆς μὲν διανοητικῆς, τῆς δὲ ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ [2] τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δ᾽ ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγί-

[1] Vide Eud. lib. ii. cap. 2. et Magn. Moral. lib. i. cap. 1. et 6.

[2] Cur ait τὸ πλεῖστον? quia quidam, ingenii acumine præstantes, sine ope magistri, labore, et industria sua rerum cognitionem consequuntur; ut de se ait Phemius apud Homerum:

Αὐτοδίδακτος δ᾽ εἰμί· Θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμας
Παντοίας ἐνέφυσεν. Odyss. lib. xxii. v. 347. *Mur.*

Andronicus aliter hunc locum explicat: Καὶ ἡ μὲν διανοητικὴ ἔχει μὲν καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν ἀρχὴν (δεκτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπιστήμης) καὶ ἀπὸ ἔθους αὔξησιν λαμβάνει τινά· τὸ δὲ πλέον ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν ἔχει.

CAP. I.

CUM sint autem duo virtutum genera, unum earum, quæ a ratione et cogitatione proficiscuntur, alterum earum, quas morales a moribus appellamus: illæ quidem, quæ in ratione positæ sunt, magna ex parte a doctrina ortum et incrementum habent: itaque cum usum, tum spatium tempusque desiderant: morales autem ἐξ ἔθους, id est, ex more comparantur, a quo

νεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον, ὅτι οὐδὲ μία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται· οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ᾽ ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις, ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω· οὐδ᾽ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθείη. Οὔτ᾽ ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. Ἔτι, ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις [b] τὰς τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ᾽ ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν· τὰς δ᾽ ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ

[b] Τὰς omittunt CCC. El. Baſ. Cam. Ven. 1. et 2.

nomen quoque traxerunt, quod parum admodum ἀπὸ τοῦ ἔθους deflectit. Ex quo etiam perſpicuum eſt nullam virtutem moralem inſitam nobis eſſe a natura: nihil enim eorum, quæ natura conſtant, aliter atque natum eſt, aſſuefieri poteſt: ut lapis, qui deorſum fertur natura, nulla ratione aſſuefieri poſſit ut ſurſum moveatur, ne ſi decies millies quidem quis eum ſurſum jaciens aſſuefacere conetur; neque ignis unquam deorſum feratur: neque quicquam aliud eorum, quæ aliter a natura comparata ſunt, aliter aſſuefieri poſſit. Ergo neque natura, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes, ſed ſic affectis, ut ad eas ſuſcipiendas apti ſimus natura, perficiamur autem perpoliamurque more et conſuetudine. Præterea, quæcunque nobis a natura obveniunt, eorum poteſtates prius accipimus, poſterius functiones muneris obimus: quod in ſenſibus perſpici poteſt: neque enim ex eo, quod aut ſæpe aſpeximus, aut ſæpe audivimus, ſenſus adepti ſumus, ſed contra, cum ſenſus haberemus, eis uſi ſumus, non quia uſi ſumus, habuimus: at virtutes conſequimur prius virtutis muneribus functi, quomodo et in cæteris fit ar-

τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται, καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· [c] οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθούς· καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστιν· ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετή, καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί· ἀνάλογον δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί· εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ

[c] Συνελαύνουσι γὰρ ἀμοιβαῖς ἀγαθαῖς καὶ τιμωρίαις ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις, καὶ οὕτω σπουδαίους ἀποτελοῦσιν. *Cum virtutum præmiis tum pœnis ad honeftas actiones eos compellunt, atque honeftos quoque reddunt.* Andr.

tibus: nam, quæ nos oportet poftea quam didicerimus efficere, ea cum efficimus, difcimus: veluti ædificando fiunt ædium ædificandarum artifices, et fidibus canendo fidicines: itemque juftis actionibus exercendis jufti, temperantibus temperantes, fortibus fortes efficimur. Atque etiam hoc ipfum teftantur ea, quæ in civitatibus factitari folent: legumlatores enim civibus ad virtutem affuefaciendis, eos bonos efficiunt: atque hæc quidem eft omnium, qui leges ferunt, mens et voluntas: quotquot autem id minus recte faciunt, errant: atque hoc uno reipublicæ adminiftrandæ forma altera ab altera differt, bona a vitiofa. Præterea ex iifdem rebus virtus omnis nafcitur, per quas interit: fimiliter et ars; nam ex eo quod fidibus canunt, et boni et mali fidicines evadunt: eademque ratione ædificandi artifices, et reliqui opifices omnes: nam ex eo quod bene ædificant, boni funt ædificandi artifices futuri, ex eo quod male, mali: quod nifi ita fe res haberet, nec magiftro, qui

διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐθιζόμενοι [d] ἢ φοβεῖσθαι ἢ θαῤῥεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾷοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὑτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται· [e] διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ

[d] Ἢ abest a MSS. Cam. Bas. Andr. Ven. 1. et 2. [e] Lambini interpretatio hujus periodi confirmatur auctoritate Eustratii et Latinorum interpretum, ab his tamen dissentit Andronici παράφρασις, quæ ad Auctoris mentem propius accedere videtur. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως ἐνέργειαν ἁπλῶς αἰτίαν λέγειν, ἀλλ' ἀγαθήν· οὐδὲ τῆς κακῆς ἁπλῶς ἐνέργειαν, ἀλλὰ κακήν· ὥσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς· οὐ γὰρ τῆς ἀγαθῆς οἰκοδομικῆς ἕξεως τὴν οἰκοδομικὴν ἁπλῶς ἐνέργειαν αἰτίαν ἐροῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν οἰκοδομικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀγαθῆς, καὶ τὴν φαύλην τῆς φαύλης αἰτίαν· καὶ ὅλως τοιάσδε τινὰς ἀποδοτέον ἑκάστῃ τῶν ἕξεων τὰς ἐνεργείας.

doceret, opus esset, et omnes boni aut mali artifices nascerentur. Eadem igitur et virtutum ratio est: agendis enim iis rebus, quæ ab hominibus inter ipsos contrahi solent, alii justi, alii injusti efficimur: et cum ea, quæ in rebus horribilibus ac periculosis habentur, agimus ac subimus, assuescimusque ea aut timere, aut præsenti animo ferre, alias fortes, alias timidi evadimus. Similis est et cupiditatum, irarumque ratio: alii enim temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur: hi quia sic, illi quia aliter in iis versantur. Atque (ut uno verbo dicam) ex similibus munerum functionibus similes habitus oriuntur: itaque danda opera est, ut actiones nostras certo quodam modo conformemus: harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non igitur

οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ΚΕΦ. β'.

ΕΠΕΙ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα, ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς· [f] ἀναγκαῖόν ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὗται γάρ εἰσι κύριαι καὶ τοῦ ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν κοινὸν, καὶ [g] ὑποκείσθω· [h] ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει [i] πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἐκεῖνο δὲ [k] προδιωμολογήσθω, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν

[f] Ἀναγκαῖον ἐπισκέψασθαι C C C. Ven. 1. 2. et Baſ. [g] Ὑποκείσθω El. et Lamb. (qui vertit *poſitum ſit*) Vet. Interp. et Argyr. [h] Sc. in libro vi. [i] Πρὸς τὰς ἀρετὰς multi libri veteres, quod probo; nomine enim τῶν ἀρετῶν hic αἱ ἠθικαὶ tantum intelliguntur. *Mur.* [k] Baſ. legit προδιομολογείσθω (et El.) præſ. tempore; at Cam. προσδιωμολογείσθω habet: mendoſe, pro προσδιομολογείσθω, vel προσδιωμολογήσθω. *Sylb.*

parum refert, ſed permultum, utrum ſic, an ſic a pueris aſſueſcamus: immo vero totum in eo poſitum eſt.

CAP. II.

QUONIAM igitur negotium, quod eſt in manibus, non cognitionis cauſa ſuſceptum eſt, ut alia; (non enim quid ſit virtus quærimus ut cognoſcamus, ſed ut boni efficiamur; alioqui nihil ex ea utilitatis caperemus;) quemadmodum actiones obeundæ ſint conſiderandum eſt: in his enim ſitum eſt, quemadmodum diximus, ut habitus ſic vel ſic conformentur. Atque hoc quidem commune eſt, rectæ rationi convenienter agere oportere, et in præſentia differamus: de hoc enim poſterius dicemus; tum etiam quid ſit recta ratio, et quomodo ad reliquas virtutes affecta ſit, exponemus. Illud autem prius conveniat, et confeſſum ſit, omnem, quæ de rebus in agendo poſitis

λόγος τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἴπομεν, ὅτι κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ' ἐν ταῖς πράξεσι καὶ [l] τὰ συμφέροντα οὐδὲν ἑστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ [m] τὰ ὑγιεινά. Τοιούτου δ' ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τἀκριβές· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην, οὔθ' ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν [n] πίπτει. Δεῖ δ' αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. Ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. [1] Πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς [o] φθείρεσθαι· δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φα-

[l] Τὰ ἐν αὐταῖς συμφέροντα, *quæ ipsis actionibus competunt.* Andr. Οὔτε γὰρ τὰ συμφέροντα, περὶ ἃ αἱ πράξεις. *Eustrat.* [m] Νῦν μὲν τοῦτο ὑγιεινὸν, νῦν δὲ τοὐναντίον ἅπαν· ταῖς γὰρ διαθέσεσι τῶν σωμάτων, καὶ ταῖς τοῦ καιροῦ μεταβολαῖς συμμεταβάλλουσι. *Nunc enim hoc, nunc illud rursus est salubre; cum constitutionibus enim corporum, et mutatione temporis mutantur hæc quoque.* Andr. [n] Ὑποπίπτει Ven. 1. 2. et Bas. quod aliquanto venustius videtur. [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 5. Eud. lib. ii. cap. 3. [o] Meliore ordine leguntur hæc in quibus-

habetur, orationem, rudiore quadam forma, et adumbrata, non exquisita, neque accuratius expressa, constare oportere, ut et initio diximus, quoniam sermones materiæ subjectæ convenientes sunt postulandi: atqui quæ in actionibus versantur, quæque ad eas conducunt, nihil firmitatis nullamque certam sedem habent, quemadmodum neque res salubres. Cum sit autem ejusmodi ea, quæ ad genus universum pertinet, oratio, tum multo magis tenuitate subtili ac limata caret is, qui de rebus singularibus habetur, sermo: hæ enim neque sub artem, neque sub præceptionem ullam cadunt. Eos autem, qui in rebus agendis versantur, semper oportet tempus intueri atque observare, quemadmodum in arte medendi et gubernandi fieri videmus. Veruntamen etiamsi talis sit hæc, quam instituimus, oratio, danda tamen opera est, ut huic incommodo subveniamus. Hoc igitur in primis animadvertendum ac sciendum est, hæc talia ab eo, quod parum, et ab eo, quod nimium est, corrumpi ac perimi solere natura, quemad-

νεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι· ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· τά τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλλείποντα φθείρει τὴν ἰσχύν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ, καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω γινόμενα φθείρει τὴν ὑγίειαν· τὰ δὲ σύμμετρα καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρίας ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· ὅ, τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίνεται· ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. Ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραὶ, ἐκ

dam antiquis codd. et conſtat Argyropylum ita legiſſe: φθείρεσθαι, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος, καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· δεῖ γὰρ &c. (in hoc ordine occurrunt apud Andronicum) *Mur.*

modum in viribus corporis et valetudine fieri videmus; (claris enim et perſpicuis exemplis ad ea, quæ ſunt obſcura, declaranda, teſtimonii loco utendum eſt:) nam et immoderatæ, et pauciores aut remiſſiores quam par ſit, exercitationes vires minuunt et corrumpunt. Itemque poculenta et eſculenta æque copioſiora ac parciora valetudinem lædunt ac perdunt: at vero moderata efficiunt, augent, ac tuentur. Eodem igitur modo ſe res habet in temperantia quoque et fortitudine, aliiſque virtutibus: nam ut qui fugit et extimeſcit omnia, nihilque ſubit ac perfert, is timidus efficitur: ſic qui a nullo omnino periculo deterretur, ſed ad omnia ruit, audax. Itemque et qui omni genere voluptatis perfruitur, nullaque ſeſe abſtinet, intemperans: et qui ab omnibus refugit, quemadmodum ſolent homines agreſtes, is veluti ſtipes quidam et ſenſus expers evadit: nam ut temperantiam et fortitudinem perimit nimium et parum, ſic ſervat mediocritas. Neque vero ſolum ortus et incrementa et interitus habituum ex iiſdem, et ab iiſdem

τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ [p] ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷον ἐπὶ τῆς ἰσχύος· γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τοῦ πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν, καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. Οὕτω δ᾽ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν· ἔκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν γινόμεθα σώφρονες, καὶ γενόμενοι μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρίας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτὰ, γινόμεθα ἀνδρεῖοι, καὶ [q] γινόμενοι μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά.

ΚΕΦ. γ΄.

ΣΗΜΕΙΟΝ δὲ [r] δεῖ ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχό-

[p] Ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τὰς ἕξεις τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, ὧν αἰτίαι εἰσὶν αἱ ἕξεις, ὡσαύτως ἔχουσι. *Sed et eæ, quæ habitum ſequuntur, et quarum cauſa eſt habitus, eodem modo ſe habent actionum functiones.* Andr.
[q] Γενόμενοι Baſ. et Andr. in præt. aor. [r] Δεῖ Caſaub. non legit,

proficiſcuntur, ſed etiam muneris functiones in iiſdem verſari reperientur: nam in aliis quoque, quæ manifeſtiora ſunt, ita uſu venire conſuevit: veluti in viribus corporis; ut enim ex eo naſcuntur, quod quis multum cibum capiat, multoſque labores excipiat ac perferat; ſic hoc utrumque maxime poteſt is efficere, qui viribus corporis pollet. Idem autem de virtutibus ſentiendum: nam quemadmodum prætermittendis et fugiendis voluptatibus temperantes efficimur, ſic temperantes effecti voluptates maxime poſſumus aſpernari. Similis et fortitudinis ratio eſt; nam et aſſueſcendo ea, quæ terribilia ſunt, pro nihilo putare, eaque ſufferre ac perpeti, fortes evadimus, et fortitudinem conſecuti maxime poterimus ea, quæ terrorem afferunt, ſubire ac perferre.

CAP. III.

QUALES autem ſint habitus, voluptas quæ facta ſubſequitur, aut dolor, indicio eſſe debet: nam qui ſe a corporis voluptatibus abſtinet, hoc-

μενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος· καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός· [r] περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην [s] τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. Ἔτι δ᾽ εἰ ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη, παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη, [t] καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. [x] Μηνύουσι δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τούτων· [u] ἰατρεῖαι γάρ τινές εἰσιν· αἱ δὲ ἰατρεῖαι διὰ τῶν ἐναντίων

qui dicit vulgarem lectionem δὲ δεῖ, quam pleræque Editt. et nostri MSS. agnoscunt, esse contra suos codd. et Aristot. loquendi consuetudinem. [r] Magn. Moral. lib. i. cap. 6. [s] Τῶν κακῶν Ven. 1. et 2. [t] Καὶ abest ab El. [x] Eud. lib. ii. cap. 1. [u] Αἱ γὰρ τοιαῦται κολάσεις πρὸς τοὺς νοσοῦντας τὰ πολιτικὰ ἰατρειῶν ἔχουσι λόγον· καὶ καθάπερ ἐκείναις ἐναντίαι αἱ νόσοι, ἃς θεραπεύουσι, καὶ ἐὰν ἴδωμεν

que ipso delectatur, is temperans; qui molestia ex eo afficitur, is est intemperans: et qui res graves et acerbas perfert, ex eoque lætitiam capit, aut certe nulla molestia afficitur, fortis; qui molestia afficitur, timidus habendus est: virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatibus versatur: nam et voluptatis illecebris ad turpes atque improbas actiones invitamur, et doloris aculeis ab honestis avocamur ac deterremur. Itaque statim a pueris (ut ait Plato) ita nos oportet quodammodo esse educatos et institutos, ut, quibus rebus oportet, iis rebus et lætemur et doleamus: hæc est enim recta institutio. Præterea, si in actionibus et affectibus virtutes sunt occupatæ, omnem autem affectum omnemque actionem dolor sequitur et voluptas, ob hanc quoque causam virtus in voluptatibus et doloribus versabitur. Atque hoc etiam supplicia indicant, quæ doloribus inferendis constituuntur in maleficos; curationes enim quædam sunt: at curationes ex contrariis rebus adhiberi so-

πεφύκασι γίνεσθαι. Ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλαι γίνονται, τῷ διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὁσαχῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται τὰ τοιαῦτα. [x] Διὸ καὶ ὁρίζονται τὰς ἀρετὰς ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας· οὐκ εὖ δὲ, ὅτι ἁπλῶς λέγουσιν, [y] ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προστίθεται. [z] Ὑπόκειται ἄρα

ἰατρὸν ψυχρὰν προσάγοντα θεραπείαν, γινώσκομεν εὐθὺς τὴν νόσον ἀπὸ θέρμης συστῆναι, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν κολάσεων ὀδυνηρῶν οὐσῶν γινώσκομεν, ὅτι θεραπευόμεναι κακίαι ἀπὸ ἡδονῆς γίνονται. *Quippe pœnæ ejusmodi ægros in republica curant, ac medicinæ loco sunt : ac quemadmodum cum medicina pugnant morbi, quos medicina curat, et cum frigidam adhiberi a medico videmus medicinam, statim judicamus morbum a calore esse ; ita ex pœnis, quæ dolorem infligunt, judicamus illud quod curatur malum a voluptate esse.* Andr. [x] Διὸ καὶ ὁρίζονται &c. Muretus existimat hoc esse argumentum a præcedenti diversum : quem videas. [y] Ἀλλ' οὐχ ὡς οὐ δεῖ Vet. Interp. legit. Aretinus ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε : eodem modo Argyr. et Felicianus : cæteri vulgatam scripturam Græcam secuti sunt, quam depravatam esse arbitror : superiorum utrumlibet ferri posse crediderim. *Mur.* [z] Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἕξις ἡ οὕτως ἔχουσα περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καθὼς προσδιωρισάμεθα, τῶν βελτίστων πρακτική. *Quare hoc manet certe, virtutem esse habitum, quæ circa voluptates doloresque eo modo se habet, quemadmodum diximus, et quæ optima sunt agit.* Andr. Προσθεὶς τῇ ἀρετῇ τὸ ἡ τοιαύτη, ὑπὲρ τοῦ δηλῶσαι τὴν ἠθικήν. *Eustrat.*

lent natura. Præterea, quemadmodum supra diximus, quibus rebus omnis animi habitus deterior ac melior fit natura, ad eas res ejus natura pertinet, et in iis versatur : at propter voluptates ac dolores vitiosi habitus in nobis innascuntur, quia et illas consectamur, et hos fugimus, aut quas et quos non oportet, aut quando, aut quomodo non oportet, aut quot modis aliis talia a ratione distinguuntur. Itaque et definiunt nonnulli virtutes vacuitates quasdam affectuum, animorumque status quietos ac placatos : veruntamen id eo minus recte, quod simpliciter et absolute dicunt, nec adjungunt quomodo, et quo tempore oportet, et non oportet, et cætera, quæ addi consueverunt. Hoc

ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῶν βελτίστων πρακτική· ἡ δὲ κακία τοὐναντίον. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν· τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις, καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγὰς, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων, αἰσχροῦ, [a] ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν, ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικὸς, μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις, [b] καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ· καὶ γὰρ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται. Ἔτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ. Κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. Διὰ τοῦτ' οὖν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ ταῦτα [c] τὴν πᾶσαν πραγμα-

[a] Pro ἀσυμφόρου El. βλαβεροῦ legit. [b] Ἃ γὰρ αἱρούμεθα, τούτοις πᾶσι ἡδόμεθα, *quæ namque eligimus, iis omnibus delectamur.* Andr. [c] Τὴν παροῦσαν πραγματείαν Ven. 1. 2. et Baſ. quod melius videtur.

ergo tanquam conceſſum ponitur, virtutem ita (ut diximus) in voluptatibus ac doloribus verſari et ad res optimas agendas idoneam eſſe: vitium autem contra. Atque hæc eadem nobis eſſe poterunt etiam ex his, quæ jam dicemus, planiora: nam cum tria ſint, quæ ſequi et expetere ſolemus, honeſtum, utile, jucundum; et tria contraria, quæ fugimus, turpe, inutile, moleſtum: in his quidem omnibus vir bonus recte facit, improbus et vitioſus offendit ac labitur, maxime vero in voluptatibus: omnium enim animantium communis eſt voluptas, eorumque omnium, quæ ſub electionem veniunt, aſſidua comes eſt: nam quicquid honeſtum, quicquid utile eſt, id omne jucundum videtur. Præterea vero a teneris unguiculis una nobiſcum educata eſt; atque idcirco hunc affectum animi, quo vita noſtra tincta et penitus imbuta eſt, eluere atque abſtergere difficile eſt. Jam vero noſtras actiones voluptatis ac doloris regula dirigimus, alii magis, alii minus. Itaque neceſſe eſt totum hoc, quod a nobis ſuſceptum eſt, negotium, in his

τείαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. Ἔτι δὲ χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, [d] καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος· [e] περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ τὸ εὖ βέλτιον ἐν τούτῳ. Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία καὶ τῇ [f] ἀρετῇ, καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος ἀγαθὸς ἔσται, ὁ δὲ κακῶς κακός. Ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται μὴ ὡσαύτως γινομένων· καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

[d] Hoc Heracliti dictum commemorat Aristoteles in Eud. lib. ii. cap. 7. ἔοικε δὲ καὶ Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βλέψας, ὅτι λυπηρὰ ἡ κώλυσις αὐτοῦ· χαλεπὸν γάρ φησι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. et Polit. lib. v. cap. 11. καθάπερ καὶ Ἡράκλειτος εἶπε, χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖσθαι: in quibus locis cum de voluptate nulla fiat mentio, puto quod hic καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος pertinent solummodo ad ἢ θυμῷ, et quod Aristot. hoc dictum ad suam sententiam accommodavit hoc modo: *Heraclitus dicebat difficile esse cum ira pugnare, ego autem aio difficilius esse cum voluptate pugnare.* [e] Πρὸς γὰρ τὰ ῥάδια οὐδεμία χρεία πολυχρονίου ἔθους, ἢ μεθόδου τεχνικῆς. *Andr.* [f] Pro ἀρετῇ scribitur ἠθικῇ in NC. Ven. 1. et Bas. ἐν ἠθικῇ Ven. 2.

rebus versari: non enim parum momenti ad actiones affert, recte aut perperam lætari vel dolere. Præterea difficilius est voluptati, quam, ut ait Heraclitus, iracundiæ obsistere: at ut quidque difficillimum est, ita in eo maxime ars et virtus occupata est: in hoc enim melior est bonitas effectionis et actionis. Itaque etiam propter hanc causam negotium omne disputationis moralis, prudentiæque civilis in doloribus ac voluptatibus elaboratur: nam qui in his recte se gerit, is vir bonus; qui secus, is improbus futurus est. Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus occupatam esse, et quibus ex rebus gignitur, ab eisdem eam etiam augeri, et, cum eodem modo non efficiuntur, perimi: a quibus denique rebus ortum habuit, in eis quoque suo munere fungi, ita sit a nobis explicatum.

ΚΕΦ. δ'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δ' ἄν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ τὰ μὲν δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονας· εἰ γὰρ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες· ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ μουσικὰ, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. Ἢ οὐδὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποθεμένου. Τότε οὖν ἔσται γραμματικὸς, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιήσῃ, καὶ γραμματικῶς, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ γραμματικήν. Ἔτι οὐδὲ ὅμοιόν ἐστιν ἐπί τε τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα τὸ εὖ ἔχει ἐν ἑαυτοῖς. Ἀρκεῖ οὖν ταῦτά πως ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, οὐκ ἐὰν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πως ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν ἐὰν εἰδὼς, ἔπειτ' ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαι-

CAP. IV.

SED quærat aliquis, quid sibi velit hoc, quod dicimus, justitiæ muneribus fungendis justos, temperantiæ temperantes effici oportere; si enim justas actiones obeunt, jam sunt justi, si temperatas temperantes: ut si ea quæ grammaticorum musicorumque sunt propria officia explent, grammatici et musici sint necesse est. An ne in artibus quidem ita est? fieri enim potest, ut quispiam aliquid grammaticum efficiat et fortuito, et altero præeunte ac suggerente. Ergo ita denique grammaticus erit, si et grammatici munus aliquod obierit, et grammatice, hoc est, ex arte Grammatica, qua præditus est. Præterea ne artium quidem ac virtutum similis ratio est: nam quæ ab artibus gignuntur, artis perfectionem in se ipsis inclusam habent. Satis est igitur ea certo quodam modo conformata effici: at quæ ex virtutibus aguntur, non si ea cujusdammodi sint, juste, aut temperanter aguntur, sed si is quoque qui agit, quodammodo conformatus agat: ac primum quidem si sciens, deinde

ρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον καὶ ἐὰν βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττῃ. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας [g]τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι· [h]πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετάς, τὸ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει, τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρόν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· ἅπερ καὶ ἐκ τοῦ πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα περιγίνεται. Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ σώφρων πράξειε· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστίν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. Εὖ οὖν λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα ὁ σώφρων, ἐκ δὲ τοῦ μὴ πράττειν ταῦτα οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γενέσθαι ἀγαθός. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες οἴονται φιλοσοφεῖν, [i]καὶ οὕτως

[g] Ἕξεις Argyr. ex gloſſa, ut videtur. *Caſaub.* [h] Καὶ γὰρ ἐνδέχεται μηδὲν ἀκριβὲς περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν εἰδότα σπουδαῖον εἶναι. *Etenim fieri poteſt, ut qui accuratum nihil de virtute poſſit dicere, tamen vir bonus ſit.* Andr. [i] Οἴονται σπουδαῖοι εἶναι, ὅτι μόνον περὶ τῆς ἀρετῆς

ſi conſilio capto, et conſilio propter ea ipſa capto, poſtremo ſi firma, perpetua et conſtanti voluntate agat. Hæc autem in artibus quidem acquirendis non opus adhiberi, ſed ſcire ſatis eſt: ad virtutes vero comparandas cum ſcientia parum aut nihil valeat, tum cætera non parvam vim habent, ſed multo maximam, atque adeo omnem: quæ quidem ex iteratis atque identidem repetitis juſtis ac temperatis actionibus quæruntur. Res igitur juſtæ ac temperatæ dicuntur, cum tales ſunt, quales vir juſtus ac temperans egerit: juſtus autem et temperans eſt, non qui has res gerit tantum, ſed qui ita gerit, ut juſti et temperantes homines ſolent. Recte igitur dicitur juſtis ac temperatis actionibus juſtos ac temperantes effici, his autem neglectis, neminem unquam virum bonum futurum. Sed plerique omnes cum hæc agere non curent, ad verba confugientes philoſophari ſe arbitrantur, itaque ſperant fu-

ἔσεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ᾽ οὐθὲν τῶν προσταττομένων. Ὥσπερ οὖν οὐδ᾽ ἐκεῖνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, οὕτω θεραπευόμενοι· οὐδ᾽ οὗτοι τὴν ψυχήν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

ΚΕΦ. ε'.

ΜΕΤΑ [k] δὲ ταῦτα τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ σκεπτέον. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα [l] τρία ἐστὶ, [l] πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, τούτων τι ἂν εἴη ἡ ἀρετή. Λέγω δὲ πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, [m] ὀργὴν, φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, [n] ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ᾽ ἃς παθητικοὶ τούτων λεγό-

ἀκριβῶς γινώσκουσιν εἰπεῖν. *Boni sibi viri videntur, si modo de virtute accurate possint differere.* Andr. [k] Μετὰ ταῦτα desunt, et sequentia scribuntur hoc modo: τί δ᾽ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἑξῆς σκεπτέον, in N C. et El. et μετὰ ταῦτα et ἑξῆς C C C. habet. [l] Magn. Moral. lib. j. cap. 3. Eud. lib. ii. cap. 2. [l] Πάθη, quam vocem *perturbationes* recte dici in III. Tusc. contendit Cicero, *affectus* nominavimus; quia propius ad Aristotelis sententiam, qui τὰ πάθη utilia esse et ideo non eradicanda, sed ad mediocritatem perducenda dicit, accedere videtur. *Perturbatio* quidem est vox ad Stoicorum sententiam, quam tuetur Cicero, confirmandam aptissima: nos vero non τὰ πάθη impugnamus, sed Philosophum interpretamur. Vide Muretum. [m] Θυμὸν post ὀργὴν scribitur in C C C. Ven. 1. et Bas. [n] Ἔλεος neutro genere legit Cam.

turum ut boni sint: non multum ab ægris differentes, qui medicos studiose illi quidem ac diligenter audiunt, sed nihil eorum, quæ ab illis præcipiuntur, facere volunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, dum ita curantur: sic nec his animus, dum hoc modo philosophantur.

CAP. V.

SEQUITUR jam deinceps ut quid sit virtus videamus. Quoniam igitur quæ in animo ingenerantur, tria sunt, affectus, potestates, habitus, necessario ex his tribus unum aliquod erit virtus. Affectus autem dico cupiditatem, iram, timorem, audaciam, invidentiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam, et omnino ea omnia, quæ sequitur voluptas aut dolor: potestates autem, quibus ad hos affectus propensi dicimur, ut quarum

μεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ, καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς· οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσιν οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι· ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὰ πάθη οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψέγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Ἔτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. Πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως. Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν· οὔτε γὰρ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι [o] πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοὶ, οὔτ'

[o] Πράττειν N C. Ven. 1. 2. et Baf.

impulfu vel ad irafcendum, vel ad dolendum, vel ad miferendum proclives fumus: habitus vero funt, quibus aut bene aut male adverfus affectus nofmet habemus: veluti fi ita affecti fimus, ut vehementius, aut remiffius irafcamur, male affecti fumus: fi ut intra modum, bene: itemque in cæteris. Neque igitur virtutes neque vitia affectus funt: primum quia ex affectibus nec boni, nec mali dicimur, ex virtutibus autem aut vitiis dicimur: deinde quoniam affectus nobis nec laudi dantur, nec vitio; neque enim qui timet, laudatur, neque qui irafcitur; neque qui fimpliciter irafcitur, vituperatur, fed qui certo modo: propter virtutes vero et vitia laudamur, aut vituperamur. Deinde irafcimur et timemus inconfulto: at virtutes, aut confilia quædam funt, aut non fine confilio. Poftremo affectibus moveri dicimur, virtutibus et vitiis non moveri, fed quodammodo conformari. Propter has porro caufas nec funt poteftates: neque enim eo quod patiendi poteftate præditi fumus fimpliciter, boni vel mali dicimur, neque

ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. Καὶ ἔτι, δυνατοὶ μέν ἐσμεν φύσει, ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει· εἴπομεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις αὐτὰς εἶναι. Ὅ, τι μὲν οὖν ἐστι τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

ΚΕΦ. ϛ'.

ΔΕΙ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. Ῥητέον οὖν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν [p] ᾖ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν· οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τόν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. Ὁμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην, καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους. Εἰ δὴ τοῦτ᾽ ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, [q] καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἕξις, ἀφ᾽ ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ ἀφ᾽ ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. Πῶς δὲ

[p] Εἴη El. NC. et alii. [q] Καὶ aliqui libri non agnoſcunt.

laudamur aut vituperamur. Præterea poteſtates inſunt in nobis natura, boni autem vel improbi non ſumus natura: qua de re ſupra diximus. Quod ſi virtutes nec affectus ſunt, nec poteſtates, relinquitur ut ſint habitus. Quid igitur ſit virtus genere, diximus.

CAP. VI.

SED non ſatis eſt ita dicere, virtutem habitum eſſe, verum etiam oſtendendum qualis ſit habitus. Dicendum igitur eſt virtutem omnem, et id, cujus ipſa virtus ſit, bene affectum reddere, et opus ejus ornare ac perpolire: exempli gratia, virtus oculi cum oculum ipſum probum efficit, tum aptum ad ſuum munus explendum: virtute enim oculi bene cernimus. Itemque virtus equi cum equum bonum efficiat, tum ad currendum, equitemque vehendum, et hoſtes exſpectandos expeditum ac paratum. Quod ſi ita eſt in omnibus, hominis profecto virtus habitus erit, quo homo et bonus fiat, et ſuo munere bene fungatur. Atque hoc quidem quonam

τοῦτ᾽ ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν· ἔτι δὲ καὶ ὧδε ἔσται φανερὸν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τις ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς. [1] Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἐστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δὲ ἔλαττον, τὸ δὲ ἴσον· καὶ ταῦτα ἢ κατ᾽ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ᾽ ἴσον μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ᾽ ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσι· πρὸς ἡμᾶς δὲ, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει [r] τοῦ δέοντος. Τοῦτο δ᾽ οὐχ ἓν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ πᾶσι· οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ, τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἓξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσως γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. Τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μνᾶς φαγεῖν πολὺ, δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἓξ μνᾶς [s] προστάξειεν· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ, ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν

[1] Eud. lib. ii. cap. 3. [r] Τοῦ δέοντος El. Vict. Vet. Interp. et Argyr. non agnoscunt. [s] Προστάξει El. CCC. et quidam impressi.

modo futurum sit, cum jam antea dixerimus, tum etiam magis perspicuum ita esse poterit, si qualis sit virtutis natura considerabimus. Licet igitur in omni re continente ac dividua, et plus, et minus, et æquale sumere: eaque vel ex ipsa re judicantur, vel ad nos referuntur: æquale autem quiddam medium est inter nimium et parum. Jam rei medium appello, quod æqualiter abest ab utroque extremo, quod quidem unum et idem est omnibus: medium porro ad nos, id quod nec superat, nec deserit id quod oportet adesse. Hoc autem nec unum omnibus, nec idem est: exempli causa, si decem multa, duo pauca sunt, sex rei media sumere consueverunt: æqualiter enim superant et superantur. Atque hoc medium est proportione arithmetica: at quod nobis medium est, non ita sumendum est: non si enim decem libras comesse nimium sit, duas parum, sex libras alipta præscribet: est enim hoc quoque fortasse multum, vel parum ei, qui sit cibum capturus: Mi-

γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολύ· ὁμοίως [t] ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ, καὶ τοῦθ᾽ αἱρεῖται· μέσον δὲ, οὐ τὸ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα, καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα· ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις, ὅτι οὔτ᾽ ἀφελεῖν ἐστιν, οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως [u] φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης· οἱ δ᾽ ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται, ἡ δὲ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. Λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἐν δὲ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον·

[t] Ἐπὶ τούτων γὰρ ἀπὸ τῶν γυμναζομένων τὸ ἴσον κρίνομεν. *Andr.*
[u] Ἀφαιρούσης pro φθειρούσης CCC.

loni enim parum, ei autem qui nunc primum incipit exerceri, multum: similiterque de cursu et lucta sentiendum. Itaque sciens omnis nimium et parum fugit, mediocritatem exquirit, atque hanc exoptat: mediocritatem, inquam, non rei, sed eam, quæ nobis est mediocritas. Quod si scientia omnis ita demum bene suum munus explet et absolvit, si mediocritatem sibi ob oculos proponat, ad eamque sua opera revocet ac dirigat; (ex quo ea opera, quæ scite et affabre facta sunt, hac ad extremum oratione commendare solent, nec eis quicquam detrahi, nec addi posse, quasi nimium et parum omnem perfectionem artis corrumpat et perimat, conservet mediocritas;) et si boni artifices, ut quidem dicimus, in suis operibus efficiendis hanc intuentur, et spectant, virtus autem, quemadmodum et natura, omni arte limatior ac melior est, ea profecto medium veluti collineando petat, et destinet, necesse est. De ea autem virtute loquor, quæ ad mores pertinet: hæc enim in affectibus atque actionibus versatur; in quibus est et nimium et parum et mediocritas; ut timere, fidere, concupiscere,

ἔστιν καὶ φοβηθῆναι, καὶ θαῤῥῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι [x] καὶ ἀποστραφῆναι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναί ἐστι καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ. Τὸ δ' ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς, καὶ πρὸς οὓς, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ [y] ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον· ἡ δὲ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστὶν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται καὶ ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. Ἔτι, [1] τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστι· τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς [2] οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον, τὸ δ' ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου· τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπόν· ῥᾴδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν· καὶ διὰ ταῦτ' οὖν

[x] Καὶ ἀποστραφῆναι desunt MSS. Ven. 1. 2. et Baſ. [y] Ἐστι pro ἐπὶ legit Zuing. haud male: in El. ſcribitur ὅπερ ἐστὶν ἐπί.
[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 25. [2] Lib. i. cap. 6.

odiſſe atque aſpernari, iraſci, miſereri, et (ut ſemel dicam) gaudere et dolere poteſt quiſque nimium et parum, atque utrumque non recte. At vero quo tempore, et propter quam cauſam, et quibus, et cujus rei gratia, et quomodo oportet his affectibus commoveri, id ſane et medium eſt, et optimum, quod in virtute ſitum eſt. Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur: virtus autem in affectibus, et actionibus verſatur, in quibus nimium, et parum, et peccata ſunt, et vituperantur, mediocritas et laudi datur, et recte factum eſt: at hæc ambo ſunt virtutis. Eſt ergo virtus mediocritas quædam, cum mediocritatem veluti ſignum quoddam ſibi propoſitum petat ac deſtinet. Præterea peccare multis modis poſſumus; (malum enim, ut Pythagorei conjectura quadam conſequebantur, eſt infiniti atque interminati, bonum finiti et terminati;) at recte facere uno modo: itaque etiam hoc difficile eſt, illud vero facile; a ſcopo ſcilicet aberrare facile

τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δὲ ἀρετῆς ἡ μεσότης·

[z] Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις [a] προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, [b] ὡρισμένῃ λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε· μεσότης δὲ [c] δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν, τὰς δὲ ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δὲ ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι. Διὸ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον

[z] Versus est incerti auctoris. Hesiodus eandem sententiam expressit in sequentibus:

Τὴν μέντοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως.——
Τῆς δ' ἀρετῆς μακρός τε καὶ ὄρθιος οἶμος.—

[a] Προαιρετικὴ *ad consilium agendi capiendum aptus* Latine reddidi: cujus mei facti rationem, ne quis in lingua Latina parum exercitatus vel miretur, vel tacite reprehendat, reddere non recuso. Dico igitur *consilium capere* non esse consultare, ut vulgus existimat, sed e duobus aut pluribus, quæ in consultationem veniant, et de quibus quæratur, utrum, vel quod eorum agere aut sequi præstet, unum aliquod potissimum suscipere. *Lamb.* [b] Ὁριζομένη El. [c] Δυοῖν El.

est, scopum ferire difficile: ob has igitur causas nimium et parum ad vitium pertinent, mediocritas ad virtutem:

Uno namque boni, cunctimodisque mali.

Est igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus et expeditus, in ea mediocritate positus, quæ ad nos comparatur, quæque ratione est definita, et ut prudens definiret: mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur: atque etiam idcirco mediocritas est, quod alia vitia deserunt id, quod fieri debet, tum in affectibus, tum in actionibus, alia superant; virtus autem medium et invenit et sequitur. Quocirca virtus ex sua essentia et ratione, quæ, quid sit res, declarat, medium est: ex præstantia autem et perfectione,

καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης. Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ [d] πᾶν πάθος τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος, οἷον [e] ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος, καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων, μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται τῷ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις. Οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνειν· οὐδ' ἔστι τὸ εὖ ἢ μὴ εὖ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ [f] ἣν δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν· ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων ἁμαρτάνειν ἐστίν. Ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλαίνειν, καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. Ὥσπερ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀνδρίας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις· διὰ τὸ τὸ μέσον

[d] Πᾶν ψυχῆς πάθος Vet. Interp.

[e] Ἐθελοκακία pro ἐπιχαιρεκακία habet Baſ. in margine.

[f] ἣ El. et Baſ. ἣν Ven. 1. et 2.

ſummum. Verum non omnis actio nec omnis affectus mediocritatem recipit: ſunt enim quædam, quorum nominibus ſtatim vitium eſt implicatum, ut malevolentia lætans alieno malo, impudentia, invidentia, et in actionibus, adulterium, furtum, cædes: hæc enim omnia, et quæ ſunt hujus generis, ſic appellantur, quod ipſa mala ſint, non eorum immoderationes, aut paucitates. Nunquam igitur fieri poteſt, ut in his recte fiat, ſed ſemper peccatur: neque in talibus recte aut non recte faciendi vis in eo poſita eſt, ut cum qua et quo tempore et quo modo adulterium facere oporteat, animadvertatur: ſed ſimpliciter et abſolute quidvis horum admittere, peccare eſt. Quamobrem mediocritatem in his poſtulare ſimile ſit ac ſi quis in injuria facienda, et in vita ignava et intemperata, mediocritatem, nimium, et parum quærat: nam hac quidem ratione, eſſet nimii, et ejus quod parum eſt, modus ac mediocritas, et nimii nimium, et ejus quod parum eſt, aliquid parum. Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec nimium eſt, nec pa-

εἶναί πως [g] ἄκρον· οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἂν πράττηται, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστὶν, οὐδὲ μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

ΚΕΦ. ζ.

ΔΕΙ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν· ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις, οἱ μὲν καθόλου [h] κενώτεροί εἰσιν, οἱ δὲ ἐπὶ μέρους ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δὲ ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. Ληπτέον οὖν ταῦτα ἐκ τῆς [i] διαγραφῆς.

[g] Ἄκρων Ven. 1. et 2. [h] Ita ſcripti fere omnes libri, quos Lambino videre contigit: ex noſtris vero ſolus C C C. (cujus in marg. annotatur ſcribi in nonnullis κοινότεροι) ita etiam Aurel. et Vet. Interp. κοινότεροι plerique alii; quos ſequitur Argyr. et Andronici παράφρασις, quæ hujuſmodi eſt: Τῶν γὰρ περὶ τὰς πράξεις λόγων οἱ μὲν καθολικοὶ κοινότεροι καὶ πλείοσιν ἐφαρμόζουσιν, οἱ δὲ μερικοὶ ἀληθινώτεροι· ἅτε διὰ τοῦτο προσεχῶς ταῖς πράξεσιν ἐφαρμόζοντες, αἵτινες ἀεὶ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται· οἷς δὴ μερικοῖς οἱ ἀληθεῖς συμφωνοῦσι λόγοι. Utraque lectio ſententiam Ariſtotele minime indignam continet. Vide Lamb. et Vict. [i] Hic deſideratur dubio procul Ariſtotelica διαγραφὴ, cujus explicatio eſt, quod ſequitur. Amiſſam vero διαγραφὴν poſſumus reparare ex Eud. lib. ii. cap. 3. *Caſaub.* Ληψόμεθα δὲ τὰ ζητούμενα ἐκ τῆς ἐκτεθείσης διαγραφῆς. *Hoc ergo, de quo quærimus, ex expoſita ſumendum eſt deſcriptione.* Andr.

rum; (propterea quod medium quodammodo eſt ſummum;) ſic ne illorum quidem mediocritas eſt, nec nimium, nec parum, ſed ut quidque admiſſum fuerit, ita peccatum eſt: omnino enim nec nimii, nec ejus quod eſt parum, mediocritas eſſe poteſt, nec mediocritatis nimium et parum.

CAP. VII.

NON ſolum autem hoc univerſe dicendum eſt, ſed etiam ad ſingulas virtutes accommodandum: ſermones enim, qui habentur de actionibus, ii, qui ad genus univerſum pertinent, aliquanto ſunt inaniores, qui vero partes et res ſingulares explicant, veriores: in rebus enim ſingularibus conſiſtunt actiones: cum his autem oportet orationem congruere. Hæc igitur ex deſcriptione ſumenda et intelligenda ſunt. Ac forti-

γραφῆς. [i] Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάῤῥη ἀνδρεία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· [k] πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν τῷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δὲ τῷ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, τῷ δὲ θαῤῥεῖν ἐλλείπων, δειλός. Περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας [l] οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ ἀκολασία. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' [m] οὗτοι ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. Περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. Ἐναντίως δὲ [n] αὐ-

[i] Infra lib. iii. cap. 9. et seq. [k] Ex verbis Eustratii in hunc locum suspicari licet deesse post vocem ἀνώνυμα aliquid. Sic Eustrat. κακίας δὲ τὴν μὲν ἀπὸ τῆς ἀφοβίας ὑπερβάλλουσαν ἀνώνυμόν τινα λέγει· πολλὰ γὰρ εἶναι τῶν τοιούτων ἀνώνυμα· εἴη δ' ἄν, φησὶν, ἄφοβός τις ὁ τοιοῦτος, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ· λέγεται γὰρ καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἄφοβος, ὅτι οὐ φοβεῖται ἃ μὴ δεῖ. Quod igitur ait φησὶ, suspicionem movet, nisi alio respexit. *Casaub.* [l] Lege οὐ πάσας δὲ, vel οὐ μὲν πάσας, et refer ad ἡδονάς: ac fortasse aliter scripserat Arist. (Vide lib. iii. cap. 13.) περὶ γὰρ τὰς σωματικὰς, καὶ τούτων τὰς περὶ ἁφὴν μάλιστα, quæ hoc loco post πάσας inseruntur in plerisque Editt. (ut in Ven. 1. et 2. Bas. et Lamb.) ex glossa et Eustratii interpretatione sunt profecta. *Casaub.* [m] Οἱ τοιοῦτοι pro οὗτοι El. habet: τοιοῦτος et sequentia in sing. num. NC. legit. [2] Lib. iv. cap. 1. [n] Κατ' αὐτὰς CCC. et Bas.

tudo quidem mediocritas est in metu et confidentia occupata: eorum autem, qui modum superant, is, qui timoris vacuitate superat, caret nomine; (sunt autem multa, quæ nomine carent;) qui vero fidendo modum superat, audax appellatur: qui autem metuendo ultra modum progreditur, et fidendo modum deserit, ignavus. Jam vero in voluptatibus et molestiis, non omnibus, minus autem in doloribus, quam in voluptatibus, mediocritas temperantia est, nimium intemperantia. In voluptatibus porro qui eo peccent, quod eas parum expetant, raro reperiuntur: ita ne nomen quidem consecuti sunt: sed appellentur sane sensus expertes. In donandis autem et accipiendis pecuniis mediocritas quidem est ea, quæ liberalitas dicitur, nimium autem et parum effusio et illiberalitas. Eas autem, quas

τὰς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δὲ ἀνελεύθερος ἐν μὲν λήψει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ προέσει ἐλλείπει. Νῦν μὲν [o] οὖν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίῳ λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται. Περὶ δὲ τὰ χρήματά εἰσι καὶ ἄλλαι διαθέσεις· μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίου· ὁ μὲν γὰρ περὶ μεγάλα, ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία, ἔλλειψις δὲ μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὗται τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα· [p] ᾧ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται. Περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεσότης μὲν μεγαλοψυχία, ὑπερβολὴ δὲ χαυνότης τις λεγομένη, ἔλλειψις δὲ μικροψυχία. Ὡς δ᾽ ἐλέγομεν

[o] Οὖν abest a N C. et Aurel.

[p] Πῇ pro ᾧ El. habet : utrumque in N C. occurrit.

dixi, mediocritates, contraria inter se ratione vitiosi homines et superant, et deserunt: prodigus enim in profundenda pecunia ultra modum prodit, in accipienda modum deserit: illiberalis in accipienda immoderatus est, in profundenda parcior, ac restrictior. Hæc igitur nunc quidem veluti adumbramus summatimque perstringimus, in præsenti hoc ipso contenti: posterius autem enucleatius ac subtilius ea distinguemus. In pecuniis autem aliæ quoque versantur animi affectiones; quarum mediocritas magnificentia nominatur: magnificus enim eo differt a liberali, quod ille in magnis, hic in parvis versetur: nimium ἀπειροκαλία, id est, elegantiæ inscientia, et βαναυσία, id est, operaria quædam in sumptu faciendo insolentia, parum μικροπρέπεια, id est, indecora in sumptu faciendo parsimonia: differuntque hæ ab iis, quæ ad liberalitatem pertinent: quid differant autem, posterius dicemus. Jam vero ea quæ in honore et infamia versatur mediocritas, animi magnitudo nuncupatur, nimium χαυνότης a Græcis appellatur, a nobis elatio animi, aut superbia in animis extollendis nominatur, parum, humilis et demissus animus. Quam autem compa-

ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, οὕτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν περὶ τιμὴν οὖσαν μεγάλην, αὐτὴ περὶ [q] μικρὰν οὖσα· ἔστι γὰρ ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. Λέγεται δὲ ὁ μὲν ὑπερβάλλων ταῖς ὀρέξεσι φιλότιμος, ὁ δ' ἐλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος ἀνώνυμος· ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ [r] διαθέσεις, πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου φιλοτιμία· [s] ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας. Καὶ ἡμεῖς δὲ, ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον φιλότιμον καλοῦμεν, ἔστι δ' ὅτε ἀφιλότιμον· καὶ ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ἔστι δὲ ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. Διὰ τίνα δ' αἰτίαν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. Ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης· [t] σχεδὸν

[q] Μικρὰ Ven. 1. 2. et Bas. [r] Διαθέσεις, quæ proprie significat *dispositiones*, hic, ut infra cap. seq. improprie pro ἕξεις ponitur. [s] Vide lib. iv. cap. 4. [t] Lib. iv. cap. 5.

rationem habere dicebamus cum magnificentia liberalitatem, eo differentem, quod in parvis versetur, eandem habet cum animi magnitudine, quæ in magno honore vertitur, virtus quædam altera, quæ in parvo est occupata : evenire enim potest, ut quis et pro eo ac satis est honorem expetat, et ut nimium et parum expetat. Qui autem honoris cupiditate modum superat, ambitiosus, qui deserit, contemptor honoris appellatur, medius nomine caret : atque etiam affectiones ipsæ carent nomine, præterquam ambitiosi, cujus vitiositas ambitio nominatur : hinc extremi de medio loco concertant ac litigant. Atque adeo nos ipsi eum, qui medius est, nunc ambitiosum, nunc honoris contemptorem appellamus: et aliquando ambitiosum, aliquando honoris contemptorem laudamus. Quod quamobrem faciamus, in iis, quæ deinceps sequentur, explicabimus : nunc vero eo, quo cœpimus, modo de cæteris dicamus. Est autem etiam in ira nimium, parum, mediocritas : sed cum ea fere nomine vacent, medium cle-

δὲ ἀνωνύμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὴν μεσότητα πρᾳότητα καλέσομεν· τῶν δὲ ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλων ὀργίλος ἔστω, ἡ δὲ [s] κακία ὀργιλότης· ὁ δὲ ἐλλείπων ἀοργητός τις, ἡ δὲ ἔλλειψις ἀοργησία. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες ἔχουσαι μέν τινα [t] ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων· πᾶσαι μὲν γάρ εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ἡ μέν ἐστι περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ· τούτου δὲ τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, τὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. Ῥητέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον κατίδωμεν, ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετὸν, τὰ δὲ ἄκρα οὔτε ὀρθὰ, οὔτε ἐπαινετὰ, ἀλλὰ ψεκτά. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλείω ἀνώνυμα· πειρατέον δ', ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, [u] αὐτοὺς ὀνοματοποιεῖν, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τοῦ εὐπαρακολουθήτου.

[s] Κακία pro ἔλλειψις N C. [t] Κοινωνίαν pro ὁμοιότητα N C. habet. Sic legisse videtur Andronicus, qui παραφράζει per αἳ κατά τι μὲν κοινωνοῦσιν: *quæ aliquid commune inter se habent.* [u] Αὐτοῖς C C C. ἐν αὐτοῖς Andr.

mentem ac lenem, mediocritatem clementiam ac lenitatem nominabimus: extremorum vero is, qui modum superat, iracundus, vitiumque iracundia dicatur: qui deserit, lentus quidam, et vitium lentitudo appelletur. Jam vero sunt et tres aliæ mediocritates, quæ tametsi similitudine quadam inter se conveniant, differunt tamen: omnes enim in sermonum et actionum communitate versantur: sed hoc differunt, quod una in veritate ea, quæ in eis ipsis rebus inest, vertitur, aliæ duæ in earum jucunditate positæ sunt: atque hujus quidem jucunditatis altera pars in joco, altera in iis omnibus, quæ in hac vita quotidiana usu venire solent, cernitur. Quamobrem de his quoque nobis pauca dicenda sunt, ut in omnibus rebus mediocritatem esse laudandam, extrema autem neque recta, neque laudanda, immo vero vituperanda, planius intelligamus. Tametsi igitur permulta sint ex his, quæ careant nomine: danda tamen opera est, ut eorum, quemadmodum et aliorum, nomina fingamus, tum perspicuitatis gratia, tum ut aptior, ac facilior sit ad consequendum series orationis.

[1] Περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος [x] ἀληθής τις, καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω· ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἀλαζονεία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀλαζών· ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία, καὶ εἴρων. [2] Περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος εὐτράπελος, καὶ ἡ διάθεσις εὐτραπελία· ἡ δ' ὑπερβολὴ βωμολοχία, καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν βωμολόχος· ὁ δ' ἐλλείπων ἄγροικός τις, καὶ ἡ ἕξις ἀγροικία. [3] Περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ, τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος, καὶ ἡ μεσότης φιλία· ὁ δ' ὑπερβάλλων, [y] εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος, εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὐτοῦ, κόλαξ· ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδὴς, δυσερίς τις καὶ δύσκολος. [4] Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδὼς ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν,

[1] Lib. iv. cap. 7. [x] Ἀληθὴς ἐστι El. [2] Vide lib. iv. cap. 8. [3] Vide lib. iv. cap. 6. [y] Ὁ μὲν οὐδ. ἕνεκα ἄρεσκος, ὁ δ' ὠφ. NC. ita etiam alii, teste Casaubono. [4] Vide lib. iv. cap. 9.

In veritate igitur is, qui mediocritatem tuetur ac retinet, verax quidam, et mediocritas veritas appelletur; simulatio autem quæ rem auget, et majorem facit, arrogantia, et qui ea affectus est, arrogans: ea vero, quæ de se detrahit, reique veritatem extenuat, dissimulatio, et qui ea uti solet, dissimulator vocetur. In jucunditate porro ea, quæ in joco cernitur, is, qui mediocritatem et modum servat, facetus aut urbanus, et affectio urbanitas nominetur: nimium, scurrilis dicacitas, et qui ea affectus est, scurra: qui modum deserit, rusticus quidam seu agrestis atque insulsus, et habitus, rusticitas atque insulsitas. In altera autem jucunditate ea, quæ in vitæ communione locum habet, is qui se ita jucundum præstat, ut debet, amicus, et mediocritas amicitia nominetur: qui modum superat, si nullo suo commodo adductus, placendi studiosus, seu blandus; sin suæ utilitatis causa, assentator: qui deserit, seseque omnibus in rebus insuavem atque acerbum præbet, is pugnax quidam in contentionibus, difficilisque nominetur. Atque etiam in affectibus, iisque rebus, quæ ad affectus pertinent, mediocritates insunt: verecundia enim non est illa

ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τούτοις, [z] ὁ μὲν λέγεται μέσος, ὁ δ᾽ ὑπερβάλλων, ὡς καταπλὴξ, ὁ πάντα αἰδούμενος· ὁ δ᾽ ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὅλως, ἀναίσχυντος, ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας· εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλας γινομένας· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς λυπεῖται ἐπὶ τοῖς [a] ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερὸς ὑπερβάλλων τοῦτον, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ᾽ ἐπιχαιρέκακος τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. [1] Ἀλλὰ [b] περὶ μὲν τούτων καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἁπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι, περὶ ἑκατέρας [c] ἐροῦμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· [d] ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

[z] Ὁ μὲν λέγε(ται) ὑπερβάλλων fortasse rectius; præsertim cum statim subnectat ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. *Zuing.* [a] Ἀναξίοις N C. [1] Eud. lib. iii. cap. 7. [b] Περὶ μὲν οὖν τούτων Cam. Bas. Vet. Interp. et alii. [c] Sc. in libro v. [d] Sc. in initio libri vi.

quidem virtus, veruntamen laudatur etiam is, qui verecundus est: his enim in rebus alius dicitur medius, alius qui modum superat, tanquam obstupefactus, et pudore consternatus, qui omni in re verecundatur: qui autem modum deserit, quemque nihil omnino pudet, impudens, medius autem ille pudens, ac verecundus. Indignatio vero mediocritas est inter invidentiam et malevolentiam alienis malis lætantem interjecta: versantur autem in molestiis ac voluptatibus ob ea commoda susceptis, quæ alteri obtigerunt: nam qui ad indignandum propensus est, is dolet eorum rebus secundis, qui eis indigni sunt: invidus hunc superans, rebus omnium secundis contabescit: at malevolus alienis malis lætans ex incommodis aliorum non modo molestia ac dolore non afficitur, verum etiam voluptate perfunditur. Sed de his quidem alibi suo loco ac tempore dicemus: de justitia autem, quoniam non simpliciter nec uno modo dicitur, deinceps divisione ejus in duas partes facta, quemadmodum ambæ sint mediocritates, ostendemus: itemque de virtutibus iis, quæ rationem attingunt, differemus.

ΚΕΦ. η'.

[1] ΤΡΙΩΝ δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν [e] κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, μιᾶς δὲ ἀρετῆς τῆς μεσότητος, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι εἰσὶν, ἡ δὲ μέση ταῖς ἄκραις. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον πρὸς μὲν τὸ ἔλαττον, μεῖζον, πρὸς δὲ τὸ μεῖζον, ἔλαττον· οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις ὑπερβάλλουσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείπουσιν, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν· ὁ γὰρ ἀνδρεῖος πρὸς μὲν τὸν δειλὸν θρασὺς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δειλός. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον ἀκόλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος· ὁ δ' ἐλευθέριος πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον ἄσωτος, πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον ἀνελεύθερος· διὸ καὶ ἀπωθοῦνται [f] τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι

[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 9. [e] Κακῶν pro κακιῶν habet Cam. [f] Τὸ μέσον Cam. Baf. Ven. 1. et 2.

CAP. VIII.

CUM fint autem affectiones tres, nempe duo vitia, quorum alterum modum fuperat, deferit alterum, una virtus, quæ mediocritas eft, omnes inter fe quodammodo pugnant: nam extremæ et cum media, et inter fe pugnant, et cum extremis media. Quemadmodum enim fi id, quod æquale eft, cum eo, quod minus eft, comparetur, majus eft, fi cum majore, minus: fic medii habitus fi cum iis, qui modum deferunt, comparentur, fuperant, fi cum iis, qui fuperant, deferunt, tum in affectibus, tum in actionibus: fortis enim ad ignavum audax, ad audacem ignavus ac timidus videtur. Similiterque temperans ad eum, quem fenfus expertem diximus, intemperans, ad intemperantem fenfus expers habetur: liberalis autem fi cum illiberali conferatur, prodigus, fi cum prodigo, illiberalis exiftimatur: idcirco et medium uterque extremorum alter ad alterum propulfat, fortemque

τὸν ἀνδρεῖον, ὁ μὲν δειλὸς θρασὺν, ὁ δὲ θρασὺς δειλόν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνάλογον. Οὕτω δ' ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων, [g] πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον· πορρωτέρω γὰρ ταῦτα [h] ἀφέστηκεν ἀλλήλων, ἢ τοῦ μέσου· ὥσπερ τὸ μέγα τοῦ μικροῦ, καὶ τὸ μικρὸν τοῦ μεγάλου, ἢ ἄμφω τοῦ ἴσου. Ἔτι πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρίαν, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἄλληλα πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐναντία ὁρίζονται· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία τὰ πλεῖον ἀπέχοντα. Πρὸς δὲ τὸ μέσον [i] ἀντίκειται ἐφ' ὧν μὲν μᾶλλον ἡ ἔλλειψις, ἐφ' ὧν δὲ ἡ ὑπερβολή· οἷον ἀνδρείᾳ μὲν οὐχ ἡ θρασύτης ὑπερβολὴ οὖσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ οὐχ ἡ ἀναισθησία ἔνδεια οὖσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία ὑπερβολὴ οὖσα.

[g] Πλείστη NC. et alii. [h] Ἀφεστήκατον El. [i] Ἀντίκειται El. et Aurel.

timidus audacem, audax timidum nominat : et ita æqua proportione ſe res habet in aliis. Cum hæc autem ita pugnent inter ſe, tum major extremorum inter ſe, quam cum medio, pugna eſt : quandoquidem longius abeſt alterum ab altero, quam utrumque a medio : quemadmodum magnum a parvo, et parvum a magno longius remotum eſt, quam utrumque ab æquali. Præterea vero quibuſdam extremis cum medio ſimilitudo quædam intercedere videtur, ut audaciæ cum fortitudine, profuſioni cum liberalitate : extremis autem maxima eſſe inter ſe diſſimilitudo : at ea, quæ plurimum diſtant inter ſe, definiuntur eſſe contraria : itaque etiam magis contraria ſunt, quæ longius inter ſe disjuncta ſunt. Cum medio autem parum in nonnullis magis pugnat, in quibuſdam nimium : ut fortitudini non audacia, quæ modum ſuperat, ſed ignavia, quæ deſerit, maxime adverſatur : at cum temperantia non immanitas illa in voluptatibus aſpernandis ſenſus expers, quæ modum deſerit, ſed intemperantia, quæ ſuperat,

Διὰ δύο δ' αἰτίας τοῦτο συμβαίνει· μίαν μὲν τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον ἄκρον τῷ μέσῳ, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον ἐπεὶ ὁμοιότερον εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρείᾳ ἡ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον, ἀνομοιότερον δὲ ἡ δειλία, ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. Μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἑτέρα δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς ἃ γὰρ αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται· οἷον αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς, διὸ εὐκατάφοροί ἐσμεν [k] μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. Ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, [l] πρὸς ἃ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀκολασία ὑπερβολὴ οὖσα ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

[k] Μᾶλλον abest a nostris MSS. Ven. 1. et 2. [l] Ἡ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν· πρὸς ἃ δὲ μᾶλλον ἐπιδίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. Magn. Moral. lib. i. cap. 9.

maxime pugnat. Quod quidem duabus de causis accidit; quarum altera ex ipsa re ducitur: nam quia propius abest alterum extremum a medio, eique similius est, idcirco non hoc, sed contrarium potius illi opponimus: verbi gratia, quoniam fortitudini similior et propior esse videtur audacia, dissimilior ignavia, propterea hanc potius, quam illam, ei opponimus: quæ enim longius absunt a medio, videntur esse magis contraria. Atque hæc quidem causa ex ipsa re trahitur: altera est, quæ a nobis ipsis ducitur: nam ad quæ vitia procliviores sumus natura, ea medio magis contraria videntur esse: ut quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam facilius quam ad temperantiam impellimur ac prolabimur. Quapropter hæc magis contraria dicuntur, ad quæ progressio magis fieri solet: atque ideo intemperantia, quæ nimius habitus est, temperantiæ contraria magis est, quam alterum extremum.

ΚΕΦ. θ'.

ΟΤΙ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται. Διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον· οἷον κύκλου τὸ μέσον οὐ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ εἰδότος· οὕτω δὲ καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντὸς καὶ ῥᾴδιον, καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς, [m] οὐκ ἔτι παντὸς, οὐδὲ ῥᾴδιον· [n] ὅπερ ἐστὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, [o] καὶ ἐπαινετὸν, [p] καὶ κα-

[m] Οὐκ ἔστι παντὸς Ven. 1. 2. et Baſ. [n] Διόπερ CCC. Ven. 1. 2. et Baſ. ita et Caſaub. qui dicit quoſdam codd. ὅπερ legere, corrupto loco ob finem loci præcedentis. Sed, cum tanti Viri venia, ὅπερ omnino retinendum eſſe ſentio, cum in optimis codd. occurrat, optime cum præcedentibus conveniat, et ab Andronici paraphraſi confirmetur, quæ hujuſmodi eſt: τὸ δὲ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πρὸς τίνα, καὶ ὅσον καὶ τίνος ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον καὶ ἐπαινετὸν, καὶ καλὸν, τοῦτο δὲ οὐ ῥᾴδιον, οὐδὲ τοῦ βουλομένου παντός. [o] Ὃ καὶ ἐπαινετὸν N C. [p] Ὃ καὶ καλὸν Ven. 1. 2. et Baſ.

CAP. IX.

VIRTUTEM igitur eam, quæ moralis appellatur, medium ſeu mediocritatem eſſe, et quomodo ſit mediocritas, ac duorum vitiorum eſſe mediocritatem, quæ ſunt nimium, et parum, talem denique eo eſſe, quod eam mediocritatem, quæ in affectibus atque actionibus ineſt, ſibi propoſitam habeat, tanquam ſignum, ſatis demonſtratum eſſe arbitror. Quocirca etiam difficile atque operoſum eſt virtute eſſe præditum; magni enim negotii eſt in unaquaque re medium conſequi: ut circuli punctum medium reperire non cujuſlibet, ſed ſcientis atque intelligentis hominis eſt: itemque iraſci, et pecuniam donare, et ſumptum facere, cujuſlibet hominis eſt, et facile: iraſci vero, et pecuniam donare, cui, et quantum, et quo tempore, et cujus rei cauſa, et quomodo iraſcendum ac donandum eſt, neque cujuſlibet hominis, neque facile eſt: quod rectum, et rarum, et laudabile, et ho-

λόν. Διὸ δεῖ τὸν ςοχαζόμενον τῦ μέσυ, πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τῦ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ [q] Καλυψὼ παρῄνει τὸ,

[r] —— τῦ μὲν καπνῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
Νῆα.—

τῶν γὰρ ἄκρων τὸ μέν ἐςιν ἁμαρτωλότερον, τὸ δὲ ἧττον. Ἐπεὶ ὖν τῦ μέσυ τυχεῖν ἄκρως χαλεπὸν, [s] κατὰ τὸν δεύτερον, φασὶ, πλῦν, τὰ ἐλάχιςα ληπτέον τῶν κακῶν· τῦτο δ᾽ ἔςαι μάλιςα τῦτον τὸν τρόπον, ὃν ἐλέγομεν. Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν· τῦτο δ᾽ ἔςαι γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς

[q] Κίρκη pro Καλυψὼ habet C C C. ex errore librarii Ariftotelem errantem male corrigentis: quæ enim fequuntur nec a Calypfone, ut memoria lapfus ait Philofophus, neque a Circe, fed ab Ulyffe (inftructo tamen prius a Circe) jam inter Scyllam Charybdimque navigaturo, gubernatorem hortante ut Charybdis fumum fluctumque fugiat, ac potius navem Scyllam verfus dirigat, quod minus periculi ab ea impendebat; ita enim admonuerat Circe hifce verbis:

Ἀλλὰ μάλα Σκύλλης σκοπέλῳ πεπλημένος, ὦκα
Νῆα παρὲξ ἐλάαν.— Ὀδ. μ΄. v. 108.

[r] Ὡς τοῦ CCC. Baf. Ven. 1. et 2. τῦτυ in vulg. editt. Homeri: verfus eft Ὀδ. μ΄. v. 219. [s] Secunda navigatio non fic accipienda eft, ut profperam fignificet: fed fi prima navigatione destituimur, utendum effe fecunda: fi velis non poffumus, utamur remigio. *Gruch.*

neftum eft. Oportet igitur eum, qui medium veluti collineando petit, primum omnium fe ab eo, quod magis contrarium eft, longiffime removere, quemadmodum et fuadebat Calypfo,

Tu procul a fumo et fluctu
prohibeto carinam:

extremorum enim alterum majus peccatum eft, alterum minus. Quoniam igitur medium affequi fummæ difficultatis eft, fecunda (ut aiunt) navigatione, minima de malis: hoc autem hac ratione continget maxime, quam oftendebamus. Videndum eft autem, ad quæ vitia fimus etiam ipfi proniores: alii enim ad alia procliviores fumus natura: quod quidem ex ea vo-

καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης περὶ ἡμᾶς. Εἰς τοὐναντίον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἀπαγαγόντες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν· ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες ποιοῦσιν. Ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ, καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. Ὅπερ οὖν [t] οἱ δημογέροντες ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονὴν, καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν φωνήν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι ἧττον ἁμαρτησόμεθα. Ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα δυνησόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. Χαλεπὸν δ' ἴσως τοῦτο, καὶ μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ ῥάδιον διορίσαι, πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ

[t] Ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες τῶν Τρώων πρὸς τὴν Ἑλένην ἔπαθον, καλὴν μὲν εἰπόντες αὐτὴν, καὶ τοῦ κάλλους θαυμάσαντες, ψηφισάμενοι δὲ καὶ οὕτως ἔχουσαν ἀποπέμψαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν. *Quemadmodum ergo proceres illi Homerici de Helena ſentiebant, quam ut pulchram eſſe concedebant, immo propter formæ elegantiam admirabantur, ita ablegandam tamen eſſe ad Græcos judicabant, quamvis talis eſſet : eodem modo nobis de voluptate ſentiendum eſt.* Andr. Vide Hom. Iliad. lib. γ΄. v. 156.

luptate et ea ægritudine, qua afficimur, facile cognoſci poterit. Sed nos ipſos ab ea in contrariam partem oportet abſtrahere : nam cum longiſſime nos a peccato removerimus, ad id, quod medium eſt, veniemus : quod ſane faciunt ii, qui ligna diſtorta dirigunt. In omni autem negotio quicquid jucundum eſt, ipſamque adeo voluptatem, ſummo ſtudio vitare oportet : ejus enim non incorrupti judices ſumus. Quocirca quemadmodum erga Helenam ſenes illi fuerunt animati, ſic et nos oportet in voluptatem animatos eſſe, rebuſque omnibus illorum vocem ſubjicere : nam cum eam ita amandabimus miſſamque faciemus, levius peccabimus. His igitur faciendis (ut eorum, quæ dixi, ſummam faciam) mediocritatem facillime aſſequemur. Eſt tamen et hæc ratio fortaſſe difficilis et laborioſa, præſertim in rebus ſingularibus : neque enim facile eſt diſtinguere, quonam modo, quibus hominibus, quibus de cauſis, et quamdiu ſit

ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς ὁτὲ μὲν τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· ὁτὲ δὲ τοὺς χαλεπαίνοντας, [u] καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν· ἀλλ' ὁ μὲν μικρὸν τοῦ εὖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον· ὁ δὲ πλέον· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει. Ὁ δὲ μέχρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον ψεκτὸς, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ [x] ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. Τὸ μὲν ἄρα τοσοῦτον [y] δηλοῖ, ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, ποτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ῥᾷστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ τευξόμεθα.

[u] Καὶ abest a N C. El. et quibusdam impressis: Andron. vero nobiscum legit. [x] Sc. καθόλου, *in genere*. [y] Δῆλον lege ut infra lib. iv. cap. 5. ἀλλὰ τό γε τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση. *Casaub.* δῆλον etiam quidam codd. MSS. apud Turnebum; quæ quidem scriptura est planior.

irascendum: nos enim interdum eos homines, qui parum irascuntur, laudamus, et lenes appellamus: interdum eos, qui graviter succensent, animoque virili hos esse dicimus. At qui paulum a perfectione deflectit, sive modum aliquantulum superet, sive aliquantulum deserat, non vituperatur: sed is tantum, qui longius, quam par sit, ab eo discedit: hic enim non ignoratur, neque obscurus est. Quatenus autem, et quantum irascatur is, qui vituperabilis est, non est facile oratione definire; ut neque aliud quidquam eorum, quæ sensibus subjecta sunt: quæ sunt autem hujusmodi, in rebus singularibus posita sunt, ac de iis judicat sensus. Hoc igitur quod hactenus a nobis dictum est, ostendit ac declarat mediocrem habitum in omnibus esse laudabilem: declinandum est autem nunc ad nimium, nunc ad id, quod est parum: sic enim id, quod medium et perfectum est, facillime consequemur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Γ'.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. III.

ΚΕΦ. α'.

ΤΗΣ[1] ἀρετῆς [a] δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις οὔσης, καὶ [b] ἐν μὲν τοῖς ἑκουσίοις ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων, ἐν δὲ τοῖς ἀκουσίοις συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου, τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διορίσαι τοῖς περὶ [c] ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι. Χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι πρός τε τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. Δοκεῖ δὲ ἀκούσια

[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 3. et Eud. lib ii. cap. 7. [a] Δὲ N C. Ven. 1. et 2. [b] Ἐπὶ τοῖς ἑκουσ. et paulo post ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσ. El. [c] Ἀρετὴν N C. Ven. 1. et 2.

CAP. I.

CUM igitur virtus in affectibus et actionibus versetur, cumque in iis rebus, quas sponte nostra suscipimus, laudes et vituperationes locum habeant, iis autem, quas inviti facimus, venia atque etiam interdum misericordia tribuatur, necesse est fortasse iis qui virtutis vim naturamque quærunt, id, quod sponte, et id quod invite fit definire, ac distinguere. Atque hæc oratio latoribus legum quoque, tum ad honores bene meritis de republica decernendos, tum ad supplicia in improbos constituenda, utilis est futura. Ea igitur suscipere dicimus

εἶναι τὰ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενα· βίαιον δὲ, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ πάσχων· οἷον εἰ πνεῦμα [d] κομίσαιτό ποι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. Ὅσα δὲ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· οἷον εἰ τύραννος προςάττοι αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων, καὶ [e] πράξαντος μὲν, σώζοιντο, μὴ πράξαντος δὲ, ἀποθνήσκοιεν· ἀμφισβήτησιν ἔχει πότερον ἀκούσιά ἐστιν, ἢ ἑκούσια. Τοιοῦτον δέ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χειμῶσιν ἐκβολάς· ἁπλῶς μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἑκὼν, ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ αὑτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες. Μικταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πράξεις· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἑκουσίοις· αἱρεταὶ γάρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται· τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως κατὰ τὸν καιρόν ἐστι. Καὶ τὸ ἑκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον,

[d] Κομίσαι El. et Cam. [e] Πράξαντος μὲν σώζοιντο, μὴ πράξαντος δὲ ἀποθνήσκοιεν nostri MSS. et alii: minus recte, ut videtur: nobiscum facit Andr.

inviti, quæ aut vi coacti, aut per inscientiam aguntur: est autem id violentum, cujus principium extra est, atque ejusmodi, ut nihil adjumenti afferat is, qui agit, aut qui patitur: ut si quo ventus detulerit, aut ii homines, quorum sub potestate sumus. Quæcunque vero majorum malorum metu, vel honesti alicujus causa aguntur (verbi gratia, si quis tyrannus, cujus in manu, parentum et liberorum vita posita sit, alicui ut turpe quippiam faciat imperet, ita ut illi, si agat, salvi sint, si non agat, moriantur) utrum hæc sponte an invite fiant, ambigi potest. Eademque de jacturis, quæ tempestate in mari coorta fieri solent, controversia esse potest: simpliciter enim et absolute nemo sua sponte rerum suarum jacturam facit, sed suæ ac cæterorum salutis causa omnes faciunt, qui modo sanæ mentis sint. Mixtæ igitur sunt tales actiones: sed tamen eis, quæ sponte aguntur, similiores esse videntur: sunt enim optabiles et eligendæ tum cum aguntur: actionis autem finis secundum opportunitatem temporis est. Sponte quinetiam agi aliquid, vel invite dicendum est, tum

ὥστε πράττει, λεκτέον· πράττει δὲ ἑκών· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐςίν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ μή. Ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ' ἴσως ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ' αὑτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἐπὶ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε καὶ ἐπαινοῦνται, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δ' ἀνάπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἴσχισθ' ὑπομεῖναι ἐπὶ μηδενὶ καλῷ ἢ μετρίῳ, [f] φαύλου. Ἐπ' ἐνίοις δ' ἔπαινος μὲν οὐ γίνεται, συγγνώμη δ', ὅταν διὰ τοιαῦτα πράξῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνει, καὶ μηδεὶς ἂν [g] ὑπομείναι. Ἔνια δ' ἴσως οὐκ ἔςιν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον [h] ἀποθνητέον, παθόντα τὰ δεινότατα· [i] καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα

[f] Φαῦλοι Ven. 1. et Bas. [g] Ὑπομείνει Bas. [h] Ἀποθανατέον nostri MSS. Cam. et Bas. [i] Cum tragœdia illa ab Euripide

cum agitur: at ſponte agit: in eo enim eſt partium movendarum, earum, quæ inſtrumentorum locum obtinent in hujuſmodi actionibus, principium: quarum autem rerum in aliquo principia inſunt, earum quoque agendarum, vel non agendarum, penes eum poteſtas eſt. Hæc igitur talia ſponte aguntur: ſimpliciter autem fortaſſis invite: nemo enim quicquam tale ipſum propter ſe optaverit. Jam vero in talibus actionibus homines interdum laudibus efferuntur, cum magnarum atque honeſtarum rerum cauſa turpitudinem, aut moleſtiam aliquam ſubierint ac pertulerint: quod ſi aliter faciant, vituperantur: nam res turpiſſimas nullius honeſtæ rei, aut mediocris gratia ſufferre, improbi hominis eſt. Sunt deinde quædam alia, propter quæ laus quidem nulla tribuitur, ſed venia datur duntaxat, cum ea quis egerit, quæ non ſint agenda, iis rebus compulſus, quæ humanam naturam ſuperant, quaſque nemo perferre queat. Sunt autem fortaſſe nonnulla ejuſmodi, ut nulla vi aut neceſſitate coacti ea agere debeamus, potiuſque nobis mors ſit oppetenda, graviſſimique cruciatus perferendi: etenim ridicula videntur ea, quæ Alcmæonem Euripi-

φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. Ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε [k] τὸ κρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος [l] ὑπομενετέον· ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολύ ἐστι τὰ μὲν προσδοκώμενα λυπηρά, [m] τὰ δ' ἀναγκαζόμενα αἰσχρά· ὅθεν ἔπαινοι καὶ ψόγοι γίνονται περὶ τοὺς ἀναγκασθέντας, ἢ μή. Τὰ δὴ ποῖα φατέον βίαια; ἢ ἁπλῶς μὲν, ὁπότ' ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτὸς ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλληται; ἃ δὲ καθ' αὑτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε αἱρετὰ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὑτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἑκούσια· μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἑκουσίοις· [n] αἱ γὰρ πράξεις ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· ταῦτα δὲ ἑκούσια.

ſcripta de Alcmæone, qui matrem ſuam interfecit, ad nos non pervenerit, ignorantur prorſus illa, a quibus ut tantum facinus patraret adductus erat. Vide Vict. et Zuing. [k] Διακρῖναι CCC. et Andr. [l] Γρ. ὑπομενητέον. [m] Ita Caſaub. et Turneb. ex ſuis codd. MSS. ἃ δ' ἀναγκάζονται Argyr. ἃ ἀναγκαζόμεθα ποιεῖν Andr. quarum omnium lectionum una et eadem ſententia eſt, atque ad hunc locum accommodata: vulgata autem lectio τὰ ἀναγκάζοντα, ut annotavit Lambinus, corrupta et inepta eſt. [n] Αἱ γὰρ πράξεις αἰεὶ ἐν

dis, ut matrem interficeret, impulerunt. Difficile eſt autem interdum quid cui anteponendum ſit, quidque pro quo perferendum, judicare: difficilius vero etiam eſt in eo, quod decretum ſit, perſtare ac perſeverare; fere enim ea quidem quæ expectantur, moleſta ſunt, ea autem, ad quæ impelluntur homines, turpia: hinc laudes et vituperationes eos, qui ad agendum neceſſitate coacti fuerunt, conſequuntur, aut non conſequuntur. Quænam igitur violenta ſunt dicenda? an ſimpliciter et proprie, cum cauſa in eis eſt, quæ ſunt extra, et is qui agit nihil operæ ad actionem confert? quæ autem per ſe quidem invite ſuſcepta ſunt, ſed hoc tempore, et in horum locum optabilia, quorum denique principium eſt in eo, qui agit, ea per ſe quidem invite ſuſcepta ſunt, verum hoc puncto temporis, et in horum locum ſponte ſuſcepta: iis tamen, quæ ſponte ſuſcipiuntur, ſunt ſimiliora: nam in rebus ſingularibus verſantur actiones: at res ſingulares ſponte agun-

Ποῖα δὲ ἀντὶ ποίων αἱρετέον, οὐ ῥάδιον ἀποδοῦναι· πολλαὶ γὰρ διαφοραί εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. Εἰ δέ τις τὰ ἡδέα καὶ τὰ [o] καλὰ φαίη βίαια εἶναι· [p] ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα· πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια· τούτων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουσι· [q] καὶ οἱ μὲν βίᾳ, καὶ ἄκοντες,, [r] λυπηρῶς· οἱ δὲ [s] διὰ τὸ ἡδὺ, μεθ' ἡδονῆς. [t] Γελοῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν, εὐθήρατον ὄντα ὑπὸ τῶν

τοῖς μερικοῖς γίνονται, ἐν οἷς ἀεὶ καὶ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ αἰτία· ταῦτα δὲ ἑκουσίους τὰς τοιαύτας πράξεις ποιοῦσι. *Andr.* [o] Λυπηρὰ pro καλὰ Zuing. Utrumque delendum volunt Lambinus et Muret. quos videas. Nobiſcum facit Andr. Vide Vict. qui τὰ καλὰ vult dici *formoſa*, non *honeſta*. [p] Ἀνάγκη Ven. 1. 2. et Baſ. ὅτι αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναγκάζει ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας τῷ κάλλει καὶ τῇ ἡδονῇ, ἔξωθεν ὄντα. *Andr.* [q] Καὶ οἱ μὲν βίᾳ &c. argumentum eſſe a ſuperiore diverſum volunt Muret. Lamb. et plurimi alii interpretes: a quibus diſſentiunt Victorius et Andron. qui ſolummodo confirmationem ejus quod jam erat dictum eſſe cenſent. Andr. ſic explicat: Πάντα γὰρ ὅσα πράττομεν, ἕνεκα τοῦ νομίζειν, ὅτι καλὰ, ἢ ἡδέα πράττομεν· καὶ μέν τινα λυπούμενοι πράττομεν, ὅσα ποιοῦμεν ἔξωθεν βιαζόμενοι, τινὰ δὲ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα ἑκόντες αὐτοὶ ποιοῦμεν, τοῦ ἡδέος ἕνεκα. Πάντα δὲ ἕνεκά τινος καλοῦ ἢ ἡδέος ποιοῦμεν· καὶ γὰρ ἃ λυπηρὰ ποιοῦμεν ἀναγκαζόμενοι, τῆς ἡδονῆς ἕνεκα ποιοῦμεν· ποιοῦμεν γὰρ ἵνα φύγωμεν τὰ λυπηρότερα· τοῦτο δὲ τὴν ἡδονήν ἐστι διώκειν· διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τὰ καλὰ καὶ ἡδέα βίαια λέγειν. [r] Λυπηρὸν Ven. 1. 2. et Baſ. [s] Διὰ τὸ ἡδὺ τὸ καλὸν, μεθ' ἡδ. Ven. 1. 2. et Baſ. διὰ τὸ ἡδὺ ἢ τὸ καλὸν N C. [t] Γελοῖον δὲ N C. et Vet. Interp. ἄλλως τε καὶ γελοῖόν ἐστιν αἴτια νομίζειν τῶν πράξεων τὰ ἔξωθεν καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ μὴ ἑαυτὸν ὑπὸ τούτων ῥᾳδίως ἁλισκόμενον. *Andr.* γελοῖον δὴ &c. tertium eſſe argumentum, καὶ τῶν μὲν καλῶν &c. quartum, et ἔοικε δὴ τὸ &c. quintum ad probandum τὰ ἡδέα μὴ βίαια εἶναι volunt Muret. et Aquinas, quos videſis.

tur. Quæ autem quibus optabiliora ſint non eſt facile verbis oſtendere: multæ enim ſunt in rebus ſingularibus differentiæ. Quod ſi quis dicat ea quæ jucunda ſunt eſſe violenta (cogere enim, cum extra ſint) hac ratione erunt omnia violenta: horum enim gratia agunt omnes omnia: et qui vi aliqua coacti, atque inviti agunt, moleſte ferunt: qui autem jucundo ad agendum invitantur, cum voluptate et jucunde agunt. Ridiculum igitur fuerit ea, quæ extra ſunt, accuſare, non ſeipſum potius, qui a talibus rebus

τοιούτων, καὶ τῶν μὲν καλῶν ἑαυτὸν, τῶν δὲ αἰσχρῶν τὰ ἡδέα. [v] Ἔοικε [u] δὴ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος. Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, [x] οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ἐστίν· ἀκούσιον δὲ τὸ ἐπίλυπον καὶ ἐν μεταμελείᾳ· ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράξας ὁτιοῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, ἑκὼν μὲν οὐ πέπραχεν, ὅ γε μὴ ᾔδει· οὐδ' αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. Τοῦ δὴ δι' ἄγνοιαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ὄνομα [x] ἔχει ἴδιον. Ἕτερον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν [y] τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος, οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διά τι τῶν εἰρημένων· οὐκ εἰδὼς δὲ, ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἀγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς, ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν [z] δὴ ἀφεκτέον· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην

[u] Δὲ N C. Ven. 2. [v] Eud. lib. ii. cap. 7. 8. et 9. [x] Ἔχειν CCC. et Baſ. [y] Γρ. ἀγνοοῦντος. [z] Δὴ N C et El. non agnoſcunt.

facile capiatur, et rerum quidem honeſtarum in ſe ipſum, turpium in jucunda, cauſam conferre. Violentum igitur id eſſe videtur, cujus principium extra eſt, cum id, cui vis affertur, nullam operam conferat. Quod autem fit per inſcientiam, fit omne illud quidem non ſponte: invite autem id ſane fieri dicendum, quod ſubſequitur dolor, cujuſque eum, qui egit, pœnitet: nam qui per inſcientiam quidlibet egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, ſponte ille quidem non egit, utpote quod neſciebat: neque rurſum invitus, quippe qui dolore non afficiatur. Eorum igitur, qui per inſcientiam agunt, is, quem facti pœnitet, invitus egiſſe videtur: quem vero non pœnitet, quoniam alius eſt ab illo, egiſſe non ſponte dicatur: ſatius eſt enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. Aliud eſt autem per inſcientiam agere, quam inſcientem: ebrius enim, aut iratus agere per inſcientiam non videtur, ſed propter aliquid eorum, quæ dicta ſunt: nec ſciens vero, ſed inſciens, atque ignorans. Ignorat igitur ſane improbus omnis, quænam ſint agenda, et a quibus ſit abſtinendum: propterque hoc adeo peccatum homi-

ἁμαρτίαν ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. Τὸ δὲ ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἡ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· [a] οὐδ' ἡ καθόλου· ψέγονται γὰρ διά γε ταύτην· ἀλλ' ἡ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν ἀκουσίως πράττει. Ἴσως οὖν οὐ χεῖρον διορίσαι αὐτὰ, τίνα, καὶ πόσα ἐστί· τίς τε δὴ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ, καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας, καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφόδρα. Ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσειε, μὴ μαινόμενος· δῆλον δὲ ὡς οὐδὲ τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὃ δὲ πράττει, ἀγνοήσειεν ἄν τις· οἷον λέγοντές φασιν ἐκπεσεῖν

[a] Οὐ γὰρ τὸ καθόλου περὶ τῆς μέθης ἀγνοεῖν ὅτι πονηρὸν, αἴτιον γίνεται τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τὸ ἀγνοῆσαι μερικῶς τήνδε τὴν μέθοδον· οἷον, φέρε εἰπεῖν, οὐκ εἰδότα μέχρι πόσου πιόντας ἔνι μεθύειν. *Nec enim ſi aliquis in genere ignorat malam eſſe ebrietatem, hoc inviti cauſa erit: ſed quod ſigillatim non conſtat nobis hæc ratio: ut, exempli gratia, ſi ignoremus quatenus bibendum ſit ut inebriemur.* Andr.

nes efficiuntur injuſti, et (ut ſemel dicam) mali. Actum autem ab invito dici debet, non ſi quis, quod expedit, neſciat: non enim ea inſcientia, quæ in conſilio verſatur, cauſa eſt cur id quod agitur actum eſſe invite dicatur, ſed improbitatis: neque rerum univerſarum inſcientia; quoniam hæc vitio datur: ſed rerum ſingularium, in quibus omnis actio verſatur: in his enim venia et miſericordia locum habent; et qui harum aliquam ignorat, invitus agit. Non erit igitur fortaſſis incommodum, quæ, et quot eæ ſint, diſtinguere: ſunt ergo hæ, quis, et quid agat, et in qua re verſetur, aut inſit actio: interdum vero et quo, veluti inſtrumento, et cujus rei cauſa, verbi gratia, ſalutis, et quomodo, ut leniter, an vehementer. Hæc igitur omnia nemo ignoraverit, ſi modo non inſaniat: perſpicuum vero eſt neque eum, qui agit, ei ignotum fore: qui enim ſeipſum ignoret? ſed accidere poteſt ut quis, quid agat, ignoret: ut ii, qui aliquid arcani enunciant, ai-

[b]αὐτοὺς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόῤῥητα ἦν, ὥσπερ [c]Αἰσχύλος τὰ μυστικά· ἢ δεῖξαι βουλόμενος, ἀφεῖναι, ὡς ὁ τὸν καταπέλτην. Οἰηθείη δ᾽ ἄν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι, ὥσπερ [d]ἡ Μερόπη· καὶ ἐσφαιρῶσθαι τὸ [e]λελογχωμένον δόρυ, ἢ τὸν λίθον κίσσηριν εἶναι, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ παίσας, ἀποκτεῖναι ἄν, καὶ [f]δεῖξαι βουλόμενος, ὥσπερ οἱ [g]ἀκροχειριζόμενοι, πατάξειεν ἄν. Περὶ πάντα δὴ ταῦτα τῆς ἀγνοίας οὔσης, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, ὁ τούτων τι ἀγνοήσας, ἄκων δοκεῖ πεπραχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτάτοις· κυριώτατα

[b] Αὐτοῖς Lamb. Vide Victorium. [c] Hujus Æschyli causæ meminit Clemens Alexandr. in II. Stromate hisce verbis: Αἰσχύλος, τὰ μυστήρια ἐπὶ σκηνῆς ἐξειπὼν, ἐν Ἀρείῳ πάγῳ κριθεὶς, οὕτως ἀφείθη, ἐπιδείξας αὐτὸν μὴ μεμυημένον. *Æschylus, qui in scena effatus mysteria, in Areopago dicta causa fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysteriis initiatum:* proptereaque ignorasse ea quæ dixerat esse mysteria, quæ modo initiatis nota esse possent. [d] Merope Cresphontem a se natum rata hostem esse, atque filium quem amiserat, interfecisse, sublata jam securi obtruncare aggrediebatur, fecissetque profecto, nisi ab alio, cui veritas ejus facti non ignota erat, fuisset inhibita. Vide Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας λόγῳ β΄. ad finem. [e] Γρ. λελογχευμένον. [f] Θῖξαι pro δεῖξαι Turneb. [g] Ἀκροχειρίζειν est luctæ pars, cum primoribus tantum digitis insertis roboris faciunt periculum. Alter alteri δεῖξαι βουλόμενος, *ostendere volens*, monstrareque exercitationis rationem, forte graviter percutit, quem erudire studebat.

unt sibi ex ore excidisse, aut se nescivisse res esse tacendas ac reconditas, ut Æschylus mysteria: aut cum ostendere vellet quispiam, de manibus emisit, ut is, qui catapultam. Fieri autem potest ut aliquis etiam filium hostem esse existimet, ut Merope: et hastam sphæræ in modum esse obtusam, quæ mucronem habeat acutum, aut lapidem esse pumicem, et ut interficiat, qui salutis causa verberabat, et ut pulset is, qui ostendere, aut tangere volebat, ut pugiles qui summis manibus dimicant. Cum in his igitur omnibus inscientia versetur, in quibus actio consistit, is, qui eorum aliquid ignoravit, invitus fecisse videtur, ac multo quidem maxime in iis quæ principem locum obtinent: ea autem principem locum videntur obtinere, in quibus

δ᾽ εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, καὶ οὗ ἕνεκα. Τοῦ δὴ κατὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκουσίου λεγομένου, ἔτι δεῖ τὴν πρᾶξιν λυπηρὰν εἶναι, καὶ ἐν μεταμελείᾳ. Ὄντος δ᾽ ἀκουσίου τοῦ βιαίου καὶ δι᾽ ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότι τὰ καθ᾽ ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ ἀκούσια εἶναι τὰ [h]διὰ θυμὸν ἢ δι᾽ ἐπιθυμίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων ἑκουσίως πράξει, οὐδ᾽ οἱ παῖδες· εἶτα πότερον οὐδὲν ἑκουσίως πράττομεν τῶν δι᾽ ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν; ἢ τὰ καλὰ μὲν ἑκουσίως, τὰ δ᾽ αἰσχρὰ ἀκουσίως; ἢ γελοῖον, ἑνός γε αἰτίου ὄντος; Ἄτοπον δὲ ἴσως τὸ [i]ἀκούσια φάναι, ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι· δεῖ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐπί τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν τινων· οἷον ὑγιείας καὶ μαθήσεως· δοκεῖ δὲ τὰ μὲν ἀκούσια λυπηρὰ εἶναι, τὰ δὲ κατ᾽ ἐπιθυμίαν ἡδέα.

[h] Ἢ διὰ θυμὸν Ven. I. II. et Baf. [i] Ἑκούσια pro ἀκούσια ponit Baf. in margine: fed ἀκούσια tueri poteft claufula hujus capitis. *Sylb.*

et actio confiftit, et id, cujus gratia actio fufcipitur. Cum igitur ex tali infcientia invite factum nominetur, tum præterea actionem moleftam effe oportet, ejufque illum qui agit pœnitere. Quoniam autem id invite factum dicitur, quod eft violentum, et quod per infcientiam admiffum eft, fponte factum effe videri poffit id, cujus principium eft in eo qui agit, res fingulares, eas, in quibus actio confiftit, non ignorante: fortaffe enim non recte illud dicitur, ea effe invite facta, quæ vel ira, vel cupiditate hortante fiunt. Nam primum fi hoc ita erit, nulla præterea aliarum animantium fponte aget, ac ne pueri quidem: deinde nihilne eorum quæ ira, vel cupiditate incitati agimus, fponte agimus? an vero honefta fponte, turpia inviti? an hoc ridiculum eft, cum præfertim una fit utrorumque caufa? Abfurdum vero fortaffe etiam fuerit ea invite facta dicere, quæ funt appetenda: atqui et ob aliquas caufas irafcendum eft, et quædam funt cupienda, ut bona valetudo, et doctrina: jam vero quæ invite fiunt, moleftiam, quæ ex cupiditate vero voluptatem videntur afferre. Præterea quam-

[k]Ἔτι δὲ τί διαφέρει τῷ ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; φευκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω· δοκεῖ δὲ οὐχ ἧττον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἄλογα πάθη· [l]αἱ δὲ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἄτοπον δὴ τὸ τιθέναι ἀκούσια ταῦτα.

ΚΕΦ. β′.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τοῦ τε ἑκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου, περὶ προαιρέσεως ἕπεται διελθεῖν· [m]οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ, καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῶν πράξεων. Ἡ προαίρεσις [n]δὴ ἑκούσιον μὲν φαίνεται, οὐ ταὐτὸν δὲ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον τὸ ἑκούσιον· τοῦ μὲν γὰρ ἑκουσίου καὶ παῖδες καὶ

[k] Ἔτι δὲ τί διαφέρει, τῷ ἀκούσια εἶναι, τὰ κατὰ λογισμὸν, τὰ κατὰ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; ita legendum arbitratur Lambinus: quæ quidem lectio est clarior: vulgarem tamen omnino retinendam sentio. Hunc locum quam optime illustrat Andr. ἔτι εἰ ἀκούσια ἦν τὰ κατὰ θυμὸν ἁμαρτηθέντα, διέφερεν ἂν τῶν ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ ἁμαρτανομένων κατὰ τὴν ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διαφοράν· διαφέρει δὲ οὐδέν· καὶ γὰρ ταῦτα ὁμοίως ἐκείνοις φευκτὰ, ὃ τοῦ ἑκουσίου ἐστί· καὶ ψόγου ἄξια οὐδὲν ἧττον· ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ διέφερεν ὡς ἑκούσιον ἀκουσίου. [l] Ὥστε καὶ αἱ El. Vet. Interp. et CCC. in marg. alii ἔτι καὶ αἱ. Nobiscum legit Andr. [m] Ἡ γὰρ προαίρεσις οἰκείως ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῷ ταύτης κανόνι δυνησόμεθα κρίνειν τὰ ἤθη, καὶ τὰς πράξεις. *Quæ quidem proprium quid cum virtute babet, ea quippe tanquam norma mores distinguere discimus atque actiones.* Andr. [n] Δὲ NC. CCC. et Bas.

obrem ea peccata, quæ ira commissa sunt, ab iis, quæ ratione peccantur, eo differant, quod invite facta sint? utraque enim sunt fugienda: neque vero affectus rationis expertes, minus humani videntur esse: actiones autem hominis tum ab ira, tum a cupiditate nascuntur. Absurdum igitur fuerit hæc in iis, quæ invite fiunt, numerare.

CAP. II.

DISTINCTIS igitur iis, quæ sponte, et quæ invite fiunt, sequitur ut de consilio dicamus: nam et virtuti conjunctissima res est, et ab eo magis, quam ab actionibus, mores dijudicari videntur. Ac videtur sane consilium esse quiddam sponte susceptum; non tamen est idem, sed id, quod sponte fit, latius

τὰ ἄλλα ζῶα κοινωνεῖ, προαιρέσεως δ' οὔ· [o] καὶ τὰ ἐξαίφνης ἑκούσια μὲν λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δ' οὔ. Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν, ἐπιθυμίαν, ἢ θυμὸν, ἢ βούλησιν, ἤ τινα δόξαν, οὐκ ἐοίκασιν ὀρθῶς λέγειν· οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δὲ καὶ θυμός· καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐπιθυμῶν μὲν πράττει, προαιρούμενος δ' οὔ· ὁ ἐγκρατὴς δ' ἀνάπαλιν προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμῶν δ' οὔ. Καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται, ἐπιθυμίᾳ δ' ἐπιθυμία οὔ· καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία ἡδέος καὶ [p] ἐπιλύπου, ἡ προαίρεσις δ' οὔτε λυπηροῦ, οὔθ' ἡδέος. Θυμὸς δ' ἔτι ἧττον· ἥκιστα γὰρ τὰ διὰ θυμὸν κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε, καίπερ σύνεγγυς [q] φαι-

[o] Καὶ τὰ ἐξαίφ. &c. hanc ſententiam in contextu non habet Baſ. in margine tamen ponit verbis paulum diverſis, καὶ τὰ μὲν αἰφνίδια ἑκουσία εἶναι λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δ' οὔ. [p] Καὶ ἐπίλυπος, ἡ προαίρεσις δ' οὔτε λυπηρὰ liber quidam antiquus: receptæ tamen lectionis, quæ non inelegans eſt, nec ſententiam variat, alibi veſtigia non inveni, *Vict.* Ἔτι ἡ μὲν ἐπιθυμία λυπηρά ἐστι, καὶ τὸ ἡδὺ ἀεὶ ἀντικείμενον ἔχει· πρὸς αὐτὸ γὰρ ἀεὶ φέρεται· ἡ δὲ προαίρεσις οὔτε λυπηρά ἐστιν, οὔτε τὸ ἡδὺ ἀντικείμενον ἔχει, *Andr.* [q] Γρ. φαινομένη.

patet: ejus enim, quod ſponte fit, et pueri ſunt participes, et reliqua animalia, ſed non conſilii: tum repentina ſponte quidem noſtra ſuſcipi dicuntur, conſulto autem nequaquam. Qui autem dicunt conſilium eſſe cupiditatem, aut iram, aut voluntatem, aut opinionem aliquam, non ſatis recte dicere videntur: conſilium enim non eſt eorum commune, quæ ſunt rationis expertia; cupiditas autem et ira maxime: præterea incontinens a cupiditate quidem impulſus agit, ſed non conſilio capto; continens contra conſilio capto, non cupiditate impulſus. Et conſilio contraria eſt cupiditas, cupiditati autem cupiditas nequaquam: tum cupiditas et jucundi eſt, et cum moleſtia conjuncta, conſilium neque jucundi, neque cum moleſtia conjunctum. Multo autem minus ira eſt: nam quæ per iram fiunt conſilio minime conſentanea eſſe videntur. Neque vero voluntas eſt, etiamſi ei finitimum eſſe videatur: con-

νόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων, καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοίη ἂν ἠλίθιος εἶναι· βούλησις δ' ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. Καὶ ἡ μὲν βούλησίς ἐστι καὶ περὶ τὰ μηδαμῶς δι' [r] αὐτοῦ πραχθέντα ἄν· οἷον ὑποκριτήν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητὴν· προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδεὶς, ἀλλ' ὅσα οἴεται ἂν γενέσθαι δι' αὐτοῦ. Ἔτι δ' ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον, ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷον ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανοῦμεν· καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν, καί φαμεν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν οὐχ ἁρμόζει· ὅλως γὰρ ἔοικεν ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι. Οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη· ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ οὐδὲν ἧττον περὶ τὰ ἀΐδια καὶ τὰ ἀδύνατα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖται, οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαί-

[r] Γρ. δι' αὐτὸν et δι' αὑτόν.

ſilium enim non eſt eorum, quæ fieri non poſſunt, et ſi quis dicat ſe talium rerum agendarum conſilium cepiſſe, ſtultus eſſe videatur: voluntas autem etiam eorum eſt, quæ contingere nemini poſſunt: verbi gratia, immortalitatis. Præterea voluntas etiam ad ea pertinet, quæ nullo modo is qui vult per ſe agere poſſit: ut ſi quis velit hiſtrionem illum, vel athletam ſuperiorem diſcedere: at nemo talium rerum conſilium capit, ſed earum duntaxat, quas per ſe effici poſſe arbitratur. Præterea voluntas eſt ultimi ac finis, conſilium autem eorum, quæ ad finem conferunt: verbi gratia, bene valere volumus, conſilium autem capimus eas res adhibere, quibus bene valeamus: et beati eſſe volumus, atque hoc nos velle dicimus; ſed conſilium nobis captum eſſe ut beati ſimus, neque dicimus, neque convenit ita loqui: omnino enim conſilium ad eas res pertinet, quæ ſunt in noſtra poteſtate. Neque vero erit opinio: ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minus ad ea, quæ æterna ſunt, quæque a nobis fieri non poſſunt, quam quæ in nobis ſita ſunt: præterea vero et falſo dividitur ac diſtinguitur opinio, non bono

ρεσις τούτοις μᾶλλον. Ὅλως μὲν οὖν δόξῃ ταὐτὸν ἴσως οὐδὲ λέγει οὐδείς· ἀλλ' οὐδέ τινι· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοί τινές ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν, οὔ. Καὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν οὐ πάνυ δοξάζομεν. Καὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται τῷ εἶναι οὗ δεῖ μᾶλλον, [a] ἢ τῷ ὀρθῶς· ἡ δὲ δόξα τῷ ἀληθῶς.. Καὶ προαιρούμεθα μὲν ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ ἃ οὐ πάνυ ἴσμεν. Δοκοῦσί τε οὐχ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν, ἀλλ' ἔνιοι δοξά-

[a] Non me latet interpretes non eodem modo accepiſſe locum illum ἢ τῷ ὀρθῶς: quæ diſſenſio nata eſt ex gemina vi notioneque particulæ ἤ; nunc enim valet *vel*, nunc vero *quam*, quo ſenſu hic ipſam ſumendam arbitror; ut dixerit noſter doctor conſuetudinem eſſe de *electione* dicere, eam fuiſſe illius rei, cujus decebat, potius quam rectam ipſam appellari: ut judico enim, argumentatur hic quoque a more loquendi. *Victor.* Adverbium μᾶλλον hoc loco τὸ ἢ ad hunc ſenſum, quo interpretatur Vict. determinare videtur. Andronici paraphraſis ἢ τῷ ὀρθῶς omittit. Ἔτι ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται ὅταν προαιρώμεθα ἃ δεῖ· ἡ δὲ δόξα ἐπαινεῖται ὅταν δοξάσωμεν τὰ ἀληθῆ.

ac malo: at conſilium his potius, quam illis. Idem igitur quod univerſam opinionem eſſe conſilium fortaſſe ne dicere quidem quiſquam conabitur: at neque idem quod quandam opinionem: nam eo quod conſilium nobis captum ſit ut bona vel mala ſequamur, cujuſdammodi ſumus: ſed eo quod opinemur, non item. Et conſilium capimus vel adipiſcendi, vel fugiendi, vel tale quiddam faciendi: opinamur autem quid ſit, aut cui conducat, aut quemadmodum: adipiſci certe, aut fugere non admodum opinamur. Et conſilium eo laudatur quod ejus rei ſit, quæ agenda eſt, vel quod recte conſilium captum ſit: at opinio, quod vere quis opinetur. Præterea conſilium capimus earum rerum agendarum, quas maxime exploratum habemus eſſe bonas: ſed ea opinamur, quæ non admodum nobis nota, nec explorata ſunt. Poſtremo non iidem videntur de rebus optimis conſilium capere, atque opinari, ſed nonnulli melius quidem opinari, verum animi vitio cor-

ζειν μὲν ἄμεινον, διὰ κακίαν δ' αἱρεῖσθαι οὐχ ἃ δεῖ. Εἰ δὲ προγίνεται δόξα τῆς προαιρέσεως, ἢ παρακολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοποῦμεν, ἀλλ' εἰ ταὐτόν ἐστι δόξῃ τινί. Τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστιν, ἐπειδὴ τῶν [t]εἰρημένων οὐθέν ἐστιν; Ἑκούσιον μὲν δὴ φαίνεται· τὸ δ' ἑκούσιον οὐ πᾶν προαιρετὸν, ἀλλ' ἆρα γε τὸ προβεβουλευμένον· ἡ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας· ὑποσημαίνειν δ' ἔοικε καὶ τοὔνομα, ὡς ὂν πρὸ ἑτέρων αἱρετόν.

ΚΕΦ. γ'.

ΒΟΥΛΕΥΟΝΤΑΙ δὲ πότερα περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων οὐκ ἔστι βουλή; λεκτέον δ' ἴσως βουλευτὸν, οὐχ ὑπὲρ οὗ ἂν τις βουλεύσαιτο ἠλίθιος, ἢ μαινόμενος, ἀλλ' [u]ὑπὲρ ὧν ὁ νοῦν ἔχων. Περὶ δὲ τῶν ἀϊδίων οὐδεὶς βουλεύεται, οἷον περὶ [x]τοῦ κόσμου, ἢ τῆς

[t] Προειρημένων. El. [u] Γρ. ὑπὲρ οὗ. [x] Ariſtoteles et alii magni nominis philoſophi mundum eſſe æternum judicârunt.

rupti ea neque ſequi, neque ſumere, quæ ſequi ac ſumere oportet. Utrum vero opinio conſilium antecedat, an ſubſequatur, nihil refert: non enim nobis propoſitum eſt hoc conſiderare, ſed utrum idem ſit quod aliqua opinio. Quænam igitur, aut qualis res eſt, quandoquidem nihil eſt eorum, quæ ſupra dicta ſunt? Et ſane videtur quiddam eſſe, quod ſponte fiat: verum non quicquid ſponte fit, de eo conſilium captum eſt, ſed id utique, de quo prius conſultatum eſt: conſilium enim cum ratione et cogitatione conjunctum eſt: quod quidem nomine ipſo ſignificatur; Προαιρετὸν enim dicitur tanquam præ cæteris optabile, et ſumendum.

CAP. III.

SED utrum conſultant de omnibus rebus homines, omniaque in conſultationem cadunt, an de quibuſdam conſultari non debet? ac fortaſſe id quidem in conſultationem venire dicendum eſt, non de quo ſtolidus aliquis, aut inſanus conſultaverit, ſed de quo is, qui mentis eſt compos. De rebus æternis autem conſultat nemo: ut de mundo,

[y]διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετροι· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον [z]τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον θησαυροῦ εὑρέσεως: ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων, οἷον πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδεὶς Λακεδαιμονίων βουλεύεται· οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν τούτων δι' ἡμῶν οὐθέν. Βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν· ταῦτα δὲ καὶ ἔστι λοιπά· αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι, φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς καὶ [a]πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου. Τῶν δ' αὐ-

quem creatum fuisse dicit Sacra Scriptura. [y] Οὐδεὶς βουλεύεται περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως εἶναι, οἷον περὶ τῆς πλεύρας τοῦ τετραγώνου καὶ τῆς διαμέτρου, ποιῆσαι λόγον τινὰ ἔχειν πρὸς ἀλλήλας, ὃν ἀριθμὸς πρὸς ἀριθμόν. *Nemo deliberat de iis quæ habere se aliter non possunt, sicut de quadrati latere et diametro; ut si quis vellet efficere ut eandem inter se rationem habeant, quam numerus ad numerum.* Andr. [z] Περὶ τρόπων Ven. 1. 2. et Bas. [a] Per πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου intelligit voluntatem et affectus, quibus homines ad agendum impelluntur. Hæc perioche, ut annotavit Lambinus, a quibusdam perperam vertitur, *quicquid ab homine geri potest.* Qui enim, ut inquit ille, fieri potest, ut quicquam ab homine gestum causa sit, cum sit effectum.

aut de diametro et latere, quoniam nulla dimensione inter se convenire possunt: neque vero de iis, quæ cum perpetuo moveantur, eodem semper modo fiunt, sive necessitate, sive natura, sive propter aliquam causam; ut de solis conversionibus, atque ortibus: nec de iis, quæ alias aliter fiunt, ut de siccitatibus, et imbribus: neque de iis, quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventione: immo ne de omnibus quidem rebus humanis; verbi gratia, quemadmodum Scythæ optime suam rempublicam administrare possint, nemo Lacedæmoniorum consultat: nihil enim horum per nos effici queat. At de iis consultamus, quæ cum sub actionem cadant, tum in nostra potestate sunt: hæc autem etiam sunt reliqua: etenim rerum omnium causæ videntur esse, natura, necessitas, fortuna: adde præterea mentem, et quicquid per hominem agit. Singuli

θρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὐτῶν πρακτῶν. Καὶ περὶ μὲν τὰς [b]ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπιστημῶν οὐκ ἔστι βουλή· οἷον περὶ γραμμάτων· [c]οὐ γὰρ διστάζομεν πῶς [1]γραπτέον. Ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὡσαύτως δὲ ἀεὶ, περὶ τούτων βουλευόμεθα· οἷον περὶ τῶν κατὰ ἰατρικὴν, [d]καὶ χρηματιστικὴν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυμναστικὴν, ὅσῳ ἧττον διηκρίβωται. Καὶ ἔτι περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως· μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας [e]ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διστάζομεν. Τὸ βουλεύεσθαι δὲ ἐν τοῖς ὡς [f]ἐπιπολὺ, ἀδήλοις δὲ πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀδιόριστον. Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκα-

[b] Ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις λέγει τὰς ἀποδεικτικάς· οἷα ἐστὶν ἡ γεωμετρία· αὐτάρκεις δὲ εἰσιν αἱ μὴ δεόμεναι βοηθείας ἔξωθεν, ἀλλ' ὡρισμέναι καὶ ἑαυταῖς αὐταρκοῦσαι. *Eustrat.* [c] Ὅτι ἐγνωσμένον ἐστὶν ἀκριβῶς, καὶ ὡρισμένα εἰσὶ τὰ σημεῖα. *Andr.* [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 18. [d] Ἡ χρηματιστικὴν Cam. Aurel. et Andr. [e] Ἢ τὰς δόξας pro ἢ τὰς ἐπιστήμας legerunt quidam, ut testatur Eustratius. Vide Eustrat. et Vict. [f] Γρ. ἐπὶ τὸ πολύ.

autem homines de iis consultant ac deliberant, quæ ab ipsis agi possunt. Neque vero in scientiis exquisitis, suaque vi contentis, consultationi locus est: verbi gratia, de literis non consultamus: non enim quomodo scribendum sit ambigimus. Sed de iis, quæ, tametsi opera nostra fiant, non tamen semper eodem modo fiunt: ut de iis, quæ ad medicinam, et ad artem pecuniæ quærendæ pertinent; et in arte gubernandarum navium potius, quam in ratione corporum exercendorum dubitare solemus, quanto minus illa, quam hæc enucleatis et exquisitis præceptionibus absoluta est. Et præterea item de reliquis: magis autem in artibus, quam in scientiis consultationi locus est: in eis enim sæpius ambigere solemus. Consultandi autem ratio in iis locum habet, quæ plerumque usu veniunt, cum eorum exitus incertus sit, et in quibus nihil est definiti. Porro ad res magnas considerandas alios in consilium adhibemus, nobis ipsis diffidentes, quasi minus ad eas dispi-

ναις διαγνῶναι. Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη· οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται εἰ ὑγιάσει, οὔτε ῥήτωρ εἰ πείσει, οὔτε πολιτικὸς εἰ εὐνομίαν ποιήσει, οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι [g]τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται σκοποῦσι. Καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾷστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσι· δι' ἑνὸς δὲ ἐπιτελουμένου, πῶς διὰ τούτου [h]ἔσται, κἀκεῖνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστιν· ὁ γὰρ βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. Φαίνεται δὲ ἡ μὲν ζήτησις οὐ πᾶσα εἶναι βούλευσις, οἷον αἱ μαθηματικαί· ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα ζήτησις· [i]καὶ τὸ ἔσχα-

[g] Τέλος, τὸ πῶς El. [h] Ἔσται abest a N C. et Vet. Interp. rectius, ut videtur. [i] Ὃ ἔσχατον εὑρίσκεται ἀναλύοντι, τοῦτο ἔργον πρῶτον γίνεται τῷ βουλευομένῳ· καθάπερ ὁ μαθηματικός, πρὸς ὃ ἔσχατον ἀφίξεται ἀναλύων, τοῦτο ὑποθεὶς καὶ ἀπὸ τούτου διὰ τῶν ἄλλων ὁδεύων, ἀποδείκνυσι τὸ προκείμενον. *Quod postremum in resolutione invenitur, hoc primum deliberanti opus est: quemadmodum ad quod ultima resolutione pervenit mathematicus, hoc supposito, ab eo transit ad reliqua, atque ita confirmat*

ciendas ac dijudicandas idoneis. Consultamus autem non de finibus, sed de iis quæ ad fines pertinent: neque enim aut medicus, an sanaturus sit, consultat, aut orator, an persuasurus, aut vir ad rempublicam administrandam aptus, an bonis legibus civitatem temperaturus, neque alii denique artifices de fine deliberant: sed omnes proposito sibi certo aliquo fine, quemadmodum, et quibus rebus eum possint assequi, cogitant. Ac si pluribus modis, ac rationibus id quod volunt, confici posse videatur, qua facillime et optime confici possit, inspiciunt: sin autem una ratione commode possit absolvi, qua via ad illam perveniant, et qua ad hanc, eo usque dum ad primam causam pervenerint, quæ inventione est ultima: qui consultat enim, inquirere ac retexere veluti descriptionem quandam mathematicam videtur, quemadmodum dictum est. Sed illud certe apparet non omnem quæstionem esse consultationem, ut sunt quæstiones mathematicæ; consultationem vero omnem esse quæstionem: illud etiam planum est,

τον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. Κἂν μὲν ἀδυνάτῳ ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον εἰ χρημάτων δεῖ, ταῦτα δὲ μὴ οἷόν τε ποριθῆναι· ἐὰν δὲ δυνατὸν φαίνηται, ἐγχειροῦσι πράττειν. Δυνατὰ δὲ, ἃ δι' ἡμῶν γένοιτο ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων δι' ἡμῶν πως ἐστίν· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. Ζητεῖται δὲ ὁτὲ μὲν τὰ ὄργανα, ὁτὲ δὲ ἡ χρεία αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς· ὁτὲ μὲν δι' οὗ, ὁτὲ δὲ πῶς, ἢ διὰ τίνος. Ἔοικε [k]δὴ, καθάπερ εἴρηται, ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων· ἡ δὲ βουλὴ περὶ τῶν αὐτῷ πρακτῶν· αἱ δὲ πράξεις ἄλλων ἕνεκα. Οὐκ ἂν οὖν εἴη βουλευτὸν τὸ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη· οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα· οἷον εἰ ἄρτος τοῦτο, ἢ [l]πέπεπται, ἢ [m]πεποίηται ὡς δεῖ· αἰσθήσεως γὰρ ταῦτα· εἰ δὲ ἀεὶ [n]βουλεύσε-

hoc de quo agitur. Andr. [k] Δὲ Ven. 1. 2. et Vet. Interp.
[l] Πέπτεται Ven. 1. 2. et Baf. ἢ πέπεπται El. et Argyr. non habent.
[m] Πεποίηται Andr. et Baf. ἢ πεποίωται Cam. omittit. Eorum in Vet. Interp. nullum reperiri veſtigium falſo affirmat Lambinus.
[n] Γρ. βουλεύεται.

quod eſt retexenti poſtremum, id eſſe agenti primum. Quod ſi ii, qui acturi ſunt, in aliquid inciderint, quod fieri nequeat, tum ab eo deſiſtunt: veluti ſi pecunia ſit opus, ejuſque expediendæ nulla ratio inveniri poſſit: ſin autem fieri poſſe videatur, tum ad agendum aggrediuntur. Fieri autem poſſe dicuntur ea, quæ noſtra opera effici poſſunt: nam quæ amicorum ſtudio et opera tranſiguntur, noſtra opera quodammodo fieri videntur: principium enim in nobis eſt. Quæruntur autem aliquando inſtrumenta, aliquando eorum uſus, itemque in reliquis: interdum cujus opera, aliquando quomodo, aut qua via res explicari poſſit. Ac videtur ſane homo, quemadmodum dictum eſt, actionum eſſe principium: conſultatio autem eſt iis de rebus, quæ a quoque agi poſſunt: at actiones aliarum rerum cauſa ſuſcipiuntur. De fine igitur conſultari non poteſt, ſed de iis, quæ ad fines pertinent: neque de rebus ſingularibus: verbi gratia, ſitne hoc panis, aut ſitne ita piſtus, aut factus, ut oportet; hæc enim ſenſu judicantur:

ται, εἰς ἄπειρον ἥξει. Βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτὸ, πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς προκριθὲν, προαιρετόν ἐστι· παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν πῶς πράξει, ὅταν εἰς αὐτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχὴν, καὶ αὐτοῦ εἰς τὸ ἡγούμενον· τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, [o] ἃς Ὅμηρος ἐμιμεῖτο· οἱ γὰρ βασιλεῖς, ἃ προέλοιντο, [p] ἀνήγγελλον τῷ δήμῳ. Ὄντος δὲ τοῦ προαιρετοῦ, βουλευτοῦ, ὀρεκτοῦ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν [q] βούλευσιν. Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τύπῳ εἰρήσθω, [r] καὶ περὶ ποῖά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη.

[o] Exſtat Homeri locus, ad quem reſpexit, Iliad. β'. in concione Agamemnonis ad Græcos. [p] Γρ. Ἀνήγγελον. [q] Βούλησιν pro βούλευσιν habet Euſtrat. [r] Καὶ τί, quæ Zuing. legit poſt εἰρήσθω, omnino ſuperflua videntur.

quod ſi ſemper conſultaverit, abibit in infinitum. Id autem de quo conſultatur et id de quo conſilium captum eſt, eadem ſunt inter ſe, niſi quod definitum jam ac deciſum eſt id, de quo conſilium capitur: quod enim conſultatione adhibita reliquis præpoſitum eſt, id eſt, de quo conſilium captum eſt: nam quemadmodum ſit quiſque acturus tum quærendi finem facit, cum principium ad ſeipſum, et ad eam ſui partem, quæ præeſt atque imperat, revocarit; hæc enim eſt, quæ conſilium capit. Quod ex veteribus quoque reipublicæ adminiſtrandæ formis, quas Homerus imitabatur, perſpici poteſt: nam quibus de rebus reges conſilium ceperant, eas populo renunciabant. Quoniam autem id, de quo conſilium capitur, ſub deliberationem et appetitionem cadit, cum ſit ex numero earum rerum, quæ in nobis ſitæ ſunt: conſilium erit earum rerum, quæ in noſtra poteſtate ſunt, appetitio ex conſultatione proveniens: nam poſteaquam conſultatione adhibita judicavimus, tum ei conſultationi convenienter appetimus. Ac conſilium quidem quid ſit, quibuſque in rebus verſetur, earum denique rerum eſſe, quæ ad fines pertinent, ſic a nobis veluti adumbrando expoſitum ſit.

ΚΕΦ. δ'.

Η ΔΕ βούλησις ὅτι μὲν τοῦ τέλους ἐστὶν, εἴρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν τἀγαθοῦ εἶναι, τοῖς δὲ τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. Συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι, μὴ εἶναι βουλητὸν, ὃ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἱρούμενος· εἰ γὰρ ἔσται βουλητὸν, καὶ ἀγαθόν· ἦν δὲ, εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν· τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶναι φύσει βουλητὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν· ἄλλο δ' [s]ἄλλῳ φαίνεται· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, τἀναντία. Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, [t]ἆρα φατέον ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν βουλητὸν εἶναι τἀγαθόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαινόμενον. Τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι, τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τοῖς μὲν εὖ διακειμένοις ὑγιεινά ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα, τοῖς δ' ἐπινόσοις ἕτερα. Ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ,

[s] Γρ. Ἄλλως. [t] Γρ. ἆρα num?

CAP. IV.

ULTIMI autem ſeu finis eſſe voluntatem, dictum eſt: ſed alii ejus eſſe, quod bonum eſt, alii ejus, quod videtur bonum, exiſtimant. Atqui eorum ratione, qui id, quod ſub voluntatem cadit, dicunt eſſe verum bonum, evenit ut id, quod vult is, qui minus recte eligit, non cadat ſub voluntatem; nam ſi ſub voluntatem cadet, erit et bonum; at erat, ſi caſus ita tulit, malum: eorum autem ſententia, qui id quod ſub voluntatem cadit, ſpecie duntaxat bonum eſſe dicunt, nihil erit, quod ſub voluntatem cadat natura, ſed quod cuique videbitur: atqui aliud alii videtur, et, ſi caſus ita tulerit, etiam contraria. Quod ſi hæc minus probanda ſunt, dicendum eſt abſolute et revera ſub voluntatem cadere verum bonum; ſed ſub cujuſque voluntatem cadere id, quod ſpeciem boni habeat. Viro bono igitur id eſſe voluntati optabile, quod revera bonum eſt, vitioſo autem, quicquid fors obtulerit: ut et corporibus bene quidem conſtitutis ſalubria ſunt ea, quæ revera talia ſunt, morboſis autem et ægris

καὶ γλυκέα, καὶ θερμὰ, καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· καθ' ἑκάστην γὰρ ἕξιν ἴδιά ἐστι καὶ καλὰ καὶ ἡδέα. Καὶ διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾷν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν· τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. Αἱροῦνται οὖν τὸ ἡδὺ, ὡς ἀγαθὸν, τὴν δὲ λύπην, ὡς κακὸν φεύγουσιν.

ΚΕΦ. ε'.

ΟΝΤΟΣ δὴ βουλητοῦ μὲν τοῦ τέλους, βουλευτῶν δὲ καὶ προαιρετῶν τῶν πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν, καὶ ἑκούσιοι· αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι περὶ ταῦτα. Ἐφ' ἡμῖν [u] δὴ καὶ ἡ ἀρετή· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία· ἐν οἷς γὰρ ἐφ' ἡμῖν τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ

[u] Δὲ N C. CCC. Mur. et Baſ.

alia. Itemque amara, dulcia, calida, gravia, et cæterorum unumquidque: nam et vere de ſingulis rebus judicat vir bonus, et ei ſtatim quod in quaque re veri eſt elucet: ex unoquoque enim habitu propria ſibi quiſque honeſta et jucunda fingit. Atque eo ipſo fortaſſe longe præſtat reliquis vir bonus, quod ſingulis in rebus verum perſpicit, quaſi earum norma ſit ac menſura: multitudini autem fucum facere videtur voluptas; quippe quæ, cum bonum non ſit, boni ſpeciem præ ſe ferat. Itaque jucundum ſequitur, ut bonum, dolorem autem fugit, ut malum.

CAP. V.

QUONIAM igitur finis ſub voluntatem cadit, de iis autem, quæ ad finem pertinent, et conſultari et conſilium capi poteſt, conſequens eſt, ut quæ in eis vertuntur actiones, et conſilio conſentaneæ ſint, et ſponte obeantur: at functiones et munera virtutum in his vertuntur. Itaque virtus in noſtra eſt poteſtate; ſimiliter et vitium: quas enim res agere in nobis ſitum eſt, eaſdem non agere

πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί. Ὥστ' εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν ἐστι, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν· καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν. Εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν, [x] τὸ τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρὰ, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν· τοῦτο δὲ ἦν τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι· [y] ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι. Τὸ δὲ λέγειν ὡς

[z] Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων [a] μάκαρ,

[x] Ἐφ' ἡμῖν τὰ καλὰ πράττειν Bas. Cam. N C. et C C C. Sed si geminatum articulum nolis, rectius legeris τὸ καλὰ πράττειν. [y] Aristoteles huic contrariam sententiam Socrati attribuit in Magn. Moral. lib. i. cap. 9. Σωκράτης ἔφη οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίους εἶναι ἢ φαύλους· εἰ γάρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὁντιναοῦν, πότερον ἂν βούλοιτο δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, οὐθεὶς ἂν λέγοιτο τὴν ἀδικίαν· δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἑκόντες εἶησαν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖοι. [z] Tragici alicujus veteris senarius est, quo, ut puto, significaret, quisquis auctor ipsius est, neminem, cui eligendi potestas sit, laboriosam, et asperam vitam colere, et neminem invitum beatum esse, atque affluere iis omnibus, quæ ad vitam commode agendam pertinent. Sed Philosophi quidam, cum statuerent omnes improbos miseros esse, omnes virtute præditos felices, iidemque judicarent virtutem quidem sponte coli, sed vitiosum esse neminem nisi invitum, abusi sunt hoc versiculo ad confirmandam sententiam suam, et πονηρὸν interpretati sunt, non *eum, qui dure, ac laboriose viveret*, sed *improbum*, et *vitiosum*; quod eadem vox, aut accentu mutato, ut vulgo putant, aut eodem accentu, ut judicat Thomas Magister, et hoc et illud significet. *Beatum* quoque acceperunt, non divitem, et facilem agentem, sed virum bonum et ex virtute agentem.

possumus: et quas non agere in nobis situm est, earundem quoque agendarum potestas nostra est. Itaque si quid agere, quod honestum sit, in nobis situm est, non agere quoque, cum id non agere turpe sit, in nobis erit situm: et si non agere, quod non agere honestum sit, in nostra potestate est, agere quoque quod actu turpe sit, in nobis erit situm. Quod si honesta et turpia agere nostri arbitrii est, similiterque non agere (hoc autem erat, bonos et malos esse) nostri quoque arbitrii erit profecto, ut probi et improbi simus. Jam vero quod dicitur,

Sponte improbus nemo, nec invitus beatus ullus est,

ἔοικε τὸ μὲν ψευδεῖ, τὸ δ' ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδεὶς ἄκων, ἡ δὲ μοχθηρία ἑκούσιον· ἢ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων. Εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν παρὰ τὰς ἐφ' ἡμῖν· ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑκούσια. [b]Τούτοις δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν· κολάζουσι γὰρ καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας μοχθηρὰ, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἧς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι· τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν· ὡς τοὺς μὲν [c]προτρέψοντες,

Citatur autem hic ipse versus hoc sensu, ἐν τῷ περὶ δικαίου τῶν Πλάτωνος νοθευομένων. Et sane hanc sententiam tueri videtur Plato in Clitophonte, et lib. ix. de Legibus. *Muret.* [a] Μακάριος nostri MSS. Andr. Ven. 1. 2. Cam. et Bas. de qua lectione hæc habet Victorius: Vereor ne μάκαρ legi debeat: carminis enim ratio videtur hoc poscere, quod in extremo nunc claudicat. Sed etiam in sermone περὶ δικαίου, qui falso putatur Platoni tributus, ubi hic antiqui poetæ senarius adducitur, ita legitur, ποίῳ ποιητῇ, ὅς τις εἶπεν, οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων μάκαρ. Aliquis fortasse versum esse non animadvertens, poetica voce sublata, communem restituit. [b] Ita nostri MSS. Cam. et Bas. vulgo τοιούτοις scribitur. [c] Προτρέποντες,

partim falsum, partim verum esse videtur; nam invitus beatus est nemo, vitiositas autem sponte nostra contrahitur: alioquin ea, quæ jam nunc dicta sunt, erunt in dubium et controversiam vocanda, negandumque erit hominem esse principium ac parentem actionum, tanquam et liberorum. Quod si hæc nobis probantur et vera videntur, neque eas possumus ad alia principia capitaque, præterquam ad ea, quæ in nobis insunt, revocare: profecto quarum rerum principia in nobis insunt, eæ res quoque in nobis sitæ sunt, nostraque sponte suscipiuntur. Testimonio sunt his cum ea, quæ privatim a singulis, tum ea, quæ publice a latoribus legum fieri solent: eos enim, qui res flagitiosas atque improbas admittunt, castigant supplicioque afficiunt, si modo non per vim, aut per inscientiam, quæ ipsorum culpa contracta non sit, admiserint; eos autem, qui res honestas et præclaras gerunt, honoribus et præmiis ornant: quasi hos

Digitized by Google

τοὺς δὲ κωλύσοντες. Καίτοι πρὸς ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μήθ' ἑκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν· ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πεισθῆναι μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, [d] ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· οὐθὲν γὰρ ἧττον πεισόμεθα αὐτά. Καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος εἶναι δοκῇ τῆς ἀγνοίας· οἷον τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτίμια· ἡ γὰρ ἀρχὴ [e] ἐν αὐτῷ· κύριος γὰρ τοῦ μὴ μεθυσθῆναι· τοῦτο δ' αἴτιον τῆς ἀγνοίας. Καὶ τοὺς ἀγνοοῦντάς τι τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ἐπίστασθαι, καὶ μὴ χαλεπά ἐστι, κολάζουσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι' ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὂν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τοῦ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι. Ἀλλ' ἴσως τοιοῦτός τίς ἐστιν, ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι· ἀλλὰ τοῦ τοιούτους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοι, ζῶντες ἀνειμένως· καὶ τοῦ ἀδίκους ἢ ἀκολάστους εἶναι, οἱ

τοὺς δὲ κωλύοντες NC. [d] Ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἴσμεν αὐτοὶ κύριοι, *vel quid tale, quod in potestate non est nostra.* Andr. [e] Γρ. ἐν αὐτοῖς· κύριοι.

excitaturi, illos a maleficio deterrituri. Atqui ad eas actiones excitat nemo, quæ neque in nobis positæ sunt, neque sponte nostra obeuntur: perinde quasi nihil profuturum sit persuasum nobis esse, ut ne vel caleamus, vel doleamus, vel esuriamus, vel aliquid aliud tale: nihilo enim minus ea perferemus. Nam etiam propterea quod quippiam ignoratum sit, castigant latores legum, si quis sibi ipse suæ inscientiæ causa esse videatur: verbi gratia, in ebrios duplex pœna constituta est: principium enim in ipsis est; nam situm in eis erat, ne ebrii fierent: ebrietas autem causa inscientiæ est. Præterea in eos, qui aliquid ignorant eorum, quæ legibus sancita sunt, quæ et scienda, neque cognitu difficilia sint, animadvertunt: itemque fit in cæteris, quæ negligentia sua videntur ignorare, cum liceat ipsis non ignorare: poterant enim sibi, ut diligentiam adhiberent, imperare. Sed ejusmodi est aliquis fortasse, ut diligentiam adhibere non possit: verum cur tales extiterint, causam ipsi sustinent, quippe qui negligenter ac dissolute vivant: et cur injusti atque intemperantes sint, cau-

μὲν κακουργοῦντες, οἱ δὲ ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι τοιούτους ποιοῦσι. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἡντιναοῦν ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. Τὸ μὲν οὖν ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῇ ἀναισθήτου. Ἔτι δ' ἄλογον τὸν ἀδικοῦντα μὴ βούλεσθαι ἄδικον εἶναι, ἢ τὸν ἀκολασταίνοντα ἀκόλαστον. Εἰ δὲ μὴ ἀγνοῶν τις πράττει, ἐξ ὧν ἔσται ἄδικος, ἑκὼν ἄδικος ἂν εἴη· οὐ μὴν ἐάν γε βούληται, ἄδικος ὢν παύσεται, καὶ ἔσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν ὑγιής, καὶ εἰ οὕτως ἔτυχεν, [f] ἑκὼν νοσεῖ, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς. Τότε μὲν οὖν ἐξῆν αὐτῷ μὴ νοσεῖν, προεμένῳ δὲ οὐκ ἔτι· ὥσπερ οὐδ' ἀφέντι λίθον, ἔτι αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαβεῖν· ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτῷ [g] τὸ

[f] Γρ. ἑκὼν ποιεῖ. [g] Λαβεῖν pro βαλεῖν NC. CCC. Cam. et Baſ. in margine. Vide Victorium.

ſa in ipſis conſiſtit; utpote quorum alteri in maleficiis, alteri in compotationibus, et id genus nequitiis ætatem conſumant: nam quales ſunt in quaque re collocatæ actiones, tales eos, qui agunt, efficiunt. Quod ex iis perſpicuum eſſe poteſt, qui ſe in quovis certamine, aut actione exercent: nunquam enim certare, atque agere intermittunt. Ignorare igitur e ſtudiis et actionibus in quaque re poſitis habitus gigni, hominis eſt ſenſu fere carentis. Præterea hoc ipſum a ratione alienum eſt, eum, qui injuſte alterum lædat, injuſtum, et qui intemperanter vivat, intemperantem effici nolle. Si quis igitur ſciens eas res agat, quibus evadat injuſtus, ſponte ſua profecto efficiatur injuſtus: neque ſi velit tamen, eſſe deſinat injuſtus, et juſtus ſit: nam ne æger quidem ſanus ac validus ſit, cum voluerit, etiamſi forte ſponte ſua ægrotet, quippe qui et incontinenter vivat, et medicorum præceptum conſiliumque aſpernetur. Tunc igitur ei integrum erat in morbum non incidere, at poſteaquam ſeſe effudit ac projecit, id jam deſiit eſſe integrum: quemadmodum nec is, qui lapidem miſit, retrahere eum jam poteſt: erat tamen in ejus poteſ-

βαλεῖν καὶ ῥίψαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐπ' αὐτῷ· οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ καὶ τῷ ἀκολάστῳ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι· διὸ ἑκόντες εἰσί· γενομένοις δὲ οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι. Οὐ μόνον δὲ αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἑκούσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιτιμῶμεν· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ· τοῖς δὲ δι' ἀγυμνασίαν, καὶ ἀμέλειαν. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν, καὶ [h] αἶσχος, καὶ πήρωσιν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὀνειδίσειε τυφλῷ φύσει, ἢ ἐκ νόσου, ἢ ἐκ πληγῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεήσαι· τῷ δ' ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκολασίας, πᾶς ἂν ἐπιτιμήσαι. Τῶν δὴ περὶ τὸ σῶμα κακιῶν αἱ μὲν ἐφ' ἡμῖν.ἐπιτιμῶνται· αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν, οὔ. Εἰ δ' οὕτω, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ ἐπιτιμώμεναι τῶν κακιῶν ἐφ' ἡμῖν ἂν εἶεν. Εἰ δέ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου

[h] Αἶσχος non expressit Argyr. quod quidem superfluum videtur.

tate, lapidem e manu emittere et projicere; principium enim in ipso est: sic et injusto atque intemperanti homini ab initio licebat talibus non esse: idcirco sua voluntate tales sunt: posteaquam vero tales facti sunt, non possunt non esse. Non solum autem animi vitia sponte contrahuntur, sed in nonnullis etiam corporis, quos etiam reprehendere solemus: nam qui sunt deformes natura, eos reprehendit nemo; sed eos demum, qui propterea quod exercitationes corporis prætermittunt, et valetudinem non curant, id mali contraxerunt. Similis est imbecillitatis, deformitatis, et debilitatis ratio: nemo enim cæcitatem ei, qui vel natura, vel morbo, vel ictu aliquo cæcus fit, probri loco objiciat, quin ejus misereatur potius; sed qui ex ebriositate, aut aliqua alia intemperantia cæcitatem contraxerit, eum nemo est qui non reprehensione dignum duxerit. Quæ ergo vitia corporis in nostra potestate sunt, ea reprehenduntur: quæ non sunt, non reprehenduntur. Quod si ita est, in cæteris quoque rebus omnibus ea, quæ reprehenduntur, vitia in nostra potestate esse reperientur. Quod si quis dixerit, id quemque expetere, quod sibi videatur

ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύριοι, ἀλλ' ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοιοῦτο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ· εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος, καὶ τῆς [i] φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος. Εἰ δὲ μηδεὶς αὑτῷ αἴτιος τοῦ [k] κακὰ ποιεῖν, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν τοῦ τέλους ταῦτα πράττει, διὰ τούτων οἰόμενος αὑτῷ τὸ ἄριστον ἔσεσθαι· ἡ δὲ τοῦ τέλους ἔφεσις οὐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ φῦναι δεῖ, ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα, ᾗ κρινεῖ καλῶς, καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθὸν αἱρήσεται· καὶ ἔστιν εὐφυὴς, ᾧ τοῦτο καλῶς πέφυκε· τὸ γὰρ μέγιστον, καὶ κάλλιστον, καὶ ὃ παρ' ἑτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν, μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' οἷον ἔφυ, τοιοῦτον ἕξει, καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο πεφυκέναι, ἡ τελεία καὶ ἀληθινὴ ἂν εἴη εὐφυΐα· εἰ δὴ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἡ ἀρε-

[i] Cicero τὰ φαντάσματα *visa*, et τὴν φαντασίαν *visionem* appellat: quam distinctionem nos in his libris vertendis perpetuo servavimus. Nam Cicero quidem φαντασίαν nunc *visum*, nunc *visionem* nominat. *Lamb.* [k] Κακοποιεῖν El. et quidam codd. apud Camerarium.

bonum, verum non in cujusque potestate visionem esse sitam, sed qualis quisque sit, talem ei finem videri: immo vero si sibi quisque ingenerandi habitus quodammodo causa est, erit et visionis profecto sibi ipse quodammodo causa. Sin autem flagitii admittendi sibi causa est nemo, sed ignoratione finis in flagitio quisque versatur, existimans hoc genere vitæ se maximo bono potiturum: et si appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu adoptare potest, sed ita natus quisque sit oportet, ut quasi aciem mentis habeat, qua et recte judicare, et id quod vere bonum est, sumere atque optare possit: et si is est bene informatus a natura, cui hoc naturæ beneficio bene constitutum est; (rem enim maximam et pulcherrimam, quamque ab alio neque consequi, neque discere possit, sed qualiscunque a natura facta est, talem obtinebit; eamque bene et pulchre a natura factam, et compositam esse, ea demum perfecta et vera fuerit naturæ bonitas:) si igitur hæc vera sunt, quamobrem virtus magis quam vitium nostra sponte ac volun-

τῇ τῆς κακίας ἔσται ἑκούσιον; ἀμφοῖν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ, τὸ τέλος φύσει, ἢ ὁπωσδήποτε φαίνεται καὶ κεῖται· τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τοῦτ' ἀναφέροντες, πράττουσιν ὁπωσδήποτε. Εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἑκάστῳ φαίνεται οἱονδήποτε, ἀλλά τι καὶ [l] παρ' αὐτῷ ἐστιν· εἴτε τὸ μὲν τέλος φυσικόν; [m] τῷ δὲ τὰ λοιπὰ πράττειν ἑκουσίως τὸν σπουδαῖον, ἡ ἀρετὴ ἑκούσιόν ἐστιν, οὐθὲν ἧττον καὶ ἡ κακία ἑκούσιον ἂν εἴη· ὁμοίως γὰρ καὶ τῷ κακῷ ὑπάρχει τὸ [n] δι' αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσι, [o] καὶ εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει. Εἰ οὖν, ὥσπερ λέγεται, ἑκούσιοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· καὶ γὰρ τῶν ἕξεων συναίτιοί πως αὐτοί ἐσμεν, καὶ τῷ ποιοί τινες εἶναι, τὸ τέλος τοιόνδε τιθέμεθα· καὶ αἱ κακίαι ἑκούσιοι ἂν εἶεν· ὁμοίως γάρ. Κοινῇ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν [p] εἴρηται ἡμῖν,

[l] Παρ' αὐτὸ Aurel. et alii: quidam codex apud Lamb. παρ' αὐτῷ. Vide Lamb. [m] Ita El. Aurel. Cam. et Baſ. alii vero τὸ δέ. [n] Δι' αὐτὸ Ven. 2. Cam. et Baſ. [o] Καὶ ἐν τῷ τέλει Baſ. Vet. Interp. Euſtrat. et El. hujus tamen inter lineas εἰ μὴ ſcribitur altera manu. Quidam εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει, ut in marg. Baſ. alii vero, ut teſtatur Camer. καὶ μὴ ἐν τῷ τέλει. [p] Εἴρηται ἡμῖν τοῦθ' ὡς ἐν τύπῳ El.

tate ſuſcipietur? utrique enim, et viro bono, et improbo homini, vel natura, vel quolibet alio modo, finis et videtur, et poſitus eſt: reliqua vero omnia ad hunc referentes agunt, quoquo modo agant. Sive igitur finis, qualiſcunque ille ſit, non videtur unicuique natura, ſed aliquid etiam eſt penes eum, qui agit: ſive, ut finis naturalis ſit, eo tamen quod vir bonus reliquas res ſua ſponte gerit, virtus ſponte ſuſcipitur, nihilominus profecto vitium quoque ſponte contrahetur: æque enim in homine malo, ut in bono viro, ineſt hoc, ut per ſe agere poſſit, etiamſi minus inſit, ut finem per ſe videre poſſit. Si igitur, quemadmodum dicimus, virtutes ſponte noſtra comparantur (etenim habituum cauſas ipſi adjuvamus, ex eoque quod ſic, vel ſic affecti ſumus, talem nobis finem proponimus) profecto vitia quoque ſponte noſtra contrahentur: ſimilis enim utrorumque ratio eſt. Ac de virtutibus quidem univerſe a nobis dictum eſt, earumque genus rudi quadam

τό, τε γένος τύπῳ, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τούτων πρακτικαὶ, καὶ καθ' αὑτὰς, καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. Οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί ἐσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τῶν ἕξεων δὲ τῆς ἀρχῆς· τῶν καθ' ἕκαστα δ' ἡ πρόσθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀῤῥωστιῶν· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, διὰ τοῦτο ἑκούσιοι. Ἀναλαβόντες δὴ περὶ ἑκάστης εἴπωμεν, τίνες εἰσὶ, καὶ περὶ [q] ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσί. Καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρίας.

ΚΕΦ. ϛ'.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάῤῥη, [r] ἤδη καὶ πρότερον εἴρηται. Φοβούμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβε-

in marg. vero γρ. sicut edidimus. [q] Καὶ ποῖαι καὶ πῶς Bas. Ven. 1. et 2. [r] Ἤδη φανερὸν γεγένηται. φοβ. El. et Argyr. φανερὸν γὰρ γε-

imagine informatum atque adumbratum eſt, nimirum eſſe mediocritates, et habitus, et a quibus rebus gignuntur ii habitus, etiam ad eas res agendas valere, idque per ſe, et eſſe in nobis ſitos, et noſtra ſponte ſuſcipi, et ita, ut recta ratio præſcripſerit. Sed aliter actiones noſtra voluntate ſuſcipi dicuntur, aliter habitus: actionum enim a principio ad extremum domini ſumus, cum rerum ſingularium cognitionem habemus; habituum vero principium duntaxat in noſtra poteſtate eſt: at rerum ſingularium acceſſio nota non eſt, ut in morbis evenit: verum quia ſic, aliterve tractare res ſingulares nobis licebat, idcirco habitus noſtra ſponte ſuſcipi dicuntur. De ſingulis igitur virtutibus diſputationem a capite repetitam ordiamur, quæ ſint, et qualibus in rebus verſentur, et quomodo ſint virtutes: eodem vero negotio, quot ſint numero virtutes, planum fiet. Ac primum de fortitudine dicamus.

CAP. VI.

FORTITUDINEM igitur eſſe mediocritatem, quæ in formidine et fiducia vertitur, jam antea diximus. Timemus autem nimirum ea

ρά· ταῦτα δ' ἐστὶν, [s]ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. [r]Φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακά· οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. Ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἔνια γὰρ καὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· τὸ δὲ μὴ, αἰσχρὸν, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος, ἐπιεικὴς, καὶ αἰδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. Λέγεται δὲ ὑπό τινων ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔχει γὰρ ὅμοιόν τι τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρεῖος. Πενίαν δ' ἴσως οὐ [t]δεῖ φοβεῖσθαι, οὐδὲ νόσον, οὐδ' ὅλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι' αὐτόν· ἀλλ' οὐδ' ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. Λέγομεν δὲ καὶ τοῦτον καθ' ὁμοιότητα· ἔνιοι γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες, ἐλευθέριοί εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων

γίνηται, quæ post εἴρη) fcribuntur in Ven. 1. 2. et Baf. proculdubio abundant. [s] Ὡς εἰπεῖν, ἁπλῶς κακὰ El. cujus in margine annotatur fcribi etiam ut edidimus. [r] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 21. et Eud. lib. iii. cap. 1. [t] Φοβητέον pro δεῖ φοβεῖσθαι habet El.

omnia, quæ exterrent; quæ uno verbo mala funt: itaque et metum definiunt mali exfpectationem. Ea igitur metuimus omnia, quæ mala funt: ut infamiam, paupertatem, morbum, folitudinem, vitamque fine amicis, mortem. Non tamen videtur in his omnibus vir fortis verfari: aliqua enim funt pertimefcenda, eaque et pertimefcere honeftum; et contemnere turpe eft, ut infamiam: nam qui eam metuit, is et probus eft, et pudens; qui vero non metuit, impudens. Sed is a nonnullis fortis appellatur, ex quadam tranflatione fermonis; quoniam quiddam habet forti fimile: ab omni enim metu liber et folutus eft etiam vir fortis. Paupertatem vero pertimefcere fortaffe non oportet, neque morbum, neque ea omnia, ut femel dicam, quæ neque a vitio nafcuntur, neque culpa noftra contrahuntur: fed neque is, qui in his fe a metu vacuum præftiterit, fortis eft dicendus. Fortem tamen hunc quoque ex fimilitudine dicimus: nonnulli enim cum in belli periculis timidi fint, atque ignavi, liberales funt tamen,

ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. Οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἤ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστιν· οὐδ᾽ εἰ θαῤῥεῖ, μέλλων μαστιγοῦσθαι, ἀνδρεῖος. Περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐθεὶς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν. [u]Φοβερώτατον δ᾽ ὁ θάνατος· [x]πέρας γάρ· καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι. Δόξειε δ᾽ ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον εἰ ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. Ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δ᾽ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. Ὁμόλογοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς

[u] Natura nihil eſt tam terribile quam mors: etenim, ut ait Theocritus,

Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες.

Itaque Euripides,

Κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.

Quod tamen ex vulgi ſententia, non ex veritate dictum eſt: nam qui vitæ nimium cupidi ſunt, merito vituperantur. *Muret.* [x] Hoc magis de vulgarium, quam de Ariſtotelis ipſius ſententia dictum eſt. Ipſe enim audierat eum magiſtrum, ex quo hæc Cicero expreſſit: *Immo vero hi vivunt, qui ex corporum vinculis, tanquam e carcere evolaverunt: veſtra vero, quæ dicitur vita, mors eſt.* Muret.

et in pecunia amittenda fidenti ac præſenti ſunt animo. Neque vero ſiquis contumeliam in liberos et uxorem extimeſcit, vel invidiam, vel aliquid ejus generis, timidus eſt: neque fortis is, qui animo confidit tum, cum ſe flagellis verberatum iri videat. Quibus ergo in rebus formidoloſis vir fortis cernitur? nonne in maximis? nec enim quiſquam res horribiles et aſperas patientius tolerat. Omnium autem rerum nihil horribilius morte eſt: nam omnium rerum eſt extremum: nihilque reliquum eſſe mortuo videtur, neque bonum, neque malum. Sed non in omni mortis genere vir fortis cernitur; ut ſi quis vel in mari naufragio pereat, vel morbis conficiatur. In quonam igitur? nonne in eo, quod pulcherrimum eſt? at tale eſt id, quod in bello oppetitur: in maximo enim et pulcherrimo periculo mors oppetitur. Teſtantur et comprobant hæc, quæ dicimus, honores ii, qui et in liberis

πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. Κυρίως δὴ λέγοιτ' ἂν ἀνδρεῖος, ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεὴς, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα· τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλεμον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν νόσοις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος· οὐχ οὕτω δ' ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὸν θάνατον τὸν τοιοῦτον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ εὐέλπιδές εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν· ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται ἐν οἷς ἐστιν ἡ ἀλκὴ, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθοραῖς οὐθέτερον ὑπάρχει.

ΚΕΦ. ζ'.

Τὸ δὲ φοβερὸν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό· λέγομεν δέ τι [y] καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον· τοῦτο [z] μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ νοῦν ἔχοντι. Τὰ δὲ κατ' ἄνθρωπον διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ τῷ ἧττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαῤῥαλέα.

[y] Καὶ abest a quibusdam codd. [z] Hujusmodi sunt fulmina violenta, terræmotus, et maris exundationes.

civitatibus, et apud reges, eis, qui in bello ceciderunt, decernuntur. Quocirca fortis proprie dici possit is, qui nec morte honesta, nec iis impendentibus atque instantibus, quæ mortem afferunt, perterretur: cujusmodi sunt ea maxime, quæ in bello accidunt. Veruntamen tum in mari, tum in morbis vir fortis vacuus est ille quidem a metu: sed non ut nautæ: fortes enim cum de salute sua desperant, tum genus hoc mortis ægre ferunt: nautas usus et experientia confirmavit, beneque sperare docuit; simulque illi fortem animum præstant iis in rebus, in quibus aut viribus opus est, aut excedere de vita est honestum: quorum neutrum in his generibus interitus reperitur.

CAP. VII.

HORRIBILE autem non omnibus unum et idem est: estque aliquid, quod hominis constantiam superat, quod omnibus, qui sanæ mentis sunt, terrorem injicit. Quæ autem homini tolerabilia sunt, ea magnitudine differunt, eoque quod alia aliis terribiliora sunt, alia leviora: itemque ea, quæ fiduciam afferunt. Vir

Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος ὡς ἄνθρωπος· φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς δεῖ δὲ, καὶ ὡς ὁ λόγος, ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. Ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον ταῦτα φοβεῖσθαι, καὶ ἔτι τὰ μὴ φοβερὰ ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. Γίνεται δὲ τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ μὲν [a]ὅτι οὐ δεῖ, ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὡς δεῖ, ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὅτε, ἤ τι τῶν τοιούτων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θαῤῥαλέα. Ὁ μὲν οὖν ἃ δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα, ὑπομένων καὶ φοβούμενος, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θαῤῥῶν, ἀνδρεῖος· [b]κατ᾽ ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει ὁ ἀνδρεῖος. Τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν· καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ ἡ ἀνδρία καλόν· τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. Καλοῦ δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρίαν. Τῶν δὲ ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ

[a] Ὅτι οὐ οὐ δεῖ legendum eſſe cenſet Gruchius. [b] Καθ᾽ ἕξιν Argyr. et Baſ. in marg.

autem fortis imperterritus, atque impavidus eſt, ut homo: proinde hæc talia quoque pertimeſcet: ſed ita, ut oportet, et ut ratio poſtulat, ſubibit ac perferet honeſti cauſa: hic enim virtutis finis eſt. Fieri autem poteſt, ut hæc quis et magis, et minus, quam debet, extimeſcat, et præterea ut quæ non ſunt formidoloſa, perinde ac ſi talia ſint, metuat. Peccata autem committuntur alia quod id agitur quod non oportet; alia quod non ut oportet; alia quod non quo tempore oportet; aut aliquid hujuſmodi: idem et de iis, quæ fiduciam afferunt, ſentiendum. Qui igitur ea, quæ oportet, et cujus rei cauſa oportet, et ut oportet perfert et metuit, fortis eſt; itemque et qui confidit: nam pro rei dignitate, et quo tempore par eſt, et ut ratio poſtulat, patitur et agit vir fortis. Omnis autem actionis finis eſt id, quod habitui convenit: at viro forti fortitudo honeſtum quiddam eſt: talis igitur eſt et finis; ſuo enim quidque fine definitur ac terminatur. Honeſti igitur cauſa vir fortis et ſuffert, et agit omnia, quæ fortitudini conſentanea ſunt. Ex iis autem, qui modum ſupe-

ἀφοβία, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστιν ἀνώνυμα· εἴη δ' ἂν τις μαινόμενος ἢ ἀνάλγητος, εἰ μηθὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς [c] Κελτούς· ὁ δὲ τῷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων περὶ τὰ φοβερὰ, θρασύς· δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς καὶ προσποιητικὸς ἀνδρίας. Ὡς οὖν ἐκεῖνος περὶ τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως οὗτος βούλεται φαίνεσθαι· ἐν οἷς οὖν δύναται, μιμεῖται. Διὸ καί εἰσιν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν. Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ· ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαῤῥεῖν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλων, μᾶλλον καταφανής ἐστι. Δύσελπις δή τις ὁ

[c] Hi Alexandro Magno dicebant ſe id unum timere ne cœlum rueret, teſte Strabone, et Arriano. Eud. lib. iii. cap. 1. Ariſtoteles de iis hæc habet: Οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπαντῶσι λαβόντες. Vide Plutarchum et Ælian. lib. xii. de Varia Hiſtoria. cap. 23. et notas Perizonii.

rant, is, qui metus vacuitate ſuperat, caret nomine: eſſe autem multa, quibus impoſita nomina non eſſent, ſupra diximus: ſed appellari poterit vel inſanus quidam, vel doloris omnis expers, ſi nihil metuat, neque terræmotum, neque procellas, quales aiunt eſſe Celtas: qui autem in eo modum ſuperat, quod in rebus formidoloſis præfidat, audax eſt: atque audax etiam arrogans eſſe, ſibique fortitudinis laudem ſumere videtur. Itaque quo ille animo eſt in rebus formidoloſis, eodem vult hic videri: quibuſcunque igitur rebus poteſt, eum imitatur. Ita fit etiam, ut plerique eorum timiditatem habeant cum audacia conjunctam: nam cum in his ſe jactent, audaciamque oſtentent, res formidoloſas tamen non perferunt. At qui metuendo modum ſuperat, is ignavus timiduſque nominatur: nam et quæ metuenda non ſunt, et quemadmodum non ſunt, metuit; omniaque ejuſdem generis eum comitantur: confidendo quoque modum deſerit: ſed cum in doloribus ac moleſtiis modum ſuperat, magis ſeſe indicat ac prodit. Ab

δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος ἐναντίος· τὸ γὰρ θαῤῥεῖν, εὐέλπιδος. [d]Περὶ ταῦτα μὲν [e]οὖν ἐστιν, ὅ, τε δειλὸς, καὶ ὁ θρασὺς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· διαφόρως δ' ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, καὶ βουλόμενοι [f]πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δ' ἡσύχιοι. Καθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θαῤῥαλέα καὶ φοβερὰ, ἐν οἷς εἴρηται· καὶ ὅτι καλὸν, αἱρεῖται καὶ ὑπομένει, ἢ ὅτι αἰσχρὸν, τὸ μή. [g]Τὸ δ' ἀποθνήσκειν,

[d] *Περὶ ταυτὰ, in iisdem.* Mur. et Lamb. [e] Οὖν deest El. [f] Πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν, ἐν αὐτ. Ven. 1, 2. et Bas. [g] Οὐδ' οἱ φεύγοντες τὸ πονεῖν ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος, καθάπερ καὶ 'Αγάθων φησὶ,

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ, τοῦ πονεῖν ἡσσώμενοι,
Θανεῖν ἐρῶσι. Eud. lib. iii. cap. 1.

Idem venuste expressit Euripides ἐν Ἡρακλεῖ μαινομένῳ, his versibus:

Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅστις οὐχ ὑφίσταται,
Οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.

Vide Muret. Variarum Lect. lib. iv. cap. 2. et August. De Civitate Dei lib. i.

omni igitur fere spe derelictus est ignavus; omnia enim pertimescit: fortis vero contra; hominis est enim bona spe freti, beneque sperantis, confidere. In his igitur rebus timidus, audax, et fortis versantur: sed non eodem modo in eas affecti sunt: illi enim modum transeunt, ac deserunt; hic mediocritatem servat, sefeque in his ita, ut debet, gerit: atque audaces sane præproperi sunt, ac præcipites, periculumque, antequam in periculo versentur, adire volunt; in ipso autem periculo sunt tardiores, et a sententia desistunt: at viri fortes in factis ipsis acres sunt, et celeres; ante facta, sedati et quieti. Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est, quæ versatur cum in eis, quæ fiducia complent animos, tum in iis, quæ terrorem afferunt, non omnibus, sed iis, quæ supra diximus: eaque sumit, ac perfert, vel quia perferre honestum, vel quia non perferre turpe est. Sibi autem ipsum

φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρεία τοιοῦτόν τι.

ΚΕΦ. η'.

ΛΕΓΟΝΤΑΙ δὲ καὶ ἕτεραι κατὰ πέντε τρόπους· πρῶτον μὲν ἡ πολιτική· μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια, καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ διὰ τὰς τιμάς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρειότατοι δοκοῦσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἔντιμοι· τοιούτους δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ἕκτορα·

[h] Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Χρὴ πενίην φεύγοντα καὶ εἰς μεγακήτεα πόντον
Ῥίπτειν, καὶ πετρῶν, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων. Theogn. ver. 175.

[h] Priamus et Hecuba filium suum Hectorem precibus sollicitant ne cum Achille congrediatur, sed in urbem se recipiat, ibique Trojanos protegat: at Hector, quid optimum factu sit, secum deliberans, inquit:

mortem consciscere, fugientem vel paupertatem, vel amorem, vel ægritudinem aliquam, non est viri fortis, sed ignavi potius; mollis enim animi est res ærumnosas et laboriosas fugere: at ille non ob id quod honestum sit, sed quod malum fugere studeat, mortem subit ac perfert. Ac fortitudo quidem talis quædam res est.

CAP. VIII.

EJUS autem et alii quinque modi feruntur: quorum primus est ejus, quæ civilis appellatur; ad illam enim, quæ vere et proprie fortitudo est, proxime videtur accedere: videntur enim cives pericula subire, cum legitimis pœnis atque ignominiis compulsi, tum honoribus ac præmiis invitati. Atque ob eam causam apud eos maxime viri fortissimi reperiuntur, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes: ac tales quidem facit Homerus, verbi gratia, Diomedem et Hectorem:

Primus Polydamas turpi me labe notabit.

Καὶ Διομήδης·

[i]Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει, ἐνὶ Τρώεσσ᾽ ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ᾽ ἐμεῖο.——

Ὡμοίωται δὲ αὕτη μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι᾽ ἀρετὴν γίνεται· [l]δι᾽ αἰδῶ γὰρ, καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν, τιμῆς γὰρ, καὶ φυγὴν ὀνείδους, αἰσχροῦ ὄντος. Τάξαι δὲ ἄν τις καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένους εἰς ταὐτό· χείρους δὲ, ὅσῳ οὐ δι᾽ αἰδῶ, ἀλλὰ διὰ φόβον αὐτὸ δρῶσι, καὶ φεύγοντες, οὐ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ λυπηρόν· ἀναγκάζουσι γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ ὁ [k]Ἕκτωρ·

Ὤ μοι ἐγὼν, εἰ μέν κε πύλας καὶ τείχεα δύω,
Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. Iliad. χ′. ver. 99.

[i] Nestor Diomedem ut fugiat hortatur, quod Hectori divino impetu pugnanti nemo resistere posse videretur: at Diomedes id se facturum negat, ne de eo aliquando Hector gloriaretur:

Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει, ἐνὶ Τρώεσσ᾽ ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ᾽ ἐμεῖο φοβεύμενος ἵκετο νῆας.
Ὥς ποτ᾽ ἀπειλήσει· τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών.
Iliad. ϑ′. ver. 148.

Secundum versum integrum ponunt Cam. et Argyr. [l] Vide lib. iv. sub finem. [k] Iliad. β′. ver. 391. Agamemnon (non Hector) Graecos sic alloquitur:

Ὃν δέ κ᾽ ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ἐθέλοντα νοήσω
Μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὔ οἱ ἔπειτα
Ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας ἠδ᾽ οἰωνούς.

At Iliad. ό. ver. 348. Hector Trojanos aliis verbis, eodem tamen sensu, affatur:

Οὐδ᾽ ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νεῶν ἑτέρωθι νοήσω,

Et Diomedes:

Namque Hector Trojana inter sic agmina dicet,
Tydides a me.——

Haec autem similis videtur ei quae primo loco a nobis posita est, quoniam ejus effectrix virtus est: pudor enim, et honesti appetitio, videlicet honoris, et dedecoris, quod turpe est, fuga, eam efficiunt. Eundem autem in numerum referre licet eos, qui ab iis, quorum sub imperio sunt, fortes esse coguntur: sed hi eo sunt illis deteriores, quod non pudore adducti, sed metu coacti id faciunt, nec eo quod turpitudinem, sed quod dolorem fugiant: cogunt enim ii, penes quos est potestas, ut Hector:

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Οὔ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας·—

καὶ οἱ [l]προστάττοντες, κἂν ἀναχωρῶσι, τύπτοντες. Τὸ αὐτὸ δρῶσι καὶ [m]οἱ πρὸ τῶν [n]τάφρων καὶ τῶν τοιούτων [o]παρατάττοντες· πάντες γὰρ [p]ἀναγκάζουσι· δεῖ δ' οὐ δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ περὶ ἕκαστα, ἀνδρία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ [r]Σωκράτης ᾠήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρίαν. Τοιοῦτοι δὲ ἄλλοι μὲν ἐν ἄλλοις· ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ' οἱ στρατιῶται· δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ [q]κενὰ τοῦ πολέμου, ἃ μάλιστα συνεωρά-

Αὐτοῦ οἱ θάνατον μητίσσομαι, οὐδέ νυ τόν γε
Γνωτοί τε γνωταί τε πυρὸς λελάχωσι θανόντα,
Ἀλλὰ κύνες ἐρύουσι πρὸ ἄστεος ἡμετέροιο.

Vel igitur est erratum μνημονικόν: vel, ut annotavit Sylburgius, librarii, cum a philosopho initium duntaxat Homerici loci citatum esset, ex Iliad. β'. sumpserunt, quod sumere debebant ex Iliad. ο'. Solere autem hemistichia etiam imperfecta sæpe citari, satis arguit paulo ante Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο. Sic infra initio lib. viii. Σύν τε δύ' ἐρχομένω, et similia. [l] Γρ. προτάττοντες. [m] Sic Lacedæmonii, qui contra Messenios pugnaturi, castra ita posuerunt, ut a fronte hostem, a tergo fossam haberent, ne ullus fugæ locus esset. Vide Eustrat. [n] Γρ. τειχῶν. Vet. Interp. utrumque habet. [o] Γρ. προτάττοντες. Vide Lamb. [p] Κἂν μὴ παρῶσι γὰρ οἱ στρατηγοὶ τῇ παρατάξει, καὶ ἀναγκάζωσι τοὺς στρατιώτας τοὺς κινδύνους καρτερεῖν, ἀλλὰ φόβον αὐτοῖς ἐνθέντες, δι' ὧν πολλάκις ἐτύπτησαν λιπόντες τὴν τάξιν, τὸ αὐτὸ δρῶσι· καὶ οὕτω δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι. *Andr.* [r] Vide Platonem in Lachete et Protagora. [q] Καινὰ El. et C.C.C. (in eorum vero

Quem procul a pugna sese subducere cernam,
Non tamen hic avium atque canum minus esca jacebit:

cogunt etiam ii, qui ordines ducunt, et si retrocedant illi, verberant. Idem faciunt et qui ante fossas, et alias hujus generis munitiones, disponunt; namque omnes hi cogunt: sed par est, honesto excitatum fortem esse, non vi, aut necessitate coactum. Atque etiam usus in quaque re nomen sibi fortitudinis vendicat: ex quo et Socrates fortitudinem scientiam esse putabat. Atque usu periti et exercitati, alii quidem sunt aliis in rebus, sed in bellicis milites: nam multi videntur esse belli terrores inanes, quos hi experiendo maxime perspectos habent et cognitos. Quo-

κασιν οὗτοι. Φαίνονται δὴ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι [r] οἷά ἐστιν· εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δύνανται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ φυλάξασθαι, καὶ πατάξαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις, καὶ τοιαῦτα ἔχοντες, ὁποῖα ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ παθεῖν, κράτιστα. Ὥσπερ οὖν ἀνόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρειότατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες. Οἱ στρατιῶται δὲ δειλοὶ γίνονται, ὅταν ὑπερτείνῃ ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλήθεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ φεύγουσι· τὰ δὲ πολιτικὰ μένοντα ἀποθνήσκει· ὅπερ κἀπὶ τῷ [s] Ἑρμαίῳ συνέβη· τοῖς

marg. γρ. κινὰ) Ven. 1. et Baſ. in cujus marg. eſt et κοινά. Vide Camer. [r] Ἃ pro οἷα CCC. [s] Τῷ ἐν Κορώνῃ τῆς Βοιωτίας, quæ ſcribuntur poſt Ἑρμαίῳ in NC. Ven. 1. 2. et Baſ. proculdubio ſunt gloſſa. Arce Coroneæ, urbis in Bœotia, per proditionem ab Onomarcho occupata, Coronei, una cum auxiliariis ad eos a Bœotorum ducibus miſſis, in Hermæo, campeſtri urbis loco, cum hoſtibus confligunt: auxiliarii ſtatim ab initio pugnæ, cognita Charonis ducis ſui morte, terga vertunt: cives vero conſtanter ad extremum pugnârunt, et omnes interfecti fuerunt. Vide Euſtrat. et Diodor. Sicul. lib. xvi.

circa fortes propterea habentur, quod alii, quales ſint terrores illi, non intelligunt: deinde cum adverſarios damnis afficere, nulloque ipſi detrimento affici uſu et conſuetudine maxime poſſint, tum ictus vitare, et hoſtem ferire in primis ſciunt: quippe qui et armis expeditiſſime poſſunt uti, et hujuſmodi armis inſtructi ſunt, quæ ad damnum hoſti inferendum, et a ſe propulſandum, maxime valent. Quocirca ſic, ut cum inermibus armati, et ut athletæ cum luctandi imperitis, decertant: namque etiam in talibus certaminibus non fortiſſimus quiſque pugnaciſſimus eſt, ſed qui plurimum viribus valet, corporeque eſt præſtantiſſimo. At vero milites tum ignavi fiunt, cum et periculum majus eſt, quam ut poſſint obſiſtere, et copiis atque apparatu ſunt inferiores: primi enim terga vertunt; civiles autem copiæ pugnantes occidunt: id quod in Hermæo

μὲν γὰρ αἰσχρὸν τὸ φεύγειν, καὶ ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκινδύνευον, ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες δὲ φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβούμενοι. Ὁ δ' ἀνδρεῖος οὐ τοιοῦτος. Καὶ τὸν θυμὸν δὲ ἐπὶ τὴν ἀνδρίαν [t]ἐπιφέρουσιν· ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενοι· ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς· [u]ἰτητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὅμηρος·

[x]— σθένος ἔμβαλε θυμῷ· καὶ,

[y]— μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε· καὶ,

[z]Δριμὺ δ' ἀνὰ ῥῖνας μένος·— καὶ,

[a]— ἔζεσεν αἷμα·

[t] Ἀναφέρουσιν El. et CCC. in marg. [u] Γρ. ὁρμητικώτατον, et κινητικώτατον, mendose: ἰτικώτατον apud Eustrat. Sed vulgata lectio est magis Attica. *Casaub.* [x] Iliad. π'. ver. 529. [y] Iliad. ε'. ver. 510.

[z] Τοῦ δ' ὠρίνετο θυμὸς, ἀνὰ ῥῖνας δέ οἱ ἤδη
Δριμὺ μένος προὔτυψε.— Odyss. ω'. ver. 317.

Hæc dicuntur de Ulysse commiseratione commoto, et ab Aristotele ad iram accommodantur: nisi fortasse μνημονικὸν ἁμάρτημα sit. [a] Hæc occurrunt nec in Iliad. nec in Odyss. Vide Zuing. et Gallutium.

contigit: nam et fuga civibus turpis, et mors tali salute optabilior erat: illi vero initio pugnæ sese periculis offerebant, proinde ac si meliores essent; at, cognito periculo, salutem fuga petierunt, mortem pejus turpitudine pertimescentes. Talis autem vir fortis esse non solet. Porro autem iram quoque fortitudini ascribunt; fortes enim videntur esse etiam ii, qui ira concitati tanquam belluæ in eos irruunt, qui vulnerarunt: quoniam fortes sunt etiam iracundi; maximum enim ad pericula adeunda calcar ira admovet: ex quo et Homerus:

— vires addidit ira:

et illud,

—bilem concivit et iram:

et,

Acris per nares subiit furor:

et,

— toto fervebat corpore sanguis:

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν, καὶ ὁρμήν. Οἱ μὲν οὖν ἀνδρεῖοι διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν· ὁ δὲ θυμὸς συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δὲ διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγῆναι ἢ φοβεῖσθαι· ἐπεὶ ἄν γε [b] ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἕλει ᾖ, οὐ προσέρχονται. [c] Οὐ δή ἐστιν ἀνδρία, ὑπ' ἀλγηδόνος καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμᾶν, οὐθὲν τῶν δεινῶν προορῶντα· ἐπεὶ οὕτω γε κἂν οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι ἂν εἶεν πεινῶντες· [1] τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. [d] Οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα, τὰ δι' ἀλγηδόνος ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. [e] Φυσικωτάτη δὲ ἔοικεν ἡ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ προσλαβοῦσα

[b] Vel ὕλῃ, vel ἕλει delendum esse censet Vict. utrumque vero in Andr. et omnibus codd. nostris occurrit. [c] Οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα διὰ τὸ ἀλγ. Ven. 1. 2. et Bas. cujus in marg. scrib. ἀπ' ἀλγ. Cum iis facit Vet. Interp. nisi quod ὁρμᾶν omittit. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεία τὸ διὰ ἀλγ. καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενον Gruch. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεῖα τὰ δι' ἀλγ. vel διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ. Lamb. οὐ δή ἐστιν ἀνδρεία διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ. CCC. et N C. qui etiam legit ἐξελαυνόμενον. [1] Vide Iliad. λ'. ver. 557. [d] Ita Casaub. vulgo οὐ δὴ οὖν. [e] Ἡ δὲ φυσικωτάτη καὶ ἡ κυρίως ἀνδρεία ἐκείνη ἐστὶν, ὅταν κινώμεθα μὲν διὰ τοῦ θυμοῦ, μετὰ προαιρέσεως δὲ, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Andr.

hæc enim omnia celeritatem, atque impetum animi concitati significare videntur. Fortes igitur honesti causa res omnes gerunt, eosque ira adjuvat: bestiæ autem dolore affectæ: nam vel quod ictæ fuerunt, vel quod metuunt; nam si sint in silva, aut palude, neminem aggrediuntur. Non igitur eo fortitudo dicenda est, quod dolore et ira incitatæ periculum adeant, nihil eorum, quæ gravia et periculosa sunt, providentes: nam isto quidem modo asinos fortes dicere licebit, cum esuriunt: quoniam ne verberibus quidem a pastu demoventur: et adulteri cupiditate inflammati multa faciunt audacius. Non igitur fortia sunt ea, quæ dolore vel ira elata sese in discrimen offerunt. Videtur autem ea fortitudo maxime naturalis esse, quam ira excitavit, et si consilium, idque cujus causa res fit, as-

προαίρεσιν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἀνδρία εἶναι. Καὶ οἱ ἄνθρωποι δὴ ὀργιζόμενοι μὲν ἀλγοῦσι, τιμωρούμενοι δ' ἥδονται· οἱ δὲ διὰ ταῦτα, μάχιμοι μὲν, οὐκ ἀνδρεῖοι δέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· [f] παραπλήσιον δ' ἔχουσί τι. Οὐδὲ [g] δὴ οἱ εὐέλπιδες ὄντες, ἀνδρεῖοι· διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὺς νενικηκέναι, θαῤῥοῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις· παρόμοιοι δὲ, ὅτι ἄμφω θαῤῥαλέοι· ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρεῖοι διὰ τὰ προειρημένα θαῤῥαλέοι· οἱ δὲ διὰ τὸ οἴεσθαι [h] κρείττους εἶναι, καὶ μηδὲν ἀντιπαθεῖν. Τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται· ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύγουσιν· ἀνδρείου δ' ἦν τὰ φοβερὰ ἀνθρώπῳ ὄντα καὶ [i] φαινόμενα ὑπομένειν, ὅτι καλόν· καὶ αἰσχρὸν, τὸ μή. Διὸ καὶ [k] ἀνδρειοτέρου δοκεῖ εἶναι, τὸ

[f] Παραπλήσιον δ' ἔχουσί τι οἱ κατ' εὐελπιστίαν. οὐδὲ δὴ οἱ εὐέλπ. NC. Ven. 1. 2. et Bas. [g] Γρ. δέ. [h] Γρ. κρατίστους. [i] Μὴ φαινόμενα El. CCC. et Vet. Interp. [k] Γρ. ἀνδρειότερον.

sumpserit, vere fortitudo poterit appellari. Præterea homines cum irascuntur, dolore, cum injuriam acceptam ulciscuntur, voluptate afficiuntur: at qui his causis impulsi periculum adeunt, pugnaces illi quidem, sed non fortes appellandi sunt: non enim propter honestum, neque ita, ut ratio monet, id faciunt, sed perturbatione concitati: verum simile quiddam habent. Sed nec ii, qui bona spe freti sunt, fortes sunt habendi: nam propterea quod et sæpius, et multos vicerunt, in periculis fidunt: eo autem sunt similes, quod utrique fiducia præditi sunt: veruntamen fortes propter eas causas, quas diximus, fidunt; hi quia animum induxerunt se viribus esse omnium præstantissimos, nihilque incommodi vicissim accepturos. Ac tale quiddam faciunt etiam ii qui ebrii facti sunt: nam bona spe eriguntur: cum vero alia, quam speraverunt, eis evenerint, diffugiunt: erat autem viri fortis, quæ formidolosa homini et sunt et videntur, ea ob eam causam perferre, quia et perferre honestum sit, et non perferre turpe. Itaque viri fortioris esse videtur, in repentinis terrori-

ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις ἄφοβον καὶ ἀτάραχον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς προδήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἧττον ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ μὲν γὰρ, κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προέλοιτο· τὰ δ᾽ ἐξαίφνης, κατὰ τὴν ἕξιν. Ἀνδρεῖοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καί εἰσιν οὐ πόῤῥω τῶν εὐελπίδων· χείρους δ᾽, ὅσῳ [l]ἀξίωμα οὐδὲν ἔχουσιν· ἐκεῖνοι δέ· διὸ καὶ μένουσί τινα χρόνον· οἱ δ᾽ ἠπατημένοι, ἐὰν γνῶσιν ὅτι ἕτερον, ἢ ὑποπτεύσωσι, φεύγουσιν· ὅπερ οἱ [m]Ἀργεῖοι ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνίοις. Οἵ τε δὴ ἀνδρεῖοι εἴρηνται ποῖοί τινες, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

ΚΕΦ. θ'.

ΠΕΡΙ θάῤῥη δὲ καὶ φόβους ἡ ἀνδρία οὖσα, οὐχ ὁμοίως περὶ ἄμφω ἐστὶν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά· ὁ

[l] Ἀξίωμα hoc in loco *præconceptam mali evincendi opinionem*, vel *voluntatem internam* verti vult Zuing. Huic favet Euſtrat. οὐδὲν ἀξίωμα ἔχουσιν, οὐ γὰρ εἰδότες ὑπερορῶσι. Vide Zuing. [m] Vide Xenoph. lib. iv. Ἑλληνικῶν.

bus ſeſe imperterritum, minimeque perturbatum præbere, quam in proviſis: vel quia hæc animi conſtantia magis ab animi habitu proficiſcitur; vel etiam quia minus præparationis habet: nam quæ multo ante proſpecta ſunt, in iis quivis animi agitatione et ratione conſilium ceperit; at in repentinis, habitu. Fortes porro videntur ii quoque, qui periculum ignorant: nec longe abſunt ab iis, qui bona ſpe ad audendum provehuntur: hoc quidem certe ſunt deteriores, quod nihil ſplendoris, nihilque dignitatis in his elucet; in illis vero plurimum; itaque illi aliquantulum temporis permanent in incepto: hi autem decepti et in errorem inducti, ſtatim ut aliud eſſe, quam putaverint, cognoverunt, fugiunt: quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt. Ac vere fortes quidem, et ii, qui ſimilitudinem fortium gerunt, quales ſint, diximus.

CAP. IX.

SED cum in fiducia, metuque verſetur fortitudo, non tamen peræque in utroque, ſed in rebus formidoloſis ma-

γὰρ ἐν τούτοις ἀτάραχος, καὶ περὶ ταῦθ' ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ περὶ τὰ θαῤῥαλέα. Τῷ δὴ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ὡς εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· διὸ καὶ ἐπίλυπον ἡ ἀνδρία, καὶ δικαίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ κατὰ τὴν ἀνδρίαν τέλος ἡδύ· ὑπὸ τῶν [n] κύκλῳ δὲ ἀφανίζεσθαι· οἷον καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδὺ, οὗ ἕνεκα, ὁ στέφανος καὶ αἱ τιμαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεινὸν, εἴπερ [o] σάρκινοι, καὶ λυπηρὸν, καὶ πᾶς ὁ πόνος· διὰ δὲ τὸ πολλὰ ταῦτ' εἶναι, μικρὸν ὂν τὸ οὗ ἕνεκα, οὐδὲν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. [p] Εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα λυπηρὰ τῷ ἀνδρείῳ καὶ ἄκοντι ἔσται· [q] ὑπομενεῖ δὲ αὐτὰ, ὅτι καλὸν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν, τὸ

[n] Ab iis ſcilicet, quæ ad finem tendunt. [o] Γρ. σάρκιοι. [p] Εἰ δὲ δὴ El. et CCC. [q] Ita Mur. et Argyr. vulgo ὑπομένει.

gis cernitur: nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat, quique in eis ita affectus eſt animo, ut debet, is fortior eo eſt, qui in iis rebus, quæ fiduciam afferunt, conſtantiam retinet. Ex eo igitur fortes appellantur, ut ſupra a nobis dictum eſt, quod res moleſtas atque aſperas fortiter ferant. Itaque etiam doloris et moleſtiæ plena res eſt fortitudo, eaque jure laudatur: difficilius enim eſt res moleſtas toleranter pati, quam ſeſe a jucundis abſtinere. Verum tamen fortitudinis finis poſſit videri jucundus, ſed ab iis rebus, quæ circumſtant, obſcurari ac pene deleri: cujuſmodi quiddam in ludis gymnicis accidit; pugilibus enim finis ipſe, cujus cauſa decertant, jucundus eſt, ut corona, et honores: at plagæ et verbera, omnis denique labor, cum ex carne conſtent, dolore, moleſtiaque eos afficit: quoniam autem ea, quæ circumſtant moleſta, multa ſunt, finis, qui tenuis et exiguus eſt, nihil jucunditatis in ſe incluſum habere videtur. Quod ſi talis quoque eſt fortitudinis ratio, et natura; mors et vulnera forti viro moleſtiam etiam invito ſunt allatura: ea tamen omnia ſubibit ac perferet, quia et perferre honeſtum, et non

μή. Καὶ ὅσῳ ἂν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχῃ πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ᾖ, μᾶλλον ἐπὶ τῷ θανάτῳ [r] λυπήσεται· τῷ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ οὗτος μεγίστων ἀγαθῶν ἀποστερεῖται εἰδώς· λυπηρὸν δὲ τοῦτο· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀνδρεῖος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ πολέμῳ καλὸν ἀντ' ἐκείνων αἱρεῖται. [s] Οὐδὲ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται. Στρατιώτας δὲ οὐδὲν ἴσως κωλύει, μὴ τοὺς τοιούτους, κρατίστους εἶναι, ἀλλὰ τοὺς ἧττον μὲν ἀνδρείους, ἄλλο δ' ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντας· [t] ἕτοιμοι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρείας, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· τί δ' ἐστίν, οὐ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

[r] Λυπηθήσεται) Aurel. λυπὴ ἔσται NC. et quidam cod. apud Vict.
[s] Οὐ δὴ ἐν nostri MSS. ἐπεὶ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς οὐδεμία ἐνέργεια μεθ' ἡδονῆς ἐστι καθ' ἑαυτήν· ἀλλὰ μόνον διότι πρὸς τὸ τέλος ἀγαθὸν ἄγει, ἡδεῖα δοκεῖ τῷ ἐνεργοῦντι. *Andr.*
[t] Ἑτοιμότεροι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον μικρῶν ἕνεκα κερδῶν προδιδόασιν· οἱ γὰρ κυρίως ἀνδρεῖοι, φρόνιμοι ὄντες καὶ τὰ ἄλλα σπουδαῖοι, χαίρουσι μὲν τῷ βίῳ ἑαυτῶν ἀγαθῷ ὄντι, προΐενται δὲ αὐτὸν οὐ πάνυ ῥᾳδίως. *Andr.*

perferre turpe eſt. Atque idem quo virtutibus omnibus inſtructior fuerit, et quo beatior, eo moleſtius mortem feret: nam cum vir talis vita ſit digniſſimus, tum ſciens ac prudens maximis bonis ſpoliatur: at hoc moleſtum: nihilominus tamen ſeſe virum fortem præſtat; atque eo fortaſſe magis, quod illis omnibus id, quod in bello honeſtum eſt, anteponit. Non igitur hoc in omnibus virtutibus ineſt, ut earum muneribus liceat jucunde perfungi, niſi quoad finem attingunt. Nihil autem prohibet fortaſſe, minus præſtantes eſſe milites eos qui vere fortes ſunt, iis qui et minus fortes ſunt, et nihil aliud boni habent: hi enim ad pericula ſubeunda parati ſunt, vitamque cum parvo quæſtu paciſcuntur et commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus: quid ſit autem, non eſt difficile ex iis, quæ dicta ſunt, rudi quadam forma deſcripta atque adumbrata cognoſcere.

ΚΕΦ. ι'.

[t] ΜΕΤΑ δὲ ταύτην, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὗται εἶναι αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται ἡμῖν· ἧττον γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας· [u] ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. Περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν. Διῃρήσθωσαν δὲ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί· οἷον φιλοτιμία, φιλομάθεια· ἑκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὗ φιλητικός ἐστιν, οὐθὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται. Ὁμοίως δὲ οὐδ' οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι μὴ σωματικαί εἰσι· τοὺς γὰρ φιλομύθους, καὶ [x] διηγητικοὺς, καὶ περὶ τῶν [y] τυχόντων κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέσχους, ἀκολάστους δ' οὐ λέγο-

[t] Magn. Moral. lib. i. cap. 22. et Eud. lib. iii. cap. 2. [u] Ἐν τοῖς αὐτοῖς C C C. et El. cujus ad oram γρ. ἐν τούτοις. [x] Διηγηματικοὺς Ven. 1. 2. Baſ. et Cam. [y] Τοιούτων pro τυχόντων El.

CAP. X.

SEQUITUR jam, ut de temperantia diſſeramus: hæ namque virtutes earum animi partium videntur eſſe, quæ ſunt rationis expertes. Temperantiam igitur mediocritatem eſſe, quæ verſatur in voluptatibus, jam a nobis dictum eſt: minus enim, nec eodem modo in doloribus verſatur: in his autem intemperantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus in voluptatibus verſetur, facta earum diſtinctione, explicemus. Ac primum conſtituatur hæc voluptatum partitio, ut aliæ ſint animi, aliæ corporis: ut honoris cupiditas, et diſcendi ſtudium: uterque enim horum eo delectatur, cujus amore et ſtudio tenetur, cum corpus nihil afficiatur, ſed mens potius: qui autem hujuſmodi voluptatibus dediti ſunt, nec temperantes, nec intemperantes nominantur. Itemque neque ii, qui in aliis occupati ſunt, quæ ad corpus non pertinent: nam qui fabellarum cupiditate, ſtudioque rerum narrandarum ducuntur, et qui in rebus, quas caſus obtulerit, totos dies conterunt, eos loquaces, nugaces, et non intemperantes dicere

μεν· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν, ἢ φίλοις. Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη· οὐ πάσας δὲ οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες [1] τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, οἷον [2] χρώμασι, καὶ σχήμασι, καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξειεν ἂν εἶναι, καὶ ὡς δεῖ χαίρειν [a] καὶ τούτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει, οὐδεὶς ἀκολάστους λέγει, οὐδὲ τοὺς ὡς δεῖ, σώφρονας· οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὀσμήν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· τοὺς γὰρ χαίροντας μήλων, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων ὀσμαῖς, οὐ λέγομεν ἀκολάστους· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μύρων καὶ ὄψων· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν [b] ἐπιθυμητῶν. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ἄλλους, ὅταν πεινῶσι, χαί-

[1] Vide Ariſtot. lib. ii. de Anima. [2] Γρ. χρώματι, καὶ σχήματι.
[a] Καὶ deeſt NC. [b] Ἐπιθυμιῶν NC. Ven. 1. 2. et Baſ. ἐπιθυμημάτων CCC. ad oram vero γρ. ἐπιθυμιῶν.

ſolemus: ne eos quidem, qui ex pecuniarum jactura, vel amicorum obitu, majorem dolorem capiunt. In corporis autem voluptatibus temperantia vertatur neceſſe eſt: ſed ne in his quidem omnibus: nam qui delectantur iis rebus, quæ aſpectu ſentiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, nec temperantes appellantur, nec intemperantes: atqui fieri poſſe videtur, ut etiam his rebus et ita ut oportet, et ſupra atque infra modum delectemur. Idemque de iis, quæ ad auditum pertinent, ſentiendum: neque enim quiſquam eos, qui ſupra modum cantilenis, vel hiſtrionum geſtu lætantur, intemperantes, aut eos, qui intra modum, temperantes appellat: nec eos, qui iis rebus, quæ ſub odoratum cadunt, delectantur, niſi ex eventu: non enim eos, qui malorum, aut roſarum, aut ſuffimentorum capiuntur odoribus, intemperantes dicimus; ſed eos potius qui unguentorum, et obſoniorum: his enim gaudent intemperantes, propterea quod eis hæc ipſa earum rerum, quas concupiſcere ſolent, memoriam refricant. Cernere autem licet etiam alios, cum eſuriunt, ex ciborum odore

ροντες ταῖς τῶν βρωμάτων ὀσμαῖς· τὸ δὲ τοιέτοις χαίρειν, ἀκολάςε· [c]τέτῳ γὰρ ἐπιθυμητὰ ταῦτα. Οὐκ ἔςι δὲ [d]οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονὴ, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἐδὲ γδ ταῖς ὀσμαῖς τῶ λαγωῶν αἱ κύνες χαίρεσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· τὴν δ' αἴσθησιν ἡ ὀσμὴ ἐποίησεν. Οὐδὲ ὁ λέων τῇ φωνῇ τε βοὸς, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δὲ ἐγγύς ἐςι, διὰ τῆς φωνῆς ἤσθετο, καὶ χαίρειν δὴ ταύτῃ φαίνεται· ὁμοίως ἢ ἐδ' ἰδὼν ἢ [1]εὑρὼν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἕξει. Περὶ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐςὶν, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ· ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ γεῦσις. Φαίνονται δὴ καὶ τῇ γεύσει ἐπὶ μικρὸν, ἢ ἐδὲν χρῆσθαι· τῆς γὰρ γεύσεώς ἐςιν ἡ κρίσις τῶν [e]χυλῶν· ὅπερ ποιέσιν οἱ τὲς οἴνες δοκιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες· ἐ πάνυ

[c] Τέτων γδ ἐπιθυμήματα CCC. Ven. 1. 2. et Baſ. [d] Οὐδὲ ἐν τοῖς Vet. Interp. et CCC. cujus inter lineas γρ. οὐδὲ τοῖς. [1] Vide Iliad. γ'. ver. 24. [e] Χυμῶν CCC. ad oram, et Camer.

capere voluptatem: talibus autem rebus delectari, hominis eſt intemperantis; nam intemperans hæc concupiſcere ſolet. Jam vero his ipſis ſenſibus ne cætera quidem animalia percipiunt voluptatem, niſi ex eventu: nam neque leporum odore delectantur canes, ſed cibo: ſenſum porro odor commovit, atque excitavit. Neque leo bovis voce, ſed eſca; ex voce autem eum propinquum eſſe ſenſit, quo fit ut hac delectari videatur: ſimiliter autem, nec cervo viſo, capreave reperta lætatur; ſed quia ſe nactum eſſe videt, quod edat. Vertuntur igitur temperantia et intemperantia in hujuſmodi voluptatibus omnibus, quæ nobis ſunt etiam cum reliquis animantibus communes: ex quo ſerviles eas et belluinas eſſe judicare licet: hæ autem ſunt tactus et guſtatus voluptates. Ac videntur ſane etiam guſtatu parum admodum, aut prorſus nihil intemperantes uti: de ſaporibus enim proprie, ſuoque jure guſtatus judicat: quod faciunt ii, qui vina explorant, et obſonia

ᾗ χαίρουσι τούτοις, ἢ οὐχ, οἵγε ἀκόλαστοι, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἣ γίνεται πᾶσα δι' ἁφῆς καὶ ἐν σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. Διὸ καὶ ηὔξατό τις Φιλόξενος [f] ὁ Ἐρύξιος, ὀψοφάγος ὢν, τὸν [g] φάρυγγα αὐτῷ μακρότερον γεράνου γενέσθαι, ὡς ἡδόμενος [h] τῇ ἁφῇ, κοινοτάτη δὴ τῶν αἰσθήσεων, καθ' ἣν ἡ ἀκολασία· καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι οὐχ ᾗ ἄνθρωποί ἐσμεν ὑπάρχει, ἀλλ' ᾗ ζῷα. Τὸ δὴ τοιούτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾷν, θηριῶδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώταται τῶν διὰ τῆς ἁφῆς ἡδονῶν, ἀφῄρηνται, [i] οἷον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ

[f] Ἐρύξιος quidam legunt sine articulo, ut sit nom. casus. Sed legendum esse cum artic. ut sit gen. cas. patet ex Eud. lib. iii. cap. 2. et Athenæi lib. i. cap. 6. ubi idem Philoxeni votum memoratur, et ille appellatur ὁ Ἐρύξιδος. ιδος vero et ιος esse communes termin. ejusmodi nominum satis notum est. Hæc propria nomina glossam esse judicant Lamb. et Vict. Cum vero in optimis codd. occurrant, et ex locis jam citatis appareat de Philoxeno hic verba fieri, ea retinuimus. [g] Τὸν φάρυγγα videtur posuisse pro τοῦ οἰσοφάγου: nam φάρυγξ est proprie canalis ille a faucibus ad pulmones pertinens, per quem spiritum ducimus et emittimus, quem medici τραχεῖαν ἀρτηρίαν vocant, Latini gutturem aut guttur, idque manifesto docet Aristot. in libb. De Partibus Animal. *Mur.* [h] Τῇ ἁφῇ· ἡ δὲ ἁφὴ κοινοτάτη δὴ τῶν αἰσθ. Ven. 1. 2. et Bas. [i] Probl. Sect. xxxvii. 3. 5. 6. et 7.

condiunt: non admodum autem, aut nihil plane saporibus delectantur intemperantes, sed ipsa perceptione alimenti, quam profecto totam tactus efficit, cum in esculentis et poculentis, tum in iis rebus, quæ Venereæ appellantur. Quapropter Philoxenus quidam, Eryxidis filius, cum esset obsoniorum gurges, atque heluo, collum sibi gruis collo longius optavit, ut qui tactu maximam capiebat voluptatem: omnium igitur sensuum maxime communis est is sensus, in quo sita intemperantia est; meritoque ut turpis et flagitiosa, maledicti loco objicienda videatur, propterea quia inest in nobis, non qua homines, sed qua animalia sumus. His igitur talibus delectari, eaque vehementius amare, belluarum est: nam exceptæ sane sunt omnium, quæ tactu percipiuntur, liberalissimæ voluptates, cujusmodi sunt eæ, quæ in gymnasiis fricatione et calefactione

τρίψεως καὶ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα ἡ τοῦ ἀκολάστου ἀφὴ, ἀλλὰ περί τινα μέρη.

ΚΕΦ. ιά.

ΤΩΝ δ' ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοιναὶ δοκοῦσιν εἶναι, αἱ δ' ἴδιοι καὶ ἐπίθετοι· οἷον ἡ μὲν τῆς τροφῆς, φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅταν ἐνδεὴς ᾖ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς, ὁτὲ δ' ἀμφοῖν· [i] καὶ εὐνῆς, φησὶν Ὅμηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· τὸ δὲ τοιᾶσδε, ἢ τοιᾶσδε, οὐκ ἔτι πᾶς, οὐδὲ τῶν αὐτῶν. Διὸ φαίνεται ἡμέτερον εἶναι· οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γέ τι καὶ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ἡδέα, καὶ ἔνιά [k] τισιν ἡδίω τῶν τυχόντων. Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις

[i] Respicit hic ad verba ista Thetidis ad Achillem, Iliad. ω', ver. 129.

—μεμνημένος οὐδέ τι σίτου,
Οὔτ' εὐνῆς;—

Ita Philosophus verbum tantúm ex eo loco sumpsit, quo uno tanquam signo agnosci posse locum sententiamque putavit: nam quod adjunxit, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων, his verbis mentem Poetæ declaravit: valetque tanquam Aristoteles dixisset, omnem hominem, qui ejus ætatis esset, ac firmum vegetumque corpus haberet. *Vict.* Var. lect. lib. xviii. cap. 2. [k] Πᾶσιν pro τισὶν Ven. 1. 2. et Bas.

gignuntur; non enim intemperantis hominis tactus per totum corpus pertinet, sed quibusdam partibus circumscribitur.

CAP. XI.

CUPIDITATUM autem aliæ communes esse videntur, aliæ propriæ et ascitæ: ut cibi cupiditas, naturalis est; omnes enim, cum indigent, alimentum vel siccum, vel humidum appetunt, aliquando utrumque: lectumque jugalem (ut ait Homerus) adolescens, et qui floret ætate: at hoc vel illud alimentum, non jam omnes, neque eadem omnes desiderant. Itaque hoc proprie nostrum videtur esse: veruntamen habet quiddam etiam a natura insitum; alii enim aliis delectantur, et quosdam ex iis quæ offeruntur quædam magis delectant. In naturalibus igitur cupiditatibus offendunt

ὀλίγοι ἁμαρτάνουσι· καὶ ἐφ' ἕν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐσθίειν τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ, ὑπερβάλλειν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία. Διὸ λέγονται οὗτοι γαστρίμαργοι, ὡς παρὰ τὸ δέον πληροῦντες αὐτήν· τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. Περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ ϗ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι· τῶν γὰρ φιλοτοιούτων λεγομένων, ἢ τῷ χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, [l] ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοί, ἢ μὴ ὡς δεῖ, [m] ἢ μὴ ᾧ δεῖ· κατὰ πάντα δὲ οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσι· καὶ γὰρ χαίρουσιν ἐνίοις οἷς οὐ δεῖ· μισητὰ γάρ· [n] καὶ εἴ τισι δεῖ χαίρειν τῶν τοιούτων, [o] μᾶλλον ἢ δεῖ, ϗ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. Ἡ

[l] Ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοί: hæc ita accepiſſe videntur Andronicus et Euſtratius, ut unum ſignificent, hoc modo, *aut quod magis, quam ut multitudo.* ἢ ante ὡς omittit Argyr. Vide Lamb. [m] Ἢ μὴ ᾧ δεῖ deſunt Vet. Interp. et Argyr. [n] Γρ. κἂν ἐπί τισι. [o] Πλέον ἢ προσήκει, ϗ οὐχ ὡς οἱ πολλοί. *Andr.* μᾶλλον ἢ δεῖ, ϗ ἢ ὡς οἱ πολ. CCC. μᾶλλον ἢ δεῖ ἢ ϗ &c. alii legunt.

et labuntur pauci; atque in uno, nempe in eo, quod nimium eſt: nam eſſe, aut bibere quæ fors obtulerit, quoad plenior ſis, quam naturæ neceſſitas poſtulat, nihil aliud eſt, quam modum naturæ convenientem copia ſuperare; naturalis enim cupiditas eſt id, quod deeſt, explere velle. Itaque appellantur hi *γαστρίμαργοι*, id eſt, ventri uſque ad inſaniam indulgentes, tanquam eum præter modum implentes: ac tales quidem evadunt ii, qui ſervili admodum ingenio præditi ſunt. At vero in propriis voluptatibus complures et multis modis peccant: nam cum hujus aut illius rei amantes eo dicantur, vel quod iis rebus delectentur, quibus non oportet, vel quod nimium delectentur, vel quod ita ut vulgus, vel quod non ita ut oportet, vel quod non qua parte oportet: intemperantes omnibus in rebus modum ſuperant; nam et quibus rebus non oportet, quæ ſcilicet odio dignæ ſunt, delectantur; et, ſi maxime quibuſdam talibus rebus delectari oporteat, magis tamen quam oportet, et ita ut multitudo, delectantur. Id ergo nimi-

μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτὸν, δῆλον. Περὶ δὲ τὰς λύπας, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρίας, τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων· [p] οὐδ᾽ ἀκόλαστος, τῷ μή· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει· καὶ τὴν λύπην δὲ ποιεῖ αὐτῷ ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ, καὶ τῷ ἀπέχεσθαι τοῦ ἡδέος. Ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων, ἢ τῶν μάλιστα· καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε ἀντὶ τῶν ἄλλων ταῦθ᾽ αἱρεῖσθαι· διὸ [q] καὶ λυπεῖται, καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπῳ δὲ ἔοικε τὸ δι᾽ ἡδονὴν λυπεῖσθαι. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαίροντες, οὐ πάνυ γίνονται· οὐ γὰρ ἀνθρωπική ἐστιν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία· καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα διακρίνει τὰ βρώ-

[p] Γρ. ὁ δ᾽ ἀκόλαστος. [q] Καὶ a quibusdam abest.

um, quod in voluptatibus vertitur, esse intemperantiam, ob eamque causam esse vituperabile, perspicuum est. In doloribus autem non, ut vir fortis, sic temperans, eo quod dolores perferat; nec intemperans, eo quod non perferat, appellatur: sed eo intemperans dicitur, quod ægrius, quam debet, ferat, nullam se corporis percipere voluptatem; et vero ei dolorem affert voluptas: temperans autem dicitur cum ob id, quod se carere voluptatibus non moleste ferat, tum quod aspernetur et prætermittat id, quod jucundum est. Intemperans igitur omnia, quæ jucunda sunt, concupiscit, aut certe quæ jucundissima; atque a cupiditate trahitur, ut hæc cæteris habeat potiora: quapropter dolore angitur, et cum voluptatibus potiri non potest, et cum eas concupiscit; semper enim cum dolore cupiditas conjuncta est: tametsi absurdum videatur, propter voluptatem dolore affici. Jam qui in expetendis voluptatibus modum deserant, minusque, quam oportet, iis delectentur, raro existunt: non est enim humanus hujusmodi stupor, omni pene sensu hominem spolians: nam cætera quoque animalia pabulum a pabulo discernunt, hisque de-

ματα, καὶ τοῖς μὲν χαίρει, τοῖς δ' οὔ. Εἰ δέ τῳ μηδέν ἐστιν ἡδὺ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἑτέρου, πόῤῥω ἂν εἴη τοῦ ἄνθρωπος εἶναι· οὐ τέτευχε δὲ ὁ τοιοῦτος ὀνόματος, διὰ τὸ μὴ πάνυ γίνεσθαι. Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει· οὔτε γὰρ ἥδεται οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· οὔτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα [r] τοιούτῳ οὐδενί· οὔτε ἀπόντων λυπεῖται· οὐδ' ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως, οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ, [s] οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδενός. Ὅσα δὲ πρὸς ὑγίειάν ἐστιν, ἢ πρὸς εὐεξίαν, ἡδέα ὄντα, τούτων [t] ὀρέγεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων μὴ ἐμποδίων τούτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλὸν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ οὕτως ἔχων μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

[r] Τῶν τοιούτων οὐδενὶ C C C. ad oram. [s] Οὐδ' ἐν post ἢ δεῖ legunt CCC. et El. alii vero οὐδενί: ut Baſ. Ven. 1. 2. NC. et CCC. inter lineas. [t] Ὀρέξεται C C C. et Vet. Interp.

lectantur, illis non item. Quod ſi cui nihil ſit jucundum, nihilque inter hoc, et illud interſit, is profecto ab humanitate fuerit remotiſſimus: quoniam igitur qui talis ſit, non admodum reperitur, ſuo nomine non eſt appellatus. Temperans autem in his rebus mediocriter et moderate affectus eſt: nam neque iis delectatur, quibus maximopere intemperans, ſed offenditur potius: neque omnino quibus ex rebus capienda voluptas non eſt, ex iis capit voluptatem; neque ulla re tali vehementer delectatur: neque ſi eæ res abſint, diſcruciatur: neque eas concupiſcit, aut certe moderate, neque magis quam debet, neque quo tempore non debet, neque omnino quicquam tale. Quæcunque autem ita jucunda ſunt, ut eadem ad bonam valetudinem, vel optimum corporis habitum pertineant, ea modice, et, ut debet, concupiſcit: cæteraque jucunda, quæ his non ſunt impedimento, aut quæ ab honeſto non abhorrent, aut quibus res familiaris non exhauritur: nam qui ita animo affectus eſt, is vehementius, quam par ſit, tales voluptates amplectitur: at temperans talis non eſt, ſed rectæ rationi paret atque obtemperat.

ΚΕΦ. ιβʹ.

ΕΚΟΥΣΙΟΝ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· ὧν τὸ μὲν αἱρετὸν, τὸ δὲ φευκτόν. Καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ. Μᾶλλον [u]δὴ ἑκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον· καὶ γὰρ ἐθισθῆναι ῥᾷον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ, ἀκίνδυνοι· ἐπὶ τῶν φοβερῶν δὲ ἀνάπαλιν. Δόξειε τ' ἂν οὐχ ὁμοίως [x]ἑκούσιον ἡ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον· αὕτη μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίστησιν, ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶναι. Τῷ δὲ ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν· τὰ μὲν καθ' ἕκαστα ἑκούσια· ἐπιθυμοῦντι γὰρ καὶ ὀρεγομένῳ· τὸ δὲ ὅλον, ἧττον· οὐδεὶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἀκόλαστος

[u] Γρ. δεῖ.   [x] Φευκτὸν pro ἑκούσιον legunt El. et C C C.

CAP. XII.

VIDETUR autem intemperantia magis, quam timiditas, sponte ac voluntate suscipi: illa enim propter voluptatem, hæc propter dolorem: quorum alterum optabile est, alterum fugiendum. Ac dolor quidem naturam ejus, qui angitur, de suo statu deturbat, et interimit: voluptas autem nihil tale facit. A voluntate igitur magis pendet: eaque propter probrosior ac flagitiosior est: nam et facilius est rerum jucundarum mediocritati servandæ assuefieri: multa enim hujusmodi in vita quotidiana occurrunt; et assuescendi exercitatio ac meditatio periculo vacat; in rebus autem formidolosis contra evenit. Sed aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulares sponte nostra extimescimus: illa enim expers doloris est; hæ doloris magnitudine homines exterrent, et ne sint ipsi apud se, efficiunt, adeo ut arma abjiciant, aliaque suæ personæ indecora faciant: itaque videntur esse violentæ. Contra fit in intemperante: res enim singulares sponte ab eo suscipiuntur, nempe concupiscente, atque appetente: universum vero genus, minus: intemperans enim esse cupit

εἶναι. Τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν· ἔχουσι γάρ τινα ὁμοιότητα· πότερον δ' ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, οὐδὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. Δῆλον δ', ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου· οὐ κακῶς δ' ἔοικε μετενηνέχθαι· κεκολάσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῶν αἰσχρῶν ὀρεγόμενον, καὶ πολλὴν αὔξησιν ἔχον· τοιοῦτον δὲ μάλιστα ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ παῖς· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία, καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις. Εἰ οὖν μὴ ἔσται εὐπειθὲς καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ἐπὶ πολὺ ἥξει· ἄπληστος γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πανταχόθεν τῷ ἀνοήτῳ· καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὔξει τὸ συγγενές, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούουσι. Διὸ δεῖ μετρίας αὐτὰς εἶναι καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι· τὸ δὲ τοιοῦτον, εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον· ὥσπερ [y] γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδα-

[y] Δὲ pro γὰρ C C C. et El.

nemo. Nomen autem intemperantiæ etiam ad errata puerilia transferimus; ineſt enim in his quædam ſimilitudo: utrum autem ab utro ſit appellatum, ad inſtitutum noſtrum nihil refert. Perſpicuum illud quidem eſt, a priore poſterius eſſe nominatum: nec male ſane tranſlatio videtur eſſe facta; id enim caſtigandum et coercendum eſt, quod turpia concupiſcit, et quod impunitate amplificatur et propagatur: quales ſunt maxime cupiditas, et puer: nam etiam pueri cupiditatem tanquam vitæ ſuæ ſequuntur ducem, maximeque in his rerum jucundarum appetitio dominatur. Itaque ſi non parebit rationi, neque ſub ejus erit imperio, ſerpet et manabit latius: nam cum ſit inexplebilis rerum jucundarum appetitio, maximeque in ſtulto et amente: tum cupiditatis uſus vires ejus, quod cognatum eſt, amplificat, adeo, ut ſi magnæ ſint et vehementes cupiditates, mentem ac rationem de ſua ſede detrudere ac deturbare poſſint. Danda igitur opera eſt, ut mediocres ſint et modicæ, neque quicquam rationi adverſentur: atque hoc ipſum eſt, quod obediens et caſtigatum dicimus: ut enim puer e cuſtodis et magiſtri præſcriptio-

γωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον. Διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν· καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. Ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

ne vivere; ſic et vis hæc concupiſcendi obtemperare rationi debet. Quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi, quæ ad concupiſcendum valet: utrique enim propoſitum honeſtum eſt: appetitque temperans, quæ oportet, omnia, et quemadmodum, et quo tempore oportet: quæ quidem eſt etiam rationis lex atque inſtitutio. Ac de temperantia quidem hactenus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Δ.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. IV.

ΚΕΦ. α΄.

ΛΕΓΩΜΕΝ δ' ἑξῆς [1] περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ δὲ εἶναι περὶ χρήματα μεσότης· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος, οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν· μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις· καὶ

[1] Magn. Moral. lib. i. cap. 24. et Eud. lib. iii. cap. 4.

CAP. I.

DEINCEPS de liberalitate dicamus: videtur autem esse mediocritas in pecuniis occupata: nam laudem invenit homo liberalis, non in rebus bellicis, neque in quibus temperans, neque rursus in judiciis; sed in donatione et acceptione pecuniæ: veruntamen magis in donatione. Pecunias autem appellamus omnia, quorum æstimationem metitur nummus. Jam vero asotia (hoc est, profusio aut luxuria) et illiberalitas, sunt in pecunia nimium et parum: atque illi-

τὴν μὲν ἀνελευθερίαν προσάπτομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα σπουδάζουσι· τὴν δ' ἀσωτίαν ἐπιφέρομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες [a]τοῖς ἀκολάστοις· τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς, [1]ἀσώτους καλοῦμεν· διὸ καὶ φαυλότατοι δοκοῦσιν εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. Οὐ δὴ οἰκείως προσαγορεύονται· βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, [b]τὸ φθείρειν τὴν οὐσίαν· ἄσωτος γὰρ ὁ δι' αὐτὸν ἀπολλύμενος· δοκεῖ [c]δὲ ἀπώλειά τις αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορὰ, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος. Οὕτω δὴ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα. Ὧν δέ ἐστι χρεία τις, ἔστι τούτοις χρῆσθαι καὶ εὖ, καὶ κακῶς· ὁ πλοῦτος δέ ἐστι τῶν χρησίμων· ἑκάστῳ δ' ἄριστα χρῆται, ὁ ἔχων τὴν [d]περὶ ἕκαστον ἀρετήν· καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα, ὁ

[a] Τοῖς ἀκολάστοις abest a nostris MSS. Ven. 1. 2. et Bas. et interpretamentum esse videtur. [1] Vide Cic. lib. ii. De Finibus. [b] Τὸ φθεῖρον Cam. et Andr. [c] Γὰρ pro δὲ N C. [d] Περὶ τοῦτο pro περὶ ἕκαστον habet CCC.

beralitatem quidem semper iis ascribimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur; asotiam autem attribuimus interdum hominibus intemperantibus, profusionem cum libidine contexentes: incontinentes enim, et eos, qui in libidinem atque intemperantiam sumptus immensos faciunt, asotos (hoc est, prodigos, vel profusos, vel luxuriosos) appellamus: quare et improbissimi videntur esse: nam multis simul vitiis cooperti sunt. Non igitur proprio nomine appellantur: asotus enim proprie is videtur esse, qui uno vitio affectus est, nimirum eo, quod rem familiarem perdat et consumat: nam qui per se, suaque opera perit, is est asotus: videtur porro exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota vivendi ratio pendeat. Profusionem igitur hoc modo accipimus. Quarum autem rerum usus aliquis est, iis et recte et perperam uti liberum ac solutum est: at divitiæ in bonis utilibus numerantur: jam qui propria cujusque rei virtute præditus est, is ea re optime utitur: optime igitur et divitiis utetur is, qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum u-

ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν· οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἐλευθέριος. Χρῆσις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ δὲ λῆψις, καὶ ἡ φυλακὴ, κτῆσις μᾶλλον· διὸ μᾶλλόν ἐστι τοῦ ἐλευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν οὐ δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. Οὐκ ἄδηλον δ', ὅτι τῇ μὲν δόσει ἕπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ [e] αἰσχροποιεῖν. Καὶ ἡ χάρις τῷ διδόντι, οὐ τῷ μὴ λαμβάνοντι· καὶ ὁ ἔπαινος δὲ μᾶλλον. Καὶ ῥᾶον δὲ τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ [f] δοῦναι· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἧττον προΐενται μᾶλλον, ἢ οὐ λαμβάνουσι τὸ ἀλλότριον. Καὶ ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ διδόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες, οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινοῦνται, ἀλλ' οὐχ ἧττον εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ λαμβάνοντες οὐδὲ ἐπαινοῦνται

[e] Γρ. αἰσχροπραγεῖν. [f] Γρ. διδόναι.

sum pertinet, consecutus erit: atque hic est liberalis. Videtur autem pecuniarum usus esse, sumptus, et donatio: acceptio vero et custodia quærentis est potius, quam utentis: itaque hominis liberalis est magis, quibus largiendum est, largiri, quam et a quibus accipiendum est, accipere, et a quibus accipiendum non est, non accipere: virtutis enim proprium magis est bene mereri, quam beneficium accipere: et res honestas ac præclaras gerere magis, quam turpitudinem non admittere. Minime autem illud quidem obscurum, aut dubium est, quin et donationem, beneficium conferre, resque honestas agere: et acceptionem, beneficio affici, aut se a turpibus actionibus abstinere, comitetur. Præterea ei, qui donat, habetur gratia, non ei, qui non accipit: potiusque laus illi, quam huic tribuitur. Tum facilius est non accipere, quam dare: suum enim quisque minus libenter profundere vult, quam non accipere alienum. Deinde liberales dicuntur ii, qui largiuntur: qui non accipiunt autem, non liberalitatis, sed justitiæ potius nomine laudantur: at qui accipiunt, non

πάνυ. Φιλοῦνται δὲ σχεδὸν μάλιστα οἱ ἐλευθέριοι [g]τῶν ἀπ' ἀρετῆς· ὠφέλιμοι γάρ· τοῦτο δὲ ἐν τῇ δόσει. Αἱ δὲ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαὶ, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα· [h]καὶ ὁ ἐλευθέριος οὖν δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα, καὶ ὀρθῶς· οἷς γὰρ δεῖ, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ [i]τἄλλα ὅσα ἕπεται τῇ ὀρθῇ δόσει· καὶ ταῦτα ἡδέως ἢ ἀλύπως· τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδὺ ἢ ἄλυπον, ἥκιστα δὲ λυπηρόν. Ὁ δὲ διδοὺς οἷς μὴ δεῖ, ἢ μὴ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλὰ ἄλλος τις ῥηθήσεται. [k]Οὐδ' ὁ λυπηρῶς· μᾶλλον γὰρ ἕλοιτ' ἂν τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως· τοῦτο δ' οὐκ ἐλευθερίου. Οὐδὲ λήψεται δὲ, ὅθεν μὴ δεῖ· οὐδὲ γάρ ἐστι τοῦ μὴ τιμῶντος τὰ χρήματα ἡ τοιαύτη λῆψις. Οὐκ ἂν εἴη δὲ, οὔτ'

[g] Τῶν ἀπ' ἀρετῆς, puto ſubaudiri φιλουμένων potius quam ὄντων. *Lamb.* τῶν ἀπ' ἀρ. deſunt El. et C C C. [h] Ita Heſiodus Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. ver. 354.

Δὼς ἀγαθή· ἅρπαξ δὲ κακὴ, θανάτοιο δότειρα.
Ὃς μὲν γάρ κεν ἀνὴρ ἐθέλων, ὅγε κἂν μέγα δώῃ,
Χαίρει τῷ δώρῳ, καὶ τέρπεται ὃν κατὰ θυμόν.

[i] Γρ. τῶν ἄλλων. [k] Οὐδ' ὁ διδοὺς λυπηρῶς CCC. ὁ λυπηρὸς El. Ven. 1. et 2.

admodum ſane laudantur. Jam vero omnium hominum, qui virtutis nomine cari ſunt, maxime diliguntur liberales: nam proſunt aliis: hoc autem in donatione ſitum eſt. Actiones autem ex virtute, et honeſtæ ſunt, et honeſti gratia ſuſcipiuntur: dabit igitur liberalis honeſti cauſa, et recte dabit: nam et quibus dandum eſt, et quantum, et quo tempore, et cætera omnia adhibebit, quæ rectam dandi rationem conſequuntur: eaque libenter et jucunde præſtabit, aut certe non gravate: nam quod virtuti convenienter geritur, aut jucundum eſt, aut a moleſtia vacuum, moleſtum autem minime. At qui dat vel quibus dandum non eſt, vel non honeſti gratia, ſed aliqua alia cauſa impulſus, hic non eſt liberalis, ſed aliquo alio nomine appellabitur. Atque adeo ne is quidem, qui gravate dat: hic enim pecuniam honeſtis actionibus anteponet, quod minime convenit liberali. Nec vero unde non oportet, accipiet liberalis: nam hoc accipiendi genus non eſt ejus, qui pecuniam nihil æſtimat. Nec erit in poſcendo procax; non

αἰτητικός· οὐ γάρ ἐστι τοῦ εὖ ποιοῦντος εὐχερῶς εὐεργετεῖσθαι· ὅθεν δὲ δεῖ, λήψεται· οἷον ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων, οὐχ ὡς καλὸν, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον, ὅπως ἔχῃ διδόναι. Οὐδὲ ἀμελήσει τῶν ἰδίων, βουλόμενός γε διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν. Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα ἔχῃ διδόναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ [l] οὗ καλόν. Ἐλευθερίου δέ ἐστι σφόδρα καὶ τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ ἐλάττω· [m] τὸ γὰρ μὴ ἐπιβλέπειν ἐφ' ἑαυτὸν, ἐλευθερίου. Κατὰ τὴν οὐσίαν δ' ἡ ἐλευθεριότης λέγεται· οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος ἕξει· αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν δίδωσιν. Οὐθὲν δὴ κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τὸν τὰ ἐλάττω διδόντα, ἐὰν ἀπὸ ἐλαττόνων διδῷ. [n] Ἐλευθεριώτεροι δὲ εἶναι δο-

[l] Ὅπου pro οὗ C C C. et El. [m] Τὸ γὰρ μὴ πρὸς τὴν οἰκείαν χρείαν ὁρᾶν τῆς μεγίστης ἐλευθεριότητος σημεῖόν ἐστιν: *Utilitatem quippe suam negligere, maximæ liberalitatis signum est.* Andr. [n] In hunc sensum sunt verba Socratis ad Cephalum Plat. lib. i. De Repub. Ἐμοὶ ἔδοξας οὐ σφόδρα ἀγαπᾶν τὰ χρήματα· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὡς τοπολὺ οἳ ἂν μὴ αὐτοὶ κτήσωνται· οἱ δὲ κτησάμενοι, διπλῇ ἢ οἱ ἄλλοι ἀσπάζονται αὐτά. Ὥσπερ γὰρ οἱ ποιηταὶ τὰ αὑτῶν ποιήματα, καὶ οἱ πατέρες τοὺς παῖδας ἀγα-

enim hominis est benefici, facile beneficium accipere: accipiet tamen unde debebit: verbi gratia, de suis bonis, et fructibus: non quod honestum sit, sed quod necessarium, ut habeat dandi facultatem. Nec suam rem familiarem negliget, quippe qui velit ex hac aliquibus commodare, eisque suppeditare, quæ desiderant. Neque quibuslibet largietur, ut suppetat ei quod largiri possit, quibus oportet, et quo tempore, et ubi honestum est. Magnopere autem proprium est hominis liberalis, ita in dando modum superare, ut sibi pauciora relinquat: nam sui rationem non habere, liberalis est. Jam vero ex facultatibus et penditur et appellatur liberalitas: non enim in multitudine eorum, quæ dantur, sed in habitu ejus, qui dat, sita vis est liberalitatis: hic autem dat pro facultatibus. Nihil ergo prohibet eum esse liberaliorem, qui pauciora donet, si modo ex paucioribus donet. Videntur porro libe-

κοῦσιν οἱ μὴ κτησάμενοι, ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν οὐσίαν· ἄπειροί τε γὰρ τῆς ἐνδείας· καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὑτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί. Πλουτεῖν δ' οὐ ῥᾴδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε ληπτικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικὸν, προετικὸν δὲ, καὶ μὴ τιμῶντα [o]δι' αὐτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως. Διὸ καὶ [p]ἐγκαλεῖται τῇ τύχῃ, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες ἥκιστα πλουτοῦσι. Συμβαίνει δὲ οὐκ ἀλόγως τοῦτο· οὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν, μὴ ἐπιμελούμενον, ὅπως ἔχῃ· ὥσπερ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [q]Οὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ, οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· οὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα· καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, οὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν· ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν οὐ-

σῶσι, ταύτῃ τε δὴ καὶ οἱ χρηματισάμενοι, περὶ τὰ χρήματα σπουδάζουσιν, ὡς ἔργον ἑαυτῶν, καὶ κατὰ τὴν χρείαν, ἧπερ οἱ ἄλλοι. Χαλεποὶ οὖν καὶ ξυγγενέσθαι εἰσὶν, οὐδὲν ἐθέλοντες ἐπαινεῖν ἀλλ' ἢ τὸν πλοῦτον. [o] Γρ. δι' αὐτόν. [p] Γρ. ἐγκαλεῖται ἡ τύχη. [q] Γρ. οὐ μέν.

raliores eſſe, qui ſuas facultates non quæſiverunt, ſed ab aliis partas acceperunt: egeſtatis enim incommodum non ſunt experti: præterea ſua cuique facta ſunt cariora, ut parentibus et poetis. Difficile eſt autem liberalem divitem eſſe, quippe qui nec ad accipiendum ſit attentus, nec ad cuſtodiendum pertinax, ſed ad profundendum facilis ac paratus, et pecuniam non propter ſe ſed beneficii conferendi cauſa, magni æſtimans. Idcirco et vulgus criminari fortunam ſolet, quod minime omnium divites ſunt, qui divitiis et copiis rei familiaris ſunt digniſſimi. Sed hoc non temere contingit: neque enim fieri poteſt, ut pecuniis abundet is, qui nullam diligentiam, ut pecunioſus ſit, adhibet: quemadmodum neque quicquam aliud ſine ſtudio ac diligentia comparatur. Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut cæteris id genus honeſti formulis neglectis, dabit: non enim jam liberalitati convenienter ageret: et, ſi ſumptum in hæc faceret, unde impenderet in ea, quæ ſumptum deſiderant, non haberet: eſt enim is liberalis (ut diximus) qui et

σίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, ἄσωτος. [1]Διὸ τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. Τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις· καὶ ταῦτα ἡδέως. Καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω οὔσης μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ· ἕπεται γὰρ τῇ ἐπιεικεῖ δόσει ἡ τοιαύτη λῆψις· ἡ δὲ μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. Αἱ μὲν οὖν ἑπόμεναι, γίγνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δὲ ἐναντίαι, δῆλον ὡς οὔ. Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, [2]λυπηθήσεται, μετρίως δὲ, καὶ ὡς δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ,

[1] Διὰ τοῦτο τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους, καί τοι πολλὰ καὶ ἄμετρα διδόντας. *Andr.* [2] Γρ. λυπήσεται.

pro facultatibus, et quas in res oportet, ſumptum facit: qui autem modum tranſit, aſotus. Itaque reges, aſotos dicere non ſolemus: rerum enim, quas poſſident, vim et copiam, non videtur eſſe facile donationibus et ſumptibus ſuperare. Quoniam igitur liberalitas, mediocritas eſt, quæ in dandis et accipiendis pecuniis vertitur: largietur et impendet liberalis in eas res, in quas debet, et quantum debet, non aliter in parvis, quam in magnis; atque hæc faciet libenter et jucunde. Præterea unde et quantum accipere debet, accipiet: nam cum virtus hæc mediocritas ſit ad utrumque pertinens, utrumque, quemadmodum debet, adminiſtrabit: bonam enim donationem ſimilis conſequitur acceptio: quæ autem ſimilis non eſt, contraria eſt. Quæ igitur ſe mutuo conſequuntur, ſimul in eodem ineſſe poſſunt: contrarias in eodem ineſſe non poſſe, perſpicuum eſt. Quod ſi ei evenerit, ut contra atque oporteat, aut præter honeſtum, ſumptum faciat, ægre feret ille quidem, ſed modice, et quemadmodum debet: virtutis eſt enim, et quibus rebus, et quomodo lætandum

καὶ ὡς δεῖ. Καὶ εὐκοινώνητος δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα· δύναται [t] γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γε τὰ χρήματα· [u] καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἴ τι δέον μὴ ἀνάλωσεν, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δέον τι ἀνάλωσε· καὶ [x] τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος. Ὁ δ' ἄσωτος καὶ ἐν τούτοις διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἥδεται ἐφ' οἷς δεῖ, οὔτε ὡς δεῖ· οὔτε λυπεῖται· ἔσται δὲ προϊοῦσι φανερώτερον. Εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσίν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία· καὶ ἐν δυσίν, ἐν δόσει καὶ λήψει· καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν δόσιν τίθεμεν. Ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, τῷ διδόναι καὶ

[t] Οὖν pro γὰρ Zuing. habet. [u] Τὸ μὲν γὰρ δαπανῆσαί ποτε παρὰ τὸ δέον, περὶ χρήματά ἐστιν ἡ ζημία, καὶ οὐ τοσοῦτον λυπεῖ τὸν ἐλευθέριον· τὸ δὲ μὴ εἰς τὸ δέον δαπανῆσαι, περὶ τὸ δέον καὶ τὴν ἀρετὴν ἡ ζημία γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον λυπεῖ· ὥστε οὐδὲ τὴν Σιμωνίδου δέχεται παραίνεσιν, τἀναντία ὑποτιθεμένου. *Nam cum aliquid, quod non necesse est, consumpserit, pecuniarum damnum patitur, quod non ita tangit liberalem; at si aliquid, ubi necesse est, non consumpserit, in officio peccat, ideoque hoc virtutis damnum est: ac propterea magis dolet: quare nec Simonidis admittit consilium, qui contra suadet.* Andr. [x] De Simonidis poetæ sordibus hæc scribit Plutarch. in lib. εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. Σιμωνίδης ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτῷ φιλαργυρίαν, ὅτι τῶν ἄλλων ἀπεστερημένος διὰ τὸ γῆρας ἡδονῶν, ὑπὸ μιᾶς ἔτι γηροβοσκεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ κερδαίνειν. *Simonides eum ob avaritiam culpantibus respondit, se per senectutem reliquis spoliatum voluptatibus, unica lucrandi oblectatione gravem recreare ætatem.* Vide ejusdem lib. περὶ τῶν ὑπὸ θείου βραδέως τιμωρουμένων. Athen. lib. xiv. et Stob. λόγῳ η'.

et dolendum est, lætari ac dolere. In re autem pecuniaria facilem se ac commodum præbet liberalis: quoniam igitur pecuniam contemnit, ad accipiendum injuriam expositus est: magis tamen gravatur, se, cum res postularet, sumptum non fecisse, quam, cum facere non oporteret, fecisse, moleste fert: neque ei probatur Simonides. Prodigus autem etiam in his offendit: nam neque gaudet, neque dolet quibus, aut quomodo debet: quod ex iis, quæ posterius dicentur a nobis, planum fiet. Atque hoc quidem jam diximus, profusionem et illiberalitatem, nimium esse et parum: idque utrumque in duobus consistere, in donando scilicet, et accipiendo: nam et sumptum in genere donationis locamus. Ac profusio quidem donando,

μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθερία, τῷ διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δ' ὑπερβάλλει, [y] πλὴν ἐπὶ μικροῖς. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ [z] συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥάδιον μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι διδόναι· ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἡ οὐσία τοὺς διδόντας ἰδιώτας· οἵπερ καὶ δοκοῦσιν ἄσωτοι εἶναι. [a] Ἐπεὶ ὅγε τοιοῦτος [b] δόξαι ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου· εὐίατός τε γάρ ἐστι καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, καὶ ὑπὸ

[y] Lambinus τὸ πλὴν vertit *præterquam:* ſed, ni fallor, male. Pro nobis aperte facit Euſtrat. cujus hæc ſunt verba: πλὴν ἐπὶ μικροῖς, οὗτοι ἐπονείδιστοί εἰσιν, οἷον καὶ οἱ μικροκλέπται καλούμενοι· οἱ γὰρ ἐν τῷ τὰ μεγάλα λαμβάνειν ὑπερβάλλοντες, οἷοί εἰσι καὶ οἱ τύραννοι, ἄπληστοι, καὶ πλεονέκται, καὶ ἄδικοι, καὶ ἀσεβεῖς, οὐκ ἀνελεύθεροι καλοῦνται. *Cæterum in parvis rebus, cujuſmodi ſunt, qui parvos quæſtus ſordide conquirunt, paucorumque compilatores ac raptores dicuntur: nam qui in magnis accipiendis excedunt, quales ſunt tyranni, inſatiabiles potius, alienorum uſurpatores, et injuſti, atque impii, quam illiberales dicuntur.* [z] Nam cum aſotiæ ſit proprium, multa largiri et nihil accipere; certe ſi profundat, et nihil accipiat, ad extremam redigetur inopiam; neque duæ iſtæ actiones diu conjunctæ manebunt, ſed cito decoxerit hunc in modum aſotus. Inquit igitur Ariſt. actiones aſoti geminæ non admodum conjunguntur, hoc eſt, raro ſimul in uno eodemque reperiuntur, quoniam plerumque cum actione profuſe largiendi conjungitur actio a quibuſvis per fas nefaſque accipiendi. Sunt alii (ut Ven. 1. 2. Baſ. El. et NC.) qui legunt οὐ πάνυ συναύξεται, hoc eſt, aſotia, cum diu durare nequeat propter immodicam profuſionem, certe multum augeri et altas radices agere non poterit. *Zuing.* συνδιασώζεται, *una conſervantur,* in quibuſdam legi admonet Turnebus. [a] Ἐπειδ' ὅγε *Zuing.* [b] Γρ. δόξειεν.

et non accipiendo modum ſuperat, accipiendo autem deſerit: illiberalitas vero donando modum deſerit, accipiendo ſuperat, tamen in parvis. Ea igitur, quæ profuſionis propria ſunt, non admodum copulantur, neque una augeſcunt: non enim facile eſt eum, qui a nemine accipiat, omnibus donare: nam celeriter deficiunt eos facultates, qui cum ſint privati, plus æquo largiuntur: qui quidem et aſoti videntur eſſe. Deinde hic talis videtur non paulo melior eſſe avaro: facile enim poteſt ad ſanitatem reverti et

τῆς ἀπορίας, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται ἐλθεῖν· ἔχει γὰρ τὰ τοῦ ἐλευθερίου· καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει· οὐδέτερον δ' ὡς δεῖ, οὐδ' εὖ. Εἰ δὴ τοῦτο ἐθισθείη, ἤ πως ἄλλως μεταβάλλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος· δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ. Διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος τὸ ἦθος· οὐ γὰρ μοχθηροῦ, οὐδὲ ἀγεννοῦς, τὸ ὑπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἠλιθίου δέ. Ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὠφελεῖ πολλούς, ὁ δ' οὐθένα· ἀλλ' οὐδὲ αὑτόν. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καί εἰσι κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι. Ληπτικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, [c] εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι· ταχὺ γὰρ ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα.

[c] Εὐχερῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιεῖν legunt Andr. El. et C C C. et δύνασθαι omittunt.

ætatis maturitate correctus, et inopia coactus: potest etiam ad mediocritatem pervenire: in eo enim insunt ea omnia, quæ conveniunt liberali; nam et donat, et non accipit: sed neutrum neque ut debet, neque bene. Quod si huic rei assuescat, aut aliqua alia ratione immutetur, jam fit liberalis: nam et quibus erit dandum, dabit, neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non male moratus esse videtur: non enim improbi, neque humilis aut degeneris hominis est, sed stulti potius, largiendo et non accipiendo modum superare. Qui autem hoc modo prodigus est, is avaro multo melior videtur esse, cum propter eas causas, quas diximus, tum quod hic juvat multos, ille neminem, atque adeo ne se ipsum quidem. Sed plerique prodigi, quemadmodum a nobis dictum est, et unde non debent, accipiunt, et eo ipso sunt illiberales. Efficiuntur autem ad accipiendum faciles ac propensi, propterea quod cum sumptus facere velint, hoc assequi non facile possunt: nam cito deficiunt eos rei familiaris copiæ. Aliun-

Ἀναγκάζονται ὧν ἑτέρωθεν πορίζειν· ἅμα δ' καὶ διὰ τὸ μηθὲν τοῦ καλοῦ φροντίζειν, ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνουσι· διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δ' πῶς, ἢ πόθεν, οὐθὲν αὐτοῖς διαφέρει. Διόπερ οὐδ' ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσιν· οὐ γὰρ καλαὶ, οὐδὲ τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὓς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν; τοῖς δὲ [d]κόλαξιν, ἤ τινα ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι, πολλά. Διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί· εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι· καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσιν. Ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γενόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὼν δ' ἐπιμελείας, εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἄν. Ἡ δ' ἀνελευθερία ἀνίατός ἐστι· δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν·

[d] Κολάζουσι El.

de igitur, quam de suo, largiri aliis et suppeditare coguntur: simulque quia nullam honesti rationem ducunt, sine religione, nulloque discrimine undique corradunt: largiendi enim cupiditate flagrant: quomodo, aut unde largiantur, susque deque habent. Quare ne liberales quidem sunt eorum donationes: nam nec honestæ sunt, nec honesti causa fiunt, nec ut par est: sed interdum quos homines oporteat in paupertate ætatem agere, hos collocupletant: et cum iis, qui temperatis et probatis sint moribus, nihil donent, in assentatores, aliarumve voluptatum ministros, multa largiter effundunt. Itaque et plerique eorum sunt intemperantes: nam cum facile impendant, etiam in res obscœnas, et ab intemperantia natas, sumptuosi sunt: et quia vitam suam honesti regula non dirigunt, ad voluptates propensiores evadunt. Prodigus igitur si custode et magistro careat, in hæc delabitur: alicujus autem cura et diligentia nixus, ad mediocritatem, et ad id, quod oportet, perveniat. Illiberalitas autem atque avaritia, insanabilis est: videtur enim senectus et omnis imbecillitas illibera-

καὶ συμφυέστερον τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας· οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. Καὶ διατείνει δὲ ἐπιπολὺ, καὶ πολυειδές ἐστι· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι· ἐν δυσὶ γὰρ οὖσα, τῇ τε ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. [1]Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷον φειδωλοὶ, γλίσχροι, κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δὲ ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν, οἱ μὲν διά τινα ἐπιείκειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχρῶν· δοκοῦσι γὰρ ἔνιοι, ἤ φασί γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε ἀναγκασθῶσιν αἰσχρόν τι πρᾶξαι. Τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος, ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηθενὶ ἂν δοῦναι. Οἱ δ' αὖ διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν

[1] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 25.

les efficere: eaque magis in hominibus innaſcitur, quam profuſio: nam plerique omnes pecuniæ ſtudio ducuntur potius, quam ad largiendum prompti ſunt. Tum etiam latiſſime manat, et eſt multiplex: multa enim genera multique modi avaritiæ videntur eſſe: cum enim in duabus rebus vertatur, et in dando infra modum, et in ſupra modum accipiendo, haudquaquam integra ineſt in omnibus, ſed interdum divellitur ac ſejungitur; aliique reperiuntur, qui accipiendo modum ſuperant, alii qui dando deſerunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, ſordidi; omnes hi in largiendo modum deſerunt: ſed aliena nec appetunt, nec accipere volunt, alii quidem æquitate et bonitate quadam, rerumque turpium cavendarum ſtudio adducti: videntur enim nonnulli, aut certe dicunt, ſe idcirco ſua ſervare ac tenere, ut ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero eſt et cuminiſector, et quiſquis talis eſt, qui ex eo nomen traxit, quod ſupra modum a dando abhorreat. Alii autem metu deterriti ſe a rebus alienis abſti-

ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥᾴδιον τὸ αὐτὸν μὲν τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὑτοῦ ἑτέροις μή. Ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς, τὸ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι. Οἱ δ᾽ αὖ κατὰ τὴν λῆψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷον οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοὶ, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταὶ, [f] καὶ τὰ μικρὰ ἐπὶ πολλῷ· πάντες γὰρ οὗτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. Κοινὸν δ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἡ αἰσχροκέρδεια φαίνεται· πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους, καὶ τούτου μικροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. Τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα, [g] μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδὲ ἃ δεῖ, [h] οὐδὲ λέγομεν ἀνελευθέρους, οἷον τοὺς τυράννους, πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας, ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον, καὶ ἀσε-

[f] Καὶ ἐπὶ μικρῷ, καὶ ἐπὶ πολλῷ, legendum ſuſpicabar : nunc video ita et Vet. Interp. legere. Igitur *ſive parvo ſive magno fœnore* pecuniam ſuam locet aliquis, ſordidus et turpis lucri cupidus habendus eſt. *Mur.* Huic opinioni favet El. qui legit καὶ ἐπὶ πολλῷ. Eorum, qui pro recepta lectione contendunt, alii ſubintelligi volunt διδόντες, ut ſenſus ſit : et *qui res dant parvas, magnam mercedem accepturi :* alii vero λαμβάνοντες, ut ſignificet, et *qui magno pretio* (ſc. dignitatis et famæ damno) *parva accipiunt.* Hujuſmodi ſunt ſcurræ, cæterique turpis artificii homines. Vide Zuing. et Vict. [g] Μὴ ὅθεν δὲ δεῖ noſtri MSS. [h] Οὐ λέγομεν NC. et Ven. 1. 2.

nent, proinde quaſi non ſit facile, eum, qui aliena tollat, ſua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alii rurſus in accipiendo ſunt nimii, quia undique et quidlibet accipiunt : quales ſunt ii, qui illiberales operas præſtant, ſordidaſque artes exercent, et lenones, et omnes hujus notæ homines, et fœneratores, et ii, quibus exiguum lucrum magna mercede conſtat : hi enim omnes a quibus non debent, et quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur eſſe lucri turpitudo : omnes enim propter quæſtum, eumque exiguum, turpitudinem ac dedecus ſubeunt. Nam qui magna, et a quibus, et quæ non debent, auferunt, quales ſunt tyranni, qui urbes evertunt, templaque expilant; eos non avaros, ſed improbos potius, et impios, et injuſtos

βεῖς, καὶ ἀδίκους. Ὁ μέν τοι κυβευτὴς, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ λῃστὴς, τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν· αἰσχροκερδεῖς γάρ· κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφότεροι πραγματεύονται, καὶ ὀνείδη ὑπομένουσι· καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους, ἕνεκα τοῦ λήμματος· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδόναι. Ἀμφότεροι δὴ ὅθεν οὐ δεῖ κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς· καὶ πᾶσαι δὴ αἱ τοιαῦται λήψεις ἀνελεύθεροι. Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται· μεῖζόν τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτην ἁμαρτάνουσιν, ἢ κατὰ τὴν λεχθεῖσαν ἀσωτίαν. Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακιῶν, τοσαῦτ' εἰρήσθω.

ΚΕΦ. β'.

ΔΟΞΕΙΕ[1] δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν· δοκεῖ γὰρ καὶ αὐτὴ περὶ χρήματά τις

[1] Γρ. δόξαι.

dicimus. Jam aleator, et grassator, qui obvios spoliat, et latro, in numero illiberalium sunt habendi: nam turpem quæstum consectantur: quæstus enim causa utrique in negotio versantur, et dedecora ignominiasque perferunt: atqui hi quidem lucri gratia maximis in periculis versantur; illi ab amicis, quibus donare debebant, lucrum faciunt. Utrique igitur, quoniam ab iis, a quibus non debent, lucrum captant, turpis quæstus studiosi dicendi sunt: omnesque tales accipiendi rationes et viæ sunt illiberales. Merito autem illiberalitas liberalitati contraria esse dicitur: nam cum malum sit profusione majus, tum facilius ac sæpius in hac, quam in illa, quam diximus, profusione homines offendunt. Ac de liberalitate quidem, iisque vitiis, quæ cum ea pugnant, hactenus.

CAP. II.

SEQUITUR ut et de magnificentia differamus: nam ea quoque virtus quædam videtur esse in pecuniis

ἀρετὴ εἶναι· οὐχ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ [k]τὰς δαπανηρὰς μόνον. Ἐν τούτοις δ' ὑπερέχει τῆς ἐλευθεριότητος μεγέθει· καθάπερ γὰρ τοὔνομα αὐτὸ ὑποσημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπουσα δαπάνη ἐστί. Τὸ δὲ μέγεθος πρός τι· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα τριηράρχῳ καὶ [l]ἀρχιθεώρῳ. Τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐν ᾧ, [m]καὶ ἅ. Ὁ δὲ ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷον τὸ,

—[n]πολλάκι δόσκον ἀλήτῃ·

ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, οὕτως· ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπὴς, ἐλευθέριος· ὁ δὲ ἐλευθέριος, οὐθὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής. Τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως ἡ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέπεια καλ-

[k] Τὰ δαπανηρὰ forte, præcipue cum addat ἐν τούτοις. *Mur.* [l] Ἀρχιθεωρῷ Baf. et Ven. 1. fervato accentu fimplicis vocabuli θεωρός. Noftrum accentum tueri poffumus aliis fimilibus, ut funt ἀρχίατρος, ἀρχιστράτηγος. *Sylb.* [m] Γρ. περὶ ἅ. περὶ ὅ El. et C C C. Hæc lectio Mureto placuit, qui vult ἐν ᾧ καὶ περὶ ὅ, ὡς παραλλήλω dici. [n] Verba funt Ulyffis ftipem ab Antinoo petentis. Odyff. ρ'. ver. 420.

occupata: verum non, ut liberalitas, ad omnes pecuniarias actiones, fed ad fumptuarias duntaxat pertinet. In his autem liberalitatem magnitudine fuperat: nam ut nomen ipfum fubindicat, fumptus eft in rebus amplis et magnis decorus. Magnitudo autem ad aliquid refertur: neque enim fumptus idem trierarchum decet, et fpectaculorum præfectum. Decorum igitur et perfonæ, quæ impendit, et rei in quam impendit, et pecuniæ quæ impenditur, fpectatur. Qui autem fumptus facit in res parvas, vel mediocres pro earum rerum dignitate, is non dicitur magnificus: ut qui dicebat,

—*mendicoque vago dare fæpe folebam:*

fed is demum, qui in res magnas: nam qui magnificus eft, idem eft liberalis; fed qui liberalis eft, non continuo eft magnificus. Hujus autem talis habitus id, quod eft parum, indecora parfimonia ap-

λεῖπαι· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία· καὶ ὅσαι τοιαῦται ἐχ ὑπερβάλλεσαι τῷ μεγέθει περὶ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς ἐ δεῖ, λαμπρυνόμεναι. Ὕςερον ᾗ περὶ αὐτῶν ἐρῦμεν. Ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς, ἐπιςήμονι ἔοικε· τὸ πρέπον γὰρ δύναται θεωρῆσαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς· ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὁρίζεται, καὶ ὧν ἐςιν. [o]Αἱ δὴ τῦ μεγαλοπρεπῦς δαπάναι, μεγάλαι καὶ πρέπυσαι· τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ ἔργα· οὕτω γὰρ ἔςαι μέγα δαπάνημα [p]καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ. Ὥςε τὸ μὲν ἔργον τῆς δαπάνης ἄξιον δεῖ εἶναι· τὴν δὲ δαπάνην, τῦ ἔργυ, [q]ἢ καὶ ὑπερβάλλειν. Δαπανήσει [r]δὴ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς τῦ καλῦ ἕνεκα· κοινὸν γὰρ τοῦτο ταῖς ἀρεταῖς· καὶ ἔτι ἡδέως καὶ προετικῶς, ἡ γὰρ

[o] Illud αἱ non referendum cenſeo ad ſubſequens nomen δαπάναι, ut cæteri omnes faciunt: ſed ad id, quod anteceſſit ἐνέργειαι, ut ſignificet proprias magnifici ἐνεργείας eſſe ſumptus magnos et decoros. *Mur.* [p] Εἰ pro καὶ habent Lamb. et Zuing. [q] Εἰ δὲ δεῖ τὸ ἕτερον ὑπερβάλλειν, τὸ ἔργον· τοῦτο γὰρ μᾶλλον προσήκει τῷ μεγαλοπρεπεῖ. *Quod ſi alterum neceſſe erit excedere, id opus erit: hoc enim magis convenit magnifico.* Andr. [r] Ita noſtri MSS. et Andr. γρ. δέ.

pellatur: nimium, operaria quædam in ſumptu faciendo inſolentia, et elegantiæ inſcientia: et quotquot ſunt tales vitiorum appellationes, quæ modum ſuperant non magnitudine ſumptus, quem faciunt; ſed quod in iis rebus ſplendorem oſtentant, in quibus, et quomodo non oportet. Verum de iis poſterius dicemus. Magnificus autem homini ſcienti ſimilis eſt: et decorum enim animo cernere, et magnos ſumptus concinne facere poteſt: namque (ut initio diximus) omnis habitus actionibus, iiſque rebus, quarum eſt habitus, terminatur. Sumptus autem viri magnifici, magni, ſunt et decori: talia quoque ſunt ejus opera: ſic enim ſumptus magnus erit, et ad opus accommodatus, ac decorus. Itaque oportet opus ſumptu dignum eſſe, et opere ſumptum, aut etiam ſuperiorem. Hæc etiam talia vir magnificus impendet honeſti gratia; hoc enim omnium virtutum commune eſt: et præterea jucunde, ac prolixe; nam ſubtilius rationes ſubducere, et omnia ad calcu-

ἀκριβολογία, μικροπρεπές. Καὶ πῶς κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον, σκέψαιτ' ἂν μᾶλλον, ἢ [s] πόσου, καὶ πῶς ἐλαχίστου. Ἀναγκαῖον [t] δὴ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι· καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανήσει ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ· ἐν τούτοις δὲ τὸ μέγα τοῦ μεγαλοπρεποῦς, [u] οἷον μέγεθος. Περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης, καὶ ἀπὸ τῆς ἴσης δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει μεγαλοπρεπέστερον· οὐ γὰρ ἡ

[s] Γρ. πόσου καὶ πῶς ἐλάχιστον: minus recte. *Caſaub.* [t] Δὲ El. et Andr. [u] Sic habent libri vulg. Οἷον μέγεθος. περὶ ταῦτα δὲ τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης. Locus eſt aliquanto obſcurior: ego autem verba ſic connecto: οἷον μέγεθος τῆς ἐλευθεριότητος τῆς περὶ ταῦτα οὔσης: quorum verborum hanc ſententiam eſſe puto, conjunctis iis, quæ proxime antecedunt: *In iis, quæ agit liberalis, quicquid eſt magnum, magnifici eſt: ut magnitudo liberalitatis, quæ in his verſatur.* Quod ſimile eſt, ut ſi diceret, magnificentiam eſſe quandam liberalitatis magnitudinem: quam ſententiam videtur probaſſe D. Thomas: eandemque expreſſiſſe Argyropylus. Interpunctio autem, quæ adhibetur inter vocem μέγεθος, et præpoſitionem περὶ, tollenda erit, ſi hæc ſententia placebit. Sed M. Antonius Muretus, homo judicii limatiſſimi, ingeniique acerrimi, exiſtimat interpunctum illud eſſe retinendum: ea autem, quæ ſtatim ſequuntur, mendo non vacare, atque adeo ſic eſſe corrigenda: περὶ ταὐτὰ δὲ τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει, id eſt, *Cum in eiſdem autem verſetur liberalitas, in quibus magnificentia, tum ab eodem ſumptu opus efficiet,* &c. Quam ſcripturam poſtea reperi in codice manuſcripto Pontificis Marcelli II. *Lamb.* Ita hunc locum explicat Andr. Δαπανᾷ γὰρ ὁ μεγαλοπρεπὴς ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ἐλευθέριος· μεγάλα δὲ καὶ μεγάλων ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τοῦ μεγαλοπρεποῦς· πολλάκις γὰρ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ὁ μεγαλοπρεπὴς οὐ τὸ αὐτὸ ἔργον ποιεῖ τῷ ἐλευθερίῳ, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστερον.

lum revocare, hominis eſt parſimoniam indecoram conſectantis. Atque etiam quo modo opus quam pulcherrimum, et quam maxime decorum potius, quam quanti, et qua ratione minimo efficiatur, cogitabit. Neceſſario quoque liberalis erit vir magnificus, impendet enim etiam liberalis et quæ oportet, et ut oportet: ſed in his quicquid magni eſt, magnifici proprium eſt, nempe magnitudo atque amplitudo. Cum autem in iiſdem verſetur liberalitas, atque magnificentia, pari impenſa vir magnificus opus efficiet, quod magnificentia præſtet: non enim eadem

αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου· [x] κτῆμα μὲν γὰρ τὸ πλείστου ἄξιον καὶ τιμιώτατον, οἷον χρυσός· ἔργον δέ, τὸ μέγα καὶ καλόν· τοῦ γὰρ τοιούτου ἡ θεωρία θαυμαστή· τὸ δὲ μεγαλοπρεπές, θαυμαστόν. Καὶ ἔστιν [y] ἀρετὴ ἔργου, [z] μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει. Ἔστι δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια, οἷον τὰ περὶ τοὺς θεούς, [a] ἀναθήματα καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσίαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτίμητά ἐστιν· οἷον εἴ που χορηγεῖν [b] οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ τριηραρχεῖν, ἢ καὶ

[x] Κτήματος μὲν γὰρ ἀρετὴ τὸ &c. ἔργου δὲ τὸ μεγ. El. Vet. Interp. et Andr. [y] Ἀρετὴ a quibusdam codd. abest. [z] Μεγαλοπρέπεια, redundat: ut enim dixit, ἀρετὴν κτήματος εἶναι ἐν τιμῇ, οὕτω καὶ νῦν λέγει τὴν τοῦ ἔργου ἀρετὴν εἶναι ἐν μεγέθει. *Mur.* [a] Distinguendum est post vocem θεούς: neque enim satis emendate diceretur, τὰ ἀναθήματα τὰ περὶ τοὺς θεούς, *dona quæ suspenduntur in templis, diisque dicantur:* ut vertit Lamb. Sed τὰ περὶ τοὺς θεοὺς vocat omnia, quæ ad Deos colendos pertinent; deinde enumerat tria eorum genera, ἀναθήματα, κατασκευάς, θυσίας. Aretinus pro ἀναθήματα, κατασκευαὶ videtur legisse ἀναθήματα, καὶ τὰ σκεύη, aut ἀναθηματικὰ σκεύη: quod si reciperemus, interpretaremur *lebetas, tripodas, pateras, aliaque vasa sacris ministeriis dicata:* sed eam scripturam non probamus; accipimusque κατασκευάς, *exstructiones templorum* et talium. Nonnunquam tamen κατασκευὴ significat etiam *supellectilem et vasa.* Mur. [b] Οἷόν τε δεῖ El. οἷόν τε Vet. Interp. et CCC.

possessionis, atque operis virtus est; nam possessionis virtus est, ut sit plurimi æstimanda, pretiosissima, et carissima, ut aurum; operis autem, ut magnitudine præstet, et pulchritudine excellat: ejus enim operis, quod tale est, spectatio admiratione spectatores afficit: quod autem magnificum est, id admirabile est. Operis igitur virtus ac præstantia est magnificentia, quæ in magnitudine consistit. Sumptus autem quidam sunt, quos amplos et honoratos dicimus, verbi gratia, ii, qui ad deos colendos pertinent, nempe donaria, et constructiones templorum, et sacrificia: itemque ea omnia, quæ in id, quodcunque divinum est, impenduntur: et quæcunque in rempublicam honestæ laudis studio conferuntur: ut sicubi ludos se splendide facere, aut triremium præfecturam de suo administrare, aut epulum præ-

ἑςιᾶν τὴν πόλιν. Ἐν ἅπασι δ', ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράττοντα ἀναφέρεται τὸ τίς ὢν, καὶ τίνων ὑπαρχόντων· ἄξια γὰρ δεῖ τούτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιοῦντι πρέπειν. Διὸ πένης μὲν οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· οὐ γάρ ἐςιν ἀφ' ὧν [c] πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δὲ ἐπιχειρῶν, ἠλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον· κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς. Πρέπει δὲ καὶ [d] οἷς τὰ τοιαῦτα προϋπάρχει δι' αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν προγόνων, [e] ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεςι· καὶ τοῖς εὐγενέσι καὶ τοῖς ἐνδόξοις, καὶ ὅσα τοιαῦτα· πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. Μάλιςα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ μεγαλοπρεπὴς, καὶ ἐν τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιςα

[c] Πολλὰ a quibusdam abest. [d] Οἷς ταῦτα pro οἷς τὰ τοιαῦτα El. τὰ τοιαῦτα *opes* exponunt Lamb. et Aquinas. Ego autem malo sequi Aspasium, et Acciaiolum, qui exponunt *talia opera*, *tales sumptus*. Mur. Huic sententiæ favet Andr. Ἔπειτα πρέπειν δοκεῖ καὶ τοῖς πολλάκις τοιαῦτα πεποιηκόσιν, ἢ ὧν οἱ πρόγονοι μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν· *sed et magis iis convenire videtur, qui sæpe talia fecerint, aut quorum magnifici majores fuerunt.* [e] Ἢ ὧν εὐθὺς αὐτοῖς legisse videtur Argyr. Mur.

here civitati putent oportere. In omnibus autem, ut dictum est, ejus, qui agit, habenda ratio est, *sc.* qui sit, et quæ sint ejus facultates: sumptus enim digni facultatibus esse debent, neque opus solum, sed etiam eum, qui facit, decere. Quocirca nemo pauper magnificus esse queat, quia non habet unde sumptus convenienter et decore facere possit: et qui conetur, stultus sit habendus, quoniam et præter dignitatem, et præter id, quod fieri oporteat, conetur: quicquid autem recte fit, id omne ex virtute fit. Decet porro magnifice facere cum eos, quibus res hujusmodi vel ipsorum labore et virtute partæ sunt, vel a majoribus, aut iis, quibus cum aliqua necessitudine conjuncti sunt, relictæ: tum honesto loco natos et claros viros: eos denique qui tali aliqua laude antecellunt: inest enim in his omnibus amplitudo quædam, et dignitas. Talis igitur est maxime vir magnificus, et in hujus generis sumptibus magnificentia, ut diximus, elucet: maximi sunt enim et honore dignissi-

γὰρ καὶ ἐντιμότατα. Τῶν δὲ ἰδίων, ὅσα εἰσάπαξ γίνηται· οἷον γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ εἰ περί τι πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζει, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ περὶ [f] ξένων δὲ ὑποδοχάς, καὶ ἀποστολάς, καὶ δωρεάς, καὶ ἀντιδωρεάς· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπής, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά. Τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον. Μεγαλοπρεποῦς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι πρεπόντως τῷ πλούτῳ· κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος· καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον δαπανᾶν, ὅσα πολυχρόνια τῶν ἔργων· κάλλιστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἑκάστοις τὸ πρέπον· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἁρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ. Καὶ ἐπὶ τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει· καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν τὸ ἐν

[f] Per ξένους non quoſlibet *hoſpites* intelligit, ſed magnos et potentes; ut reges et dynaſtas, qui, quoquo veniunt, magna pompa, magnoque et ſplendido apparatu publice excipi advenientes, et abeuntes deduci ſolent. δωρεαὶ quoque et ἀντιδωρεαὶ ad hoſpitalia munera pertinent: ſolebant enim et qui veniebant ad aliquem hoſpitem, adventu ſuo ei dona quædam offerre, et ii, qui a ſe hoſpites dimittebant, aliis quibuſdam eos remunerari. Exempla apud Homerum et Virgilium crebra ſunt. *Mur.*

mi. In privatis autem ſumptibus iis, qui ſemel fiunt, etiam locum habet: quales ſunt nuptiæ, et ſi quid ejus generis eſt, et ſi qua in re vel tota civitas ſtudioſe occupata eſt, vel ii, qui dignitate præſtant: in recipiendorum quoque hoſpitum, et dimittendorum officio, in donis et remunerationibus: non enim in ſeipſum ſumptuoſus eſt vir magnificus, ſed in rem communem et publicam. Dona autem ſimile quiddam iis rebus habent, quæ diis conſecrantur, et ante eorum ſimulacra ſuſpenduntur. Eſt etiam viri magnifici domum ita exædificare, ut ejus ſpecies divitiis conveniat (aliquid enim ex hac quoque ornamenti comparatur) et in ea opera potius pecuniam impendere, quæ diuturna ſunt futura (ſunt enim hæc pulcherrima) et in unoquoque decorum ſervare: non enim eadem diis atque hominibus conveniunt, neque eodem ſumptu fanum et ſepulchrum ædificandum eſt. Ac ſumptus quidem ſuo quiſque in genere magnus eſt: et cum ſit illud magnificentiſſimum,

μεγάλῳ μέγα· [g] ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν τούτοις μέγα. Καὶ διαφέρει τὸ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα τοῦ ἐν τῷ δαπανήματι· σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ λήκυθος ἡ καλλίστη ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικοῦ δώρου· ἡ δὲ τούτου τιμὴ, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. Διὰ τοῦτό ἐστι τοῦ μεγαλοπρεποῦς, ἐν ᾧ ἂν ποιῇ γένει, μεγαλοπρεπῶς ποιεῖν· τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐκ εὐυπέρβλητον, [h] καὶ ἔχον κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής. Ὁ δ' ὑπερβάλλων καὶ βάναυσος, τῷ παρὰ τὸ δέον ἀναλίσκειν ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται· ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων, πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέλος· οἷον [i] ἐρανιστὰς

[g] Ἐντεῦθεν pro ἐνταῦθα legendum, et vertendum esse *secundo loco*, ut sit adverb. ordinis, non loci, existimat Gruch. [h] Γρ. ὡς pro καί. [i] Tria erant conviviorum genera apud antiquos, ut patet ex Homero. Primum erat ἔρανος, sc. τὸ ἐκ συμβολῆς δεῖπνον, *cœna quæ fie bat a symbolarum collatoribus*: cum convivæ viritim aliquid in eam parandam expenderunt: fuit autem tenue ac parcum hoc convivii genus. Reliqua duo erant πολυτελῆ, magisque sumptuosa, unius hominis expensa facta; et vel fiebant ob nuptias, vel alia gravi de re: illud γάμοι, hoc εἰλαπίνην vocat Homerus. Vide Odyss. α'. ver. 226.

quod in magno magnum est: tum hic sumptus, qui in his rebus magnus est. Interest enim inter id, quod est in opere magnum, et id quod est in sumptu: nam pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam illa quidem obtinet; sed hujus pretium exiguum et illiberale est. Itaque magnifici est, cujuscunque generis opus efficiat, magnifice facere: nam nec id, quod erit ejusmodi, facile superari poterit: et sumptus magnitudini respondebit. Talis igitur est vir magnificus. Qui autem modum superat, et is, qui mechanice in sumtu faciendo insolens est, eo, ut diximus, superat, quod secus ac debet, impendit: in res enim parvas, et quæ parvum sumptum desiderant, multam pecuniam insumit, splendoremque ac magnificentiam ostentat inconcinne, atque invenuste: exempli gratia, nuptiali apparatu eos accipit, qui symbolam in cœ-

γαμικῶς ἑστιῶν· [k]καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσει, οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὗ μὲν δεῖ πολλὰ ἀναλῶσαι, ὀλίγα δαπανῶν· οὗ δ᾽ ὀλίγα, πολλά. Ὁ δὲ μικροπρεπὴς περὶ πάντα ἐλλείψει, καὶ τὰ μέγιστα ἀναλώσας, [l]ἐν μικρῷ τὸ καλὸν ἀπολεῖ· καὶ ὅ, τι ἂν ποιῇ μέλλων, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν ἐλάχιστον ἀναλώσαι· καὶ ταῦτ᾽ ὀδυρόμενος, καὶ πάντ᾽ οἰόμενος μείζω ποιεῖν, ἢ δεῖ. Εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὗται, κακίαι· οὐ μὴν ὀνείδη

[k] Καὶ τοῖς κωμῳδοῖς χορηγῶν παριοῦσι, καὶ χρήματα φιλοτίμως ἀναλίσκων ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς κοινὸν ὄφελος· ἢ ἐν ταῖς κωμῳδίαις, ἀντὶ κῳδίων, ἃ παραπετάσματα ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, πορφυρίδας ἔχειν, καθάπερ οἱ Μεγαρεῖς. *Et qui comicis ad se venientibus omnia præbet, si choragum agit: nec aliter in ludos pecunias impendit, quam si cum reipublicæ eas utilitate conferret: aut in actione comœdiæ, pro iis quibus scena vestiri solet pellibus, purpuras mavult cum Megarensibus.* Andr. [l] Πολλάκις τὰ πλείω τῆς δαπάνης ἀναλώσας, καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἤδη βλέποντος τοῦ ἔργου, ὑπ᾽ ἀκριβολογίας ἀτέλεστον ἀφίησι διὰ μικρὰν δαπάνην. *Sæpenumero cum maximam sumptuum jam partem toleraverit, et ad finem suum opus spectet, dum nimis stricte omnia ad calculum revocat, sumptus exigui causa imperfectum relinquit.* Andr.

nam dederunt: et comœdis dux chori præpositus, ad chori ingressum exornandum purpuram confert, quemadmodum facere consueverunt Megarenses. Atque hujusmodi omnia faciet non honesti, sed ostentandarum divitiarum causa, et quod se his rebus homines admiratione affecturum sperat. Et quas in res multa impendere debet, in iis sumptum exiguum faciet: ubi parva impensa desideratur, ibi largus et profusus erit. Homo autem indecore parcus in omni re modum deseret, maximaque pecunia consumpta, in parva honestum omne perdet atque exstinguet: quicquid facturus est, procrastinans, et cunctabundus efficiet: et qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit, considerabit: et in his lamentabitur et ingemiscet, omniaque se efficere majora, quam oporteat, arbitrabitur. Sunt igitur hi habitus vitia: nullam tamen turpitudinis, aut dedecoris no-

γ' ἐπιφέρουσι, διὰ τὸ μήτε βλαβεραὶ [m] τῷ πέλας εἶναι, μήτε λίαν ἀσχήμονες.

ΚΕΦ. γ'.

[l] Η ΔΕ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔοικεν εἶναι. Περὶ ποῖα δ' ἐστὶ, πρῶτον λάβωμεν. Διαφέρει δ' οὐθὲν τὴν ἕξιν, ἢ τὸν κατὰ τὴν ἕξιν, σκοπεῖν. Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι, ὁ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν· ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν αὐτὸ ποιῶν, ἠλίθιος· τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἠλίθιος, οὐδ' ἀνόητος. Μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος· [n] ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος, καὶ τούτων ἀξιῶν ἑαυτὸν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ' οὔ· ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, [o] ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν

[m] Γρ. τῶν πέλας. [l] Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 26.
[n] Γρ. Ὁ δὲ μικρῶν. [o] Ἐπεὶ τὸ καλὸν, καὶ ζῶον καὶ ἅπαν πρᾶγμα ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλὰ καὶ μέγεθος ὑπάρχειν μὴ τὸ τυχόν· τὸ γὰρ καλὸν, ἐν μεγέθει καὶ τάξει ἐστί· διὸ οὔτε πάμμικρον ἄν τι γένοιτο καλὸν ζῶον· συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη. Aristot. in lib. de Poet. cap. 7. τὸ καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι. lib. i. Polit.

tam inurunt, quia nec alteri damnum inferunt, nec admodum sunt deformes.

CAP. III.

MAGNITUDO animi autem magnis in rebus, ut et nomen ipsum declarat, elucere videtur. Ac primum sane quales sint hæ res, intelligamus. Nihil porro interest, utrum ipsum animi habitum, an eum, qui eo sit præditus, consideremus. Magno autem animo habendus videtur is, qui magna se mereri existimat, idque suo merito: qui enim præter meritum ac dignitatem id facit, stolidus est: at eorum, qui virtutem colunt, nemo stolidus est, nemo mente captus. Est igitur magno is animo, quem descripsimus: qui enim seipsum, cum parvis rebus, atque honoribus dignus sit, parvis quoque dignum judicat, hic modestus habendus est, non magnanimus: animi enim magnitudo in magnitudine sita est: quemadmodum et in magno corpore, pulchri-

μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. Ὁ δὲ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· [p] ὁ δὲ μειζόνων ἢ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος. Ὁ δ' ἐλαττόνων ἢ ἄξιος, μικρόψυχος, ἐάν τε μεγάλων, ἐάν τε μετρίων, ἐάν τε καὶ μικρῶν ἄξιος ὤν, ἔτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστα ἂν δόξειεν ὁ μεγάλων ἄξιος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ τοιούτων ἦν ἄξιος; Ἔστι δὴ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ μὲν μεγέθει ἄκρος· τῷ δὲ ὡς δεῖ μέσος· τοῦ γὰρ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. Εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, περὶ ἓν μάλιστα ἂν εἴη. [[q]Τί οὖν τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τῆς ἀξίας ληπτέον·] ἡ δ' ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά.

[p] Ὁ δὲ ἄξιος μὲν ὢν πολλῶν, πλειόνων δὲ ἀξιῶν ἑαυτὸν, οὐ πάντῃ χαῦνος. *Qui vero cum dignus sit plurimis, dignum se tamen arbitratur pluribus, non omnino elatus est.* Andr. [q] Τί οὖν τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τῆς ἀξ. ληπτ. tota hæc sententia abest a nostris MSS. Vet. Interp. et Argyr.

tudo: brevis autem staturæ homines, venusti ac lepidi sunt quidem illi, aptaque membrorum convenientia et proportione præditi, sed pulchri non item. Qui vero magna se meritum esse putat, immerito tamen, elatus ac superbus est: quisquis autem majora sibi deberi, quam quibus dignus sit, arbitratur, non continuo superbus est. Verum qui se minoribus dignum, quam mereatur, existimat, is angusto et humili animo est, sive magnis, sive mediocribus, sive parvis dignus, etiam minora sibi tribui putet oportere: maxime vero si qui magnis dignus est, iis se indignum putet: quid enim eum facturum putemus, si hisce non esset dignus? Magnanimus igitur magnitudine est ille quidem summus: sed eo, quod ita, ut oportet, de suis meritis judicat, medius: iis enim, quæ ipsius dignitati meritisque respondent, seipsum dignum judicat: alii modum superant et deserunt. Ergo si se magnis esse dignum merito existimat, et maxime, si maximis: in una re potissimum sane versabitur. Quænam igitur sit hujusmodi res, ex dignitate intelligamus: jam dignitatis nomen ad externa

μέγιστον δὲ τοῦτ' ἂν θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· τοιοῦτον δ' ἡ τιμή· μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Περὶ τιμὰς δὴ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστιν, ὡς δεῖ. [1] Καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται οἱ μεγαλόψυχοι περὶ τιμὴν εἶναι· τιμῆς γὰρ μάλισθ' οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτούς· κατ' ἀξίαν δέ. Ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς αὑτὸν, καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα· ὁ δὲ χαῦνος, πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει· οὐ μὴν τόν γε μεγαλόψυχον. Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, εἴπερ τῶν μεγίστων ἄξιος, ἄριστος ἂν εἴη· μείζονος γὰρ ἀεὶ ὁ βελτίων ἄξιος, καὶ μεγίστων ὁ ἄριστος. Τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόψυχον, δεῖ ἀγαθὸν εἶναι· καὶ δόξειε δ' ἂν εἶναι με-

[1] Καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται &c. poterant hæc et hoc modo converti: *neque vero ratio est quærenda, cur dicamus magnanimos in honore versari.* Lamb.

bona refertur. Hoc autem maximum locare debeamus, quod et diis immortalibus tribuimus, et ii omnes, qui in existimatione magna habentur, expetunt: quod est denique rerum pulcherrime gestarum præmium: at honos tale quiddam est: hoc enim est externorum bonorum maximum. In honore igitur et infamia sic se gerit, ut oportet, vir magni animi. Neque vero verbis aut ratione opus est ad docendum, viros magnanimos in honore versari: honore enim maxime magni viri se dignos esse existimant; sed pro eo ac merentur. At, qui demisso et humili animo est, is modum deserit, sive ipsius persona, sive magnanimi existimatio spectetur: superbus autem si ejus personam spectes, superat; non, si eum cum viro magnanimo conferas. Quod si magnanimus maximis sit honoribus dignus, ille profecto sit vir optimus ac præstantissimus: nam quo quisque melior est, eo majore præmio atque honore dignus est, et quidem optimus quisque maximo. Vere igitur magnanimus, vir bonus sit necesse est: atque etiam quod in quaque virtute magnum et amplum

γαλοψύχου, τὸ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ μέγα· οὐδαμῶς τ' ἂν ἁρμόζοι μεγαλοψύχῳ φεύγειν [s]παρασείσαντι, οὐδὲ ἀδικεῖν· τίνος γὰρ ἕνεκα πράξει αἰσχρὰ, ᾧ οὐθὲν μέγα; [t]Καθ' ἕκαστα δ' ἐπισκοποῦντι πάμπαν [u]γελοῖος φαίνοιτ' ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ ἀγαθὸς ὤν. Οὐκ εἴη δ' ἂν οὐδὲ τιμῆς ἄξιος, φαῦλος ὤν· τῆς ἀρετῆς γὰρ ἆθλον ἡ τιμὴ, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. Ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία, οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν· μείζους γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων. Διὰ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκαγαθίας. Μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστι. Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, [x]καὶ ὑπὸ τῶν σπουδαίων μετρίως ἡσθήσεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων, ἢ καὶ ἐλατ-

[s] Γρ. παραδιίσαντι et παραπείσαντι. Sed noſtram ſcripturam confirmat, quod idem in Probl. dicit, οἱ θέοντες θᾶττον θέουσι παρασείοντες τὰς χεῖρας. *Sylb*. Vide Vict. Var. Lection. lib. ii. [t] Γρ. καθ' ἕκαστον. [u] Γελοῖον NC. et El. [x] Γρ. καὶ ταῖς ὑπὸ τῶν σπουδ.

est, viri magnanimi eſſe videatur: neque conveniat magnanimo dimiſſis manibus fugere, neque injuriam cuiquam facere: quid eſt enim cur turpe aliquid admittat, cui nihil ſit magnum? Atque ei quidem, qui res ſigillatim inſpiciat, prorſus ridiculus eſſe videatur magnanimus, ſi non ſit idem vir bonus. Quin ne honore quidem dignus erit, ſi ſit malus et nequam: præmium enim virtutis eſt honos, et tribuitur viris bonis. Quocirca videtur animi magnitudo quaſi quoddam virtutum omnium eſſe ornamentum: nam et majores eas, amplioreſque facit, et ſine illis conſtare nullo modo poteſt: atque ob hanc cauſam qui reapſe magno ſit animo, non facile reperias: quippe qui ſine eximia quadam bonitate talis eſſe non poſſit. In honoribus igitur et ignominiis vir magni animi maxime cernitur. Ac magnis quidem honoribus, et iis, qui a viris bonis deferentur, modice delectabitur, tanquam ſuos, ſibique accommodatos, aut etiam ſua virtute minores et

τέναι· ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμή. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδέξεταί γε, τῷ μὴ ἔχειν αὐτοὺς μείζω αὐτῷ ἀπονέμειν· τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων [y] καὶ ἐπὶ μικροῖς, πάμπαν ὀλιγωρήσει· οὐ γὰρ τούτων ἄξιος· ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας· οὐ γὰρ ἔσαι δικαίως περὶ [z] αὐτόν. Μάλισα μὲν οὖν ἐσιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμάς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυνασείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως ἕξει, ὅπως ἂν γένηται· καὶ οὔτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς ἔσαι, οὔτε ἀτυχῶν περίλυπος· οὐδὲ γὰρ περὶ τιμὴν οὕτως ἔχει, [a] ὡς μέγισον ὄν· αἱ γὰρ δυνασεῖαι καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τὴν τιμήν ἐσιν αἱρετά· οἱ γοῦν ἔχοντες αὐτὰ, τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. Ὧ δὴ καὶ

[y] Καὶ μάλισα ὅταν ἐπὶ μικροῖς αὐτὸν τιμῶσιν· οἷον εἴ τις ἐτίμα τὸν Ἀχιλλέα, ὅτι καλῶς ᾔδει κιθαρίζειν. *Andr.* [z] Γρ. αὐτόν. [a] Ὡς μέγισον ὂν valet *rem quam maximam*, non ut vulgo interpretantur, *tanquam rem maximam*. Sic enim loquuntur Græci, ὡς μέγισος, ὡς κάλλισος, ὡς ἄρισος, vel ὅτι μέγισος, &c. id eſt, *quam maximus, quam pulcherrimus, quam optimus*. Lamb. οὐ γὰρ μέγισον ἡγέεται τὴν τιμὴν, καὶ οὕτω περὶ αὐτὴν ἔξει ὡς μέγισον ὄν. *Andr.*

inferiores conſecutus: virtuti enim omnibus ſuis numeris perfectæ et abſolutæ non facile par ullus honos reperiri queat. Verum tamen eos æquo animo accipiet vel ob hanc cauſam, quod illi non poſſint ei tribuere majora: eum autem honorem, qui et a quibuſlibet, et ob res parvas tribuetur, prorſus negliget atque aſpernabitur; hos enim non meretur: itemque ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum jure cadere non poterunt. Maxime igitur et potiſſimum in honoribus verſatur vir magnanimus. Verum tamen in divitiis quoque, et principatu, in omni denique ſecunda atque adverſa fortuna quicquid acciderit, in eo ſe moderatum præbebit: neque in rebus ſecundis lætitia efferetur, neque in adverſis mœrore contrahetur: nam ne in honorem quidem ſic animatus eſt, qui tamen quam maxima res eſt: principatus enim et divitiæ propter honorem ſunt optabilia; nam qui hæc bona conſecuti ſunt, his ipſis honore affici volunt. Cui igitur

ἡ τιμὴ μικρόν ἐστι, τούτῳ καὶ τἆλλα· διὸ καὶ ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι. Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλοψυχίαν· οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς· καὶ οἱ δυναστεύοντες, ἢ οἱ πλουτοῦντες, ἐν ὑπεροχῇ γάρ· τὸ δ' ἀγαθῷ ὑπερέχον πᾶν, ἐντιμότερον. Διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχοτέρους ποιεῖ· τιμῶνται γὰρ ὑπό τινων. Κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος [b] τιμητός· ᾧ δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς· οἱ δ' ἄνευ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν, οὔτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς παντελοῦς οὐκ ἔστι ταῦτα. [c] Ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταί, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες, κακοὶ γίγνονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ ῥᾴδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα· οὐ δυνά-

[b] Τιμητέος· οἷς δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦνται El. [c] Ὑπερόπται καὶ ὑβρισταί, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγαθά, γίγνονται nostri MSS. Alii ἔχοντες καλὰ καὶ ἀγαθά, γίγ. Sed, ni fallor, rectius legunt Cam. et Argyr. qui τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγ. omittunt: quod interpretamentum esse videtur. Vide Lamb.

honos in rebus parvis numeretur, huic ne cætera quidem magna erunt: ob id ipsum vero magnanimi etiam aliorum contemptores et superbi videntur esse. Videntur autem res secundæ ad animi magnitudinem conferre: nam et honesto summoque loco nati, honore digni putantur: et ii, qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam cæteris antecellunt: quo quidque porro bono aliquo magis excellit, eo honoratius est. Itaque etiam his talibus homines animi majoris efficiuntur: a nonnullis enim honorem consequuntur. Sed si verum quærimus, solus vir bonus afficiendus honore est: cujus autem virtuti conjuncta fortuna est, is honore dignior habetur: quibus vero sine virtute talia bona contigerunt, hi neque seipsos magnis honoribus dignos merito existimant, neque recte magnanimi appellantur; hæc enim sine virtute integra atque undique perfecta, constare nullo modo possunt. Sed aliorum contemptores ac superbi, et contumeliosi evadunt ii, qui talibus copiis circumfluunt: difficile est enim sine virtute res secundas composite concinneque ferre: cum por-

μενοι δὲ φέρειν, καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσιν· αὐτοὶ δὲ ὅ, τι ἂν τύχωσι, πράττουσι· μιμοῦνται γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, οὐχ ὅμοιοι ὄντες· τοῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται. Τὰ μὲν οὖν κατ' ἀρετὴν οὐ πράττουσι, καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἄλλων. Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, δικαίως καταφρονεῖ· δοξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοὶ, τυχόντως. [d]Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν· μεγαλοκίνδυνος δὲ, καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, [e]ἀφειδὴς τοῦ βίου, ὡς οὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν. Καὶ οἷος εὖ ποιεῖν, εὐεργετούμενος δ' αἰσχύνεται· τὸ μὲν γὰρ ὑπερέχοντος, τὸ δὲ ὑπερεχομένου. Καὶ ἀντευεργετικὸς πλειόνων· οὕτω γὰρ προσοφλήσει ὁ ὑπάρξας, καὶ

[d] Οὐκ ἔστι πυκνοκίνδυνος, οὐδὲ φιλοκίνδ. N C. Ven. 1. 2. et Baf. Alii, ex teftimonio Lambini, οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδ. οὐδὲ πυκνοκίνδ. Huic lectioni adftipulari videntur fequentia, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν. Pro πυκνοκίνδ. facit Andr. Ἔστι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐ πυκνοκίνδυνος μέν· οὐ γὰρ συνεχῶς εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐκβάλλει, διὰ τὸ μὴ τιμᾶν τὰ τυχόντα, καὶ μικρῶν τινων καὶ ὀλίγων προκινδυνεύειν. Vide Vict. [e] Ἀφειδεῖ N C. et C C C. inter lineas.

ro ferre non poffint, fefeque cæteris præftare exiftiment, tum illos contemnunt, tum ipfi quicquid fors tulerit, agunt: virum magnanimum enim imitantur, cum fint ei diffimiles: quibufcunque autem in rebus poffunt, hoc faciunt. Nec ea igitur, quæ virtuti confentanea funt, agere ftudent, et alios tamen faftidiofe defpiciunt. Magnanimus autem non injuria defpicit: de rebus enim vere opinatur et judicat: at vulgus quomodocunque fors tulerit, opinatur. Jam vero neque fefe offert ad cafus parvorum periculorum, neque periculi adeundi cupidus eft, quoniam pauca funt, quæ magni faciat: magnis autem periculis fefe objicit, et cum in difcrimine verfatur, vitæ non parcit, perinde quafi plane indignum fit, eum in vita manere. Et cum eo fit animo, ut libenter beneficium in alios conferat, tum fi accipiat, erubefcit: illud enim præftantis et excellentis hominis eft, hoc inferioris. Idem beneficium majore menfura; quam accepit, remetiri confuevit: fic enim is, qui de eo prior bene meritus eft, etiam

ἔσαι εὖ πεπονθώς. Δοκοῦσι δὲ καὶ μνημονεύειν, οὓς ἂν ποιήσωσιν εὖ· ὧν δ᾽ ἂν πάθωσιν, οὔ· ἐλάττων γὰρ ὁ παθὼν εὖ, τοῦ ποιήσαντος· βούλεται δὲ ὑπερέχειν· καὶ τὰ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὰ δ᾽ ἀηδῶς. Διὸ καὶ [f] τὴν Θέτιν οὐ λέγειν τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ, οὐδ᾽ [g] οἱ Λάκωνες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ᾽ ἃ πεπόνθεσαν εὖ. Μεγαλοψύχου δὲ καὶ τὸ μηθενὸς [h] δεῖσθαι, ἢ μόγις, ὑπηρετεῖν δὲ προθύμως. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις, μέγαν εἶναι, πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον· τῶν μὲν γὰρ ὑπερέχειν, χα-

[f] Γρ. ἡ Θέτις οὐ λέγει. Verba Thetidos, pro filio ſuo Achille Jovem deprecantis, occurrunt Iliad. α΄. ver. 503.

> Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δή σε μετ᾽ ἀθανάτοισιν ὄνησα,
> Ἢ ἔπει, ἢ ἔργῳ, τόδε μοὶ κρήηνον ἐέλδωρ·
> Τίμησόν μοι υἱόν.

In his Thetis ſua in Jovem beneficia modo leviter et dubitanter attingit: non vero prolixe libereque ea commemorat, ſicuti alias ſolebat. Andronicus hanc periodum ita παραφράζει quaſi μνημονικὸν ἁμάρτημα ſubeſſet. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Θέτις παρ᾽ Ὁμήρῳ οὐ λέγει τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ· οὐδὲ μέμνηται πρὸς αὐτὸν ὧν εὖ ἐποίησεν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ὧν εὖ πέπονθε παρ᾽ αὐτοῦ. [g] Teſtatur id Euſtratius ex lib. i. Calliſthenis Ἑλληνικῶν. Xenophon tamen lib. vi. Ἑλληνικῶν, ſua erga Athenienſes beneficia Spartanos enumeraſſe ſcribit. [h] Δεῖσθαι valet *rogare* et *egere*. Itaque hunc locum ſic quoque licebit interpretari: *nullius indigere*. Lamb. [i] Ἐπ᾽ ἐκείνοις El. et C C C.

ei debebit, et beneficio devinctus erit. Præterea videntur magnanimi meminiſſe, quos beneficio affecerint; a quibus autem acceperint, non item: eſt enim is, qui beneficium accepit, eo, qui dedit, inferior: at vult magnanimus excellere: atque illa quidem audit libentiſſime ac jucundiſſime, hæc gravate. Itaque neque Thetis Jovi ſua in eum beneficia commemorat, neque Lacedæmonii Athenienſibus; ſed quæ ab illis acceperunt. Eſt etiam magnanimi neminem, aut vix quenquam rogare, libenter alteri operam dare atque inſervire. Atque in eos quidem, qui aliqua dignitate præditi ſunt, quorumque res valde ſunt ſecundæ, magnum ſe atque excelſum: in eos vero, quorum mediocris fortuna eſt, modeſtum ac moderatum præbere: illis e-

λεπὸν καὶ σεμνὸν, τῶν δὲ, ῥᾴδιον· καὶ [i] ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύνεσθαι οὐκ ἀγεννὲς, ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικὸν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι. [k] Καὶ εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἢ οὗ [l] πρωτεύουσιν ἄλλοι. Καὶ ἀργὸν εἶναι καὶ μελλητὴν, ἀλλ' ἢ ὅπου τιμὴ μεγάλη ἢ ἔργον· καὶ ὀλίγων μὲν πρακτικὸν, μεγάλων δὲ καὶ ὀνομαστῶν. Ἀναγκαῖον δ' ἐστὶ καὶ φανερόμισον εἶναι καὶ φανερόφιλον· τὸ γὰρ λανθάνειν, φοβουμένου. Καὶ μέλειν τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἢ τῆς δόξης. Καὶ λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς· [m] καταφρονητικοῦ γάρ· διὸ

[k] Οὐδὲ περιελεύσεται ζητῶν οὐ τιμηθήσεται· μικρὸν γὰρ τοῦτο· οὐδὲ ἐθελήσει ποτὲ παραγενέσθαι ὅπου πρωτεύουσιν ἄλλοι. *Neque curiose honorem sectabitur aut quaeret (nam et hoc parvum est) nec unquam venturus est, ubi primum locum occupant alii.* Andr. [l] Προτερεύουσιν El. [m] Παῤῥησιαστὴς γὰρ, διὰ τὸ καταφρονητικὸς εἶναι· καταφρονητικὸς δὲ, διὰ τὸ παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς εἶναι NC. et CCC. hanc lectionem secutus est Lamb. In nonnullis sic legitur: παῤῥησιαστικοῦ γάρ· διὸ καταφρονητικός· καταφρονητικοῦ γάρ· διὸ παῤῥησιαστικός. Hanc periochen hoc modo παραφράζει Andr. Καὶ πάντα δὲ, ἃ λέγει καὶ πράττει, φανερῶς καὶ λέγει καὶ πράττει, διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὡς εἴρηται, τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης· διὰ τοῦτο καὶ παῤῥησιαστικός ἐστι, καὶ ἀεὶ ἀληθεύει· εἰ μή που εἰρωνεύοιτο πρὸς τοὺς πολλοὺς, καὶ τὰ μικρὰ λέγοι περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι παρὰ φαύλων ἀνθρώπων τιμᾶσθαι. *Sed et quicquid aut dicit aut agit, palam aut dicit aut agit, quia opinionem negligit vulgarem, ut dictum est: ac propterea libertatem in dicendo amat, semperque verum dicit: nisi forte cum dissimulatione inter plebeios utitur homines, parumque sibi tribuit, quia infimorum scilicet honorem negligit.*

nim antecellere difficile, et amplum, his facile est: et inter illos gloriari, generosi hominis est, inter humiles autem et infimos, ridiculum atque ineptum est: quemadmodum in imbecillos vires suas expromere atque experiri. Est et ejusdem ad ea non ire, quae sunt honorata, aut in quibus alii principem locum obtinent. Praeterea cessatorem et cunctatorem esse, nisi ubi aut magnus honor proponatur, aut magna res agatur: deinde res gerere paucas illas quidem, sed magnas et omnium sermone famaque celebrandas. Jam vero et apertas eum inimicitias gerere, et aperte amare necesse est; timentis est enim fronte occultare sententiam. Deinde majorem veritatis, quam opinionis curam habere. Tum aperte et dicere et agere omnia: con-

παῤῥησιαστικός· παῤῥησιαστικοῦ δέ· διὸ καταφρονητικὸς καὶ ἀληθευτικός· πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν· [a] εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Καὶ πρὸς ἄλλον μὴ δύνασθαι ζῆν, ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον· δουλικὸν γάρ· διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, θητικοί· καὶ οἱ ταπεινοὶ, κόλακες. Οὐδὲ θαυμαστικός· οὐδὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἐστιν. Οὐδὲ μνησίκακος· οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀπομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακά· ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾷν. Οὐδὲ ἀνθρωπολόγος· οὔτε γὰρ περὶ αὐτοῦ ἐρεῖ, οὔτε περὶ ἑτέρου· οὔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ· οὔθ' ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγωνται. Οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστι· διόπερ οὐδὲ κακολόγος, οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὕβριν. Καὶ περὶ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν ἥκιστα ὀλοφυρτικὸς καὶ δεητικός· σπουδάζοντος γὰρ οὕτως ἔχειν περὶ ταῦτα. Καὶ οἷος κεκτῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ

[a] Εἰρωνεία pro εἴρωνα noſtri MSS. Baſ. Ven. 1. et 2.

temnentis enim proprium eſt: quare amat libertatem loquendi: libere autem loquentis hoc eſt: quare aliorum contemptor, et veritatis ſtudioſus eſt; niſi ubi diſſimulanter loquitur: eſt autem diſſimulator in vulgus. Eſt et ejuſdem, alterius nutu atque arbitratu vivere non poſſe, niſi amici: ſervile enim eſt: itaque ut aſſentatores omnes, mercenarii quidam ſunt; ſic humiles et demiſſi homines, aſſentatores. Neque facile admiratur: nihil enim ei magnum eſt. Neque meminit injurias: viri enim magnanimi non eſt memorem eſſe, præſertim vero malorum; ſed ea potius pro nihilo putare. Neque de hominibus loquitur: quippe qui nec de ſe, nec de cæteris prædicaturus eſt: nam neque ut laudetur magnopere ſolicitus eſt, neque ut alii vituperentur. Nec rurſus laudator eſt: et ob eandem cauſam neque maledicus, ne in inimicos quidem, niſi contumelia accepta. In iis autem rebus, quæ aut neceſſariæ, aut exiguæ ſunt, minime queribundus eſt, neque ſupplex: eſt enim hominis nimium ſtudium nimiamque curam in res humanas conferentis, ſic affectum eſſe. Atque etiam ita comparatus eſt, ut res pulchras et elegan-

καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐτάρκους γὰρ μᾶλλον. Καὶ κίνησις δὲ βραδεῖα τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶναι, καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ σπευστικὸς, ὁ περὶ ὀλίγα σπουδάζων· οὐδὲ σύντονος, ὁ μηθὲν μέγα οἰόμενος· ἡ δ' ὀξυφωνία καὶ ἡ ταχυτὴς [o] διὰ τούτων. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος. Ὁ δ' ἐλλείπων, μικρόψυχος· ὁ δ' ὑπερβάλλων, χαῦνος. Οὐ κακοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν εἶναι οὐδ' οὗτοι· οὐ γὰρ κακοποιοί εἰσιν, ἡμαρτημένοι δέ· ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὧν ἄξιός ἐστι· καὶ ἔοικε κακὸν ἔχειν τι, ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν· καὶ [p] ἀγνοεῖν δ' ἑαυτόν· ὠρέγετο γὰρ ἂν ὧν ἄξιος ἦν, ἀγαθῶν γε ὄντων. Οὐ μὴν ἠλίθιοί γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον [q] ὀκνηροί. Ἡ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ καὶ χείρους ποιεῖν· ἕκαστοι γὰρ

[o] Διὰ ταῦτα legi vult Lambinus. [p] Γρ. ἀγνοεῖ. [q] Νωθροὶ pro ὀκνηροὶ El. et Cam. νωθροὶ CCC. et El. ad oram, ita etiam Andr.

tes, easdemque steriles, possidere malit, quam utiles et fructuosas: hoc enim magis proprium hominis est se ipso contenti, et bonorum omnium copia per se cumulati. Motum etiam magnanimi viri tardum futurum esse credibile est, vocem gravem, orationem stabilem ac sedatam: neque enim festinare solet is, qui paucis rebus studet: neque vehementer contendit, cui nihil magnum esse videtur: propter has causas autem et vox acuta, et celer ingressus esse solet. Ac magnanimus quidem talis est. Qui autem modum deserit, is angusto parvoque animo dicitur: qui superat, elatus ac superbus. Qui sane minime mali videntur esse (nihil enim maleficii in quenquam admittunt) verum tamen peccant: nam qui demisso parvoque animo est, cum sit bonis dignus, ipse se iis fraudat, quae meretur: videturque mali quiddam in hoc inesse ex eo, quod sese bonis indignum esse arbitratur; atque seipsum ignorat; nam ni ita esset, ea expeteret, quibus dignus est, cum bona sint. Tales homines tamen stulti non videntur esse, sed pigri potius et segnes. Talis autem opinio, quam de seipsis habent, etiam deteriores eos efficere vide-

ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν· ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Οἱ δὲ χαῦνοι, ἠλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ ταῦτ' ἐπιφανῶς· ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τοῖς ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἶτα ἐξελέγχονται· καὶ ἐσθῆτι κοσμοῦνται, καὶ σχήματι, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ βούλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἶναι αὐτῶν, καὶ λέγουσι [r] περὶ αὐτῶν, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενοι. Ἀντιτίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος· καὶ γὰρ γίγνεται μᾶλλον, καὶ [s] χεῖρόν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμήν ἐστι μεγάλην, ὥσπερ εἴρηται.

ΚΕΦ. δʹ.

ΕΟΙΚΕ δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετή τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἢ δόξειεν ἂν παραπλησίως

[r] Περὶ αὑτῶν Argyr. et Vict. [s] Χείρων CCC. et Argyr.

tur: ea enim, quæ meretur, quisque expetere consuevit. Proinde ab honestis actionibus et studiis, quasi indigni sint, itemque a bonis externis longe refugiunt. Superbi autem cum stulti sint, tum seipsos quoque ignorant, neque id obscure: nam proinde quasi digni sint, res amplas et honoratas conantur ac suscipiunt, deinde se ipsi quales sint, indicant, et ab aliis coarguuntur: tum vero ex vestitu, totoque habitu et gestu corporis, et consimilibus aliis ornatum sibi quærunt: suasque res secundas omnibus notas et manifestas esse volunt, et de se ipsi prædicant: quasi ex his honorem consecuturi. Magis autem animi magnitudini adversatur humilitas et demissio animi, quam elatio ac superbia: nam crebrior est, et deterius malum. Animi igitur magnitudo in magno honore versatur, quemadmodum ostendimus.

CAP. IV.

VIDETUR autem etiam in hoc alia quædam virtus esse occupata, ut in superioribus diximus, quæ parem ad animi magnitudinem ra-

ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν· ἄμφω γὰρ αὗται τοῦ μὲν μεγάλου ἀφεστᾶσι, περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ διατιθέασιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. Ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις· οὕτω καὶ ἐν τιμῆς ὀρέξει, τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον, καὶ τὸ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ· τόν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὅθεν οὐ δεῖ, τῆς τιμῆς ἐφιέμενον· τόν τε ἀφιλότιμον, ὡς οὐδ' ἐπὶ τοῖς καλοῖς προαιρούμενον τιμᾶσθαι. Ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον· τὸν δὲ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, [t] ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἴπομεν. Δῆλον δ' ὅτι [u] πλεοναχῶς τοῦ φιλοτοιούτου λεγομένου, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινοῦντες μὲν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοὶ, ψέγοντες δὲ, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ.

[t] Sc. in lib. ii. cap. 7. [u] Sc. in lib. iii. cap. 11.

tionem habere videatur, atque ad magnificentiam liberalitas: nam cum ambæ hæ virtutes a magno remotæ sint, tum in rebus mediocribus et parvis nos ita, ut par est, afficiunt. At in accipiendis autem et dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium et parum: sic etiam honos, et vehementius, et minus quam oportet, et rursum unde, et quo modo expetendus est, expeti potest; nam et ambitiosum vituperamus, tanquam nimia honoris cupiditate inflammatum, honoremque unde non oportet, aucupantem: et honoris contemptorem, tanquam ne ex honestis quidem rebus honoris adipiscendi consilium capientem. Interdum autem ambitiosum quidem laudamus, ut virum fortem et honestatis studiosum: honoris vero contemptorem, tanquam modestum et temperantem, ut etiam supra diximus. Perspicuum est autem, cum multis modis quis hujus vel illius rei amans dicatur, non respectu eodem semper φιλοτίμου nomen efferri: sed si laudemus, de eo, qui studiosior sit honoris, quam vulgus: sin vituperemus, de eo, qui studiosior sit, quam oporteat. Quoniam autem mediocritas

[x]Ἀνωνύμου δ' οὔσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα· ἐν οἷς δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. Ὀρέγονται δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον· ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. Ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὴν ἀνώνυμος. Φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα δὲ, ἀμφότερά πως· ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶναι καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. [y]Ἀντικεῖσθαι δὲ ἐνταῦθα [z]οἱ ἄκροι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

ΚΕΦ. ε'.

ΠΡΑΟΤΗΣ δ' ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργάς. Ἀνωνύμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄκρων, ἐπὶ [a]τὸ μέσον τὴν πραότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνώνυμον οὖσαν. Ἡ δ' ὑπερβολὴ, ὀργιλότης τις

[x] Ita lib. ii. cap. 7. ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας.
[y] Vide lib. ii. cap. 8. [z] Sc. ὅροι. [a] Γρ. τὸ μέσον.

vacat nomine, idcirco fit ut extrema de ejus possessione, quasi de loco vacuo ac deserto, ambigant et concertent: cæterum quibus in rebus nimium reperitur et parum, in iis etiam mediocritas. At honorem homines et nimium expetunt, et parum: eum igitur quoque expetere licet intra modum, et ut oportet. Laudatur itaque hic habitus, qui mediocritas est in honore expetendo occupata, non nominata. Videtur autem, si cum ambitione comparetur, honoris contemptio: si cum honoris contemptione, ambitio: sed cum utraque comparata, utriusque speciem quodammodo præ se fert: quod etiam in reliquis virtutibus apparet. Pugnare autem hic videntur inter se extremi, quia ei, qui medius est, nomen impositum non est.

CAP. V.

LENITAS autem mediocritas est, quæ in iris versatur. Sed quia medius vacat nomine, ac fere etiam extremi, medio lenitatem ascribimus, ad id, quod est parum, propendentem, quod ipsum nomine vacat. Nimium

λέγοιτ' ἄν· τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δ' ἐμποιοῦντα, πολλὰ καὶ διαφέροντα. Ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται. Πρᾶος δὴ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ ἡ πραότης ἐπαινεῖται· [a] βούλεται γὰρ ὁ πρᾶος ἀτάραχος εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, οὕτω, καὶ ἐπὶ τούτοις, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. Ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. Ἡ δ' ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τίς ἐστιν, εἴθ' ὅ, τι δή ποτε, ψέγεται· οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ, μηδὲ ὅτε; μηδὲ οἷς δεῖ· δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι· [b] μὴ ὀργιζόμενός τε οὐκ εἶναι ἀμυντικός·

[a] Magn. Moral. lib. i. cap. 23. et Eud. lib. iii. cap. 3.
[b] Μὴ ὀργιζόμενός τε οὐκ ἔστιν ἀμυντικὸς legisse videtur Argyr. Vir quidam doctus putat τε commutandum in δὲ, hoc modo, μὴ ὀργιζόμενος δὲ οὐκ εἶναι &c. id est, *cum autem minime irascatur, non facile ad propulsandum injuriam excitari*. Quæ sane lectio mihi videtur elegantior ac politior. *Lamb.*

autem iracundia dici potest: perturbatio enim ira est, cujus multæ et variæ causæ sunt efficientes. Atque is quidem, qui, quibus de rebus, quibusque hominibus oportet, irascitur: prætereà verò et quemadmodum, quo tempore, et quamdiu oportet, laudatur. Mansuetus igitur ac lenis appellari poterit, si modo lenitas laudabilis est: ea enim videtur esse mansueti et lenis hominis natura, ut et ab omni animi tumultu sit liber ac solutus, nec se a perturbatione trahi patiatur; sed ut ratio præceperit, ita, et his de causis, et tamdiu irascatur, et ægre ferat. Peccare autem videtur in eam partem, quæ est infra modum: non enim ad ulciscendum implicatus est homo lenis, sed potius ad ignoscendum propensus. Parum autem, sive lentitudinem, sive quo alio nomine placet appellare, vituperatur: nam cum ii, qui non succensent ob eas causas, ob quas succensere debent, stulti videantur: tum ii, qui non quo modo, nec quo tempore, neque quibus debent: videtur enim hic prorsus sensu carere, neque unquam condolescere: cumque

τὸ δὲ [c] προπηλακιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν, ἀνδραποδῶδες. Ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον. Οὐ μὴν ἅπαντά γε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει· οὐ γὰρ ἂν δύναιτο εἶναι· τὸ γὰρ κακὸν [d] καὶ αὑτὸ ἀπόλλυσι, κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως, ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. Συμβαίνει δὲ αὐτοῖς τοῦτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ ἀνταποδιδόασιν· ᾗ φανεροί εἰσι διὰ τὴν ὀξύτητα· εἶτα ἀποπαύονται. Ὑπερβολῇ δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί·

[c] Προπηλακιζόμενον manifestas et apertas injurias hic videtur intelligere, ut si quis luto aspergatur per contemptum, quod proprie Græci appellant προπηλακίζεσθαι. *Lamb.* [d] Γρ. καὶ καθ' ἑαυτό. Receptam lectionem confirmant nostri MSS. et Andr. τὸ γὰρ κακὸν, εἰ κατὰ μηδένα τρόπον ἀγαθὸν εἴη, οὐ δύναται συστῆναι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸ ἀπόλλυσι.

non irascatur, non facile ad propulsandam injuriam excitari: deinde vero aliorum in se et in suos contumelias perpeti ac negligere, mancipiorum est. Nimium autem in omnibus quidem peccandi modis contrahitur: nam et quibus, et propter quas causas irasci non debemus, et vehementius quam debemus, et citius et diutius quam oportet, irascimur. Non tamen hæc in uno insunt omnia: fieri enim non possit, ut insint: nam cum malum omne se ipsum perdat atque interimat, tum si integrum sit, intolerabile efficitur. Ὀργίλοι igitur sunt illi quidem irritabiles celeriterque irascuntur, et quibus, et propter quas causas non oportet, et vehementius quam oportet: sed iidem sunt placabiles, irascendique finem cito faciunt: quod quidem est in illis vel optimum. Atque hoc eis propterea accidit, quia iram non comprimunt neque cohibent, sed statim injuriam acceptam referunt (et hac ratione iram suam produnt) propter animi concitati celeritatem: deinde irasci desinunt. Ἀκρόχολοι autem supra modum sunt celeres, et ad omnia, et omnibus de causis iracundia exar-

ὅθεν καὶ τοὔνομα. Οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν· παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν [e] ἀνταποδιδῷ· ἡ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. Τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι· διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι, οὐδὲ συμπείθει αὐτοὺς οὐδείς· [f] ἐν αὑτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ. Εἰσὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρέτατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. Χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας [g] ἢ κολάσεως. Τῇ πρᾳότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν· καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ [h] μᾶλλον τιμωρεῖσθαι. Καὶ πρὸς τὸ συμβιοῦν οἱ χαλεποὶ, χέρους. [i] Ὃ δὲ καὶ ἐν τοῖς

[e] Γρ. ἀνταποδιδῶσιν. [f] Ὅθεν καὶ κατέχουσιν αὐτὴν, μέχρις ἂν αὐτὴ ὑφ' ἑαυτῆς διαλυθῇ, καὶ πεφθῇ· τοῦτο δὲ διὰ χρόνου γίνεται. *Andr.* [g] Γρ. ἢ καὶ κολ. Καὶ pro ἢ habet El. [h] Μᾶλλον deest El. et Argyr. [i] Lib. ii. cap. ult.

descunt: unde et nomen natum est. At πικροὶ, sive amari, propemodum sunt implacabiles, diuque in iracundia perseverant: iram enim continent et comprimunt: quæ tum quiescit, cum injuriam ulti fuerint: ultio enim iram sedat, doloris loco voluptatem afferens. Quod si assequi non possint, gravi onere premuntur: jam quia onus eorum non est aliis notum, nemo eis, ut se placabiles præbeant, persuadet: ad iram autem in se ipso concoquendam tempore opus est. Est quinetiam hoc hominum genus cum sibi ipsi molestissimum, tum amicissimis. Χαλεποὺς autem, hoc est, sævos et asperos, eos appellamus, qui et propter quas causas non debent, et gravius, et diutius, quam debent, irascuntur, et qui nunquam placantur, nisi injuriam ulti sint, vel etiam eos, quibus irati sunt, castigarint. Lenitati autem magis opponimus nimium, quam parum: frequentius enim est: quandoquidem hominibus usitatius et solennius est injuriam ulcisci. Præterea sævi et asperi homines, ad convictum, vitæque consuetudinem minus accommodati sunt. Sed quod etiam supra dictum est, ex iis

πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιεῖ τις, ἢ ἁμαρτάνει. Ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον· ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις, ὡς δυναμένους ἄρχειν. Ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτὸς, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀποδοῦναι· ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. Ἀλλὰ τό γε [i] τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαινετὴ, καθ' ἣν οἷς δεῖ ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ψεκταί· καὶ ἐπὶ μικρὸν μὲν γινόμεναι, ἠρέμα, ἐπὶ πλέον δὲ, μᾶλλον, ἐπὶ πολὺ δὲ, σφόδρα. Δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης

[i] Ita El. et Aurel. τοῦτον vulgo ſcribitur.

quoque, quæ nunc dicimus, intelligi poteſt, non eſſe facile oratione diſtinguere, quomodo, et quibus hominibus, et quibus de cauſis, et quamdiu ſit iraſcendum, et quouſque quis in iracundia perſeverans recte faciat, aut peccet. Qui enim paulum quiddam a modo ſive in nimium, ſive in id, quod eſt parum, digreditur, non vituperatur: interdum enim eos, qui modum deſerunt, laudamus, manſuetoſque ac lenes appellamus; interdum, eos qui graviter iraſcuntur, eſſe animo virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quam longe igitur, et quomodo a modo deflectens aliquis ſit vituperabilis, non eſt facile verbis definire: in rebus enim ſingularibus, et ſenſu, judicium hujus rei ſitum eſt. Sed illud certe perſpicuum eſt, medium habitum eſſe laudabilem, per quem, et quibus, et propter quas cauſas, et quomodo oportet, iraſcimur, cæteraque id genus omnia; nimium autem et parum, vituperabilia: quæ ſi non longe abſunt a medio, leviter: ſi longius, graviter: ſi longiſſime, graviſſime ſunt vituperanda. Perſpicuum igitur eſt, medium habitum diligenter eſſe retinendum. Atque ii animi habitus, qui in ira

ἕξεως ἀνθεκτέον. Αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἰρήσθωσαν.

ΚΕΦ. ϛʹ.

ΕΝ δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ τῷ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν, οἱ μὲν ἄρεσκοι δοκοῦσιν εἶναι· οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινοῦντες, καὶ οὐθὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ [k] δὴ οἰόμενοι δεῖν ἄλυποι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι· οἱ δ᾽ ἐξ ἐναντίας τούτοις πρὸς πάντα [l] ἀντιτυποῦντες, καὶ τοῦ λυπεῖν οὐδ᾽ ὁτιοῦν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσέριδες καλοῦνται. Ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις ψεκταί εἰσιν, οὐκ ἄδηλον· καὶ ὅτι ἡ μέση τούτων ἐπαινετὴ, καθ᾽ ἣν ἀποδέξεται ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, ὁμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. Ὄνομα δὲ οὐκ ἀποδέδοται αὐτῇ τι· ἔοικε δὲ μάλιστα φιλίᾳ· τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν μέσην ἕξιν, οἷον βουλόμεθα λέγειν [m] τὸν ἐπιεικῆ φίλον, τὸ στέργειν προσλαβόντα. Διαφέρει δὲ τῆς

[k] Δὴ abest ab El. et CCC.

[l] Ἀντιτείνοντες pro ἀντιτυποῦντες El. CCC. Ven. 1. 2. et Baf.

[m] Γρ. τὸν ἐπιεικῆ καὶ φίλον.

versantur, hactenus sint a nobis explicati.

CAP. VI.

IN congressu autem hominum et vitæ quotidianæ consuetudine, denique in sermonum ac factorum communicatione, alii blandi, seu placendi studiosi videntur esse; qui ut sint voluptati, laudant omnia, nullaque in re adversantur, sed putant se eos, quibuscum quotidie congrediuntur, nullo modo offendere oportere: alii contra, qui in omni re adversantur, neque magnopere laborant ne quem offendant, appellantur morosi, et in contentionibus pugnaces ac pervicaces. Hi igitur (quos diximus) animi habitus, nimirum sunt vituperabiles, horumque medius laudabilis, quo vir bonus ea omnia, quæ probanda, et ut probanda sunt, probabit, offendeturque contrariis. Nomen autem ei nullum impositum est: sed ad amicitiæ similitudinem proxime videtur accedere: nam qui hoc medio animi habitu præditùs est, ejusmodi est, cujusmodi hominem commodum

φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τοῦ στέργειν, οἷς ὁμιλεῖ· [n] οὔτε γὰρ τῷ φιλεῖν ἢ ἐχθραίνειν ἀποδέχεται ἕκαστα ὡς δεῖ· ἀλλὰ τῷ τοιοῦτος εἶναι· ὁμοίως γὰρ πρὸς ἀγνῶτας καὶ γνωρίμους, καὶ συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις αὐτὸ ποιήσει, πλὴν καὶ ἐν ἑκάστοις ὡς ἁρμόζει· οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν, οὐδ᾽ αὖ λυπεῖν. Καθόλου μὲν [o] οὖν εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει· ἀναφέρων δὲ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, στοχάσεται τοῦ μὴ λυπεῖν, ἢ συνηδύνειν. Ἔοικε μὲν γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας· [p] τούτων δ᾽ ὅσας μὲν αὐτῷ ἐστι μὴ καλὸν ἢ βλαβερὸν συνηδύνειν, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται

[n] Γρ. οὐ γὰρ pro οὔτε γάρ. [o] Οὖν abest a nostris MSS. [p] Ὅσαι μὲν ἡδοναὶ οὐ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπουσιν, ταύτας οὐ συντιθέσεται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδομένοις δυσχερανεῖ· καὶ προαιρήσεται λυπηρὸς ὀφθῆναι μᾶλλον, ἢ ἡδὺς τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· μάλιστα ἂν ἡ ἡδονὴ αἰσχύνην φέρῃ καὶ βλάβην τῷ ποιοῦντι μεγάλην. Τότε γὰρ αἱρήσεται μᾶλλον λυπῆσαι, καὶ αἰσχῦναι μικρὸν, καὶ τῆς μείζονος ἀπαλλάξαι λύπης καὶ αἰσχύνης, ἢ μικρὸν εὐφράναντα διὰ τὸ συνηδυνθῆναι, τῇ μείζονι λύπῃ περιβαλεῖν. *Andr.*

et bonum amicum significamus, cum amandi affectum assumpserit. Eo autem differt ab amicitia, quod animi motu, amorisque affectu in eos, quibuscum versatur, caret: non enim eo quod vel amet, vel oderit, unumquidque, ut oportet, approbat: sed quia eo ingenio est, idque instituendæ vitæ consilium cepit: æque enim hanc facilitatem erga notos atque ignotos, æque erga eos, quorum consuetudine utitur, atque eos, quibuscum nulla consuetudine conjunctus est, adhibebit; sed ita, ut cuique conveniet: non enim æque convenit homines consuetudine et familiaritate conjunctos, atque alienos, vereri, et observare: neque rursus offendere. Universe igitur jam dictum est, eum cum hominibus ita, ut debet, versaturum et communicaturum: sed tamen ad honestum et utile suas actiones referens, hunc sibi scopum propositum habebit, ne quem offendat, aut ut delectet potius. In iis enim voluptatibus, ac molestiis versari videtur, quæ ex sermonibus et cœtibus hominum capiuntur: quando autem non nisi cum turpitudine aut etiam cum damno delectare potest, eam obsecundationem improbabit ac respuet,

λυπεῖν. Κἂν τῷ ποιοῦντι ᾖ ἀσχημοσύνην φέρῃ, καὶ ταύτην μὴ μικρὰν, ἢ βλάβην· ἡ δ᾽ ἐναντίωσις μικρὰν λύπην, οὐκ ἀποδέξεται, ἀλλὰ δυσχερανεῖ. Διαφερόντως δ᾽ ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον γνωρίμοις· ὁμοίως ᾖ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφορὰς, ἑκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον. Καὶ καθ᾽ αὑτὸ μὲν αἱρούμενος τὸ συνηδύνειν, λυπεῖν ᾖ εὐλαβούμενος· τοῖς δὲ ἀποβαίνουσιν, ἐὰν ᾖ μείζω, συνεπόμενος, λέγω δὲ τῷ καλῷ καὶ τῷ συμφέροντι· καὶ ἡδονῆς ᾖ ἕνεκα τῆς εἰσαῦθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσει. Ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτός ἐστιν· οὐκ ὠνόμασται δέ. Τοῦ δὲ συνηδύνοντος, ὁ μὲν τοῦ ἡδὺς εἶναι στοχαζόμενος, μὴ διά τι ἄλλο, ἄρεσκος· ὁ δ᾽ ὅπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γίγνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. Ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι

multoque malet offendere. Quod ſi quid erit, quod ei, qui faciat, dedecori ſit, aut damno non parvo: adverſando autem, levi illum moleſtia afficiat: factum illud turpe aut damnoſum non probabit, ſed improbabit potius, ac moleſte feret. Aliter autem cum iis communicabit et loquetur, qui dignitate aliqua præditi ſunt, aliter cum infimis, et forte fortuna oblatis hominibus: aliter cum notioribus, aliter cum minus notis: ſimiliterque in aliis diſſimilitudinibus ſuum cuique tribuet decorum. Ac delectationem quidem per ſe ſequetur atque eliget, offenſionem vero vitabit: iis autem quæ ſunt eventura, ſi majora ſint, adhæreſcet, honeſto, inquam, et utili: denique magnæ in poſterum voluptatis cauſa leviter offendet. Talis igitur medius eſt, quamvis non nominatus. Eorum autem, qui delectant, is, qui nihil aliud ſibi proponit, quod aſſequi velit, quam ut ſit jucundus, blandus et placendi ſtudioſus appellatur: qui vero id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat, quæ vel in pecunia, vel in iis rebus quæ pecunia æſtimantur, poſitæ ſunt, aſſentator. At eum, qui omnibus offenditur, moroſum et in contentionibus pugnacem di-

δύσκολος καὶ δύσερις. Ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα [q] ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

ΚΕΦ. ζʹ.

[r] ΠΕΡΙ τὰ αὐτὰ δὲ σχεδόν ἐστι καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης· [r] ἀνώνυμος δὲ καὶ αὕτη. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν· μᾶλλόν τε γὰρ ἂν εἰδείημεν τὰ περὶ τὸ ἦθος, καθ' ἕκαστον διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύσαιμεν ἄν, ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχον [s] συνιδόντες. Ἐν δὴ τῷ συζῆν οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες εἴρηνται. Περὶ δὲ τῶν ἀληθευόντων τε καὶ ψευδομένων εἴπωμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ προσποιήματι. Δοκεῖ [t] δὴ ὁ μὲν ἀλαζὼν, προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μειζόνων ἢ ὑπάρχει· ὁ δὲ

[q] Οὐ τῷ μέσῳ, *non medio*. Andr   [r] Magn. Moral. lib. i. cap. 3. et Eud. lib. iii. cap. 7.   [r] Eam vero in lib. ii. cap. 7. ἀλήθειαν vocavit, et eo habitu præditum, ἀληθῆ. Id forsan eo loci perspicuitatis causa fecit: ibi enim dicit, πειρατέον ὀνοματοποιεῖν σαφηνείας ἕνεκα· hic vero non nisi receptis verbis utitur. *Zuing.*
[s] Συνειδότες El.   [t] Γρ. δέ.

ximus appellari. Pugnare autem idcirco inter se videntur extrema, quia mediocritati nomen impositum non est.

CAP. VII.

IN iisdem autem fere arrogantiæ quoque mediocritas vertitur: hæc vero etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum tales quoque habitus persequi: nam et planius ea, quæ ad mores pertinent, cognoscemus singulis explicatis: et virtutes mediocritates esse magis erit nobis persuasum ac probatum, cum ita esse in omnibus perspexerimus. De iis igitur, qui in convictu vitæque societate voluptatem et offensionem eorum, quibuscum versantur, spectant, dictum est. Nunc de iis, qui veritatem colunt, aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis, et simulatione, pauca dicenda sunt. Videtur igitur gloriosus seu arrogans res sibi gloriosas vendicare solere, quæ non insunt, quæque sunt iis, quæ

εἴρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖν· ὁ δὲ μέσος αὐθέκαστός τις ὤν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὑτὸν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλάττω. Ἔστι δὲ τούτων ἕκαστα, καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηθενός. Ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐὰν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. Καθ' αὑτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δὲ ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἐπαινετόν· οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὤν, ἐπαινετός· οἱ δὲ ψευδόμενοι, ἀμφότεροι μὲν ψεκτοί· μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζών. Περὶ ἑκατέρου δ' εἴπωμεν· πρότερον δὲ περὶ τοῦ ἀληθευτικοῦ· οὐ γὰρ περὶ τοῦ [u] ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς· [x] ἀλλ' ὃς ἂν, μηθενὸς τοιούτου διαφέροντος, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύῃ, τῷ τὴν ἕξιν τοιοῦτος εἶναι.

[u] Ἐν ταῖς συμφωνίαις, *in pactis* aut *conventibus*. Andr. [x] Ἀλλ' ἐν οἷς μηθ. El. Vet. Interp. et Baſ.

inſunt, majores: diſſimulator contra vel ea, quæ inſunt, negare, vel minora fingere atque extenuare: medius vero cum ſingulis in rebus ſui juris atque arbitrii ſit, vita et oratione verax eſſe: qui ea, quæ habet, in ſe ineſſe confitetur, neque ea verbis auget, neque extenuat. Nihil autem obſtat, quominus quis hæc ſingula et alicujus, et nullius rei cauſa faciat. Qualis vero quiſque eſt, talis ejus et actio et oratio eſt, talis denique et vita; niſi rei alicujus agat et loquatur gratia. Per ſe autem mendacium quidem, malum, et vituperabile eſt; verum autem, et honeſtum et laudabile: ita et verax cum ſit medius, laudabilis eſt: at qui mentiuntur, ambo ſunt illi quidem vituperandi; ſed magis arrogans. De utroque autem dicamus, ac primum de veraci: non enim de eo loquimur, qui in pactis conventis, neque de eo, qui in rebus, quæ ad injuſtitiam, juſtitiamve pertinent, verus eſt, (alius enim hæc ſunt fortaſſe virtutis) ſed de eo, qui, quibus in rebus nihil refert, utrum ſit ejuſmodi, necne, tum in oratione, tum in vita, veritatem colit et ſequitur, eo ipſo quod tali animi habitu ſit

Δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς εἶναι· ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει ἔτι μᾶλλον· ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος εὐλαβήσεται, ὅγε καὶ καθ' αὑτὸ ηὐλαβεῖτο· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐπαινετός. [y] Ἐπὶ τὸ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τοῦ ἀληθοῦς [z] ἀποκλίνει· ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται, διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολὰς εἶναι. Ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος μηθενὸς ἕνεκα, φαύλῳ μὲν ἔοικεν· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. Εἰ δ' ἕνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτὸς, ὡς ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον, ἀσχημονέστερος. [a] Οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζὼν, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει·

[y] Ὡς εἰ δεήσει παρεκκλῖναι τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἔλλειψιν, οὐ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν νεύσει. *Et ita quidem, ut ſi recedendum fuerit a medio, ad defectum potius quam ad exceſſum abiturus eſt.* Andr. [z] Γρ. ἀποκλινεῖ. [a] Non intelligitur is eſſe glorioſus, qui eam vim ac facultatem habet, ut poſſit ſibi, quæ non habeat, arrogare: ſed qui ſuum conſilium eo contulit, ut ſibi ea arroget, quæ non habet. Eadem fere habet Ariſtot. lib. i. Rhet. ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει.

prædītus. Talis autem qui eſt, vir bonus non immerito videri poſſit: nam qui veritatem amat, veraque loquitur quibus in rebus id facere nihil attinet, is multo magis in iis vere loquetur, in quibus magnopere referet: mendacium enim ut turpe fugiet ac vitabit, quod jam etiam per ſe ſuapteque natura fugiebat: at talis vir laudabilis eſt. Ad extenuandam autem rerum veritatem propenſior eſt: concinnius enim hoc eſſe videtur: quoniam omne nimium, grave et odioſum eſt. Qui vero majora ſibi, quam quæ inſunt, tribuit ac vendicat, nullius rei cauſa; eſt ille quidem improbo ſimilis (non enim mendacio delectaretur) veruntamen levis hominis potius ac nugatoris, quam mali ſimilitudinem gerere videtur. Quod ſi alicujus rei gratia faciat, is, qui gloriæ vel honoris cauſa facit, non eſt valde vituperandus, ut arrogans: at qui pecuniæ, aut aliarum rerum, quæ pecuniæ loco ſunt, multo turpior eſt. Non autem vi ac poteſtate, ſed conſilio et inſtituta ratione vitæ, intelligitur

κατὰ τὴν ἕξιν γὰρ, καὶ τῷ τοιόσδε εἶναι, ἀλαζών ἐστιν, ὥσπερ καὶ ψεύστης· ὁ μὲν τῷ ψεύδει αὐτῷ χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. Οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονευόμενοι, τὰ τοιαῦτα προσποιοῦνται, ἐφ' οἷς ἔπαινος ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους, [b] ὧν ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς πέλας, καὶ ἃ διαλαθεῖν ἐστι μὴ ὄντα, [c] οἷον ἰατρὸν ἢ μάντιν σοφόν. Διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι προσποιοῦνται τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται· ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. Οἱ δ' εἴρωνες ἐπὶ τὸ ἔλαττον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἤθη φαίνονται· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ [d] ὀγκηρόν. Μάλιστα δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἔνδοξα ἀπαρνοῦν-

[b] Ὧν καὶ ἀπ. C C C. et N C. ὧν ἡδεῖα καὶ ἀπ. El. [c] Οἷον ἰατρὸν, ἢ μάντιν, ἢ σοφὸν El. et Vet. Interp. quæ lectio haud mala eſt: οἱ σοφοὶ, *Sophiſtæ*, enim olim erant ſapientes doctique viri: ſed poſtea improbitate et avaritia hominum factum eſt, ut nomen σοφοῦ odioſiſſimum fieret, et illis tantum conveniret, qui ſub eruditionis ſpecie quæſtum facerent, et imperitis adoleſcentibus imponerent, vanis pollicitationibus, et mendacibus promiſſis eorum animos alliciendo. Vide Victor. [d] Ὀχληρὸν C C C. et El. ὀγκηρὸν vero ad oram.

arrogans: ex habitu enim, et eo quia talis ſit, arrogans eſt: quomodo et mendax: alius enim mendacio ipſo delectatur; alius vero gloriæ quæſtuſve cauſa ſibi plus, quam par eſt, ſumit atque arrogat. Atque ii quidem, qui cupiditate gloriæ incenſi ſibi plus æquo tribuunt, ea ſibi vendicant, propter quæ homines vel laudari, vel beati prædicari ſolent: qui autem quæſtus cauſa id faciunt, ea ſibi ſumunt, quæ aliis fructum ac voluptatem afferunt, et in quibus tenebras aliis licet offundere, ne videre poſſint, eum non eſſe talem, qualem ſe eſſe profiteatur: verbi gratia, medicum, aut vatem, aut ſophiſtam. Atque ob hanc cauſam complures talia in ſe ineſſe ſimulant, taliaque ſibi arrogant: in eis enim ea reperiuntur, quæ a nobis dicta ſunt. Diſſimulatores autem, qui ſua omnia verbis elevant, moribus videntur illi quidem eſſe politioribus: non enim lucri cauſa ita loqui videntur, ſed quod elationem animi jactationemque fugiant. Maxime autem etiam hi glorio-

ται· [1] οἷον ϗ Σωκράτης ἐποίει. Οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ φανερὰ προσποιούμενοι, [e] βαυκοπανοῦργοι λέγονται, καὶ εὐκαταφρόνητοί εἰσι. Καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεία φαίνεται· οἷον ἡ τῶν [f] Λακώνων ἐσθής· ϗ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις, ἀλαζονικόν. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται. Ἀντικεῖσθαι δ᾽ ὁ ἀλαζὼν φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ· χείρων γάρ.

ΚΕΦ. η΄.

ΟΥΣΗΣ δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελής, ϗ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὥς· ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. Διοίσει δὲ καὶ τῷ ἐν τοιούτοις λέγειν, ἢ τοιού-

[1] Vide Quintil. lib. ix. cap. 2. et Plat. Dial. [e] Βλακοπανοῦργοι C C C. et Vet. Interp. [f] Lacedæmonii, ut teſtatur Xenophon in lib. de Rep. Laced. veſtibus utebantur viliſſimis, quæ vix genua tegebant, ut frugalitatis laudem aucuparentur. Vide Ælian. Var. Hiſt. lib. ix.

ſa omnia de ſe negant: quod faciebat et Socrates. Qui vero res parvas, et in promptu poſitas diſſimulant, verſuti ſeu delicati veteratores appellantur, ſuntque hi abjecti et contempti homines. Atque adeo interdum hoc vitium arrogantiæ ſimilitudinem gerit, qualis eſt Lacedæmoniorum veſtitus: nam ſibi et nimium aſſumere, et parum admodum tribuere, de ſeque omnia detrahere, arrogantis eſt. Qui vero intra modum diſſimulatione utuntur, eaque diſſimulant, quæ non admodum nota, neque in promptu ſunt poſita, ii politi homines videntur. Arrogans autem potius quam diſſimulator, veraci videtur opponi: deterior enim eſt.

CAP. VIII.

SED cum ſit in vita ſuus etiam requieti locus, atque in hac temporis aliquid cum ludo et joco ponere liceat: hic quoque videtur converſatio quædam apta et concinna conſiſtere: ut, cum talia dicantur, qualia, et quemadmodum dici debent, tum etiam audiantur. Intererit autem etiam inter quales quis loquatur, qualeſve loquentes audiat.

των ἀκούειν. Δῆλον δ' ὡς καὶ περὶ ταῦτά ἐστιν ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ μέσου. Οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες, βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοὶ, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμενοι τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον. Οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες μηθὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες, ἄγριοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι. Οἱ δ' ἐμμελῶς παίζοντες, εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι· τοῦ γὰρ ἤθους αἱ τοιαῦται δοκοῦσι κινήσεις εἶναι· [g] ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. Ἐπιπολάζοντος δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστων χαιρόντων τῇ παιδιᾷ, καὶ τῷ σκώπτειν

g Ὥσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον πῦρ μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις, καὶ πᾶν κοῦφον, βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη. *Sicut enim corpora distinguunt sui motus: ut exempli gratia, ignem, et quicquid leve est, motus qui in altum fertur, grave contra motus qui ad medium, eodemque modo in aliis: ita ex exterioribus et quæ in oculos incurrunt hominum motibus habitus quoque apparent animæ, et mores.* Andr.

Jam vero perspicuum est, in his et nimium esse et parum: quorum utrumque abest a medio. Atque ii quidem, qui risu movendo ultra modum prodeunt, scurræ videntur esse, et ridiculi contemptique homines, qui ridiculorum singulari cupiditate ac desiderio affecti sunt, magisque sibi hunc scopum propositum habent, ut risum moveant, quam ut honesta ac decora loquantur, nec ejus, in quem salse dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipsi quicquam ridicule salseque dicere queunt, et iis, qui dicunt, infensi sunt, agrestes et insulsi homines habendi sunt. At qui concinne et lepide salibus et jocis utuntur, εὐτράπελοι, faceti aut urbani, nominantur, quasi εὔτροποι, flexibili ac versatili ingenio præditi: ingenii enim et morum tales motus videntur esse: quemadmodum autem corpora ex motibus judicantur, ita et mores. Jam vero cum sales et ridicula increbruerint, compluresque jocis, et salse dictis magis, quam

μᾶλλον ἢ δεῖ· καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες· ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρὸν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. Τῇ μέσῃ δ' ἕξει οἰκεῖον καὶ ἡ ἐπιδεξιότης ἐστί. Τοῦ δ' ἐπιδεξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθέρῳ ἁρμόττει· ἔστι γάρ τινα πρέποντα τῷ τοιούτῳ λέγειν ἐν παιδιᾶς μέρει, καὶ ἀκούειν. Καὶ ἡ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ αὖ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. [h] Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν· τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἡ αἰσχρολογία· τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ [i] ὑπόνοια· διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην.

[h] Andronicus hoc exemplum sic explicat: Τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν κωμῳδιῶν γίνεται δῆλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων· ἐν γὰρ ταῖς κωμῳδίαις οἱ μὲν φαύλους τινὰς καὶ ἀνδραποδώδεις ὑποκρινόμενοι, γελοῖα καὶ ἡδέα ἡγοῦνται τὰ αἰσχρά· οἱ δὲ ἐλευθερίους τινὰς, καὶ ἐπιδεξίους, καὶ ἐπιεικεῖς ὑποκρινόμενοι, τὰ μεθ' ὑπονοίας. *Quod vel ex comœdiis apparet, tum antiquis tum novis: in iis enim qui plebeias repræsentant personas et illiberales, ridicula putant et jucunda quæ obscœna sunt: qui contra ingenuos dexterosque homines et probos, quæ suspicionem movent tantum.* Veteris comœdiæ αἰσχρολογία, et novæ ὑπόνοια haud ineleganter depinguntur ab Horatio in Sat. 4. lib. i. et Art. Poet. Vide Erasm. in Chiliad. et Scal. lib. i. Poet. cap. 7. [i] Ὑπόνοια ab antiquis scriptoribus vocabatur, quæ ab inferiore ætate nominata est ἀλληγορία.

par sit, delectentur: sit ut scurræ, faceti appellentur, tanquam humanitate politi homines: sed ex iis, quæ diximus, multum inter eos interesse perspicuum est. Medio autem habitui etiam ea, quæ dexteritas appellatur, accommodata est. Dexteri porro hominis est ea et dicere, et audire, quæ viro bono ac libero conveniunt: sunt enim quædam, quæ talem virum joco deceat et dicere et audire. Magnum quoque inter ingenuo dignum, et servilem jocum, intervallum interjectum est; magnum inter eruditi jocum, et inerudití. Quod quidem ex veteribus et novis comœdiis cuivis intelligere licet: illis enim ridicula res erat verborum obscœnitas: his sententia potius verbis tecta: inter hæc autem ad speciem honestam ac decoram

Πότερον οὖν τὸν εὖ σκώπτοντα ὁριστέον τῷ λέγειν ἃ πρέπει ἐλευθέρῳ; ἢ τῷ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τό γε τοιοῦτον, ἀόριστον; ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ. [k]*Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται· ἃ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ.* [l]*Οὐ δὴ πᾶν ποιήσει· τὸ* [m]*γὰρ σκῶμμα, λοιδόρημά τι ἐστίν· οἱ δὲ νομοθέται ἔνια λοιδορεῖν κωλύουσιν· ἔδει δ᾽ ἴσως καὶ σκώπτειν. Ὁ δὴ χαρίεις καὶ ἐλεύθερος οὕτως ἕξει, οἷον νόμος ὢν ἑαυτῷ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἐστίν, εἴτ᾽ ἐπιδέξιος, εἴτ᾽ εὐτράπελος λέγεται.* [n]*Ὁ δὲ βωμολόχος ἥττων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε*

[k] Γρ. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται ἥδιον. Per τοιαῦτα intelligit οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθέρῳ ἁρμόττει. [l] Οὐ δὴ πᾶν λέξει alii legunt: οὐ δὴ πάντα ποιήσει, ἢ λέξει Lambinus legisse videtur. Ego methodo persuasus, οὐ δὴ πάντα ἀκούσει legere malim: nisi forte οὐ δὴ πᾶν ποιήσει assumptionem esse intelligas: tum conclusio erit subintelligenda. *Zuing.* [m] Γὰρ hoc in loco non ejus, quod præcessit, οὐ δὴ πᾶν ποιήσει, causam continet: sed posterior est causa ejus, quod proposuerat, τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται: cum prior fuerit, ἃ γὰρ ὑπομένει &c. Frequens est alioqui Arist. quando causas unius rei plures affert, in singulis voce γὰρ uti, cujus loco alias voces ἔπειτα, πρὸς τοῦτο et similes usurpat. *Zuing.* [n] Ὁ δὲ βωμολόχος σφόδρα ἐρῶν τοῦ γελοίου, οὐδενὸς φείδεται τῶν γέλωτα ποιούντων, οὔτε ἔργων, οὔτε ῥημάτων· καὶ οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἀκουόντων ἀπέχει). *Andr.*

multum interest. Utrum igitur is, qui bene in alterum dicta salsa dicit, ex eo definiendus est, quod ea dicat, quæ liberum decent? an quod eum, qui audit, non offendat, aut etiam delectet? an vero hoc quoque incertum, nec definitum est? alia enim aliis odiosa sunt, et jucunda. Talia autem etiam audiet: nam quæ quisque æquo animo audit, hæc facere quoque videtur. Non igitur quidvis faciet, aut in alterum dicet; nam salse dictum, quoddam maledicti genus est: at latores legum quædam maledicti loco objicere vetant: sed oportebat eosdem fortasse vetare quoque ne quidvis in alterum salse dicere liceret. Homo igitur politus et ingenuus sic erit affectus, proinde ac si ipse sibi lex sit. Ac medius quidem talis est, sive dexter, sive facetus, sive urbanus appellandus sit. Scurra autem ridiculo moderari non potest, cum nec sibi, nec

ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων ἀπεχόμενος, εἰ γέλωτα ποιήσει· καὶ τοιαῦτα λέγων, ὧν οὐθὲν ἂν ὁ χαρίεις εἴποι, ἔνια δὲ οὐδ' ἂν ἀκούσαι. Ὁ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος· οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. [o] Δοκεῖ δὲ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι [p] ἀναγκαῖον. Τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες· εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δ', ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστιν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. Τῶν δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν, ἡ μὲν ἐν ταῖς παιδιαῖς, ἡ δ' ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἄλλον βίον ὁμιλίαις.

ΚΕΦ. Θ'.

[1] ΠΕΡΙ δὲ αἰδοῦς ὥς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν· πάθει γὰρ μᾶλλον ἔοικεν, ἢ ἕξει. Ὁρίζεται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας· ἀποτελεῖται δὲ τῷ περὶ τὰ δεινὰ φό-

[o] Γρ. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀν. [p] Ἀναγκαῖα El. [1] Magn. Moral. lib. i. cap. 30. et Eud. lib. iii. cap. 7.

aliis parcat, dummodo risum moveat: cum talia denique dicat, quæ humanitate politus homo nunquam dixerit: nonnulla autem etiam ejus aures respuerint. Agrestis autem ille et rusticus atque insulsus ad tales congressiones prorsus ineptus et inutilis est: nam cum ipse nihil ad eas operæ conferat, tum omnibus offenditur. Videntur autem ad hominum vitam requies et jocus esse necessaria. Tres igitur sunt illæ, quas diximus, in vita mediocritates: quæ omnes in quorundam sermonum et actionum communitate versantur: sed eo differunt, quod una in veritate, reliquæ duæ in jucunditate sitæ sunt. Atque harum ipsarum, quæ ad jucunditatem pertinent, altera in jocis, altera in congressionibus reliquæque vitæ communitatibus vertitur.

CAP. IX.

DE verecundia autem, quasi virtus sit aliqua, non attinet dicere: perturbationi enim quam habitui similior est. Definitur itaque, infamiæ metus quidam: existit autem similiter, atque metus, qui in

βῳ παραπλήσιον· ἐρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι ὠχριῶσι. Σωματικὰ δὴ φαίνεταί πως εἶναι ἀμφότερα· ὅπερ δοκεῖ πάθους μᾶλλον ἢ ἕξεως εἶναι. Οὐ πάσῃ δ' ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ· οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους, αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας πολλὰ ἁμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ [q] κωλύεσθαι. Καὶ ἐπαινοῦμεν τῶν μὲν νέων τοὺς αἰδήμονας· πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός· οὐθὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν, ἐφ' οἷς ἐστιν αἰσχύνη· οὐδὲ γὰρ ἐπιεικοῦς ἐστιν ἡ αἰσχύνη, εἴ περ γίγνεται ἐπὶ τοῖς φαύλοις· οὐδὲ γὰρ πρακτέον [r] τὰ τοιαῦτα. Εἰ δ' ἐστι τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐθὲν διαφέρει· οὐδέτερα γὰρ πρακτέα· ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. Φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον, οἷον πράττειν τι τῶν αἰσχρῶν· τὸ δ' οὕτως ἔχειν, ὥστ' εἰ πράξειέ τι τῶν τοιούτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ

[q] Κεκωλῦσθαι C C C. Ven. 1. et Baſ. [r] Γρ. ταῦτα pro τοιαῦτα.

rebus formidoloſis verſatur: erubeſcunt enim ii, qui pudore afficiuntur; palleſcunt autem, qui mortem extimeſcunt. Apparet igitur, utrumque quodammodo ad corpus pertinere: quod quidem perturbationis potius, quam habitus proprium videtur eſſe. Non omni porro ætati, ſed adoleſcentiæ, hæc perturbatio convenit: nam qui hac ætate ſunt, pudentes et verecundos eſſe putamus oportere: quia cum eorum vita aſſiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, a quibus pudore revocantur. Juvenes itaque laudamus eos, qui ſunt pudentes; ſenem vero quod facile pudore afficiatur, nemo laudaverit: nihil enim eum arbitramur agere oportere eorum, propter quæ pudor exiſtere ſolet: nam nec viri boni eſt pudor, ſiquidem ex rebus malis naſcitur: res enim hujuſmodi ne agendæ quidem ſunt. Nihil vero refert, utrum alia ſint re turpia, alia opinione; neutra enim ſunt agenda: ergo pudore affici non oportet. Præterea vero improbi hominis eſt talem eſſe, ut turpe aliquid agat: ita autem animatum eſſe aliquem, ut ſi quid tale admiſerit, pudore afficiatur, atque

διὰ τοῦτ' οἴεσθαι ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον· ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς· ἑκὼν δ' ὁ ἐπιεικὴς οὐδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδὼς ἐξ ὑποθέσεως ἐπιεικές· εἰ γὰρ πράξαι, αἰσχύνοιτ' ἄν· οὐκ ἔςι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς· εἰ δὲ ἡ ἀναισχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράττειν, οὐθὲν μᾶλλον τὸ [a]τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικές. Οὐκ ἔςι δ' οὐδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετή, ἀλλά τις μικτή· δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὕςερον. Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἴπωμεν.

[a] Γρ. ταῦτα pro τοιαῦτα.

ob hanc cauſam ſe virum bonum eſſe putare, abſurdum eſt: eorum enim, quæ ſponte noſtra agimus, nos pudet: at vir bonus nunquam quicquam mali ſponte ſua admittet. Sed tamen ex conditione pudor poteſt bonum videri: nam ſi quid turpe admittat, pudore afficiatur: ſed hoc non ineſt in virtutibus: neque vero ſi impudentem eſſe, nulloque pudore a turpibus actionibus revocari, malum eſt: idcirco turpia agentem pudore affici, bonum erit. Jam vero ne continentia quidem virtus eſt, ſed quiddam virtutis habet admixtum: de qua poſterius dicemus. Nunc autem de juſtitia diſſeramus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

[a]ΤΟ Ε΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. V.

ΚΕΦ. α΄.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης κ̀ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. Ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. Ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ᾽ ἧς [b] πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ᾽

[a] Hic et duo proxime ſequentes libri totidem fere verbis in iv. v. et vi. libb. Eud. leguntur. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 34.
[b] Πρακτικοὶ male a nonnullis Interpp. *apti* et *idonei* vertitur: non enim juſtitia, ſed natura ipſa homines ad res juſtas agendas *aptos* et *idoneos* efficit: et injuſtiſſimi quoque apti ſunt ad agenda ea

CAP. I.

DE juſtitia autem et injuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, quænam mediocritas ſit juſtitia, quarum denique rerum medium ſit jus. Quibus in rebus exquirendis et explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationeque utamur. Videmus igitur eum animi habitum, quo ad res juſtas gerendas homines efficiuntur propenſi, quoque res juſtas et agunt, et volunt, ab

ἧς δικαιοπραγοῦσι, [c] καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ᾽ ἧς ἀδικοῦσι, καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. Διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα· οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. Δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ᾽ [d] ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὔ· οἷον [e] ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον· λέγομεν γὰρ [f] ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. Πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων· ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ

quæ justa sunt: alioqui ne injusti quidem esse possent. Hoc loco πρακτικοὶ significat *propensionem* quandam, et, ut præclare interpretatus est D. Thomas, *inclinationem ad opus justitiæ.* Sic lib. iv. ληπτικὸς, φυλακτικὸς, φροντιστικὸς, θαυμαστικὸς, ἐπαινετικὸς, dicitur non qui *aptus* et *idoneus*, sed qui *propensus est ad accipiendum, ad custodiendum, &c.* Muret. [c] Δεῖ γὰρ προσκεῖσθαι ἀεὶ ταῖς ἀρεταῖς ταῖς ἠθικαῖς τὸ βούλεσθαι· καὶ ἀδύνατον ἄλλως αὐτὰς ὁρισθῆναι· διὰ τὸ βούλεσθαι γὰρ σωφρονεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν, ὁ δίκαιος καὶ ὁ σώφρων γίνεται. Τὸ δύνασθαι δίκαια πράττειν δυνατόν ἐστι καὶ τῷ ἀδίκῳ πολλάκις· τὸ δὲ βούλεσθαι μόνου ἐστὶ τοῦ δικαίου· ὅθεν δίκαιός ἐστι καὶ ὁ μὴ δυνάμενος μὲν πράττειν τὰ δίκαια, βουλόμενος δὲ, καὶ ἕξιν ἔχων δικαιοσύνης. *Andr.* [d] Ἡ αὐτὴ pro ἡ ἐναντία legendum esse censet Muret. quem videas. Μία δὲ ἕξις οὐκ ἔστι τῶν ἐναντίων πρακτική· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης τὰ ἄδικα πράττομεν καὶ δίκαια. *Andr.* [e] Ὑπὸ τῆς ὑγ. in Eud. [f] Ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει in Eud.

omnibus justitiam intelligi atque appellari solere: eodemque modo injustitiam, habitum esse, quo et injuriam faciunt, et res injustas volunt. Itaque hæc primum nobis quoque, veluti quadam imagine adumbrata, posita sint et concessa: neque enim ita se res habet in scientiis et facultatibus, seu potestatibus, ut in habitibus. Facultas enim seu potestas, et scientia, eadem contrariorum videtur esse; habitus autem contrariorum non idem est: verbi gratia, a bona valetudine non aguntur contraria, sed ea, quæ sunt bonæ valetudinis propria duntaxat: dicimus enim aliquem valenter ambulare, cum ita ambulat, ut is, qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius; sæpe ex rebus habitui subjectis: nam si bo-

φανερὰ, καὶ ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται· καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά· εἰ γάρ ἐστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικὸν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. Ἀκολουθεῖ δὲ ὡς ἐπιτοπολὺ, [f] ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον, [g] εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. Ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει· καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόῤῥω δήλη μᾶλλον· ἡ γὰρ διαφορὰ πολλὴ, ἡ κατὰ τὴν ἰδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ ᾗ τὰς θύρας κλείουσιν. Εἰλήφθω δὴ, ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. Δοκεῖ δὲ, ὅ,

[f] Hoc præceptum dialecticum ab Ariftotele accurate tractatur in lib. i. Topic. [g] Εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία in Eud.

na corporis habitudo et firma conftitutio nota fit, nota erit etiam mala: et cognitis iis, quæ firmam corporis conftitutionem efficiunt, firma quoque corporis conftitutio erit cognita: et rurfus ex hac ipfa, ea, quæ bonam corporis habitudinem efficiunt: fi enim bona corporis habitudo, foliditas carnis eft: neceffe eft malam corporis habitudinem carnis raritatem effe: et quod vim habet efficientem firmæ corporis conftitutionis, id ad carnis foliditatem gignendam neceffario valebit. Plerumque autem fequitur, ut fi altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi fint fignificandi modi: verbi gratia, fi multæ fint jufti fignificationes, erunt et injufti multæ. Multis autem modis juftitia et injuftitia dici videntur: fed quia valde eft propinqua earum nominis communitas et fimilitudo, idcirco obfcurior eft, neque ita, ut in iis, quæ longe inter fe diftant, apparet: magna enim differentia eft ea, quæ ex fpecie eft: exempli gratia, clavis apud Græcos uno et communi nomine appellatur et ea pars, quæ cervicibus animalium fubeft, et ea, qua oftia claudunt. Hoc igitur fumptum fit, quot modis homo injuftus dicatur. Et vero vi-

τε παράνομος ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος. Τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ᾽ ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον. Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τὰ ἀγαθὰ [h] ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία· [i] ἅ ἐστι μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθὰ, τινὶ δὲ οὐκ ἀεί. Οἱ δ᾽ ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ᾽ οὔ· ἀλλ᾽ εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὑτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὑτοῖς ἀγαθά. Ὁ δ᾽ ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν. Ἀλλ᾽ ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ

[h] Ἔσται deest in Eud. [i] Hæc Philosophi sententia optime exprimitur a Terentio in Heautont.

Quid relliqui est, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:
Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur recte, mala.

detur injustus esse et is, qui contra legem committit, et is qui sibi plus vendicat, quam par sit, quique inæqualis est: ex quo perspicuum est, justum quoque futurum et eum, qui legibus pareat, et eum, qui æquus seu æqualis sit. Jus igitur erit tum id, quod legibus sancitur, quod legitimum appellant, tum id, quod æquum est: et contra injuria, tum id, quod in legem committitur, tum id, quod iniquum est. Quoniam autem injustus etiam plus bonorum, quam par sit, sibi deposcit ac vendicat: in bonis erit occupatus, non omnibus, sed in iis duntaxat, in quibus secunda et adversa fortuna locum habet: quæ sunt bona simpliciter et absolute quidem illa semper, sed huic vel illi non semper. Homines autem hæc votis omnibus expetuntque, ac persequuntur: quod facere non oportet, sed optare sane, ut quæ simpliciter bona sunt, ea nobis quoque bona sint: eligere autem ac sumere, quæ nobis sunt bona. Sed injustus non semper id, quod plus est, eligit, verum etiam quod minus est, in iis, quæ absolute mala sunt. Sed quia vi-

[k]μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστιν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. [l]Ἔστι δὲ ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν· καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία, ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας. Ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια· τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐστι· καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναί

[k] Μὴ κακὸν pro μεῖον κακὸν in Eud. [l] Hunc locum ſic legendum eſſe: Ἔστι δ' ἄνισος, καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν ἐστι· et cætera verba iis admiſta, delenda eſſe cenſeo: in quo quid librarios deceperit non eſt difficile conjicere hominibus in hoc genere exercitatis. Hanc correctionem a me acceptam Lambinus, vir acutiſſimo ingenio, acerrimoque judicio præditus, retulit in Scholia in eos libros ſua: niſi quod, cum meam ſententiam exponeret, verba illa πᾶσαν ἀδικίαν, et πάσης ἀδικίας reliquit: quæ mihi vel maxima cauſa fuit hoc quoque loco teſtificandi, quid ſentirem. Non tantum enim exiſtimo e gloſſematis illa fluxiſſe, verum etiam e falſis et ineptis gloſſematis: nam verba illa, περιέχει, καὶ κοινόν ἐστι, ſi quis attente conſideret, non πρὸς πᾶσαν ἀδικίαν, ſed πρὸς τὸ πλέον, καὶ πρὸς τὸ ἔλαττον referenda ſunt. *Mur.* Var. Lect. lib. vi. cap. 8. τὸ γὰρ ἄνισον ἔχει τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον poſt κοινὸν inſeruntur in Mich. Eph. Ven. 1. 2. et Baſ. ἡ παρανομία ἤτοι ἡ ἀνισότης deſunt CCC. Ἔστι δὲ ὁ ἄδικος ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιεκτικὸν ὄνομα καὶ κοινόν ἐστι πᾶσι τοῖς εἴδεσι τῆς ἀδικίας, ἡ ἀνισότης· καὶ γὰρ καὶ ὁ παράνομος, ἄνισός τίς ἐστι, καὶ ὁ πλεονέκτης. *Andr.* Vide Zuing. et Lamb. καὶ κοινὸν, καὶ παράνομον in Eud.

detur etiam minus malum quodammodo bonum eſſe: cupiditas autem ejus, quod plus eſt, boni cupiditas eſt: idcirco videtur ille eſſe ejus, quod plus eſt, appetens et cupidus. Porro iniquus etiam contra legem peccat: nam hoc ipſum, quod peccatum in legem dicimus, omnem injuſtitiam continet, omniſque injuſtitiæ commune eſt. Quoniam autem eum, qui contra leges committit, injuſtum eſſe diximus; qui vero leges ſervat, juſtum: perſpicuum eſt, ea omnia, quæ legitima ſunt, quodammodo eſſe juſta: nam cum ea, quæ a ſcientia legum ferendarum deſcripta et definita ſunt, legitima ſunt, tum unumquodque horum jus

φαμεν. Οἱ δὲ νόμοι [m] ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων, στοχαζόμεναι ἢ τοῦ κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον. Ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν, τὰ ποιητικὰ, καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. Προστάττει δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ [n] λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς, [o] χεῖρον δὲ, ὁ ἀπεσχεδιασμένος. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, [p] ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. Καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρα-

[m] Ὁρίζουσι pro ἀγορεύουσι quidam legi volunt. [n] Λιπεῖν CCC.
[o] Γρ. χείρων. [p] Ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς desunt in Eud.

esse dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, ut vel communem omnium utilitatem spectent, vel optimorum, vel eorum, penes quos summa rerum est potestas: et vel secundum virtutem, vel secundum quem alium modum talem. Quocirca uno modo jura appellamus ea, quæ vitam beatam, ejusque partes, civili societate conciliare et conservare possunt. Ac lex quidem et viri fortis muneribus fungi jubet, ut locum atque ordinem in acie tenere, neque fugere, neque arma abjicere: et temperantis, ut non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: et lenis ac mansueti, ut neminem verberare, neque cuiquam maledicere: itemque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim jubendo, partim vetando: recte quidem ea lex, quæ recte ac salutariter: perperam autem, quæ negligenter et inconsiderate lata est. Hæc igitur justitia virtus est illa quidem perfecta, non tamen simpliciter neque absolute, sed si ad alterum referatur. Atque ob hanc causam sæpe omnium præstantissima virtutum videtur esse justitia:

τίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη· καὶ οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος οὕτω [q]θαυμαστός. Καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

[r]Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι.

Καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι· τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν· πολλοὶ γὰρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὰ τὸν ἄνδρα [s]δείξει· πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. Διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, μόνη τῶν ἀρετῶν, [t]ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ [u]κοινῷ. Κάκιστος μὲν οὖν ὁ πρὸς αὑτὸν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ' οὐχ [x]ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο

[q] Γρ. θαυμαστόν. [r] Versus est Theogn. 147. [s] Γρ. δείκνυσιν.
[t] Γρ. ἔτι καί. [u] Κοινωνῷ in Eud. et ad oram C C C. et Bas.
[x] Ὁ καὶ πρὸς El.

neque vesper, neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum solemus hoc uti proverbio:

Justitia una alias virtutes continet omnes.

Ac perfectissima virtus est, quia perfectæ virtutis usus est: ideo autem perfecta est, quia qui ea præditus est, etiam cum aliis, et erga alios, non secum solum, virtutem colere potest: plerique enim in suis quidem rebus uti virtute possunt, in iis autem, quas cum altero contraxerunt, non possunt. Quocirca præclare Biantis illud videtur esse dictum: Magistratus virum declarabit: nam qui magistratum gerit, is jam cum altero rationem habet, et in communione vitæ versatur. Atque ob hanc eandem caussam sola ex omnibus virtutibus justitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet: aliorum enim utilitati consulit, nempe aut principis, aut reipublicæ. Deterrimus igitur ille quidem habendus est, qui improbitate et in se, et in amicos utitur: optimus autem, non qui secum et sibi, sed qui cum aliis, et erga alios virtutem colit:

γὰρ ἔργον [y] χαλεπόν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. Τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή· τὸ δ' εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ', ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ᾗ δὲ τοιάδε [z] ἕξις, ἁπλῶς ἀρετή.

ΚΕΦ. β'.

ΖΗΤΟΥΜΕΝ δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὥς φαμεν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. Σημεῖον δὲ ὅτι ἐστί· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μὲν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς

[y] Χαλεπὸν glossam esse ostendunt libri quidam, in quibus scriptum est, τοῦτο γὰρ ἔργον, τοῦτ' ἔστι χαλεπόν· ἔργον autem sæpe idem valere quod ἐργῶδες aut χαλεπὸν satis notum est : ita quoque a Latino poeta dictum est :

Hoc opus, hic labor est. Muret.

[z] Γρ. ἕξις ἁπλῶς, ἀρετή.

hoc enim difficile atque operosum est. Ergo hæc justitia non virtutis pars est, sed virtus universa: neque ei contraria injustitia, pars vitii est, sed vitium integrum atque universum. Quid intersit autem inter virtutem et hanc justitiam, ex iis, quæ diximus, perspicuum est: est enim eadem illa quidem, sed ejus essentia non est eadem: verum qua cum altero rationem habet, justitia est; qua talis quidam habitus est, absolute virtus est.

CAP. II.

JUSTITIAM autem quærimus eam, quæ pars virtutis est; est enim aliqua, ut dicimus: itemque injustitiam eam, quæ in partibus vitii numeratur. Aliquam porro esse hujusmodi, argumento est, quod qui agit aliquid eorum, quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem injuste, sibi tamen plus boni, quam oportet, non sumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abjecit propter ignaviam, aut qui maledixit alteri

εἰπών, διὰ χαλεπότητα, ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀνελευθερίαν· ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γέ τινα· ψέγομεν γὰρ καὶ κατ' ἀδικίαν. Ἔστιν ἄρα γέ τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου, τοῦ παρὰ τὸν νόμον. Ἔτι εἰ ὁ μὲν τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύοι καὶ προσλαμβάνοι, ὁ δὲ προστιθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν· οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης, ἐκεῖνος δ' ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ· δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. Ἔτι περὶ μὲν τἆλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν ἀεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ἐπὶ οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. Ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστί τις ἀδι-

propter aſperitatem, aut qui pecunia non eſt alicui opitulatus ob illiberalitatem: cum autem ſibi plus boni ſumit aut vendicat, quam oportet, ſæpe nullo tali vitio, certe non omnibus, ſed uno tamen aliquo peccat: nam eum vituperamus, et injuſtitiæ nomine vituperamus. Eſt igitur alia quædam injuſtitia, tanquam injuſtitiæ pars quædam univerſæ: itemque injuſtum quoddam, ut totius pars injuſti, ejus, quod contra leges committitur. Præterea ſi quis quæſtus cauſa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de ſuo, jacturamque rei ſuæ faciens: hic quidem intemperans potius, quam plus ſibi ſumens et vendicans eſſe videtur; ille autem injuſtus, ſed non intemperans: propterea ſcilicet quia quæſtus cauſa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus injuſte factis, ſi quid peccetur, id ſemper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi cauſa, ſi quis adulterium commiſit, ad intemperantiam; ſi eum, qui in acie proximus locatus erat, deſeruit, ad timiditatem; ſi quem pulſavit, ad iracundiam: ſed ſi quæſtum fecit, ad nullum aliud vitium, niſi ad injuſtitiam refertur. Perſpicuum igitur eſt,

κία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν, ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι [a] ἔχοιμεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα· καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος. Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἐστί τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δῆλον· τίς δὲ [b] καὶ ὁποία τις, ληπτέον. Διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον. Κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον, ἡ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐστίν. [c] Ἐπεὶ δὲ τὸ

[a] Γρ. ἔχομεν. [b] Γρ. καὶ ποία. [c] Admodum diverſe legitur hæc perioche. In Baſ. ſic: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον· τὸ δὲ παράνομον, οὐχ ἅπαν ἄνισον· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δὲ ἄνισον οὐ πᾶν πλέον· καὶ τὸ ἄδικ. Ita etiam habet El. niſi quod poſt primum παράνομον ſcribitur πλέον: ejus vero ad oram eſt vulgata lectio In CCC. ſic: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον, reliqua vero ut vulg. lect. ad oram γρ. ut in Baſ. In Vet. Interp. ſic: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, reliqua ut in Baſ. Lambinus inter οὐ πᾶν πλέον et καὶ τὸ ἄδικ. inſerit καὶ ἐπεὶ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτε-

præter univerſam injuſtitiam, aliam quandam eſſe ejus partem uno eodemque nomine appellatam: quoniam eodem genere utriuſque definitio continetur; utriuſque enim vis in eo poſita eſt, ut ad alterum referatur: ſed hæc quidem in honore verſatur, aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo uno nomine hæc omnia complecti poſſimus; et propter voluptatem ſuſcipitur eam, quæ e lucro proficiſcitur: illa autem in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus eſt.

Juſtitias ergo plures eſſe, aliamque quandam præter univerſam virtutem eſſe, perſpicuum eſt: quæ ſit porro et qualis, eſt intelligendum. Hæc igitur a nobis propoſita eſt injuriæ diſtinctio, unam eſſe, quæ contra leges infertur; alteram, quæ ab æquitate, ſeu æqualitate remota eſt: itemque, jus eſſe unum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem, quæ contra leges infertur, injuria, ſuperior injuſtitia et orta et appellata eſt. Verum quo-

ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ᾽ ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ᾽ ἄνισον οὐ πᾶν πλέον· καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ᾽ ἕτερα ἐκείνων· τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δ᾽ ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. Ὥστε καὶ [d] περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν [e] τεταγμένη δικαιοσύνη

ρον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον οὐχ ἅπαν ἄνισον. Andronicus pro vulgata lectione facit. Ἐπεὶ δὲ τὸ πλέον οὐ ταὐτόν ἐστι τῷ ἀνίσῳ, ἀλλ᾽ ἔστι τὸ μὲν ἄνισον ὥσπερ ὅλον, τὸ δὲ πλέον ὡς μέρος· τὸ γὰρ πλέον καὶ ἄνισον, οὐ πᾶν δὲ τὸ ἄνισον πλέον· ἔστι τις ἀδικία καὶ περὶ τὸ ἄνισον ἄλλη. De varietate lectionis hoc in loco ſequentia habet Muretus: In quadam admirabili exemplarium, tum veterum tum recentium, varietate ſecutus ſum eam ſcripturam, quæ mihi viſa eſt optima, eſt autem hæc: ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον, καὶ τὸ παράνομον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ᾽ ἕτερον, ὡς μέρος πρὸς ὅλον· τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον οὐ πᾶν ἄνισον· καὶ τὸ ἄδικ. quæ ſcriptura, ut mihi quidem videtur, et veram et perſpicuam ſententiam continet. Quæ ab aliis interjiciuntur de comparatione τοῦ πλέονος καὶ τοῦ ἀνίσου, vera quidem ſunt, ſed nihil, ut arbitror, faciunt ad id quod hic docetur. [d] Περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας El. C C C. et in Eud. [e] Τεταμένη, ut in aliis libris ſcriptum reperio, legere malo. *Muret.*

niam non eſt idem iniquum, ſeu inæquale, ſeu ab æquitate remotum, quod plus, ſed aliud ad aliud relatum, ut pars ad totum (quicquid enim plus eſt, iniquum ſeu inæquale eſt: ſed non quicquid eſt iniquum, plus eſt) quoniamque itidem iniquitas, et ea injuria, quæ fit contra leges, non ſunt iidem, (nam quicquid iniquum eſt, contra leges committitur: ſed non quicquid contra leges committitur, continuo eſt iniquum) efficitur ut hæc injuria, et hæc injuſtitia, non ſint eædem atque illæ, ſed ab illis differant: partiumque rationem ad tota obtineant: hæc enim injuſtitia totius injuſtitiæ pars eſt; itemque totius juſtitiæ hæc juſtitia. Itaque et de juſtitia ea, quæ generi ſubjecta eſt, et de injuſtitia, quæ illius injuſtitiæ pars eſt, dicendum eſt: eodemque modo de jure atque injuria. Eam igitur juſtitiam, eamque injuſtitiam, quæ in eodem atque virtus uni-

καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον, ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας φανερὸν ὡς διοριστέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς [f]προσταττόμενά ἐστι· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. Τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστι τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται [g]περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. Περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν, ἢ ἑτέρας, [h]ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τε ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἓν μέν ἐστιν εἶδος, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ

[f] Γρ. πραττόμενα. [g] Γρ. περὶ παιδείας τῆς πρὸς τὸ κοιν. quam lectionem Muretus approbat. [h] Polit. lib. iii. cap. 4.

versa vitiumque universum ordine locatæ sunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitii usus est cum altero, prætermittamus. Jus quoque et injuria, quæ sunt his consentanea, quonam modo distinguenda et discernenda sint, non est obscurum: nam pleraque fere jura legitima, ea officia sunt, quæ ab universa virtute præscribuntur: unicuique enim virtuti convenienter vivere lex jubet, et unumquodque vitium sequi vetat. Causæ autem efficientes virtutis universæ sunt ea omnia jura legitima, quæ legibus de disciplina ad rempublicam utili comprehensa, descripta et constituta sunt. Sed de disciplina quidem cujusque privata, qua quis absolute vir bonus est, utrum sit prudentiæ civilis, an alius facultatis, præcipere, posterius erit disputandum: non est enim fortassis idem, virum bonum esse, et bonum civem, in quovis administrandæ reipublicæ genere. Ejus autem justitiæ, quæ ut pars subjecta generi est, jurisque ejus, quod ei consentaneum est, una species est, quæ in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos dividi possunt,

τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γάρ ἐστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου· ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. Τούτου δὲ μέρη δύο· τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀκούσια. Ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνὴ, δανεισμὸς, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων, ἑκούσιος. Τῶν δ᾽ ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷον κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, [1]προαγωγεία, δουλαπατεία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

ΚΕΦ. γ΄.

ΕΠΕΙ δ᾽ ὅ, τε ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ ἴσον·

[1] Προαγωγὴ in Eud.

qui ejusdem reipublicæ communione inter se conjuncti sunt, versatur; in his enim est, ut alter cum altero et æquum et iniquum consequatur: altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Hujus porro duæ sunt partes: contractuum enim alii sponte nostra, alii nobis invitis fiunt. Sponte fiunt, exempli causa, hi, venditio, emptio, mutuum, fidejussio, commodatum, depositum, locatio et conductio: dicuntur vero sponte fieri, quia horum contractuum principium nostra sponte instituitur. Eorum autem, qui nobis invitis fiunt, alii sunt clandestini, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commissa, falsum testimonium: alii sunt violenti, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.

CAP. III.

QUONIAM autem et injustus iniquus, et injuria iniquitas est; perspicuum est, aliquod esse etiam ejus, quod iniquum est, medium: hoc autem est æquum seu æquale: in quacunque e-

ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. Εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, [k]τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. Ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον, μέσον τε καὶ ἴσον, εἶναι καὶ πρός τι, καί τισι· καὶ ἧ μὲν μέσον, τινῶν· ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον· ἧ δὲ ἴσον ἐστί, [l]δυοῖν· ἧ δὲ δίκαιον, [m]τισίν. Ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. Καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς, καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω [n]κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν. Ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, [o]ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα [p]ἔχωσι

[k] Καὶ τὸ δίκ. Eud. [l] Γρ. ἐν δυσί. [m] Lege τισὶ καὶ πρός τινας. Græcus Interpres: τὸ δέ τισι καὶ πρός τινας, οὐκ παραλλήλου κεῖται ταὐτὸν σημαῖνον. Vet. Interp. ita legit, et hoc amplius addit: πρὸς ἀλλήλους γάρ ἐστι. *Casaub.* [n] Κἀκεῖνα ἔχει τὰ οἷς Bas. [o] Ὅταν οἱ ἴσοι in Eud. [p] Γρ. ἔχουσι καὶ νέμονται.

-nim actione plus est et minus, in ea æquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur injuria est iniquitas seu inæqualitas, jus erit æqualitas: quod, etiamsi ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale medium est: jus quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidem in duobus minimum reperitur: quare necesse est jus, quod et medium est et æquale, et ad aliquid referri, et quibusdam jus esse: ac qua medium est, aliquorum est, quæ quidem sunt plus et minus: qua æquale, in duobus consistit: qua jus, aliquibus est jus. Necessario igitur jus in quatuor minimum versatur: nam et quibus ut sit jus accidit, duo sunt, et in quibus jus ipsum situm est, res duæ. Atque eadem erit æqualitas, et eorum, quibus jus tribuitur, et earum rerum, in quibus jus consistit: nam ut res illæ, in quibus jus positum est, se habent, sic et illi, quibus jus tribuitur: nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæque et expostulationes, cum aut æquales non æqualia, aut

καὶ νέμωνται. Ἔτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον· τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς [q] διανομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι. Τὴν μέν τοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες ὑπάρχειν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, [r] οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, οἱ μὲν πλοῦτον, οἱ δ' εὐγένειαν· οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. Ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι· τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ [s] λόγου, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. Ἡ μὲν οὖν διῃρημένη, ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής· τῷ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρήσεται, καὶ δὶς λέγει· οἷον ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως καὶ ἡ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ· δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται. Ὥστε ἂν ἡ τοῦ β τεθῇ δὶς, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. Ἔστι δὲ

[q] Γρ. νομαῖς. [r] Οἱ δ' ὀλιγ. πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστ. in Eud. [s] Γρ. λόγων.

non æquales æqualia conſequuntur atque obtinent. Præterea ex eo, quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt: nam quod jus in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cujuſque dignitate eſſe oportere. Verum dignitatem non eandem omnes dicunt eſſe: ſed qui forma reipublicæ adminiſtrandæ populari utuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alii divitias, alii nobilitatem generis: ii autem, apud quos reipublicæ præſunt optimates, virtutem. Jus igitur proportione et comparatione quadam conſtat: non enim ſolum ejus numeri, quo aliquid numeramus, proprium eſt, proportione conſtare; ſed etiam ejus, qui univerſe et omnino numerus eſt: proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimum reperitur. Disjunctam igitur proportionem in quatuor conſiſtere non obſcurum eſt: ſimiliterque continuatam, ſeu continentem: hæc enim loco duorum, uno utetur, et bis unum ſumet: exempli gratia, quæ proportio eſt primæ lineæ ad ſecundam, eadem ſecundæ ad tertiam: bis igitur ſecunda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecunda bis poſita fuerit, quatuor erunt proportione inter ſe comparata. Eſt autem et jus minimum in quatuor,

καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· [t] διήρηνται γὰρ ὁμοίως, [u] οἷς τε, καὶ ἅ. Ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ· καὶ ἐναλλὰξ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ. Ὥστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει· κἂν οὕτως συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει. Ἡ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ, καὶ ἡ τοῦ β τῷ δ σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι· [x] καὶ μέσον τὸ δίκαιον, τουτέστι τοῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. Καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. Ἔστι δ' οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία·

[t] Διήρηνται in Eud. [u] Οἷς τε νέμεται καὶ ἃ νέμεται Cam. [x] Hic locus pridem corruptus fuit. Vet. Interp. ita legit: καὶ μέσον τὸ δίκαιον τοῦτ' ἔστι· τὸ δ' ἄδικον, παρὰ τὸ ἀνάλ. Argyr. καὶ μέσον τοῦτ' ἔστι τοῦ παρὰ ἀνάλ. optime: nam quod MSS. quidam habent τοῦτ' ἔστι τοῦ πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, παρὰ τὸ ἀνάλ. glossa est ex Græco commentario deprompta. *Casaub.* Nostri MSS. eodem modo legunt, quo edidimus, nisi quod habent τὸ pro τοῦ ante παρὰ, ut est in Eud. ad oram C C C. γρ. τοῦ. ἀδίκου, quod Lambinus inserit post δίκαιον, minime necessarium est.

eademque ejus ratio est: disjuncti sunt enim similiter et ii, quibus jus tribuitur, et eæ res, quæ distribuuntur. Itaque quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadem extremi C ad extremum D: alterna igitur ratione, ut extremum A ad extremum C, sic B ad D. Ergo et totum cum toto comparabitur, idque distributio copulat: et vero si ita inter se componantur, juste copulat. Extremi igitur A cum extremo C, et extremi B cum extremo D conjugatio, jus illud est, quod in distributione consistit: et jus est injuriæ medium, id est, ejus rei, quæ a proportione remota atque aversa est: nam quod proportione constat, medium est: jus autem proportione constat. Appellant porro mathematici talem proportionem, geometricam: in geometrica enim proportione evenit, ut, quomodo utrumque cum utroque, sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc proportio: non enim fit extremum

οὐ γὰρ γίνεται [y] εἷς ἀριθμῷ ὅρος, ᾧ καὶ ὅ. Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ἀνάλογον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον· γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλεῖον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, [z] ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν· ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν ἀγαθόν· καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. Τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτ' ἔστι.

ΚΕΦ. δ'.

ΤΟ δὲ λοιπὸν ἓν, τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ προτέρου· [a] τὸ μὲν

[y] Ἰσάριθμος pro εἷς ἀριθμῷ in Eud. [z] Ἔλαττον ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ in Eud. [a] Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον ἀπὸ τῶν κοινῶν εἰς τοὺς πολίτας ποιούμενον τὴν διανομὴν, ἀναλόγως ἑκάστῳ δίδωσι κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκά-

unum numero is, cui tribuitur, et res, quæ tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur hoc jus proportione constare; injuriam autem a proportione alienam atque aversam esse: quo fit, ut alterum sit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur: nam is, qui injuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicavit, quam oportet; ei, qui afficitur injuria, minus boni obtigit. Contra fit in malo: boni enim rationem obtinet levius malum, si cum graviore malo comparetur; nam levius malum optabilius graviore est: at quod optabile et expetendum est, id bonum est: et quo quidque optabilius est, eo majus bonum est. Atque hoc sane juris unum genus est.

CAP. IV.

RELIQUUM autem alterum est id, quod ad corrigendum et emendandum valet, versaturque in rebus et sponte et invite contractis. Hujus autem juris forma alia est a priore: jus enim, quod in distribuendis rebus com-

γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν, ἐὰν γίγνηται ἡ διανομὴ, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν, ὅν περ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ [b] εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι. Τὸ δὲ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἐστὶ μὲν ἴσόν τι, καὶ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν· οὐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ', εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται· καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ [c] βέβλαπται. Ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ὂν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής· καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ

στου, καὶ τὴν εἰσφορὰν, ἣν εἰς τὸ κοινὸν συντέλεσεν· ἐπεὶ οὐ πάντες ὅμοιοι, οὐδὲ πάντες ὁμοίως εἰσφέρουσιν· ὅθεν οὐ τὰ ἴσα, ἀλλὰ τὰ ἀνάλογα δέχονται. *Cum enim distributivum jus aliquid ex publicis distribuat in cives, servata proportione pro dignitate singulis distribuit, et prout quisque aliquid contulit in publicum, quia neque similes sunt omnes, nec similiter conferunt: unde fit ut neque accipiant æqualia, sed pro proportione tantum.* Andr.

[b] Προσενεχθέντα El. [c] Γρ. βλάπτεται.

munibus vertitur, semper ea, quam dixi, proportione constat: nam si pecuniæ communis distributio fiat, eadem ratione utendum erit, quam habent inter se res eæ quæ ab unoquoque in medium allatæ sunt: eaque injuria, quæ huic juri opponitur, a proportione remota atque aversa est. Jus autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam; et injuria, inæquale: verum non illa proportione, sed arithmetica: nihil enim refert, utrum vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum: neque utrum vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantum differentiam intuetur lex, iisque utitur tanquam æqualibus, faciatne hic injuriam, ille injuria afficiatur: et an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc injuriam, quæ inæqualitas est, judex exæquare conatur: nam cum hic percussus fuerit, ille

καὶ κτείνῃ, ὁ δ' ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. Λέγεται γὰρ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. Ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον. Τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δ' ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, [d] τοῦ κακοῦ δὲ ἔλαττον, κέρδος, τὸ δ' ἐναντίον, ζημία· ὧν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον. Ὥστε τὸ μὲν ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν [e] εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. Διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι· τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέ-

[d] Γρ. τὸ δὲ τοῦ κακοῦ ἔλαττ. [e] Γρ. δοκεῖ εἶναι.

percuſſerit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus ſit: perpeſſio et actio in partes inæquales diviſa eſt: ſed damno et mulcta conatur judex exæquare, de lucro detrahens. Nam, ut ſemel et ſimpliciter dicam, in talibus, etiamſi quibuſdam nomen non conveniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo, qui percuſſerit; in eo qui percuſſus fuerit damnum: ſed cum perpeſſionem menſus fuerit judex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quæ ſunt plus et minus, æquale eſt medium. Lucrum autem et damnum, illud quidem plus eſt, hoc autem minus, contrarie: boni plus, et minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium eſſe æquale modo demonſtrabamus, id, quod jus eſſe dicimus. Erit igitur id jus, quod ad corrigendum et emendandum valet, damni et lucri medium. Itaque et cum aliqua de re inter ſe ambigunt, ad judicem confugiunt: adire autem ad judicem, adire ad jus eſt: nihil enim videtur aliud eſſe judex, quam jus animatum: quæruntque judicem medium: et vocant eos

σον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι [f] μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. Μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴ περ καὶ ὁ δικαστής. Ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ' ἀφεῖλε, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν· ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὑτοῦ, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. Τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστὶν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής· ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον· εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ προσετέθη δὲ, ἑνί γ' ἂν μόνον ὑπερεῖχε· τοῦ μέσου

[f] Γρ. μεσοδίκους, male: nam μεσσίδιος agnoſcit Heſych. et Ariſtoteles Polit. lib. v. cap. 6. ea voce utitur. Exſtat etiam apud Phrynichum vox μεσιδιωθῆναι. *Caſaub.*

nonnulli μεσιδίους, id eſt, medium dividentes, ſeu medium adjudicantes: proinde quaſi facile futurum ſit, ut jus ſuum obtineant, ſi medium conſequantur. Jus ergo medium quiddam eſt, ſiquidem etiam judex medius eſt. Ac judex quidem exæquat, et veluti linea in duas partes inæquales ſecta, quo major pars dimidiam ſuperat, hoc de illa detrahit, et ad partem minorem addit: toto autem in duas partes æquales diviſo, tum ſe ſuum dicunt obtinere, cum partes æquales abſtulerint. Eſt autem æquale medium rei majoris et minoris, proportione arithmetica. Propterque hanc adeo cauſam jus a Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἐστὶν, id eſt, in duo æqualia diviſum eſt, proinde ac ſi quis dixerit δίχαιον: et δικαστὴς nominatus eſt, quaſi διχαστὴς, quæ vox eum ſignificaret, qui rem in duas partes æquales ſecat: nam ſi cum duæ res ſint æquales, id quod ab uno fuerit detractum, addatur alteri, his duobus hæc illam ſuperabit: ſi enim detractum quidem uni rei fuiſſet, non autem etiam alteri additum, uno duntaxat altera alteram ſuperaret: mediam igitur ea res, cui acceſſit ali-

ἄρα ἑνί· καὶ τὸ μέσον τὸ ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη, ἑνί. Τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ' ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. Ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν, αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ, τὸ ἐφ' ὧν γδ· ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς αε ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ· τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

α	ε	α	
β		β	
γ	ζ	γ	δ

[g] Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τοῦτο· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτο, καὶ τοιοῦτο. Ἐλήλυθε [h] δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἥ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἑκουσίου ἀλλαγῆς·

[g] Hanc periochen, quæ tota occurrit in ſequenti capite, hic in alieno loco poſitam eſſe judicat Muretus. Ab Andronico vero et Mich. Epheſ. hic agnoſcitur, in ſequenti autem capite, non. [h] Δὲ καὶ τὰ CCC. et Ven. 1.

quid, uno ſuperat; et media, eam, cui quippiam detractum eſt, uno. Ex hoc itaque cognoſcemus et quid ei, qui plus habet, detrahendum ſit: et quid ei, qui minus, addendum: nam quo res media minorem ſuperat, id ei, quæ minus habet, addendum eſt: quo media ſuperatur, id maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter ſe æquales: lineæ AA detracta ſit pars AE, addaturque ad lineam CC: ſitque ea pars, CD: ita tota linea DCC lineam AE ſuperabit linea CD, et linea CF: ergo et lineam BB, linea CD.

A	E	A	
B		B	
C	F	C	D

Hoc autem ineſt etiam in aliis artibus: tollerentur enim et conciderent, niſi quantum et quale, id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem et tale perpeteretur id, quod patitur. Nata autem et tranſlata ſunt hæc nomina, damnum et lucrum, ab eo contractu, qui ſponte initur: nam

τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται, τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· οἷον ἐν τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν [i] ἔδωκεν ὁ νόμος. Ὅταν δὲ μήτε πλέον, μήτ' ἔλαττον, ἀλλὰ αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὐτῶν φασιν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι, οὔτε κερδαίνειν. Ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι τῶν παρὰ τὸ ἑκούσιον, [k] τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

ΚΕΦ. έ.

ΔΟΚΕΙ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. [l] Τὸ δ' ἀντι-

[i] Δέδωκεν El. et CCC. [k] Hic locus alioqui obſcurus clare vertitur à noſtro interprete, et ex ſententia Mich. Eph. qui ſic explicat: τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον τὸ ἔχειν τοσοῦτον ὕστερον, ὅσον εἶχε καὶ πρότερον πρὸ τοῦ ἀδικηθῆναι. Alii τῷ ἔχειν legunt: alii vero, ut teſtatur Lambinus, τῷ παρὰ τὸ ἑκούσιον ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον. cujus lectionis hanc ſententiam eſſe dicunt: lucri cujuſdam et damni hoc jus medium eſt, ut niſi aliter ipſorum voluntate convenerit, tantundem poſterius habeant, quantum prius habuerunt. [l] Τὸ δ' ἀντι-

plus ſuo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem, quam quod initio ſuppetebat, habere, damno affici: ut fit in rebus vendendis et emendis, aliiſque contractibus, in quibus per legem licet impune ſuis rationibus conſulere, lucrumque facere. Ubi vero neque plus neque minus habent, ſed paria paribus reſpondent, tunc ſe ſua dicunt habere, et neque damnum accepiſſe, neque quicquam lucri feciſſe. Itaque lucri cujuſdam et damni, quæ non ſponte, ſed præter voluntatem obvenerint, medium, jus eſt: ut tantundem uterque eorum, qui contrahunt, habeat poſterius, quantum prius habuit.

CAP. V.

VIDETUR autem quibuſdam Talio quoque, id eſt, reciproca quædam perpeſſio, jus eſſe ſimpliciter, et abſolute, quemadmodum Pythagorei dixerunt: definiebant enim jus abſolute, id, quod quis a ſe factum, viciſſim ab altero pateretur, id eſt, talionem, ſeu mutuam perpeſſionem. Jus talionis vero ne-

πεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον·

[m] Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο·

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. Ἔτι τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. Ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα. Τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μὴ, δουλεία δοκεῖ εἶναι, [n] εἰ μὴ ἀντιποιήσει· ἢ τὸ εὖ:

πεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτε ἐπὶ τὸ νόμιμον, οὔτε ἐπὶ τὸ πολιτικόν· πολιτικὸν δὲ λέγω τὸ κοινωνικὸν, quæ inseruntur in El. Baſ. Ven. 1. et 2. inter ἀλλ' et τὸ δ' ἀντιπεπ. omnino ſuperflua videntur. [m] Hunc verſum Heſiodi eſſe ait Mich. Epheſ. [n] Εἰ μὴ ἀντιποιήσει deleo, ut inculcatum ab aliquo, qui declarare voluerit illud Ariſtotelis, εἰ δὲ μή· abeſt autem etiam a quibuſdam veteribus libris. *Mur.*

que ad id jus, quod in diſtributione bonorum verſatur, neque ad id, quod ad emendationem factorum valet, accommodari poteſt: quamvis jus Rhadamanthi hoc fuiſſe videntur ſignificare,

Si quis, quod fecit, patiatur,
jus erit æquum:

multis enim locis a jure diſſidet ac diſcrepat: veluti ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſaverit, non eſt referiendus: et ſi quis eum, qui magiſtratum gerat, pulſaverit, non modo verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultum intereſt inter id, quod ſponte noſtra, et id, quod invite facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum ſane tale jus, quod reciprocam perpeſſionem, ſeu talionem nominant, proportione, non æqualitate civilem ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet conjunctio civitatis: aut enim malum acceptum reponere conantur (quod ſi non liceat, ſervitus eſſe videtur, injuriam referre non poſſe) aut ei, qui bene meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio et officiorum quaſi mutuatio:

εἰ δὲ μὴ, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. Διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. Ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν [o] τὴν κατὰ ἀναλογίαν ἡ κατὰ διάμετρον σύζευξις· οἷον οἰκοδόμος ἐφ᾽ ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ᾽ ᾧ β, οἰκία ἐφ᾽ ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ᾽ ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

Δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου [p] τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ [q] μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπε-

[o] Τῆς ἀναλογίας ad oram C C C. [p] Τοῦ ἐκείνου ἔργου Ven. 1. et 2. τὸ ἐκείνου ἔργου Mur. [q] Μεταδιδόναι τοῦ αὐτοῦ legit Cam. ut apud Xenoph. est τοῦ βάρους μεταδιδόναι τοῖς φίλοις. Sed reperiuntur tamen et alterius ſcripturæ exempla : ut apud Ariſtoph. οὐδὲν μετέδωκεν ἐμοί. *Sylb.*

at rerum communicatione officiorumque mutuatione, ſocietas et conjunctio civium manet. Itaque et Gratiarum templum in propatulo urbis loco conſtituitur, ut ſit remuneratio: hoc enim gratiæ proprium eſt: nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium eſt; et is rurſus alterum beneficio provocare debet. Facit autem remunerationem proportione conſtantem ea, quæ mediis tranſverſis lineis fit, conjugatio: exempli cauſa, ſit ædificiorum opifex A, ſutor B, domus C, calceus D.

A	B
Ædificiorum opifex	*Sutor*
C	D
Domus	*Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet a ſutore opus illius ſumere, eique viciſſim ſuum impertiri. Ergo ſi primum æqualitas ſit ea, quæ proportione conſtat, deinde reciproca perpeſſio ſeu talio fiat, (id eſt, tantundem accipiatur, quantum datum ſit) exſtabit id, quod a nobis dicitur: ſin

πονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐθὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον, ἢ τὸ θατέρου. Δεῖ οὖν δὴ ταῦτα ἰσασθῆναι· [r] ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, [s] ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε [t] τοῦτο καὶ τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον. Οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων, καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. Διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστιν ἀλλαγή. [u] Ἐφ' ὃ τὸ νόμισμ' ἐλήλυθε· καὶ γίνεταί πως [x] μέτρον· πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν· πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. Δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ κοινωνία.

[r] Ἔστι δὲ τοῦτο &c. usque ad διὸ πάντα συμβλητὰ non agnoscuntur ab Andronico. [s] Καὶ ὅσον καὶ οἷον El. [t] Τοῦτο redundare arbitratur Muretus. [u] Γρ. ἐφ' ᾧ. [x] Ita Bas. Muret. et Casaub. Vulgo μέσον.

minus, neque erit æqualitas, neque manebit societas: nihil enim prohibet, quo minus unius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint oportet: quod idem fit in aliis artibus: tollantur enim funditus et concidant, nisi et quantum et quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem et tale accipiat id, quod patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico et agricola, et omnino ex diversis et dissimilibus atque inæqualibus: quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum sit permutatio, eas res oportet esse ejusmodi, ut inter se quodammodo comparari possint. Atque ad hanc rem nummus quæsitus et comparatus est, qui omnium rerum quodammodo sit medius, seu mensura: nam res omnes metitur: quare et nimium et parum metitur: quot igitur calcei domui, vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, quam proportionem et comparationem habet ædificandi artifex ad sutorem, tot numero calceos cum domo aut alimento comparari: nam si hoc non ita

Τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. Δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον· τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηθὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. Οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ. Ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. Εἰς σχῆμα δὲ ἀναλογίας [y] δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μὴ, [z] ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπερο-

[y] Ita Argyr. Vet. Interp. Mur. et Caſ. noſtri vero οὐ ante δεῖ habent: quod omnino diſplicet: cum ſequentibus enim parum convenit. [z] Verbi gratia, ædificator haberet excellentiam artis eam, qua ſutori præſtat ædificandi artifex: et excellentiam operis, qua domus calceo præſtabilior eſt. Vel per *utramque excellentiam*, intellige plus et minus: plus, quia ædificiorum opifex ſutore præſtantior eſt opifex: minus, quia ſutoris opus, quod ædificiorum opifici datur, ejus opere ſit deterius. Vel plus laboris, quia plus laboris inſumitur in domo facienda, quam in calceo conficiendo: et plus damni, quia cum calceus minoris pretii ſit quam domus,

fiet, neque erit permutatio, neque communitas. Non poterunt autem comparari, niſi quodammodo ſint æqualia. Ergo, quemadmodum ſupra dixi, unum quiddam eſſe oportet, quod cætera omnia metiatur: hoc autem re quidem vera uſus ſeu indigentia eſt, quæ omnia continet: nam ſi nulla re egerent homines, aut ſi non ſimiliter egerent: vel nulla, vel non eadem eſſet permutatio. Sed in indigentiæ locum ex hominum quaſi compacto et convento quodammodo ſucceſſit nummus: atque ob hanc cauſam, νόμισμα vocatur a Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id eſt, a lege: quia non natura, ſed lege valeat, ſitque in nobis ſitum eum immutare, inutilemque reddere. Erit igitur tum perpeſſio mutua et reciproca, cum res fuerint exæquatæ. Itaque quam rationem obtinet agricola ad ſutorem, eandem rationem habere debet ſutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cum permutaturi ſunt: quod ſi non fiet, alterum extremum utramque ex-

χὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. [a] Ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοὶ, ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται [b] ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. Γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α β

γεωργὸς σκυτοτόμος

γ δ

τροφὴ σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

Εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία. Ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὂν, δηλοῖ, ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, [c] ἢ ἕτερος, οὐκ ἀλλάττονται· ὥσπερ ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς, [d] δέηταί τις, οἷον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. Δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. Ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι

si calceum pro domo acciperet, damno afficeretur. ὑπερβολὰς pro ὑπεροχὰς habet CCC. [a] Ἀλλ' ὅταν ἀντιπεπονθότως ἔχωσι, τότε ἀλλαγὴ κυρίως καὶ κοινωνία γίνεται· *cum reciproca vicissitudo accedit* (sc. cum quae commutantur et qui commutant proportione respondent) *tum demum jure mutatio fit et communicatio.* Andr. [b] Γρ. ἀπ' αὐτῶν. [c] Γρ. ἢ ἅτερος. [d] Οὐ δέηται Bas.

uperantiam habebit. Verum tamen cum suas res habent, ita sunt aequales inter se, ac socii, quia haec aequalitas in eis effici potest. Agricola A, alimentum C, sutor B, opus sutoris exaequatum cum alimento D.

A B

Agricola Sutor

C D

Alimentum Opus sutoris cum alimento exaequatum.

Quod si hoc modo non liceret vicissim perpeti, seu accipere, nulla societas esset, nulla communitas. Indigentia autem societatem hominum contineri, tanquam uno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspici potest, quod ubi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non solet: quemadmodum cum ejus, quod quis habet, alter indiget, ut puta vini, exportandi frumenti fit potestas. Hoc igitur oportet exaequatum esse. In permutationem futuram autem, si forte re aliqua nunc non egeamus,

ἔσται, ἐὰν δεηθῇ, [e] τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· [f] δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. Πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό· οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται· ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον. Διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται [g] αἰεὶ ἀλλαγή· εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. Τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ [h] μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν, οὔτ᾽ ἀλλαγή, ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ᾽ ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. Τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. Ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως. Διὸ νόμισμα καλεῖται·

[e] Καὶ τὸ νόμισμα δυνάμει ἐστὶ πάντα σχεδὸν, ὧν δεῖται ἕκαστος ἑκάστου· *eſtque ipſa potentia nummus, omne illud, quo alterius indigere poſſet alter.* Andr. [f] Ἐστὶ pro δεῖ legit Baſ. [g] Αἰεὶ abeſt ab El. [h] Μέσον Ven. 1. 2. et Baſ. Græcus Interp. utramque lectionem agnoſcere videtur, non uno loco.

tunc ejus nobis facultatem et copiam fore cum egebimus, veluti ſponſor nummus intercedit: oportet enim unicuique eam rem, qua egeat, accipere licere, ubi nummum attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim ſemper æqualem vim habet: veruntamen immutabilior ac ſtabilior permanere ſolet. Itaque debent eſſe res omnes æſtimatæ: ſic enim rerum permutatio ſemper futura eſt: quod ſi erit permutatio, erit et ſocietas. Nummus igitur, poſteaquam, veluti menſura, res apta quadam compoſitione et convenientia concordes inter ſe et conſentientes reddidit, eas exæquat: nam neque ſi non fuiſſet permutatio, ſocietas conſtare potuiſſet: neque ſine æqualitate, permutationi locus unquam fuiſſet: neque ſine apta quadam rerum compoſitione et convenientia, æqualitati. Res igitur inter ſe tam diſſimiles ac diſpares, ſi verum quærimus, nulla communi menſura inter ſe convenire nec cohærere poſſunt: ſed quod ad utilitatem, indigentiamque attinet, ſatis commode poſſunt. Quare unum quiddam exſtare neceſſe eſt; idque hominum inſtituto, et ex conditione. Quapropter, *νόμισμα* appellatur: nummus enim res inter ſe diſpares apta quadam compoſitione et

τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. [i] Οἰκία, ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ. Τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία, ἢ ἶσον· ἡ δὲ κλίνη ἡ δέκατον μέρος τὸ γ [k] τοῦ β· δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. Ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ εἰ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, [l] ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. [m] Τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. Διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν. [n] Ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον

[i] Οἰκία ἐφ' ᾧ α, μνῶν πέντε· κλίνη ἐφ' ᾧ β, μνᾶς ἀξία· κλίνη δὴ πέμπτον μέρος οἰκίας ἐστί: δῆλον τοίν· in aliis brevius, et, ni fallor, dilucidius: quæ ſcriptura et Vet. Interp. magis placuit et mihi. *Muret.* ἐφ' ἧς post οἰκία deſunt C C C et El. [k] Τοῦ β νομίσματι Ven. 1. et Baſ. [l] Γρ. ἢ ὅσον. [m] Cum conſtet hic demum concludi totam diſputationem περὶ τοῦ ἀντιπεπονθότος, neque poſtea de eo ullum verbum fieri, cenſeo verba illa, quæ aliquanto poſt, in capite proximo, leguntur, πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον, loco ſuo mota, ac dejecta eſſe, et in eum reſtituenda: quare illinc quidem deleo, hoc autem loco lego: Τί μὲν οὖν τὸ ἄδ. καὶ τί τὸ δίκ. ἐστι, καὶ πῶς ἔχει ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται. *Mur.* [n] Γρ. καὶ ἡ.

convenientia concordes efficit: nihil eſt enim, quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, ſi domus quinque minarum ſit, aut tanti, quanti quinque minæ ſunt: C autem lectus, ipſius B decima pars intelligatur: perſpicuum igitur eſt, quot lecti domui ſint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri ſolitam eſſe ante nummi uſum, non eſt obſcurum: nihil enim intereſt, utrum lecti quinque, an quod tanti ſit, quanti lecti quinque, pro domo detur. Quid igitur ſit injuria, quid jus, et quam rationem talio ſeu reciproca perpeſſio ad jus habeat, ſupra explicatum eſt. His autem diſtinctis, perſpicuum eſt juſtam actionem inter id, quod eſt facere et accipere injuriam, mediam eſſe: illud enim plus obtinere eſt, hoc minus. Juſtitia porro mediocritas eſt, non quomodo vir-

ταῖς [o] πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι [p] μέσου ἐστίν· ἡ δὲ ἀδικία, τῶν ἄκρων. Καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὑτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ πλέον αὑτῷ, ἔλαττον δὲ τῷ πλησίον, τοῦ βλαβεροῦ δ' ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. Ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου· τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον. Διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν, ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου, ἐλλείψεως δὲ τοῦ βλαβεροῦ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· [q] τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε. Τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί

[o] Ἄλλαις pro προτέροις CCC. [p] Τουτέστιν ἴσου post μέσου ἐστὶν addunt CCC. Ven. 1. et Baſ. quod interpretamentum eſſe videtur.
[q] Τὸ δὴ Græcus Interp. Nobiſcum facit Andr.

tutes ſuperiores, ſed quia medii eſt; injuſtitia autem extremorum. Præterea juſtitia virtus eſt, qua homo juſtus, aptus dicitur tum ad agendum conſulto id, quod juſtum eſt, tum ad jus tribuendum et ſibi, ſi cum altero contrahat, et alteri cum altero contrahenti: non ita, ut ſibi plus ejus, quod optabile eſt, minus alteri, et contra ſibi minus damni, plus alteri, ſed ſibi et aliis id, quod æquum proportione eſt, tribuat: idemque erga alium obſervet cum alio comparatum ſive contrahentem. Contra injuſtitia vitium eſt, quo ad id, quod injuſtum eſt, conſulto agendum, nobiſque et aliis tribuendum, apti ſumus: hoc autem eſt nimium et parum commodi aut incommodi, a proportione alienum ac disjunctum. Itaque injuſtitia eſt nimium et parum, quia eſt et ejus, quod nimium eſt, et ejus, quod parum: cum quis in ſua quidem cauſa nimium rei abſolute utilis ſibi tribuit, inutilis et damnoſæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum ſe gerit: ſed quod ad id iniquum, quod a proportione remotum eſt, attinet, utrocunque modo caſus tulerit. Injuſte facti autem

ἐστι· τὸ δ' μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

ΚΕΦ. ϛ'.

ΕΠΕΙ δέ ἐστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν; οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστής; ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν [r] διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς τὸ ᾗ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ διὰ πάθος. Ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐδὲ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [s] Πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρό-

[r] Post διοίσει hanc, aut hujusmodi, sententiam, sc. ἐπιβλέποντι δὲ εἰς τὸ οὗ ἕνεκα διοίσει, deesse censet Muretus, ut sensus sit: An sic quidem nihil intererit, si quis autem finem, ad quem quæque actio refertur, inspiciat, intererit. [s] Hanc periochen, quam hinc amovendam esse judicat Muretus, agnoscit Andronicus: in Græco autem Interprete non reperitur.

cum duo sint extrema, minus extremum injuriam accipere est, majus autem injuste facere. De justitia igitur, et injustitia, quænam sit utriusque natura, hoc modo dictum sit: itemque de justo et injusto universim.

CAP. VI.

SED quoniam fieri potest, ut is, qui injuste facit, nondum tamen sit injustus: quibusnam injuste factis jam injustus est in unoquoque injustitiæ genere? an ut fur, aut adulter, aut latro? an sic nihil intererit? namque fieri potest, ut quis cum aliqua muliere rem habeat, sibi nota quidem illa, verum tamen non consulto, sed perturbatione et libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem injuste, sed non idcirco injustus est: quemadmodum nec fur est, etiamsi furatus sit: nec adulter, etiamsi adulterium commiserit: itemque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio, seu talio ad jus, dictum est

τερον. Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τοῦτο δέ ἐστιν [e] ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατὰ ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν. Ὥστε ὅσοις μή ἐστι τοῦτο, οὐκ ἔστι τούτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα. Ἔστι γὰρ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ', ἐν οἷς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τούτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ πλέον αὑτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔλαττον δὲ τῶν ἁπλῶς κακῶν. Διὸ οὐκ ἐῶμεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. Ἔστι δὲ ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου· εἰ δὲ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἴσου. Ἐπεὶ δ' οὐθὲν αὐ-

[e] Κοινῶν βίου absque ἐπὶ El. ad ejus oram est nostra lectio.

antea. Sed sciendum est, jus id, quod quærimus, et simpliciter jus esse, et jus civile: est autem inter eos, qui communitate et societate vitæ inter se conjuncti sunt, homines liberos et æquales vel proportione, vel numero, ut rerum ad vitam degendam necessariarum copiis per se abundent, nihilque foris requirant. Itaque quibus hoc non est, eis inter ipsos non est jus civile, sed jus quoddam, et ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim jure utuntur ii, quibus et lex inter ipsos communis est: lex autem eorum communis est, quorum et injustitia est: judicium enim juris et injuriæ disceptatio est: inter quos autem injustitia locum habet, inter hos et injuriæ faciendæ locus esse potest: quibus autem inter ipsos injuriæ faciendæ locus est, non continuo in iis omnibus injustitia reperitur. Est autem injuriam facere, eorum, quæ absolute bona sunt, sibi plus tribuere, minusque eorum, quæ absolute mala. Itaque hominem non sinimus imperare, sed legem aut rationem; quia hoc ille sibi facere consuevit, fitque tyrannus. Est autem is, qui præest, juris custos: quod si juris, ergo et æqualitatis. Jam vero quoniam si quis

τῷ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ [u] ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναί φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. Μισθὸς τις ἄρα δοτέος· τοῦτο δὲ τιμὴ καὶ γέρας· [x] ὅσοις δὲ μὴ ἱκανὰ ταῦτα, οὗτοι γίνονται τύραννοι. Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικὸν, οὐ ταὐτὸ τούτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς· τὸ δὲ [y] κτῆμα καὶ τὸ [z] τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πηλίκον, καὶ [a] μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ μέρος αὐτοῦ· αὑτὸν δ' οὐδεὶς προαιρεῖται βλάπτειν. Διὸ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὑτόν. [b] Οὐδ' ἄρα ἄδικον, οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύ-

[u] Ποιεῖ Ven. 1. et Bas. quam vertit Lambinus. Sed ποιεῖ sic usurpatur paulo ante. [x] Ὅτῳ pro ὅσοις El. Ven. 1. et Bas. [y] Ὁ δοῦλος ὠφέλειά τις τοῦ δεσπότου ἐστὶ, καθόσον ἐστὶ δοῦλος, καὶ ἕως ἂν ᾖ· οὐδεὶς δὲ τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ ἐπιβουλεύει. *Servus quasi utilitas quaedam heri est, quatenus et quamdiu est servus: nemo autem utilitati propriae nocere studet.* Andr. [z] Filium impuberem esse quasi partem patris, ex multis locis juris intelligitur, ubi pater et filius pro eadem persona habentur. [a] Μὴ abest a quodam cod. apud Victorium et CCC. sed utrocunque modo legatur, eadem manet sententia. [b] Οὐδ' ἄρα ἀδικία ὄν, οὐδ. CCC. ad oram nostra est lectio.

justus sit, nihilo plus ad eum boni, quam ad caeteros, videtur pervenisse; (non enim eorum, quae absolute bona sunt, plus sibi, quam aliis, tribuit, nisi ex proportione quadam ei debeatur); idcirco alteri laborat: et ob hanc causam bonum alienum dicunt esse justitiam, quemadmodum et ante dictum est. Danda igitur ei merces aliqua est: haec autem est honos, et decus: qui vero his contenti non sunt, hi fiunt tyranni. Jus autem vel domini in servos, vel patris in liberos, non est idem, atque haec, sed tamen simile: neque enim cuiquam in sua injustitiae locus esse potest absolute: atqui possessio, seu mancipium, et liberi usque eo dum parvi sint, neque a patre sejuncti, partis instar sunt: seipsum autem nemo damno afficit consulto. Non est igitur cuiquam in seipsum injustitiae locus. Ex quo efficitur, neque injuriae, neque juri civili locum esse: lege enim jus constare, in iisque locum habere, apud quos legem esse

και εἶναι νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν, οἷς ὑπάρχει ἰσότης τοῦ ἄρχειν ἢ ἄρχεσθαι. Διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δέ ἐστι καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ.

ΚΕΦ. ζ'.

ΤΟΥ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. Φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. Νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει· οἷον τὸ [c] μνᾶς λυτροῦσθαι, [d] ἢ τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα· ἔτι ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν· οἷον, τὸ θύειν [e] Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη.

[c] Lacedæmonii et Athenienſes, vigente bello Peloponneſiaco, convenerunt, uti captivi utrinque mina redimi poſſent. [d] Hunc locum in omnibus libris depravatum ex Herodoto emendavit Muretus hoc modo: ἢ τὸ αἶγα Διῒ θύειν, ἀλλὰ μὴ πρόβατα. Verba autem Herodoti, quæ ad hunc locum pertinent, hæc ſunt ex lib. ii. ὅσοι μὲν δὴ Διὸς Θηβαίεος ἵδρυνται ἱρὸν, ἢ νομοῦ τοῦ Θηβαίου εἰσὶν, οὗτοι μὲν πάντες ὀΐων ἀπεχόμενοι αἶγας θύουσι. Ex quo loco præter id, quod Mureto venit in mentem, videtur mihi legendum eſſe αἶγας. *Lamb.* [e] De Braſida, qui ad Amphipolin victor cecidit, hiſtoria exſtat in

communem patitur natura, dicebamus: hos autem eſſe docuimus, quibus eſt inter ipſos imperandi et parendi æqualitas. Itaque inter virum et uxorem magis, quam inter patrem et liberos, dominum et ſervum, juris eſt communitas: hoc enim jus eſt ad tuendam rem familiarem pertinens: quod aliud eſt a civili.

CAP VII.

JUS civile autem aliud naturale eſt, aliud legitimum. Naturale, quod ubique gentium idem valet, non quia ita vel decretum ſit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc, an illo modo fiat, nihil refert: cum conſtitutum fuerit vero, tunc demum refert: quale eſt illud, mina captivum redimere: aut illud, capram Jovi immolare, non oves: præterea leges omnes, quas de rebus ſingularibus ferunt: ut Braſidæ ſacra facere, et quæcunque a populis ſcita et de-

Δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. [f] Τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὥς· καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως [g] οὐδαμῶς ἔχον· παρ' ἡμῖν δ' ἐστὶ μέν τι καὶ [h] φύσει κινητὸν, οὐ μέντοι πᾶν. Ἀλλ' ὅμως ἐστὶ τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ οὐ φύσει. Ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὔ, ἀλλὰ

lib. v. Thucydidis : ubi monumenta Agnonis Athenienſis, qui coloniam deduxiſſet, narratur fuiſſe everſa, et monumentum Braſidæ ſepto incluſum : cui victimas, inquit, cædunt tanquam heroi : et anniverſarios honores ludorum atque ſacrificia inſtituerunt. [f] Οὐ καθάπαξ κινεῖται πᾶν δίκαιον καὶ μεταπίπτει· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀνθρώποις πάντα ἦν τὰ δίκαια μεταβλητὰ, παρά γε τοῖς θεοῖς ἀνάγκη δίκαιον εἶναι ἀμετάβλητον. Ὥστε εἶναί τι φυσικὸν δίκαιον. Νῦν δὲ καὶ παρ' ἀνθρώποις, τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται· εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει· οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ. Τὸ τοίνυν δίκαιον τὸ φυσικὸν δοκεῖ μέν τισι δίκαιον, δοκεῖ δὲ ἄλλοις μὴ δίκαιον εἶναι. *Non ſimpliciter movetur jus omne aut mutatur : licet enim apud homines concedamus mutari omnia, apud Deos tamen aliquod neceſſe eſt jus eſſe immutabile. Ex quo ipſo ſequeretur naturale aliquod jus eſſe. Nunc vero etiam inter homines, qui recte et ut oportet ſapiunt, immobile aliquod jus eſt, quod naturale dicitur : quod ſi quibuſdam, quibus mens laborat, aut perverſa eſt, jus non videatur, nihil refert : neque enim qui mel dulce eſſe dicit, mentitur, quia iis, quibus mens laborat, non tale videtur. Ita jus naturale, jus quibuſdam, quibuſdam non videtur jus eſſe.* Andr. [g] Ἄλλως poſt οὐδ. addunt Vet. Interp. Lamb. et Caſ. [h] Φυσικὸν pro φύσει Baſ.

creta ſunt. Exiſtimant autem nonnulli, jura omnia eſſe hujuſmodi, id eſt, legitima, quoniam id, quod conſtat natura, immobile atque immutabile eſt, et ubique eandem vim habet : quemadmodum ignis et hic, et apud Perſas urit : jura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita eſt omni quidem ex parte ; eſt certe ex aliqua : quanquam apud Deos fortaſſe nulla ex parte ita ſe habet : ſed apud nos eſt profecto aliquid etiam naturale, mutabile, non tamen omne. Veruntamen nihilominus aliud jus natura valet, aliud non natura. Sed quodnam, et quale etiam eorum, quæ aliter evenire, quæque mutari poſſunt, natura valeat,

νομικὸν καὶ συνθήκη, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός. Φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων· καίτοι ἐνδέχεταί τινας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. Τὰ δὲ κατὰ συνθήκην καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα· ἀλλ' οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω, οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ [i] πολιτεία, ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. Τῶν δὲ δικαίων καὶ [k] νομίμων ἕκαστον, [l] ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. Διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον·

[i] Πολιτείαι CCC. [k] Νομικῶν Zuing. [l] Οὐ γὰρ τόνδε τὸν ἀριστεία κελεύει τιμᾶσθαι, ἢ τοιάνδε τιμὴν, ἀλλὰ καθόλου πάντας ἀριστέας ἁπλῶς τιμᾶσθαι. *Neque enim hunc aut illum, qui strenue in bello operam navarit, jubebit honore affici, aut certum aliquem proponet, sed quemcunque, qui idem fecerit, simpliciter honore prosequi.* Andr.

et quod non natura valeat, sed lege et consensu, siquidem ambo peræque sunt mutabilia, ex iis, quæ afferam, cognoscere licebit: cæterisque rebus eadem distinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior est sinistra, natura: atqui evenire potest, ut aliqui sinistra perinde, ut dextra, utantur. Jam vero quæ jura ex consensu et utilitate hominum nata sunt, ea mensuris similia sunt: neque enim omnibus in locis sunt æquales vini triticique mensuræ: sed apud eos, qui emunt, majores: apud eos, qui vendunt, minores. Itemque jura non naturalia, sed humana, non sunt omnibus in locis eadem: nam ne reipublicæ quidem regendæ forma una et eadem est apud omnes, sed una duntaxat ubique consentanea naturæ est, ea, quæ optima. Jam unumquodque jus, et unumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res universæ ad singulares: nam quæ aguntur, multa sunt: sed unumquidque illorum, unum: est enim universum quiddam. Differt autem et ab injuria injuste factum, et a jure justum officium, seu juste factum, quo alter jus suum obtinet,

ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, [m] ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον· ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. Καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. Καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ [n] ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

ΚΕΦ. η΄.

ΟΝΤΩΝ [o] δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δικαίοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. Ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέ-

[m] Ὅτι ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστιν post ἀλλ' ἄδικον addunt El. CCC. Ven. 1. et Baf. [n] Γρ. τίνα. [o] Γρ. δή.

justusque ex injusto redditur: nam injuria vel natura, vel constitutione injuria est. Hæc eadem cum illata fuerit, injuste factum est; priusquam illata sit, nondum injuste factum est, sed injuria: eademque justi officii, seu juste facti ratio est. Quod commune est autem, id magis proprio nomine justa actio appellatur: justum officium autem, seu juste factum, correctio et emendatio injuste facti, seu injuriæ alteri illatæ est. Quæ sint autem cujusque eorum genera et partes, et quot sint, et in quibus versentur, posterius nobis erit videndum.

CAP. VIII.

JAM cum justa et injusta ea sint, quæ sunt a nobis exposita, tum et facit quisque injuste, et juste agit, cum ea sponte sua agit; cum vero invitus, neque injuste facit, neque juste agit, nisi ex eventu: ea enim agit, quibus evenit, ut justa, vel injusta sint. At injuste factum, justamque actionem, id, quod sponte et invite actum est, definit ac terminat: nam cum quid sponte fit, tum et vitu-

γεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν. Ὥστε ἄδικόν τι ἔσται μὲν, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ. Λέγω δ' ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἄν τις τῶν ἐφ' αὐτῷ ὄντων εἰδὼς καὶ μὴ ἀγνοῶν πράττῃ, μήτε ὃν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ [p] ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα, καὶ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον· οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. Ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν, ὅτι δὲ πατὴρ ἀγνοεῖν. Ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθω καὶ [q] ἐπὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην. Τὸ [r] δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὂν, [s] ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν

[p] Ἕνεκα deest El. et Baf. [q] Γρ. περὶ τῶν οὗ ἕνεκ. [r] Γρ. δέ.
[s] Ἀλλὰ βίᾳ pro ἢ βίᾳ legi vult Mich. Eph.

peratur, et ſimul injuſte factum eſt. Erit ergo aliquid injuſtum, quod nondum erit injuſte factum, niſi eo acceſſerit, ut ſponte factum ſit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum et ſupra a nobis dictum eſt, id, quod quis in ſua poteſtate poſitum facit ſciens, neque eum, quem injuria afficit, ignorans, neque quo quaſi inſtrumento, neque cujus rei gratia: verbi cauſa, quem verberet, qua re verberet, cujus denique rei cauſa verberet: atque illorum unumquidque fiat, neque ex eventu, neque vi: veluti ſi quis alicujus manu apprehenſa, alterum verberet: at ſponte non verberavit is, cujus eſt manus: non enim in eo ſitum fuit. Contingere autem poteſt, ut pater ſit is, qui pulſatur: is qui pulſat vero, illum eſſe hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui adſunt, ſciat: patrem eſſe neſciat. Similis autem diſtinctio in eo, cujus cauſa res agitur, adhibita ſit: in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cum minime ignoretur, tamen vel in ejus, qui agit, poteſtate non eſt, vel ei vis affertur, id ab invito agi dicitur: nam multa ſane eorum, quæ natura nobis affert, ſcientes et agimus et patimur: quorum nihil nec ſponte noſ-

ὧν ὅτε ἑκούσιον, ὅτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷον τὸ γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. Ἔστι δ' ὁμοίως [t] ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, ὅτε δίκαια πράττειν, ὅτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν. [u] Τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. Τριῶν [x] δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν μήτε ὃν, [y] μήτε ὡς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ οὐ βαλεῖν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ᾠήθη, ἀλλὰ συνέβη οὐχ οὗ ἕνεκα ᾠήθη· οἷον, οὐχ

[t] Καὶ ἐπὶ El. et alii. [u] Vide Grot. De Jure B. et P. lib. iii. cap. 11. §. 4. [x] Γρ. δέ. [y] Γρ. μήτε ὅ.

tra, nec nobis invitis fieri dicendum est, ut senescere, aut mori. In rebus justis autem æque atque in injustis, eventa locum habent: nam si quis depositum reddiderit invitus, et metu coactus, is neque justo officio fungi, neque rem justam agere dicendus est, nisi ex eventu. Itemque qui necessitate coactus, et invitus depositum non reddit, is ex eventu injuriam facere, resque injustas agere dicendus est. Eorum autem, quæ sponte aguntur, alia consilio capto agimus, alia consilio non capto: consilio capto agimus, quæ re prius deliberata: non capto consilio, quæ re non ante deliberata agimus. Jam cum in societate generis humani tria sint damnorum genera: ea quidem cum inscientia conjuncta sunt errata, cum quis aut quem minime existimavit percutiendo, aut quo modo non putavit, aut quo instrumento non putavit, aut cujus rei gratia non putavit, hæc egerit: nam aut se non percussurum, aut non hoc instrumento, aut non hunc, aut non hujus rei causa, arbitratus est: verum accidit non id, cujus causa se facere existimavit, sed longe aliud: verbi gratia, non ut vulnera-

ἵνα τρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ· ἢ οὐχ ὃν, ἢ οὐχ ὥς. Ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἡ βλάβη γένηται, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. Ὅταν δὲ εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷον ὅσα τε διὰ θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοι διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐδὲ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἡ βλάβη. Ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός. Διὸ καλῶς [z] τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. Ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου· ἐπὶ φαινομένῃ

[z] Τὰ ἐκ θυμοῦ &c. ſenarium ex aliquo poeta eſſe putat Zuingerus.

ret, ſed ut pungeret, ferrum ſtrinxit: aut non eum, quem putavit, vulneravit, aut non quo modo voluit. Cum igitur nec opinato damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur: cum autem non nec opinato quidem illud, ſed tamen non malitioſe, Erratum, ſeu peccatum eſt: peccat enim tum quiſque, cum in ipſo cauſæ principium ineſt: infortunatus eſt, cum principium extra eſt. Ubi vero quis ſciens læſit alterum, ſed deliberatione non antegreſſa, Injuſte factum eſt: exempli cauſa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis affectibus, qui cum aut neceſſarii ſint, aut naturales, hominibus accidunt: nam qui his impulſi lædunt alterum, et qui his peccant, injuriam illi quidem faciunt, et hæc ſunt injuſte facta: nondum tamen propter hæc injuſti, neque improbi ſunt: non enim malitioſe damnum illatum eſt. Cum autem conſilio capto, et de induſtria: tum et injuſtus et improbus eſt dicendus. Quapropter recte, quæ per iram fiunt, non de induſtria facta judicantur: non enim prior lædit is, qui iratus facit; ſed qui laceſſivit, atque irritavit. Præterea non eſt controverſia de facto, ſed de jure: ob injuſtitiæ enim ſpeciem animo

γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρὸν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν. Ὁ δ' ἐπιβουλεύσας, οὐκ ἀγνοεῖ. [a] Ὥστε ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ. Ἂν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάψῃ, ἀδικεῖ· καὶ κατὰ ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον [b] ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ· δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. Τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικὰ, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἀγνοι-

[a] Hanc periochen, quam rejecit Muretus, vertendo, Græcum Interp. ſecutus eſt Lambinus. Sed multo, ut mihi videtur, ad hujus loci ſententiam accommodatius interpretatus eſt Andronicus hoc modo: ὥστε ὁ μὲν προκατάρξας καὶ ἐπιβουλεύσας ἄδικος οἴεται εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὁμολογεῖ προκατάρξαι· ὁ δὲ ὀργισθεὶς παρ' ἐκείνου μὴ ἄδικος εἶναι νομίζει, καὶ διὰ τοῦτο τὴν βλάβην ὁμολογεῖ. Si hujus auctoritatem approbemus, pro ἀδικεῖσθαι reponendum eſt ἄδικος εἶναι. [b] Ἢ abeſt a Baſ.

objectam ira commovetur. Neque enim hic de facto controverſia eſt, ut in rebus contrahendis inter eos, qui contraxerunt (quorum neceſſe eſt alterum eſſe improbum, niſi obliti id faciant) ſed de facto unum et idem ſentientes, de jure diſſentiunt, atque ambigunt. At qui cogitato læſit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læſus eſt, injuriam ſe accepiſſe putat: qui iratus læſit, nullam ſe feciſſe injuriam exiſtimat. Quod ſi quis conſulto damnum inferat, injuriam facit: et qui his injuriis inferendis injurius eſt, injuſtus eſt, cum vel a proportione, vel ab æqualitate diſceſſerit. Itemque juſtus eſt tum, cum conſulto juſte agit: juſte agit autem, ſi modo ſponte et voluntate ſua agat. Eorum autem, quæ invite fiunt, alia venia digna ſunt, alia non item: quæcunque enim non ſolum inſcientes, ſed etiam per inſcientiam peccant homines, iis ignoſcendum eſt: quæcunque vero non propter in-

αν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρωπικὸν, οὐ συγγνωμονικά.

ΚΕΦ. θ'.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισαι περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. Πρῶτον μὲν εἰ ἔστιν, ὥσπερ [c] Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων [d] ἀτόπως,

> Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμήν· βραχὺς λόγος,
> Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών.

Πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ; ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως, ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ τὸ μὲν ἑκούσιον, τὸ δ' ἀκούσιον; Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον. [e]Ὥστ' εὔλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ'

[c] In Bellerophonte. [d] Γρ. τὸ πῶς. Forsan ὅτῳ πως: nam illud ἀτόπως, etsi ab omnibus interpp. probatum, merito fuerit suspectum. *Casaub.* λέγων πως Andr. Βραχὺς ὁ λόγος Ven. 1. et Bas.

ſcientiam peccant, ſed quamvis inſcientes, tamen perturbationibus nec naturalibus, nec humanis incitati, iis non eſt ignoſcendum.

CAP. IX.

DUBITARE autem poſſet aliquis, ſi modo ſatis diſtinċte de accipienda et facienda injuria a nobis diſputatum eſt. Primum quidem utrum ita ſe res habeat, ut dixit Euripides, cujus hæc ſunt abſurde ſane dicta:

> *Matrem ut meam necaverim, paucis loquar,*
> *Volens volentem, vel volentem non volens.*

Quæri enim poteſt, utrum poſſit quiſquam vere injuriam ſua voluntate accipere, necne? ſed potius omnis invito fiat injuria, quemadmodum et quiſquis injuriam facit, ſponte facit: hoc eſt, utrum omnis injuria accipiatur vel hoc, vel illo modo, (quemadmodum et injuriam quiſque ſua voluntate facit) an aliqua ſit, quam quis ſua ſponte accipit: aliqua, quam invitus? Atque hoc idem de jure obtinendo quæri poteſt: quiſquis enim juſte agit, ſponte agit. Itaque conſentaneum eſt, utraque ſimiliter inter ſe opponi, in-

ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, ἢ [e] ἀκούσιον εἶναι. Ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τοῦ [f] δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ [g] δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες. Ἔπει καὶ τόγε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθὼς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστί; κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων. Ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ [h] ἐπὶ τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ τὰ ἄδικα πράττειν, τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. Εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινὰ, τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκών τ' ἂν ἀδι-

[e] Γρ. ἀκούσιον ἅπαν. [f] Γρ. ἀδικεῖσθαι. [g] Γρ. ἀδικοῦνται. [h] Ἐπὶ delendum esse censet Zuing.

juriam accipere, et jus suum obtinere: ut utrumque vel sponte perferatur atque obtineatur, vel invite. Sed absurdum videri possit etiam in suo jure obtinendo, si omnis, qui jus suum obtinet, sponte obtineat: nonnulli enim jus suum obtinent non sua voluntate. Tum vero hoc quoque cuipiam dubium esse possit, utrum quisquis aliquid injusti pertulit, injuriam accepisse dicendus sit: an vero, ut in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo? contingere enim potest, ut quis ex eventu in utroque rerum justarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, ut quis rerum injustarum sit particeps, perspicuum est: non enim idem est, res injustas agere, atque injuriam facere: neque res injustas perferre, atque injuriam accipere. Idemque de re juste agenda, et de jure suo obtinendo sentiendum: nam fieri non potest, ut quisquam injuriam accipiat, nisi sit qui faciat; aut ut jus suum obtineat, nisi sit qui juste agat justique judicis munere fungatur. Quod si injuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem et cui, et quo, et quo modo noceas: incontinens autem sponte sua sibi ipse no-

κοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἔτι ἑκὼν ἄν τις δι᾽ ἀκρασίαν ὑπ᾽ ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· ὥστ᾽ εἴη ἂν ἑκόντ᾽ ἀδικεῖσθαι. Ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; Βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ᾽ οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, [l]οὐδ᾽ ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει. Ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς· ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

[k]Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων·

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ᾽ αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δ᾽ ἀδι-

[l] Γρ. ἀλλ᾽ οὐδ᾽. [k] Iliad. ζ. ver. 235.

cet: ergo ſponte ſua injuria afficietur, et fieri poterit, ut quis ſe ipſe injuria afficiat. At hoc etiam unum eſt ex iis, quæ dubitantur et quæruntur, fierine poſſit, ut quis ſibi ipſe injuriam faciat. Præterea poteſt aliquis ſponte ſua propter incontinentiam ſuam ab altero ejus voluntate damno affici: itaque fieri poterit, ut quis ſponte ſua injuria afficiatur. Aut non eſt recta ſuperior definitio, illiſque verbis, Nocere ſcientem et cui, et quo, et quomodo noceas: addenda ſunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur ſua ſponte quiſpiam affici, reſque injuſtas perferre et perpeti poteſt: injuriam autem ſua ſponte accipere nemo poteſt: nemo enim vult injuriam accipere, ac ne incontinens quidem: ſed præter ſuam voluntatem agit: nam nec vult quiſquam, quod non arbitratur eſſe bonum: at incontinens id quod agendum eſſe non putat, agit. Neque vero qui dat ſua (quemadmodum ſcribit Homerus Glaucum Diomedi dediſſe,

Aurea dat pretio arma boves æquantia centum;
Ærea fert, nihiloque novem meliora juvencis)

injuria afficitur: in ejus enim poteſtate ſitum eſt dare, aut non dare: at injuriam acci-

κεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον. Ἔτι δ' ὧν προειλόμεθα, δύο ἐςὶν εἰπεῖν· πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔςιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. Εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεῖον, εἴ τις πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐςιν. Ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. Ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὑτοῦ πάσχει βούλησιν. Ὥςε οὐκ ἀδικεῖται διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴ περ, βλάπτεται μόνον. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων

pere, non eſt in ejus, qui accipit, poteſtate ſitum, ſed adſit is oportet, qui injuriam faciat. Injuriam igitur accipere non eſſe quippiam, quod ſponte ſuſcipiatur, ex his intelligi poteſt. Sed ex iis, quæ propoſuimus, duo nobis reſtant explicanda: Utrum injuriam faciat, iſne, qui plus alicui tribuit præter ejus meritum ac dignitatem, an is, qui plus conſecutus eſt: et fierine poſſit, ut quis ſibi ipſe injuriam faciat. Nam ſi contingere poteſt id, quod priore loco dictum eſt, ut is, qui plus tribuit, faciat injuriam, non is, qui plus obtinuit: ſequitur, ut ſi quis plus alteri, quam ſibi, tribuat ſciens, et ſua voluntate, is ſe ipſe injuria afficiat: id quod modeſti homines facere conſueverunt: nam vir bonus de ſuo jure libenter et facile aliis concedere ſolet. An ne hoc quidem ſimplex eſt? nam plus ſibi alterius boni, ſi caſus ita tulit, vendicavit; veluti gloriæ, aut ejus quod abſolute honeſtum eſt. Præterea ex definitione ejus, quod eſt injuriam facere, hoc diſſolvitur: nihil enim ei accidit præter ipſius voluntatem. Quare non idcirco injuria afficitur, ſed, ut hoc demus, damno afficitur duntaxat. Perſpicuum autem etiam illud eſt, eum quidem, qui plus diſtribuit, facere injuriam; qui plus obtinet, non

ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ, ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. [1]Ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χείρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος· οὐκ ἀδικεῖ μέν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. Ἔτι εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ' ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. Εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτός, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. Ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρόν, ἀλλὰ ἀργύριον ἔλαβεν. Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν, διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. Τὸ δ'

[1] Ἔτι εἰ πολ. El. Ven. 1. et Baſ.

ſemper: non enim is, in quo id ineſt, quod injuſtum eſt, injuriam facit; ſed is, in quo ſponte hoc facere, hoc eſt, a quo actionis principium proficiſcitur: quod ſane eſt in eo, qui diſtribuit, non in eo, qui capit. Praeterea quoniam facere multis modis dicitur, et uſu venit ut inanima quoque interficiant, et manus, et ſervus, domini juſſu: non quidem injuriam faciunt, ſed tamen res injuſtas faciunt. Praeterea ſi quis ignorans judicavit, neque facit injuriam, quod ad jus legitimum attinet, neque judicium injuſtum eſt: ſed eſt veluti injuſtum: nam jus legitimum aliud eſt ab illo primo. Quod ſi ſciens injuſte judicavit, jam ipſe quoque plus conſecutus eſt, vel in eo quod gratiam iniit ab altero, vel in eo, quod inimicitias ſuas ultus eſt. Quemadmodum igitur ſi quis injuriae factae ſit ſocius ac particeps: ſic etiam in illis is, qui propter haec injuſte judicavit, plus obtinere intelligitur: nam et in illis qui agrum alteri adjudicavit, is non agrum, ſed pecuniam accepit. Homines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe putant, injuriam facere, eoque eſſe facile juſtum eſſe. Sed non ita eſt: nam cum vicini

οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ [m] ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλά πως πραττόμενα καί πως νεμόμενα, δίκαια. Τοῦτο δὴ πλέον ἔργον ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μὲν μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον· ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐθὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐθὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων· καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ, καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα

[m] Ὡς δεῖ pro ὡδὶ El. quod posterius etiam habet inter lineas.

uxore rem habere, et alterum verberare, et manu pecuniam largiri, tum facile est, tum in eorum, qui faciunt, potestate situm est: sed sic affectos hæc facere, neque facile, neque in eorum potestate situm est. Itemque justa et injusta nosse, nullius sapientiæ esse putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non est: verum hæc non sunt justa, nisi ex eventu: sed cum certo quodam modo et aguntur et distribuuntur, tum justa sunt. Hoc autem majus opus est, quam res salubres cognoscere: nam illic quoque mel, vinum, veratrum, ustionem, et sectionem nosse facile est: sed quomodo, et cui, et quando ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere, ita magnum et operosum est, ut medicum esse. Propter hanc ipsam causam non minus justi, quam injusti hominis esse putant, injuriam facere: quia justus non minus, quam injustus, immo vero magis, unumquodque horum agere possit: nam et hunc cum aliena uxore rem habere, alterumque verberare, et virum fortem clypeum abjicere, et tergo verso in u-

ἀφεῖναι, καὶ γραφεὶς ἐφ' [n] ὁποτεραανὲν τρέχειν. Ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. Ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν. Τοῖς μὲν γὰρ [o] οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς, τοῖς δ' οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνιάτοις κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ, μέχρι του· [p] διὰ τοῦτ' ἀνθρώπινόν ἐστι.

ΚΕΦ. ι.

ΠΕΡΙ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς,

[n] Ὁποτεραοῦν Baſ. et Aurel. ὁπότερον ἂν El. [o] Οὐκ deeſt Baſ.
[p] Καὶ τοῦτ' Vet. Interp. et Argyr.

tramvis partem currere poſſe dicunt. Atqui ignavum eſſe, et injuriam facere, non eſt hæc facere, niſi ex eventu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi et ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, aut non purgare, ſed ſic affectum hæc præſtare. In his autem jura locum habent, inter quos eorum, quæ abſolute bona ſunt, communitas eſt, et quibus horum nimium et parum eſſe poteſt. Aliis enim non eſt eorum nimium, ut fortaſſe diis; aliis nulla prorſus eorum particula utilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, et omni vitiorum genere contaminatis, ſed omnia nocent; aliis aliquatenus utilia ſunt: atque hoc humanum eſt.

CAP X.

SEQUITUR ut de æquitate, et de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad juſtitiam, quam æquum bonum ad jus habeat: namque propius intuentibus, neque ut idem omnino, ne-

οὐθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις. Καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον· ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες. Ὁτὲ δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, [q] ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. Ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐθὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὂν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. Τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. Ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ [r] τὸ κατὰ τὸν νόμον δὲ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομί-

[q] Ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐκ, εἰ δικαίου ἄλλο. *Lamb.* ἢ τὸ ἐπιεικὲς ἄλλο. Vet. Interp. οὐ δίκ. omittit Argyr. [r] Τὸ abest ab El.

que ut aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eumque virum, qui æquus et bonus est: quinetiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπιεικέστερον usurpando, melius scilicet quid significantes. Interdum rationem sequentibus, absurdum videtur, æquum bonum, cum sit unum quiddam a jure diversum, esse laudabile: nam vel jus non est bonum, vel æquum bonum non est bonum, si a jure aliud ac diversum est: vel si utrumque bonum est, idem est. Tota igitur de æquo bono quæstio ex his propemodum causis nascitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent; nec quicquam eorum est, quod secum pugnet: nam æquum bonum jure quodam melius jus est; neque ita jure melius est, ut sit aliud quoddam genus. Idem ergo est jus, et æquum bonum: cumque ambo sint bona, melius est æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio est, quod quamvis æquum bonum jus sit, non est tamen jus lege constitutum, aut legitimum, sed

μου δικαίου. Αἴτιον δ', ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ ἐνίων δὲ οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. Ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον. Καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν· εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. Ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τούτου παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπὼν, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθὲν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρών· καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. Διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου· οὐ τοῦ ἁπλῶς δὲ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο

juris legitimi correctio. Cujus rei hæc causa est, quod lex omnis generalis est: de quibusdam autem rebus universe et generaliter recte præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocem universam ac generalem esse necesse est, id autem non satis recte fieri potest: in eis id sumit lex, quod plerumque solet evenire, quamvis id, quod in hoc peccatur, satis intelligat. Nec tamen idcirco minus recta est: non enim culpa legis est, neque ejus qui legem tulit, sed naturæ rerum: earum enim rerum, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cum igitur lege generaliter locuta, aliquid evenit postea præter genus illud universum: tunc par est, qua prætermisit aliquid lator legis, et peccavit in eo quod absolute locutus est, id, quod deest, quodque omissum est, corrigere: quod etiam lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, et de quo legem tulisset, si præscivisset. Itaque cum æquum bonum jus sit, tum quodam jure melius est, non eo, quod absolute jus est, sed eo peccato, quod ex simplici et generali sermone natum est. Denique hæc æqui boni vis ac natura est, ut legis correctio sit, qua aliquid ei deest, propterea quod generaliter loquitur: hæc enim causa est, cur non omnis lege

γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον. Ὥστε ψηφίσματος δεῖ· τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, ὁ μολύβδινος κανών· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικές, * καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, δῆλον. Φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν· ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

ΚΕΦ. ιά.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ

* Γρ. καὶ ὅτι τὸ δίκ. Ita etiam et Andr.

sint comprehensa, quod de quibusdam lex ferri non potest. Plebiscito igitur opus est: rei enim non definitæ infinita quoque regula est, ut et structuræ Lesbiæ regula plumbea est: nam ad lapidis figuram torquetur et inflectitur, neque regula eadem manet: sic et populi scitum ad res quotidianas accommodari et transferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid jus, quo denique jure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet, quis sit vir æquus et bonus: nam qui consilium hujusmodi capit, ut hæc sequatur, quique ad ea ipsa agenda aptus est; et qui non est juris interpres in sua causa durior, neque in deteriorem partem propensus atque implicatus, sed de suo jure concedit potius, etiamsi legis auxilio niti possit, is est æquus et bonus: et hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non alius quidam habitus.

CAP. XI.

EX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, utrum fieri possit, ut quis sibi ipse faciat injuriam, necne: nam quæ omni virtuti con-

κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτενεῖν ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. Ἔτι ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δὲ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς. Ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν [t] νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος. Ἀδικεῖ ἄρα· ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἑκών. Διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. Ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου· ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν. Ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ

[t] Γρ. λόγον.

gruentia a lege conſtituta ſunt, ea in juribus ſunt habenda: exempli gratia, non jubet lex ſeipſum interficere: et quæ non jubet lex, ea vetat. Præterea cum quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, ſponte facit injuriam: ſponte autem facit, qui ſciens cui, et quomodo faciat, injuriam facit. At qui ira impulſus ſibi ipſe mortem conſciſcit, hoc ſponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Injuriam igitur facit: ſed cui? nonne civitati, non ſibi? ſponte enim hunc caſum ſubit ac perfert: at ſponte ſua nemo afficitur injuria. Itaque et mulctat eum civitas, et ignominia afficit, qui ſe ipſe exanimavit, ut qui civitatem injuria afficiat. Præterea ex eo, quod injuſtus eſt is, qui injuſte facit tantum, et non prorſus improbus, fieri non poteſt, ut quiſquam ſibi ipſe injuriam inferat: hoc enim aliud eſt ab illo: nam injuſtus ita quodammodo improbus eſt, ut ignavus; non ut is, qui omni genere improbitatis affectus eſt. Itaque ne hac improbitate quidem ſibi injuriam facit: alioqui idem eidem decedere ſimul, et accedere poſſet: quod fieri nullo modo poteſt, ſed ſemper in pluribus jus et injuriam eſſe

δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. Ἔτι δὲ ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον· ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὑτὸν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. Ἔτι εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων οὐθεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν [u] ἑαυτοῦ, οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. Ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, τὸ δὲ πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου· ὥσπερ ὑγιεινὸν μὲν ἐν ἰατρικῇ, εὐεκτικὸν δὲ ἐν γυμναστικῇ. Ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ἦν· καὶ κα-

[u] Γυναῖκα addit El.

necesse est. Præterea injuriam facere cum a voluntate et consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est: nam qui malo accepto malum refert, injuriam facere non videtur: at qui se injuste lædit, eadem ipse et patitur simul, et facit. Deinde acciperet aliquis sponte sua injuriam. His accedit, quod nemo sine singularibus et certis injuriarum generibus injuriam facit: at uxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremo in summa, sibi quenquam injuriam facere, refellitur ex iis, quæ a nobis decisa sunt, quod nemo possit sponte sua injuriam accipere. Jam vero ne illud quidem obscurum est, utrumque esse malum, accipere, et facere injuriam: alterum enim minus, alterum plus obtinere medio est: quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id, quod ad bonam valetudinem pertinet; in arte autem corporum exercendorum id, quo firma corporis constitutio comparatur. Veruntamen deterius injuriam facere est: namque injuriam facere, cum vitio conjunctum, et vituperandum esse dicebamus: et cum vitio quidem vel perfecto atque integro, et quod simpliciter tale

κίας, ἢ τῆς τελείας καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. Καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ' οὐδὲν κωλύει μεῖζον κακόν. Ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσπταίσματος· καίτοι γένοιτ' ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσπταίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισιν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομικόν· ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. [x] Εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτόν,

[x] Πρὸς ὃ δή τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινα ἑαυτὸν ἢ δικαιοῦν. *Quod ipsum quoque nonnullis persuasit, ut existimarent aliquem vel juste vel injuste secum posse agere.* Andr.

est, vel eo, quod ei finitimum est: non enim quicquid sponte fit, conjunctum cum injustitia est: accipere injuriam autem, vitio et injustitia vacat. Per se igitur levius malum est, accipere injuriam: quamvis ex eventu gravius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem semper esse dicit morbum pedis offensione graviorem: et tamen ex eventu, pedis offensio morbo lateris majus malum poterit esse: ut si cui offenso pede evenerit, ut propterea quod ceciderit, capiatur ab hostibus, et occidatur. Ex translatione autem sermonis et similitudine quadam, poterit esse non ipsi secum, sed sui partium aliquibus inter ipsas quædam juris communitas: verum non omnis juris, sed vel ejus, quo dominus in servum, vel ejus, quo paterfamilias in familiam suam uti solet: his enim rationibus ea pars animi, quæ rationis est particeps, ab ea distat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, et hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum injustitiæ locus esse: quia fieri potest, ut in his partibus aliquid a suis

ὅτι ἐςιν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. Ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

appetitionibus alienum ac diversum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipsas, ut inter eum, qui praeest, et eum, qui paret imperio, jus aliquod intercedere videtur. De justitia igitur, aliisque virtutibus, quae ad mores pertinent, cum hac distinctione sic a nobis explicatum sit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Ζ΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VI.

ΚΕΦ. α΄.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν [a] πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, [b] ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων,

[a] Sc. lib. ii. cap. 6. [b] Αὐξάνει μὲν τὰ ἐλάττω τοῦ δέοντος, συστέλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δέον, εἴτε πάθη εἶεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίεσθαι. *Quæ minora ſunt, quam oportet, intendit, quæ majora ſunt, contrahit, ſive affectus ii, ſive actiones ſint, ſive aliud quodcunque, quod aut intendi aut remitti poteſt.* Andr.

CAP. I.

QUONIAM autem ſupra diximus, medium eſſe deligendum, non nimium, neque parum; medium autem ita eſſe, ut recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctius diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum et in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is, qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, et remittit: ac terminus aliquis

ἃς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. [c] Ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δ' σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ [d] πονεῖν, οὐδὲ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος. Τοῦτο δ' μόνον ἔχων ἄν τις, [e] οὐθὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. Διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον [f] ἀληθῶς εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς [g] ὁ ὅρος. Τὰς δὴ τῆς

[c] Τὸ δ' οὕτως ἁπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μὲν, οὐδὲν δ' σαφές. *Andr.* [d] Ποιεῖν El. [e] Οὐδὲν ἂν εἰδείη πλέον, ἢ ὁποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἰδείη, ὅτι ὅσα, &c. legendum esse putat Muretus. Quæ verba ita vertit Lambinus: *Nihilo plus sciat, quam qualia sint ad corpus alendum adhibenda, si quis sciat ea adhiberi oportere, quæ præcipit medicina.* [f] Ἀληθὲς C C C. et quidam codd. MSS. apud Victorium. [g] Sunt qui putent τὸν ὅρον *definitionem* significare: alii eum *terminum*, quem singulis actionibus nostris recta ratio constituit; quæ posterior opinio magis probatur, præsertim cum eandem magis probet Eustratius. *Muret.*

est mediocritatum, quas inter nimium et parum interjectas esse dicimus, rectæ rationi consentaneas. Quod cum ita dicitur, est illud quidem verum, sed non satis apertum: namque in cæteris studiis, atque exercitationibus, in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus, neque minus laboris, aut desidiæ, quam res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, et ut recta ratio præscribit, esse facienda. Verum qui hoc tantum perceptum et cognitum habeat, nihil eo amplius sciat: exempli causa, si quis quærenti, qualia alendo et curando corpori sint adhibenda, respondeat, quæ ars medendi præcipit, et ut is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non solum hoc esse vere dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet, quæ sit recta ratio, quæque hujus definitio. At-

ψυχῆς ἀρετὰς [h] διείλομεν, καὶ τὰς μὲν εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν, τὰς δὲ τῆς διανοίας. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. Πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. Νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον· καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα· ἓν μὲν ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, [i] ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, ἓν δέ γε [k] ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα. [l] Πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον

[h] Sc. lib. i. cap. ult. et lib. ii. cap. 1. Vide Magn. Moral. lib. i. cap. 35. [i] Ὅσων pro ὧν El. ὡς ὧν C C C. [k] Τῶν ἃ ἐνδέχονται Baf. [l] Καὶ γὰρ ἐπεὶ τὰ γνωστὰ διάφορά εἰσι καὶ τῷ εἴδει ἕτερα, καὶ τὰς γνώσεις ἕπεται διαφόρους εἶναι τῷ εἴδει· τὴν γὰρ γνῶσιν ὁμοίαν εἶναι τῷ γινωσκομένῳ, καὶ ἀναγκαίαν μὲν τὴν τοῦ ἀναγκαίου, ἐνδεχομένην δὲ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη. Πᾶσα γὰρ γνῶσις καθ' ὁμοιότητα καὶ κατ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμογή τίς ἐστι καὶ ἐπαφὴ τοῦ γινωσκομένου καὶ τοῦ γινώσκοντος. *Etenim cum ea quæ cognofcuntur fint diverfa, atque alia fpecie, fequitur etiam cognitiones fpecie diverfas effe: cognitionem quippe ei neceffe eft fimilem effe quod cognofcitur: quare neceffarii neceffaria, contingentis fit contingens, omnino eft neceffe. Omnis quippe ex fimilitudine quadam et affinitate fit cognitio: fiquidem nihil aliud quam congruentia et quafi cohærentia quædam eft, ejus qui cognofcit et quod cognofcitur.* Andr.

que animi quidem virtutes ita diftribuimus, ut alias morum, alias cogitationis effe diceremus. Eas igitur, quæ ad mores pertinent, perfecuti fumus: de cæteris autem tum differamus, cum pauca fuerimus prius de animo locuti. Dictum eft fupra, duas effe animi partes: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem ejus partis, quæ ratione prædita eft, facienda eodem modo divifio eft: atque hoc pofitum fit, duas effe animi partes ratione præditas: unam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter fefe habere non poffunt; alteram, qua eas, quæ hoc vel illo modo poffunt evenire. Ad ea enim, quorum non eft idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad utrumque apta fit natura, oportet genere differre: fi-

πεφυκὸς, [m] εἴ περ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. Λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν ἐπιστημονικὸν, τὸ δὲ λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν. Οὐθεὶς γὰρ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. Ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. Ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

ΚΕΦ. β'.

ΤΡΙΑ δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις· τούτων δ', ἡ αἴσθησις, οὐδεμίας ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, [n] πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. [o] Ἔστι δ' [p] ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις

[m] De animo lib. i. cap. 2. et lib. iii. cap. 4. [n] Τὸ πράττειν non convenit nisi in ea, in quibus inest προαίρεσις. [o] De animo lib. iii. cap. 7. [p] Γρ. ὥσπερ.

quidem eis ex similitudine quadam, atque affinitate cognitio comparatur. Appelletur autem harum altera, pars in qua vis inest sciendi; altera, quæ ad ratiocinandum valet: nam consultare et ratiocinari, idem sunt. Jam vero nemo de iis consultat, quæ aliter evenire non possunt. Itaque ea, quæ ad ratiocinandum valet, una quædam pars est ejus animi partis, quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, utriusque harum partium quis optimus sit habitus: hic enim utriusque virtus est: at virtus ad suum quæque opus pertinet.

CAP. II.

TRIA autem sunt in animo, quæ actionis et veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, sensus, nullius actionis principium est: quod ex eo perspicuum est, quod tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus

καὶ φυγή. Ὡς ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετικὴ, ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτικὴ, δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν, εἴ περ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι, τὴν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια πρακτική. Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ [q] ἔργον. Τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. Πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα. Προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ' ἄνευ ἠθικῆς ἐστιν [r] ἕξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἄνευ

[q] Γρ. ἔργον. [r] Ὀρέξεως Ven. 1. 2. Bas. et Muret. Pro nobis facit Andr.

persecutio et fuga. Quare quoniam virtus, quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus: consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus: idcirco si consilium bonum esse volumus, oportet et rationem esse veram, et appetitum rectum, eademque et illam affirmare, et hunc persequi. Hæc igitur cogitatio et veritas ad agendum valet. Cogitationis autem ejus, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præstantia et vitium, est verum et falsum: omnis enim animi partis, seu potestatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus est. Ejus autem animi partis, quæ ad agendum et cogitandum valet, opus est veritas conspirans et congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium, consilium est: principium, inquam, unde motus proficiscitur, non cujus gratia res agitur. Consilii autem capiendi principium, est appetitus et ratio ea, quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quod neque sine mente et cogitatione, neque sine habitu eo, qui ad mores pertinet, consilium esse possit: nam neque bona perfectaque actio, neque ei contraria, sine cogitatione et moribus constare potest. Co-

διανοίας καὶ ἤθες ἐκ ἔςι. Διάνοια δ' [s]αὐτὴ ἐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά τε, καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς [t]ἄρχει· ἕνεκα γάρ [u]τε ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν· καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καί τινος τὸ ποιητὸν, ἀλλ' ἐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ', ὄρεξις, τέτε. Διὸ ἢ ὀρεκτικὸς νἕς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητική· καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος. Οὐκ ἔςι δὲ προαιρετὸν ἐθὲν γεγονός· οἷον ἐθεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· ἐδὲ γὰρ βελεύεται περὶ τε γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τε ἐσομένε, καὶ ἐνδεχομένε. Τὸ δὲ γεγονὸς ἐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνε γὰρ αὐτε καὶ θεὸς ςερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

Ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον.

[s] Αὕτη Lamb. et Aurel. [t] Γρ. ἀρχὴ, ita Andr. [u] Τέτου Ven. 1. et 2.

gitatio autem ipsa nihil movet, nisi ea, quæ alicujus rei gratia comparata est, et quæ ad agendum est idonea: hæc enim etiam ei, quæ ad efficiendum valet, præest: nam quisquis aliquid efficit, alicujus rei singularis causa efficit: neque absolute id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, et alicujus est: quod idem de eo, quod in actionem cadit, dici non potest: actionis enim ultimum est perfecta actio, id est, res bene gesta; appetitio autem, ultimi est. Consilium itaque, aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiumque tale homo est. Nullius autem rei jam factæ consilium capi potest: verbi gratia, nemo consilium capit, Ilium evertisse: nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed de futura, et ea, quæ fieri potest. Quod factum est autem, ut sit infectum, fieri non potest: itaque recte Agatho,

Hoc namque duntaxat negatum etiam Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium, quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui

Καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιϛ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦ. γ'.

ΑΡΞΑΜΕΝΟΙ οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. [x] Ἔϛω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφᾶναι ἢ ἀποφᾶναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐϛὶ, τέχνη, ἐπιϛήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. Ἐπιϛήμη μὲν οὖν τί ἐϛιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιϛάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. Τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔϛιν, ἢ μή. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐϛὶ τὸ ἐπιϛητόν· ἀΐδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης [y] ὄντα ἁπλῶς, ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, [z] ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. Ἔτι διδακτὴ πᾶσα ἐπι-

[x] Ἔϛι Baſ. ἔϛαι CCC. [y] Γρ. ὄντα, ἁπλῶς ἀΐδ. mutata diſtinctione. [z] Γρ. ἀγέννητα.

igitur habitus efficiunt, ut utraque pars verum enunciet, hi ſunt utriuſque virtutes.

CAP. III.

PRINCIPIO igitur altius repetito, de iis rurſum diſſeramus. Ac ſint ſane quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo, vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens ſive Intelligentia: nam exiſtimatione et opinione ut mentiatur animus, evenire poteſt. Ac ſcientia quidem quid ſit, ex hoc perſpicuum eſſe poteſt, ſi rei veritatem ſubtiliter exquirere, non ſimilitudines conſectari volumus, quod omnes exiſtimamus, evenire non poſſe, ut id quod ſcimus, aliter ſeſe habeat. Quæ autem ſeſe aliter habere poſſunt, ea cum longe a conſpectu remota ſint, ſint, necne ſint, obſcurum eſt. Ergo quod ſcientia comprehendi poteſt, neceſſario eſt: ex quo efficitur, ut æternum ſit: nam quæ neceſſario ſunt ſimpliciter, ea ſunt æterna omnia: æterna autem quæ ſunt, ea neque unquam orta ſunt, neque interire poſſunt.

ςήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιςητὸν, μαθητόν. Ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ [a] ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ δι' ἐπαγωγῆς, ἡ δὲ συλλογισμῷ. Ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ [b] ἀρχή ἐςι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς ἐκ τῶν καθόλου. Εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔςι συλλογισμός· ἐπαγωγὴ ἄρα. Ἡ μὲν ἄρα ἐπιςήμη ἐςὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα [c] προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιςεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίςαται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει ἐπιςήμην. Περὶ μὲν οὖν ἐπιςήμης διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

[a] Sc. Analyt. Poſter. lib. i. cap. 1. [b] Ἀρχή ἐςι τοῦ καθ. Argyr. alii legunt ἀρχῆς ἐςι. Nobiſcum Andr. qui ſic παραφράζει hanc periochen: ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγὴ καθάπερ ἀρχή ἐςι καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἀρχῶν, αἳ καθόλου μέν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαςα: *eſt ergo inductio tanquam eorum principiorum, quæ non demonſtrantur, principium, et quæ univerſalia quidem ſunt, a ſingularibus cognoſcuntur tamen.* [c] Malim προσδιωριζόμεθα, ut paulo ante ἐλέγομεν. *Caſaub.*

Præterea ſcientia omnis ſub doctrinam cadere videtur: et quicquid ſub ſcientiam cadit, diſcendo percipi poteſt. Jam vero ex quibuſdam rebus ante cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum et in Analyticis dicebatur: alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem principium eſt, et univerſi eſt; ratiocinatio autem ex univerſis conſtat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus conſtituitur ratiocinatio, quorum non eſt ratiocinatio: eſt igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus eſt ad rem demonſtrandam idoneus, et cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus: cum enim rem ita eſſe quodammodo credit aliquis, et nota ſunt ei principia, tum ſcire dicitur: nam ſi non erunt concluſione notiora, ex eventu partam ſcientiam habebit. Ac de ſcientia quidem cum hac diſtinctione a nobis dictum ſit.

ΚΕΦ. δ'.

ΤΟΥ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, [d]ἔστι τι καὶ ποιητὸν, καὶ πρακτόν. Ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις· πιστεύομεν ᾗ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς [e]ἐξωτερικοῖς λόγοις· [f]ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως· καὶ οὐδὲ περιέχεται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. Ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. Ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι·

[d] Magn. Moral. lib. i. cap. 35. [e] Per ἐξωτερ. λόγους Aquinas intelligit libros Metaph. Vide lib. i. cap. 13. et Mur. [f] Vide Metaph. lib. vi. cap. 1.

CAP. IV.

EORUM autem, quæ aliter evenire possunt, aliud est, quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio (Exotericis autem sermonibus hac etiam in re credendum est) itaque et habitus cum ratione conjunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cum ad efficiendum valeat, cum ratione conjunctus est: neuterque ab altero continetur; nam neque actio, effectio; neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque id ipsum, quod habitus quidam cum ratione conjunctus ad efficiendum idoneus; neque ars ulla est, quæ non sit habitus cum ratione conjunctus ad faciendum idoneus; neque ullus talis habitus est, qui non sit ars: idem erunt ars, et habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione conjunctus. Ars autem omnis in origine et molitione rei occupata est, idque molitur et spectat, ut aliquid fiat eorum, quæ esse et non esse possunt, quorumque principi-

ϰ̀ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστὶν, οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· [g] ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. Ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι. Καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν, ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Τέχνη τύχην ἔστερξε, ϰ̀ τύχη τέχνην.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

ΚΕΦ. ε΄.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως οὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας [h] δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. Δοκεῖ [i] δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὐτῷ

[g] Ἐν ἑαυτοῖς NC. [h] Δὴ abest ab El. [i] Δὲ NC. Baf. Ven. 1. et Andr.

um in eo, qui facit, non in eo, quod fit, positum est: nam neque eorum, quæ necessario vel sunt, vel fiunt, ars est, neque eorum, quæ natura constant: hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio et actio inter se differunt, necesse est artem, effectionis esse, non actionis. In iisdemque rebus quodammodo ars, et fortuna versantur, quemadmodum ait et Agatho:

Fortuna ut artem, sic et ars fortunam amat.

Ars igitur (ut dictum est) habitus est quidam cum vera ratione conjunctus, ad efficiendum idoneus: inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter evenire potest, occupatus.

CAP. V.

DE prudentia autem sic optime cognoscemus, si, quos prudentes appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse in iis, quæ sibi bona, et ex usu sunt,

ἀγαθὰ ϗ συμφέροντα, ὐ κατὰ μέρος, [k] οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ, ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. Σημεῖον δ', ὅτι ϗ τὐς περί τι φρονίμυς λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπυδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐςι τέχνη. Ὥςε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βυλευτικός. Βυλεύεται δ' ὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, ὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. Ὥςε εἴ περ ἐπιςήμη μὲν μετὰ ἀποδείξεως· ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τύτων μή ἐςιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· καὶ οὐκ ἔςι βυλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιςήμη, ὐδὲ τέχνη. Ἐπιςήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ', ὅτι ἄλλο [l] τὸ γένος πράξεως, ϗ ποιήσεως. Λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγυ πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ ϗ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως ἕτερον τὸ

[k] Οἷον ὐ ποῖα Ven. 1. et 2.

[l] Τὸ τέλος NC. Ven. 1. 2. et Baſ.

non ſingillatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vires, ſed univerſe, quæ ad bene beateque vivendum conducant, bene conſultare poſſe. Cujus rei argumentum eſt, quod prudentes in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quomodo ad honeſtum finem perveniant, aſſequuntur, in iis, quæ arte non continentur. Quocirca qui ad conſultandum ingenio valet, is et prudens omnino, et univerſe fuerit. Conſultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter ſeſe habere, quæve ab ipſo agi non poſſunt. Quare ſi ſcientia omnis cum demonſtratione conjuncta eſt; et ſi, quorum principia aliter ſeſe habere poſſunt, eorum non eſt demonſtratio; (omnia enim ſeſe aliter quoque habere poſſunt;) ſi denique de iis, quæ neceſſario ſunt, conſultari non poteſt: neque ſcientia, neque ars erit prudentia. Scientia, quia quod ſub actionem venit, ſeſe aliter habere poteſt: Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis eſt genus. Reſtat igitur, ut ea ſit habitus cum ratione vera conjunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona et mala ſunt: effectionis enim

τέλος, τῆς δὲ πράξεως [m] οὐκ ἀεί· ἔστι γὰρ [n] αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς. [o] Ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. Σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν· οὐ γὰρ πᾶσαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ λυπηρόν· οἷον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτόν. Αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δι' ἡδονὴν, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φανεῖται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦθ' αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ ἀρχῆς. Ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι

[m] Οὐκ ἂν εἴη pro οὐκ ἀεί. N C. et quidam Editi. [n] Γρ. αὐτῇ. [o] Ὅθεν C C C.

alius, quam effectio, finis est; actionis vero non semper alius ab actione finis est: est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam Periclem, cæterosque tales viros prudentes esse arbitramur, quod ea, quæ sibi, hominumque generi bona sunt, dispicere, ac providere possunt: quales esse putamus eos, qui rei familiaris tuendæ, reique publicæ administrandæ periti sunt. Ex quo nomen invenit apud Græcos temperantia, quam illi appellant *σωφροσύνη*, tanquam prudentiæ conservatricem. Talem autem existimationem tuetur et conservat: non enim omnem existimationem corrumpunt neque depravant dolor et voluptas: exempli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat, quæ ad id, quod sub actionem venit, pertinent. Eorum enim, quæ sub actionem veniunt, principia sunt eæ res, quarum rerum gratia suscipiuntur ea, quæ sub actionem veniunt: qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principii videndi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se hujus rei causa, et propter hanc causam omnia optare, atque agere oportere: vitium enim principii delendi ac perimendi vim habet. Quapropter

μετὰ λόγου [p] ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν. Ἀλλὰ μὴν [q] τέχνης μέν ἐστιν ἀρετή· φρονήσεως δὲ, οὐκ ἔστι. Καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον, [r] ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. Δῆλον οὖν, ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. Δυοῖν δὲ ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετὴ, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον· [s] σημεῖον δὲ, ὅτι λήθη τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεώς ἐστι· φρονήσεως δὲ οὐκ ἔστιν.

[p] Ita nostri MSS. et Andr. ex Vet. Interp. ἀληθοῦς emendarunt Lamb. et Casaub. [q] Doctissimi quidam viri emendant τέχνης μὲν οὐκ ἔστιν ἀρετή· φρονήσεως δ' ἐστί. prorsus contra Aristotelis mentem. Magn. Moral. lib. i. cap. 35. et passim τέχνῃ ἀρετὴν tribuit, non φρονήσει. *Casaub.* Ἔτι δὲ τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ καὶ κακία καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ δυνατὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι τεχνίτην καὶ πονηρόν. Φρονήσεως δὲ οὔτε κακία ἐστίν· ἀδύνατον γὰρ φρόνιμόν τινα φαῦλον εἶναι· οὔτε ἀρετή· αὐτὴ γάρ ἐστιν ἀρετή· ἀρετὴ δὲ ἀρετῆς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ γὰρ μεσότης μεσότητος. *Praeterea artis est vitium et virtus: potest enim et bonus esse artifex et malus. Prudentiae vero neque vitium est (non enim fieri potest ut prudens aliquis sit malus) neque virtus: ipsa enim est virtus: virtus autem virtutis non est, sicut nec mediocritas mediocritatis.* Andr. [r] Γρ. ὡς. [s] Prudentia enim haud facile oblivione deletur, quoniam quotidie in publicis privatisque actionibus versatur.

necesse est, prudentiam habitum esse cum ratione vera conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porro virtus est: prudentiae autem non est. Et qui sua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei est anteferendus, qui invitus: in prudentia contra deterior est is, qui sponte sua offenderit, quemadmodum et in virtutibus. Perspicuum igitur est, eam virtutem esse quandam, non artem. Cum sint autem duae animi partes rationis participes: ejus partis, quae ad opinandum valet, virtus est prudentia: in iis enim, quae aliter sese habere possunt, et opinio et prudentia versatur. Sed nec habitus est cum ratione conjunctus tantum: idque ex eo perspici potest, quod hujusmodi habitum delere potest oblivio, non potest prudentiam.

ΚΕΦ. ϛ'.

ΕΠΕΙ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν. Οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. Εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς, τούτων δὲ τριῶν μηθὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην· [1]λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

[1] Λείπεται δὴ τὸν νοῦν εἶναι γνῶσιν τῶν ἀρχῶν, καὶ τοῦτό ἐστι νοῦς, ᾧ τὰς ἀρχὰς γινώσκομεν τῆς ἐπιστήμης. *Andr.*

CAP. VI.

QUONIAM autem ſcientia exiſtimatio eſt de rebus univerſis, iiſque, quæ neceſſario ſunt; quoniamque rerum, quæ ſub demonſtrationem cadunt, omniſque adeo ſcientiæ ſunt aliqua principia; (cum ratione enim conjuncta ſcientia eſt:) conſentaneum eſt principii earum rerum, quæ ſcientia comprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe, neque artem, neque prudentiam. Nam quod ſcientia comprehendi poteſt, demonſtrari poteſt: ars autem et prudentia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere. Ne ſapientia quidem harum rerum eſſe poteſt: ſapientis enim eſt, nonnullarum rerum demonſtrationem expedire poſſe. Si igitur nihil eſt, quo verum enunciemus, nunquamque mentiamur, tum in iis rebus, quæ non poſſunt aliter ſeſe habere, tum in iis, quæ poſſunt, præter ſcientiam, prudentiam, ſapientiam, et mentem ſeu intelligentiam; nullum autem ex his tribus, principiorum eſſe poteſt; (tria dico, prudentiam, ſapientiam, ſcientiam): relinquitur, ut mens ſit principiorum.

ΚΕΦ. ζ.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον Φειδίαν, λιθουργὸν σοφὸν, καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν· ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. Εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως· οὐ κατὰ μέρος, οὐδὲ ἄλλο τι [w] ἢ σοφοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ [x] Μαργείτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

Ὥστε δῆλον, ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. Δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. Ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα

[w] Ἢ deest El. et plerisque editis. [x] Hujus poematis, quod non exstat, mentionem facit Aristoteles in lib. περὶ ποιητικῆς, ubi ita scribit: ὁ γὰρ Μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. Basilius Magnus illud Pittaco ascribit: et Clemens Alexandr. στρώμ. λόγ. ά. videtur dubitare de ejus auctore. Archilochus vero, et Cratinus et Callimachus, ut observavit Eustrat. illud Homeri fuisse testantur.

CAP. VII.

SAPIENTIAM autem in artibus, iis attribuimus, qui cujusque artis sunt peritissimi: ut Phidiam, sapientem lapidum sculptorem, Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hic aliud per sapientiam, quam artis virtutem significantes. Nonnullos autem universe sapientes esse arbitramur: non singillatim, neque quidquam aliud, quam sapientes: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque fossor erat, nec arator munere divum,
Nec sapiens ulla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam et absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solum intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem de iis vere loqui, vereque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem, tum scien-

[y] ἐπιςήμη τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γὰρ, εἴ τις τὴν ἐπιςήμην πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν σπȣδαιοτάτην οἴεται εἶναι, [z] εἰ μὴ τὸ ἄριςον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἄνθρωπός ἐςιν. Εἰ δὴ [a] ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι,

[y] Ἐπιςήμην NC. et quidam Editi. Veterem lectionem confirmat Andronicus, qui ſic explicat: καὶ ȣ̈τως ἔςαι ἐπιςήμη καὶ τιμιωτάτη, καθάπερ κεφαλὴν ἔχȣσα τὰς ἀρχάς· ἐν γὰρ τῷ αὐτῆς λόγῳ, καὶ τὰ ἀποδεικτὰ καὶ αἱ ἀρχαὶ λαμβάνονται: *eoque modo longe præſtantiſſima erit ſcientia, ut quæ tanquam caput babeat principia; in ejus enim definitione demonſtrata conjunguntur et principia.* Hanc lectionem retinendam eſſe probat Victorius lib. xxxviii. c. 15. Var. Lect. et eam ita exponit: Sapientiam ſc. ex mente et ſcientia compoſitam eſſe, et veluti caput habere ipſam mentem, cujus vi initia ſcientiarum percipiantur. Aliter vero legendum eſſe judicat Lambinus, qui ſequentia de hoc loco habet: Sic emendavi, ὥσπερ κεφαλὴ ἔχ. quorum verborum hæc ſententia eſt: et Scientia rationem ſeu proportionem capitis habens ad cæteros habitus, ſeu ad cæteras ſcientias. Atque ita videtur legiſſe Euſtratius, cujus hæc verba ſunt: καὶ διὰ τȣ̃το καὶ κεφαλῆς λόγον ἐν ταῖς ἐπιςήμαις ἐπέχει. Eſt autem hoc loquendi genus apud Græcos uſitatiſſimum, ἔχει ὥσπερ κεφαλὴ, ἔχει ὥσπερ κέντρον, id eſt, *rationem capitis obtinet, inſtar quaſi puncti obtinet.* [z] Ab hac certe opinione abhorret Philoſophus, qui hunc mundum æternum eſſe vult. Itaque ex ejus ſententia, prudentia nequaquam poteſt eſſe præſtantiſſima ſcientia, quia non verſatur circa res optimas. [a] Eorum, quæ ſunt, quædam qualia ſunt, talia ſemper ſunt, et talia dicuntur ſuapte vi, et ſine ullo reſpectu ad aliud habito: ut color qui habet vim aſpectus diſſipandi, ſemper eſt album; et recta ſemper eſt linea, quæ breviſſima eſt inter duo puncta. Quædam alia ſunt, quæ non dicuntur talia, niſi ex relatione quadam ad aliud, et ſine ulla mutatione ſui ſæpe talia eſſe deſinunt; ut cibus, potus et ſomnus non dicuntur ſalubria, bona aut mala, niſi quatenus ad aliud pertinent, neque aut omnibus iſtiuſmodi ſunt, aut iiſdem ſemper. Eadem *ſapientiæ* et *prudentiæ* diſtinctio eſt. *Sapientia* enim verſatur in iis rebus, quæ ſemper ſe eodem modo habent, neque uſquam alio pertinent: at *prudentia* in eis, quæ pro temporum, locorum ac perſonarum va-

tiam; ac ſcientiam quidem rerum honoratiſſimarum, quaſi capitis inſtar obtinentem: abſurda ſit enim ejus ſententia, qui ſcientiam civilem aut prudentiam, omnium optimam eſſe putet: niſi forte rerum omnium, quæ in mundo ſunt, homo ſit res una præſtantiſſima. Quod ſi ſalubre ac bonum, aliud eſt hominibus, aliud piſcibus; al-

τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί· καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δὲ ἕτερον· [b] τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκαστα εὖ θεωροῦν, φαῖεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψειαν αὐτά. [c] Διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. [d] Φανερὸν δὲ, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πο-

rietate mutantur. Itaque *sapientiæ* decreta immutabilia sunt: at *prudens* sæpe consilium mutat. *Muret.* [b] Hujus loci, qui varie scribitur, sententiam clarius videtur expressisse Andronicus: φρόνιμον δὲ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ θεωρεῖν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ ἀγαθὰ καὶ πράττειν. Γρ. Τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκ. in quibusdam Editis: in aliis τὸ εὖ θεωρῶν. ita El. ἑαυτὸ pro αὐτὸ C C C. θεωροῦν pro θεωρῶν Aret. Hæc sunt Lambini verba de vera lectione: Existimo de M. Antonii Mureti sententia hunc locum esse corrigendum: non enim dubitat ille, quin vulgata omnium librorum scriptura sit corrupta (quod ego dudum suspicatus sum) sed ita corrupta tamen, ut sine ulla arrogantiæ nota possit emendari. Nihil enim addens de suo, nihilque detrahens, sed unam vocem duntaxat, culpa librariorum disjunctam ac divulsam, de integro conglutinans et conjungens, et ex illis duabus αὐτὸ ἕκαστα, unam faciens αὐτοέκαστα, emendat hoc modo: τὸ γὰρ περὶ αὐτοέκαστα τὸ εὖ θεωροῦν φαῖεν ἂν εἶν. quorum verborum ea est sententia, quam in mea versione expressi. Αὐτοέκαστα, igitur interpretatus sum, *res singulas pro cujusque natura:* ea enim mihi vis esse videtur hujus nominis. τὸ εὖ vero solus ex omnibus interpretibus integrum servavi, cum alii articulum τὸ omiserint, reddidique Latine *actionis præstantiam.* αὐτοέκαστα autem, vox est non solum Platonis, ut aliquando existimavi, sed et Isocratis, et aliorum scriptorum. Vide quæ supra annotavimus de voce αὐτοέκαστον pag. 15. [c] Vide Metaph. lib. i. c. 1. [d] Ne quid dissimulem valde suspicor multas voces hoc loco temere adjectas: et si quis illa τῶν ζώων et τῶν ὄντων delenda censuerit, me quidem adstipulatorem habebit, nisi forte alter alterius locum occupavit. *Muret.*

bum autem et rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id, quod sit sapientia præditum; prudens, aliud et diversum: quod enim singulis in rebus, pro cujusque rei natura, præstantiam seu bonitatem actionis perspicit, id prudens esse dixerint, et eas res huic commiserint. Itaque et bestias quasdam prudentes esse dicunt, nempe eas, quæ rerum ad vitam necessariarum providendarum facultatem habere videntur. Civilem autem

λιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή· εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὐτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων, ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. Εἰ δὲ, ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον τὰ φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει. Διὸ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέρονθ' αὐτοῖς· καὶ περιττὰ μὲν, καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτούς φασιν, ἄχρηστα δὲ, ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. Ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστι βουλεύσασθαι· τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ'

ſcientiam non eſſe eandem, atque ſapientiam, minime obſcurum eſt: nam ſi ſapientiam dicent eſſe eam, quæ in ſuis cuique emolumentis comparandis ſit occupata, multæ reperientur ſapientiæ: non enim una eſt, quæ verſetur in omnium animantium bono, ſed in ſingulis alia atque alia: niſi forte de omnibus, quæ ſunt in rerum natura, etiam medicina una eſt. Neque vero quidquam ad rem attinet, quod homo reliquorum animalium quiddam ſit quam optimum: ſunt enim et alia homine multo diviniora natura: ut ea, quæ omnibus maxime ſunt in conſpectu, ex quibus hic mundus conflatus et coagmentatus eſt. Ex iis igitur, quæ diximus, perſpicuum eſt, ſapientiam eſſe earum rerum, quæ ſunt honore digniſſimæ natura, ſcientiam, et mentem ſive intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletem, cæteroſque tales viros, ſapientes quidem eſſe dicunt, prudentes vero nequaquam, cum videant eos, quæ ſibi utilia ſint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quædam, et admirabilia, et difficilia, et divina tenere, ſed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia vero in rebus humanis, iiſque, de quibus conſultari poteſt, verſatur; prudentis enim hoc

ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. Βουλεύεται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. Ὁ δὲ ἁπλῶς εὔβουλος, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ λογισμόν. Οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, [e] ἐνίων εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ [f] ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα [g] εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινὰ, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοεῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινὰ, ποιήσει μᾶλλον. Ἡ δὲ φρόνησις πρακτική· [h] ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ

[e] Ἑτέρων pro ἐνίων El. [f] Ἐν τοῖς ἄλλοις *in aliis rebus* vertit Lambinus, minus recte. Vide Metaphys. lib. i. c. 1. [g] Εὔτρεπτα habet El. [h] Ἐπεὶ τοίνυν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, καὶ ἄμφω ἔχειν ἀνάγκη, ἢ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον· μετὰ γὰρ τοῦ καθόλου μόνου οὐ δύναται εἶναι πρακτική. *Cum ergo in agendo occupetur prudentia, utrumque adesse illi oportet, magisque singularia; quia universalibus instructa tantum, ad agendum idonea esse non potest.* Andr.

maxime proprium munus esse dicimus, bene consultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt: neque de iis, quorum non est finis aliquis, nempe bonum, quod in actionem veniat. Bonus autem consultator est absolute, qui id, quod homini est eorum, quæ in actionem veniunt, optimum, ratione consequi et explicare potest. Neque vero rerum universarum modo prudentia est, sed debent etiam ei esse notæ res singulares: ad agendum enim idonea est: in rebus singularibus autem omnis actio versatur. Itaque cum hic nonnulli inscii sunt ad agendum scientibus aptiores et compositiores, tum inter alios ii, qui sunt usu periti: nam si quis sciat, carnes leves esse ad concoquendum faciles et salubres, leves autem quæ sint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: sed is potius efficiet, qui avium carnes scit esse leves et salubres. Prudentia autem in agendo posita est: danda igitur opera est, ut vel utramque cognitionem habeamus, vel hanc potius, quam illam. Erit autem hic quoque princeps quædam,

ταύτην μᾶλλον. Εἴη δ᾽ ἄν τις καὶ ἐνταῦθα [i] ἀρχιτεκτονική.

ΚΕΦ. ή.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς. Τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετικὴ, ἡ δὲ, ὡς τὰ καθ᾽ ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δ᾽ πρακτικὴ, καὶ [k] βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ [l] ἔσχατον. Διὸ πολιτεύεσθαι τούτους

[i] Vidè lib. i. cap. 2. [k] Βουλευτικὴ expungendum eſſe cenſet Muretus. Nobiſcum facit Andronicus: πολιτικὴν δὲ λέγω τὴν πρακτικὴν καὶ βουλευτικὴν, ἥτις ἐστὶν περὶ τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς πράξεις· τὰ γὰρ ψηφίσματα πρακτικά εἰσιν, οὐχ ὡς ἡ πρώτη φρόνησις ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἀλλ᾽ ὡς ἡ ἐσχάτη, ἥτις καὶ κυρίως ἐστὶ πρακτική. *Civilem jam dico, quæ in agendo occupatur et conſultando, quæque in decretis actionibuſque verſatur: ad actionem enim decreta quoque pertinent: non quemadmodum prima quidem, quam architectonicam dicimus, prudentia, ſed quemadmodum extrema, quæ proprie quoque activa dicitur.* [l] Aliud eſt hoc loco ἔσχατον, *extremum*, aliud τέλος. Ἔσχατον enim intelligitur hic ab Ariſtotele aliquid ſingulare, quod ſenſu percipitur: quia et ab eo cognitio noſtra oritur ad univerſa progrediens, et ab univerſis profecta ad ſingularia deſinit. Jam quod τέλος nonnunquam *ultimum* et *extremum* nominavimus, in eo Ciceronem ſumus imitati: ſed id uno, aut altero loco duntaxat fecimus. Non enim me præterit, τὸ ἔσχατον, apud Ariſtotelem latius patere, quam τέλος: neque omne extremum finem eſſe, ſed id tantum, quod ſit optimum. *Lamb.* Poteſt etiam, ut obſervat Aquinas, τὸ ψήφισμα dici

et quaſi familiam ducens cognitio.

CAP. VIII.

CIVILIS ſcientia autem, et prudentia ſunt illæ quidem idem habitus; ſed natura, qua ſunt tamen, et eſſentia, non eſt eis eadem. Atque ejus ſcientiæ, quæ ad civitatem pertinet, altera pars eſt tanquam princeps et domina prudentia, quæ eſt legum ſcribendarum ratio et facultas; altera, quemadmodum ſingularia, communi nomine Civilis appellatur: cujus omnis opera, in agendo, et conſultando conſumitur: populi ſcitum enim ſub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos ſolos rem-

μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. Δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ᾽ εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα· καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις. Ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν οἰκονομία, ἡ δὲ νομοθεσία, ἡ δὲ πολιτική· καὶ ταύτης ἡ μὲν βουλευτικὴ, ἡ δὲ δικαστική. Εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη [m] γνώσεως, [n] τὸ αὑτῷ εἰδέναι. Ἀλλ᾽ ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ διατρίβων, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. Διὸ καὶ Εὐριπίδης·

Πῶς δ᾽ ἂν φρονοίην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένῳ στρατοῦ,
Ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς, καί τι πράσσοντας [o] πλέον, [p] Ζεὺς μισεῖ.

ἔσχατον, quia est applicatio legis universaliter positæ ad res singulares agendas. [m] Γρ. φρονήσεως, idque jam olim, ut annotat Eustratius. *Casaub.* [n] Γρ. τὰ αὑτοῦ. El. vero et Andr. τὸ τὰ αὑτοῦ. [o] Post πλέον addit CCC. οὐκ ᾤετο φρονίμους. [p] Ζεὺς μισεῖ deest

publicam administrare dicunt: hi enim soli, ut operarii quidam, in rebus gerendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maxime, qua sibi quisque, et uni prospicit: et hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ et procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia civilis: atque hujus pars altera ad consultandum pertinet, ad judicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire, sibique utilia. Verum de hoc ipso magna est controversia: ac videtur sane is, qui sua, quæque ad se pertinent, habet cognita, et in eis versatur, prudens esse: at ii, qui se ad rempublicam contulerunt, multarum actionum studio, rerumque alienarum cura distineri. Idcirco et Euripides:

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque ullo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimo?
Præstantiores namque, et eos qui pluribus
Se rebus implicant, male odit Jupiter.

Ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε [q] τὸ τούτους φρονίμους εἶναι· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι τὸ ἑαυτοῦ [r] ἄνευ οἰκονομίας, οὐδ' ἄνευ πολιτείας. Ἔτι δὲ [s] τὸ αὑτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. Σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ [t] εἰρημένου, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ [u] μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. Αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γίνεται γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ' [x] ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου [y] ποιήσει τὴν ἐμπειρίαν. Ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαιτο, διὰ τί, [z] μαθητικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἄν· σοφὸς δὲ ἢ φυσικὸς, οὔ. Ἢ ὅτι τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστι·

El. et ſane eſt a Lambino additum ex Plut. In margine autem El. leguntur ſequentia: λείπει τὸ, οὐκ ᾤετο φρόνιμος. [q] Τὸ περὶ τοὺς φρον. N C. Baſ. et Camot. quæ tamen deſiderantur in Ven. 1. [r] Εὖ ante ἄνευ inſerunt Baſ. et El. [s] Τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν C C C. Sed Baſ. et Elienſ. legunt τὰ αὑτοῦ pluraliter: poſterior etiam habet οἰκεῖν pro διοικεῖν. [t] Λεγομένου C C C. [u] Γρ. μαθητικοί. [x] Ἄπειρος N C. [y] Ποιεῖ C C C. et Baſ. Sic infra legunt βουλεύεσθαι pro βουλεύσασθαι. ποιεῖ itidem habet El. [z] Δὴ μαθηματικὸς Lamb. et El. a quo abeſt Παῖς.

Quærunt enim vulgo id, quod ſibi bono eſt, idque unum agere ſe arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum eſt, hos eſſe prudentes: atqui ſuum negotium noſſe atque agere, ſine rei familiaris reique publicæ cura, fortaſſe nemo poſſit. Præterea quomodo ſuum quiſque negotium gerere debeat, obſcurum eſt, et res eget conſideratione. Cujus rei hoc argumentum eſt, quod juvenes, et geometræ et mathematici, et talibus diſciplinis eruditi fiunt; prudentes non fiunt. Cauſa hæc eſt, quod etiam in rebus ſingularibus prudentia vertitur, quarum cognitio uſu comparatur: adoleſcens autem uſum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas ſit allatura. Nam hoc quoque conſideratione dignum eſt, quamobrem puer, mathematicus effici poſſit, ſapiens aut phyſicus non poſſit. An quod illa a materia divulſa ac ſegregata ſunt: horum principia ex uſu et experientia naſcuntur? et quod his

τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας; καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, τὸ τί ἐστιν οὐκ ἄδηλον. Ἔτι ἡ ἁμαρτία ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον· ἢ γὰρ ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. Ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν· τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. [a] Ἀντίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ· ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου; [b] οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις, οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵᾳ αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς [c] μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. Ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις [d] ἡ φρόνησις· ἐκείνης δὲ ἄλλο εἶδος.

[a] Ἀντιληπτικὴ μὲν El. qui tamen Ἀντίκειται agnoscit in marg. Γρ. etiam ἀπτικὴ et ἀπτικοί: quorum *posteriorem* retinet N C. *priorem* vero C C C. et Bas. [b] Οὗ deest Ven. 1. [c] Μαθητικοῖς N C. [d] Alii ἢ φρόνησις, ego deleo utrumque. *Mur.*

non assentiuntur, neque fidem habent juvenes, sed ea dicunt tantum: quid sint illa autem, non est obscurum. Præterea quicquid in consultando peccatur, vel ad res universas pertinet, vel ad singulares: nam vel omnes aquas graves esse insalubres, vel hanc esse gravem. Prudentiam autem non esse scientiam, perspicuum est: extremi enim est, ut dictum est: tale enim est id, quod sub actionem venit. Menti igitur seu intelligentiæ opponitur: mens enim eorum terminorum est, quorum ratio afferri non potest: prudentia extremi, quod non scientia, sed sensu percipitur, non illo, cui propriæ sunt attributæ qualitates, quas sentiat; sed eo, quo sentimus hoc extremum in mathematicis, esse triangulum: nam illic quoque insistit. Veruntamen prudentia sensus est potius: illius autem alia forma aliaque notio est.

ΚΕΦ. Θ'.

Τὸ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τι ἐστί. Δεῖ δὲ [e] διαλαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλο τι γένος. Ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τίς ἐστιν· ὁ δὲ [f] βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ [g] λογίζεται. Ἀλλὰ μὴν, οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καί φασι, πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ [h] βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. Ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτερον, καὶ ἡ εὐβουλία· ἔστι δὲ εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. Οὐδὲ δὴ δόξα, ἡ εὐβουλία οὐδεμία. Ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει, ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν. Οὔτ'

[e] Λαβεῖν N C. [f] Βουλόμενος N C. [g] Ἐργάζεται N C. [h] Δόξαντα Bas.

CAP. IX.

QUÆRERE autem et consultare inter se differunt: nam consultare, aliquid quærere est. Sed etiam de bona consultatione, quid sit, distinctione adhibita videndum est, utrum scientia aliqua sit, an opinio, an bona conjectura, an aliud quoddam genus. Ac primum sane non est scientia: nam de iis, quæ sciuntur, quæri non solet: at bona consultatio, consultatio est: qui autem aliqua de re consultat, quærit et ratiocinatur. Jam vero neque conjectura esse potest: nam cum bona conjectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est: in consultando autem multum temporis consumitur; aiuntque id, de quo consultaveris, celeriter esse agendum, sed spisse lenteque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio: sagacitas autem bona conjectura quædam est. Neque vero ulla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui male consultat, peccat: qui bene, recte consultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse. Sed neque scientiæ tamen, neque opinionis rectum

ἐπιστήμης δὲ, οὔτε δόξης· [i] ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ [k] ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια· ἅμα δὲ καὶ διώρισται ἤδη πᾶν οὗ δόξα ἐστίν. [l] Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία· [m] διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. Ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. Ἀλλὰ ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. Ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ [n] προτίθεται ἰδεῖν, ἐκ τοῦ λογισμοῦ τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται [o] βεβουλευμένος, [p] κακὸν δὲ [q] μέγα εἰληφώς. Δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι τὸ εὖ [r] βουλεύεσθαι· [s] ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία,

[i] Ἐπιστήμη C C C. male. [k] Ἁμαρτάνει N C. [l] Alii ἀλλὰ μή. [m] *Relinquitur ut sit mentis. Perion.* Nec aliter fere Camer. sed Eustrat. recte vidit alium esse sensum horum verborum, quæ sic explicat Andron. Ἡ μὲν εὐβουλία ζητεῖν ἐστιν, ἡ δόξα δὲ εὑρηκέναι· καθὸ καὶ τῆς διανοίας ἡ εὐβουλία λείπεται [*inferior est.*] Ἡ μὲν γὰρ διάνοια λόγος ἐστὶν ἀπηρτισμένος καὶ εὑρημένος μετὰ τῆς προσηκούσης αἰτίας· ἡ δὲ εὐβουλία ἐν τῇ ζητήσει ἔχει τὸ εἶναι. [n] Προτίθεται καὶ σκέψασθαι δεῖν N C. [o] Βουλευόμενος N C. [p] Κακὸς Baf. [q] Μέσα ὑπειληφὼς C C C. ὑπ' εἰληφὼς N C. [r] Βεβουλεῦσθαι El. C C C. et Baf. [s] Ἡ deest El.

est: scientiæ enim nullum est rectum; nam neque ejus est ulla pravitas: opinionis autem rectum est veritas; simulque id omne, cujus est opinio, decisum jam ac transactum est. Sed neque sine ratione bona consultatio est: cogitatione igitur est inferior: hæc enim nondum enuntiatio est: nam et opinio, non quæstio, sed quædam jam enuntiatio est. At qui consultat, sive bene, sive male consultet, is quærit aliquid, et ratiocinatur. Sed profecto bona consultatio, rectum quoddam consultationis est: ea propter quid sit consultatio, quærendum primo est, et in quo versetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur: non omne rectum bonam consultationem esse, perspicuum est: incontinens enim et malus homo, quod sibi proposuerint ad inspiciendum, ratiocinatione consequentur: itaque recte consultasse videbuntur, sed magno malo accepto. At bene consultare, bonum quoddam videtur esse: id e-

ἡ ἀγαθοῦ τευκτική. Ἀλλ᾽ ἔστι καὶ [t] τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυχεῖν· καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, [u] τυχεῖν, δι᾽ οὗ δὲ, οὐ, ἀλλὰ ψευδῆ [x] τὸν μέσον ὅρον εἶναι. Ὥστ᾽ οὐδ᾽ αὐτή [y] πω εὐβουλία, καθ᾽ ἣν, οὗ δεῖ μὲν, τυγχάνει, οὐ μέντοι δι᾽ οὗ ἔδει. Ἔτι, ἐστὶ πολὺν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν· τὸν δὲ ταχύ. Οὐκοῦν οὐδ᾽ ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ᾽ ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ, [z] καὶ ὡς, καὶ ὅτε. Ἔτι, ἐστὶ καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρός τι τέλος. Ἡ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέλος. Εἰ δὴ τῶν φρονίμων τὸ εὖ βουλεύεσθαι, ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον πρός [a] τι τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς [b] ἐστιν.

[t] Τοῦτο Baſ. minus recte. [u] El. poſt τυχεῖν addit τούτου· quod retinent etiam N C. et Ven. 1. Baſ. habet τούτου πῶς. [x] Τὸ El. [y] Πῶς C C C. [z] Καὶ ὡς δεῖ N C. [a] Τὸ C C C. et Baſ. [b] Deeſt N C.

nim conſultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona conſultatio eſt. Sed fieri poteſt, ut quis etiam ratiocinatione falſo concluſa bonum adipiſcatur: et id quidem, quod facto opus eſt, conſequatur, non autem qua ratione oporteat, ſed medius ratiocinationis terminus falſus ſit. Itaque ne ea quidem bona conſultatio eſt, qua conſequitur quidem aliquis quod oportet, ſed non qua ratione oportebat. Præterea contingere poteſt, ut alius diu, alius celeriter conſultando, id, quod vult, aſſequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona conſultatio eſt: ſed id conſultationis rectum erit, quod ad utilitatem, et ad id, quod oportet, obtinendum, quo modo, et quo tempore obtineri debet, accommodatum eſt. Præterea licet et abſolute bene conſultare, et ad certum aliquem finem conſultationem referre. Ac bona ſane conſultatio abſolute ea eſt, quæ propoſito ſibi abſoluto, et totius vitæ humanæ communi fine, bene procedit: quædam autem bona conſultatio eſt, quæ certum aliquem et proprium finem ſpectat. Quod ſi bene conſultare, prudentium eſt, bona conſultatio rectum quoddam conſultationis erit, ad utilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cujus ipſa prudentia eſt vera exiſtimatio.

ΚΕΦ. ι΄.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ᾽ ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνετοὺς, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμη, ἢ δόξῃ· [c] πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί. Οὔτε τις μία τῶν κατὰ μέρος [d] ἐπιστημῶν, οἷον ἡ ἰατρική· περὶ ὑγιεινῶν γὰρ [e] ἂν ἦν· ἡ γεωμετρία· περὶ μεγέθη γάρ. Οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων [f] ὁτουοῦν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις, καὶ βουλεύσαιτο. Διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν· οὐκ ἔστι δὲ [g] ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· [h] ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μὴ, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον· [i] ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία· καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. Ἔστι δ᾽,

[c] Argyr. hoc amplius: πάντες γὰρ ἂν εἰδότες, ἢ δοξάζοντες ἦσαν συνετοὶ, quomodo facilior eſſet ſententia. *Mur.* [d] Ἐπιστημῶν, κατὰ μέρος NC. οἷον κατὰ μέρος Ven. 1. Οἷον ἡ ἰατρ. Baſ. [e] Ἂν ἦν deſunt El. [f] Ὁτῳοῦν NC. et Baſ. [g] Τὸ αὐτὸ El. [h] Ἡ μὲν γὰρ φρόνησις deſunt NC. [i] Ταὐτὸν NC.

CAP. X.

ΣΥΝΕΣΙΣ autem, hoc eſt, intelligentia, et ἀσυνεσία, hoc eſt, ſtultitia ſive tarditas, ex quibus intelligentes, et ſtulti nominantur: neque idem prorſus eſt, quod ſcientia, aut opinio: omnes enim eſſent intelligentes. Neque una aliqua ex ſcientiis ſingularibus (ut medicina: in cognitione enim rerum ſalubrium, aut in curanda valetudine verſaretur: aut geometria: nam in magnitudinibus eſſet occupata.) Neque enim intelligentia earum rerum eſt, quæ ſemper ſunt, nunquamque moventur: neque ullius earum, quæ oriuntur: ſed earum, de quibus dubitari, et conſultari poteſt. Quapropter in iiſdem ſane rebus, in quibus et prudentia, verſatur: ſed tamen non eſt idem intelligentia, quod prudentia: habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi prudentia (nam propoſitus ei finis eſt, quid agendum ſit, aut non agendum) intelligentia autem, judicandi ſolum: idem eſt enim intelligentia, quod εὐσυνεσία, id eſt, bona intelligentia: nam qui ſunt intelligentes, iidem quoque ſunt bene intelligen-

ὔτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, ὔτε τὸ λαμβάνειν, ἡ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, ὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τύτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, [k] ἄλλυ λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ τῷ καλῶς ταὐτό. Καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· [l] λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

ΚΕΦ. ιά.

Η ΔΕ καλυμένη [1] γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τῦ ἐπιεικῦς ἐστι κρίσις ὀρθή. Σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ [m] μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικὸν, καὶ ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην.

[k] Perionius, ἀλλ' ὐ λέγοντος, *Tacentibus nobis*, mendose omnino. [l] Λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν desunt N C. facili Librarii lapsu propter geminam μανθάνειν. τὸ γὰρ El. [1] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 2. [m] Baf. omittit μάλιστα.

tes. Intelligentia autem neque habere prudentiam est, neque consequi: sed ut is, qui discit, tum intelligere dicitur, cum scientia utitur: sic et cum quis opinione utitur, alio loquente, ad judicandum iis de rebus, de quibus prudentia judicat, et probe judicandum: bene enim et probe, idem sunt. Atque hinc natum est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellantur, ex ea scilicet, quæ est in discendo, intelligentia: sæpenumero enim discendi verbum pro eo, quod est intelligere, usurpamus.

CAP. XI.

EA autem quæ γνώμη, hoc est, sententia appellatur (ex qua quosdam εὐγνώμονας, id est, in sententia ferenda moderatos nominant, et γνώμην ἔχειν, hoc est, sententiæ dicendæ facultate præditos dicimus) est viri boni et moderati rectum judicium. Cujus rei hoc argumento est, quod virum æquum bonum ac moderatum, ad consentiendum, id est, ad ignoscendum promptum ac propensum dicimus: et æquum bonum esse, in nonnullis delictis sententiam, seu consensum accommodare, id est, ignoscere, ac veniam

Ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δὲ, ἡ τοῦ ἀληθοῦς. Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις [n]αὗται εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν [o]καθ' ἕκαστον. Καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων, [p]ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. Ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, [q]ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ [r]γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά· ταῦτα δ' ἔσχατα.

[n] El. N C. Bas. et Ven. 1. omittunt αὗται. Andronicus hoc modo παραφράζει: πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ἕξεις αἱ ἀληθευτικαὶ πρὸς τὸ αὐτὸ φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν ὑποκείμενα, περὶ ἃ καταγίνονται. [o] Γρ. καθ' ἕκαστα. [p] Ἢ συγγνώμων deest N C. Idem infra τινὰ habet pro κοινά. [q] Ἀπάντων N C. et Bas. [r] Γὰρ deest Ven. 1. et Bas.

dare. Atque hic consensus, id est, venia quæ datur errato, sententia est ad judicandum ex æquo et bono apta, et recta: recta autem ea est, quæ hominis veri est. Merito autem hi omnes habitus eodem pertinent: nam sententiam, intelligentiam, prudentiam, mentem sanam ac vegetam iisdem attribuentes, sententiæ dicendæ facultate præditos esse, et mentis sanitate præstare, et prudentes et intelligentes dicimus: omnes enim hæ animi potestates sunt extremorum et rerum singularium. Atque in eo quidem, quod aptus sit ad judicandum iis de rebus, de quibus judicat prudens, spectatur homo συνετὸς sive intelligens, et εὐγνώμων in sententia ferenda moderatus, aut συγγνώμων ad consentiendum, id est, ignoscendum facilis et propensus: æqua bona enim omnium virorum bonorum communia sunt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In singularium autem et extremorum numero habenda sunt ea omnia, quæ sub actionem veniunt: ea enim viro prudenti nota esse debent: intelligentia autem et sententia in iis, quæ sub actionem veniunt, versantur, quæ sunt ex-

Καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος· ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων, ὁ δὲ [s] ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ [t] τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὸ καθόλου. Τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. Διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· [u] καὶ φύσει, σοφὸς μὲν οὐδείς· γνώμην δ' ἔχει, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. Σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης. Διὸ καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος, νοῦς· [x] ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. Ὥστε δεῖ προσέ-

[s] Γρ. ἐν τοῖς πρακτικοῖς. Quidam codd, ἐν ταῖς πρακταῖς. N C. vero habet ἐν τοῖς πρακτοῖς. [t] Ven. 1. et Baſ. ſcribunt τοῦ οὗ ἕνεκα, ſubaudito σκέψεως, aut ſimili. [u] Καὶ deeſt Ven. 1. et Baſ. [x] Ἔκ τι τούτων N C.

trema. Et mens extremorum eſt in utramque partem: eſt enim mens et primorum terminorum, id eſt, principiorum univerſalium, et extremorum, id eſt, ſingularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonſtrationibus occupata eſt, immobilium et primorum terminorum; altera autem, quæ in artibus ad agendum utilibus verſatur, extremi, et ejus, quod eſſe, et non eſſe poteſt, et alius pronunciati: hæc enim pronunciatorum genera, ejus, cujus gratia res agitur, principia ſunt; nam ex ſingularibus oriuntur et conſtant univerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet: at hic ſenſus, mens eſt. Quocirca videntur hæc etiam a natura nobis tributa: et cum ſapiens nemo ſit natura, tamen et ſententiæ dicendæ facultate præditus eſt, et eſt intelligens, et mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cujus rei hoc argumentum eſt, quod hos habitus ætatum ſocios, et comites, et veluti aſſeclas eſſe arbitramur: itaque loqui ſolemus, hæc ætas mentis ſanitate atque acumine valet, et ſententiæ dicendæ facultate prædita eſt: perinde quaſi horum ſit effectrix et cauſa natura. Eandem quoque ob cauſam mens principium et finis eſt: ex his enim conſtant, et de his ſunt demonſtrationes.

χειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. Τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

ΚΕΦ. ιβʹ.

ΔΙΑΠΟΡΗΣΕΙΕ [x]δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν, τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων [y]ἄνθρωπος· οὐδεμιᾶς γάρ ἐστι [z]γενέσεως. Ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν [a]ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς, εἴ περ ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ· ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πράττειν; Οὐθὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ [b]εἰδέναι

[x] Vide Magn. Mor. lib. i. cap. 35. [y] Ὁ ἄνθρωπος NC. [z] Post γενέσεως inserit El. verba sequentia: καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ πράξεως θεωρητική. [a] Desunt usque ad ἀγαθὰ NC. [b] Ἰδέναι El.

Itaque usu peritorum, et senum, aut prudentium pronunciatis, atque opinionibus, quæ demonstrari non possunt, non minus, quam demonstrationibus, attendendum atque obtemperandum est: nam quoniam usu oculum quendam consecuti sunt, principia facile cernunt. Quid sit igitur sapientia, et prudentia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis virtutem, dictum est.

CAP XII.

SED quærat aliquis, quam utilitatem afferant: sapientia enim nihil eorum considerat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, utilis est. Prudentia autem habet hoc illa quidem, sed quid ea opus est, siquidem prudentia est ea, quæ in rebus justis et honestis, hominique bonis atque utilibus occupata est: hæ autem res sunt, quas administrare, atque agere viri boni est? Nihilo

αὐτά ἐσμεν, εἴ περ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· οὐθὲν γὰρ [c] πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν [d] ἢ γυμναστικήν ἐσμεν. Εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον [e] θετέον, [f] ἀλλὰ τοῦ γενέσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις οὐθὲν ἂν εἴη χρήσιμος. Ἔτι δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐθὲν γὰρ [g] διοίσει αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι· ἱκανῶς τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν, ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικήν. Πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὖσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. Περὶ [h] δὴ τούτων λεκτέον· [i] νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. Πρῶτον μὲν οὖν

[c] Πραχλικώτεροι N C. [d] Καὶ N C. et El. [e] Ῥητίον ſupra lineam El. [f] Ἀλλὰ καὶ Ven. 1. et Baſ. [g] Διοισεῖν αὐτὰς N C. [h] Δὶ Ven. 1. et Baſ. [i] Omnia deſunt uſque ad ἀναγκαῖον N C.

quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, ſiquidem virtutes habitus ſunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcunque ita dicuntur, non quod efficiendi vim habeant, ſed quod ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quod medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quod ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed ut probi efficiamur: certe iis, qui jam probi ſunt, nihil profutura prudentia eſt. Præterea nec iis, qui virtute præditi non ſunt: nihil enim refert utrum ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent: hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda: nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Præterea abſurdum eſſe videatur, prudentiam, majorem, quam ſapientiam, dominatum obtinere, cum ea ſit deterior: nam ea quæ efficit, in unaquaque re agenda præeſt atque imperat. De his igitur nunc dicendum eſt: adhuc enim de iis duntaxat quæſivimus. Ac primum quidem di-

[k]λέγομεν, ὅτι καθ' αὑτὰς ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς [l]γ' οὔσας [m]ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέρα αὐτῶν. Ἔπειτα καὶ ποιοῦσι μὲν, οὐχ ὡς [n]ἰατρικὴ δὲ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς [o]ἡ ὑγίεια, οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ οὖσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. Ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατά τε τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. Τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρεπτικοῦ· οὐθὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ [p]πράττειν, ἢ μὴ [q]πράττειν. Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους διὰ τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν καὶ δικαίων, μικρὸν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. Ὥσπερ γὰρ

[k] Λέγωμεν El. [l] Γε deest N C. [m] Ἑκατέρας Baſ. et Ven. 1. [n] Reliqua deſunt uſque ad οὖσα τῆς N C. [o] Τὰ ὑγιεινὰ exemplar Germanicum: et ita legiſſe videtur D. Thomas. Ego tamen deleo. *Muret.* Poſt ὑγίεια in Baſ. et Ven. 1. additur τὰ εὐεκτικά. [p] Baſilienſis finite legit πράττει, in utroque commate. [q] In Elienſi poſt μὴ πράττειν legas ἀλλὰ τῆς φύσεως δηλονότι: quod Scholion eſt.

cimus, eas virtutes per ſe neceſſario eſſe optabiles et expetendas, cum utraque utriuſque partis animi virtus ſit, etiamſi neutra earum quidquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem, veruntamen non ut valetudinem medicina, ſed ut valetudo, ſic ſapientia vitam beatam: nam cum ſit pars univerſæ virtutis, eo quod ineſt ut habitus, et quod ſuo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus abſolvitur: virtus enim ſcopum, qui proponitur agenti, rectum efficit; prudentia vero ea, quæ ad ſcopum referuntur, et quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis ineſt alendi, nulla talis virtus eſt: non eſt enim in ea poſitum, ut agamus, vel non agamus. Sed quod ſupra objectum eſt, nihilo nos aptiores ad res honeſtas et juſtas a prudentia effici, paulo altius nobis hujus rei repetendum principium eſt, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quoſ-

καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας οὔπω δικαίους εἶναι, οἷον τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ [r] δι' αὐτά· καίτοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ τό πως ἔχοντα πράττειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· λέγω δ', οἷον, διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. Τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή· [s] τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. Λεκτέον δ' [t] ἐπιστήσασι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. Ἔστι [u] δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δέ ἐστι τοιαύτη, [x] ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. Ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλὸς, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ

[r] Δι' αὐτὰ ταῦτα El. [s] Τὰ δὲ ὅσα El. [t] *Attente considerantibus:* ut de *Mundo* ἐπιστήσαντες τούτοις, Polyb. δεῖ δὲ ἐπιμελέστερον ἐπιστῆσαι περὶ τῶν τοιούτων. Hanc vocem omiſere Argyrop. Perion. Lambinus; Vetus Interp. et Aretinus male verterunt *ſcientibus:* non eſt autem ab ἐπίσταμαι, ſed ab ἐφίστημι. Plin. lib. vi. Epiſt. 31. ἐπίστασθε, quid facere debeamus, id eſt, attente et diligenter conſiderate. *Mur.* [u] Δή τις abeſt ab Elienſi. [x] Ὡς τὰ NC.

dam, qui res juſtas agunt, nondum juſtos eſſe dicimus, ut qui ea, quæ legibus conſtituta et præſcripta ſunt, faciunt vel inviti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipſa; (atqui agunt ea, quæ ſunt agenda, et quæ virum bonum oportet agere): ſic par eſt, ut videtur, unumquemque certo quodam modo affectum quidque agere, ut ſit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quod tale conſilium ceperit, et eorum rerum, quæ aguntur, cauſa. Conſilium igitur rectum virtus efficit: ea autem diſpicere, quæ illius cauſa agi conſueverunt, hoc non virtutis, ſed cujuſdam alterius facultatis munus eſt. De quibus accuratius et planius eſt dicendum. Eſt igitur vis, ſeu poteſtas quædam, quam Solertiam vocant: hæc autem ejuſmodi eſt, ut ea, quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere et conſequi poſſit. Ac ſi ſcopus quidem honeſtus ſit,

τὺς φρονίμυς, δεινὺς, καὶ [y] ὐ πανύργυς φαμὲν εἶναι. Ἔϛι δὲ ἡ φρόνησις, ὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ᾽ ὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. Ἡ δ᾽ ἕξις τῷ ὄμματι τέτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, ὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔϛι δῆλον· [z] οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τ͂ πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριϛον, ὅτι δή ποτε ὄν. Ἔϛω γὰρ λόγυ χάριν τὸ τυχόν· τῦτο δ᾽, εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, ὐ φαίνεται· διαϛρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. Ὥϛε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν.

ΚΕΦ. ιγ΄.

ΣΚΕΠΤΕΟΝ [a] δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς. [b] Καὶ γδ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν

[y] Omittit οὐ ante πανέργυς El. ut et Baſ. Ven. 1. et NC.
[z] Nulla eſt hoc loco in omnibus Græcis exemplaribus lectionis varietas, nullum ſcripturæ vitium: tantummodo vitioſa interpunctio eſt. Nam id interpunctum, quod verbo, εἰσὶ, poſteriore loco appingitur, abradendum eſt, et quæ ſequuntur, uno ſpiritu ſunt legenda, hoc modo: οἱ γδ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες, εἰσὶν, ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος. *Lamb.* [a] Δὴ abeſt ab El. [b] Καὶ γδ'

laudabilis: ſin malus ac turpis, Verſutia eſt nominanda: proinde et prudentes et verſutos dicimus δεινὺς, hoc eſt, ſolertes. Prudentia porro non eſt hæc poteſtas, ſed tamen non ſine hac poteſtate. Habitus autem huic quaſi animi oculo ingeneratur, non ſine virtute, ut et dictum eſt, et perſpicuum eſt: ratiocinationes enim eæ, quæ rerum ſub actionem venientium principium continent, eo ſunt, eoque valent, quod finis talis eſt, et quod eſt optimum bonorum, quodcunque illud tandem ſit. Eſto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum: hoc autem non niſi viro bono apparet: pervertit enim et depravat judicium rationis vitioſitas, efficitque ut de principiis ad agendum aptis falſum judicemus. Ex quo perſpici poteſt, fieri non poſſe, ut quis ſit prudens, quin idem ſit vir bonus.

CAP. XIII.

RURSUS igitur nobis de virtute videndum eſt. Nam ut prudentia ſolertiæ ſi-

δεινότητα, οὐ [c] ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· οὕτω [d] καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν. [e] Πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν [f] ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἄλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς. [g] Ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα [h] ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· [i] καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλα-

ἡ ἀρετὴ desunt N C. sed perperam. Andronicus hoc modo legit et explicat: Καὶ γὰρ ὡς ἔχει ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· καὶ γὰρ ἡ μὲν δεινότης φυσική ἐστιν ἐπιτηδειότης [*promptitudo*] τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ φρόνησις, ἀρετή ἐστι τῆς τοιαύτης ἐπιτηδειότητος· οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει. [c] Ταὐτὸ N C. [d] Καὶ deest N C. [e] Quod ait Auctor arbitrari fere omnes, quod cunctis naturaliter sint mores sui insiti, et addit πῶς, id est, *quodammodo*; ἤθη scilicet ea vocat, quæ spectantur in singulis conditionibus, ordinibus, ætate denique et sexu: ut liberi, servi, militis, lenonis, honorati, privati, senioris, junioris, matrisfamilias, meretricis, virginis. Latini *Personas* vocant. Et inde ἠθοποιΐα καὶ ἠθολογία facta est. Atque Plato planius aliquanto hoc in vii. Legum exposuit, his verbis: κυριώτατον γὰρ οὖν ἐμφύεται πᾶσι τότε τὸ πᾶν ἦθος διὰ ἔθος. Illud ipsum enim ait, ad quem natura unumquemque veluti effinxerit, tunc proprie ingenerari, cum usu et exercitatione perficiatur. *Camer.* [f] Ἠθικῶν legit El. Sed melius Andron. τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἑκάστη. [g] Ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, νομίζοντες οὐ ταύτας εἶναι τὰς κυρίως ἀρετάς. Sic explanat Andronicus. El. habet ἐκ γενετῆς καὶ ζητοῦμεν. [h] Pro ἄλλον τρόπον Ven. 1. et Bas. habent adverbium ἄλλως. *Sylburg.* [i] Αὗται γὰρ [ἀρεταὶ φυσικαὶ] καὶ παισὶ καὶ θηρίοις ὑπάρχουσαι, βλαβεραὶ γίνονται ἐνίοτε, διὰ τὸ ἄνευ νοῦ προσεῖναι· καὶ καθάπερ σώματι ἰσχυρῷ κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, ὅταν ἄνευ ὄψεως κινῆται, οὕτω καὶ τὰς τοιαύτας ἕξεις ἄνευ νοῦ πονηρὰς εἶναι συμβαίνει, μετὰ δὲ νοῦ ἀγαθάς· αἳ καὶ ἀρεταὶ κυρίως καλοῦνται. *Andr.*

milis est, non eadem: sic et virtus ea, quæ proprie et præcipue virtus est, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videntur inesse natura: namque ad justitiam, temperantiam, fortitudinem, cæterasque virtutes, apti atque habiles sumus, cum primum nascimur. Sed tamen aliud quiddam, quod proprie bonum sit, requirimus, et virtutes ejusmodi aliter in nobis inesse volumus: in pueris enim et bestiis naturales insunt habitus: sed sine mente detrimentum viden-

βεραὶ φαίνονται οὖσαι. Πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ [k] σώματι ἰσχυρῷ [l] ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ [m] ἔχειν ὄψιν, [n] οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν [o] διαφέρει. Ἡ δ᾽ ἕξις ὁμοία [p] οὖσα, τότ᾽ ἔσται κυρίως ἀρετή. Ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ, δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης καὶ φρό-

[k] Ἐν σώματι Ven. 1. Baf. et N C. [l] Illuftri eft Auctor fimilitudine ufus, cujus exemplum effe poteft imago Polyphemi cæci, effoffo oculo ab Ulyffe, qui caput allidit ad rupes apud Euripidem, dum comprehendere vult in antro Ulyffem. Hujus fimilem dixit quidam effe rem Macedonicam mortuo Alexandro: τὴν ἐκείνην ἐμπλανωμένην ἑαυτῇ καὶ περιπίπτουσαν, ut Plutarchus ait. *Camerarius.* [m] Εἶναι N C. [n] Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, id eft, *Sic et hic.* In omnibus libris impreffis, quos quidem viderim, ea eft interpunctio, quam expofui. Euftratius autem lectionem aliter interpunctam proponit, hujufmodi: οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐὰν λάβῃ νοῦν, ut hæc conjuncte legantur, quæ membratim legebantur. Verum cum hæc Lectio, quam fecuti fumus, tot librorum fide ac teftimonio confirmetur, habeatque fententiam, non folum probabilem et confentaneam, verum etiam apertam: non putavi mihi ab ea temere effe difcedendum. *Lambinus.* [o] Scio apud Græcos διαφέρειν valere *differre, intereffe*; fed valet quoque *antecellere, præftare.* Ifocrat. de Helena: ἣ καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ κάλλει, καὶ τῇ δόξῃ, πολὺ διήνεγκε. Idem περὶ εἰρήνης: τοσοῦτον ἀνοίᾳ διήνεγκε πάντων ἀνθρώπων. Ariftot. vii. Polit. εἰ εἴησαν τοσοῦτον διαφέροντες οἱ ἕτεροι τῶν ἄλλων, ὅσον ἡγούμεθα τοὺς Ἥρωας τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν. Atque hanc proximam hujus verbi fignificationem magis convenire huic loco exiftimavi. D. Thomas quidem, cui vix Linguæ Græcæ Elementa fuerunt cognita, et qui Interpretatione ufus eft pæne barbara, fic explicat, hifque fere verbis utitur: *multum differt excellentia bonitatis.* Idem. [p] Poft οὖσα addit Elienfis τῇ δεινότητι.

tur afferre. Atque hoc ex fimilitudine corporis humani perfpici poteft: nam ut robufto et valido corpori, quod fine videndi fenfu movetur, graves offenfiones accidunt, propterea quod videndi fenfu careat; fic fe res habet in iis animi bonis, quæ a natura tribuuntur: quod fi mentem adepta fuerint, incredibile eft quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cum fimilis illis exftiterit, tunc proprie virtus erit. Itaque quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ funt formæ, foler-

νησις· [q] οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ, τὸ δὲ ἡ κυρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως. Διόπερ φασὶ, [r] πάσας τὰς [s] ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι. Καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δὲ, ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δὲ [t] ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. Ἐοίκασι [u] δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. [x] Δεῖ δὲ μικρὸν

[q] Inter οὕτως et ἐπὶ Eliensis inserit καί. [r] Τινὰς πάσας κ. τ. λ. El. Forte pro τινὰς, ut vera lectio sit hujusmodi: Διόπερ φασί τινες, i.e. *Quapropter nonnulli omnibus virtutibus tribuunt nomen prudentiæ:* inter quos princeps erat Socrates. Vide Platonem in Menone. Et Eustratius et Joach. Camerarius Socratem defendere conantur, sed opera inani. [s] Verba inter ἀρετὰς et ἡμάρτανεν absunt a N C. sed perperam. [t] Ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν, i. e. *ea* [ratio] *quæ prudentiæ congruit.* Lambin. [u] Δὲ El. [x] Δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι, potest non incommode converti, *verum abscedere quoque paululum oportet.* Camer. Sed brevius et planius Andronicus: Ἔτι δὲ οὐ μόνον, et quæ sequuntur.

tia et prudentia; ita et in ea, quæ moribus attributa est, duæ, quarum altera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipue et proprie virtus appellatur: quarum hæc, quæ præcipue virtus est, sine prudentia constare non potest. Itaque virtutes omnes, prudentias esse dicunt. Et Socrates quidem partim recte quærebat, partim errabat: nam quod virtutes omnes, prudentias esse putabat, in hoc errabat; quod autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchre dicebat. Cujus rei hoc argumentum est, quod nunc omnes cum virtutem definiunt, posteaquam eam habitum esse dixerunt, et in quibus versetur, docuerunt, addunt, rectæ rationi consentaneum: recta autem ratio est ea, cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ consentaneum, esse virtutem. Veruntamen paulum immutanda

μεταβῆναι· [y] οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, [z] ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. Ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, [a] μετὰ λόγου. [b] Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας. Ὥστε, τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' [c] οὔπω εἰληφὼς ἔσται·

[y] Ἔσται γὰρ οὐ El. [z] Ven. 1. Baſ. Camot. El. et N C. legunt ἀλλ' ἡ omiſſa καί. [a] Τὸ κατὰ λόγον διαφέρει τοῦ μετὰ λόγου· κατὰ λόγον γάρ τις ποιεῖ τι, καὶ ἑτέρου κινοῦντος, καὶ τὸ τέλος σκοποῦντος, ὥσπερ ἡ φύσις κατὰ λόγον ποιεῖ· μετὰ λόγου δὲ ὅταν αὐτὸς εἰδὼς πράττῃ, καὶ τὸ τέλος σκοπῶν κατὰ λόγον ποιῇ. Quod *ſecundum rationem* eſt, differt ab eo, quod eſt *cum ratione:* etenim *ſecundum rationem* aliquid agere dicitur aliquis, etiam movente alio et de fine cogitante, ſicut *ſecundum rationem* natura facit: *cum ratione* autem, quoties ſciens agit qui agit, et de fine cogitat, atque ita *ſecundum rationem* agit. *Andron.* [b] Δῆλον οὖν El. [c] Sic libri fere omnes. Vetus Interpres videtur legiſſe οὔπως, id eſt, *nullo modo, nequaquam*. Quæ lectio ſane mihi non diſplicet. Erit enim hæc ſententia, ut intelligas, orationem eſſe eorum, qui dicebant virtutes poſſe inter ſe ſeparari, fierique poſſe, ut quis ſit fortis ac liberalis, nec tamen temperantiam, nec juſtitiam ſit conſecutus. Quale eſt illud M. Tullii Offic. 1. *Sunt enim qui in rebus contrariis parum ſibi conſtent: voluptatem ſeveriſſime contemnant, in dolore ſint molliores; gloriam negligant, frangantur infamia.* Jam ſi legamus οὔπω, erit hic Ariſtotelis ſenſus: Fieri poſ-

hæc definitio eſt: non enim rectæ rationi conſentaneus ſolum, ſed etiam cum recta ratione conjunctus habitus, virtus eſt. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio eſt. Itaque Socrates virtutes rationes eſſe exiſtimabat: omnes enim, ſcientias eſſe: nos autem cum ratione conjunctas. Ex his igitur quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec ſine prudentia quenquam proprie virum bonum eſſe poſſe, nec prudentem ſine virtute ea, quæ ad mores pertinet. Sed et hoc eodem modo dilui ac refelli poteſt ea ratio, qua diſputare poſſit aliquis, virtutes inter ſe ſeparari: non enim idem ad omnes virtutes aptiſſimus eſt natura. Itaque

τοῦτο γὰρ, κατὰ [d] μὲν τὰς [e] φυσικὰς ἀρετὰς, ἐνδέχεται· καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· [f] ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ [g] οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. Δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι [h] ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ [i] τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ [k] τέλος· ἡ δὲ, [l] τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. Ἀλλὰ

ſe, ut qui non fuerit, verbi gratia, nuper temperans, is conſuetudine adhibita, laboreque ſuſcepto, eam virtutem comparet. *Lamb.* [d] Ven. 1. et Baſ. conjunctionem μὲν e ſecundo commate transferunt in primum poſt τοῦτο. [e] Φυσικὰς deeſt N C. male. [f] Cum ὀρθὸς λόγος Ethicas virtutes dirigat, neque is ab Ethica virtute acta ſejungi queat (ὀρθὸς enim λόγος ſive φρόνησις abſque virtute, non φρόνησις erit, ſed πανουργία potius, *malitia et calliditas*) certe in quo homine φρονήσεως habitus perfectiſſimus erit, in illo etiam Ethicæ omnes virtutes erunt: et viciſſim in quo perfectus habitus alicujus Ethicæ virtutis erit, in illo etiam et ſolida prudentia, et per conſequens cæteræ omnes virtutes inerunt. Verum decipimur vulgo, et ex actionibus juſtis vel temperantibus ſimiles habitus ſtatim inferimus; cum tamen id non ſit neceſſe. Poteſt enim quis juſte vel temperanter agere, non tamen juſtus erit aut temperans, cum nondum habitum acquiſiverit, ſed tantum diſpoſitionem; et δεινότητα potius in agendo ſequatur, quam ὀρθὸν λόγον ſive τὴν φρόνησιν. Atque adeo ut in univerſum dicam, omnes fere homines vel ex φυσικῇ tantum ἀρετῇ, vel certe ex διαθέσει ἠθικῇ operantur et agunt; et propterea nemo facile in ſolidum erit Beatus. Proinde hiſce Libris Ariſtoteles non tam, ut multi criminantur, vires humanas attollere voluit, quam earum imbecillitatem oſtendere. *Zuingerus.* [g] Ὑπαρχούσῃ El. [h] Ven. 1. et Baſ. pro ἔδει habent Paſſ. ἐδεῖτο. *Sylb.* [i] Τοῦ λογικοῦ δηλονότι *Andron.* [k] Omnia inter τέλος· ἡ δὲ et τοῦ βελτίονος deſunt N C. [l] Τὰ abeſt a Ven. 1.

hanc jam adeptus eſt, illam autem nondum erit conſecutus: nam in iis quidem virtutibus, quæ a natura ingenerantur in nobis, hoc evenire poteſt; in iis autem, ex quibus abſolute vir bonus nominatur, non poteſt: una enim cum prudentia, quæ una eſt, cæteræ omnes præſto aderunt. Perſpicuum eſt autem, etiamſi ad agendum nullam vim haberet, eam tamen neceſſariam futuram: quia partis animi virtus eſt, et quia conſilium ſine prudentia, ſineque virtute non erit rectum: hæc enim ut finem, illa ut ea, quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At

μὴν ἐδὲ κυρία γέ ἐςι τῆς σοφίας, ἐδὲ τῦ βελτίονος μορίε· ὥσπερ ἐδὲ τῆς ὑγιείας, ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· [m] ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. Ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' ἐκ ἐκείνῃ. Ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη [n] ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι [o] ἐπιτάττει [p] περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

[m] Nempe *sapientia*. Hoc significat Aristot. Quemadmodum medicinæ proposita valetudo est, sic et prudentiæ sapientiam esse propositam. *Lamb.* Clarius aliquanto Andronicus, optimus Aristotelis interpres: Ἀλλὰ ζητεῖ ὅπως γένηται· καὶ ἐ διὰ τῦτο κυρία αὐτῆς ἐςιν [*præest illi,*] ὥσπερ ἐδ' ἡ ἰατρικὴ κυρία ἐςὶ τῆς ὑγιείας· ἐ γὰρ αὐτῇ ἐπιτάττει [*imperat,*] ἀλλὰ τῆς ἕνεκα. Καὶ διὰ τῦτο μᾶλλον βελτίων ἡ σοφία τῆς φρονήσεως, καθάπερ καὶ ἡ ὑγίεια τῆς ἰατρικῆς, ὅτι αὐτῆς ἕνεκα πράττει. [n] Ἀρχὴν Bas. [o] Οὐδὲ γὰρ ἡ πολιτική, διότι ἐπιτάττει περὶ πάντων ἐν τῇ πόλει, ἤδη καὶ τῶν θεῶν ἄρχει. *Sed nec civilis scientia, quod omnia præcipiat quæ sunt in urbe, etiam diis imperat.* Andron. [p] Περὶ deest N C.

vero neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet: non enim ea utitur, sed ut existat et adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere, simile est, ut si quis dicat, scientiam civilem Diis immortalibus præesse, quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in civitate.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARS ALTERA.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Η΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. VII.

ΚΕΦ. α.

[a] ΜΕΤΑ [b] δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν [c] τρία [d] ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης. Τὰ δ᾽ ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· τὸ μὲν γὰρ ἀρετὴν, τὸ δ᾽ ἐγκράτειαν καλοῦμεν. Πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, [e] μάλιστ᾽ ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν

[a] Μετὰ τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ διανοητικῶν, ῥητέον περὶ ἐγκρατείας, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετῆς, ἥ τις ἡρωϊκή τίς ἐστι καὶ θεία, κ. τ. λ. *Andr.*
[b] Δὲ deest N C. et C C C. [c] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 4.
[d] Εἰσὶν N C. [e] Μάλιστ᾽ ἄν τις ἁρμόττειν λέγοι Ven. 1. et Bas. Quam lectionem retinet etiam Aspasius, etsi nostra sequiorem. N C. ἁρμόττει.

CAP. I.

SEQUITUR nunc ut alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera, vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt: alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptissime dicere possumus opponi eam, quæ supra nos est,

ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, [f] ἡρωϊκήν [g] τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε [h] λέγοντα τὸν Πρίαμον, ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

[i] ——οὐδὲ ἐῴκει

Ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

Ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται [k] θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δηλονότι ἡ τῇ [l] θηριωδείᾳ ἀντιτιθεμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ [m] οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν, [n] τιμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι γένος κακίας. Ἐπεὶ δὲ

[f] Heroicæ virtutes non differunt ab humanis virtutibus præterquam sola ὑπερβολῇ et excellentia: proinde quot sunt species ἀρετῶν ἀνθρωπίνων, totidem et Ἡρωικῶν: erit igitur fortitudo Heroica, temperantia Heroica, et similes. Contraria Heroicæ virtuti est θηριότης, immanitas belluina, totidem sui ambitu species comprehendens, quot sunt vitiorum humanorum differentiæ. *Zuingerus.* [g] Τι N C. [h] Λέγοντος N C. mendose. [i] Priamus apud Homerum conqueritur filiorum fortissimos in bello occubuisse, Mestora, Troilum, et Hectora; superesse vero imbelles:

Ὤ μοι ἐγὼ πανάποτμος, ἐπεὶ τέκον υἷας ἀρίστους
Μήστορά τ' ἀντίθεον, καὶ Τρωΐλον ἱππιοχάρμην,
Ἕκτορά θ', ὃς θεὸς ἔσκε μετ' ἀνδράσιν, οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο. Iliad. ω'. v. 255, &c.

[k] Ven. 1. Baf. et C C C. θεῖοι habent pro θεοί. [l] Θηριώδει N C. C C C. vero et Baf. legunt θηριώδει·α, penultima monophthongo. [m] Οὐδὲν Aurel. [n] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 5.

heroicam quandam ac divinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præstabat,

—namque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorum.

Itaque si (ut aiunt) propter excellentiam præstantiamque virtutis, Dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profecto is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur: nam ut feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei: sed hic quidem habitus virtute præstabilius et honoratius quiddam est, ille autem aliud quoddam a vitio genus est. Verum quoniam raro admodum evenit, ut vir divinus,

-σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι· καθάπερ οἱ Λάκωνες [o] εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, [p] Σεῖος ἀνὴρ φασίν· οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις [q] σπάνιος, [r] μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. Γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους [s] καὶ πηρώσεις· [t] καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας, οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης [u] διαθέσεως ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν· περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον. Περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ [x] μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ [y] ὡς περὶ τῶν αὐ-

[o] Οἰώθασι El. [p] El. N C. Ven. 1. et Baf. habent Θεῖος. Sed ad Laconicam dialectum rectius quadrat σεῖος. Sic enim et σίος ab eadem gente dicitur ὁ θεός: et σιοκόροι, οἱ θεοκόροι seu οἱ θεῶν θεραπευταὶ, teste Hesychio. *Sylburg.* Plato in Menone, sub finem: Καὶ οἱ Λάκωνες ὅταν τινὰ ἐγκωμιάζωσιν ἀγαθὸν ἄνδρα, Σεῖος ἀνὴρ (φασὶν) οὗτος. [q] Quidam Codd. φύσει σπάνιος. Cujus lectionis vestigium retinent Codices, qui inserunt φησὶν post θηριώδης in hanc sententiam: videtur autem retinenda vox φύσει, ut sit ἀντίθεσις, φύσει et διὰ νόσους. *Casaub.* [r] Δὲ καὶ μάλιστα C C C. [s] Pro καὶ πηρώσεις corrupte habet N C. ἐπηρώτησις. [t] Καὶ διὰ κακίαν δὲ τοὺς ὑπερβάλλοντας τῶν ἀνθρώπων N C. [u] Διαθέσεις proprie dicuntur, non ἕξεις nisi improprie: ita scilicet ut ἕξεις alias perfectas, alias imperfectas statuamus. Hanc ob causam in sequentibus sæpe ἕξεις appellat. *Zuing.* [x] Synonyma sunt, et eandem vitiosam dispositionem significant, uti paulo post ostendet. *Zuing.* [y] Ὡς deest N C. Guilielmus Canterus pro ὡς περὶ τῶν αὐτῶν legendum censet ὡσπερεὶ τῶν αὐτῶν. Vide ejus Nov. Lect. lib. iv. cap. 27.

existat; (quemadmodum Lacones eum solent divinum appellare et salutare, quem magnopere admirantur: O virum divinum, inquiunt): sic inter homines raro aliquis reperitur feritate belluarum similis natura: sed si quis, is maxime apud barbaros exoritur. Nonnullas autem hujusmodi immanitates, morbi et membrorum debilitationes pariunt: atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros et immanes appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid posterius dicendum: de vitiositate autem supra diximus. Nunc de incontinentia, et mollitia, et luxu dicendum est: itemque de continentia, et tolerantia: non enim de

τῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ ἑκατέρων αὐτῶν ὑποληπτέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. Δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας [z] τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι, μάλιστα μὲν [a] ἂν πάντα τὰ ἔνδοξα περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηται τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. [b] Δοκεῖ δὴ ἥ [c] τε ἐγκράτεια, καὶ καρτερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δὲ ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς [d] τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἀκρατής, [e] εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατής, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον.

[z] Τὸ φαινόμενον N C. [a] El. C C C. Ven. 1. et Baf. omittunt ἂν. [b] Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 6. [c] Τε deeft El. [d] Τῷ λόγῳ N C. [e] Ven. 1. et Baf. omittunt ifta, εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατής. fed perperam. *Sylburgius.* Elienfis habet τὰ φαῦλα.

utraque perinde exiftimandum eft, aut quafi iidem habitus fint, atque virtus et vitium, aut quafi diverfa fint genera. Oportet autem, quod in aliis facere folemus, propofitis primum iis, quæ funt in promptu, atque in quæftionem dubiumque revocatis, ita explicare atque oftendere, maxime quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: fin minus, at certe plurima et præcipua: nam fi ea, quæ difficilia et impedita funt, diffolvantur atque expediantur, et relinquantur ea, quæ probabilia et opinionibus hominum recepta funt, fatis hoc fuerit a nobis declaratum. Videtur igitur continentia et tolerantia in numero rerum bonarum et laudabilium effe; incontinentia autem et mollitia in malarum et vituperabilium: idemque effe continens, et qui facile in eo permanet, quod ratio præcipit; idem quoque incontinens, atque is, qui facile defcifcit a judicio rationis. Atque incontinens quidem fciens res effe malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates effe turpes et malas intelligit, a

Καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, [f] πάντα σώφρονα, οἱ δ᾽, οὔ. Καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συγκεχυμένως· [g] οἱ δὲ ἑτέρους εἶναί φασι· τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν οὔ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, [h] ἀκρατεῖς εἶναι. Ἔτι, ἀκρατεῖς λέγονται καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. Τὰ μὲν οὖν [i] λεγόμενα ταῦτ᾽ ἐστίν.

ΚΕΦ. Ϛ΄.

Απορήσειε δ᾽ ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεταί τις. Ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὔ φασί τινες [k] οἷόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ, ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν [l] αὐτὸν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν [m] γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς

[f] Πάντας N C. πάντως C C C. [g] Ὅτι δὲ El. [h] Ἀκρατεῖς εἶναι λέγοντες N C. [i] Οὖν deest quibusdam editis. [k] Οἷόν τέ τινα εἶναι N C. [l] Αὐτὴν N C. Σωκράτης ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν desunt El. quae tamen agnoscit in margine. [m] Οὖν pro γὰρ habet N C.

ratione revocatus, eas non sequitur. Ac temperantem quidem, continentem et tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse per omnia temperantem alii aiunt, alii negant. Itemque intemperantem alii incontinentem, et incontinentem intemperantem confuse dicunt esse; alii eos inter se differre volunt: prudentem vero interdum negant ullo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint et solertes, incontinentes esse. Praeterea dicuntur irae, et honoris, et lucri incontinentes. Atque haec quidem sunt, quae de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus usurpantur.

CAP. II.

DUBITARE autem possit aliquis, quomodo is, qui de rebus recte existimat, incontinenter vivere queat. Qui scit igitur, ut incontinenter vivat, fieri posse negant nonnulli: grave enim ac difficile fuerit, ut arbitrabatur Socrates, in quo insit scientia,

τοῦ λόγον, ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ὅτι γὰρ οὐκ [m] οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ τὰ μὲν συγχωροῦσι, τὰ δ' οὔ· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηθὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. Ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ [n] μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ [o] ὑπόληψις ἡ [p] ἀντιτείνουσα,

[m] Camot. post οἴεταί γε inserit πράττειν. N C. vero et Bas. totum locum sic legunt: Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεταί γε δεῖν πράττειν ἃ πράττει ὁ ἀκρατ. neque aliter Aspas. [n] Μὴ post καὶ deest Ven. I. [o] Ὑπόληψις hic pro δόξῃ sumitur, et ἐπιστήμῃ opponitur. Quædam autem est ὑπόληψις ἰσχυρὰ, quæ scientiam æmulatur, qualis reperitur in hominibus obstinatis et pervicacibus, quod de Heraclito infra aperte testatur: quædam ἠρεμαία, tacita nimirum et imbecillis, non obstinata assensio. *Zuingerus*. [p] Ἀντοτείνουσα N C.

in eo aliud quidpiam dominari, et huc et illuc eum, quasi mancipium, trahere. Socrates enim proinde quasi nulla sit incontinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam statuebant, oppugnabat: neminem enim, qui bene de rebus existimaret, quidquam aliud, quam quod sit optimum, agere: sed si agat, propter inscientiam agere. Hæc igitur oratio ea in controversiam revocat, quæ sunt in promptu quæque perspicue apparent: et quærendum est, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quis sit hic inscientiæ modus: incontinentem enim id, quod agit, non putare agendum esse prius, quam perturbatione concitetur, perspicuum est. Sunt autem nonnulli, qui alia ex his concedunt, alia non item: nihil enim scientia potentius esse fatentur: neminem autem quidquam præter id, quod ei potius esse visum est, agere, non fatentur. Atque ob hanc causam dicunt incontinentem non scientia præditum, sed opinione duntaxat imbutum a voluptatibus superari. Atqui si opinio est incontinentis, non scientia:

ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη, τῷ μὴ [q] ἐν ταύταις μένειν πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ [r] μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. Φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. Ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς [s] ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής· φήσειε δ' ἂν [t] οὐδεὶς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα. Πρὸς δὲ τούτοις, δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός [u] γε ὁ φρόνιμος· τῶν ἐσχάτων γάρ τις καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. Ἔτι, εἰ μὲν [x] ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής· οὐκ [y] ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής, οὐδ' ὁ ἐγκρατὴς σώφρων· οὔτε γὰρ [z] τὸ

[q] Ἐν αὐταῖς El. Ven. 1. Bas. vero et Aurel. habent ἐμμένειν ἐν ταύταις πρ. [r] Μοχθηρία proprie pro κακίᾳ, id est, confirmato habitu improbitatis; improprie autem pro dispositione vitiosa, ut hoc in loco. *Zuing.* [s] Ἅμα deest N C. [t] Οὐδὲ Bas. sed minus recte. οὐδεὶς φρόνιμον N C. [u] Γε deest N C. [x] Ἐν deest N C. [y] Ἔστιν N C. [z] Quidam Codd. τὸ ἄγεσθαι. Et sic Aspasius: οὐ γὰρ τοῦ σώφρονός ἐστι τὸ ἄγεσθαι ἢ τὸ πολεμεῖσθαι ὑπὸ αἰσχρῶν ἡδονῶν.

neque firma existimatio, quæ adversetur et obsistat cupiditati, sed infirma et imbecilla, ut iis contingit, quorum in dubio est animus: profecto ei ignosci debet, si in ea non permaneat adversus vehementes et firmas cupiditates: improbitati vero non est ignoscendum, neque ulli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur a cupiditate incontinens, prudentia reclamante et repugnante: hæc enim potentissima quædam res est. At hoc absurdum: erit enim simul idem prudens et incontinens: nemo autem prudentis esse dixerit, sua voluntate res improbissimas admittere. Præterea supra docuimus, qui sit prudens, eundem ad agendum esse aptissimum: quippe qui in extremis, id est, in rebus singularibus versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. Præterea si in eo situs est continens, ut vehementibus et malis cupiditatibus incendatur: non erit profecto temperans continens, neque continens temperans: nam neque immoderatum quidquam, neque malis cupiditatibus affici,

ἄγαν, σώφρονος, [a] ὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. Ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· [b] εἰ μὲν γὰρ [c] χρησαὶ αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥσθ᾽ ἡ ἐγκράτεια, οὐ πᾶσα [d] σπουδαία· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ᾽ εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. Ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης δόξης ἡ ἀκρασία ἐκστατικὸν, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία· [e] οἷον ὁ Σοφοκλέους [f] Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γὰρ, οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, [g] διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. Ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος [h] ψευδόμενος, ἀπορία· διὰ γὰρ

[a] Baſ. habet ὔτε δὲ φαύλ. Sed τὸ vix omitti hic poteſt. *Sylburg.* [b] Εἰ μὲν γὰρ χρησαὶ αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἐγκρατοῦς, φαύλη ἡ ἐγκράτεια, κωλύουσα αὐταῖς χρῆσθαι· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ οὐ φαῦλαι, οὐδὲν σεμνὸν ἡ ἐγκράτεια· νῦν δὲ τοιαύτη δοκεῖ. Εἰ δὲ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα τὸ τούτων κρατεῖν· ὥστε οὐ μέγα ἡ ἐγκράτεια. Λείπεται δὴ φαύλας εἶναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἰσχυράς· καὶ διὰ τοῦτο ὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατὴς ἂν εἴη, ὔτε ὁ ἐγκρατὴς σώφρων: ut optime exponit Andronicus. [c] Χρησαί γε αἱ N C. [d] Σπουδαῖον El. a prima manu. Sed habet etiam σπουδαία in margine. [e] Οἷον καὶ ὁ El. [f] Nota eſt Fabula. [g] Perion. *Tum cum vi doloris coactus mentiretur.* Hæc ab Ariſtotelis ſententia remotiſſima ſunt. *Lamb.* [h] *Mentientem* etiam M. Tullius commemorat lib. ii de *Divinat.* *Quomodo autem mentientem, quem ψευδόμενον vocant, diſſolvas?* Idem.

temperantis eſt. Atqui ita eſſe oportet: nam ſi bonæ ſint cupiditates, malus eſt habitus, qui prohibet ſequi: itaque non omnis erit bona continentia: quod ſi ſint imbecillæ, neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: ſi malæ et imbecillæ, non magnum. Præterea ſi in omni opinione perſeverantem efficit continentia, mala eſt, puta ſi etiam in falſa: et ſi incontinentia de omni opinione facile dimovebit, erit aliqua bona incontinentia: exempli cauſa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus eſt, qui non maneat in iis, quæ perſuaſerat ei Ulyſſes, quia ei mentiri ſit moleſtum. Præterea ſophiſtarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert pene inexplicabilem: nam quia volunt adverſarium adigere ad aſſen-

τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ἐπιτύχωσιν, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν [i] μὴ βούληται, [k] διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι [l] δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον. Συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετὰ ἀκρασίας ἀρετή· τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν· ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ [m] οὐ δεῖν πράττειν· ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. Ἔτι, ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν [n] εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· [o] εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. Ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ [p] παροιμίᾳ ἐν ᾗ φαμεν,

[i] Μὴ deeſt C C C. [k] Δὶ pro διὰ ſcribit N C. et μὴ poſt τὸ deeſt. [l] Δὲ deeſt C C C. [m] Οὐ δεῖ Ven. 1. et infra Baſ. pro πεπεῖσθαι habet πείθεσθαι. *Sylburg.* [n] Εἶναι deeſt El. et N C. [o] Εὐιαλώτερος El. [p] Παροιμίᾳ ἐν τῷ ᾧ φαμ. N C.

tiendum rebus inopinatis, et abhorrentibus ab opinione populari, ut, ſi aſſecuti fuerint, quod volunt, ſolertes et acuti eſſe videantur; ratiocinatio ea, quæ collecta eſt, dubitationem parit inexplicabilem: vincta enim mens eſt, cum ille neque vult inſiſtere, quia id, quod concluſum eſt, non probat; neque longius progredi poteſt, propterea quod rationem diſſolvere nequit. Evenire autem ex aliqua ratione poteſt, ut imprudentia cum incontinentia ſit virtus: contra enim facit atque exiſtimat, propter incontinentiam: exiſtimat autem ea quæ bona ſunt, eſſe mala, neque eſſe agenda: ita quæ bona ſunt, acturus eſt, non quæ mala. Præterea qui ea, quæ jucunda ſunt, eo ipſo quod ita perſuaſum habeat, taleque conſilium ceperit, agit et perſequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, ſed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur: facilius enim ſanari poteſt, quia de ſententia poſſit dimoveri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum eſt omnium ſermone proverbium,

Ὅταν τὸ ὕδωρ [q] πνίγῃ, τί δεῖ [r] ἐπιπίνειν; εἰ μὲν γὰρ [s] μὴ ἐπέπειςο [t] ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· [u] νῦν δὲ πεπεισμένος, οὐδὲν ἧττον [x] ἄλλα πράττει. Ἔτι εἰ [y] περὶ πάντα ἀκρασία ἐςὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐθεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας· φαμὲν δ' εἶναί τινας ἁπλῶς. Αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι· τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, [z] εὕρεσίς ἐςι.

ΚΕΦ. γ'.

[a] ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες, ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν

[q] N C. Ven. 1. et Baf. legunt τὴν φάρυγγα πνίγῃ, et mox habent ἔτι πίνειν pro ἐπιπίνειν. [r] Λέγεται αὕτη ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν βλαπτομένων, ὑφ' ὧν οἴονται ὠφεληθῆναι· εἰ γὰρ ὑπὸ τῶν δυναμένων ὠφελεῖν, ἤτοι, εἰ ἀπὸ τῶν ὠφελίμων πραγμάτων βλάπτονται, τί ἂν οὗτοι πάθωσιν, ὑπὸ μὴ δυναμένων ὠφελεῖν πραγμάτων, ἀλλὰ βλάπτειν; *Aſpaſ.* [s] Μὴ delet Lamb. [t] Subaudi κακὰ εἶναι. *Aſpaſius.* [u] Νυνὶ δὲ μὴ πεπεισμ. N C. [x] Τοιαῦτα *Lamb.* [y] Περὶ ἅπαντα ἀκρατής ἐςι N C. [z] Sc. τοῦ ζητουμένου. Vide cap. 1. ἐὰν γὰρ λύηται, et reliqua. [a] Πρότερον N C.

Quid adbibendum eſt, cum premit fauces aqua? ſi enim perſuaſum ei eſſet, ut ea quæ agit, ageret: ſimul atque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret: nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia et continentia, quis abſolute incontinens eſt? nemo enim omni genere incontinentiæ affectus eſt: at aliquos eſſe dicimus incontinentes abſolute. Et hæ quidem tales quædam ſunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt: difficultatis enim et dubitationis diſſolutio, inventio eſt.

CAP. III.

PRIMUM igitur videndum eſt, utrum ſcientes peccent incontinentes, necne; et quemadmodum ſcientes: deinde quibus in rebus incon-

ἐγκρατῆ θετέον· λέγω [b] δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περί τινας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. [c] Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατής εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς, ἔχοντες τὴν διαφοράν· λέγω δὲ, πότερον τῷ [d] περὶ ταδὶ εἶναι μόνον [e] ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· [f] ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν. Ἔπειτ', εἰ περὶ ἅπαντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ [g] ἡ ἐγκράτεια ἢ οὔ· [h] οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· [i] ταὐτὸν γὰρ [k] ἂν ἦν τῇ [l] ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ, ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν

[b] Δὴ N C. [c] Pro ἔστι δὲ ἀρχὴ Elienſis legit ἔστι δ' ἡ ἀρχή. [d] Περὶ ταδὶ N C. [e] Ἀκρατὴς prior non apparet in El. niſi inter lineas. [f] Ven. 1. et Baſ. omittunt iſta, ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ. Neque Elienſis agnoſcit niſi in margine. [g] Ἡ deeſt El. et Ven. 1. [h] Οὔτε τῷ N C. [i] Ταὐτὸ El. [k] Ἂν deeſt Ven. 1. N C. et El. [l] Γρ. ἀκρασίᾳ.

tinens et continens locandus ſit: id eſt, utrum in omni voluptate et dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus: continenſque et patiens, utrum idem ſint, an differant. Itemque de aliis omnibus, quæ ſunt huic diſputationi quaſi cognata. Hinc autem ducitur hujus orationis initium, utrum continens et incontinens appellentur ac differant inter ſe, ex iis rebus, in quibus verſantur, an ex animorum habitu: hoc dico, utrum incontinens eo ſolum ſit incontinens, quod in his, aut illis verſetur, necne: an vero quod ſic vel ſic affectus ſit, necne: an potius ex utriſque. Deinde utrum in omnibus verſetur incontinentia et continentia, necne: non enim in omnibus verſatur is, qui abſolute eſt incontinens, ſed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quod abſolute in hæc affectus ſit (idem enim eſſet incontinentia, quod intemperantia) ſed quod hoc modo ſit affectus: nam intemperans quidem cupiditatibus ſervit conſilio capto, exiſtimans præſentem jucundi-

ἡδὺ διώκειν· ὁ δ᾽ οὐκ οἴεται μὲν, διώκει δέ. Περὶ μὲν οὖν [m] τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι, παρ᾽ ἣν ἀκρατεύονται, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ᾽ οἴονται ἀκριβῶς [n] εἰδέναι. Εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, [o] οἱ δοξάζοντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων [p] παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐθὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης· [q] ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· [r] δηλοῖ δὲ Ἡράκλειτος. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· καὶ γὰρ [s] ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι· διοίσει τὸ, ἔχοντα μὲν, [t] μὴ θεωροῦντα δὲ,

[m] Τὴν δόξαν N C. [n] Ἰδέναι pro εἰδέναι El. ut sæpius antea. [o] Οἱ deest Ven. 1. [p] Περὶ τὴν ὑπόληψιν πράττουσιν N C. [q] Id probat Plato in Menone. *Lambin.* [r] Ὁ Ἡράκλειτος ἃ ἐδόξαζεν ᾤετο ἐπίστασθαι ἀκριβῶς, οἷον, ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις· καὶ τἄλλα, ὅσα ἐτίθει. *Andronicus.* Vide Magn. Moral. lib. ii. cap. 6. [s] Ὁ ἔχων El. et N C. [t] Μὴ δὲ θεωροῦντα δὲ τοῦ ἔχοντος καὶ θεωροῦντος ἃ μὴ δεῖ πράττειν· τοῦτο γὰρ δοκεῖ N C. Bas. vero legit μὴ θεωροῦντα δὲ, καὶ θεωροῦντα πράττ. et mox omittit πράττειν post ἃ μὴ δεῖ. Camot. quoque inserit com-

tatem sequi semper oportere; incontinens autem non existimat ille quidem, sed sequitur tamen. Si quis igitur dicat, veram opinionem esse, non scientiam, præter quam incontinenter homines vivunt; nihil refert ad eam rem, de qua disputamus: nonnulli enim eorum, qui aliqua de re opinantur, non sunt incerti, neque dubii, sed certo se rem scire existimant. Si igitur ii, qui opinantur, propterea quod leviter et imbecille credunt ita rem esse, de qua opinantur, facilius quam qui sciunt, contra atque existimant, agent; nihil inter scientiam et opinionem intererit: nonnulli enim non minorem fidem habent iis, quæ opinantur, quam alii iis quæ sciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniam scire dupliciter dicimus (nam et is, qui scientia præditus est, nec ea utitur: et is, qui utitur, scire dicitur) intererit utrum is, qui cum scientia præditus sit, ea non cernit nec contemplatur animo, quæ scientia comprehendit, an is, qui re ipsa ea, quæ scit, animo contemplatur, agat quæ non sunt agenda: mirum enim

[u] πράττειν ἃ μὴ δεῖ [x] πράττειν, τοῦ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινὸν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. Ἔτι [y] ἐπεὶ [z] δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐθὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην· χρώμενον μέν τοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος· [a] πρακτὰ γὰρ καθ' ἕκαστα. Διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ δ' ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν. Οἷον [b] ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι [c] οὗτος ἄνθρωπος· ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε, ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, [d] ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. Κατά γε [e] δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· ὥστε [f] δοκεῖν, οὕτω μὲν εἶναι μηθὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. Ἔτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην ἄλλον

ma iſtud, καὶ τὸ θεωροῦντα: ſed retento utroque verbo πράττειν, tollit clauſulam, τοῦ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα. *Sylb.* [u] Πράττειν abeſt ab Elienſi. [x] Πράττειν deeſt C C C. [y] Ἐπειδὴ N C. [z] Diſputat hoc loco adverſus Platonem, qui negat eum, qui ſciat, quidquam repugnans ei, quod ſciat, agere poſſe. *Lamb.* [a] Baſ. legit πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. Itidemque Zuingerus. *Sylb.* [b] Ὅτι deeſt N C. [c] Ὁ οὗτος El. [d] Ἢ deeſt El. [e] Τὰ ſcribit C C C. [f] Baſ. habet δοκεῖν μὲν οὕτως εἰδέναι, μηθὲν ἄτοπον. *Sylb.* N C. vero οὕτως εἶναι, εἰδέναι μηθ.

hoc videatur, ſiquis in eorum, quæ ſcit, cogitatione et contemplatione defixus, non ſi is, qui id, quod ſcit, non cernit animo, aliena a ſcientia agat. Præterea quoniam duo ſunt enunciationum genera, nihil prohibet, quo minus is, qui utrumque genus tenet, aliquid præter ſcientiam agat: dum enunciatione univerſa et generali utitur, non ea, quæ ad res ſingulares pertinet: res enim ſingulares tantum ſub actionem veniunt. Jam vero etiam ipſius univerſi ſunt aliquæ differentiæ: aliud eſt enim, quod in ſe ipſo vertitur; aliud, quod ad rem accommodatur. Verbi gratia, omni homini ſicca prodeſſe, et hunc eſſe hominem: vel quicquid tale ſit, ſiccum eſſe; verum ſitne hoc tale, aut neſcit, aut ſi ſcit, ſcientis munere non fungitur. Incredibile igitur eſt, quantum hæc duo genera inter ſe differant, adeo ut ſi quis ita ſciens peccet, nihil abſurdi ſit: ſin illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri poteſt, ut

τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δὲ, διαφέρουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον τὸν καθεύδοντα, [g] καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. Ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται [h] οἵγε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. Δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. Τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, [i] οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ᾽ οὔπω· [k] δεῖ γὰρ συμφυῆναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ. Ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. Ἔτι καὶ ὧδε

[g] CCC. Ven. 1. et Baſ. habent καὶ μὴ μαινόμ. [h] Οἱ ἐν τοῖς El. [i] Poſt οὐδὲν σημεῖον N C. et Baſ. addunt τῆς ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην: quæ tamen non agnoſcit Aſpaſius. [k] Quidam Codd. habent συμφυῆ εἶναι, quod videtur eſſe interpretamentum.

homines ſcientia præditi ſint, quam quos modos paulo ante expoſuimus: nam ejus, qui ſcientiam habet, neque ea utitur, habitum magnopere diſcrepare videmus, adeo ut habere quodammodo, et non habere videatur: qualis eſt is, qui dormit, et furioſus, et vinolentus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita ut illi, ſunt affecti: iræ enim, et rerum venerearum cupiditates, et nonnullæ hujuſmodi animi perturbationes, perſpicue corpus quoque ipſum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum eſt: ſimiliter atque hos, affectos eſſe incontinentes. Nec vero ſi quis rationes et ſententias a ſcientia ductas et profectas pronunciet, ſatis ſigni ſit eum ſcientiæ convenienter agere: nam qui his animi perturbationibus æſtuant, demonſtrationes, et verſus Empedoclis recitant: et qui primum didicerunt, ſermones illi quidem connectunt, ſed nondum intelligunt: oportet enim illa una cum ætate adoleſcere: cui rei tempore opus eſt. Quocirca ut hiſtriones, ſic exiſtimandi ſunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam mo-

φυσικῶς ἄν τις [l] ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν· ἡ μὲν γὰρ καθόλου δόξα, ἡ δ᾽ ἑτέρα περὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· [m] ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθὲν, ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχὴν, [n] ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς. Οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, τουτὶ δὲ γλυκὺ, ὡς ἕν τι τῶν [o] καθ᾽ ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον, καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα [p] τούτῳ καὶ πράττειν. Ὅταν οὖν ἡ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι, ἡ δὲ, ὅτι πᾶν [q] τὸ γλυκὺ, ἡδὺ, τουτὶ δὲ γλυκύ· αὕτη δὲ [r] ἐνεργεῖ· [s] τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύ-

[l] Βλέψειε N C. [m] Locus eſt facilis iis, qui paulum modo in Philoſophia exercitati ſunt. Aliæ ſunt, inquit, opiniones de rebus univerſis, aliæ de ſingularibus. Atque illarum aliæ in iis ſcientiis locum habent, quæ in cognitione poſitæ ſunt: aliæ in iis, quæ ad agendum aut efficiendum ſunt utiles. Simul atque igitur in illis dixit aliquis, omnem hominem eſſe animal, et Socratem eſſe hominem, neceſſe eſt animum aſſentiri, Socratem eſſe animal: in his autem, ſtatim, ut quis dixit, quicquid eſt dulce guſtandum eſt, et hoc eſt dulce, guſtat. Perionius ſententiam hujus loci non vidit. *Lambin.* [n] Ego hæc verba, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς corrupta eſſe puto, et legendum, ἐν δὲ τοῖς πρακτοῖς, et ita Argyrop. *Idem.* N C. habet ἐνίοτε δὲ ταῖς. [o] Καθ᾽ ἕκαστα N C. [p] Baſ. pro τούτῳ habet τοῦτο. [q] Τὸ ante γλυκὺ deeſt El. [r] Ἐνεργῇ C C C. [s] Baſ. habet τύχῃ δὲ ἐπιθυμία οὖσα, et poſt ἡ μὲν inſerit οὖν. Cui quoad οὖν adſtipulantur Elienſis, C C C. et Ven. 1. N C. etiam pro ἐνοῦσα legit ἐροῦσα.

do hujus rei cauſam ex natura ſpectare licet: nam cum opiniones aliæ ſint de rebus univerſis, aliæ de ſingularibus, quarum ſenſus arbiter ac dominus eſt: neceſſe eſt ubi ex duabus una effecta ſit, in iis quidem, quæ ſunt cognitionis, animum id, quod concluſum eſt, enunciare, et affirmare; in iis autem, quæ ſub actionem veniunt, ſtatim agere. Ut ſi omne dulce guſtandum eſt: hoc autem eſt dulce, tanquam unum de ſingularibus: neceſſe eſt, eum, qui poſſit, quique non prohibeatur, ſimul atque dictum ſit, etiam agere. Cum igitur ineſt univerſa opinio, quæ guſtare prohibet: ſecunda, omnia dulcia eſſe jucunda: et tertia, hoc eſſe dulce (hæc autem eſt quæ agit) et inhæret forte cupiditas: opinio quidem illa prima hoc

γειν τοῦτο, ἡ δ' ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων. Ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι· οὐκ ἐναντίας δὲ καθ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ [t] συμβεβηκός· ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐναντία, ἀλλ' [u] οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ [x] ἔχει καθόλου [y] ὑπόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. Πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατής, [z] ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, [a] καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. [b] Ἐπεὶ δὲ ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητοῦ, καὶ κυρία τῶν πράξεων, ταύτην ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὤν, ἢ οὕτως ἔχει,

[t] Συμβεβηκῶς C C C. [u] Pro οὐχ ἡ δόξα El. scribit οὐχὶ δόξα. [x] Ἔχει τῶν καθόλου N C. Ven. 1. et Bas. [y] Ὑπόληψιν εἶναι N C. λῆψιν, ἀλλὰ C C C. [z] Καὶ ὁ αὐτὸς El. [a] Καὶ deest NC. [b] Ὅταν δὲ ἐν τῷ πάθει γένηται ὁ ἀκρατής, τὴν ἐλάττω πρότασιν, τὴν κυρίαν τῶν πράξεων, τὴν ὅτι τόδε κακόν, ἢ οὐκ ἔχει οὐδαμῶς οὐδὲ ἐπίσταται, ἢ οὕτως ἔχει ὥσπερ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἔπη τινὰ καὶ ἀποδείξεις λέγουσιν. *Cum vero ab affectu suo possidetur incontinens, minorem propositionem, et quae actionum quasi princeps est et domina, hoc nimirum malum esse, aut non habet omnino nec novit, aut ita, quemadmodum versus ac demonstrationes recitant ebrii.* Andron.

fugere jubet, cupiditas autem alio trahit: potest enim unamquamque animi partem commovere. Ita fit, ut a ratione et opinione quodammodo nascatur incontinentia: non quod opinio per se sit rationi contraria, sed ex eventu: cupiditas enim, non opinio, rectae rationi adversatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, bestiae non sunt incontinentes: quia non habent rerum universarum existimationem, sed singularium visionem, et memoriam. Quo pacto autem inscientia depulsa scientiam recuperet incontinens, eadem et communis ratio est ebriorum ac dormientium, non hujus perturbationis propria: quae ab iis audienda est, qui de natura rerum disputant. Quoniam autem ultima enunciatio, ejus, quod sub sensum cadit, opinio est, actionumque domina est atque arbitra; hanc aut non habet is, qui in perturbatione est, aut certe sic

ὡς οὐκ ἦν [c] τῷ ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ [d] λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέους· καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου, μηδ' ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου τὸ ἔσχατον ὅρον· καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει [e] Σωκράτης συμβαίνειν· οὐ γὰρ [f] τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης παρούσης, γίνεται τὸ πάθος· οὐδ' αὕτη περιέλκεται διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. Περὶ μὲν [g] οὖν τοῦ εἰδότα, καὶ μή, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι, τοσαῦτα εἰρήσθω.

ΚΕΦ. δ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δέ ἐστί τις ἁπλῶς ἀκρατής, ἢ πάντες κατὰ μέρος, καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι, λεκτέον [h] ἐφεξῆς. Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' [i] ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοί, καὶ [k] ἀκρατεῖς καὶ μαλακοί,

[c] Alii τό. [d] Τὸ λέγειν Ven. 1. et Bas. [e] Σωκράτης deest NC. [f] Τῆς κυρίως ἐπιστήμης εἶναι δοκούσης παρούσης El. [g] Οὖν deest NC. [h] Pro ἐφεξῆς NC. habet ἀπ' ἀρχῆς. [i] Ἐγκρατευόμενοι NC. [k] Οἱ ἀκρατεῖς El.

habet, ut eam habere non sit scire, sed vinolentorum more versus Empedoclis recitare: et quoniam non est universus, neque similem vim habet ad scientiam efficiendam terminus ultimus, atque id, quod universum est: non immerito etiam videtur id, quod quaerebat Socrates, evenire: non enim tum cum praesto est illa, quae vere et proprie videtur esse scientia, existit perturbatio; neque ea scientia a perturbatione convellitur, sed cum adest ea, quae sensu continetur. De eo igitur, qui sciens aut insciens, sit incontinens: et quomodo ut sciens incontinenter vivat, fieri possit, hactenus a nobis dictum sit.

CAP. IV.

DEINCEPS utrum sit aliquis absolute incontinens, an omnes ex parte, et certae rei sint incontinentes: tum, si quis est absolute incontinens, in quibus versetur, dicendum est. Continentes igitur et patientes, incontinentes et molles in voluptatibus et doloribus versari, perspicuum est. Quoniam autem

φανερόν. Ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ποιούντων ἡδονήν, τὰ δ᾽ αἱρετὰ μὲν καθ᾽ αὑτά, ἔχοντα δ᾽ [l] ὑπερβολήν, ἀναγκαῖα [m] μὲν τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τά [n] τε περὶ τὴν τροφήν, καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ᾽ ἀναγκαῖα μὲν οὔ, αἱρετὰ δὲ καθ᾽ αὑτά· λέγω δ᾽ οἷον νίκην, τιμήν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν [o] καὶ ἡδέων· τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα [p] παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν [q] ἐν αὑτοῖς, ἁπλῶς μὲν [r] οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς, προστιθέντες δὲ τό, χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ᾽ οὔ, ὡς ἑτέρους καὶ καθ᾽ ὁμοιότητα λεγομένους· [s] ὥσπερ

[l] Τὴν ὑπερβολὴν El. [m] N C. habet δὲ pro μέν. [n] Τε deest N C. [o] Καὶ abest a textu Elienſis; ſed apparet in margine. [p] Περὶ N C. [q] Ven. 1. et Baſ. habent ἐν ἑαυτοῖς, reciprocum. [r] Οὐ deeſt N C. male. [s] Καθάπερ διαφέρει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς, τοῦ ἁπλῶς ἀνθρώπου· καὶ γὰρ εἰ καὶ μικρόν ἐστι τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀλλ᾽ ὅμως διαφέρει, καὶ ἕτερός ἐστι διὰ τὴν προσθήκην. *Andron.* Alii cum Euſtratio ſuſpicantur neſcio quem Olympionicem proprio alio nomine caruiſſe, communique omnium hominum nomine fuiſſe Ἄνθρωπον, i. e. Hominem, appellatum, quod tamen nomen commune illi proprium eſſet.

eorum, quæ voluptatem efficiunt, alia ſunt neceſſaria, alia per ſe expetenda quidem illa, ſed ejuſmodi, ut ſupra modum expeti poſſint (ſunt autem neceſſaria ea, quæ ad corpus pertinent, ea, inquam, quæ in victu et rerum venerearum uſu poſita ſunt, cæteraque hujus generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam et temperantiam locavimus; quæ vero cum minime neceſſaria ſint, per ſe tamen ſunt optabilia et expetenda ſunt: verbi gratia, victoria, honos, divitiæ, taliaque bona et jucunda) eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipſis ineſt, modum ſuperant, abſolute quidem incontinentes non dicimus, ſed cum adjectione, pecuniæ incontinentes, lucri, honoris, iræ: abſolute autem nequaquam, tanquam ab illis differant, et ex quadam ſimilitudine ſic appellentur: ut cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id eſt, Homo no-

ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια [t] νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ [u] διέφερεν, ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. [x] Σημεῖον δέ· ἡ μὲν [y] γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ [z] ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐθείς. Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον, ὁ μὴ τῷ προαιρεῖσθαι τῶν [a] τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολάς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης, [b] καὶ δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ [c] πρόσθεσιν, ὅτι περὶ [d] τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ [e] μαλα-

[t] Νικῶν El. Sed a manu recenti νενικηκώς. [u] Διαφέρει N C. [x] Hæc pertinent ad continentis et incontinentis differentiam: neque sunt referenda ad similitudinem victoris Olympici, quam proxime interposuit, ut putavit Perionius. *Lamb.* [y] Γὰρ deest N C. [z] Ὡς deest Ven. 1. [a] Δὲ pro τε habet N C. sed τε deest Ven. 1. [b] Καὶ deest N C. [c] Προαίρεσιν N C. [d] Ταδὶ N C. [e] Aspasius ἀκόλαστοι. Itemque Argyrop. et Aretinus; melius tamen μαλακοί. *Mur.*

men erat: communis enim illius appellatio ac ratio a propria paulo differebat, sed alia tamen erat. Cujus rei hoc argumentum est, quod incontinentia vituperatur non solum ut peccatum, sed etiam ut vitium quoddam aut simpliciter et absolute, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proxime posui, incontinentium nemo sic vituperatur. Eorum vero, qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, iis, in quibus temperantem atque intemperantem versari dicimus: qui non eo quod id consilii ceperit, rerum jucundarum nimium sequitur, et rerum molestarum nimium fugit, ut famis, sitis, caloris, frigoris, earumque omnium, quæ ad tactum, gustatumque pertinent, sed præter consilium, et cogitationem: is incontinens dicitur, non cum adjectione hujus vel illius rei, ut iræ, sed simpliciter tantum. Cujus rei hoc argumentum est, quod qui harum rerum nimium ferre non possunt, molles di-

κοὶ λέγονται [f] περὶ ταύτας, περὶ ἐκείνων δὲ οὐδεμίαν· καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ [g] τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα, [h] διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι. Οἱ δ' εἰσὶ μὲν περὶ ταὐτὰ, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ' οἱ μὲν προαιροῦνται, οἱ δ' οὐ προαιροῦνται. Διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις [i] μηδ' ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ [k] τοῦτον, ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν [l] ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; [m] Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ

[f] Περὶ αὐτὰς N C. Ea autem, quorum nimium ferre non possunt *molles*, sunt fames, sitis, frigus et similia: illa, a quorum nimio qui vincuntur, *molles* non dicuntur, sunt pecunia, honos, ira, et istiusmodi. *Lamb.* [g] Τὸν ἀκόλαστον τίθεμεν El. [h] Δὴ C C C. [i] Μὴ ἐπιθυμῶν sine δὲ Bas. [k] N C. et quidam editi pro τοῦτον habent τοιοῦτον. [l] Ἐκεῖνα N C. qui paulo inferius ἢ περὶ pro καὶ περί. [m] Lego ἔτι δὲ, ne duobus modis pendeat oratio: et quod nihil addatur ad illud ἐπεὶ, et quod nihil ad illud αἱ μέν; legendo autem ἔτι, saltem alterum incommodum tollitur. *Muret.*

cuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur: atque ob hanc causam in eadem re incontinentem et intemperantem locamus, itemque continentem et temperantem, quia in eisdem quodammodo voluptatibus et doloribus versantur: sed illorum neminem. Verum quamvis hi in iisdem versentur, non eodem modo tamen: sed intemperantes consilium ceperunt ita vivendi, incontinentes non item. Itaque potius eum intemperantem appellaverimus, qui ne cupiens quidem, aut levi certe cupiditate affectus, immoderatas voluptates persequitur, et mediocres dolores fugit, quam eum, qui idem agat magnis et indomitis cupiditatibus incensus: quid enim faciat ille, si acris et vehemens aliqua cupiditas accedat, et ob rerum necessariarum penuriam ingens et vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum et voluptatum aliæ sunt genere

τῶν ἡδονῶν, αἳ μέν εἰσι [n] τῷ γένει καλῶν ϗ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια φύσει αἱρετὰ, τὰ δ' ἐναντία τούτων, τὰ δὲ μεταξὺ, καθάπερ [o] διείλομεν πρότερον, [p] οἷον χρήματα, ϗ κέρδος, ϗ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξὺ, οὐ τῷ πάσχειν [q] καὶ ἐπιθυμεῖν ϗ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πῶς, ϗ ὑπερβάλλειν. Διὸ, ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον [r] ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τὸν φύσει τι καλῶν [s] ϗ ἀγαθῶν, οἷον [t] οἱ περὶ τιμὴν, ϗ μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα ϗ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα τῶν ἀγαθῶν, ϗ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἐστί τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις [u] ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο [x] καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς, ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ Φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος περὶ τὸν πατέρα, λίαν γὰρ ἐδόκει

[n] Τῶν γένει El. et Baſ. [o] Διείλομαι N C. [p] Οἷς χρήματα ϗ ϗ N C. Δὲ etiam retinent El et C C C. [q] Καὶ ἐπιθυμεῖν deſunt El. [r] Pro ἢ κρατοῦνται El. in margine legit ἀκρατοῦνται. [s] Καὶ deeſt El. NC. vero habet ἢ ἀγαθῶν. Et infra ϗ περὶ pro ἢ περὶ τέκνα. [t] Οἱ abeſt a N C. [u] Ὡς N C. Τὸ γὰρ φιλεῖν τοὺς παῖδας, φύσει ὄντος ἀγαθοῦ, φεύγειν δεῖ τὴν ὑπερβολὴν, ϗ μὴ καθάπερ ἡ Νιόβη, ἢ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐμάχετο, ἢ ὁ Σάτυρος ὡς θεὸν ἐπικαλούμενος τὸν πατέρα. *Andron.* [x] Καὶ deeſt Baſ. ut et MSS. noſtris.

honeſtæ et bonæ (nam jucundorum aliqua ſunt natura expetenda, alia his contraria, alia his interjecta, quemadmodum ſupra partiti ſumus, ut pecunia, lucrum, victoria, honor) in his igitur omnibus, cæteriſque ejuſdem generis, et mediis, non quod afficiantur, et cupiant, et ament homines, vituperantur: ſed quod hoc modo cupiant, vel ament, et quod modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod natura bonum, atque honeſtum, ut, qui nimio honoris, aut liberorum, et parentum amore ſtudioque ducuntur (hæc enim quoque in numero bonorum habenda ſunt, et qui hæc ſtudioſe colunt atque expetunt, etiam laudantur) verum tamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, ut Niobe, etiam cum diis pugnet, aut ut Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt, immodico patris amore afficia-

μωραίνειν. Μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία [y] περὶ ταῦτ᾽ ἐςὶ, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαςόν ἐςι δι᾽ αὐτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. Ὁμοίως δὲ, οὐδὲ [z] ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτὸν, ἀλλὰ καὶ [a] τῶν ψεκτῶν ἐςι. Δι᾽ ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιτιθέντες [b] τὴν ἀκρασίαν, [c] περὶ ἑκάςου λέγουσιν, οἷον κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. [d] Ὥσπερ οὖν οὐδ᾽ ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάςην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον [e] ὁμοίαν· οὕτω δηλονότι κἀκεῖ ὑποληπτέον [f] μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐςὶ περὶ τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ [g] τῇ

[y] Camot. habet περὶ τοῦτ᾽ ἐςι. [z] Verba inter ἀκρασία et μόνον desunt N C. [a] Non dicit ipsam ἀκρασίαν esse ex numero τῶν ψεκτῶν, ut Argyr. Lamb. et alii putant, et Græcus etiam Interpres, sed referri πρὸς τὰ ψεκτὰ, tanquam ad objectum, ut rectissime D. Thomas. *Muret.* [b] Πρὸς τὴν ἀκρασίαν legit Vetus Interp. et omnino ita legendum est; nam dicunt primo ἀκρασίαν, deinde addunt περὶ τί. *Idem.* [c] Περὶ ἕκαςον N C. et El. [d] Bas. Camot. C C C. et N C. post ὥσπερ inserunt οὖν. [e] Illud ὁμοίαν Aspasius indicat esse glossam vocis ἀνάλογον. *Mur.* [f] Μόνην N.C. [g] Τῇ deest El.

tur: valde enim desipere videbatur. Vitium igitur in his nullum est, propterea quod, ut dixi, unumquidque eorum per se expetendum est natura: sed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ sunt, ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia: incontinentia enim non solum fugienda res est, verum etiam in his rebus numeratur, quæ sunt vituperabiles. Propter similitudinem autem perturbationis, adjectione præterea facta rei, cujus incontinentia est, ita cujusque rei incontinentiam dicere solent: quemadmodum malum medicum, et malum histrionem, quem absolute nemo malum dixerit. Ut igitur hic non dicuntur simpliciter mali, quia non est vitium medici, aut histrionis, sed proportione quadam vitio simile: sic nimirum et illic existimare debemus duntaxat eam esse incontinentiam, et continentiam, quæ in iisdem atque tempe-

ἀκολασίᾳ. Περὶ δὲ [h] θυμὸν, καθ' ὁμοιότητα [i] λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους φαμέν.

ΚΕΦ. ε'.

ΕΠΕΙ δ' ἐστὶν ἔνια μὲν ἡδέα φύσει, καὶ τούτων τὰ μὲν ἁπλῶς, τὰ δὲ κατὰ γένη καὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ πηρώσεις, τὰ δὲ δι' [k] ἔθη [l] γίνεται, τὰ [m] δὲ διὰ μοχθηρὰς φύσεις· ἔστι καὶ περὶ τούτων ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις. Λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷον τὴν [n] ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν [o] ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοῖς,

[h] Θυμοῦ Ven. 1. et Baf. [i] Λεγομένην legendum videtur. *Mur.* [k] Ἤθη El. [l] Baf. habet γίνονται, pluraliter. [m] Δὴ NC. [n] Lamiam nescio quam indigitat, si fides Aspasio; cujus hæc sunt verba: ἡ Λαμία γυνή τις ἦν περὶ τὸν Πόντον, ἥτις διότι ἀπώλετο τὰ οἰκεῖα τέκνα, τὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν βρέφη ἤσθιεν. Camotius post τὴν ἄνθρωπον, addit καλουμένην Λαμίαν περὶ τὸν Πόντον: quod est glossema. [o] Quidam codd. post ἀπηγριωμένων addunt μερῶν, sed aptius ἐθνῶν, vel βαρβάρων, et quidem post περὶ τὸν Πόντον· ut infra: ἔνια γένη τῶν πόῤῥω

rantia et intemperantia versatur. In ira autem ex similitudine quadam aliquem dicimus incontinentem: itaque etiam cum adjectione dicimus, iræ incontinentem, quemadmodum honoris et lucri.

CAP. V.

SED quoniam aliqua sunt jucunda natura, eorumque alia simpliciter et absolute, alia diversis animantium atque hominum generibus jucunda sunt: alia non sunt jucunda natura, sed partim propter debilitationes corporum, partim propter consuetudinem, partim propter vitiosas naturas fiunt jucunda: licet etiam in his singulis consimiles habitus animadvertere. Voco autem immanes et ferinos habitus, qualis erat ejus mulieris, quam dicunt gravidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros devorare solitam: aut qualibus rebus efferatos quosdam circa Pontum populos delectari ferunt,

τοὺς δὲ κρέασιν [p] ἀνθρώπων, τοὺς δὲ τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν· ἢ τὸ [q] περὶ Φάλαριν λεγόμενον. Αὗται μὲν θηριώδεις. Αἱ δὲ διά τε νόσους γίνονται καὶ [r] μανίαν ἐνίοις, [s] ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγὼν, καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ. Αἱ δὲ νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους, οἷον [t] αἱ τῶν τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις, ἔτι δὲ ἀνθράκων καὶ γῆς· πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄῤῥεσι. Τοῖς μὲν γὰρ φύσει, τοῖς δὲ ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον τοῖς ἐθιζομένοις ἐκ παίδων. Ὅσοις μὲν οὖν [u] φύσις αἰτία, τούτους μὲν [x] οὐδὲ ἂν εἴς εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσι, ἀλλ' ὀπυίονται· ὡσαύτως [y] δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι [z] δι' ἔθος. Τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων

βαρβάρων. *Sylb.* [p] Ἀνδρῶν El. ἀνθρωπείοις C C C. et alii. [q] Ὁ δὲ Φάλαρις λέγεται φαγεῖν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα. *Aſpaſius.* [r] Μανίας NC. διὰ μανίαν El. [s] Ὁ Ξέρξης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς μανεὶς, ἔφαγε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα κρεουργήσας. *Aſpaſ.* Sed quo auctore incertum. [t] Vide Magn. Mor. lib. ii. cap. 6. [u] Ἡ φύσις El. [x] Οὐδ' ἂν εἴποιεν ἀκρατ. NC. [y] Δὲ abeſt ab El. [z] Δι' ἔθους Baſ.

alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos ſuos inter ſe mutuos in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgo de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alii autem propter morbos et furores nonnullis innaſcuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolavit et comedit, et qui conſervi jecur. Alii vel ex morbo, vel ex conſuetudine proficiſcuntur, ut pilorum evulſiones, et unguium corroſiones, carbonum quoque et terræ: præterea venereorum uſus cum maſculis. Namque hæ cupiditates aliis naturales ſunt, aliis ex conſuetudine naſcuntur, ut qui a pueris conſueverunt. Atque eorum quidem, quibus natura cauſam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quod in complexu venereo non agant, ſed patiantur: eademque ratione neque eos, qui ex conſuetudine vitium morbo ſimile contraxerunt. His igitur ſingulis animi malis tentari, extra vitii terminos ac fines egredi eſt, quemadmodum et

ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ [a] καὶ ἡ θηριότης. Τὸ δὲ ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ᾽ ἡ καθ᾽ ὁμοιότητα, [b] καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους, ἀκρατῆ δ᾽ οὐ λεκτέον· πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, [c] οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ τὴν γαλῆν ἐδεδίει διὰ νόσον. Καὶ τῶν ἀφρόνων οἱ μὲν ἐκ φύσεως [d] ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, [e] ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόῤῥω βαρβάρων· οἱ δὲ διὰ νόσους,

[a] Καὶ deeſt C C C. [b] Hic locus in omnibus Libris corruptus eſt, et ſic emendandus: Καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον, τούτου τοῦ πάθους ἀκρατῆ, ἀκρατῆ δ᾽ οὐ λεκτέον. Natum eſt mendum ex voce ἀκρατῆ, quam cum Librarii bis ſcriptam viderent, putarunt alteram ſupervacaneam eſſe, atque idcirco ſuſtulerunt. Illud, τούτου, præterea omiſerunt, vel conſulto, vel inconſulto, propter ſimilitudinem trium ſyllabarum deinceps inſequentium τούτου τοῦ. *Lamb.* [c] Qualis fuit Anthemon quidam, qui non niſi galea tectus in publicum prodire ſolebat, metuens ne cœlum rueret, teſte Heraclide Pontico. *Zuing.* [d] Ἀλόγιστα καὶ C C C. [e] Pſyllorum nota eſt ſtultitia, qui armis contra Auſtrum, regioni ſuæ

feritate ad belluarum naturam proxime accedere. His autem tentatum atque affectum, ſuperiorem eſſe aut inferiorem, non ſimplex continentia aut incontinentia eſt, ſed ex ſimilitudine: quemadmodum et eum, qui in ira hoc modo affectus eſt, ut vincatur, hujus perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus: omnis enim modum ſuperans vitioſitas, et amentia, et timiditas, et intemperantia, et ſævitia, vel ferina eſt, vel morboſa: nam qui natura talis eſt, ut omnia extimeſcat, etiamſi mus ſtridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus eſt: alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ii, qui natura ſtulti et inconſiderati ſunt, ſenſuque duntaxat vivunt, ferarum ſunt ſimiles: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes: qui vero propter morbos vel-

οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. Τούτων δ' ἐστὶ μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δὲ, οἷον εἰ Φάλαρις κατεῖχεν, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν. Ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. Ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἡ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης ἢ νοσηματώδης, ἁπλῶς δ' οὔ· τὸν [f] αὐτὸν τρόπον δῆλον ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, ἡ μὲν θηριώδης, ἡ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπικὴν ἀκολασίαν μόνη. Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον.

infestum, profecti, arenis obruti fuere. *Herodotus* lib. iv. [f] Αὐτὸν δὴ τρόπον N C. et Bas.

uti comitiales, vel furores, ii sunt morbosi. Nihil obstat autem, quo minus aliquis interdum his vitiis affectus sit tantum, sed non vincatur: hoc dico: ut si Phalaris cum pusionem concupiscat vel ad edendum, vel ad potiendum absurda rerum venerearum voluptate, se cohibeat et contineat. Neque vero quicquam obstat, quo minus etiam vincatur, non solum affectus vitio sit. Quemadmodum igitur et improbitas alia absolute dicitur improbitas ea, quæ in hominem cadit: alia cum adjectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolute: sic nimirum et incontinentia est alia ferina et immanis, alia morbosa: simpliciter autem et absolute ea sola, quæ humanæ intemperantiæ convenit. Incontinentiam igitur, et continentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia et temperantia: in aliisque aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolute dicitur, perspicuum est.

ΚΕΦ. ς'.

ΟΤΙ δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. Ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς ἀκούειν [g] μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ· καθάπερ οἱ [h] ταχεῖς τῶν διακόνων, οἱ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι τῆς [i] πράξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· [k] οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκούσας μὲν, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ', ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει εὐθύς. Ἡ δ' ἐπιθυμία,

[g] Γρ. μέντοι. [h] Nota eſt vox Lartis Tolumnii Veientium regis in talorum jactu, *occide:* qua cum ille ludens uteretur, Satellitum quidam ex improviſo ſupervenientem Romanum legatum, tanquam a rege juſſus, interfecit. *Zuing.* [i] P. Victorius teſtatur ſe in quibuſdam codicibus reperiſſe προστάξεως, i. e. *a mandato aut præſcripto aberrant,* quam ſcripturam non improbo. Huic lectioni adſtipulatur etiam Andron. [k] Οὕτως καὶ θυμὸς N C.

CAP. VI.

NUNC autem et iræ, quam cupiditatum, minus eſſe turpem incontinentiam cognoſcamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, ſed negligenter et confuſe audire, miniſtrorum præproperorum more, qui priuſquam id omne, quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: et ut canes, qui priuſquam attenderint, utrum ſit amicus necne, ſi quis modo fores pulſaverit, aut ſtrepitum aliquem ediderit, latrant: ſic ira propter fervorem et celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, ſed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut viſio contumeliam vel contemptum in facto ineſſe indicavit: illa proinde ac ſi ratiocinando concluſerit, huic tali, qui contumelia affecerit vel contempſerit, bellum inferre oportere, continuo ſævit atque excandeſcit. Cupiditas autem, ſi

ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ, ὁ λόγος ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. Ὥσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἡ δ' ἐπιθυμία οὔ· αἰσχίων [l]οὖν· ὁ μὲν [m]γὰρ τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας, [n]καὶ οὐ τοῦ λόγου. Ἔτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμη [o]μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί. [p]Ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ [q]ὁ ἀπολογούμενος ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ, κἀκεῖνος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν. Καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς [r]θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα.

[l] Οὖν ἂν El. [m] Baſ. omittit γὰρ poſt ὁ μέν. γὰρ τοῦ deſunt CCC. [n] Καὶ non agnoſcit El. [o] CCC. et quidam editi omittunt μᾶλλον. [p] Ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον καὶ χαλεπώτερον Vet. Interp. Felicianus autem ὁ δὲ θυμὸς καὶ ἡ χαλεπότης φυσικώτερον τῶν ἐπιθυμιῶν. [q] Ex Fabula aliqua hæc deſumpta eſſe videntur. [r] Non ad fores judicii ut vult Aſpaſ. ſed potius domus.

ratio depravata, vel ſenſus illud eſſe jucundum dixerit modo, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo ſequitur; cupiditas vero minime: hæc igitur turpior illa eſt: nam iræ incontinens a ratione quodammodo ſuperatur; ille autem alter a cupiditate, non a ratione. Præterea ignoſcendum ei magis eſt, qui naturales appetitiones ſequitur: nam et iis cupiditatibus danda venia eſt, quæ ſunt omnium communes, et quatenus ſunt communes. Ira autem et ſævitia magis naturalis eſt, quam cupiditates immoderatæ, minimeque neceſſariæ: ut ille, qui hac defenſione, cur patrem verberaret, utebatur: nam iſte (inquit) ſuum verberavit, et ille ſuum, et hic quoque me, vir factus, verberabit, parvulo filio ſuo demonſtrato: eſt enim hoc nobis cognatum. Et qui a filio trahebatur, trahendi finem facere jubebat ad fores: nam a ſe quoque uſque ad hunc locum, patrem ſuum tractum

Ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. Ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ' ἐπιθυμία, [s] καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασὶ,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς· καὶ

—— [t] τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

Πάρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

Ὥστ' εἴ περ ἀδικωτέρα, καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία, καὶ κακία πως. Ἔτι, οὐδεὶς [u] ὑβρίζει λυπούμενος, ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δ' ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. Εἰ οὖν οἷς

[s] Ὅθεν Ὅμηρός φησι τὴν Ἀφροδίτην δολοπλόκον, καὶ κεστὸν ἱμάντα διὰ τοῦτο τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατιθέασι, τὸ ποικίλον ὑποφαίνοντες τῆς ἐπιθυμίας. *Andron.* [t] Initium solummodo et finem ponit loci cujusdam Homerici: reliqua tanquam nota subticet. Loquitur ibi Poeta de Venere Cestum exuente, eumque Junoni ad Jovem conciliandum dante:

Ἦ, καὶ ἀπὸ στήθεσφιν ἐλύσατο κεστὸν ἱμάντα
Ποικίλον, ἔνθα δέ οἱ θελκτήρια πάντα τέτυκτο.
Ἔνθ' ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ' ἵμερος, ἐν δ' ὀαριστὺς,
Πάρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων.
Iliad. ξ'. ver. 214.

[u] Ὑβρίζειν non solum id valet, quod Latini *contumelia afficere* dicunt, sed etiam *stuprum inferre*, ut interpretati sumus. *Lamb.* Sed prior significatio huic loco magis accommodata videtur.

esse. Præterea quo quisque occultior et insidiosior est, eo est injustior. At homo iracundus minime est insidiator: neque ira ipsa, immo vero aperta: cupiditas autem fallax et insidiosa, quemadmodum aiunt esse Venerem,

Nectentisque dolos Veneris:

et, ut ait Homerus,

Dixit: tum niveo cestum de pectore solvit,
In quo sermo inerat blandus qui mente sagaci
Quamvis prudentes spoliat.

Quare si injustior, ergo et turpior hæc incontinentia est, quam quæ in ira versatur: estque hæc absolute incontinentia, et quodammodo vitiositas. Præterea nemo dolens stuprum infert alteri: at qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui stuprum infert, cum voluptate infert. Si

ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν· [x] οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. Ὡς μὲν τοίνυν [y] αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἔστιν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον. Αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον· ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχὰς, αἱ μὲν ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ θηριώδεις· αἱ δὲ καὶ διὰ πηρώσεις, καὶ νοσήματα· τούτων δ' περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη καὶ ἡ [z] ἀκολασία μόνον ἐστί. Διὸ καὶ τὰ θηρία οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφορὰν, καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζώων [a] ὕβρει καὶ [b] σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαι-

[x] Nullus enim iraſcitur eo animo, ut injuriam inferat, ſed potius ut injuriam illatam propulſet: et ſic hæc verba ſunt intelligenda. *Zuing.* [y] Αἰσχίων deeſt Ven. 1. male. [z] Γρ. Ἀκρασία. [a] Ὕβρει deeſt CCC. [b] Aptiſſimum vocabulum, et Brutorum malitiæ convenientiſſimum. Nam cum ratione careant, μωραίνειν dici poſſunt, ὅτι μὴ ὁρῶσι τὸ τέλος· et quia facultatem habent no-

igitur ea quæque ſunt injuſtiſſima, propter quæ jure optimo iraſcimur: profecto incontinentia ob cupiditatem ſuſcepta injuſtior eſt: non ineſt enim in ira voluptaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus verſatur, iræ incontinentia turpiorem eſſe: continentiamque et incontinentiam in cupiditatibus, et corporis voluptatibus verſari, perſpicuum eſt. Harum autem ipſarum differentiæ ſunt cognoſcendæ: nam quemadmodum initio a nobis dictum eſt, aliæ ſunt humanæ et naturales tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes et ferinæ; aliæ ex corporis debilitationibus, et morbis natæ: quarum in primis verſantur temperantia duntaxat, et intemperantia. Itaque neque temperantes, neque intemperantes beſtias dicimus, niſi per tralationem ſermonis, etiamſi omnino animantium genus aliud ab alio libidine, et profuſa ad rem veneream petulantia, et omnium rerum edacitate differat: non enim conſilium ullum habent, nullaque

ρεστιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. Ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δέ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, [c] ἀλλ' οὐκ ἔχει. Ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον συμβαλεῖν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· [d] ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς ἀρχή. Παραπλήσιον οὖν τὸ [e] συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· [f] μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

ΚΕΦ. ζ.

ΠΕΡΙ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγάς· περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία

cendi, sic σίνεσθαι possunt. *Zuing*. El. corrupte legit συνομωρία. [c] Bas. et CCC. legunt ἀλλ' ἡμάρτηται, καὶ οὐκ ἔχει. [d] Sic habent codices emendati: alii ἀσθενεστέρα, quos secutus est Perion. *Lambinus*. Ἀσθενεστέρα videtur esse glossema. [e] Γρ. συμβαλεῖν. [f] Bas. in textu habet μυριαπλάσια; ea scilicet forma, qua πολλαπλάσια. *Sylb*.

rationis agitatione prædita sunt, sed a natura desciverunt, ut homines furiosi. Est autem feritas minus malum quidem vitiositate, sed horribilius tamen: neque enim corruptum est in illis, id quod est optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Simile igitur est, ut si inanimum cum animato conferatur, utrum sit pejus: innocentior enim minusque perniciosa semper improbitas ejus est, quod principium non habet: mens autem principium est. Simile igitur est, ut si injustitiam cum homine injusto conferas: nam fieri potest, ut utrumque altero sit pejus: infinitis certe partibus plura mala intulerit homo vitiosus et improbus, quam fera.

CAP VII.

IN voluptatibus autem et doloribus, quæ tactu et gustatu percipiuntur, itemque in earum cupiditatibus, et fugis (in quibus temperantia et

καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον· ἔστι [g] μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους. Τούτων δ', ὁ μὲν περὶ ἡδονὰς ἀκρατὴς, ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας μαλακὸς, ὁ δὲ καρτερικός. Μεταξὺ δὲ [h] τῶν πλείστων ἕξεις, κἂν εἰ ῥέπωσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. Ἐπεὶ δ', ἔνιαι τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαί εἰσιν, αἱ δ', οὔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δ', ὑπερβολαὶ οὔ, οὐδὲ [i] αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, [k] ἢ καθ' ὑπερβολὰς, [l] ἢ διὰ προαίρεσιν, [m] καὶ δι' αὐτὰς, καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ [n] τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥστ' [o] ἀνίατος. Ὁ δὲ ἐλλείπων, ὁ

[g] Μὲν οὖν οὕτως El. [h] Ἡ τῶν πλείστων ἕξις N C. [i] Αἱ deest El. [k] Legendum videtur μὴ καθάπερ ὑπερβολαὶ, ἀλλὰ διὰ, et reliqua. *Muret.* [l] Zuingerus legendum censet εἰ. [m] Καὶ deest El. [n] Γρ. τούτων. [o] N C. et quidam editi ἀνίατος· ὁ γὰρ μὴ

intemperantia supra posita est) potest quis ita affectus esse, ut etiam ab eis vincatur, quibus plerique sunt superiores: potest rursus fieri, ut etiam eas vincat, a quibus vulgus superatur. Horum autem is, qui a voluptatibus vincitur, incontinens; qui voluptatum victor est, continens: et qui doloribus est inferior, fractus et mollis; qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interjecti, quamvis ad vitiosos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non necessariæ, et illæ quidem usque ad aliquem finem necessariæ: earum vero neque nimium, neque parum sunt necessaria (similiterque de cupiditatibus, et doloribus est sentiendum) qui jucunditates aut immoderatas, aut immoderate sequitur, si propterea quod consilium cepit hujusmodi, et propter ipsas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans est: hunc enim necesse est non facile factorum suorum pœnitere: itaque insanabilis est: nam qui ita natura comparatus est, ut eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam revertitur. Qui autem modum deserit in expetendis voluptati-

ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, [p] σώφρων. Ὁμοίως ἢ καὶ ὁ φεύγων τὰς [q] σωματικὰς λύπας, μὴ δι᾽ ἧτἰαν, ἀλλὰ διὰ [r] προαίρεσιν. Τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν ἄγεται διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. [s] Παντὶ δὲ ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· [t] καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος [u] τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν [x] ἐποίει, ἐν πάθει ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. [y] Τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δ᾽ [z] ἀκρατής. Ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατὴς, τῷ δὲ μαλακῷ ὁ

μεταμελητικὸς, ἀνίατος: et sic legisse videtur Lambinus. [p] Ὁ σώφρων El. [q] Σωματικὰς deest N C. [r] Quia ratio corrupta est a vitioso habitu. *Zuing.* [s] Bas. pro παντὶ habet πάντῃ adverbium, quod alias solet παροξύνεσθαι, πάντη. *Sylburg.* [t] Ἢ εἰ ὀργιζόμενος El. καὶ μὴ ὀργιζόμενος C C C. omisso εἰ. [u] N C. et nonnulli impressorum legunt τύπτει. [x] Ποίει C C C. [y] Τῶν δὲ Bas. Τῶν δὴ λεχθέντων τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δ᾽ ἀκρατὴς, atque hæc est vera et incorrupta Scriptura, quamvis libri Florentini habeant, ὁ δ᾽ ἀκόλαστος. Argyr. etiam et Aspasius perspicue probant eam lectionem, quam secuti sumus. *Lambin.* [z] Vetus Interpres sic reperisse in suis videtur, ὁ δ᾽ ἀκόλαστος, ἀκόλαστος δ᾽ ἀντίκειται σώφρονι, ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατής. *Victorius.*

bus, huic opponitur: at medius, temperans nominatur. Similiterque intemperans est, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, sed quia consilium ceperit ita vivendi. Eorum autem, qui consilium non ceperunt ita vivendi, alius propter voluptatem quovis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate nascentem: itaque inter se differunt. Nemo est autem, cui non videatur deterior is, qui nulla, aut levi cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quam qui vehementi; et qui non iratus alterum pulset, quam qui idem faciat ira incitatus: quid enim faceret commotus ac perturbatus? itaque deterior est incontinente intemperans. Eorum igitur, qui supra a nobis dicti sunt, alter magis est mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiens: patien-

καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν ἐςιν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἡ δὲ ἐγκράτεια ἐν τῷ κρατεῖν· ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν ϗ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡτἶᾶσθαι τȣ̃ νικᾷν. Διὸ ϗ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐςίν. Ὁ δὲ ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ ϗ ἀντιτείνȣσι καὶ δύνανται, οὗτος μαλακὸς ϗ τρυφῶν· ϗ γὰρ ἡ τρυφὴ μαλακία τίς ἐςιν· ὃς [a] ȣ̓χ ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τȣ̃ αἴρειν λύπην· καὶ μιμȣ́μενος τὸν κάμνοντα, ȣ̓κ οἴεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλȣσῶν ἡδονῶν ἡτἶᾶται ἢ λυπῶν, [b] θαυμαςὸν, ἀλλὰ [c] καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ [d] Θεοδέκτȣ Φιλοκτήτης ὑπὸ τȣ̃ ἔχεως πεπληγμένος, ἢ [e] ὁ Καρκίνȣ ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ

[a] Οὐχ deest Ven. 1. Baſ. Camot. El. CCC. et NC. [b] Οὐ θαυμαςὸν NC. [c] Καὶ ante συγγνωμονικὸν deeſt CCC. [d] Ὥσπερ Φιλοκτήτης, ὃν εἰσήγαγεν ἐν τοῖς ποιήμασι Θεοδέκτης ὁ ποιητὴς πεπληγμένον ὑπὸ ὄφεως, ϗ μέχρι τινὸς κρατȣ̃ντα τῆς λύπης, εἶτα ἀναβοήσαντα. *Andron.* Inclamavit autem κόψατε τὴν ἐμὴν χεῖρα. *Aſpaſ.* Erat Theodectes Ariſtotelis diſcipulus, L. Fabulis nobilitatus, quæ omnes interiere. [e] Ὁ Καρκῖνος τραγικὸς ἦν, ὁ δὲ Κερκύων εἶχε θυγατέρα τὴν Ἀλόπην· μαθὼν δὲ ὅτι ἐμοιχεύθη ἡ αὐτȣ̃ θυγάτηρ ἠρώτησεν αὐτὴν, τίς ἦν ὁ μοιχεύσας, λέγων εἴ μοι τȣ̃τον εἴποις, ȣ̓δ᾽ ὅλως ἂν λυπηθῶ. Εἶτα εἰπȣ́σης

tia enim eſt in reſiſtendo, continentia in vincendo: aliud eſt autem reſiſtere, aliud vincere: quemadmodum aliud eſt non vinci, aliud vincere. Quare et continentia optabilius quiddam eſt, quam patientia. Jam vero qui modum deſerit in iis, quibus plerique obſiſtunt, et obſiſtere poſſunt, is mollis et delicatus eſt: deliciæ enim mollities quædam eſt: ut qui veſtem trahit, ne quid in ea attollenda laboris ſuſcipiat, ac doloris: et cum ægrum imitetur, miſerum ſe eſſe non arbitratur, qui tamen miſero ſit ſimilis. Itemque de continentia et incontinentia ſentiendum: neque enim ſi quis a vehementibus et immodicis voluptatibus, aut doloribus ſuperetur, mirum debeat videri; immo vero venia ſit dignus, ſi obſiſtendo vincatur: ut Theodectæ Philoctetes a vipera percuſſus, vel Carcini

ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν, οἷον [f] συνέπεσε Ξενοφάντῳ· ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ διὰ νόσον, [g] οἷον ἐν τοῖς [h] Περσῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ [i] θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε. Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, [k] ἀκόλαστος εἶναι· ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴ περ οὖν ἀνάπαυσις. Τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης [l] ἐστίν. Ἀκρασίας δὲ, τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ [m] βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους. Ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ

[e] Ἀλόπης τὸν αὐτὴν μοιχεύσαντα, οὐκ ἔτι ὁ Κερκύων ὑπὸ τῆς λύπης ἔφερε ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν ἀπελέγετο. *Aſpaſius.* [f] Ξυνέπεσε El. [g] Ὥσπερ NC. Ven. 1. et Baſ. [h] Vulgo Σκυθῶν: in aliis libris Περσῶν, quod verius puto; nam et Aſpaſius ita legit. *Mur.* Nos Aſpaſium, Lambinum, Muretum, Duvallium, libros quoſdam manu exaratos, et ipſam Hiſtoriæ veritatem ſecuti, Περσῶν edidimus. [i] Diſtat mollitia. *Lamb.* [k] Ἀκρατὴς legendum cenſet Zuingerus. [l] Ἐστὶν deeſt C C C. [m] Βούλεσθαι NC.

Cercyon in Alope: et ut qui riſum comprimere conantes, univerſum profundunt, quod Xenophanto accidit: ſed ſi quis, quibus voluptatibus multi poſſunt obſiſtere, ab iis ſuperetur, neque poſſit contra niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Perſarum regibus mollities propter genus innata eſt, et ut fœmina a mare diſtat. Atque etiam is, qui ludo et joco magnopere deditus eſt, videtur eſſe intemperans: ſed mollis eſt potius: ludus enim, remiſſio animorum eſt, ſiquidem eſt requies. In iis autem, qui modum jocandi ac ludendi ſuperant, jocoſus numeratur. Incontinentia autem alia eſt feſtinatio præceps, alia imbecillitas: alii enim poſteaquam deliberaverunt, non conſtant in eis, quæ deliberata ſunt, propter perturbationem: alios autem, quia non conſultarunt neque deliberarunt, quovis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, ut ii, qui ſe ipſi ante titillarint non titillantur ab

οἱ [n] προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ [o] προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ' ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. Μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ διὰ τὴν ταχύτητα, οἱ δὲ διὰ τὴν σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦ. η'.

ΕΣΤΙ δὲ ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δ' ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς [p] πᾶς. Διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει· ἀλλ' [q] ὁ μὲν ἀνίατος, ὁ δὲ ἰατός· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν μοχθηρία τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ φθίσει, ἡ δὲ ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ συνεχὴς, ἡ δὲ οὐ συνεχὴς

[n] Προγαργαλισθέντες CCC. [o] Προαισθανόμενοι El. NC. et Bas. sed male. [p] Πῶς NC. et Bas. [q] Γρ. Ὁ μὲν εὐίατος (vel ἰατὸς) ὁ δὲ ἀνίατος.

alio: sic quia præsenserunt, ac præviderunt, seipsos denique ac rationis judicium ante expergefecerunt, a perturbatione non vincuntur, sive jucunditatem ostentet, sive dolorem intentet. Maxime autem et ii, quos acuta, et ii, quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes: illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehementiam, rationem non opperiuntur, eo quod species animo oblatas, visionesque facile sequantur.

CAP. VIII.

INTEMPERANTEM autem, ut supra diximus, non facile suorum factorum pœnitet: perstat enim in consilio suscepto: incontinens autem omnis, ejusmodi est quodammodo, ut eum facile pœniteat. Itaque non ita se res habet, ut supra dubitavimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis: similis enim est vitiositas aquæ inter cutem, et tabi; incontinentia autem morbis comitialibus: illa enim assidua et perpetua est; hæc non est per-

πονηρία. Καὶ ὅλως δὲ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία λανθάνει, ἡ δὲ ἀκρασία οὐ λανθάνει. Αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἐκστατικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ [r] ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστι τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. Ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλά πη ἴσως· τὸ μὲν γὰρ παρὰ προαίρεσιν, τὸ δὲ κατὰ [s] προαίρεσίν ἐστιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ [t] Δημοδόκου εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γὰρ ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσὶ, δρῶσι δὲ, οἷά περ οἱ ἀξύνετοι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσιν, ἀδικοῦσι δέ. Ἐπεὶ δ', ὁ μὲν τοιοῦτός [u] ἐστιν, οἷος [x] μὴ διὰ τὸ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ

[r] Baſ. et Camot. pro ἕτεροι habent ἅτεροι, i. e. οἱ ἕτεροι. *Sylburg.*
[s] Τὴν προαίρεσιν El. [t] Demodocus Mileſius, genere Larius, multa alia in Mileſios ſcommata conjecit. *Lamb.* [u] Ἐστὶν deeſt El.
[x] Διὰ τὸ μὴ πεπ. El. et Baſ. contra mentem Lambin.

petua improbitas. Atque in ſumma aliud eſt incontinentiæ genus, aliud vitioſitatis: vitioſitas enim latet; non latet incontinentia. Horum autem ipſorum ii ſunt meliores, qui facile de ſententia deducuntur, quam qui ratione in conſilium adhibita, in ea non perſtant: hi enim primum a minore perturbatione ſuperantur: deinde non ſine deliberatione antegreſſa, ut illi alteri: ſimilis eſt enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis, qui cito, et modico vino, et pauciore quam vulgus, fiunt ebrii. Incontinentiam igitur non eſſe vitioſitatem, perſpicuum eſt; niſi forte aliqua ratione: hæc enim a conſilio averſa eſt; illa conſilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur ſimiles; quale illud eſt Demodoci in Mileſios: Mileſii non ſunt illi quidem ſtulti, ſed tamen eadem faciunt, quæ ſtulti: ſic incontinentes non ſunt illi quidem injuſti, ſed injuſte faciunt tamen. Quoniam autem incontinens ejuſmodi eſt, ut non quod ita ſibi perſuaſerit, immoderatas et a

παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονὰς, ὁ δὲ πέπεισται διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος διώκειν αὐτάς· ἐκεῖνος μὲν οὖν εὐμετάπειστος, [y] ὁ δ' οὔ. Ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν φθείρει, ἡ δὲ σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις. Οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ [z] ἠθικὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. Σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος, ἀκόλαστος δὲ ὁ ἐναντίος. Ἔστι δέ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε δ' εἶναι τοιοῦτον οἷον πεπεῖσθαι διώκειν [a] ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, οὐ κρατεῖ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατὴς, [b] βελτίων τοῦ ἀκολάστου,

[y] Οὗτος δ' οὐ El. NC. et Baf. [z] El. NC. CCC. et Baf. habent ἐθιστὴ, quod probat Lambin. [a] Ἀναίδην, quasi ἄνευ αἰδοῦς, El. NC. Ven. 1. et Baf. cum tamen Hefychius, Suidas, Etymologus et alii Lexicographi Græci agnofcunt tantum ἀνέδην, *effuſe, laxatis animi habenis*. Sylb. [b] Βελτίων ὢν NC. et Baf.

recta ratione alienas fequatur corporis voluptates: intemperans vero fibi perfuafit ita vivendum effe, quia talis eft, ut eas fequatur: ergo ille facile de fententia deducetur, hic non item. Nam ut virtus principium tuetur et confervat: ita vitiofitas perdit, atque extinguit: in actionibus autem id, cujus gratia illæ fufcipiuntur, principium eft: ut in Mathematicis ea, quæ pofita, et conceffa funt. Neque igitur illic principia ratione doceri poffunt: neque hic, fed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex confuetudine comparatur, recte fentiendi de principio magiftra eft. Temperans igitur eft is, qui talis eft, intemperans autem qui ei contrarius. Eft porro aliquis alius, qui propter perturbationem a recta ratione averfus de confilio, quafi de gradu dejicitur: quem quidem perturbatio hactenus fuperat, ut non agat, quod monet et præfcribit ratio: fed ut talis fit, ut fibi perfuadeat imprudenter et improbe perfequendas effe hujus generis voluptates, non fuperat. Hic eft incontinens, intemperante melior, neque abfolute im-

οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή. Ἄλλος δὲ ἐναντίος ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε τὸ πάθος. Φανερὸν [c] δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ μὲν σπουδαία ἕξις, ἡ δὲ φαύλη.

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ, καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ [d] μὴ τῷ [e] ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ὁποιᾳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ [f] τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δὲ οὐκ ἐμμένει. Εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται [g] ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ

[c] Δὲ NC. et Baf. qui mox cum CCC. legit τούτου pro τούτων. [d] El. et alii Codd. transpofita negatione legunt: ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ, καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ. neque aliter Lamb. [e] Lege ἢ ὁ τῷ ἀληθεῖ, et ita cogit fententia ipfa, ut e fequentibus perfpicitur. *Mur.* [f] Ὁ τῷ ἀληθεῖ El. [g] Καὶ διώκει NC.

probus: falva enim res eft ea, quæ omnium eft optima, principium. Alter eft huic contrarius, qui in fententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo, quod conftituit, non depellitur. Ex iis igitur perfpicuum eft, hunc habitum effe bonum: illum, malum et vitiofum.

CAP. IX.

UTRUM igitur continens fit is, qui in qualibet ratione, et in quolibet confilio perftat: an is demum, qui in recto confilio: Et utrum is incontinens, qui in quolibet confilio, atque in quavis ratione non permanet, an is, qui in ratione falfa, et in confilio minus recto, quemadmodum fupra a nobis dubitatum eft: An ex eventu quidem in quavis ratione et in quovis confilio: per fe autem in vera ratione et recto confilio permaneat continens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet et expetat, aut perfequatur, per fe quidem hoc perfequi et optare dicen-

αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ [h]πρότερον· ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό. Ὥστε, ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δὲ ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ [i]τῇ ἀληθεῖ. Εἰσὶ δέ τινες [k]οἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ, [l]εἰσὶ δ', οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι, οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, οἷον ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαῤῥαλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά. Ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· [m]ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ [n]ἄγροι-

[h] Τὸ πρότερον Baſ. Cam. Aur. et N C. [i] Ὁ τῇ ἀληθεῖ El. et N C. [k] Ego eoſdem eſſe puto, τοὺς ἐμμενετικοὺς τῇ δόξῃ et ἰσχυρογνώμονας. *Lamb.* [l] Illud ultimum εἰσὶ δὲ Argyr. delet. Diſtinguit quoſdam ἐμμενετικοὺς τῇ δόξῃ a continentibus, et quoſdam οὐκ ἐμμενετικοὺς ab incontinentibus. *Muret.* [m] Ἔπειτ' Lamb. [n] Οἱ ἄγροικοι quidam Editi.

dus eſt, ex eventu vero illud prius: per ſe autem, ſimpliciter et abſolute intelligi volumus. Itaque accidere poteſt, ut in qualibet opinione ille permaneat; hic ex qualibet depellatur: abſolute autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione ſua facile perſeverant: atque hi ſunt, quos in ſententia obfirmatos et pertinaces appellamus: quales ſunt ii, qui ægre ſibi aliquid a quoquam perſuaderi patiuntur, quique non facile de ſententia deducuntur: qui ſimile quiddam habent continenti, ut prodigus liberali, et audax fidenti: ſed in multis ab eo diſcrepant. Continens enim propter perturbationem et cupiditatem, ſententiam non mutat: nam ubi fors ita tulerit, facile ſibi fidem fieri patietur: pertinax autem et in ſententia obfirmatus, de ſententia non decedit, etiamſi ſuadeat ratio: deinde magna pars hominum cupiditates ultro arceſſit ac recipit, ſeſeque a voluptatibus duci facile patitur. Obfirmati autem in ſententia ſunt ii, qui præcipuas quaſdam ſententias in animum induxerunt, indoctique, et agreſtes homines; at-

κοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἂν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα. Ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν [o] τῷ Φιλοκτήτῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν, ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι [p] πράττων, ἐστὶν ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. Ἐπεὶ δ' ἐστί τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς [q] χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ, ὁ τοιοῦτος τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν [r] γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλόν τι

[o] Baſ. legit τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους, ad differentiam ſcilicet ejus Philoctetis, qui a Theodecte ſupra dicitur conſcriptus. *Sylb.* [p] Πράττων ἢ ἀκόλαστος, εἴτε φαῦλος CCC. in textu: in margine vero οὔτε ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος. [q] Lege χαίρειν. *Muret.* [r] Γὰρ deeſt CCC.

que ii quidem, qui præcipuas ſententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem ſunt pertinaces: lætantur enim cum vincunt, ſi de ſententia ſua non deducantur: et graviter moleſteque ferunt, ſi ſua veluti decreta reſcindantur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quàm continenti ſunt ſimiliores. Sunt autem nonnulli, qui non perſtant in eis, quæ ipſi decreverunt et comprobarunt, ſed non propter incontinentiam: ut in Sophoclis Philoctete Neoptolemus; atqui propter voluptatem in ſententia non perſtitit; at honeſtam: nam vera loqui, erat ei pulchrum atque honeſtum; perſuaſum autem ei fuerat ab Ulyſſe, ut mentiretur: non enim quiſquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans eſt, neque improbus, neque incontinens; ſed qui turpi. Quoniam autem eſt etiam aliquis ejuſmodi, qui minus quam debeat, corporis voluptatibus delectetur, et qui in ratione non permaneat; inter hunc, et incontinentem, medius continens locatus eſt: incontinens enim propterea ſeſe in rationis gyro non continet, quia magis quam par eſt, voluptatibus delectatur;

[s] οὗτος δὲ, διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐδὲ [t] δι' ἕτερον μεταβάλλει. Δεῖ δὲ, εἴ περ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. Ἐπεὶ [u] δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς, οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον, ὁ δ' οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ [x] ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, [y] ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ [z] τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

[s] Οὗτος καὶ διὰ El. [t] Γρ. Δι' ἕτερόν τι. [u] NC. caret δέ. [x] Ἐγκρατὴς Ven. 1. [y] Ἕτεροι NC. [z] Bas. τὰ σωματικὰ καὶ ἡδέα: at non Lamb.

hic autem nomine vacans, propterea quod minus delectatur: continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessario autem, si continentia bonum est, ambo habitus contrarii mali sunt, quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, et raro reperitur, idcirco ut temperantia intemperantiæ duntaxat videtur adversari, sic et incontinentiæ continentia. Sed quando quidem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam ducta est: nam et continens et temperans ejusmodi sunt, ut nihil a ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quod ille pravis afficitur cupiditatibus, hic non item: et hic ejusmodi est, ut nulla re delectetur præter rationem; ille ejusmodi, ut delectetur quidem, sed non ut trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens et intemperans: et cum inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur: sed hic ita ut existimet eas sequi oportere, ille ita ut non existimet.

ΚΕΦ. ι'.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. Ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ [a]εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε [b]φρόνιμοι εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μέν· τρόπον γάρ τινα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ' οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις, ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ [c]ἐπίβουλος. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βου-

[a] Post εἶναι addit CCC. τὸ ἦθος, quod videtur esse interpretamentum. [b] Quidam post φρόνιμοι inserunt μέν. [c] Ἐπίβουλος

CAP. X.

NEQUE vero fieri poteſt, ut idem una prudens ſit, et incontinens: nam prudentem etiam bonum virum ſimul eſſe oſtendimus. Præterea non ex eo ſolum prudens aliquis eſt, quod ſciat, ſed ex eo etiam quod ad res agendas idoneus ſit: at incontinens ad agendum ineptus eſt. Solertem autem nihil prohibet incontinentem eſſe: itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes eſſe, et tamen incontinentes: quia ſolertia differt a prudentia eo modo, quo modo ſuperiore libro diximus: et propterea quia ratione ſunt duo illa quidem finitima, ſed conſilio differunt. Neque etiam incontinens inſtar ejus eſt, qui ſcit, eaque quæ ſcit, re conſiderat, et animo contemplatur; ſed ejus, qui dormit, vel qui vino obrutus eſt: et vero ſua ſponte facit quidem ille; facit enim quodammodo ſciens et quid, et cujus rei gratia faciat: ſed improbus non eſt tamen; conſilium enim ejus bonum eſt: itaque dimidia ex parte malus eſt: neque injuſtus eſt; quoniam non eſt ſubdolus aut inſidioſus. Incontinentium enim aliqui non perſtant in eis, quæ

λεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. Καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δὲ οὐδενὶ, ὥσπερ [d] Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις [e] ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει·

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένῃ. Ἔστι δὲ ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μᾶλλον, ὁ δὲ ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. Εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν [f] βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δι' ἐθισμοῦ ἀκρατεῖς,

hic non tam videtur significare *insidiatorem*, quam *eum, qui* ἐπὶ βουλῇ, i. e. *consulto facit:* nam et Plato ita interdum accipit nomen ἐπιβουλῆς. *Muret.* [d] Poeta tragicus e Rhodo insula, qui cum contra Athenienses carmen, cujus hic meminit Aristoteles, scripsisset, fame et inedia ab iis necatus est. *Zuing.* Sycophanta in Pluto, cum dixisset se esse πόλεως ἐπιμελητὴν πραγμάτων, interrogatus τί μαθών; respondet βούλομαι. *Camerarius.* [e] Est versus trimeter; legendum autem censeo ἐβούλευ'. *Lambin.* Legendum ἐβούλευ'. *Muret.* [f] Βουλευομένων N C.

deliberarint: ii autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem ulla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ei civitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legesque habet bonas atque utiles, sed nulla earum utitur: quemadmodum Anaxandrides salse dixit:

Consultat, a qua spernitur lex, civitas:

malus autem ei similis est, quæ legibus utitur, sed malis utitur. Versatur autem incontinentia, et continentia in eo, quod magnæ partis hominum habitum superat: continens enim magis, incontinens minus, quam maxima pars hominum possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atra bile affectis, quam eorum, qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliusque sanari possunt, qui ex consuetudine, quam qui ex natura, incontinentiam con-

τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ [g] ἔθος χαλεπὸν, ὅτι [h] τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ [i] Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην [k] ἔμεναι φίλε· καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία [l] καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

ΚΕΦ. ια'.

[m] ΠΕΡΙ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τὴν πολιτικὴν [n] φιλοσοφοῦντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχι-

[g] Ἐθισμὸν NC. [h] Μὴ τῇ φύσει El. [i] Parius fuit, Elegorum scriptor, cujus Fragmenta aliquot hodie circumferuntur. [k] Μεῖναι Muret. [l] Καὶ τί μαλακία El. [m] Suspecta quibusdam est isto loco tota hæc de voluptate Disputatio, quæ librum hunc claudit: nam proprius ejus Disputationis locus est libro decimo; ubi Philosophus de voluptate tractat ex professo et accuratius. Non solet autem Aristoteles in eodem opere ex professo rem eandem bis explicare; tam multis præsertim: neque sane aut in Magnis Moralibus aut Eudemiis de voluptate duobus locis ab eo actum. Fortasse igitur ex Eudemiis male fuerunt ista jam olim huc a quibusdam translata, qui cum viderent septimum hunc librum eundem prorsus esse cum sexto illius operis, nisi quod hæc amplius sextus Eudemiorum haberet quam iste, assuenda illa hic quoque putant; haud animadvertentes ibi quidem necessario ista

traxerunt: facilius est enim consuetudinem mutare, quam naturam. Propterea enim et consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est, quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,
Atque in naturam tandem convertitur usus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia et mollities: et quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus a nobis expositum est.

CAP. XI.

DE voluptate autem et dolore cognoscere ejus hominis est, qui in civilis prudentiæ studio se versari profitetur: hic enim ultimi bo-

τέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν κακὸν, τὸ δὲ ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. Ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς [o] ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασι. Διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν [p] ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι [q] ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δὲ ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ φαῦλαι· ἔτι δὲ τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι [r] πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς [s] φύσιν αἰσθητή· οὐδεμία δὲ

legi, quia non alibi in Eudemiis hæc tractantur: hic non ita; quia alius locus in hoc opere ei quæstioni est destinatus. Atque ut hoc probabiliter dici potest, sic nec aliter sentientibus suæ rationes desunt. *Casaubonus.* [n] Φιλοσόφου N C. [o] Vide supra lib. ii. cap. 4. [p] Ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν Lambinus e cod. MS. Coloniensi. Μάλα χαίρειν Camerarius. [q] Ταὐτὸν ἀγαθὸν N C. [r] Πᾶσιν N C. [s] Bas. in margine eodem casu legit, φύσιν αἰσθητήν: et mox in textu οὐδεμία γὰρ γένεσις. Sed αἰσθητὴ omnino legendum.

norum omnium magister, et veluti architectus est: quod intuentes, unumquidque partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea vero necessario nobis de iis disputandum et considerandum est: nam cum virtutes et vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locavimus; tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque et *μακάριον*, beatum, *ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν*, id est, a maxime gaudendo, nominarunt. Primum igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex eventu; non enim idem esse bonum et voluptatem: alii nonnullas esse bonas, multas vero malas: tertii disputant, etiamsi voluptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, ut summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit: at nullus ortus finibus est cognatus: ut

γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον ȣδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. Ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, ȣ τὸ ἡδύ. Ἔτι ἐμπόδιον τῷ φρονεῖν αἱ ἡδοναὶ, καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· ȣδένα γὰρ [t] ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη ȣδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τȣ̃ δὲ μὴ πάσας σπȣδαίας, ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. [u] Ὅτι δ᾽ ȣκ ἄριστον [x] ἡ ἡδονὴ, ὅτι ȣ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ᾽ ἐστίν.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΟΤΙ δὲ ȣ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. Πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ

[t] Quidam codd. carent ἄν. [u] Γρ. ἔτι δ'. [x] Οὐδεμία ἡ ἡδονὴ NC.

nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates. Tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eoque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est: atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum vero voluptates pueri et bestiæ persequuntur. Non omnes autem esse bonas, id declarat, quod sunt etiam aliquæ turpes, et quæ vitio vertuntur, et quæ damnum afferunt: quædam enim eorum, quæ jucunda sunt, morbos gignunt. Jam vero neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc fere sunt, quæ contra voluptatem disputantur.

CAP. XII.

EX his autem non effici, ut neque bonum, neque summum bonum sit voluptas, ea, quæ dicemus, declarabunt. Primum, quia cum duo-

ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὸ δέ τινι· [y] καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. Ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις [z] ἀκολουθήσουσι. Καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, [a] αἱ μὲν ἁπλῶς φαῦλαι, τινὶ δ᾽ οὔ, ἀλλ᾽ αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ τῷδε, ἀλλά ποτε καὶ ὀλίγον χρόνον, αἱρεταὶ δ᾽ οὔ. Αἱ δ᾽, οὐδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν, οἷον αἱ τῶν καμνόντων. Ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ᾽ ἕξις, κατὰ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. [b] Ἔστι δ᾽ ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς [c] ὑπολύπου ἕξεως καὶ φύσεως. Ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυ-

[y] Φύσεις et ἕξεις ponit hic pro eodem: item κινήσεις καὶ γενέσεις, ut oſtendit in iſtis verbis, ἕξεως καὶ φύσεως. Lego autem: καὶ αἱ φύσεις καὶ ἕξεις, καὶ αἱ κινήσεις καὶ γενέσεις ἀκολουθοῦσι, i. e. *pro varietate habituum varii ſunt appetitus*: nam alia appetimus καθεστηκυίας τῆς φύσεως, alia ἐνδεούσης. [z] Ἀκολουθοῦσιν καὶ αἱ φαῦλαι εἶναι δοκοῦσαι Vetus Interpres. [a] Αἱ μὲν abſunt a quibuſdam codd. [b] Ὅτι αἱ ἐνέργειαι El. in margine vero ἔστι δ᾽ ἡ ἐνέργεια. [c] Ὑπολοίπου Lambinus. Utrumque agnoſcit Aſpaſ. *Indigentis et imperfecti* Vet. Interp. ergo legiſſe videtur ὑπολοίπου: at ὑπόλοιπος eſt *reliquus*, ὑπόλυπος nihil eſt. Legendum igitur forte ὑπελλειποῦς, aut potius ἐπιλειποῦς, et ita eſt: ſolvit rationem adductam ad confirmationem tertiæ opinionis. *Muret.*

bus modis dicatur bonum: unumque ſit, quod abſolute et per ſe bonum eſt; alterum, quod alicui eſt bonum: eandem partitionem ſequentur et naturæ et habitus. Eandem igitur et motiones et ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ ſunt ſimpliciter malæ, ſed alicui non malæ, immo huic optabiles: aliæ ne huic quidem ſunt optabiles, ſed aliquando, et non diu: non ſunt tamen optabiles. Hæ autem ne ſunt quidem voluptates, ſed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo conjunctæ ſunt, et quæ curationis cauſa adhibentur, ut ægrotorum. Præterea cum bonum aliud ſit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitum reſtituunt, ex eventu jucundæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus et naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam ali-

μίας εἰσὶν ἡδοναὶ, οἷον αἱ τῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως ὐκ ἐνδεέσης. Σημεῖον δ', ὅτι ὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· [d] ἀλλὰ καθεστηκυίας μὲν τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν, ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις. Καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν, ὧν οὐδὲν ὔτε φύσει ἡδὺ, ὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε ὐδ' αἱ ἡδοναί. Ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, ὕτω καὶ [e] αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τύτων. Ἔτι, οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· ὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν [f] αἱ ἡδοναὶ, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος. Οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων. Καὶ τέλος, ὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως.

[d] Bas. omittit repetitionem istam ἀλλὰ καθεστηκυίας: sed perperam. *Sylb.* [e] Αἱ deest El. [f] Αἱ ἡδοναὶ desunt El.

quæ doloris et cupiditatis expertes voluptates: quales sunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil desiderante nullaque re egente. Illas autem non esse veras voluptates, argumento est, quod non iisdem rebus jucundis delectantur homines, cum expletur, et cum in suo statu est natura: sed natura constituta, rebus delectantur absolute jucundis; cum expletur vero, etiam contrariis. Acribus enim et amaris gaudent: quorum nihil est neque natura, neque absolute jucundum: ergo ne voluptates quidem. Ut enim ea, quæ jucunda sunt, inter se comparantur, sic et eæ, quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec vero necesse est aliud quicquam voluptate melius esse, ut aiunt nonnulli, finem ortu esse meliorem: voluptates enim non sunt ortus: ne omnes quidem sunt cum ortu conjunctæ: sed muneris functiones potius, et finis. Nec cum gignuntur res aliquæ, sed cum quibus rebus utimur, eveniunt atque existunt voluptates. Neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diversum est, sed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapro-

Διὸ [g] καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ [h] δὲ τοῦ αἰσθητὴν, ἀνεμπόδιστον. Δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. Τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ, ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. Ταύτῃ οὖν [i] φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτε βλάπτει πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονὴ, ἀλλὰ αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, εὐλόγως συμβέβηκεν· οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς

[g] Καὶ non agnoſcit El. [h] Δὲ caret El. [i] Κατὰ συμβεβηκὸς ſcilicet. *Zuing.*

pter neque recte dicunt voluptatem ortum ſive generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potius, eſſe functionem muneris habitus cum natura conſentientis: et in locum illorum verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quendam eſſe exiſtimant, quia proprie bonum eſt: nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur: ſed aliud eſt. Quod autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla jucunda morbos pariunt: eadem ratio contra ſalubria facit, quia nonnulla eorum ſunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt utraque mala: ſed non idcirco mala ſunt: nam etiam cauſas rerum animo contemplari, et diſcere, nocet interdum valetudini: ſed neque prudentiam, neque ullum alium habitum voluptas impedit ea, quæ ab unoquoque habitu proficiſcitur; ſed quæ ſunt alienæ: eæ enim, quæ ex contemplatione rerum et diſciplina manant voluptates, efficient ut magis ac magis contemplemur, et diſcamus. Nullam vero voluptatis artem eſſe, non eſt mirum: neque id ſine ratione accidit: nam neque ullius functionis ars eſt, ſed faculta-

τέχνη ἐστὶ, [k] τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύεται πάντα. Ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολὰς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος [l] ἀκόλαστος. Διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεί εἰσιν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

ΚΕΦ. ιγ'.

ΑΛΛΑ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακὸν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακὸν, ἡ δὲ πῇ τῷ ἐμ-

[k] Baſ. et Cam. ante τῆς δυνάμεως inſerunt ἀλλά: itidemque Lambinus. *Sylburg.* [l] Poſterior ἀκόλαστος deeſt El. [m] Cam. et El. τῷ πῇ; ſed πῇ τῷ Lamb. Sylb. et Duvall. quos ſequimur.

tis potius: quanquam unguentaria et culinaria videntur eſſe voluptatis artes. Quod vero aiunt temperantem fugere voluptates, et prudentem ſequi vitam a dolore vacuam: pueros autem et beſtias voluptates conſectari: eadem ratione hæc omnia diſſolvuntur. Nam quoniam expoſuimus, quemadmodum ſint abſolute bonæ voluptates, et quemadmodum non omnes bonæ: has tales pueri et beſtiæ perſequuntur, harumque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate et dolore conjunctæ ſunt, et quæ ad corpus pertinent (ſunt enim hæ hujuſmodi) earumque immoderationes, ex quibus intemperans et dicitur et eſt intemperans. Quo fit, ut has fugiat temperans: nam ſunt et temperantis propriæ quædam voluptates.

CAP. XIII.

INTER omnes porro convenit, malum eſſe dolorem, ac fugiendum: alius enim abſolute malum eſt, alius aliquo modo, nempe quod impedit. Quod autem rei fu-

ποδιστική. Τῷ γὰρ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι καὶ κακὸν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ [n] Σπεύσιππος [o] ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ [p] ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. Ἄριστον δ᾽ οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναὶ, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινὰ, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. Ἴσως γὰρ καὶ ἀναγκαῖον, εἴ περ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ᾽ ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἡδονή. Ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, [q] τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς. Καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ

[n] Vide lib. x. cap. 2. [o] Ἔλεγεν El. [p] Τὸ ἐναντίον El. et Baſ. qui mox habet φαίης pro φαίη. [q] Quidam Codices omittunt τῶν.

giendæ contrarium eſt, qua fugienda et mala, bonum eſt. Neceſſario igitur bonum quiddam eſt voluptas. Neque enim ea, qua utebatur Speuſippus, diſſolutio quadrat: ut majus minori et æquali contrarium eſt, ſic voluptati duo eſſe contraria, et dolorem, et id, quod medium eſt: non enim dixerit, voluptates idem eſſe, quod aliquod malum. Jam vero nihil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quo minus aliqua voluptas ſit ſummum bonum: quemadmodum et ſcientia aliqua eſt optima, etiamſi aliquæ ſint malæ. Immo vero forțaſſe et neceſſe eſt, ſiquidem uniuſcujuſque habitus functiones liberæ ſunt et non impeditæ, ſive omnium habituum functio beatitudo eſt, ſive alicujus eorum, modo non ſit impedita, eam maxime eſſe expetendam: at hoc eſt voluptas. Itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cum ſint multæ, ſi fors ita ferat, abſolute malæ. Atque ob hanc cauſam, vitam beatam, jucundam eſſe omnes exiſtimant, et beatitudinem cum voluptate connectunt, non injuria: nulla enim muneris functio, ſi impediatur, perfecta eſſe poteſt: at beatitudo, in

ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ᾽ εὐδαιμονία, τῶν τελείων. Διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται [r] ταῦτα. Οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, [s] ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ [t] ἑκόντες, ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι. Διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι. Καὶ ἴσως [u] οὐκ ἔτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. Καὶ τὸ διώκειν δ᾽ ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν, σημεῖόν τι τοῦ εἶναί πως [x] ἄριστον αὐτήν.

[y] Φήμη δ᾽ οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζωσιν.

[r] Ταῦτα deest N C. [s] Ἂν N C. [t] *Ratione ita persuasi.* Zuing. [u] Οὐκ ἔστιν εὐτυχίας πῶς. N C. [x] Τὸ ἄριστον El. et N C. [y] Versus qui hic citantur Hesiodi sunt, in fine Ἔργων, ubi pro οὔ τί γε vulg. Editt. habent οὔ τις; et mox,

———ἥν τινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.——— *Sylb.*

perfectis rebus numeratur. Quocirca et corporis et externa bona, et fortunam quoque, ne hæc impediantur, desiderat beatus. Qui autem ei, qui in rota crucietur, et qui maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modo vir bonus sit, nihil dicunt, sive sua sponte, sive inviti dicant. Propterea autem quod fortunam desiderat, quibusdam videtur idem esse vita beata, atque secunda fortuna, cum longe aliud sit: nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatæ. Nec ea jam fortasse secunda fortuna jure nominatur: ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata comparatione. Et quod omnes et bestiæ et homines persequuntur voluptatem, argumento est eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubie non
funditus interit illa,
Quam multi celebrant po-
puli.

Ἀλλ' ἐπεὶ [z] οὐχ ἡ αὐτὴ οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέντοι πάντες. Ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· [a] πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. Ἀλλ' εἰλήφασί γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. Διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴ περ μὴ ἀγαθόν; Ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν· οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτ' ἀγαθὸν ἡ λύπη, εἴ περ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν [c] φεύγοι; Οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

[z] Οὐχὶ El. [a] Πάντα γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται φύσει, ὅτι φύσει τι θεῖον ἔγκειται πᾶσι, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν καὶ κυρίως ἅπαντα φέρεται. *Andron.* [b] Τι deest El. et mox τι Basil. post πλειστάκις. [c] Φεύγῃ El.

Sed quoniam neque eadem natura optima, neque idem habitus optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omnes voluptatem: sed omnes tamen voluptatem. Fortasse vero etiam sequuntur non eam, quam putant, neque eam, quam dixerint, sed eandem: in omnibus enim divinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quod plerumque sese ad eas homines applicant, earumque sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates. Perspicuum autem etiam illud est, si neque voluptas, neque functio muneris, bonum sit, virum beatum jucunde non victurum: quamobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immo vero fieri etiam poterit, ut in dolore ac molestia ætatem agat: nam neque dolor erit malum, siquidem neque voluptas bonum: itaque cur eum fugiat? Nihilo vero erit jucundior viri boni vita, nisi etiam ejus muneris functiones sint jucundiores.

ΚΕΦ. ιδʹ.

ΠΕΡΙ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον [d] τοῖς λέγουσιν, ὅτι [e] ἔνιαι ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαί, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαί, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. Διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. Ἢ οὕτως ἀγαθαὶ [f] αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν, ἢ μέχρι του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μή ἐστι τοῦ βελτίονος ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· [g] ὅσων δ' ἐστί, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. Τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστιν ὑπερβολή· καὶ ὁ φαῦλος τῷ διώκειν τὴν ὑπερβολήν [h] ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαίας. Πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. Ἐναντίως δὲ ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως· οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑπερ-

[d] Γρ. πῶς λέγουσιν. [e] Ἔνιαί γε ἡδοναὶ El. et alii nonnulli. [f] Γρ. Ὡς ἀναγκαῖαι. [g] Γρ. Ὁπόσων. [h] Vetus Interpres addit: φαῦλός ἐστι, καὶ τὰ ἀφροδίσια.

CAP. XIV.

JAM vero de corporis voluptatibus ii insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas: quales sunt honestæ, non autem eæ, quæ ad corpus pertinent, et in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarii mali sunt? malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id, quod non est malum, bonum est? an usque ad aliquem finem bonæ sunt? nam quibus in habitibus ac motibus, ejus, quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, et malus quisque ex eo est, quod immoderatas voluptates sequatur, non quod necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo obsoniis, vino, et rebus venereis, sed non ita ut oportet. Contra fit in dolore: nam non fugit quisque immodera-

βολῃ λύπῃ ἐναντία, [i]ἀλλ' ἡ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν. Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ [k]τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθὲς, οὐκ ὂν ἀληθὲς, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώτεραι. Πρῶτον μὲν [l]οὖν δὴ ὅτι [m]ἐκκρούει τὴν λύπην, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν. Σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι, διὸ καὶ διώκονται διὰ τὸ [n]παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. Καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι αἱ μὲν φαύλης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίου· ἢ δι' ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δ' ἰατρεῖαι, ὅτι

[i] Γρ. Ἀλλ' ἡ τῷ δ'. [k] Τὸ ἀληθὲς N C. [l] Οὖν deest N C.
[m] Ἐκκρούουσι N C. C C C. et Andron. quæ vera videtur eſſe lectio.
[n] Sic habent libri fere omnes impreſſi. Nonnulli tamen legunt, περὶ τὸ ἐναντίον, quam ſcripturam nullo in codice reperi. *Lamb.*

tum dolorem, ſed omnino dolorem: non enim nimio dolor eſt contrarius, niſi ei, qui nimium conſectatur. Quoniam autem non ſolum oratio vera eſſe debet, verum etiam cauſa cur falſa pro veris habita ſint, aperienda eſt (hoc enim ad fidem faciendum valet: nam cum probabilis ratio viſa fuerit, quamobrem viſum ſit aliquid verum, quod verum non eſſet, tum magis adducimur ut vero fidem habeamus) idcirco exponenda ratio eſt, cur voluptates corporis magis expetendæ videantur. Primo nimiam voluptatem et eam, quæ corporis eſt, tum quia dolorem diſcutit, tum propter immoderatos dolores, tanquam medicamentum et curationem quandam perſequuntur. Curationes autem omnes ſunt vehementes, eoque ſtudioſe quæruntur, quia videntur cum ſuo contrario pugnare. E contra vero non eſſe bonum voluptas duabus videtur iiſdem de cauſis, ut dictum eſt, partim quia voluptates vitioſæ naturæ ſunt actiones, aut in primo animantis ortu, ut ferarum: aut propter conſuetudinem, ut vitioſorum ho-

ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι, αἱ δὲ [o] συμβαίνουσι [p] τελειουμένων. Κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. Ἔτι, διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν. Αὐτοὶ γοῦν αὐτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσιν. Ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβερὰς, [q] φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα ἐφ' οἷς χαίρουσι, τό, τε [r] μηδέτερον πολλοῖς λυπηρὸν, διὰ τὴν φύσιν· [s] ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ [t] λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾷν, τὸ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρὸν, ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμὲν, ὥς φασιν. Ὁμοίως δὲ, ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης. Οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν

[o] Συμφαίρουσι N C. [p] Aſpaſius hoc, τελειουμένων, ſic explanat: *Cum explentur cupiditate.* D. Thomas ſic: *Cum ii, qui deſiderant, perficiuntur, atque in integrum naturæ ſtatum reſtituuntur.* Quæ ſane inter ſe conſentiunt, et concinunt. *Lamb.* [q] Φαῦλοι Codex Colonienſis. [r] Δὲ ἕτερον N C. [s] Εἰ πονεῖ El. a prima manu. [t] Λόγοι deeſt El. additur tamen ab altera manu.

minum: partim quia curationes, ſunt ejus, quod aliquid deſiderat: et poſſidere quam acquirere præſtat: hæ autem percipiuntur, cum explentur cupiditate, et cum ii, qui illas deſiderant, in perfectam naturam reſtituuntur. Ex eventu igitur bonæ ſunt. Præterea conſectantur eas quia ſunt vehementes, ii, quibus aliæ oblectationes non ſuppetunt. Itaque ſitim quandam ſibi ipſis quærunt, atque arceſſunt. Ubi igitur innoxias ſequuntur, non eſt reprehendendum: ubi damnoſas et pernicioſas, malum: nam neque alia habent, quibus delectentur, et ſi neutrum præſto ſit, multi dolore, moleſtiaque afficiuntur propter naturam: perpetuo enim labore defatigatur animal, ut etiam libri de natura ſcripti teſtantur: in quibus ſcriptum eſt, videre et audire laborioſum ac moleſtum eſſe: ſed quotidiana conſuetudine fieri, ut minus ſentiamus, ut aiunt. Itemque in adoleſcentia quidem propterea quod ea ætate corpus magnitudinem et vires colligit, ſic afficiuntur homines, ut vinolenti; et ætas juvenum, jucundum quiddam eſt. Qui autem ab atra bile afflictantur natura, ſem-

φύσιν αἰεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσιν. Ἐξελαύνει δ᾽ ἡδονὴ λύπην, ἥ τε ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. Αἱ δ᾽ ἄνευ λυπῆς, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν· αὗται δὲ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς πράττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ᾽ ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. Οὐκ ἀεὶ δ᾽ οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν εἶναι ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ᾽ ἐνεῖναί τι καὶ [u] ἕτερον, καθὸ φθαρτά. Ὥστε ἄν τι θάτερον πράττῃ,

[u] Notum eſt ex Platonis Timæo, ex materia, quæ individua eſt et quæ ſemper eſt uniuſmodi, et ex ea, quæ corporibus dividua gignitur, Deum tertium materiæ genus ex duobus in medium admiſcuiſſe, quod eſſet ejuſdem naturæ, et quod alterius. Hoc igitur, quod alterius naturæ M. Tullius nominat, Plato in Timæo ἕτερον appellat, eodem nomine, quo utitur hoc loco Ariſtoteles. Quo fit, ut credibile ſit, Ariſtotelem ad illud ἕτερον Platonicum reſpexiſſe. *Lambinus.*

per egent curatione: corpus enim eorum aſſidue vellicatur ac mordetur, propter temperationem, ſemperque in vehementi appetitione verſantur. Voluptas autem dolorem ejicit ac propulſat, tum ea quæ contraria eſt, tum quælibet alia, ſi valida ſit et vehemens: et propter has cauſas, efficiuntur intemperantes et vitioſi. Quæ autem doloris ſunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum: atque eæ ſunt, quæ ex rebus natura, non eventu jucundis proficiſcuntur. Ea autem eventu jucunda appello, quæ curationis cauſa adhibentur: nam quia evenit ut medicamento curetur aliquis parte ea, quæ ſana atque integra ſubeſt, aliquid agente, idcirco hoc videtur eſſe jucundum: natura autem jucunda ea dico, quæ talis naturæ actionem eliciunt atque expromunt. Jam vero nihil idem nobis ſemper eſt jucundum, quia ſimplex non eſt noſtra natura: ſed ineſt in ea etiam aliquid alterum ac diſpar, ex quo intereat neceſſe eſt. Itaque ſi quid

τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν. Ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε [x] λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον. Ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, αἰεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται· διὸ ὁ θεὸς αἰεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν, ἢ ἐν κινήσει. Μεταβολὴ δὲ πάντων [y] γλυκύτατον, κατὰ τὸν [z] Ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος ὁ πονηρὸς, καὶ ἡ φύσις ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. Περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστι, τὰ δὲ κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

[x] Λύπης CCC. [y] Γλυκυτάτη NC. [z] Euripides in Oreste introducit Electram fratri Oresti furiis agitato adsistentem, suaque opera illum refocillantem, reclinando, allevando, in pedes sistendo. Itaque cum aliquandiu decubuisset, sic Orestem soror alloquitur:

Ἦ κἀπὶ γαίας ἁρμόσαι πόδας θέλεις,
Χρόνιον ἴχνος θείς; μεταβολὴ πάντων γλυκύ.

Bas. etiam γλυκὺ legit, opinor ex Euripide.

agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam est. Cum vero exæquatæ sunt ambæ partes, neque molestum, quod agitur, neque jucundum videtur. Nam si cujus natura simplex sit, eadem actio semper erit jucundissima: itaque semper una et simplici Deus voluptate potitur: non enim motionis tantum functio est aliqua, sed etiam vacuitatis a motione; magisque est in quiete, quam in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulcissima est, ut ait Poeta, propter improbitatem quandam hominum: quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est; sic ea natura, quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est: non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum unumquidque, quoque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est: restat ut de amicitia dicamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ
ΤΟ Θ'.

ARISTOTELIS
ETHICORUM NICOMACHEORUM
LIB. VIII.

ΚΕΦ. α'.

[a] ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἕποιτ' ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ' ἀρετῆς. Ἔτι δ' ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα. Καὶ γὰρ πλουτοῦσι, καὶ ἀρχὰς [b] καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐ-

[a] Magn. Moral. lib. ii. cap. 11. et Eud. lib. viii. cap. 1.
[b] Καὶ δυναστείας non reperiuntur in Eliensi.

CAP. I.

HIS autem expositis, deinceps nobis de amicitia est disserendum: etenim aut virtus quædam est, aut eum virtute conjuncta. Præterea res est ad vitam degendam maxime necessaria: nemo enim est, qui sine amicis vitam sibi optabilem esse ducat, etiamsi cæterorum bonorum omnium copia circumfluat. Nam etiam ii, qui divitiis, imperiis, et potentia instructi atque ornati sunt, maxime videntur amicorum officium operamque desiderare: quem enim fructum afferat hujusmodi rerum pro-

εργεσίας, ἣ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη πρὸς φίλους; ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα. Ἐν πενίᾳ τε καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. Καὶ νέοις δὲ πρὸς τὸ ἀναμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς πράξεως [c] δι' ἀσθένειαν βοηθείας· τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς πράξεις,

[d] Σύν τε δύ' ἐρχομένω·—

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πρᾶξαι δυνατώτεροι. Φύσει τ' ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον [e] τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀρνέοις, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα, καὶ μάλιστα

[c] Γρ. δι' ἀσθένειαν, βοηθεῖ, quam lectionem Lambinus interpretatur. [d] Lego σύν τε δύ' ἐρχομένω καὶ νοῆσαι γάρ, mutata distinctione, et transpositis voculis καὶ γάρ. *Casaub.* Hemistichium est Homeri Iliad. κ'. v. 224. adeo notum, ut proverbii locum obtineat. [e] Γρ. τοῦ γεννήσαντι, καὶ πρὸς τὸ γεννῆσαν τοῦ γεννηθέντι. Et ita C C C.

speritas, sublata beneficentia: quæ et in amicos confertur maxime, et summis laudibus, cum in amicos usurpatur, dignissima est? aut quonam modo sine amicis custodiri, incolumisque servari possit? nam quanto major est, tanto pluribus casibus et periculis proposita est. Jam in paupertate, cæterisque rebus adversis, unicum perfugium, amicos esse putant. Atque adolescentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent: senibus, ut colantur, et ut, quibus ipsi in rebus agendis interesse non possunt propter ætatis infirmitatem, eæ ab amicis conficiantur ac transigantur: iis, quorum ætas floret, ut res magnas et præclaras gerant:

Atque duo cum una carpunt
iter, alter abundat
Consilio, quod sæpe comes non
explicat alter:

ambo enim agendi atque intelligendi majorem habent facultatem. Ac videtur sane in eo, quod procreavit, in id, quod procreatum est, inesse amicitia natura: neque id solum in hominibus, verum etiam in avibus, et plurimis animalibus, pariter in iis quæ sunt ejusdem generis ac gentis inter se; sed in homini-

τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. [f] Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἡ γὰρ ὁμόνοια ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι· ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται, καὶ τὴν στάσιν ἐχθρὰν οὖσαν μάλιστα ἐξελαύνουσι. Καὶ φίλων μὲν ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δίκαιοι δὲ ὄντες, προσδέονται φιλίας. Καὶ τῶν δικαίων [g] τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. Οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν· ἥ τε [h] πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἕν τι εἶναι. Ἔτι καὶ ἔνιοι τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας

[f] Οἵ τε γὰρ ἐπὶ χώρας μένοντες σὺν ἡδονῇ τὸν πλανώμενον ὑποδέχονται καὶ θεραπεύουσιν, ὅ τε πλανώμενος, εἰ συντύχοι μόνον ἀνθρώποις, μάλιστα χαίρει. *Andr.* [g] Sc. *Jus Politicum*, quod ad amicitiam conservandam maxime pertinet. Nonnulli per τὸ μάλιστα δίκαιον intelligi volunt τὸ ἐπιεικὲς, *jus æquum bonum*. Vide infra cap. 9. et lib. v. cap. 6. [h] Ita nostri MSS. Andr. et omnes fere Edd. Quidam vero φιλοφιλία legunt.

bus maxime: ex quo eos, qui apud Græcos ab hominum amore nomen traxerunt, humanique a nobis, φιλάνθρωποι ab illis appellantur, laudare consuevimus. Cernere etiam licet in erroribus quam sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum. Videtur autem amicitia etiam civitates continere, majorique quam justitia latoribus legum curæ esse: nam et concordiam, quæ amicitiæ simillima ac gemina est, summopere expetunt, et seditionem ei inimicam omni studio ejiciunt atque exterminant. Et si cives inter se amicitiam colant, nihil sit, quamobrem justitiam desiderent: at si justi sint, tamen amicitiæ accessionem requirant. Et id, quod ex omnibus juribus maxime jus est, ad amicitiam videtur pertinere. Neque vero necessaria solum res est, verum etiam honesta: nam et eos laudamus, qui amicos amant, et amicorum multitudo in rebus pulchris atque honestis numeratur. Præterea nonnulli eosdem viros bonos et amicos

οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους. Διαμφισβητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα· οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους, φίλους· ὅθεν [i] τὸν ὅμοιόν φασιν ὡς τὸν ὅμοιον, καὶ [k] κολοιὸν ποτὶ κολοιὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δ' ἐξ ἐναντίας, [l] κεραμεῖς πάντας τοὺς τοιούτους ἀλλήλοις φασὶν εἶναι. Καὶ περὶ αὐτῶν τούτων ἀνώτερον ἐπιζητοῦσι καὶ φυσικώτερον· Εὐριπίδης μὲν φάσκων,

Ἐρᾶν μὲν ὄμβρου γαῖαν ξηρανθεῖσαν·
Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν πληρούμενον
Ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαῖαν.

[m] Καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξουν συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι. Ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις, ἄλλοι τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Τὰ μὲν οὖν

[i] Ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. Odyss. ρ'. v. 218.
[k] Vide Erasmi Adag. [l] Sc. invidos esse. Huic proverbio ortum dedit Hesiodi versus:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων.

[m] Vide Platonis Sympos.

esse putant. Sed de ea magna multis in rebus controversia est: alii enim eam esse similitudinem quandam statuunt, et similes, amicos: ex quo proverbia nata sunt, Semper similem, ad similem; et, Graculus cum Graculo; et cætera hujus generis: alii contra hos tales, figulos inter se dicunt omnes esse. Ac de his ipsis disputationem altius et magis a natura repetunt: primum Euripides, qui ita loquitur,

Tellus quidem imbrem amat, ubi campus aridus
Ob siccitatem sterilis humore indiget:
Cælum at beatum cum refertum est imbribus,
Ardet cadendi mira in humum libidine.

Deinde Heraclitus, Contrarium idem utile: et Ex rebus dissimilibus pulcherrimum concentum existere: et, Ex discordia nasci omnia. Adversantur his cum alii multi, tum Empedocles: simile enim ejus, quod simile est, desiderio teneri. Dubitationes igitur eas, quæ sunt naturales, missas faciamus: non e-

φυσικὰ τῶν ἀπορημάτων [n] παραφείσθω· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης σκέψεως. Ὅσα δ᾽ ἐστὶν ἀνθρωπικὰ, καὶ ἀνήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ᾽ ἐπισκεψώμεθα· οἷον, πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἡ φιλία, ἢ οὐχ οἷόν τε μοχθηροὺς ὄντας, φίλους εἶναι; καὶ πότερον ἓν εἶδος τῆς φιλίας ἐστὶν, ἢ πλείω; οἱ μὲν γὰρ ἓν οἰόμενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐχ ἱκανῷ πεπιστεύκασι σημείῳ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἕτερα τῷ εἴδει· εἴρηται δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἔμπροσθεν.

ΚΕΦ. Ϛ′.

ΤΑΧΑ δ᾽ ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ αὐτῶν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τοῦτο δ᾽ εἶναι ἀγαθὸν, ἢ ἡδὺ, ἢ χρήσιμον. Δόξειε δ᾽ ἂν χρήσιμον εἶναι, δι᾽ οὗ γίνεται ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή. Ὥστε φιλητὰ ἂν εἴη τἀγαθόν τε καὶ τὸ ἡδὺ, ὡς τέλη.

[n] Παρεῖσθω N C.

nim huic disputationi conveniunt. Eas autem, quæ ad homines, eorumque mores, et perturbationes pertinent, videamus: quales sunt hæ, Utrum inter omnes possit esse amicitia, an inter malos non possit: et, Utrum sit unum genus amicitiæ, an plura: qui enim ob eam causam unum esse putant, quia amplificationem et deminutionem recipit, non satis firmo nituntur argumento: recipiunt enim amplificationem et deminutionem multa, quæ tamen specie et forma differunt, de quibus supra dictum est.

CAP. II.

HÆC autem fortasse plana fient, si, quid sit amabile, fuerit cognitum: non enim omnia videntur amari, sed id duntaxat quod amabile est: cujusmodi est id, quod vel bonum, vel jucundum, vel utile est. Id autem utile videtur, quo aut aliquod bonum, aut voluptas comparatur. Itaque amabilia sunt bonum, et jucundum, tanquam fines. Utrum igitur id quis-

Πότερον οὖν τἀγαθὸν φιλοῦσιν, ἢ τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὸ ἡδὺ αὐτό. Δοκεῖ δὲ καὶ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ εἶναι ἁπλῶς μὲν τἀγαθὸν, φιλητὸν, ἑκάστῳ δὲ, τὸ ἑκάστῳ. Φιλεῖ δὲ ἕκαστος, οὐ τὸ ὂν αὐτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. Διοίσει δ' οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον. Τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν, ἐν μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, οὐ λέγεται φιλία· οὐ γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνων ἀγαθοῦ. Γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τἀγαθά· ἀλλ' εἴ περ, σώζεσθαι βούλεται αὐτὸν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ. Τῷ δὲ φίλῳ φασὶ δεῖν βούλεσθαι τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα· τοὺς δὲ βουλομένους οὕτω τἀγαθὰ, εὔνους λέγουσιν, ἂν μὴ τὸ αὐτὸ καὶ παρ' ἐκείνου γίγνηται· εὔνοιαν γὰρ ἐν ἀντιπεπονθόσι φιλίαν εἶναι, ἢ προσθετέον τὸ μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γάρ εἰσιν εὖνοι οἷς οὐχ ἑωρά-

que diligit, quod abſolute bonum eſt, an quod ſibi eſt bonum? quoniam hæc nonnunquam inter ſe diſcrepant. Itemque de ipſo jucundo ambigi poteſt. Videtur autem et id quiſque amare, quod ſibi bonum eſt, et abſolute quidem amabile eſſe bonum, cuique vero amabile, quod cuique bonum eſt. Amat igitur unuſquiſque non quod ſibi reapſe bonum eſt, ſed quod videtur. Neque quidquam intererit: erit enim amabile, quod bonum eſſe videbitur. Cum ſint autem tria, in quibus ineſt cauſa cur amentur, in inanimorum amatione amicitiæ nomen non uſurpatur: nam neque mutuo amant, neque illis quiſquam vult bene evenire. Rideatur enim fortaſſe, ſi quis dicat ſe vino bene evenire velle: ſed ut quam liberaliſſime agamus, dabimus ei, ut velit vinum ſalvum et incorruptum manere, ut ipſe habeat. Atqui amico bene cupere ejus cauſa, non ſua, aiunt oportere: qui autem ita volunt amico bene evenire, eos benevolos appellant, ſi non idem etiam ab illo referatur: amicitiam enim eſſe benevolentiam in iis, qui inter ſe par pari referunt; niſi forte eo addendum eſt, non occultam, neque incognitam: multi enim eos, quos nunquam viderunt, benevolentia complectuntur:

κασιν, ὑπολαμβάνουσι δὲ ἐπιεικεῖς εἶναι ἢ χρησίμους. Τοῦτο δ' ° αὐτὸ, κἂν ἐκείνων τις πάθοι πρὸς τοῦτον· εὖνοι μὲν ᵖ οὖν οὗτοι φαίνονται ἀλλήλοις· φίλους δ' πῶς ἄν τις εἴποι, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς; Δεῖ ἄρα εὐνοεῖν ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τἀγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἕν τι τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. γ'.

ΔΙΑΦΕΡΕΙ δ' ταῦτα ἀλλήλων εἴδει· καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ φιλίαι. Τρία γάρ ἐστιν εἴδη τῆς φιλίας, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ' ἕκαστον γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις οὐ λανθάνουσα. Οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους, βούλονται τἀγαθὰ ἀλλήλοις ταύτῃ, ᾗ φιλοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους, οὐ καθ' αὑτοὺς φιλοῦσιν, ἀλλ' ᾗ γίγνεταί τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν. Ὁμοίως δ' καὶ οἱ δι' ἡδονήν· οὐ γὰρ τῷ ποιούς τινας εἶναι ἀγαπῶσι

° Γρ. ταὐτό. ᵖ Οὖν abeſt a N C.

quia viros bonos eſſe aut ſibi utiles fore exiſtimant. Quod ſi eodem modo illorum aliquis in hunc ſit affectus, benevolentia quidem inter eos intercedere videtur: ſed amicos quamobrem quiſpiam eos dicat, quorum alter de alterius in ſe animo nihil explorati habet? Ergo ut ſint amici, eos oportet ſe mutuo benevolentia comprehendere, velleque alterum alteri bona evenire: ita ut hoc utrique aperſpectum ſit et cognitum, propter unum aliquod eorum, quæ dicta ſunt.

CAP. III.

SED cum hæc tria, quæ amari ſolere dicimus, genere inter ſe differant: amationes quoque differunt, et amicitiæ. Sunt enim tria amicitiæ genera, quæ rebus amabilibus pari numero reſpondent: eſt enim ſua cujuſque generis mutua amatio, non obſcura neque incognita. Jam vero qui inter ſe amant, alter alteri omnia bene evenire volunt, qua amant. Atque ii quidem, qui utilitatis cauſa amant inter ſe, non propter ſe, neque ſua cauſa inter ſe amant, ſed qua quippiam boni alteri ab altero proficiſcitur. Eorum, qui propter voluptatem amicitiam inter ſe compararunt, ſimilis ratio eſt: non enim facetos et urbanos

τοὺς εὐτραπέλους, ἀλλ' ὅτι ἡδεῖς αὑτοῖς. Οἵ τε [q] δὴ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, διὰ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν στέργουσι· καὶ οἱ δι' ἡδονήν, διὰ τὸ αὑτοῖς ἡδύ· καὶ οὐχ ᾗ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ' ᾗ [r] χρήσιμος, ἢ ἡδύς. Κατὰ συμβεβηκός τε δὴ αἱ φιλίαι αὗταί εἰσιν· [s] οὐ γὰρ ᾗ ἐστιν, ὅς ποτέ ἐστιν ὁ φιλούμενος, ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ' ᾗ πορίζουσιν, οἱ μὲν ἀγαθόν τι, οἱ δ' ἡδονήν. Εὐδιάλυτοι [t] δὴ αἱ τοιαῦταί εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες· τὸ δὲ χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ' ἄλλοτε γίγνεται ἄλλο. Ἀπολυθέντος οὖν δι' ὃ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὔσης τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα. Μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικοῦτοι διώκουσιν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον· καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων, ὅσοι τὸ συμφέρον

[q] Δὴ non reperitur in El. [r] Ὁ χρήσιμος El. [s] Οὐ γὰρ ᾗ ὅπερ ἐστὶ ὁ φιλ. El. ad oram vero nostra est lectio. [t] Δὲ in Eliensi.

propterea diligimus, quia cujusdammodi sunt, sed quia nos delectant. Denique et qui utilitatis causa amicitia inter se juncti sunt, propter id, quod ipsis bonum est, diligunt: et quos voluptas ad amandum excitat, amicitiam jucundo metiuntur: nec is, qui amatur, qua est, amatur, sed qua utilis, aut jucundus est. Ex eventu igitur constant hæ amicitiæ: non enim quà est is, qui diligitur, quicunque sit, amatur: sed qua illi utilitatem aliquam præbent ac suppeditant, hi voluptatem. Quocirca facile tales amicitiæ dirimuntur, cum ii similes non permaneant: nam si non amplius sint jucundi, aut utiles, amandi finem faciunt: utile autem non idem permanet, sed aliud alias efficitur. Eo igitur, quod amicitiam contraxerat, dissoluto, amicitia quoque dissolvitur, perinde ac si amicitia cum illis rebus esset instituta. Cujus generis amicitia maxime in senibus cernitur: nam neque qui hac ætate sunt, in amicitiis jucundum sequuntur, sed utile: neque ex juvenibus et ætate florentibus ii, qui emolumento ducuntur. Non ad-

διώκουσιν. Οὐ πάνυ δὲ οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδὲ εἰσὶν ἡδεῖς. Οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, [u] ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ἐπὶ τοσοῦτον γάρ εἰσιν ἡδεῖς, ἐφ' ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθοῦ. Εἰς ταύτας δὲ καὶ τὴν ξενικὴν τιθέασιν. Ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι' ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· κατὰ πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὐτοῖς καὶ τὸ παρόν. Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἕτερα· διὸ ταχέως γίγνονται φίλοι καὶ παύονται· ἅμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. Τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχεῖα ἡ μεταβολή. Καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ τῆς [x] ἐρωτικῆς. Διόπερ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται· γίνεται

[u] Γρ. ἐὰν δὲ ὠφ. [x] Ταῖς ἐρωτικοῖς in quibusdam Codd. legi dicit Aspasius.

modum autem tales societate vitæ inter se conjunguntur: nam interdum ne jucundi quidem sunt. Neque igitur talium consuetudinem desiderant, nisi sint utiles: nam tantisper sese jucundos præbent, quamdiu se commodum aliquod consecuturos esse sperant. Atque in hoc genere hospitalis quoque amicitia locatur. Juvenum autem amicitia voluptatis causa comparari videtur: nam cum affectibus et perturbationibus animi in vita obtemperant, tum id, quod sibi jucundum, quodque præsens est, sequuntur maxime. Quia autem mutata ætate, mutantur et ea, quæ sunt jucunda; idcirco celeriter et amici fiunt, et amare desinunt: nam eorum amicitia una cum eo, quod eis jucundum est, immutatur atque evanescit. Talis autem voluptatis mutatio, celeris est. Ad amorem autem etiam proclives et propensi sunt adolescentes: nam magna ex parte rem amatoriam regit et gubernat perturbatio: parit atque efficit voluptas. Amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut sæpe uno eodemque die voluntatem mutent. Volunt autem hi totos dies una traducere, vitæque societate conjungi: quia hac ratione id eis con-

γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ φιλίαν οὕτως. Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων· οὗτοι γὰρ τἀγαθὰ ὁμοίως ἀλλήλοις βούλονται, ᾗ ἀγαθοί· ἀγαθοὶ δ' εἰσὶ καθ' αὑτούς. Οἱ δὲ βουλόμενοι τἀγαθὰ τοῖς φίλοις, ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φίλοι· δι' αὑτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. [y] Διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ὦσιν. Ἡ δ' ἀρετὴ μόνιμον. Καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἁπλῶς ἀγαθὸς, καὶ τῷ φίλῳ· [z] οἱ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γὰρ, καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις· ἑκάστῳ γὰρ καθ' ἡδονήν εἰσιν αἱ οἰκεῖαι πράξεις καὶ αἱ τοιαῦται. Τῶν ἀγαθῶν δὲ τοιαῦται ἢ ὅμοιαι. Ἡ τοιαύτη δὲ φιλία μόνιμος εὐλόγως ἐστί· συνάπτει γὰρ ἐν αὐτῇ πάνθ' ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πᾶσα γὰρ φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονὴν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τῷ φιλοῦντι, καὶ καθ' ὁμοιότητά

[y] Διαμένει οὖν μάλιστα Ven. 1. et 2. [z] Καὶ γὰρ ἁπλῶς οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς καὶ ἀλλήλοις El. et Andr.

tingit, quod amicitiæ maxime convenit. At virorum bonorum et virtute similium perfecta amicitia est: hi enim se mutuo similiter bonis affici volunt, qua sunt boni: boni autem sunt per se. Jam qui bona amicis optant, beneque cupiunt illorum causa, ii maxime sunt amici: sunt enim hoc animo per se, non ex eventu. Manet igitur horum amicitia tamdiu, quamdiu boni sunt. Virtus autem diuturna quædam res est, et maxime stabilis. Estque uterque simpliciter absoluteque bonus, et amico: nam viri boni et absolute boni sunt, et inter se utiles. Itemque jucundi: quandoquidem boni et absolute jucundi, et inter se jucundi sunt: suæ enim cuique et tales, qualis quisque est, voluptati sunt actiones. Bonorum autem tales, aut similes sunt actiones. Talis porro amicitia merito firma ac stabilis est: omnia enim concurrunt in ea, quæ in amicis esse debent: nam omnem amicitiam vel bonum aliquod contrahit vel voluptas; et utrumque horum vel absolute, vel ei qui amat, et ex similitudine quadam. In

τινα. Ταύτῃ δὲ πάντα ὑπάρχει τὰ εἰρημένα καθ' αὑτούς· ταύτῃ γὰρ ὅμοια καὶ τὰ λοιπὰ, τό, τε ἁπλῶς ἀγαθὸν, καὶ ἡδὺ ἁπλῶς ἐστι. Μάλιστα δὲ ταῦτα φιλητά· καὶ τὸ φιλεῖν δὲ καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. Σπανίας δ' εἰκὸς τὰς τοιαύτας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. Ἔτι δὲ, προσδεῖται χρόνου καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναναλῶσαι. Οὐδ' ἀποδέξασθαι [a] δὴ πρότερον, οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς, καὶ πιστευθῇ. Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους ποιοῦντες, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ καὶ φιλητοὶ, καὶ τοῦτ' ἴσασι. Βούλησις μὲν [b] οὖν ταχεῖα γίνεται φιλίας, φιλία δ' οὔ. Αὕτη μὲν οὖν καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τελεία ἐστὶ, καὶ κατὰ πάντα

[a] Δεῖ pro δὴ legit El. quod approbat Lambinus. [b] Γὰρ pro οὖν habet El.

hac autem ea insunt omnia, quæ jam dicta sunt, per se: nam et his, et cæteris rebus inter se sunt similes; quod enim absolute bonum est, id absolute quoque est jucundum. Hæc autem amabilia sunt maxime: et amare igitur in eis viget maxime, et amicitia, eaque optima. Probabile autem est tales amicitias esse raras: magna est enim talium virorum paucitas. Præterea tempore et consuetudine vitæ opus est: verum enim illud proverbium est, Multos modios salis simul edendos esse, ut homines inter se norint. Neque quenquam in amicitiam recipere, probareque oportet, neque ullos inter se amicos esse, priusquam alter alteri dignus, qui ametur, dignusque, cui fides habeatur, visus fuerit. Qui vero cito ea, quæ amicitiæ propria sunt, inter se faciunt, amici illi quidem esse volunt, sed non sunt tamen: nisi etiam digni sint, qui amentur, idque habeant exploratum. Amicitiæ igitur conciliandæ voluntas celeriter illa quidem suscipitur, sed non statim amicitia nascitur. Hæc igitur et tempore, et reliquis rebus perfecta et cumulata est, et his omnibus constat; similis

[c] ταῦτα γίνεται, καὶ [d] ὁμοῖα ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρου· ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν.

ΚΕΦ. δ'.

Η ΔΕ διὰ τὸ ἡδὺ, ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις. Ὁμοίως δὲ καὶ [e] ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. Μάλιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν [f] τὸ ἴσον γίγνηται παρ' ἀλλήλων, οἷον ἡδονή. Καὶ μὴ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷον τοῖς εὐτραπέλοις, καὶ μὴ ὡς ἐραστῇ καὶ ἐρωμένῳ· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἥδονται οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν [g] ἐρῶν ἐκεῖνον, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ. Ληγούσης δὲ τῆς ὥρας, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα, τῷ δ' οὐ γίνεται ἡ θεραπεία. Πολλοὶ

[c] Ταὐτὰ Mur. [d] Γρ. ὅμοια. [e] Οἱ διὰ pro ἡ διὰ El. et paulo post: καὶ γὰρ οὗτοι ἀλλήλ. ἀγαθοί. [f] Τὸ αὐτὸ pro τὸ ἴσον El. et Andr. quæ vera lectio esse videtur. [g] Ὁρῶν ἐκεῖνον El. NC. et quidam alii: quam scripturam Andronicus interpretatur: ὁ μὲν ἐραστὴς ἥδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου. Hanc interpretationem, ea, quæ non multo post sequuntur, confirmant: τῷ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα.

denique utrique ab altero est: quod in amicis inesse debet.

CAP. IV.

EA autem, quæ jucundi causa comparatur, amicitia huic similis est: boni viri enim inter se jucundi sunt. Itemque ea, quam utilitas emolumentumque conflavit: tales enim sunt inter se viri boni. Maxime autem et in his amicitiæ permanent, cum par pari inter se referunt, verbi gratia, voluptatem. Neque hoc modo solum, sed ex una et eadem re, ut fit inter urbanos ac facetos; non ut inter amatorem, eumque qui amatur: non enim iisdem rebus hi delectantur: sed amator illius amore; is, qui amatur, amatoris erga se studio atque observantia. Forma porro evanescente interdum evanescit quoque amicitia: illi enim ejus, qui amatur, facies desinit esse jucunda; hic ab illo non amplius colitur neque observatur. Pleri-

δ' αὖ διαμένουσιν, ἐὰν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἤθη στέρξωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. Οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσιν ἧττον φίλοι, καὶ [h] διαμένουσιν. Οἱ δ' διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται· οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς. Δι' ἡδονὴν μὲν οὖν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλους ἐνδέχεται φίλους ἀλλήλοις εἶναι, καὶ ἐπιεικεῖς φαύλοις, καὶ μηδέτερον ὁποιῳοῦν· δι' [i] αὐτοὺς δὲ δῆλον ὅτι μόνους τοὺς ἀγαθούς· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μή τις ὠφέλεια γίγνοιτο. Καὶ μόνη δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητός ἐστιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον οὐδενὶ πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' [k] αὐτῶν δεδοκιμασμένου, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέ ποτ' ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς φιλίᾳ ἀξιοῦται.

[h] Vox ἧττον, quae antecedit, repetenda est, hoc modo: καὶ εἰσιν ἧττον φίλοι, καὶ ἧττον διαμένουσιν: quod ne alii quidem Interpp. viderunt. *Lamb.* [i] Γρ. αὑτούς. [k] Αὐτοῦ El.

que autem in amicitia permanent, si consuetudine vitæ adhibita mores dilexerint, cum sint inter se moribus similes. Qui autem in rebus amatoriis non jucundum, sed utile permutant, cum minus amici sunt, minus diu in eadem inter se voluntate permanent. Qui vero utilitatis causa sunt amici, utilitate sublata dirimuntur: non enim se mutuo amabant, sed emolumentum. Quocirca propter voluptatem, atque utilitatem, et malis inter se, et bonis cum malis, et neutris cum qualibuscunque amicitia intercedere potest: sed propter se nimirum amici sunt inter se soli viri boni: mali enim familiaritate mutua non delectantur, nisi aliquam utilitatem alter ab altero percipiat. Et vero sola bonorum virorum amicitia criminationibus et calumniis vacat: non enim facile est quicquam alicui de eo credere, quem ipse diu probaris ac spectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab horum altero maxime: summaque ab utroque diligentia adhibetur, ne alteri ab altero injuria inferatur: cæteraque omnia in his insunt,

Ἐν δὲ ταῖς [l] ἄλλαις ἐδὲν κωλύει γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα. [m] Ἐπεὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγεσι φίλες καὶ τὲς διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκεσι γὰρ αἱ συμμαχίαι ταῖς πόλεσι [n] γενέσθαι ἕνεκα τε συμφέροντος· καὶ τὲς δι' ἡδονὴν ἀλλήλες σέργοντας, ὥσπερ οἱ παῖδες, ἴσως μὲν δεῖ λέγειν καὶ ἡμᾶς φίλες τὲς τοιέτες, εἴδη δὲ [o] καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν [p] καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ᾗ ἀγαθοί· τὰς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα· [q] ᾗ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὅμοιόν τι, ταύτῃ φίλοι· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ, ἀγαθόν τι τοῖς φιληδέσιν. Οὐ πάνυ δὲ αὗται συνάπτεσιν, οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδύ· ἐ γὰρ πάνυ [r] συνδυάζεται [s] τὰ κατὰ συμβεβηκός. Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἴδη τῆς φιλίας [t] νενεμημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται

[l] Ἑταίραις inferitur poſt ἄλλαις in quibuſdam codd. Ita et N C.
[m] Ἐπεὶ οὖν pro ἐπεὶ γὰρ Lamb. et Caſaub. [n] Γρ. γίνεσθαι.
[o] Καὶ deeſt N C. [p] Καὶ C C C. non agnoſcit. [q] Γρ. ἢ γὰρ ἀγαθοὶ, οὗτοι μὲν ἁπλῶς φίλοι. [r] Γρ. συνδοιάζεται. [s] Ἀλλὰ καὶ pro τὰ κατὰ in Elienſi. [t] Καὶ ἀνενεμημένης El.

quæ vera amicitia poſtulat. In aliis autem ſodalitatibus ac ſocietatibus nihil prohibet quo minus hujuſmodi mala incidant. Quoniam igitur homines appellant amicos et eos, qui utilitate ad amandum ducuntur, ut civitates (inter civitates enim utilitatis cauſa ſocietates bellicæ contrahi videntur) et eos, qui voluptate eodem invitantur, ut pueri; fortaſſe nos quoque tales, amicos appellare, compluraque amicitiæ genera ponere debemus: ac primo ſane loco et proprie eam amicitiam nominare, quæ eſt inter bonos, qua boni ſunt; reliquas ex ſimilitudine: amici enim ſunt ea ratione, qua eſt in eis boni quippiam, et aliquid boni ſimile: jucundum enim bona quædam res eſt iis, qui rebus jucundis ducuntur. Sed hæ amicitiæ non ſæpe copulatæ reperiuntur, neque iidem inter ſe fiunt amici propter utilitatem ac jucunditatem: nam non admodum copulantur, neque una cohærent, quæ ex eventu conſtant. Cum ſit autem in hæc genera amicitia diſtributa, mali quidem pro-

φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτῃ ὅμοιοι ὄντες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, δι' αὑτοὺς φίλοι· ᾗ γὰρ ἀγαθοί. Οὗτοι μὲν [u] οὖν ἁπλῶς φίλοι· ἐκεῖνοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὡμοιῶσθαι τούτοις.

ΚΕΦ. ε΄.

[x] ΩΣΠΕΡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, οἱ μὲν, καθ' ἕξιν, οἱ δὲ, κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται, οὕτω [y] δὴ καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ πορίζουσι τἀγαθά· οἱ δὲ καθεύδοντες, ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν, [z] ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. Ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπουσία γίνηται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται,

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

[u] Οὖν abest a C C C. [x] Ὡς δὲ El. et N C. [y] Δὴ non reperitur in N C. et El. [z] Ὥστε καὶ ἐνεργεῖν legit El.

pter voluptatem, aut utilitatem inter se erunt amici, quando sunt hac ratione veris amicis similes: boni autem propter se amici futuri sunt; qua enim boni sunt. Hi igitur absolute sunt amici; illi ex eventu, et eo quod his sint similes.

CAP. V.

QUEMADMODUM autem in virtutibus alii habitu, alii re et functione muneris boni nominantur: sic et in amicitia alii mutua vitæ consuetudine et convictu inter se delectantur, utilitatesque alter alteri suppeditant; alii vero aut dormientes, aut locorum intervallo disjuncti, amicitiæ muneribus non funguntur quidem illi, sed ita tamen sunt animati, ut fungi possint: non enim locorum intervalla amicitias simpliciter dirimunt, sed muneris functionem. Quod si diuturna fuerit absentia, efficere videtur, ut amicitiam quoque inobscuret oblivio: ex quo dici solet:

Neglectum alloquium multos disjunxit amicos.

Οὐ φαίνονται δὲ οὔθ' οἱ πρεσβῦται, οὔθ' οἱ στρυφνοὶ, φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς. Οὐδεὶς δὲ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. Οἱ δὲ ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δὲ, εὔνοις ἐοίκασι μᾶλλον, ἢ φίλοις· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων, ὡς τὸ συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· συνημερεύειν δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώταις μὲν γὰρ εἶναι τούτοις ἥκιστα προσήκει. Συνδιάγειν δὲ μετ' ἀλλήλων οὐκ ἔστι, μὴ ἡδεῖς ὄντας, μηδὲ χαίροντας τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ ἑταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν. Μάλιστα μὲν οὖν ἐστι φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἱρετὸν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἑκάστῳ δὲ τὸ αὐτῷ τοιοῦτον· ὁ δὲ ἀγαθὸς τῷ ἀγαθῷ δι' ἄμφω ταῦτα. Ἔοικε δ' ἡ μὲν φίλησις πάθει, ἡ δὲ φιλία ἕξει· ἡ γὰρ φί-

Sed nec senes, nec austeri ad amicitiam esse idonei videntur: nam apud eos non multum loci voluptati relictum est. Nemo autem neque cum eo, qui gravis ac molestus est, neque cum eo, qui non est jucundus, dies totos consumere potest: et dolorem enim maxime fugere, et jucunditatem expetere videtur natura. Jam vero qui inter se probati et accepti sunt, nec communi vitæ consuetudine devinciuntur tamen, benevolis, quam amicis sunt similiores: nihil est enim amicorum tam proprium, quam vitæ societate conjungi: nam utilitatem quidem egentes expetunt; vitæ autem consuetudinem etiam divites ac beati: solitaria enim vita his minime omnium convenit. At una vivere non possunt, qui nec jucundi sunt, nec iisdem rebus delectantur: quod habere videtur maxime sodalitas. Est igitur amicitia, bonorum maxime amicitia, quemadmodum sæpius jam dictum est: nam cum id amabile et optabile videatur, quod absolute bonum aut jucundum est: tum id cuique amabile est, quod ei tale est: at vir bonus viro bono propter horum utrumque amabilis est. Videtur autem amatio perturbationi similis esse; habi-

ληψις οὐχ ἧττον πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστιν. Ἀντιφιλοῦσι δὲ μετὰ προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξεως. Καὶ τὰ ἀγαθὰ βούλονται τοῖς φιλουμένοις ἐκείνων ἕνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἕξιν. Καὶ φιλοῦντες [a] τὸν φίλον, τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν φιλοῦσιν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γενόμενος, ἀγαθὸν γίνεται ᾧ φίλος. Ἑκάτερος οὖν φιλεῖ τε τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι τῇ βουλήσει καὶ τῷ [b] εἴδει· λέγεται γὰρ φιλότης ἡ ἰσότης. Μάλιστα δὴ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταῦτα ὑπάρχει.

ΚΕΦ. ς′.

ΕΝ δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἧττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἧττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσι· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστ' εἶναι φιλικὰ, καὶ ποιητικὰ φιλίας. Διὸ νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχὺ,

[a] Διὰ τὸν φίλον El. [b] Ἡδεῖ N C. CCC. et ex Editis quidam: quam scripturam παραφράζει Andronicus: καὶ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἡδύς ἐστιν ὁμοίως. Vide Lamb.

tui amicitia: amatio enim etiam in res inanimas confertur. Redamare autem cum consilio conjunctum est, quod ab habitu proficiscitur. Præterea bonis affici volumus eos, quos amamus, illorum causa, non perturbatione aliqua incitati, sed ex habitu. Et qui amicum diligunt, id, quod sibi bono est, diligunt: nam vir bonus amicus alicui factus, ei ipsi, cui amicus est, bonum est. Uterque igitur cum id, quod sibi bono est, diligit; tum par pari refert, et voluntate et genere: nam vulgo dici solet, æqualitatem amicitiam esse. Maxime vero in amicitia virorum bonorum hæc insunt.

CAP. VI.

INTER austeros autem et senes eo minus amicitia conciliatur, quo sunt difficiliores, minusque hominum congressu et sermone delectantur: hæc enim et propria sunt amicitiæ maxime, et ad eam conglutinandam plurimum valent. Itaque cito

πρεσβύται δὲ οὔ· οὐ γὰρ γίγνονται φίλοι, οἷς ἂν μὴ χαίρωσιν· ὁμοίως δὲ οὐδ' οἱ στρυφνοί. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι, εὖνοι μέν εἰσιν ἀλλήλοις· βούλονται γὰρ τἀγαθὰ, καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς χρείας· φίλοι δὲ οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν, μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἃ δὴ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικά. Πολλοῖς δὲ εἶναι φίλον, κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐρᾷν πολλῶν ἅμα· ἔοικε γὰρ ὑπερβολῇ· τὸ τοιοῦτο δὲ πρὸς ἕνα πέφυκε γίνεσθαι. Πολλοὺς δ' ἅμα τῷ αὐτῷ ἀρέσκειν σφόδρα, οὐ ῥᾴδιον, ἴσως δ' οὐδ' [c]ἀγαθὸν εἶναι. Δεῖ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ ἐν συνηθείᾳ γενέσθαι, ὃ παγχάλεπον. Διὰ τὸ χρήσιμον δὲ καὶ τὸ ἡδὺ, πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι. Τούτων δὲ μᾶλ-

[c] Ἀγαθὸν ἦν legendum puto. Aquinas ita exponit, quaſi legerit ἦν. Vet. Interp. vertit *eſſe*; ſed, ut puto, ſcripſerat *eſſet* non *eſſe*. Muretus. Nobis favet Andronicus.

fiunt juvenes amici; ſenes non item: non enim fiunt iis amici, quibus non delectantur: ſimiliter neque acerbi, triſteſque natura. Sed tales homines ſane benevoli inter ſe eſſe poſſunt (bene enim alter alteri omnia volunt evenire, præſtoque adſunt, atque occurrunt in rebus dubiis, et temporibus difficilibus) ſed non admodum ſunt amici, quia neque una totos dies commorantur, neque alter alterius moribus delectatur: quæ maxime videntur amicitiæ convenire. Sed perfecta cum multis amicitia nemini intercedere poteſt: ſicut fieri non poteſt, ut quis multarum amore uno tempore captus ſit: nam perfecte amare, nimio ſimile eſt: hoc autem ut cum uno duntaxat ſuſcipiatur, patitur natura. Tum vero multos uno tempore uni vehementer placere, haud facile eſt: fortaſſe vero neque bonos eſſe. Oportet autem et periculum facere, et conſuetudine ſermonis et vitæ cum eis conjungi: quod eſt omnium difficillimum. Propter utilitatem autem et jucunditatem ut quis multis placeat, fieri poteſt: nam et hujus generis hominum magna copia eſt, et brevi tempore duo illa ſuppeditari poſſunt. Harum autem duarum

λον ἔοικε [d] φιλία ἡ διὰ τὸ ἡδὺ, ὅταν ταὐτὰ ὑπ' ἀμφοῖν γίγνηται, καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς· οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν ταύταις τὸ ἐλευθέριον. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἀγοραίων. Καὶ οἱ μακάριοι δὲ, χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ· συζῆν μὲν γὰρ βούλονταί τισι. Τὸ δὲ λυπηρὸν, ὀλίγον μὲν χρόνον φέρουσι, συνεχῶς δ' οὐθεὶς ἂν ὑπομείναι, οὐδ' αὐτὸ ἀγαθὸν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· διὸ τοὺς φίλους ἡδεῖς ζητοῦσι. Δεῖ δὲ ἴσως καὶ τοὺς ἀγαθοὺς, τοιούτους ὄντας, καὶ ἔτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει, ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις. Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις διῃρημένοις φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· ἄλλοι γὰρ αὐτοῖς εἰσι χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδεῖς. Ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλὰ, ἀλλὰ τοὺς μὲν, εὐτραπέλους, τοῦ

[d] Γρ. φιλίᾳ.

ea magis amicitiæ ſimilitudinem gerit, quæ jucundi cauſa inſtituta eſt, cum eadem ab altero alteri præſtantur, et alter altero delectatur, aut uterque eiſdem: quales amicitiæ juvenum ſunt: magis enim elucet in his ingenium quoddam liberale. At ea, quæ propter utile comparatur, eorum eſt, qui mercaturam faciunt. Et divites ac beati, non utiles, ſed jucundos amicos deſiderant: vivere enim cum aliquibus volunt. Id autem, quod dolorem ac moleſtiam affert, ferunt illi quidem ad breve quoddam tempus: perpetuo vero qui perferre poſſit, reperias neminem: immo ne ipſum quidem bonum, ſi ei moleſtum ſit: itaque jucundos amicos quærunt. Sed fortaſſe et bonos quærere oportet, qui tales ſint, atque etiam amicis tales: ſic enim eis illa ſuppetent, quibus amici inſtructi atque ornati eſſe debent. Qui vero ſunt auctoritate aliqua et poteſtate præditi, diſtinctis ac diviſis amicis uti videntur: alii enim ſunt eis utiles, alii ſuaves ac jucundi. Non admodum autem iidem utilium ac jucundorum partes agunt: nam neque eos jucundos quærunt, qui jucundum cum virtute conjunxerint; neque eos utiles, qui ad res honeſtas ſibi

ἡδέως ἐφιέμενοι· τοὺς δὲ, δεινοὺς πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν. Ταῦτα δ' οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπουδαῖος. Ἀλλ' ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον ὑπερεχόμενος. Οὐ πάνυ δὲ εἰώθασι τοιοῦτοι [e] γίνεσθαι. Εἰσὶ δ' οὖν αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίγνεται [f] ἀπ' ἀμφοῖν, καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ' ὠφελείας. Ὅτι δὲ καὶ ἧττόν εἰσιν [g] αὗται αἱ φιλίαι καὶ μένουσιν, εἴρηται· δοκοῦσι δὲ καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταὐτοῦ εἶναί τε καὶ οὐκ εἶναι φιλίαι. Καθ' ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ' ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἡ μὲν γὰρ τὸ ἡδὺ ἔχει· ἡ δὲ τὸ χρήσιμον. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει

[e] Φίλοι post γίνεσθαι subintelligendum esse censet Zuingerus. Sed nostro interpreti adstipulatur Andronicus: ἐπεὶ δ' οἱ ἐν ἐξουσίᾳ οὐ πάνυ τοιοῦτοι γίνονται), διὰ τοῦτο οὐδὲ φίλοι αὐτοῖς οἱ σπουδαῖοι. [f] Γρ. ἐπ' ἀμφοῖν. [g] Τοιαῦται pro αὗται reperitur in Eliensi.

usui esse possint: sed jucundos quidem, qui sint faceti atque urbani, quoniam jucundi desiderio tenentur; utiles autem, qui sint solertes et habiles ad id, quod imperatum fit, agendum. Hæc autem non admodum in eodem reperiuntur. Atqui jucundum simul et utilem, bonum virum esse diximus. Verum homini dignitate ac potentia præstanti talis non facile fit amicus, nisi etiam ille potentia præstans virtute superetur: nam si hoc non ita fit, non æquatur proportione cum illo præstantiore is, qui superatur. Raro admodum autem tales homines reperiri solent. In æqualitate igitur eæ, quas supra diximus, amicitiæ positæ sunt: aut eadem enim ab utroque præstantur, eademque alter alteri vult evenire: aut aliud cum alio commutant, verbi gratia, cum utilitate voluptatem. Has autem minus esse amicitias, minusque diu permanere, dictum est: videnturque propter ejusdem rei similitudinem ac dissimilitudinem, et esse amicitiæ, et non esse. Ex similitudine enim ejus amicitiæ, quæ virtute constat, amicitiæ similitudinem gerunt: inest enim in altera jucundum, utile in

κἀκείνη· τῷ δὲ τὴν μὲν [h] ἀδιάβλητον εἶναι καὶ μόνιμον, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἐκείνης.

ΚΕΦ. ζ.

ΕΤΕΡΟΝ δέ ἐστι φιλίας εἶδος, τὸ καθ' ὑπεροχήν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. [i] Διαφέρουσι δὲ αὗται καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἄρχουσι πρὸς ἀρχομένους, ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα· ἑτέρα γὰρ ἑκάστῳ τούτων ἀρετὴ, καὶ τὸ ἔργον· ἕτερα δὲ καὶ δι' ἃ φιλοῦσιν. Ἕτεραι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις καὶ αἱ φιλίαι. Τὰ αὐτὰ μὲν δὴ οὔτε γίγνεται

[h] Γρ. ἀμετάβλητον. [i] Διαφέρουσι καὶ αὗται καὶ ἀλλήλ. aut αὗταί τε καὶ ἀλλήλ. lego. *Muretus*. Γρ. διαφ. δὲ καὶ αὐτ.

altera. Hæc autem insunt et in illa: sed eo quod illa criminationum et calumniarum expers est, et firma pene ad perpetuitatem: hæ autem celeriter intercidunt, aliisque multis rebus differunt, non videntur amicitiæ, propter illius dissimilitudinem.

CAP. VII.

ALIUD autem amicitiæ genus est, quod in excellentia positum est: veluti quæ patri intercedit cum filio, seni cum juvene, viro cum uxore, omni denique, qui præest, cum eo, qui imperio parere debet. Sed hæ quoque inter se differunt: non enim eadem parentum cum liberis, atque eorum, qui præsunt, cum iis, qui sub imperio sunt: sed neque eadem patris cum filio, quæ filii cum patre: neque eadem viri cum uxore, quæ uxoris cum viro amicitia est: alia enim cujusque horum virtus est, aliæ sunt partes: alia denique ea, propter quæ amant. Aliæ sunt igitur et amationes, et amicitiæ. Eadem igitur utrique ab altero neque præstantur, neque sunt postulanda. Cum vero iis, qui procrearunt, ea, quæ parentibus debent, liberi tribu-

ἑκατέρῳ παρὰ θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν. Ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ τοῖς γεννήσασι, γονεῖς δὲ υἱέσιν ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλία. Ἀνάλογον δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς καθ' ὑπεροχὴν οὔσαις φιλίαις καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι· οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως. Ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φίλησις γίγνηται, τότε γίγνεταί πως ἰσότης· [k] ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ. Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἔστι γὰρ ἐν μὲν τοῖς δικαίοις, ἴσον πρώτως τὸ κατ' ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσὸν, δευτέρως· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ τὸ μὲν κατὰ ποσὸν, πρώτως· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν, δευτέρως. Δῆλον δ', ἐὰν πολὺ διάστημα γίγνηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἤ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. Ἐμφανέστατον δὲ τοῦτ'

[k] Ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ non agnoscit Eliensis.

unt, vicissimque filiis parentes, quæ debent liberis: tum firma, et æquabilis talis amicitia futura est. Proportione autem in omnibus iis amicitiis, quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet exstare: ut scilicet is, qui potior est, ametur magis quam amet: et is qui plus utilitatis affert: itemque cæteri singuli. Cum enim amatio fit pro dignitate, tum quodammodo exstat æqualitas: quod amicitiæ proprium esse videtur. Non ita porro se habet in rebus justis, ut in amicitia, æqualitas: etenim in rebus justis primo loco ponitur æqualitas ea, quæ pro cujusque dignitate est; secundo ea, qua æqualem numero aut magnitudine singuli partem ferunt: in amicitia contra primo loco statuitur id æquale, quo parem magnitudine quisque partem consequitur; secundo id, quo rata cuique pars pro sua cujusque dignitate tribuitur. Quod ex eo perspici potest, si magna sit virtutis, aut vitii, aut copiæ, aut alius alicujus rei distantia: non enim jam amici sunt, immo ne æquum quidem esse judicant. Idque in diis maxime apparet: o-

ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσι. Δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι· οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις, ἢ σοφωτάτοις, οἱ μηδενὸς ἄξιοι. Ἀκριβὴς μὲν οὖν [l] ἐν τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων, ἔτι μένει· πολὺ δὲ [m] χωρισθέντες, οἷον τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔτι. Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μή ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς. Οὐδὲ δὴ ἀγαθά· [n] οἱ γὰρ φίλοι τἀγαθά. Εἰ δὴ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν ἂν δέοι, οἷός ποτέ ἐστιν ἐκεῖνος. Ἀνθρώπῳ [o] δὲ ὄντι [p] βουλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθά· ἴσως δ' οὐ πάντα· αὐτῷ γὰρ μάλισθ' ἕκαστος βούλεται τἀγαθά.

[l] Γρ. ἐν τούτοις. [m] Γρ. χωρισθέντος. [n] Ἡ γὰρ φίλοι Zuing. contra fidem codd. nec neceſſario. *Caſaub*. [o] Δὴ Zuing. [p] Βούλεται El.

mnibus enim bonis longe antecellunt. Perſpicuum idem eſt etiam in regibus: nam ad eorum amicitiam ne aſpirare quidem conantur ii, qui multo ſunt inferiores: neque præſtantiſſimorum, aut ſapientiſſimorum virorum amicitiam expetunt contemptiſſimi, nulliuſque pretii homines. Conſtitui igitur in his ſubtilis terminus non poteſt, quatenus progredi amicitia poſſit: nam ſi multa ab altero detrahantur, manet etiamnum amicitia; ſin longiore intervallo inter ſe disjuncti ſint, ut homo a Deo, non jam manet. Ex quo etiam quæri ſolet, velintne amicos amici bonis quam maximis affici, verbi gratia, Deos eſſe; non enim jam amici ſunt eis futuri. Neque vero etiam bona: amici enim bona. Quod ſi pulchre hoc dictum eſt, ſuo quemque amico bona optare illius cauſa, profecto maneat oportet, qualiſcunque tandem ille ſit. Ei igitur ut homini, maxima bona volet evenire, ſed fortaſſe non omnia: ſibi enim maxime vult quiſque bona evenire.

ΚΕΦ. ή.

ΟΙ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί· ὑπερεχόμενος γὰρ φίλος, ὁ κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιοῦτος [q] εἶναι καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι. Τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. Οὐ δι' αὐτὸ δὲ ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἄν του δέωνται. Ὡς [r] δὴ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. Οἱ δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν περὶ [s] αὐτῶν ἐφίενται. [t] Χαίρουσι δὴ, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει· τῷ φιλεῖσθαι δὲ καθ' αὑτὸ

[q] Εἶναι abest a NC. et CCC. [r] Γρ. δέ. [s] Γρ. αὑτῶν. [t] Καὶ χαίρουσι El.

CAP. VIII.

PLERIQUE autem honoris studio ducti malle videntur amari quam amare: itaque magna pars hominum assentatorum amatrix et cupida est: est enim assentator, amicus inferior, seu qui ab altero superatur, vel certe sese talem esse simulat, amareque magis quam amari. Amari autem et honore affici, (cujus rei plerique sunt cupidissimi) finitima esse videntur. Verum honorem non propter se expetere videntur, sed ex eventu: vulgus enim lætatur, cum ab iis, qui potestate et imperio præditi sunt, honore afficitur, propter spem: existimat enim futurum, ut, si qua re egeat, ab illis consequatur. Honore igitur, quasi beneficii accipiendi argumento, et pignore delectatur. Qui vero a viris probis, et iis, quibus noti sunt, honorem expetunt, suam de se ipsis opinionem stabilire et confirmare gestiunt. Se igitur bonos esse gaudent, eorum judicio, qui id dicunt, fidem habentes: se amari autem

χαίρουσι. Διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία [a] καθ' αὑτὴν αἱρετὴ εἶναι. Δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. Σημεῖον δ', αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι· ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφότερα μὴ ἐνδέχηται, ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶναι, ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐταὶ φιλοῦσιν αὐτοὺς, κἂν ἐκεῖνοι μὴ δύνωνται τῇ μητέρι ἃ προσήκει ἀπονέμειν διὰ τὴν ἄγνοιαν. Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν ἔοικεν. Ὥστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία. Οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μάλιστ' εἶεν φίλοι· ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. Ἡ δὲ ἰσότης καὶ ὁμοιότης, φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν

[a] Γρ. καὶ καθ'.

gaudent per ſe. Itaque carum eſſe atque amari, melius eſſe videatur, quam honore affici: amicitiaque per ſe eſſe optabilis et expetenda. Magis autem ea conſiſtere videtur in eo ut quis amet, quam in eo ut ametur. Atque hoc ipſum matres indicant, quæ eo ipſo quod amant, magnopere lætantur: nonnullæ enim filios ſuos dant alendos, eoſque ſcientes ex ſe natos, amant, nec ut ab eis redamentur, magnopere laborant, ſi fieri utrumque non poſſit; ſed ſatis habent ſi videant eos frui ſecunda fortuna: denique nihilominus eos diligunt, quamvis illi non poſſint matri, propterea quod eam non norunt, quæ convenit, tribuere. Cum autem in eo ut amemus, magis, quam in eo ut amemur, amicitia conſiſtat, laudenturque ii, qui ſuos amicos amore complectuntur: probabile eſt amicorum vim ac virtutem in eo ut ament, eſſe ſitam. Itaque in quibus hoc fit pro dignitate, ii ſtabiles ac firmi permanent amici: taliumque amicitia integra et incolumis eſt permanſura. Atque hoc modo etiam homines inter ſe inæquales, maxime fieri poſſint amici: ſic enim poſſit exæquari. Æqualitas autem et ſimilitudo, amicitia eſt, maxi-

ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὔθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἁμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις [x] ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν. Οἱ δὲ μοχθηροὶ τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ γὰρ αὑτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίγνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. Οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς, ἐπὶ πλεῖον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς [y] καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον γίγνεσθαι φιλία· οἷον πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι· οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὤν, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. Ἐνταῦθα δ' ἄν τις ἕλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν καὶ αἰσχρόν. Διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι

[x] Vel ἐπιτρέπειν vel ὑπηρετεῖν redundare judicat Muretus: utrumque ab Andronico agnoſcitur. [y] Pro καὶ noſtri MSS. ἢ habent.

maque eorum, qui virtute ſimiles ſunt, ſimilitudo: nam cum hi maneant ex ſe ipſis firmi ac ſtabiles, tum inter ſe firmitatem tuentur ac retinent: neque res malas deſiderant, neque ſe talium rerum miniſtros præbent, immo vero pene dicam, etiam eas prohibent ac reprimunt: virorum enim bonorum eſt, neque peccare, neque amicis permittere ut peccatorum ac flagitiorum ſint adminiſtri. Mali vero cum ſtabile nihil habeant, quippe qui ne ſui quidem ſimiles permaneant: tum ad perexiguum tempus amicitiam inter ſe tuentur, mutua improbitate delectati. Utiles autem ac jucundi, diutius permanent: tamdiu enim manent, quoad utilitates ac voluptates mutuo ſuppeditent. Ea autem amicitia, quam utilitas conſtituit, ex contrariis maxime conſtare videtur: ut cum pauper diviti, doctus indocto ſit amicus: nam qua quiſque re forte fortuna eget, eam ab altero expetens, alio genere illum remuneratur. Ad hunc numerum, amatorem et eum qui amatur, formoſum ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum et amatores ridiculi, cum eos, quos amant, ſibi

ὡς φιλοῦσιν. [1] Ὁμοίως δὴ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀξιωτέον· μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας, γελοῖον. Ἴσως δὲ οὐδὲ ἐφίεται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Ἡ δ' ὄρεξις τοῦ μέσου ἐστί· τοῦτο γὰρ ἀγαθόν· οἷον τῷ ξηρῷ, οὐχ ὑγρῷ γενέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μέσον ἐλθεῖν· καὶ τῷ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γάρ ἐστιν ἀλλοτριώτερα.

ΚΕΦ. θ'.

Ἔοικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ ταὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι ἥ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. Προσαγορεύουσι [a] γοῦν ὡς φίλους, τοὺς σύμπλους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. Καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ἐπὶ τοσοῦτόν ἐστι φιλία·

[1] Ὅμως El. et C C C. [a] Γὰρ pro γοῦν legit Eliensis: idque melius.

in amore respondere volunt. Et certe si æque digni sint, qui amentur, jure et volunt et postulant: sin nihil tale habeant, ridiculum sit id postulare. Fortasse vero neque res contraria contrariam per se desiderat, sed ex eventu. Appetitio autem, medii est; hoc enim bonum est: verbi gratia, rei aridæ bonum non humidam fieri, sed ad mediocritatem pervenire: item rei calidæ, et cæteris. Sed hæc omittantur sane: sunt enim ab instituto nostro alieniora.

CAP. IX.

Videntur autem, quemadmodum principio dictum est, tum ad eadem pertinere jus et amicitia, tum in iisdem versari: nam in omni societate aliquod jus, et vero amicitia aliqua reperitur. Itaque quasi amicos appellant et eos, quibuscum navigant, et commilitones, itemque eos, quibuscum aliam societatem inierunt. Quanta porro communio est, tam late patet et amicitia: nam tam

καὶ γὰρ καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ ἡ παροιμία, κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. Ἔστι δὲ ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις πάντα κοινά· τοῖς δὲ ἄλλοις, ἀφωρισμένα, καὶ τοῖς μὲν πλείω, τοῖς δὲ ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν αἱ μὲν μᾶλλον, αἱ δὲ ἧττον. Διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων [b] φιλιῶν. Ἕτερα δὴ [c] καὶ τὰ ἄδικα πρὸς ἑκάστους τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον πρὸς [d] φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον δεινότερον ἢ πολίτην, καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ ἢ ὀθνείῳ, καὶ πατάξαι πατέρα ἢ ὁντιναοῦν ἄλλον. Αὔξεσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα. Αἱ δὲ κοινωνίαι [e] πᾶσι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπο-

[b] Γρ. φίλων. [c] Καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα Ven. 1. 2. et CCC. in textu: hujus vero ad oram nostra est lectio. Quidam codd. τὰ δίκαια, quæ lectio haud ferenda est, cum exempla, quæ subjicit, eum de injuriis loqui indicent. [d] Γρ. πρὸς τὸ φίλ. [e] Γρ. πᾶσαι.

late quoque patet jus. Et proverbium circumfertur, Amicorum omnia communia, recte admodum: in societate enim et communione posita amicitia est. Sunt autem fratribus quidem, et sodalibus omnia inter ipsos communia; reliquis autem certa quædam ac distincta, aliisque plura, aliis pauciora: nam et amicitiæ aliæ magis, aliæ minus sunt amicitiæ. Differunt autem et jura: non enim eadem sunt patribus cum liberis, quæ fratribus inter ipsos: neque sodalibus, et civibus: similiterque se res habet in aliis amicitiis. Aliæ igitur sunt et injuriæ horum singulorum inter se, ex eoque sumunt incrementum, quod amicioribus inferuntur: exempli gratia, sodalem pecunia fraudare gravius est, quam civem: et fratri non succurrere quam alieno: et parentem verberare, quam quemlibet alium. Solet autem una cum amicitia etiam jus amplificari natura, perinde quasi in iisdem rebus consistant, et æque late pateant. Omnes autem societates civilis socie-

ρεύονται γὰρ ἐπί τινι συμφέροντι, καὶ πορίζομενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον. Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία, τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ [f] διαμένειν· τούτου γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτῆρες μὲν τοῦ κατὰ τὸν [g] πλοῦν, ἢ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἤ τι τοιοῦτον· [h] στρατιῶται δὲ τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως [i] ὀρεγόμενοι· ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται. Ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίγνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας.

[f] Γρ. διαμένειν. [g] Πλοῦν πρὸς ἐργασίαν· ἢ χρημάτων El. C C C. et quidam edd. [h] Συστρατιῶται C C C. El. et Andr. [i] Locus sine dubio perturbatus: lego ὀρεγόμενοι. πᾶσαι δὲ αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι, οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίγνεσθαι θιασωτῶν, καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. Ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται θυσίας τε ποιοῦντες, κ. τ. λ. *Muretus.*

tatis partibus ac membris sunt similes: una enim iter faciunt, et congregantur homines, cum emolumenti alicujus gratia, tum ut aliquid quærant et parent eorum, quæ ad victum cultumque pertinent. Jam vero etiam societas civilis, et ab initio utilitatis causa constituta videtur esse, et permanere: hoc enim legum latores et sibi tanquam scopum proponunt, et jus esse dicunt, quod communiter et reipublicæ utile est. Cæteræ igitur societates pro sua quæque parte utile expetunt: verbi gratia, nautæ id quod ex navigatione quæritur, ut pecuniam conficiant, aut aliquid tale consequantur: commilitones id quod bello paratur, sive pecuniam concupiscant, sive victoria potiri, sive urbem aliquam expugnare cupiant: itemque tribules, et populares. Nonnullæ autem societates propter voluptatem comparari videntur, ut eorum qui una epulantur, ac saltant: et eorum qui pro rata cujusque parte symbolas in convivium conferunt: hæ enim partim sacrificii, partim conventus et convictus causa comparan-

Πᾶσαι δ᾽ αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ᾽ εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ περὶ ταύτας συνόδους τιμάς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ᾽ ἡδονῆς. Αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. Πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι. Ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

ΚΕΦ. ιʹ.

[k] ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τούτων. Εἰσὶ δ᾽ αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε, καὶ ἀριστοκρατία, τρίτη δ᾽ ἡ ἀπὸ τιμημάτων,

[k] Vide Polit. lib. iii. cap. 7.

tur. Omnes autem tales civili ſocietati ſubjectæ eſſe videntur: non enim præſentem utilitatem, ſed eam, quæ ad omnem vitam pertinet, civilis ſocietas expetit: ut cum cives una ſacra faciunt, et ad ea celebranda una conveniunt et congregantur, honoreſque diis immortalibus tribuunt, et ſibi requiem cum voluptate conjunctam præbent. Veriſimile eſt enim priſca ſacrificia, cœtuſque et conventus, qui ſacrificiorum cauſa habebantur, collectis jam fructibus, ut primitias quaſdam, fuiſſe inſtituta: his enim temporibus maxime ab opere ceſſabant. Apparet igitur ſocietates omnes civilis ſocietatis eſſe membra. Quales autem fuerint ſocietates, tales amicitiæ conſequentur.

CAP. X.

ADMINISTRANDÆ porro reipublicæ tria ſunt genera, totidemque ab illis ſive degreſſiones ſive declinationes, quaſi harum peſtes et interitus. Sunt autem reipublicæ adminiſtrandæ formæ, Regnum, Optimatum principatus, et Poteſtas ex cenſu, quam Timocraticam non in-

ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται· πολιτείαν δ᾽ αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν. Τούτων δὲ βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δ᾽ ἡ τιμοκρατία. Παρέκβασις δὲ βασιλείας μὲν τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι. Διαφέρουσι δὲ πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτῷ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· οὐ γάρ ἐστι βασιλεὺς, ὁ μὴ αὐτάρκης, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδενὸς προσδεῖται. Τὰ ὠφέλιμα οὖν αὑτῷ μὲν οὐκ ἂν σκοποίη, τοῖς δὲ ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος, [l]κληρωτὸς ἄν τις εἴη βασιλεύς. Ἡ δὲ τυραννὶς ἐξ ἐναντίας ταύτῃ· τὸ γὰρ [m]ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει. Καὶ φανερώτερον ἐπὶ ταύτης, ὅτι χειρίστη· κάκιστον [n]γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. Μεταβαίνει δὲ ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ἐστι μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μοχθηρὸς βασιλεὺς, τύραννος γίνεται. Ἐξ ἀριστοκρατίας δὲ εἰς ὀλι-

[l] Κληρωτὸς ἄν τις εἴη ἢ βασιλεὺς Ven. 2. et Andr. Quidam μᾶλλον inſerunt poſt εἴη. [m] Ἑαυτῇ El. [n] Δὲ pro γὰρ habent N C. El. et quidam ex Editis.

epte poſſumus appellare: ſed eam plurimi ſolent Politiam ſive Rempublicam nominare. Harum autem omnium Regnum eſt optima; Timocratia, deterrima. Declinatio autem a regno, Tyrannis eſt: in utraque enim penes unum ſumma rerum eſt poteſtas. Sed plurimum tamen inter ſe differunt: Tyrannus enim ſuam, Rex eorum, quibus imperat, utilitatem ſpectat: etenim Rex non eſt, cui ſua non ſatis ſunt, quique non omnium bonorum copia antecellit: at qui talis eſt, nihil præterea deſiderat. Itaque non ſua, ſed eorum, quibus præeſt, commoda intuebitur, ſibique proponet: nam qui talis non fuerit, rex quidam ſortito factus videatur. Huic adverſatur Tyrannis: nam quod ſibi expedit, ſequitur. Atque hanc eo magis perſpicuum eſt eſſe deterrimam: quod enim optimo eſt contrarium, peſſimum. Ex Regno autem in Tyrannidem degenerat: nam monarchiæ vitium, Tyrannis eſt: rex malus autem Tyrannus efficitur. Ex optimatum pote-

γαρχίαν, κακία τῶν ἀρχόντων, οἱ νέμουσι τὰ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀξίαν, καὶ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν. Ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι καὶ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστάτων. Ἐκ δὲ δὴ τιμοκρατίας εἰς δημοκρατίαν· σύνοροι γάρ εἰσιν αὗται· πλῆθος γὰρ βούλεται [o] καὶ ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι. Ἥκιστα δὲ μοχθηρόν ἐστιν ἡ δημοκρατία· ἐπὶ μικρὸν γὰρ [p] καὶ παρεκβαίνει τὸ τῆς πολιτείας εἶδος. Μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλιστ᾽ οὕτως αἱ πολιτεῖαι· ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ ῥᾷστα μεταβαίνουσιν. Ὁμοιώματα δ᾽ αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία

[o] Καὶ abeſt ab El. [p] Καὶ non reperitur in C C C. et El.

ſtate vero, in Paucorum principatum fit commutatio, eorum, qui præſunt, culpa, qui res civitatis diſtribuunt indignis: omnia bona, aut multo maximam eorum partem ſibi vendicant: magiſtratus iiſdem ſemper deferunt, divitias rebus fere omnibus anteponentes. Ita fit, ut pauci magiſtratum gerant, iique improbi ac vitioſi pro viris optimis atque æquiſſimis. Ex Timocratia autem in Popularem ſtatum fit converſio: ſunt enim hæ reipublicæ adminiſtrandæ formæ inter ſe finitimæ: nam etiam ex cenſu poteſtas natura ſua multitudinis videtur eſſe; omneſque qui cenſi ſunt, inter ſe ſunt pares et æquales. Sed minimum omnium vitioſa Popularis poteſtas eſt, quia paululum admodum ab ea Reipublicæ forma, quam Politiam Græci nominant, deflexit. Ac reipublicæ quidem regendæ formæ hoc maxime modo commutari ſolent; ſic enim minima et facillima mutatio eſt. Earum autem ſimilitudines, et veluti exempla ex familiis privatis ſumere licet: patris enim cum filiis ſocietas, regni ſpeciem quandam præ ſe fert: nam filii patri curæ ſunt. Hinc et Homerus

πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι. Ἐν Πέρσαις δὲ ἡ τοῦ πατρὸς, τυραννική· χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις, τοῖς υἱέσι. Τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ [q] δεσπότου πρὸς δούλους· τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον, ἐν αὐτῇ πράττεται. Αὕτη μὲν οὖν ὀρθὴ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δὲ [r] ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. Ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται· κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει, καὶ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνῃ ἀποδίδωσιν. Ἁπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησι· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ [s] αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ᾗ ἀμείνων. Ἐνίοτε δὲ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ἐπίκληροι οὖσαι. Οὐ δὴ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαὶ, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. Τιμοκρατικῇ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι

[q] Δεσποτεία pro δεσπότου legunt N C. et El. [r] Ἡμαρτικὴ El.
[s] Γρ. αὐτῷ.

Jovem, patrem appellat: patriam enim potestatem regnum proxime videtur imitari. Sed apud Persas patria potestas est tyrannica: utuntur enim liberis suis, ut servis. Et domini in servos imperium, tyrannicum: in eo enim negotium domini agitur, ejusque utilitati consulitur. Atque hoc sane rectum est; sed Persicum depravatum ac perversum: eorum enim, qui differunt, imperia quoque differre debent. Jam viri et uxoris societas ad optimatum principatum proxime videtur accedere: pro dignitate enim vir imperat, in iisque rebus imperat, in quibus virum oportet imperare: et quæ mulieri conveniunt, ei permittit. Quod si vir in omnibus dominetur, in paucorum potestatem fit commutatio: id enim faciet præter dignitatem, non qua melior est. Interdum vero fit, ut mulieres imperent, eæ scilicet, quibus amplissimæ venerunt hæreditates. Non igitur tum ex virtute, sed propter divitias, et potentiam imperatur, quemadmodum in paucorum principatu. Ex censu potestati autem fraterna societas similis est: sunt enim pares, nisi quoad ætatibus inter se diffe-

γὰρ, πλὴν ἐφ᾽ ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι. Διόπερ ἂν πολὺ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, οὐκ ἔτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία. Δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν [t] οἰκήσεων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου· καὶ ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων, καὶ ἑκάστῳ ἐξουσία.

ΚΕΦ. ιά.

ΚΑΘ᾽ ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν φιλία φαίνεται, ἐφ᾽ ὅσον καὶ τὸ δίκαιον. Βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, εἴ περ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν᾽ εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική· διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ [u] τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου εἶναι, καὶ τροφῆς, καὶ

[t] Γρ. οἰκίσεων: minus recte.

[u] Γρ. τοῦ δοκοῦντος. Posterior εἶναι non agnoscitur a Ven. 1. et 2.

runt. Quocirca si multum inter se distent ætatibus, jam amicitia fraterna constare non potest. Est autem popularis potestas quidem cum in iis familiis maxime, quæ domino carent (hic enim ex æquo omnes imperant) tum in quibus imbecillus est is, qui imperat, suaque cuique datur auctoritas et licentia.

CAP. XI.

IN unaquaque autem reipublicæ administrandæ forma eatenus suos fines proferre videtur amicitia, quatenus et jus. Ac quæ regi sane cum iis, qui in regno vivunt, intercedit, in quadam beneficii excellentia posita est: bene enim meretur de iis, quibus imperat, si cum sit bonus, curam eorum habeat, tanquam ovium pastor, ut sint fortunati ac beati: unde et Homerus Agamemnonem, pastorem populorum appellavit. Talis est autem et paterna amicitia, nisi quod magnitudine beneficiorum præstat: est enim pater filio causa cur sit (quæ videtur esse res omnium maxima) idemque alendum et

παιδείας. Καὶ τοῖς προγόνοις δὲ [x] ταῦτα [y] ἀπονέμεται· φύσει τε γὰρ [z] ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. Ἐν ὑπεροχῇ δὲ [a] καὶ αἱ φιλίαι αὗται· διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς. Καὶ τὸ δίκαιον δὴ ἐν τούτοις, οὐ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ φιλία. Καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα ἡ αὐτὴ φιλία, [b] ἥ καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ· κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τῷ ἀμείνονι πλέον ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἁρμόζον ἑκάστῳ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. Ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν, τῇ ἑταιρικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται· οἱ τοιοῦτοι δ' [c] ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοήθεις ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ἔοικε δὴ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατίαν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι. Ἐν μέρει δὴ τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου. Οὕτω δὴ καὶ ἡ φιλία. Ἐν

[x] Ταὐτὰ lege: et ita Argyr. *Muret.* [y] Προσνέμεται El. [z] Γρ. ἀρχικός. [a] Καὶ deest El. [b] NC. et quidam impressi ἣ omittunt. [c] Γρ. ὁμοήθεις καὶ ὁμοιοπαθεῖς: et in quibusdam codd. ὁμοιομαθεῖς καὶ ὁμοιοηθεῖς.

erudiendum curavit. Atque hæc eadem avis et majoribus tribuuntur: ad imperandum enim apti sunt natura, et pater liberis, et avi nepotibus, et rex iis, qui sub regno sunt. In excellentia autem etiam hæ amicitiæ positæ sunt: itaque etiam parentibus tribuitur honos. Jus igitur in his non idem versatur, sed id, quod pro dignitate est: talis enim et horum amicitia est. Jam viri et uxoris amicitia eadem est, atque ea, quæ in optimatum principatu: ex virtute enim res tota penditur, et plus boni meliori tribuitur, et quod cuique aptum et accommodatum est. Idem porro et de jure sentiendum. Fratrum autem amicitia, sodalium amicitiæ similis est: sunt enim pares inter se, et æquales ætate: et qui sunt tales, plurimum iisdem studiis ac disciplinis dediti, consimilibusque moribus præditi sunt. Huic igitur similis ea amicitia videtur, quæ in Timocratia reperitur: postulat enim ratio et natura civium, ut inter se sint pares, et viri boni, atque æquales. Vicissim igitur et æqualiter solent imperare. Talis ergo et eorum amicitia est. In declinationibus autem a recta reipublicæ

δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστὶ, καὶ ἥκιστα ἐν τῇ χειρίστῃ. Ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν, ἢ μικρὸν φιλίας· ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον· ἀλλὰ οἷον τεχνίτῃ πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα, καὶ δεσπότῃ πρὸς δοῦλον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ ταῦτα ὑπὸ τῶν χρωμένων. Φιλία δ' οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δίκαιον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν, [d] οὐδὲ πρὸς δοῦλον ἢ δοῦλος· οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστιν· ὁ [e] γὰρ δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον· τὸ δ' ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος. Ἧ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτὸν, ᾗ δ' ἄνθρωπος· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλίας δὴ καθ' ὅσον ἄνθρωπος. Ἐπὶ μικρὸν δὴ καὶ ἐν ταῖς τυραννίσιν αἱ φιλίαι

[d] Γρ. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς δοῦλον ἢ δοῦλον.

[e] Vide Polit. lib. i. cap. 6.

adminiſtrandæ forma quemadmodum juri parum loci relictum eſt, ſic et amicitiæ, minimumque in deterrima. In tyrannide enim aut nihil, aut parum loci amicitiæ relictum eſt: inter quos enim nihil eſt commune ei qui imperat, cum eo qui paret, nec ulla prorſus amicitia eſt. Nam ne juris quidem inter eos ulla eſt communitas: ſed tantundem juris et amicitiæ eſt, quantum intercedit artifici cum inſtrumento, animo cum corpore, domino cum ſervo: his enim proſunt quidem et conſulunt ii, qui utuntur. Verum nec amicitia, nec jus eſt nobis cum rebus inanimis; immo ne cum equo quidem aut bove; ſed neque cum ſervo, qua ſervus eſt: nihil enim domino cum ſervo commune eſt: nam ſervus, inſtrumentum eſt animatum; inſtrumentum autem, ſervus inanimus. Qua igitur ſervus eſt, nulla nobis cum eo amicitia intercedit: ſed qua homo eſt: nam omni homini cum eo, qui legis et conventi particeps eſſe poteſt, jus aliquod intercedere videtur: ergo et amicitia, quoad homo eſt. In tyrannidibus igitur neque ami-

καὶ τὸ δίκαιον· αἱ δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἐπὶ πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

ΚΕΦ. ιϐ'.

[f] ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία ἐστὶ, καθάπερ εἴρηται· ἀφορίσειε δ' ἄν τις τήν τε συγγενικὴν καὶ τὴν ἑταιρικήν. Αἱ δὲ πολιτικαὶ, καὶ φυλετικαὶ, καὶ συμπλοϊκαὶ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς ἐοίκασι μᾶλλον· οἷον γὰρ καθ' ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. Εἰς ταύτας δὲ τάξειεν ἄν τις καὶ τὴν ξενικήν. Καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται πολυειδὴς εἶναι, καὶ ἠρτῆσθαι πᾶσα ἐκ τῆς πατρικῆς. Οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα. Μᾶλλον δ' ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεν-

[f] Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. viii. cap. 9.

citiis, neque juri multum relictum est loci: at in popularibus potestatibus plurimum: multa enim inter eos, qui sunt pares, communia sunt.

CAP. XII.

IN communitate igitur quadam omnis amicitia cernitur, quemadmodum diximus: nisi quis forte et cognatorum et sodalium amicitiam ab his secludere velit. At vero civium et tribulium, et eorum, qui una navigant, et quæcunque sunt hujus generis amicitiæ, sociorum amicitiis sunt similiores: consensu enim et pacto quodam videntur constare. Atque in eodem numero et ordine hospitalem locare licet. Jam vero etiam cognatorum amicitia multiplex ac multiformis videtur esse, totaque a paterna pendere. Parentes enim liberos diligunt, ut aliquid sui; liberi autem parentes, ut ab illis quippiam profectum. Melius autem noverunt parentes suos liberos, quam sciunt liberi, se ex his esse procreatos: majore denique necessitudine conjunctum est ei,

νηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ, οἷον [g] ὀδοὺς, ἢ θρὶξ, ἢ ὁτιοῦν τῷ ἔχοντι· [h] ἐκείνων δ' οὐθενὶ τὸ ἀφ' οὗ, ἢ ἧττον. Καὶ τῷ πλήθει δὲ τοῦ χρόνου· οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς γενόμενα στέργουσι· τὰ δὲ [i] προελθόντα τοῖς χρόνοις τοὺς γονεῖς, σύνεσιν ἢ αἴσθησιν λαβόντα. Ἐκ τούτων δὲ δῆλον καὶ δι' ἃ φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μητέρες. [k] Γονεῖς μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἷον ἕτεροι αὐτοὶ τῷ κεχωρίσθαι· τέκνα δὲ γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότα. Ἀδελφοὶ δ' ἀλλήλους, τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης, ἀλλήλοις [l] ταὐτὸ ποιεῖ. Διό φασι ταὐτὸν αἷμα, καὶ ῥίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὴ τὸ αὐτό πως καὶ ἐν διῃρημένοις.

[g] Ὀδοὺς, θρὶξ, ὁτιοῦν C C C. et El. Forſan etiam illud ὁτιοῦν, quod Andronicus non agnoſcit, irreptitium eſt. [h] Ἐκείνῳ δ' οὐδὲν τὸ ἀφ' οὗ Vet. Interp. [i] Γρ. περιελθόντα. Elienſis vero legit προελθόντος χρόνου σύν. omiſſo τοὺς γονεῖς. [k] Γρ. γονεῖς μὲν γὰρ τέκν. [l] Ταὐτὸ ποιεῖ conjungit Muretus, atque ex his unum facit ταὐτοποιεῖ.

quod generatum eſt, id, a quo generatum eſt, quam id, quod natum eſt, ei, quod generavit: nam quod ab aliquo profectum eſt, ejus eſt proprium, a quo profectum eſt; ut dens, aut pilus, aut quidlibet, ejus, cui inhæret: id autem, a quo aliqua orta ſunt, illorum nullius proprium eſt, aut certe minus. Præterea temporis longinquitate patris amor in filium ſuperior eſt: parentes enim liberos ſtatim ut nati ſunt, diligunt: liberi parentes ætate progreſſi, et tum denique cum intelligere, aut ſentire cœperunt. Atque ex his perſpicuum etiam eſt, quamobrem matribus liberi ſint cariores. Parentes igitur liberos, ut ſeipſos, diligunt: nam qui ex eis nati ſunt, eo ipſo quod ſeparati ſunt, tanquam alteri ipſi ſunt: liberi autem parentes, ut ex illis nati. At fratres inter ſe amant, quod ex eiſdem nati ſint: nam eo ipſo quod idem ſunt, atque illi, fit ut inter ſe quoque ſint idem. Idcirco de fratribus ita loqui ſolent, Idem ſanguis, ſtirps eadem, et cætera ejuſdem generis. Sunt igitur quodammodo unum et idem, etiam in corporibus

Μέγα δὲ πρὸς φιλίαν ϗ τὸ σύντροφον, καὶ τὸ καθ' ἡλικίαν· [m] ἧλιξ γὰρ ἥλικα· ϗ οἱ συνήθεις ἑταῖροι. Διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιοῦται. Ἀνεψιοὶ δὲ ϗ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, [n] ἐκ τούτων συνῳκείωνται· [o] τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. Γίγνονται δ' οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δ' ἀλλοτριώτεροι, τῷ σύνεγγυς ἢ πόῤῥω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι. Ἔστι δ' ἡ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία τέκνοις, καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεοὺς, ὡς πρὸς ἀγαθὸν [p] καὶ ὑπερέχον· εὖ γὰρ πεποιήκασι τὰ μέγιστα· τοῦ γὰρ εἶναι ϗ τραφῆναι αἴτιοι, ϗ γενομένοις τοῦ παιδευθῆναι. Ἔχει δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἡ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῶν ὀθνείων, ὅσῳ καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἅπερ καὶ ἐν τῇ

[m] Ἧλιξ γὰρ ἥλικα est particula verſus, cujus mentio fit in Rhet. lib. i. cap. 11. hiſce verbis: ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται· καὶ ἧλιξ ἥλικα τέρπει, ϗ ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον φίλον τὸ ὅμοιον. [n] Sc. ἀδελφῶν. [o] Τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι ϗ αὐτοὶ οἱ αὐτοί πως ἀλλήλοις εἰσίν. *Andr.* [p] Καὶ inter verſus Elienſis ſcribitur.

diviſis ac ſeparatis. Magnum quinetiam ad amicitiam momentum habet educationis communitas, et ætatis æqualitas: nam æqualem æqualis, inquit ille: et qui familiaritate conſuetudineque mutua delectantur, ſodales ſunt. Itaque amicitia fraterna ſodalium amicitiæ ſimillima eſt. Patrueles autem, reliquique cognati, ex horum conjunctione inter ſe conjuncti ſunt: ex eo enim ſcilicet, quod ex eiſdem orti ſunt. Atque horum alii ſunt inter ſe propinquiores, alii alieniores, quod vel propius, vel longius ab eis abeſt eorum generis auctor et princeps. Ea autem, quæ liberis cum parentibus, et hominibus cum Diis immortalibus amicitia intercedit, ut cum bona quadam re atque excellente, intercedit: beneficiis enim nos maximis affecerunt: cauſæ enim ſunt tum ut filii naſcantur et alantur; tum ut jam confirmati inſtituantur. Ineſt autem in tali amicitia eo plus jucunditatis et utilitatis, quam in alienorum, quo etiam vitæ communitate magis inter ſe devincti ſunt. Inſunt autem etiam in fraterna, eadem quæ

ἑταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ὅλως τοῖς ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς [q] ὑπάρχοντες στέργουσιν ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοηθέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ σύντροφοι, καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία πλείστη καὶ βεβαιοτάτη. Ἀνάλογον δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν συγγενῶν τὰ φιλικά. Ἀνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν· ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· καὶ ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαιότερον οἰκία πόλεως, [r] καὶ τεκνοποιΐα κοινότερον ζώοις. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κοινωνία ἐστίν· [s] οἱ δ᾽ ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς τεκνοποιΐας χάριν συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς γὰρ διῄρηται τὰ ἔργα, καὶ ἔστιν ἕτερα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ

[q] Ὑπάρχουσι τοῖς ζώοις ςέργοντες. El. [r] Καὶ ὅσῳ κοινότερος ζώοις τεκνοποιΐα, ἡ δὲ πολιτεία μόνοις τοῖς ἀνθρώποις. *Andr.* [s] Vide Polit. lib. i. cap. 2.

in ſodalium amicitia, ac multo quidem magis in probis et æquis, et omnino ſimilibus, quanto magis inter ſe familiares ſunt, quantoque magis ab eo tempore, quo primum in lucem editi ſunt, ſe mutuo diligunt: quanto denique ſimilioribus moribus præditi ſunt, qui ex iiſdem nati, et una educati, et ſimili cura ac diligentia eruditi ſunt: poſtremo probatio ea, quæ tempore conſtat, in hac et plurima et firmiſſima eſt. Peræqua autem proportione in cæteris quoque cognatis ea, quæ amicitiæ propria ſunt, reperiuntur. Jam vero, quæ inter virum et uxorem amicitia eſt, maxime ſecundum naturam videtur eſſe: homo enim ad conjugium aptior eſt natura, quam ad ſocietatem civilem: quanto prior, magiſque neceſſaria civitate domus eſt, quantoque filiorum procreatio animantium omnium communior eſt. Atque in cæteris quidem hactenus progreditur communitas: homines autem non ſolum procreationis liberorum cauſa communi domo utuntur, ſed etiam ut eorum, quæ ad vitam pertinent, majorem habeant facultatem: ſtatim enim deſcripta ac diviſa ſunt eorum officia ac munera; aliæque ſunt viri, aliæ uxoris partes. Inſerviunt igi-

κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ χρήσιμον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. Εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἀρετὴν, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν· ἔστι γὰρ ἑκατέρου ἀρετή· καὶ χαίροιεν ἂν τῷ τοιούτῳ. Σύνδεσμος δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θᾶττον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα, κοινὸν [t] ἀγαθὸν ἀμφοῖν· συνέχει δὲ τὸ κοινόν. Τὸ δὲ, πῶς συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς φίλον, οὐδὲν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς δίκαιον· οὐ γὰρ [u] ταὐτὸ φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, οὐδὲ πρὸς [x] τὸν ὀθνεῖον, καὶ τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

ΚΕΦ. ιγʹ.

ΤΡΙΤΤΩΝ δὴ οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην, τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχήν· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ γίνονται φίλοι,

[t] Ἀγαθὸν abeſt ab Elienſi. [u] Ταὐτὸν El. [x] Καὶ τὸν ὀθν. El.

tur alter alteri ſua in medium afferentes. Propter hanc cauſam in hac amicitia et utilitas ineſſe videtur, et voluptas. Quod ſi probi fuerint, etiam propter virtutem amicitiam inter ſe colere videbuntur: eſt enim ſua utriuſque virtus: ac tali re ſane lætabuntur. Liberi autem communes, vinculi cujuſdam inſtar obtinent. Itaque citius diſſolvuntur, qui liberis carent: liberi enim, commune amborum ſunt bonum: at id omne, quod commune eſt, ad continendum valet. Viro autem cum uxore, et omnino amico cum amico quomodo ſit vivendum ſi quæratur, nihil aliud ſit, quam quærere quid inter eos juris intercedat: non enim idem jus eſt amico cum amico, neque cum alieno, neque cum ſocio, et cum diſcipulo.

CAP. XIII.

CUM ſint autem tria amicitiæ genera, quemadmodum initio diximus, et in unaquaque alii ſint pares amici, alii præſtantia quadam inter ſe differant (nam et æque boni inter ſe fiunt amici,

καὶ ἀμείνων χείρονι· ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ διαφέροντες· τοὺς ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ [y] τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν, τοὺς δ' ἀνίσους [z] τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδιδόναι. Γίγνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ, ἢ μάλιστα, εὐλόγως· οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, εὖ δρᾷν ἀλλήλους προθυμοῦνται· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. Πρὸς τοῦτο δ' ἁμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα, οὐδὲ μάχαι· τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ᾖ χαρίεις, [a] ἀμείβεται εὖ δρῶν. Ὁ δ' ὑπερβάλλων, τυγχάνων οὗ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοίη τῷ φίλῳ· ἑκάτερος γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ [b] ἐφίεται. Οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν ταῖς δι' ἡδονήν· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὗ ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιάγειν χαίρουσι. Γελοῖος δ'

[y] Illud τῷ delere mallem, ni id fieri vetarent omnes noſtri codd. [z] Τὸ legit Elienſis; rectius, ni fallor. Quidam τῷ τὸ ἀνάλ. ſcribunt. [a] Ἀμύνεται pro ἀμείβεται C C C. [b] Ὀρέγεται El.

et melior deteriori: ſimiliterque jucundi: et ii, qui utilitatem ſequuntur, tum utilitatibus præbendis æquales, tum inæquales ac differentes) eos quidem, qui inter ſe ſunt pares, etiam amando et reliquis rebus oportet exæquari: eos autem, qui ſunt diſpares, id, quo ſunt inferiores, præſtantiæ et excellentiæ proportione reddere, ac remetiri. Oriuntur autem criminationes et querelæ in ea amicitia ſola quam conſtituit utilitas, aut certe in ea maxime: nec immerito: nam qui ob virtutem ſunt amici, ſtudent alter de altero bene mereri: hoc enim virtutis et amicitiæ proprium eſt. Illis porro hac de re certantibus, neque criminationes exiſtunt, neque pugnæ: in eum enim, qui amat et bene meretur, nemo offenſo eſt animo: immo vero ſi humanitate ſit politus et gratus, refert gratiam. Jam qui beneficiis alterum ſuperat, cum id, quod cupit, aſſequatur, non queratur de amico: uterque enim bonum expetit. Ne in amicitiis quidem propter voluptatem conciliatis, admodum ſæpe querelæ incidunt: nam ſi convictu lætantur, id quod expetunt, contingit pariter

ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι, ἐξὸν μὴ [c] συνδιημερεύειν. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, ἀεὶ τοῦ πλείονος δέονται, καὶ ἔλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες. Οἱ δ' εὖ ποιοῦντες, οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα, ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. Ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν· τὸ μὲν γὰρ ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον· καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον [d] φιλίας, ἡ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ νομικὴ εἶναι. Γίγνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλισθ', ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. Ἔστι δ' ἡ νομικὴ μὲν ἡ ἐπὶ ῥητοῖς· ἡ μὲν πάμπαν ἀγοραία, ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα· ἡ δὲ ἐλευθεριωτέρα, εἰς χρόνον, καθ' ὁμολογίαν δὲ, τί ἀντί

[c] Συνημερεύειν C C C. et El. [d] Ὠφελείας El. et alii.

ambobus. Ridiculus autem videatur is, qui alterum criminetur, eo quod ab eo non delectetur, cum totos dies cum eo non conterere liceat. Amicitia autem ob utilitatem constituta, criminationum et querelarum plena est: nam quia emolumenti causa utuntur opera et consuetudine mutua, semper plura desiderant, semperque minus, quam conveniat, habere se existimant: denique queruntur se tam multa non consequi, quam multis egent, cum præsertim digni sint. Illi autem, qui beneficium conferunt, tam multa suppeditare non possunt, quam multis egent ii, in quos beneficia conferuntur. Videtur autem ut jus est duplex (alterum enim est non scriptum, alterum scriptum et legitimum) sic et amicitia, quam utilitas constituit, altera in moribus esse posita, altera legitima. Nascuntur igitur criminationes maxime, ubi non ex eadem, qua societatem contraxerunt, amicitia, fit solutio. Est autem legitima ea, quæ lege dicta certaque mercede præstituta constat: estque hæc duplex; altera prorsus mercaturæ similis, in qua de manu in manum merces, aut pretium numeratur; altera liberalior, in qua in diem confertur utilitas, sed ex pacto et consensu aliquid pro a-

ζιος. Δῆλον δὲ ἐν ταύτῃ τὸ ὀφείλημα, κοὐκ [e] ἀμφίλογον· [f] φιλικὴν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει. [g] Διὸ παρ' ἐνίοις, τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. Ἡ δ' ἠθικὴ, οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, ἢ ὅ, τι δή ποτε ἄλλο. Κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον ἢ πλέον, ὡς οὐ δεδωκὼς, ἀλλὰ χρήσας· οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας, ἢ τοὺς πλείστους, τὰ καλά· προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. Καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ· ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετεῖσθαι. Δυναμένῳ δὴ ἀνταποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθε, καὶ ἑκόντι

[e] Ἀμφίβολον pro ἀμφίλογον El. [f] Ἡ δὲ ἀναβολὴ τῆς κομιδῆς ἐλευθεριώτερόν πως καὶ φιλικώτερον ποιεῖ τὸ συνάλλαγμα. *Dilatio vero receptionis liberalius multoque amicius pactum facit*. Andr. [g] Διόπερ ἐνίοις τούτ. El. ad oram noſtra eſt lectio. Senec. lib. iii. *De Beneficiis*, teſtatur Actionem *ingrati*, excepta Macedonum gente, nuſquam reperiri: videturque Ariſtoteles hoc ipſum tacite innuere, hoc ſuæ gentis eſſe proprium.

liquo præſtatur. Neque vero in hac obſcurum eſt, neque dubium id, quod debetur: ſed amicitiæ convenientem dilationem habet. Itaque apud nonnullos non dantur horum judicia aut actiones, neque jus dicitur, ſed putant eos, qui fidem alterius ſecuti cum eo aliquid contraxerunt, æqui bonique facere oportere. Ea autem quæ in moribus poſita eſt, neque legem dictam, neque utilitatem aliquam habet pactam: ſed alter alteri tanquam amico donat, aut quidlibet aliud agit. Verum tamen æquum eſſe cenſet tantundem, aut plus ad ſe redire, proinde quaſi non donaverit, ſed utendum dederit et commodarit: quod ſi aliter ei ſolvetur, quam contraxerit, alterum accuſabit. Hoc autem propterea accidit, quia volunt omnes, aut quam plurimi, res honeſtas, ſed honeſtis utiles anteponunt. Honeſtum autem eſt bene de altero mereri, nulla viciſſim utilitate ſperata; utile, beneficium accipere. Debet igitur qui facultatem habet, tantundem, quantum accepit, referre, idque ſua ſponte (non enim amicum quenquam, qui nolit, fa-

[h] ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον· ὡς δὴ διαμαρτάνοντα ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ εὖ παθόντα ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει· οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος. Καθάπερ οὖν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον. [i] Καὶ ὡμολόγησε δ' ἂν, δυνάμενος ἀποδώσειν· ἀδυνατοῦντα δὲ, οὐδὲ ὁ δοὺς ἠξίωσεν ἄν. Ὥστ' εἰ δυνατὸς, ἀποδοτέον. Ἐν ἀρχῇ δ' ἐπισκεπτέον ὑφ' οὗ εὐεργετεῖται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως [k] ἐπὶ τούτοις ὑπομένῃ, ἢ μή. Ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, [l] κατασμικρίζοντες·

[h] Quidam ἄκοντα ad eum, qui beneficium confert, referri volunt. Pro noſtro vero Interprete facit Andronicus: τοὺς δὲ τοιούτους φίλους, καὶ ἵνα εὖ πάθωσιν κ. τ. λ. [i] Καὶ ὁμολογῆσαι δ' ἂν δυνάμενον C C C. ὁμολογῆσαι etiam legit El. καὶ γὰρ ὡμολόγησε μὲν ἂν legendum eſſe cenſet Muretus. [k] Ὑπὸ τούτοις El. ἐπὶ vero ad oram ſcriptum habet. [l] Γρ. κατασμικρύνοντες.

cere debemus) tum etiam tanquam qui jam ab initio errarit, beneficiumque ab eo, a quo non debebat, acceperit: non enim ab amico accepit, neque ab eo, qui amici cauſa beneficium conferebat. Itaque perinde quaſi beneficium acceperit certa lege dicta, ſic debet diſſolvere. Fatebitur quoque ſeſe, quamprimum poſſit, parem gratiam relaturum: ſi non poſſit vero, ne is quidem, qui dedit, ſibi reddi æquum eſſe duxerit. Quocirca ſi facultatem habet, referendum beneficium eſt. Videndum autem ſtatim a principio eſt, a quo beneficium accipiat, et quam beneficii mercedem ille exſpectet: ut hac conditione ſe beneficio affici aut patiatur, aut recuſet. Sed ambigi poteſt utrum ejus utilitate, qui accepit, beneficium ſit ponderandum, ejuſque ratione habita, referenda ſit gratia: an ejus, qui dedit, liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea ſe a bene meritis extenuantes accepiſſe dicunt, quæ et illis erant parva, et ab aliis conſequi licebat: illi contra ſe,

οἱ δ᾽ ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ᾽ αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ᾽ ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. Ἆρ᾽ οὖν διὰ μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν; οὗτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ ὡς κομιούμενος τὴν ἴσην. Τοσαύτη οὖν γεγένηται ἡ ἐπικουρία, ὅσον οὗτος ὠφελεῖται. Καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον [m] ἐφεύρατο, ἢ καὶ πλέον· [n] κάλλιον γάρ. Ἐν δὲ ταῖς κατ᾽ ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστι· μέτρῳ δ᾽ ἔοικεν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

ΚΕΦ. ιδ′.

ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑΙ δὲ καὶ ἐν ταῖς καθ᾽ ὑπεροχὴν φιλίαις· ἀξιοῖ γὰρ ἑκάτερος πλέον ἔχειν. Ὅταν δὲ τοῦτο γίγνηται, διαλύεται ἡ φιλία. Οἴεται γὰρ ὅ, τε βελτίων

[m] Ἀπηύρατο El. [n] Κάλλιστον El. ad oram vero κάλλιον.

quam maxima potuerint, contulisse; et quæ hi ab aliis non tulissent; et in periculis, aut in talibus eorum rebus adversis, et necessariis temporibus. Si igitur amicitiam utilitas constituerit, ejusne, qui accepit, utilitate sunt metienda? hic est enim, qui eget, et ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opem tulit, quantam hic utilitatem cepit. Ei igitur tantundem reddendum est, quantum est consecutus: aut etiam amplius: hoc enim longe pulchrius atque honestius est. In iis autem amicitiis, quæ virtute constant, nullæ criminationes innascuntur: ejus tamen, qui bene meritus est, consilio beneficium videtur esse metiendum: virtutis enim et morum principatus in consilio positus est.

CAP. XIV.

JAM vero in iis quoque amicitiis, quæ in excellentia quadam consistunt, dissidia nonnulla oriuntur: postulat enim uterque plus sibi tribui. Quod cum sit, dirimitur amicitia. Existimat enim et is, qui melior est, sibi plus tribui

προσήκειν αὐτῷ πλέον ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλέον· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος· ἀχρεῖον γὰρ ὄντα οὔ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν· λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσαι τὰ ἐκ τῆς φιλίας. Οἴονται γὰρ καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ. Ὁ δὲ ἐνδεὴς, καὶ ὁ χείρων, ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι, τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασὶν, ὄφελος σπουδαίῳ ἢ δυνάςῃ φίλον εἶναι, μηθέν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; ᵒἜοικε δὲ ἑκάτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δεῖν ἑκατέρῳ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ δὲ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι, τιμῆς· τῷ δὲ ἐνδεεῖ, κέρδους· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ, γέρας· τῆς δ' ἐνδείας ἐπικουρία, τὸ κέρδος. Οὕτω δὲ ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ

ᵒ Ἔοικε δὲ οὖν El.

convenire (bono enim viro plus tribui folere) et fimiliter is, qui utilior eft: negant enim, eum, qui fit inutilis, æquam partem auferre oportere: onus enim fumptuofi muneris obeundi, non amicitiam futuram, nifi dignitati factorum ea, quæ ab amicitia proficifcuntur, refpondebunt. Arbitrantur enim, ut in focietate pecuniarum plura auferunt, qui plura in focietatem attulerunt, fic et in amicitia fieri oportere. Egens autem et deterior contra: effe enim boni amici egentibus opitulari, eaque, quæ defiderant, fuppeditare: quid enim juvat (inquiunt) viro bono, aut potenti amicum effe, fi nullum ex eo fructum fis confecuturus? Videtur autem æqua utriufque effe poftulatio, et utrique ex amicitia plus tribuere oportere, fed non ejufdem rei: verum meliori quidem, et ei, qui virtute præftat, plus honoris; egenti vero plus quæftus et emolumenti: virtutis enim et beneficentiæ præmium eft, honos; egeftatis autem et inopiæ fubfidium, lucrum. Atque etiam in omni reipublicæ adminiftrandæ forma ita fefe res habere videtur: non enim honore afficitur is, qui nihil boni confert

κοινῷ πορίζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδοται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι· ἡ τιμὴ δὲ κοινόν. Οὐ γάρ ἐςιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τιμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἔλαττον οὐδεὶς ὑπομένει. Τῷ δὴ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ, τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ τῷ [p] δωροδόκῳ, χρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἀνίσοις ὁμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν [q] ἀνταποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον· τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. Οὐδὲ γάρ ἐςιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς, καὶ γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη· εἰς δύναμιν δὲ ὁ θεραπεύων, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. Διὸ κἂν δόξειεν [r] οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπει-

[p] Ἀδωροδόκῳ (ita El.) legendum puto, ut etiam habet Eustratius, aut, quod forte verius est, delenda vox χρήματα. *Muretus.* [q] Ἀποδιδόντα El. [r] Διὰ τοῦτο δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, καὶ

in rempublicam: nam res quædam communis ei tribuitur, qui de re communi et publica bene meretur: honos autem res communis est. Non enim fieri potest, ut quis e rebus communibus ac publicis, pecuniosus simul et honoratus discedat: nemo enim omnibus in rebus suam conditionem deteriorem esse patitur. Itaque ei, qui in re pecuniaria deteriore conditione fuerit, honorem tribuunt: eique qui muneribus capitur, pecuniam: dignitatis enim conservatio amicitiam exæquat et conservat, quemadmodum diximus. Sic igitur etiam eos, qui non sunt æquales, alterum cum altero communicare et agere par est: et qui vel pecunia, vel virtute auctus et ornatus est, is alterum honore remunerari debet, id saltem referens, cujus facultatem habet: id enim, quod præstari potest, amicitia desiderat ac requirit, non quo quisque dignus sit. Nam ne omnibus quidem in rebus id effici potest: quemadmodum in honoribus iis quos Diis immortalibus et parentibus habere solemus: nemo est enim qui honorem iis dignum tribuere possit: sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse videtur. Quocirca etsi

παθαι, πατρὶ δὲ υἱόν· [s] ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον· οὐθὲν δὲ ποιήσας, ἄξιον τῶν ὑπηργμένων δέδρακεν· ὥστ᾽ αἰεὶ ὀφείλει· οἷς δ᾽ ὀφείλεται, ἐξουσία ἀφιέναι· καὶ τῷ πατρὶ δή. Ἅμα δὲ ἴσως [t] οὐδείς ποτ᾽ ἂν ἀποστῆναι δοκεῖ μὴ ὑπερβάλλοντος μοχθηρίᾳ· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς [u] φιλίας, τὴν ἐπικουρίαν ἀνθρωπικὸν μὴ διωθεῖσθαι· [x] τῷ δὲ, ἐπιφευκτὸν, ἢ οὐ σπουδαστὸν, τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῷ ὄντι. Εὖ πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται· τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν, ὡς ἀλυσιτελές. Περὶ μὲν οὖν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

μὴ ὑπακοῦσαι περὶ ὅτουοῦν ἀξιοῦντα· αἰεὶ γὰρ ὀφείλει, καὶ διὰ τοῦτο ἀνταποδοτέον αἰεί. *Ideo videtur non licere filio abdicare patrem, aut quicquid eorum quæ petierit negare: semper enim debet: quare etiam semper reddendum.* Andr. [s] Γρ. τὸν ὀφείλοντα γὰρ υἱὸν ἀποδοτέον. [t] Sc. πατήρ. [u] Ὠφελείας El. [x] Τῷ δὲ υἱῷ μοχθηρῷ ὄντι μισητὸν, ἢ οὐ λίαν σπουδάζεται τῷ πατρὶ ἐπαρκεῖν. *Filius autem si sit improbus plane, aut odit, aut certe non admodum studet patri ferre auxilium.* Andr. Hanc interpretationem sequentia desiderare videntur.

videtur patrem abdicare filio non licere, sed patri filium maxime: (eum enim, qui debet, oportet reddere: quidquid autem fecerit filius, nihil beneficiis a patre acceptis dignum fecerit: semper igitur debet: iis vero quibus debetur dimittendi ac liberandi debitoris potestas datur: ergo et patri.) Simul tamen nemo fortasse discedere velle videatur, nisi ab eo qui improbitate excellat: nam præter amicitiam naturalem humanum est, auxilium non aspernari: illi autem, qui sit improbus, huic opitulari aut fugiendum est, aut non admodum laborandum. Plerique enim omnes beneficium accipere volunt: dare vero ut rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Ι΄.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. IX.

ΚΕΦ. α΄.

ΕΝ ἁπάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον [a] ἰσάζει καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται· [1] οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑφάντῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς. Ἐνταῦθα μὲν οὖν πεπόρισται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα· πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται. [b] Ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκα-

[a] Ἀνισάζει El. [1] Vide lib. v. [b] Ἐν δὲ ταῖς ἠθικαῖς τι καὶ

CAP. I.

IN omnibus autem dissimilium amicorum amicitiis proportio amicitiam exæquat, et conservat, ut diximus: exempli gratia, etiam in civili, sutori pro calceis remuneratio fit ex merito et dignitate, et textori, et cæteris item artificibus atque opificibus: Hic igitur mensura communis comparata est, nummus: atque ad hunc omnia referuntur, hic omnia metitur. In amatoria vero amicitia queritur interdum amator de

λεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐθὲν ἔχων φιλητὸν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δ' ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐθὲν ἐπιτελεῖ. Συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φιλῇ τὸν ἐρώμενον, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον τὸν ἐραστήν· [c] ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. Διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διάλυσις γίνεται, ἐπειδὰν μὴ γίνηται ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα οὐ μόνιμα ὄντα· διὸ τοιαῦται καὶ αἱ φιλίαι. Ἡ δὲ τῶν [d] ἠθῶν καθ' αὑτὴν οὖσα, μένει, καθάπερ εἴρηται. Διαφέρονται δὲ καὶ ὅταν ἕτερα γίγνηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται· ὅμοιον γὰρ τῷ μηθὲν γίγνεσθαι, ὅταν οὗ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ. [e] Οἷον καὶ τῷ κιθα-

φιλικαῖς κοινωνίαις οὐκ ἔστιν ᾧ μετρῆσαι δυνατὸν τὰ ἀνομοιοειδῆ. Διὰ τοῦτο ἐν ἐγκλήμασιν ἀεί εἰσιν αἱ τοιαῦται κοινωνίαι, οἵα ἐστὶν ἡ ἐρωτική. *In morali vero societate, et quæ amicitia constat, nihil habemus, quo ea quæ sunt dissimilia metiri possimus. Quamobrem querelarum atque accusationum plenæ sunt hujusmodi amicitiæ: qualis quoque est amatoria.* Andr. [c] Εἶτα μήτε οὗτος πάνυ ἡδὺς ᾖ, μήτε ἐκεῖνος χρήσιμος. *Andr.* [d] Ἠθικῶν pro ἠθῶν El. et CCC. [e] Plutarchus factum hoc Dionysio tyranno Syracusano tribuit. Sic Augustus cuidam Græculo, ut Macrobius narrat, versus pro versibus reddidit:

eo, quem amat, quod cum eum deamet, ille sibi mutuo non respondeat in amore, quamvis forte nihil ipse habeat amabile? sæpe autem is, qui amatur, de amatore queritur, quod cum antea omnia promitteret, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eveniunt, cum amator eum, qui colitur, propter voluptatem amat; ille amatorem, propter utilitatem; et hæc utrique non suppetunt. Nam quoniam hæc amicitiam constituerunt, dirimitur tum, cum ea non præstantur, in quibus inerat causa diligendi: non enim alter alterum diligebat, sed ea, quibus potiri dabatur, quæ stabilia non permanent: quamobrem tales sunt et amicitiæ. At vero ea, quæ ex moribus proficiscitur, amicitia, cum per se sit, manet, ut diximus. Diffident autem inter se amici etiam, cum alia, et non ea, quæ expetebant, consequuntur: simile enim est ac si quis nihil consequatur, cum id, quod cupiebat, non consequitur.

μισθῷ ὁ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ὅσῳ ἄμεινον ᾄσειε, τοσούτῳ πλείω· εἰς ἕω δ' ἀπαιτοῦντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. Εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο ἐβούλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δ' ὁ μὲν τέρψιν, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ἔχει, ὁ δὲ μή, οὐκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς. Ὧν γὰρ δεόμενος τυγχάνει, τούτοις καὶ προσέχει, κἀκείνου γε χάριν [f] ταῦτα δώσει. Τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι ἐστί, τοῦ προϊεμένου, ἢ τοῦ προλαβόντος; ὁ γὰρ προϊέμενος ἔοικεν ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. Ὅπερ φασὶ καὶ [g] Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἅ δή ποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα ἐκέλευεν ὅσου δοκεῖ ἄξια ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον. Ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἐνίοις [h] ἀρκεῖ τὸ,

[i] Μισθὸς δ' ἀνδρί.—

Verba dedi Xysto, decet haec dare dona poetam.

[f] Γρ. τὰ αὐτά. [g] Vide Platonem in Protag. [h] Γρ. ἀρέσκει.
[i] Versus est Hesiodi dimidius: legitur autem integer hoc modo,

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω.

Hanc autem sententiam ad Pittheum Thesei avum refert Plutarchus in Theseo, citans Aristotelem. Est autem sensus illius versus talis: Etiamsi cum amico aliquid negotii contrahas, fac ut tibi

Quale illud est de citharoedo quodam, cui is, qui promiserat, quanto melius caneret, tanto se plura daturum, mane promissam mercedem exigenti, voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si hoc igitur volebat uterque, satis illi factum esset: sin hic oblectationem, ille quaestum atque utilitatem petebat, et hic habet, quod voluit, ille non habet; non fuerit legi societatis cumulate satisfactum. Nam quibus quisque eget, ad haec animum etiam habet attentum, illorumque gratia haec, quae habet, daturus est. Sed aestimationem rei facere utrius est, ejusne, qui ante dedit, an ejus, qui ante accepit? nam qui dat prior, permittere illi videtur. Quod aiunt et Protagoram facere solitum: cum enim docuisset quod ei tandem visum esset, eum, qui didicerat, jubebat aestimare, quanti esse viderentur ea, quae sciret: et tantum auferebat. In talibus autem placet illud nonnullis,

Dicta viro merces ab amico.

Οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἶτα μηθὲν ποιοῦντες, ὧν ἔφασαν, διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασι γίνονται· οὐ γὰρ ἐπιτελοῦσιν ἃ ὡμολόγησαν. Τοῦτο δ᾽ ἴσως ποιεῖν [k] οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται, διὰ τὸ μηθένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. Οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθὸν, μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασίν εἰσιν. Ἐν οἷς δὲ μὴ γίγνεται διομολογία τῆς ὑπουργίας, οἱ μὲν δι᾽ αὑτοὺς προϊέμενοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοί εἰσι· τοιαύτη γὰρ ἡ κατ᾽ ἀρετὴν φιλία. Τὴν ἀμοιβήν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς. Οὕτω δ᾽ ἔοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσα-

prius conveniat cum eo, et dicat quam mercedem sibi satis futuram putet, quanto contentus futurus est: contrahendum enim est semper ἐπὶ ῥητοῖς: sic enim tolluntur, ac præciduntur omnes conquerendi occasiones: cum ei satis esse debeat id, quod dictum est. Hanc esse sententiam illius versus ostendunt, quæ sequuntur:

Καί τε κασιγνήτῳ γελάσας ἐπὶ μάρτυρα θέσθαι.
Πίστεις δ᾽ ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.

Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. lib. α΄. ver. 368. *Muret.*

[k] Σοφισταί εἰσιν οἱ ἐπαγγελλόμενοι μὲν, ὡς ἀρετῆς ἕνεκα τὰς ὁμιλίας ποιούμενοι, μισθὸν δὲ νόμισμα πραττόμενοι. Plato in Sophist. Ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς ἀποφαινομένης σοφίας, ἀλλ᾽ οὐ οὔσης. Aristot. in Elench. Sophistæ a Cic. iv. Academic. appellantur ii, qui ostentationis aut quæstus causa philosophantur.

Qui autem præcepta pecunia, nihil eorum, quæ dixerunt, præstant propter immoderatam promissorum magnitudinem, merito accusantur: non enim persolvunt ea, quæ promiserunt. Sed hoc sophistæ fortasse facere coguntur, propterea quod nemo ea, quæ sciunt, cum pecunia commutaturus sit. Hi igitur quia ea, quorum mercedem acceperunt, non faciunt, non immerito accusantur. Inter quos autem nulla intercedit pro opera atque officio mercedis restipulatio, qui de altero propter ipsum priores bene merentur, apud eos nihil criminationibus esse relictum loci, dictum est: talis enim est ea, quæ virtute constituitur, amicitia. Atque in ea ex consilio facienda remuneratio est: hoc enim et amici et virtutis est. Eademque ratio iis, qui-

σιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήμαθ᾽ ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμή τ᾽ ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο. Ἀλλ᾽ ἴσως ἱκανὸν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς, καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. Μὴ τοιαύτης δ᾽ οὔσης τῆς δόσεως, ἀλλ᾽ ἐπί τινι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν γίγνεσθαι, ἀμφοῖν δοκοῦσαν κατ᾽ ἀξίαν εἶναι. Εἰ δὲ τοῦτο μὴ συμβαίνοι, οὐ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν τὸν [l] προέχοντα τάττειν, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ ἂν οὗτος [m] ὠφεληθῇ, ἢ ἀνθ᾽ ὅσου τὴν ἡδονὴν εἵλετ᾽ ἂν, τοσοῦτον ἀντιλαβὼν ἕξει τὴν παρὰ τούτου ἀξίαν. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις οὕτω φαίνεται γινόμενον· ἐνιαχοῦ τ᾽ εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι· ὡς δέον, ᾧ ἐπίστευσε, διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον, καθάπερ ἐκοινώνησεν. Ὧ γὰρ ἐπετράφθη, τοῦτον [n] οἴεται δικαιότερον εἶναι τάξαι τοῦ

[l] Γρ. παρέχοντα. [m] Γρ. Ὠφελήθη. [n] Οἴονται Vet. Interp. et Andr. quos ſecutus eſt Lamb.

buſcum philoſophia communicata eſt, videtur eſſe ſervanda: neque enim ſapientiæ æſtimationem pecunia metiri poteſt, neque pretium paris momenti reperiri queat. Sed fortaſſe ſatis ſit, id, quod vires et facultates patiuntur, referre: quemadmodum et diis et parentibus præſtari ſolet. Ubi vero non hoc modo, nec hoc animo beneficium confertur, ſed remunerationis et mercedis alicujus ſpe: facienda fortaſſe remuneratio eſt maxime, quæ utrique digna beneficio eſſe videatur. Sin minus hoc contingat, non modo neceſſarium, verum etiam juſtum videri poſſit, eum, qui prior acceperit, quantum ſit reddendum, præfinire: quanta enim utilitas huic allata eſt, aut quanti voluptatem emiſſet, ſi tantum ille viciſſim acceperit, juſtum pretium videbitur ab hoc eſſe conſecutus. Nam etiam in rebus venalibus hoc idem videmus factitari: et quibuſdam in locis leges vetant, contractuum voluntariorum judicia aut actiones dari; quaſi oporteat, cujus quis fidem ſecutus eſt, ei ſic, ut contraxerit, diſſolvere. Nam cui creditum, ac permiſſum eſt, eum juſtius eſſe arbitrantur, quantum ſit reddendum, præſtituere, quam eum, qui permiſerit:

ἐπιτρέψαντος· τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου τιμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν· [o] τὰ γὰρ οἰκεῖα, καὶ ἃ διδόασιν ἑκάστοις φαίνεται πολλοῦ ἄξια. Ἀλλ᾽ ὅμως ἡ ἀμοιβὴ γίνεται πρὸς τοσοῦτον, ὅσον ἂν τάττωσιν οἱ λαβόντες. Δεῖ δ᾽ ἴσως οὐ τοσούτου τιμᾶν, ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ᾽ ὅσου πρὶν ἔχειν ἐτίμα.

ΚΕΦ. β'.

ΑΠΟΡΙΑΝ [p] δ᾽ ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, οἷον, πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι; Ἢ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πειστέον· στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον τὸν πολεμικόν; Ὁμοίως [q] δὲ, φίλῳ μᾶλλον, ἢ σπουδαίῳ, ὑπηρετητέον; Καὶ εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον, ἢ [r] ἑταίρῳ δοτέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχηται; Ἆρ᾽ οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ῥᾴδιον· πολλὰς

[o] Περὶ τῶν ἑαυτοῦ οὐδεὶς ἀξιόπιστός ἐστι κριτής. *In suis nemo fide dignus judex est.* Andr. [p] Vide Gell. Noct. Attic. lib. ii. c. 7. et Eud. lib. viii. c. 11. [q] Γρ. δὲ καὶ φίλ. [r] Ἑτέρῳ pro ἑταίρῳ *Mur.*

multa enim non tantidem æstimant ii, qui habent, quanti qui ea accipere volunt: sua enim cuique, et quæ quisque dat, magni videntur esse æstimanda. Veruntamen tanta remuneratio esse debet, quantam statuerint ii, qui acceperunt. Tanti autem fortasse res æstimanda est, non quanti tum esse videtur, cum eam quis habet, sed quanti priusquam eam haberet, æstimabat.

CAP. II.

SED hujusmodi quoque quæstiones dubiæ sunt ac difficiles, Omniane patri sint tribuenda, eique in omnibus sit obtemperandum? An æger quidem medico parere debeat: in imperatore autem creando, viro bellicoso reique militaris perito suum dare suffragium? Itemque, Amicone potius, quam viro bono opera danda sit? Et, Eine, qui bene meritus est, gratia sit referenda potius, quam sodali donandum, si utrique satisfieri non possit? Hæc igitur omnia subtiliter et enucleate distinguere non facile est: multum enim, varieque

γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγκαίῳ. Ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, οὐκ ἄδηλον· καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον, ἢ χαριστέον [s] ἑταίροις· καὶ ὥσπερ δάνειον ᾧ ὀφείλει ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. Ἴσως δ᾽ [t] οὐ τοῦτο ἀεί· οἷον, τῷ λυτρωθέντι παρὰ λῃστῶν, πότερον τὸν [u] λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁστισοῦν ᾖ, ἢ καὶ μὴ ἑαλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον· ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον; δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα. Ὅπερ οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον· ἐὰν δὲ ὑπερτείνῃ ἡ δόσις τῷ καλῷ, ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ᾽ ἀποκλιτέον. Ἐνίοτε γὰρ οὐδ᾽ ἐστὶν ἴσον τὸ τὴν [x] ἑτέρου προϋπαρχὴν ἀμείψασθαι, ἐπειδὰν, ὁ μὲν, σπουδαῖον εἰδὼς, εὖ ποιήσῃ· τῷ δὲ ἡ ἀνταπόδοσις γίγνεται, ὃν οἴεται μοχθηρὸν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσαντι ἐνίοτε

[s] Ἑτέροις pro ἑταίροις *Mur.* [t] Οὐδὲ pro οὐ El. [u] Γρ. λυτρωσάμενον. [x] Γρ. ἑταίρου.

differunt inter ſe et magnitudine, et parvitate, et honeſtate, et neceſſitate. Non omnia autem uni eidemque eſſe præſtanda, minime obſcurum eſt: beneficiaque potius iis, a quibus acceperis, eſſe referenda, quam ſodalibus gratificandum: quemadmodum mutuum ei, cui debetur, reddendum eſt potius, quam ſodali donandum. Atque hoc fortaſſe non ſemper: verbi gratia, utrum is, qui a prædonibus redemptus ſit, eum, qui redemerit, captum viciſſim redimere, quiſquis ſit: aut non capto illi quidem, veruntamen repetenti, quod impenderit, reddere: an patrem redimere debet? nam patrem potius, quam vel ſeipſum redimere debere videatur. Univerſe igitur, id quod debetur reddendum eſt, ut diximus: ſed ſi donatio vel honeſto, vel neceſſitate vincat, ad hæc oportet eſſe propenſiores. Interdum enim ne æquum quidem eſt, ei, qui alterum beneficio provocarit, parem gratiam referre, cum ille, ſciens hunc eſſe virum bonum, beneficium in eum contulerit: illi autem gratia referatur, quem hic improbum eſſe ex-

ἀντιδανειστέον· ὁ μὲν γὰρ οἰόμενος κομιεῖσθαι, ἐδάνεισεν ἐπιεικεῖ ὄντι· ὁ δ᾽ οὐκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ πονηροῦ. Εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, [y] *οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ᾽ ἔχει μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δὲ, οὐκ ἂν δόξειεν ἄτοπα ποιεῖν. Ὅπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τὸ ὡρισμένον τοῖς περὶ ἅ εἰσιν. Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὰ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα,* [z] *καθάπερ οὐδὲ τῷ Διῒ θύεται, οὐκ ἄδηλον. Ἐπεὶ δ᾽ ἕτερα γονεῦσι, καὶ ἀδελφοῖς, καὶ ἑταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἁρμόττοντα ἀπονεμητέον. Οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται·*

[y] Οὐ γάρ ἐστι δίκαιον, ἃ δίδωσιν ὁ φαῦλος τῷ σπουδαίῳ, ταῦτα καὶ παρ᾽ ἐκείνου λαμβάνειν· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον τὸ παρὰ τοῦ φαύλου τῷ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν τὸ αὐτὸ γίνεται παρ᾽ ἀλλήλων ἀμφοτέροις· μεῖζον γὰρ γίνεται τῷ ἀξιώματι τοῦ διδόντος. Διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι οὐκ ἀεὶ τοῖς εὐεργέταις μᾶλλον ἀνταποδοτέον, ἢ χαριστέον τοῖς φίλοις. *Neque enim justum est quæ in bonum virum confert homo improbus eadem ab illo ut accipiat vicissim: quia neque æquale est id quod dat improbus, ei quod dat vir bonus; licet idem sit quod uterque confert utrique: quippe cum a dignitate dantis pretium suum mutuetur; ideoque et majus fit. Quare diximus, non semper iis e quibus beneficium accepimus, id reddendum esse potius, quam gratificandum amicis.* Andr.

[z] Vide lib. v. c. 7.

istimat. Nam ne ei quidem, qui mutuum dederit, interdum mutuum vicissim dandum est: ille enim existimans se suum recuperaturum, mutuum dedit viro bono; hic autem ab improbo sese recuperaturum esse non sperat. Sive igitur revera ita se res habet, minime par dignitas est: sive aliter est, sed existimant tamen ita esse, non absurde facere videantur. Quod igitur sæpenumero a nobis dictum est, omnis, quæ in perturbationibus et actionibus explicandis versatur, oratio, nihilo magis certa aut definita est, quam ea, in quibus versatur. Non eadem igitur omnibus esse tribuenda, neque patri omnia, quemadmodum neque Jovi omnia immolantur, non obscurum est. Quoniam autem alia atque alia parentibus, et fratribus, et sodalibus, et bene meritis debentur, sua cuique et accommodata sunt tribuenda. Atque ita sane homines face-

εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ [z] πράξεις. Καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν διὰ ταὐτό. Δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας· καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι κάλλιον ἢ ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' ἐπαρκεῖν. Καὶ τιμὴν δὲ καθάπερ θεοῖς· οὐ πᾶσαν δὲ, γονεῦσιν· οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ, καὶ μητρί· οὐδ' αὖ τὴν τοῦ σοφοῦ, ἢ τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὴν πατρικὴν, ὁμοίως δὲ καὶ μητρικήν. Καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάσει, καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς ἑταίρους δ' αὖ καὶ ἀδελφοὺς, παῤῥησίαν καὶ ἁπάντων κοινότητα. Καὶ συγγενέσι δὲ, καὶ φυλέταις, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν, καὶ συγκρίνειν

[z] Γρ. κοιναὶ πράξεις.

re videntur: ad nuptias enim cognatos vocant: nam cum hi genus habeant commune, erunt quoque, quæ in hoc verſantur, actiones communes. Atque ob eandem cauſam exiſtimant cognatos maxime funeribus et parentalibus intereſſe oportere. Videntur autem filii parentibus maxime res ad victum neceſſarias ſuppeditare debere, tanquam debitores: pulchriuſque eſt iis, per quos ſumus, quam nobis ipſis in his rebus opitulari. Præterea parentibus honos, ut diis immortalibus, eſt habendus: ſed non omnis parentibus: nam nec patri idem, qui matri debetur: neque vero ſapiente, aut imperatore dignus honos, ſed paternus, itemque matri maternus. Omni autem ætate grandiori, pro ætate honos tribuendus eſt: ut ei aſſurgamus, ut de ſede et accubatione honoratiore decedamus, et cætera talia præſtemus. Sodalibus autem et fratribus inter ipſos orationis libertas, omniumque rerum communitas dari debet. Poſtremo ut cognatis, tribulibus, civibus, cæteriſque omnibus ſuum cuique jus ſuumque honorem tribuamus, danda opera eſt: conferendaque ſunt inter ſe, et perpendenda quæ cuique inſunt, ex neceſſitudine, et

τὰ ἑκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰκειότητα καὶ ἀρετὴν, ἢ χρῆσιν. Τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν, ῥᾴων ἡ κρίσις· τῶν δὲ διαφερόντων, ἐργωδεστέρα· οὐ μὴν διά γε τοῦτο ἀποστατέον, ἀλλ' ὡς ἂν ἐνδέχηται, οὕτω διοριστέον.

ΚΕΦ. γ'.

ΕΧΕΙ δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, ἢ μὴ πρὸς τοὺς μὴ διαμένοντας; ἢ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, ὅταν μηκέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν ἀπολιπόντων, εὔλογον τὸ μὴ φιλεῖν. Ἐγκαλέσειε δ' ἄν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον, ἢ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπῶν, προσεποιεῖτο διὰ τὸ ἦθος· [a] ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, πλεῖσται διαφοραὶ γίγνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται, καὶ ὦσι φίλοι. Ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ

[a] Ὁ γὰρ ΕΙ.

virtute, vel usu. Ac de iis quidem, qui ejusdem generis et sanguinis sunt, facilius judicari potest; de iis autem, quorum nulla communio sanguinis est, difficilius: non tamen idcirco desistendum est: sed inter se, quoad ejus fieri possit, distinguendi ac discernendi sunt.

CAP. III.

EXISTIT autem quæstio et dubitatio subdifficilis de distrahendis et dirimendis amicitiis, sitne alienatio disjunctioque ab iis, qui iidem non permanent, qui fuerant, facienda? an discessionem et diffidium nasci inter eos, quorum amicitiam utilitas, aut jucunditas contraxit, cum utiles, aut jucundi esse desierint, non sit absurdum? illarum enim rerum erant amici: a quibus derelicti si jam desinant amare, non sit mirum. Merito autem quis eum accuset, qui, cum utili, aut jucundo ad amandum ducatur, simulet se moribus et virtute ad hoc ipsum excitari: nam, quod initio diximus, plurimæ inter amicos dissensiones oriuntur, cum haud ita, ut existimarunt, sunt amici. Cum

ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηθὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος, ἑαυτὸν αἰτιῷτ' ἄν. Ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ περὶ τιμιώτερον ἡ κακουργία. Ἐὰν δὲ ἀποδέχηται ὡς ἀγαθὸν, γένηται δὲ μοχθηρὸς, [b] ἢ καὶ δοκῇ, ἆρ' ἔτι φιλητέον; ἢ οὐ δυνατόν; εἴ περ μὴ πᾶν φιλητὸν, ἀλλὰ τἀγαθόν. [c] Οὔτε δὴ φιλητέον πονηρὸν, [d] οὔτε δεῖ· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρὴ εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ. Εἴρηται δ' ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον. Ἆρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις διὰ τὴν μοχθηρίαν; Ἐπανόρθωσιν δ' ἔχουσι [e] μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος,

[b] Καὶ δοκῇ sine ἢ El. CCC. et Græcus Interp. qui καὶ interpretatur ἤ. Andr. nobiſcum legit. [c] Οὔτε δὴ φιλητέον πονηρὸν Mich. Eph. non agnoſcit. [d] Οὔτε δεῖ deſunt CCC. et El. rectius, ut videtur. [e] Εἰ δὲ πενίαν ἀπελαύνειν δεῖ τῆς τοῦ φίλου οἰκίας τὸν δυνάμενον, πόσῳ δικαιότερον τὴν ἀρετὴν ἐπανάγειν, ἄλλως τε καὶ οἰκειότερον ὂν, ὅτι διὰ τὴν ἀρετήν εἰσι φίλοι. *Quod ſi paupertatem a familia amici propulſare is tenetur qui poteſt, quanto magis virtutem illi addere, cum præcipue hoc magis amicitiæ conveniat? virtutis enim cauſa ſunt amici.* Andr.

igitur aliquem ſua fefellerit opinio, exiſtimaritque ſe propter mores diligi; ille autem nihil agat hujuſmodi; de ſe ipſo queratur. Cum vero illius ſimulatione in errorem inductus ac deceptus fuerit, merito is accuſandus eſt, qui fefellit: tantoque magis, quam qui nummos adulterant, quanto in re pretioſiore et cariore maleficium admittitur. Sed ſi eum in amicitiam receperit, ut virum bonum, malus autem evaſerit, aut evaſiſſe videatur, utrum etiam nunc amandus eſt? an hoc fieri non poteſt? ſiquidem non omnis res amabilis eſt, ſed ea demum, quæ bona eſt. Neque vero quiſquam vitioſus eſt diligendus, neque diligi debet: non enim oportet rerum malarum ſtudio atque amore teneri, neque improbi hominis ſimilem effici. Supra autem dictum eſt, ſimili amicum eſſe ſimile. Utrum igitur ſtatim diſcindendæ ſunt amicitiæ? an non cum omnibus, ſed cum iis, quorum improbitas inſanabilis eſt? Iis autem, qui corrigi poſſunt, auxilium ferendum eſt,

ἢ τὴν οὐσίαν, ὅσῳ βέλτιον καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον. Δόξειε δ' ἂν ὁ διαλυόμενος οὐθὲν ἄτοπον ποιεῖν· οὐ γὰρ τούτῳ ἢ τοιούτῳ φίλος ἦν. Ἀλλοιωθέντα γοῦν ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι, ἀφίσταται. Εἰ δ' ὁ μὲν διαμένοι· ὁ δ' ἐπιεικέστερος γένοιτο, καὶ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἆρα χρηστέον φίλῳ; ἢ οὐκ ἐνδέχεται; Ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεται, οἷον ἐν ταῖς ἐκ [f] παιδίας φιλίαις· εἰ γὰρ ὁ μὲν διαμένοι τὴν διάνοιαν παῖς, ὁ δ' ἀνὴρ εἴη οἷος κράτιστος, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς, μήτε χαίροντες καὶ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ περὶ ἀλλήλους ταῦθ' ὑπάρξει αὐτοῖς. Ἄνευ δὲ τούτων οὐκ ἦν φίλους εἶναι· συμβιοῦν γὰρ οὐχ οἷόν τε· εἴρηται δὲ περὶ τούτων. Ἆρ' οὖν οὐθὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἑκτέον, ἢ εἰ μὴ ἐγεγόνει φίλος μηδέποτε; ἢ δεῖ μνείαν ἔχειν τῆς γενο-

[f] Γρ. παιδιᾶς, male. Vide Camer.

multo magis ad mores, quam ad fortunas et facultates; quanto hoc melius, amicitiæque convenientius eſt? Videatur autem is, qui ſeſe a tali amico disjungit, nihil abſurdi facere: non enim huic, aut tali amicus erat. Quoniam igitur eum immutatum reſtituere ac ſervare non poteſt, ſeſe ab eo ſemovet ac ſegregat. Sed ſi hic idem, qui fuit, maneat: alter autem longe melior fiat, multoque virtute antecellat: utrum etiam nunc amico utendum eſt? an hoc fieri non poteſt? Quod certe in magna diſtantia maxime perſpicere licet: ut in iis amicitiis, quæ a pueritia conſtitutæ ſunt: ſi enim alter animo et cogitatione puer maneat, alter vir ſit quam optimus et præſtantiſſimus: qui fieri poteſt, ut ſint amici, qui neque eadem probent, neque eiſdem aut delectentur, aut offendantur? nam neque hæc in eorum altero erga alterum inerunt. At ſine his fieri non poſſe, ut ſint amici, dicebamus; una enim vivere non poſſunt: ſed de his jam dictum eſt. Utrum igitur non alio in eum animo eſſe debet, quam ſi nunquam ei amicus fuiſſet? an vero præteritæ conſuetudinis memoria conſervanda eſt? et quemadmo-

μένης συνηθείας; καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ ὀθνείοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς γενομένοις ἀπονεμητέον τι, διὰ τὴν προγενομένην φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἡ διάλυσις γένηται;

ΚΕΦ. δ΄.

ΤΑ φιλικὰ δὲ [g] πρὸς τοὺς φίλους, καὶ οἷς αἱ φιλίαι ὁρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθέναι· τιθέασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον καὶ πράττοντα τἀγαθὰ, ἢ τὰ φαινόμενα, ἐκείνου ἕνεκα· ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι, [h] καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες. Οἱ δὲ

[g] Πρὸς τοὺς φίλους delenda eſſe cenſeo: et Euſtratii commentarius (ita etiam Andronici paraphraſis) hanc conjecturam adjuvat. *Mur.* φίλας poſt φίλους addit El. Forſan πρὸς τοὺς φίλας eſt vera lectio, et φίλους e margine in textum irrepſit. [h] Τοῦτο δὲ πάσχουσι καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες μὲν καὶ περιοφθέντες, μένοντες δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ φιλεῖν· βούλονται γὰρ τοῖς φίλοις πάντα τὰ ἀγαθὰ, μηδὲν ἐλπίζοντες κοινωνήσειν αὐτοὶ, ἀλλὰ αὐτῶν ἕνεκα. *Quod in amicis quoque illis fieri videmus, inter quos quædam interceſſerunt offenſiunculæ, aut qui ab*

dum amicis potius, quam alienis gratificari putamus oportere: ita et iis, quibuſcum multus aliquando nobis uſus interceſſit, aliquid concedendum eſt propter amicitiam priſtinam, cum præſertim inſignis aut immoderata improbitas diſſidii cauſam non præbuerit?

CAP. IV.

EA autem, quæ in amicitia ab amicis in amicos conferri ſolent, et quibus amicitiæ terminantur ac circumſcribuntur, ex iis, quæ ſibi ipſi quiſque exoptat, ac tribuit, videntur fluxiſſe: eum enim amicum eſſe ponunt, qui et amicum bonis ornatum eſſe cupit, et ornat ipſe quam plurimis, vel iis, quæ revera talia ſunt, vel iis, quæ bonorum ſpeciem quandam præ ſe ferunt, illius cauſa: aut eum, qui amicum vult eſſe et vivere ipſius cauſa: quemadmodum matres erga filios affectæ ſunt, et amici ii, inter quos aliqua offenſiuncula nata eſt. Alii amicum eum

τὸν συνδιάγοντα, καὶ τὰ αὐτὰ αἱρούμενον, ἢ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ· μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Τούτων δέ τινι καὶ τὴν φιλίαν ὁρίζονται. Πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικεῖ ὑπάρχει· [i] τοῖς δὲ λοιποῖς, ᾗ τοιοῦτοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι· ἔοικε γὰρ, [k] καθάπερ εἴρηται, [l] μέτρον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶναι· οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται [m] κατὰ πᾶσαν τὴν ψυχήν. Καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ τἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ πράττει· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ τἀγαθὸν διαπονεῖν, καὶ ἑαυτοῦ ἕνεκα· τοῦ γὰρ διανοητικοῦ χά-

aliis neglecti fuerunt: cum ipsi propterea amare non desinant: omnia enim bona optant amicis, cum eorum nullam ipsi partem exspectent, sed eorum causa tantum. Andr. Annot. ad oram CCC. γρ. οἱ μὲν προσκαρ. [i] Sc. prout magis ad hunc *probum virum*, qui humanorum tum affectuum, tum actionum quasi *norma* est, accedunt; aut ab eo sunt remotiores. [k] Ita lib. viii. cap. 5. [l] Plato in Cratylo et in Theæteto, hominem χρημάτων μέτρον, et in lib. iv. Legum, Deum πάντων μέτρον esse, dicit. [m] Κατά τε λογικὴν ψυχὴν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον· καὶ οὐ καθάπερ ὁ ἀκρατὴς τἀναντία ζητεῖ, καὶ τὸ παθητικὸν αὐτῷ τῷ λογιστικῷ πολεμεῖ. *Sive rationalem, sive eam, quæ ratione destituitur, animæ partem videas: neque quemadmodum qui judicio destituuntur, contrarium quærit: aut partes in eo quæ affectibus sunt destinatæ, pugnant cum iis, in quibus est ratio.* Andr.

esse volunt, qui una ætatem agit, eandemque vitæ degendæ rationem instituit, et eadem studia sequitur: aut eum, qui pari dolore, parique lætitia, atque amicus, afficitur: quod quidem et matribus accidit maxime. Horum autem aliquo amicitiam definiunt. Atqui unumquidque horum in viro bono inest erga seipsum: in cæteris autem qua sese tales esse existimant: consentaneum est enim, virtutem et virum bonum unicuique rei esse mensuram, quemadmodum supra diximus: hic enim secum ipse sentit, eademque non una aliqua animi parte, sed toto animo totoque pectore expetit. Vultque ea sibi evenire, quæ et vere bona sunt, et talia videntur: ea denique ipsa agit: viri enim boni est in eo, quod vere bonum est, omni contentione elaborare, idque suæ ipsius causa, nimirum ejus a-

ριν, [n]ὅπερ ἕκαστος εἶναι δοκεῖ. Καὶ ζῆν δὲ [o]βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, ᾧ φρονεῖ· ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι. Ἕκαστος δ᾽ ἑαυτῷ βούλεται τἀγαθά. Γενόμενος δ᾽ ἄλλος, οὐδεὶς [p]αἱροῖτ᾽ ἂν πάντ᾽ ἔχειν ἐκεῖνο τὸ γενόμενον. Ἔχει γὰρ καὶ νῦν ὁ θεὸς τἀγαθὸν, [q]ἀλλ᾽ ὢν ὅ, τι ποτ᾽ ἐστί. Δόξειε δ᾽ ἂν τὸ [r]νοοῦν ἕκαστος εἶναι, ἢ μάλιστα. Συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνῆμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί· αἱ τοιαῦται δὲ ἡδεῖαι. [s]Καὶ θεωρημάτων δ᾽ εὐπορεῖ τῇ διανοίᾳ·

[n] Τὸ γὰρ διανοητικόν ἐστι τὸ ἀνθρώπινον εἶναι: *ea quippe pars, in qua vis mentis est, humanam constituere naturam putatur.* Andr. Mens cujusque is quisque est. Cic. de Fin. Vide Plat. in Alcibiade priore. [o] Ἕκαστος βούλεται Andr. [p] Αἱρεῖται CCC. αἱρεῖται πάντας Ven. 1. 2. et Bas. Hæc videtur esse hujus loci sententia: Si quis in equum aut bovem mutaretur, non sibi, equo aut bovi jam facto, omnia bona exoptaret; sed ea duntaxat, quæ equi aut bovis naturæ essent idonea. [q] Ἄλλο ὂν El. et CCC. ἄλλο ὢν Ven. 2. et Bas. Ad oram CCC. annot. γρ. ἀλλ᾽ οἷον ὅ ποτ᾽ ἐστί. Pro nobis facit Eustrat. et Andr. qui sic habet: καὶ γὰρ τῷ θεῷ πάντα πρόσεστι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ᾽ ἔστιν αὐτὸς ὅ, τι ποτέ ἐστι. i. e. Deus habet summum bonum, quod divinæ naturæ maxime convenit: non autem ei conveniret, si Deus unus et idem non semper maneret, ut manet. [r] Νοῦν El. [s] Γενναίων θεωρημάτων τῇ διανοίᾳ εὐπορεῖ: *plurimas præ-*

animi partis gratia, in qua cogitandi vis inest, quæ unusquisque nostrum videtur esse. Vult præterea sese vivere, et salvum esse, maximeque hanc partem, qua sapit et prudenter sentit: viro bono enim bonum est esse. Sibi autem quisque bene vult evenire. Sed nullus est, qui si alius, quam qui prius erat, effectus sit, optet id, in quod commutatus sit, bonis omnibus abundare. Obtinet enim nunc quoque Deus verum bonum, ita tamen ut sit id, quod est, quicquid tandem sit. Non immerito autem id, quod in nobis intelligit, unusquisque nostrum esse videatur, aut maxime. Tum vero is, qui talis est, secum habitare secumque vult vivere: id enim libenter facit: nam et rerum actarum memoria ei est jucunda, et spes futurarum bona: talis autem est et jucunda. Præterea rerum plurimarum per-

συναλγεῖ τε καὶ συνήδεται μάλισθ' ἑαυτῷ· [t] πάντῃ γάρ ἐστι τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδὺ, καὶ [u] οὐκ ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γὰρ, ὡς εἰπεῖν. Τῷ δὴ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν τῷ ἐπιεικεῖ, πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν· ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός· καὶ ἡ φιλία τούτων εἶναί τι δοκεῖ, καὶ φίλοι, οἷς ταῦθ' ὑπάρχει. Πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ οὐκ ἔστι [x] φιλία, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος. [y] Δόξειε δ' ἂν ταύτῃ εἶναι ἡ φιλία, ᾗ ἐστὶ δύο,

claras mente cogitationes concipit. Andr. [t] Γρ. πάντοτε. [u] Γρ. οὐκ ἄλλοτ' ἄλλῳ. [x] Φίλος pro φιλία El. [y] Lambinus, secutus Eustratium, hanc periochen ita explicat, ut in ea quæstionem, quam jam in præsenti omittendam esse dixerat, ἐν παρόδῳ transigat hoc modo: Sed certe hac ratione (inquit) seu hac ex parte videatur alicui in seipsum constare amicitia posse, qua quisque duo sunt, aut etiam plura, ut corpus et animus: tum iterum animi plures sunt partes, altera rationis particeps, altera rationis expers, ut supra dictum est. Ita igitur dici poterit aliquis seipsum amare, vel si corpus suum amet, vel si animum. Alii vero δύο ἢ πλείω referunt ad conditiones, seu potius definitiones amicitiæ in initio hujus capitis prædictas; ut sententia hæc sit: Secum cuiquam amicitia esse dicatur, quod in ea duæ aut plures ex prædictis conditionibus reperiuntur. Alii vero putant Philosophum hic verba facere de amicitia in alios, non in nosmetipsos. Cum Andronici paraphrasis hujus loci sententiam perspicuam reddat, et pro nostro interprete faciat, eam subjungemus. Ἡ γὰρ φιλία δύο, ἢ τριῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Καὶ εἴ τις καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν καλεῖ, εἴη ἂν φιλία, καθόσον ἐστὶν αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν διαφέρων, καὶ τῷ λογιστικῷ τὸ παθητικὸν συνίσταται.

ceptione et cognitione mens ejus abundat: doletque et lætatur una secum maxime: nam omni ex parte idem ei molestum est, idemque jucundum, neque alias aliud: cum, pene dicam, nihil agat, cujus eum pœnitere possit. Quoniam igitur hæc singula in viro bono insunt erga seipsum, estque sic animatus in amicum, ut in seipsum (amicus enim alter ipse) efficitur ex his, ut amicitia quoque aliquid horum esse, iique, in quibus hæc insunt, amici esse videantur. Utrum autem cuique erga seipsum amicitia intercedere possit, necne, in præsenti quærere omittamus. Sed certe primum hac ratione cuique erga seipsum amicitia esse videatur, qua unusquisque nostrum duo sumus, aut plu-

ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων· καὶ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦται. Φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν, καί περ οὖσι φαύλοις. Ἆρ᾽ οὖν ᾗ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, ταύτῃ μετέχουσιν αὐτῶν; ἐπεὶ τῶν γε κομιδῇ φαύλων καὶ ἀνοσιουργῶν οὐθενὶ ταῦθ᾽ ὑπάρχει, ἀλλ᾽ οὐδὲ φαίνεται· σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις. Διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς· καὶ ἑτέρων μὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἄλλα δὲ βούλονται, οἷον οἱ ἀκρατεῖς· αἱροῦνται γὰρ ἀντὶ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἡδέα βλαβερὰ ὄντα. Οἱ δ᾽ αὖ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι. Οἷς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ πέπρακται, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν [2] μισοῦνται, φεύγουσι τὸ ζῆν καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτούς. Ζητοῦσί

Καὶ διότι δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας ἔοικε τῇ ἑκάστου πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπῃ, καὶ αὐτὴ καλοῖτο ἂν φιλία. Eustratius aliam hujus perioches scripturam indicat his verbis: φέρεται καὶ ἄλλη γραφὴ, ἔχουσα οὕτως· Δόξειε δ᾽ ἂν ταύτῃ εἶναι φιλία, ᾗ ἐστὶ δύο τὰ αὐτά. Quam lectionem sic explicat: καὶ διὰ τῆς γραφῆς ταύτης λέγων· Εἰ γὰρ καὶ δύο ἐστὶ, τὸ λογικὸν, καὶ τὸ ἄλογον, ἀλλ᾽ οὖν φιλία τότε ἐστὶ πρὸς ἑαυτὸν, ὅταν ταῦτα ἓν ὦσι. [z] Μισοῦσί τε καὶ φεύγ. Bas. et Argyr. quos secutus est Lambinus. μισοῦνται,

ea, ex iis, quæ supra diximus: deinde quia amicitia nimia et immoderata ei amicitiæ, quæ cuique secum est, similis esse dici solet. Videntur autem ea, quæ a nobis dicta sunt, etiam in vulgo inesse, quamvis improbo. Num igitur qua sibi ipsi placet, et arbitratur se bonum esse, hac parte eorum est particeps? nam in eorum profecto, qui valde vitiosi et scelerati sunt, nemine insunt, quin ne inesse quidem videntur: nec fere in ullo vitioso. Semper enim secum pugnant ac diffident: aliaque concupiscunt, alia volunt, ut incontinentes: iis enim spretis ac rejectis, quæ sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, et quæ sunt damnosa, sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiam ab earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longe se removent. Jam qui multa et atrocia facinora admiserunt, propter improbitatem vitam oderunt ac fugiunt, sibique manus afferunt. Et vitiosi homines atque im-

[a]τε οἱ μοχθηροὶ μεθ᾽ ὧν συνημερεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦθ᾽ ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ᾽ ἑαυτοὺς ὄντες· μεθ᾽ ἑτέρων δ᾽ ὄντες, ἐπιλανθάνονται). Οὐθέν τε φιλητὸν ἔχοντες, οὐθὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς. Οὐδὲ δὴ συγχαίρουσιν, οὐδὲ συναλγοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· [b]στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ [c]τὸ μὲν διὰ μοχθηρίαν ἀλγεῖ, ἀπεχόμενόν τινων, τὸ δὲ ἥδεται· καὶ τὸ μὲν δεῦρο, τὸ δ᾽ ἐκεῖσε ἕλκει, ὥσπερ διασπῶντα. Εἰ δὲ μὴ οἷόν τε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται ὅτι ἥσθη, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα ταῦτα γενέσθαι αὐτῷ· μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. Οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς διακεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητόν. Εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μο-

καὶ φεύγ. El. et C C C. [a] Δὲ pro τε El. [b] Στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ πολεμεῖ τῷ λογικῷ τὸ ἄλογον. *Andr.* [c] Τοτὲ μὲν διὰ μοχθ. ἀλγεῖ, ἀπεχόμενός τινων· τοτὲ δὲ ἥδ. C C C. Baſ. et Ven. 1.

probi quærunt quibuſcum dies totos traducant, ſeipſos autem fugiunt: multa enim gravia atque horrenda recordantur, taliaque altera, cum ſoli ſunt, exſpectant: tantiſper autem dum cum aliis ſunt, obliviſcuntur. Et cum ſit nihil in eis amabile, nullo erga ſe amoris affectu commoventur. Neque igitur qui tales ſunt, ſecum una lætantur, neque ſecum pari dolore afficiuntur: in eorum enim animo diſcordiæ et ſeditiones concitantur: et altera pars propter improbitatem, quia a quibuſdam rebus reprimitur, diſcruciatur; altera voluptate afficitur: et huc altera, illuc trahit altera, tanquam eum divellentes ac diſtrahentes. Quod ſi fieri non poteſt, ut quis ſimul doleat, ac lætetur: at certe paulo poſt, quod lætatus ſit, mœrore conficitur, nolitque hæc ſibi voluptatem attuliſſe: malos enim aſſidue actionum ſuarum pœnitet. Non videtur igitur homo malus ne in ſeipſum quidem amico eſſe animo, quia nihil habet amabile. Quod ſi ita affectum eſſe valde eſt miſerum; acerrima contentione fugienda improbitas eſt, ope-

χθηρίαν διατελαμένως, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ εἶναι· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς αὑτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι, καὶ [d] ἑτέρων φίλος γένοιτο.

ΚΕΦ. ε'.

[1] Η ΔΕ εὔνοια φιλίᾳ μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐστί γε φιλία· γίνεται γὰρ εὔνοια καὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα· φιλία δ' οὔ· [e] καὶ πρότερον [f] δὴ ταῦτ' εἴρηται. Ἀλλ' οὐδὲ φίλησίς ἐστιν· οὐ γὰρ ἔχει [g] διάτασιν, οὐδ' ὄρεξιν· τῇ φιλήσει δὲ ταῦτ' ἀκολουθεῖ. Καὶ ἡ μὲν φίλησις μετὰ συνηθείας· ἡ δ' εὔνοια καὶ ἐκ προσπαίου· οἷον καὶ περὶ τοὺς ἀγωνιστὰς συμβαίνει. Εὖνοι γὰρ αὐτοῖς γίνονται, καὶ συνθέλουσι· συμπράξαιεν δ' ἂν οὐθέν· ὅπερ γὰρ εἴπομεν, προσπαίως εὖνοι γίνονται, καὶ ἐπιπολαίως στέργουσιν. Ἔοικε

[d] Ἑτέρῳ El. [1] Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. vii. cap. 7. [e] Sc. lib. viii. cap. 2. [f] Δὴ CCC. δὴ τοιαῦτ' El. [g] Διάτασιν, *continuationem quandam ac tractum temporis* nominari vult Muretus. Sed Lambini versionem confirmat Andronicus, qui explicat per ὁρμήν τινα καὶ κίνησιν.

raque cuique danda, ut sit bonus; sic enim et amico in seipsum erit animo, et aliis poterit amicus esse.

CAP. V.

BENEVOLENTIA autem similis est illa quidem amicitiæ, non tamen amicitia est: nascitur enim benevolentia etiam erga ignotos, eaque obscura et occulta esse potest; amicitia non item: atque hæc supra a nobis explicata sunt. Sed nec amatio est: nam neque contentionem habet, neque appetitionem; quæ duo amationem consequuntur. Præterea amatio cum vitæ consuetudine conjuncta est; benevolentia autem vel subito conciliari potest: quemadmodum et in pugilibus, aut gladiatoribus usu venit. Benevoli enim eis fieri homines solent, eademque omnia, quæ illi volunt, exoptant; sed eos sua opera adjuvare aut sublevare nolint: nam, quemadmodum diximus, repentino quodam animi motu benevoli efficiuntur, neque admodum altas amor eorum radices agit. Benevolentia i-

δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι· ὥσπερ τοῦ ἐρᾶν ἡ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονή· μὴ γὰρ προησθεὶς τῇ ἰδέᾳ, οὐθεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἴδει οὐθὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ [h] ἀπόντα ποθῇ καὶ τῆς παρουσίας [i] ἐπιθυμῇ. Οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐχ οἷόν τε εἶναι, μὴ εὔνους γενομένους. Οἱ δ' εὖνοι οὐθὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τἀγαθὰ, οἷς εἰσιν εὖνοι· συμπράξαιεν δ' οὐθὲν ἂν, οὐδ' ὀχληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτὴν [k] ἀργὴν εἶναι φιλίαν· χρονιζομένην [l] δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένην, γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, οὐδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ· οὐδὲ γὰρ ἡ εὔνοια ἐπὶ τούτοις γίνεται. Ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθεὶς, ἀνθ' ὧν πέπονθεν, ἀπονέμει τὴν εὔνοιαν, τὰ δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βουλόμενός τινα [m] εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας

[h] Γρ. ἀπόντας et ἀπόντος. [i] Ἐπιθυμῇ CCC. [k] Γρ. ἀρχὴν εἶναι φιλίας, minus recte, ut ex aliis locis patet. *Casaub.* Nobiscum legit Andr. Vide Vict. [l] Δι' αὐτὴν El. [m] Γρ. εὖ πράττειν.

gitur principium amicitiæ videtur esse: quemadmodum et amoris, ea, quæ aspectu gignitur, voluptas: nemo enim amore capitur, qui non fuerit ante forma specieque delectatus: nec tamen is, qui specie delectatur, continuo amat; sed tum cum et absentem desiderat, et præsentiam concupiscit. Sic igitur nec fieri potest, ut inter se sint ulli amici, nisi ante fuerint inter se benevoli. At benevoli non continuo inter se amant: volunt enim duntaxat eos bonis augeri atque ornari, quibus sunt benevoli; sed eos nec opera sua adjuvare, nec quicquam laboris aut molestiæ eorum causa suscipere velint. Itaque recte quis, translatione sermonis usus, eam dixerit esse amicitiam otiosam: accessione temporis autem, et consuetudine adhibita fieri amicitiam, non eam, quæ utilitatis aut jucunditatis causa constituatur: nam ne benevolentia quidem propter hæc conciliatur. Is enim, qui beneficium ab altero accepit, si ob illius erga se liberalitatem ei benevolentiam præstat, jure et merito præstat: qui vero alicui res secundas exoptat, sperans se illius beneficio locupletem et copiosum futu-

δι' ἐκεῖνου, οὐκ ἔοικεν εὔνους ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ· καθάπερ οὐδὲ φίλος, εἰ θεραπεύει αὐτὸν διά τινα χρῆσιν. Ὅλως δ' ἡ εὔνοια δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειάν τινα γίνεται, ὅταν τῳ φανῇ καλός τις, ἢ ἀνδρεῖος, ἤ τι τοιοῦτον· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν εἴπομεν.

ΚΕΦ. ς'.

[1] ΦΙΛΙΚΟΝ δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια φαίνεται· διόπερ οὐκ ἔστιν ὁμοδοξία· τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους ὑπάρξειεν ἄν. Οὐδὲ τοὺς περὶ ὁτουοῦν ὁμογνωμονοῦντας ὁμονοεῖν φασιν, οἷον τοὺς περὶ τῶν οὐρανίων· οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τούτων ὁμονοεῖν. Ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ προαιρῶνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα. Περὶ τὰ πρακτὰ

[1] Magn. Moral. lib. ii. cap. 12. et Eud. lib. vii. cap. 7.

rum; non in illum, sed in seipsum potius benevolo esse animo videtur: quemadmodum nec amicus dicendus est, si propter utilitatem aliquam eum colat. In summa, propter virtutem et bonitatem quandam conciliatur benevolentia, cum præ se fert aliquis aut honestatis, aut fortitudinis, aut alicujus hujusmodi virtutis speciem: quemadmodum et in pugilibus, aut cursoribus, et aliis hujusmodi fieri solere diximus.

CAP. VI.

JAM vero et concordia ad amicitiam videtur pertinere: quocirca non est opinionum consensus: hoc enim etiam in iis inesse potest, qui inter se sunt ignoti. Neque concordes eos esse dicimus, qui de re aliqua, quæcunque sit, idem sentiunt: ut eos, quorum una est de rebus cœlestibus sententia: non enim ad amicitiam pertinet his de rebus concordes esse. Sed civitates concordes esse dicuntur, cum de iis, quæ sibi conducunt, unum sentiunt, eademque consilia capiunt, et quæ communi consensu fuerunt approbata, exsequuntur ac transigunt. In iis igitur rebus, quæ sub actionem ve-

δὴ ὁμονοοῦσι, καὶ τούτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν· οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχειν [n] Πιττακὸν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν. Ὅταν δ' ἑκάτερος ἑαυτὸν βούληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς [o] Φοινίσσαις, στασιάζουσιν· οὐ γάρ ἐσθ' ὁμονοεῖν, τὸ αὐτὸ ἑκάτερον ἐννοεῖν ὁ δή ποτε, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ· οἷον ὅταν καὶ ὁ δῆμος καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τοὺς ἀρίστους ἄρχειν· οὕτω γὰρ πᾶσι γίγνεται οὗ ἐφίενται. Πολιτικὴ δὴ φιλία φαίνεται ἡ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γάρ ἐστι, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα. Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ἐπὶ

[n] Pittacus Mitylenæus, e ſeptem ſapientibus unus, propter fortitudinem et prudentiam in tanto honore apud cives habebatur, ut Reipublicæ ſuæ eum libenter præfecerint. Cum autem principatum per decem annos tenuiſſet, eo ſeipſum ſponte abdicavit. Quod innuere videtur Ariſtoteles, quando inquit, ὅτι καὶ αὐτὸς ἤθελεν. Exacto enim decennio, ei imperium prorogare quidem cives cupiebant, ſed ipſe repugnabat. Laertius lib. i. [o] Phœniſſas Euripidis intelligit, in qua fabula Polynices et Eteocles coram matre Jocaſta de imperio certant.

niunt, concordia verſatur, atque harum in iis, quæ magnitudine excellunt, et quæ contingere poſſunt vel utriſque, vel omnibus: exempli gratia, concordes ſunt civitates, cum placet civibus omnibus eligi magiſtratus, aut belli ſocietatem cum Lacedæmoniis iniri, aut Pittacum præeſſe civitati, quod idem etiam ipſe velit. Cum vero ſeipſum uterque vult præfici, ut illi in Phœniſſis, ſeditionem inter ſe concitant: non eſt enim concordes eſſe, duos unum et idem ſentire, quicquid illud ſit; ſed idem in eodem: exempli cauſa, cum et populus, et viri boni optimates præeſſe civitati volunt: ſic enim omnes id, quod expetunt, conſequuntur. Concordia autem, quemadmodum et dicitur, civilis amicitia videtur eſſe: verſatur enim in iis, quæ reipublicæ conducunt, quæque ad uſum vitæ pertinent. Ineſt autem concordia talis in viris bonis: hi enim et ſecum

τῶν αὐτῶν ὄντες, ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βουλήματα, καὶ οὐ μεταῤῥεῖ, ὥσπερ Εὔριπος. Βούλονταί τε τὰ δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα· τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται. Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, πλὴν ἐπὶ μικρόν· καθάπερ καὶ φίλους εἶναι· πλεονεξίας ἐφιεμένους ἐν τοῖς ὠφελίμοις, [p] ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις ἐλλείποντας. Ἑαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος [q] ταῦτα, τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τηρούντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. Συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλους μὲν ἐπαναγκάζοντας· αὐτοὺς δὲ μὴ βουλομένους τὰ δίκαια ποιεῖν.

ΚΕΦ. ζ.

ΟΙ δ' εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας· καὶ ὡς [r] παρὰ

[p] Γρ. ἐν δὲ τοῖς δαπανηροῖς, quam lectionem secutus est Lambinus.
[q] Ταὐτὰ Lamb. [r] Παράλογον Andr.

ipsi concordant, et inter se, cum in iisdem, pene dicam, consiliis et factis versentur ac perseverent: talium enim virorum eædem manent voluntates, neque instar Euripi fluunt et refluunt. Iidem tum ea, quæ justa, tum ea, quæ utilia sunt, volunt: horum autem cupiditate etiam communiter affecti sunt. Mali autem concordes esse non possunt, nisi parum admodum (quemadmodum nec facile amici esse possunt) cum in rebus utilibus quidem superiora omnia habere velint; in sumptibus autem faciendis, muneribusque publicis obeundis ac sustinendis, vinci se facile patiantur. At ubi sibi ipsi quisque eadem concupiscit; in eum, qui sibi proximus est, inquirit, eumque arcet et prohibet: res communis enim interit, dum eam nemo tuetur neque conservat. Accidit ergo eis, ut discordiis et seditionibus inter se confligentur, dum alter alteri necessitatem imponit: ipsi autem quæ justa sunt pro sua virili parte facere nolunt.

CAP. VII.

BENEFICI autem eos, de quibus bene meriti sunt, vehementius amare videntur, quam ii, qui beneficium acce-

λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις φαίνεται, ὅτι οἱ μὲν ὀφείλουσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν, οἱ δὲ δανείσαντες καὶ ἐπιμέλονται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας, τοῖς δ' οὐκ εἶναι ἐπιμελὲς τὸ ἀνταποδοῦναι. [s] Ἐπίχαρμος μὲν οὖν τάχ' ἂν φαίη ταῦτα λέγειν αὐτοὺς, ἐκ πονηροῦ [t] θεωμένους· ἔοικε δ' [u] ἀνθρωπικῷ· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν ἐφίενται. Δόξειε δ' ἂν φυσικώτερόν τε εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανει-

[s] Epicharmus poëta comicus non exſtat. Ejus verſiculi nonnulli reperiuntur apud Athenæum, Stobæum, et Ciceronem. Ariſtot. in libello περὶ ποιητικῆς ſcribit eum fuiſſe Siculum : quod item multis locis ſignificat Cicero, et uno atque altero loco Horat. Ἡ μὲν οὖν δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς αἰτία αὕτη ἐστὶ, καὶ ταῦτα προήχθησαν νομίζειν, πρὸς τοὺς ἀγνώμονας καὶ πονηροὺς ἀποβλέποντες τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὅ φησιν Ἐπίχαρμος, ἐκ πονηροῦ θεώμενοι. *Atque hæc quidem ea eſt, quam vulgus eſſe arbitratur, cauſa : quæ quidem credere et exiſtimare coacti ſunt, quod ingratos tantum atque improbos reſpiciant homines : et quod apud Epicharmum eſt, e malo ſpectantes.* Andr. [t] Θεωρουμένους El. [u] Γρ. ἀνθρωπείῳ.

perunt, bene de ſe meritos: ejuſque rei, quaſi præter rationem et opinionem omnium fiat, ratio quæritur. Eo igitur fieri pleriſque videtur, quod illi debent, his debetur. Quemadmodum itaque in rebus mutuis, debitores ſuis creditoribus interitum exoptant; at iis, qui mutuum dederunt, debitorum ſalus etiam curæ eſt : ſic et eos, qui de aliquibus bene meriti ſunt, eorum, qui beneficium acceperunt, incolumitatis ſtudioſos eſſe, tanquam beneficii gratiam conſecuturos ; illos autem de gratia referenda non magnopere laborare. Atque hæc fortaſſis eos loqui dicat Epicharmus, ex hominum improbitate ſpectantes: veruntamen ab humano ingenio non abhorrent : nam magna pars hominum beneficii immemor eſt, mavultque beneficium accipere, quam dare. Verum hujus rei cauſa a natura potius repetenda eſt, neque ulla ex parte eorum, qui pecuniam

σαντας· οὐ γάρ ἐστι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦ σώζεσθαι βούλησις, τῆς κομιδῆς ἕνεκα. Οἱ δ' εὖ πεποιηκότες, φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονθότας, κἂν μηθὲν ὦσι χρήσιμοι, μηδ' εἰς ὕστερον γένοιντ' ἄν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν [x]τεχνητῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθείη ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου, ἐμψύχου γενομένου. Μάλιστα δ' ἴσως τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὥσπερ τέκνα. Τοιούτῳ δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὖ πεπονθὸς ἔργον ἐστὶν αὐτῶν. Τοῦτο δὴ ἀγαπῶσι μᾶλλον, ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα. Τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἱρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δ' ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. [y]Ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον ἐστί

[x] Τεχνιτῶν per ι Baſ. quod eſt frequentius. Sed alteram ſcripturam per η habuimus etiam in Phyſicis. *Sylb.* [y] Ὁ δὲ πράττων ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἐν τῷ ἔργῳ· ἡ γὰρ οἰκοδομική, ὃ λόγος ἐστὶ τῆς οἰκοδομίας, ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἐν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἔστιν αὐτὴ ἡ οἰκία, καθὸ οἰκία, ὁ τεχνίτης ἐνεργείᾳ, καθὸ τεχνίτης. Ὁμοίως καὶ πᾶς ἐνεργῶν ἐνεργείᾳ ἐστὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. *Qui vero agit, actu eſt in opere: ſic ars ædificandi, quæ ædificii ratio eſt,*

mutuam dederunt, rationi ſimilis eſt: non enim amant hi ſuos debitores, ſed ſalvos eſſe volunt, ut ſuum recuperent. Qui autem beneficium contulerunt, amant et diligunt eos, quos beneficio affecerunt, etiamſi neque in præſenti ulla in re ſibi ſint utiles, neque ſint poſtea futuri. Quod et in artificibus uſu venit: amat enim ſuum quiſque opus vehementius, quam ab opere ſuo amaretur, ſi ex inanimo fieret animatum. Atque hoc in poetis fortaſſe maxime contingit: hi enim ſua poëmata ſupra modum amant, affectum in ea, tanquam in liberos, induti paternum. Non admodum huic diſſimilis eſt beneficiorum ratio: id enim, quod beneficio affectum eſt, eorum, qui beneficium dederunt, opus eſt. Hoc igitur illis carius eſt, quam operi is, qui opus effecit. Hujus rei cauſa eſt, quod eſſe omnibus optabile et amabile eſt: functione autem muneris ſumus, eo nimirum quod vivamus, et aliquid agamus. Qui opus effecit igitur, re, et functione muneris quodam modo eſt,

πως. [z] Στέργει δὴ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι. Τοῦτο δὲ φυσικόν· ὃ γάρ ἐστι δυνάμει, τοῦτο ἐνεργείᾳ τὸ ἔργον μηνύει. Ἅμα δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλὸν τὸ κατὰ τὴν πρᾶξιν, ὥστε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο· τῷ δὲ παθόντι οὐθὲν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι, ἀλλ' εἴ περ, συμφέρον· τοῦτο δ' ἧττον ἡδὺ καὶ φιλητόν. Ἡδεῖα δ' ἐστὶ τοῦ μὲν παρόντος ἡ ἐνέργεια, τοῦ δὲ μέλλοντος ἡ ἐλπὶς, τοῦ δὲ γεγενημένου ἡ μνήμη· ἥδιστον δὲ τὸ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, καὶ φιλητὸν ὁμοίως. Τῷ μὲν οὖν πεποιηκότι μένει τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· τῷ δὲ παθόντι τὸ χρήσιμον παροίχεται. Ἥτε μνήμη τῶν μὲν καλῶν ἡδεῖα· τῶν δὲ χρησίμων, οὐ πάνυ, ἢ ἧττον. Ἡ

actu est in ædificio: estque ipsum ædificium, quatenus est ædificium; sicut artifex actu, quatenus est artifex. Atque ita in reliquis, quicunque operatur, actu opus suum est. Andr. Hoc modo hunc locum interpretantur Eustratius, Argyrop. et Aquinas. Pro Lambino faciunt Victorius et Gruchius. [z] Εἰ τοίνυν φυσικὸν μὲν ἐφίεσθαι τοῦ εἶναι, τὸ εἶναι δέ ἐστιν ἐν τῷ πράττειν, τὸ ἔργον δὲ ἐστιν αὐτὸς ὁ πράττων ἐνεργείᾳ, φανερὸν ὅτι καθόσον ζητεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ εἶναι, κατὰ τοσοῦτον ζητεῖ καὶ τὸ ἔργον εἶναι. Φύσει δέ τις φιλεῖ ἑαυτὸν καὶ βούλεται εἶναι· φύσει ἄρα φιλεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. *Andr.*

Ergo suum cuique opus carum est, quia et esse ei carum est. Est autem hoc naturale: quæ res enim potestate est, hanc opus functione muneris et re indicat ac declarat. Præterea, homini bene de altero merito pulchrum et honestum est id, quod ex actione est, ita ut eo, in quo hoc inest, delectetur; ei autem, qui beneficium accepit, nihil honesti in eo, qui bene meritus est, inest: sed si quid est, emolumentum est: at hoc minus jucundum, minusque amabile est. Affert porro præsentis quidem rei usus ac functio voluptatem, futuræ autem spes, præteritæ vero memoria: omnium autem rerum ea jucundissima est, quæ usu et functione est, itemque amabilissima. Ei igitur, qui beneficium contulit, manet opus; honestum enim diuturna res est: ei autem, qui accepit, utilitas celeriter evanescit. Et rerum quidem honestarum memoria, jucunda: utilium autem, non admodum, aut certe minus. Con-

προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἔχειν ἔοικε. Καὶ ἡ μὲν φίλησις ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ φιλεῖσθαι τῷ πάσχειν. [a] Τοῖς ὑπερέχουσι δὴ περὶ τὴν πρᾶξιν ἕπεται τὸ φιλεῖν, καὶ τὰ φιλικά. Ἔτι δὲ, τὰ ἐπιπόνως γενόμενα πάντες μᾶλλον στέργουσιν· οἷον καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν παραλαβόντων. Δοκεῖ [b] δὴ τὸ μὲν εὖ πάσχειν ἄπονον εἶναι· τὸ δ' εὖ ποιεῖν ἐργῶδες. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι· ἐπιπονωτέρα γὰρ ἡ γέννησις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. Δόξειε δ' ἂν [c] τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖον εἶναι.

ΚΕΦ. η'.

[1] ΑΠΟΡΕΙΤΑΙ δὲ, πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά; ἐπιτιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι· καὶ ὡς ἐν αἰσχρῷ, φιλαύτους ἀποκαλοῦσι. Δοκεῖ τε ὁ μὲν φαῦλος ἑαυτοῦ χάριν πάντα πράττειν· καὶ ὅσῳ

[a] Τοῖς ὑπάρχουσι Baſ. [b] Δὲ El. [c] Τὸ τοιοῦτο El. [1] Magn. Moral. lib. ii. cap. 13. et 14.

tra ſe res habere videtur in ſpe, ſeu exſpectatione. Præterea amatio effectioni ſimilis eſt; amari autem perpeſſioni. Eos igitur, qui in actione ſunt ſuperiores, et amare, et ea, quæ amicitiæ propria ſunt, comitantur. Præterea omnes ea, quæ magno labore conſecuti ſunt, magis amplectuntur: ut et pecunias qui quæſierunt, quam qui ab aliis acceperunt. At accipere quidem beneficium, minime laborioſum videtur eſſe; conferre autem, difficile atque operoſum. Atque ob hanc cauſam et matres liberorum ſunt patribus amantiores: nam et laborioſior partus eſt, et ſciunt certius ſuos eſſe. Atque hoc etiam ad beneficos accommodari poſſe videatur.

CAP. VIII.

OCCURRIT autem dubitatio, Utrum ſeipſum maxime amare oporteat, an alium quenquam? ſolent enim vulgo objurgari, qui ſui ſunt amantiſſimi; et quaſi ea res cum turpitudine ac dedecore conjuncta ſit, φίλαυτοι, id eſt, ſui amantes appellantur. Videturque homo improbus omnia ſua cauſa agere;

ἂν μοχθηρότερος ᾖ, [d] τοσούτῳ μᾶλλον. Ἐγκαλοῦσι δὴ αὐτῷ, οἷον ὅτι οὐθὲν [e] ἀφ᾽ αὑτοῦ πράττει. Ὁ δὲ ἐπιεικὴς διὰ τὸ καλὸν, καὶ ὅσῳ ἂν βελτίων ᾖ, μᾶλλον διὰ τὸ καλὸν, καὶ φίλου ἕνεκα· τὸ δ᾽ αὑτοῦ παρίησι. Τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφωνεῖ, οὐκ ἀλόγως· φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα [f] ὁ βουλόμενος, [g] ᾧ βούλεται τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδεὶς εἴσεται. Ταῦτα δ᾽ ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὑτὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ πάντα, οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται· εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ᾽ αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. Καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν· οἷον τὸ, μία ψυχή· καὶ, κοινὰ τὰ τῶν φίλων· καὶ, ἰσότης φιλότης· καὶ, γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς αὑτὸν μάλιστ᾽ ὑπάρχει· μάλιστα γὰρ φίλος ἑαυτῷ· καὶ φιλητέον δὴ μά-

[d] Τοσούτῳ δὴ μᾶλλον ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ, οἷον ὅτ. El. [e] Γρ. ἀπ᾽ αὐτοῦ. [f] Ὁ βουλόμενος deeſt Vet. Interp. [g] Ὧ μάλιστα βούλεται C C C. Baſ. et Vet. Interp. ἢ ᾧ βουλ. El.

eoque magis, quo ſit vitioſior. Itaque eum criminantur et accuſant, quod nihil agat a ſuis rationibus et commodis alienum. Vir bonus autem omnia propter honeſtum agit; et quo ſit melior, eo magis propter honeſtum, et amici cauſa: ſuum commodum autem negligit ac prætermittit. Verum ab hac oratione facta diſcrepant, neque immerito: aiunt enim maxime eum amare oportere, qui maxime ſit amicus: at is maxime amicus eſt, qui, quem vult bonis ornatum eſſe, eum vult illius ipſius cauſa ornatum eſſe, etiamſi nemo ſciturus ſit. Hæc autem inſunt in unoquoque erga ſeipſum maxime: et cætera etiam omnia, quibus amicus definitur: ſupra enim diximus, omnia, quæ amicitiæ propria ſunt, a nobis ipſis profecta etiam ad alios permanare ac pervenire. Atque omnia proverbia conſentiunt: quale illud eſt, Unus animus; et, Amicorum omnia communia; et, Æqualitas amicitia; et, Genu crure propius: hæc enim omnia in unoquoque erga ſeipſum inſunt maxime: ſibi enim quiſque maxime amicus eſt: quo

λιστα ἑαυτόν. Ἀπορεῖται δὲ εἰκότως, ποτέροις χρεὼν ἕπεσθαι, ἀμφοῖν ἐχόντοιν τὸ πιστόν; [h] Ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τῶν λόγων διαιρεῖν καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτεροι καὶ πῇ ἀληθεύουσιν. Εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φίλαυτον, πῶς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ' ἂν γένοιτο δῆλον. Οἱ μὲν οὖν εἰς ὄνειδος ἄγοντες αὐτὸ, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι, καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάκασι περὶ αὐτὰ, ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὴ περὶ ταῦτα πλεονέκται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. Τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί· διὸ καὶ ἡ προσηγορία γεγένηται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος. Δικαίως δὴ τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. Ὅτι δὲ τοὺς τὰ τοιαῦθ' αὑτοῖς ἀπονέμοντας εἰώθασι λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, οὐκ ἄδηλον. Εἰ

[h] Ἴσως δὲ οὖν Baſ.

ſit, ut ſibi ſit quiſque maxime diligendus. Merito porro dubitatur, harum orationum utram ſequi oporteat, cum utraque ſit veriſimilis. Fortaſſis igitur tales orationes diſtinguendæ ſunt, quatenus, et qua ex parte utraque vera eſt. Itaque ſi quid utrique ſui ipſius amorem appellent, teneamus: res erit fortaſſe plana et aperta. Qui igitur eum ut probrum objiciunt, ſui amantes appellant, eos, qui in pecunia, in honoribus, in voluptatibus denique corporis ſibi ipſis majorem partem tribuunt ac vendicant: hæc enim bona pars hominum cupiſcit, et in eis, ut omnium rerum optimis, omne ſtudium ſuum collocat: atque idcirco de iis inter ſe dimicare ſolent. Qui igitur in his priores ac ſuperiores eſſe volunt, ſuis cupiditatibus, et (ut uno verbo dicam) ſuis affectibus, eique animi parti, quæ rationis expers eſt, obſequuntur. Tale autem eſt vulgus hominum: itaque etiam a multitudine, quæ vitioſa eſt, fluxit appellatio. Merito igitur iis, qui hoc modo ſui amantes ſunt, amor hic maledicti loco objicitur. Eos autem, qui ſibi talia tribuunt, vulgo ſolere ſui amantes appellari, minime

γὰρ τις ἀεὶ σπουδάζοι τὰ δίκαια πράττειν, αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιοῖτο, οὐθεὶς ἐρεῖ φίλαυτον τοῦτον, οὐδὲ ψέξει. Δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γὰρ ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρίζεται ἑαυτοῦ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τούτῳ πείθεται. [i]Ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώτατον μάλιστ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος. Καὶ φίλαυτος δὴ μάλιστα ὁ τοῦτο ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμενος. Καὶ ἐγκρατὴς [k]δὴ καὶ ἀκρατὴς λέγεται, τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μὴ, ὡς τούτου ἑκάστου ὄντος. [l]Καὶ πεπραγέναι δοκοῦσιν αὐτοὶ, καὶ ἑκουσίως, τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. Ὅτι μὲν οὖν τοῦθ' ἕκαστός ἐστι [m]μάλιστα, οὐκ ἄδηλον, καὶ ὅτι ὁ ἐπιεικὴς μάλιστα τοῦτο ἀγαπᾷ,

[i] Ὥσπερ πόλις ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριώτατον τῆς πόλεως, καὶ οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ ἄνθρωπός ἐστι μάλιστα τὸ κυριώτατον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. *Andr.* [k] Δὲ El. et Baf. [l] Γρ. καὶ πεπραγμένα δοκεῖ αὐτῷ, καὶ ἑκουσ. [m] Ἡ μάλιστα El.

obſcurum eſt. Si quis enim omnium maxime ea, quæ juſta ſunt, aut temperata, aut qualiacunque alia virtutibus conſentanea, agere ſtudeat, et omnino ſemper honeſtum ſibi vendicet: nemo hunc neque ſui amantem dicet, neque vituperabit. Atqui vir hujuſmodi amans ſui potius eſſe videatur: ſibi enim res pulcherrimas, atque optimas tribuit: eique ſui parti, quæ principatum obtinet, gratificatur, et omnibus in rebus obtemperat. Quemadmodum autem pars præcipua atque optima civitatis etiam videtur eſſe civitas, idemque de quovis alio conventu ſentiendum; ſic et hominis pars ea, quæ dominari debet, homo eſt. Eſt igitur ille ſui amantiſſimus, qui hanc amat, et qui huic gratificatur. Jam quoque continens atque incontinens eo dicuntur, quod mens in illo ſuperior ac potentior ſit, in hoc inferior atque imbecillior, quaſi ſua quiſque mens ſit. Videnturque homines ea ipſi, ſuaque ſponte egiſſe maxime, quæ cum ratione egerunt. Unumquemque igitur mentem ſuam eſſe maxime, atque hanc optimo cuique eſ-

Διὸ φίλαυτος μάλιϛ' ἂν εἴη, καθ' ἕτερον εἶδος τȣ̃ ὀνειδιζομένȣ, ϰ̀ διαφέρων τοσȣ̃τον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν, τȣ̃ κατὰ πάθος, καὶ ὀρέγεσθαι [n] ἢ τȣ̃ καλȣ̃, ἢ τȣ̃ δοκȣ̃ντος συμφέρειν. Τȣ̀ς μὲν ȣ̃ν περὶ τὰς καλὰς πράξεις διαφερόντως σπȣδάζοντας πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινȣ̃σι. Πάντων δὲ ἁμιλλωμένων πρὸς τὸ καλὸν, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιϛα πράττειν, κοινῇ τ' ἂν παντὶ εἴη τὰ δέοντα, ϰ̀ ἰδίᾳ ἑκάϛῳ τὰ μέγιϛα τῶν ἀγαθῶν· εἴ περ ἡ ἀρετὴ τοιȣ̃τόν ἐϛιν. Ὥϛε τὸν μὲν ἀγαθὸν δεῖ φίλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τȣ̀ς ἄλλȣς ὠφελήσει. Τὸν δὲ μοχθηρὸν ȣ̓ δεῖ· βλάψει γὰρ ϰ̀ ἑαυτὸν, ϰ̀ τȣ̀ς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος. Τῷ μοχθηρῷ μὲν ȣ̃ν διαφωνεῖ, ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ἃ πράττει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς, ἃ δεῖ, ταῦτα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νȣ̃ς αἱρεῖται τὸ

[n] Ἢ abeſt a Vet. Interp. ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν τȣ̃ κατὰ πάθος, καὶ ἡ τοῦ ἀγαθȣ̃ ὄρεξις τῆς φαύλης ἐπιθυμίας. *Andr.*

ſe cariſſimam, perſpicuum eſt. Itaque ſui fuerit amantiſſimus genere quodam amoris ab eo, qui vitio datur, differente, tantum diſtans a ſuperiore, quantum intereſt, utrum quis rationi convenienter vivat, an affectibus et perturbationibus animi ſerviat: et utrum honeſtum, an id, quod utilitatis ſpeciem habet, appetat. Ii igitur, qui præclaris atque honeſtis actionibus egregie præter cæteros ſtudent, omnibus probati ſunt, ab omnibuſque collaudantur. Quod ſi omnes ad honeſtum certatim pervenire, reſque honeſtiſſimas agere contenderent; tum communiter omnibus ea, quæ ratio poſtulat, tum privatim cuique maxima bona ſuppeterent: ſiquidem virtus talis res eſt. Itaque virum quidem bonum ſui amantem eſſe oportet; namque et ipſe ex honeſtis actionibus utilitatem percipiet, et aliis proderit. Improbum autem ac vitioſum non oportet: et ſibi enim et proximo cuique nocebit, vitioſis animi perturbationibus obtemperans. Improbi igitur hominis actiones ab iis, quæ ſunt agenda, diſcrepant; vir bonus autem quæ ſunt agenda, ea et agit: etenim mens omnis

βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δ' ἐπιεικὴς πειθαρχεῖ τῷ νῷ. Ἀληθὲς δὲ τὸ περὶ τοῦ σπουδαίου, καὶ τὸ τῶν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν καὶ τῆς πατρίδος, κἂν δέῃ ὑπεραποθνήσκειν· προήσεται γὰρ καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς, καὶ ὅλως τὰ περιμάχητα ἀγαθὰ, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν. Ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα μᾶλλον ἕλοιτ' ἂν, ἢ πολὺν ἠρέμα, καὶ βιῶσαι καλῶς ἐνιαυτὸν, ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως· καὶ μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. Τοῖς δ' ὑπεραποθνήσκουσι τοῦτ' ἴσως συμβαίνει. Αἱροῦνται δὴ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς· καὶ χρήματα πρόοιντ' ἂν, ἐφ' ᾧ πλείω λήψονται οἱ φίλοι. Γίγνεται γὰρ τῷ μὲν φίλῳ χρήματα, αὐτῷ δὲ τὸ καλόν· τὸ δὲ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. Καὶ περὶ τὰς τιμὰς δὲ καὶ ἀρχὰς ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα προήσεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπαινετόν. Εἰκότως δὴ δοκεῖ σπουδαῖος

id ſequitur ac ſumit, quod ſibi eſt optimum: at vir bonus imperio mentis paret. Quod autem de viro bono dicitur, eum multa et amicorum et patriæ cauſa agere, etiamſi mors ei ſit oppetenda, verum eſt: nam et pecuniæ, et honorum, et omnino eorum bonorum, de quibus homines inter ſe decertare ſolent, jacturam faciet, ut ſibi ipſi honeſti poſſeſſionem comparet ac vendicet. Pauliſper enim magna voluptate potiri, quam diu parva; et annum unum honeſte vivere, quam multos temere et ex arbitrio nutuque fortunæ, multo malit; unam denique actionem magnam atque honeſtam multis et parvis anteponat. Atque hoc iis, qui vel pro amicis, vel pro patria excedunt e vita, fortaſſe contingit. Magnam igitur ſibi honeſtatem ſumunt atque eligunt: pecunias quinetiam libenter projecerint ac profuderint, ut amici ampliores conſequantur. Amico enim pecunia, ipſi honeſtum quæritur; majus autem bonum ſibi ipſi tribuit. Idem de honoribus et imperiis, ſeu magiſtratibus ſentiendum eſt: hæc enim omnia amico concedet: quoniam hoc ei et honeſtum, et laudabile eſt. Jure igitur vir bonus et virtute præditus ha-

εἶναι, ἀντὶ πάντων αἱρέμενος τὸ καλόν. Ἐνδέχεται δὲ καὶ πράξεις τῷ φίλῳ προϊεσθαι, καὶ εἶναι κάλλιον τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γενέσθαι. Ἐν ἅπασι δὴ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ πλέον νέμων. Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φίλαυτον εἶναι, καθάπερ εἴρηται· ὡς δ' οἱ πολλοὶ, οὐ χρή.

ΚΕΦ. Θ'.

ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΙΤΑΙ [1] δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων, ἢ μή; οὐθὲν γάρ φασι φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν· ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τἀγαθά. Αὐτάρκεις οὖν ὄντας, οὐδενὸς προσδεῖσθαι· τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, πορίζειν, ἃ δι' αὑτοῦ ἀδυνατεῖ. Ὅθεν τὸ,

[o] Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

[1] Magn. Moral. lib. ii. c. 15. Eud. lib. viii. c. 12.

[o] ——— τοὺς φίλους
Ἐν τοῖς κακοῖς χρὴ τοῖς φίλοισιν ὠφελεῖν.

betur, qui rebus omnibus honestum anteponat. Accidere autem potest, ut actiones rerum amico tradat et concedat, sitque ei honestius amico rerum agendarum auctorem causamque fuisse, quam ipsum agere. In omnibus igitur rebus laudabilibus apparet virum virtute præstantem sibi plus honesti tribuere. Itaque hoc modo, quomodo dixi, seipsum amare oportet: sed ut vulgus, non oportet.

CAP. IX.

HAC etiam de re controversia est, Utrum aliquando futurum sit, ut amicis egeat beatus, necne? negant enim, iis, qui beati sunt, bonisque omnibus cumulati nulla re egent, amicis opus esse: eis enim omnium bonorum copiam suppetere. Cum sint igitur suis opibus contenti, nihil eos amplius desiderare: amicum autem, cum sit alter idem, amico suppeditare solere, quæ ille per se consequi non possit. Ex quo illud:

Fortuna cum favet, quid amicis est opus?

Ἔοικε δ' ἀτόπῳ, τὸ πάντα ἀπονέμοντας τἀγαθὰ τῷ εὐδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι. Εἰ δὲ φίλου ἐστὶ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ πάσχειν, καὶ ἔστι ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ εὐεργετεῖν, κάλλιον δ' εὖ ποιεῖν φίλους ὀθνείων, τῶν εὖ πεισομένων δεήσεται ὁ σπουδαῖος. Διὸ καὶ ἐπιζητεῖται, πότερον ἐν ἀτυχίαις μᾶλλον δεῖ φίλων ἢ ἐν εὐτυχίαις· ὡς καὶ τοῦ ἀτυχοῦντος δεομένου τῶν εὐεργετησόντων, καὶ τῶν εὐτυχούντων, οὓς εὖ ποιήσουσιν. Ἄτοπον δὲ ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριον· οὐθεὶς γὰρ ἕλοιτ' ἂν καθ' αὑτὸν τὰ πάντ' ἔχειν ἀγαθά· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός. Καὶ τῷ εὐδαίμονι δὴ τοῦθ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. Δῆλον δὲ ὡς μετὰ φίλων καὶ ἐπιεικῶν κρεῖττον, ἢ μετ' ὀθνείων καὶ τῶν τυχόντων συνη-

Ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
Ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὠφελεῖν θέλων.

Euripides in Oreste.

Sed absurdum est, omnia bona beato tribuentes, amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur esse maximum. Quod si amici est bene mereri de altero potius, quam beneficium accipere: et si viri boni, ac virtutis proprium est, beneficium conferre in alterum: pulchrius autem est de amicis, quam de alienis bene mereri: desiderabit vir bonus aliquos, qui beneficium a se sint accepturi. Itaque etiam quæritur, utrum in rebus adversis magis, quam in secundis amici requirantur: quasi et ei, cui adversatur fortuna, opus sit aliquibus, qui ei benigne faciant: et ii, quorum sunt res secundæ, nonnullos, in quos beneficium conferant, desiderent. Verum absurdum illud quoque fortasse sit, solitarium facere beatum: nemo enim hac conditione bonis omnibus abundare velit, ut solus ætatem agat: homo enim civile animal est, et ad societatem vitæ aptum natura. Hoc igitur viro beato suppetit: habet enim ea, quæ natura bona sunt. Jam vero perspicuum est, cum amicis et viris bonis, quam cum ali-

μερεύειν. Δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. Τί οὖν λέγουσιν οἱ πρῶτοι, καὶ πῇ ἀληθεύουσιν; ἢ ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησίμους εἶναι; Τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐθὲν δεήσεται ὁ μακάριος, ἐπειδὴ τἀγαθὰ ὑπάρχει αὐτῷ· οὐδὲ δὴ τῶν διὰ τὸ ἡδὺ, ἢ ἐπὶ μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὢν, οὐθὲν δεῖται ἐπεισάκτου ἡδονῆς. Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. Τὸ δ᾽ οὐκ ἔστιν ἴσως ἀληθές· ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά τίς ἐστιν· ἡ δ᾽ ἐνέργεια, δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ οὐχ ὑπάρχει, ὥσπερ κτῆμά τι. Εἰ δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστιν ἐν τῷ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν, τοῦ ἀγαθοῦ δ᾽ ἡ ἐνέργεια σπουδαία καὶ ἡδεῖα καθ᾽ αὑτὴν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον τῶν ἡδέων, θεωρεῖν δὲ μᾶλλον τοὺς πέλας δυνάμεθα ἢ ἑαυτοὺς, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἢ τὰς οἰκείας, αἱ τῶν σπουδαίων [p] δὴ πράξεις, φίλων ὄντων, ἡδεῖαι τοῖς ἀγαθοῖς·

[p] Δὶ C C C. et Lamb.

enis, et forte fortuna oblatis hominibus, totum diem consumere præstare. Amicis igitur viro beato opus est. Quænam ergo est priorum illorum oratio, et qua ex parte vera? an quod vulgus eos esse amicos existimat, qui utilitatem afferunt? At talibus nihil egebit beatus: quandoquidem omnium ei bonorum suppetit copia: ne iis quidem, qui, propterea quod delectant, sunt amici; aut parum admodum: nam cum ejus vita sit suavis et jucunda, voluptatem adventitiam non requirit. At si talibus amicis non eget, amicis egere non videtur. Sed hoc fortasse verum non est: principio enim diximus beatitudinem muneris functionem quandam esse: muneris functio autem nimirum oritur ac gignitur, neque, ut possessio quædam, subest aut suppetit. Quod si beatum esse, in vivendo et in muneris functione consistit, et si virorum bonorum functio muneris per se bona et jucunda est, ut initio dictum est; id autem, quod cujusque proprium est, numeratur in jucundis; alterum autem facilius, quam nos ipsos, et illius actiones, quam nostras cernere possumus; et si virorum bonorum actiones, eorundemque amicorum, bonis

ἄμφω γὰρ ἔχουσι τὰ τῇ φύσει ἡδέα· ὁ μακάριος δὴ φίλων τοιούτων δεήσεται, εἴ περ θεωρεῖν προαιρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας. Τοιαῦται δ' αἱ τοῦ ἀγαθοῦ, φίλου ὄντος. Οἴονται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα. [q] Μονώτῃ μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ ῥᾴδιον γὰρ καθ' αὑτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς, μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ῥᾷον. Ἔσται οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδεῖα οὖσα καθ' αὑτήν· ὃ δεῖ περὶ τὸν μακάριον εἶναι· ὁ γὰρ σπουδαῖος, ᾗ σπουδαῖος, ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι χαίρει, ταῖς δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἥδεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται. Γένοιτο δ' ἂν καὶ ἄσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ [r] Θέογνίς φησιν. Φυσικώτερον δὲ ἐπισκο-

[q] Γρ. μονώτῃ μὲν οὖν ὄντι χαλ. [r] Ven. 1. 2. et Baſ. poſt Θέογνίς φησιν, addunt hæc: οἷον ὡς λέγει, Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· (ad oram Baſ. μαθήσεαι) ἢν δὲ κακοῖσι συμμίξαις (συμμιχθῇς ad oram Baſ.) ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον. Sed Scholion eſſe patet ex iſtis verbis οἷον ὡς λέγει. Infra vero in fine hujus libri iſtud hemiſtichium, Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ, citatur.

ſunt ſuaves et jucundæ (habent enim ea utrique, quæ ſunt jucunda natura) ſi igitur hæc vera ſunt, talibus amicis egebit beatus, ſiquidem bonas et honeſtas actiones et proprias intueri exoptat. Tales autem ſunt viri boni, qui idem ſit amicus, actiones. Exiſtimant autem beatum jucunde vivere oportere. Atqui homini ſolitariam vitam agenti, moleſta et acerba vita eſt, non enim ei, qui ſolus vivat, aſſidue munere fungi facile eſt; cum aliis autem, et erga alios, facilius. Erit igitur ea muneris functio magis aſſidua, minuſque interrupta, quæ per ſe jucunda eſt: quod penes beatum eſſe oportet: nam vir bonus, virtuteque præditus, qua bonus, eſt, actionibus virtuti conſentaneis delectatur, offenditurque contrariis: quemadmodum muſicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem et diſcordes graviter et moleſte fert. Jam vero ex conſuetudine et convictu virorum bonorum exercitatio quædam virtutis capi poſſit, quemadmodum ait et Theo-

πᾶσιν ἔοικεν ὁ σπουδαῖος φίλος τῷ σπουδαίῳ τῇ φύσει αἱρετὸς εἶναι· τὸ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸν, εἴρηται ὅτι τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδύ ἐστι καθ' αὑτό. Τὸ δὲ ζῆν [s] ὁρίζονται, τοῖς ζώοις, [t] δυνάμει αἰσθήσεως, ἀνθρώποις δὲ, αἰσθήσεως, [u] ἢ νοήσεως· ἡ δὲ δύναμις εἰς τὴν ἐνέργειαν [x] ἀνάγεται· τὸ δὲ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. Ἔοικε δὴ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δὲ ζῆν, τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· ὡρισμένον γάρ· [y] τὸ δὲ ὡρισμένον τῆς τἀγαθοῦ φύσεως· τὸ δὲ τῇ φύσει ἀγαθὸν, καὶ τῷ ἐπιεικεῖ. Διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι. Οὐ δεῖ δὲ λαμβάνειν μοχθηρὰν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ. Ἐν τοῖς ἐχομένοις δὲ περὶ τῆς λύπης ἔσται φανερώ-

[s] Γρ. ὁρίζεται. [t] Δύναμιν Andr. et quidam alii. [u] Καὶ Camer. et Vet. Interp. Nobiſcum Andr. et Euſtratius, qui ſic hunc locum interpretatur: καὶ ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι καὶ πράττειν ἢ κατ' αἴσθησιν καὶ τὰς ἀλόγους πράξεις, ὡς οἱ φαῦλοι, βοσκημάτων δίκην ζῶντες, ἢ κατὰ νοῦν, ὡς οἱ σπουδαῖοι. [x] Γρ. ἄγεται. [y] Τὸ δὲ ὡρισμένον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, καθάπερ καὶ Πυθαγορείοις ἐδόκει· καὶ γὰρ ἔταττον ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ συστοιχίᾳ τὸ ὡρισμένον. Vide lib. i. cap. 6.

gnis. Sed iis, qui magis a natura cauſam hujus rei petunt, videtur vir bonus viro bono optabilis amicus eſſe natura: diximus enim, quod natura bonum eſt, id viro bono per ſe bonum ac jucundum eſſe. Vivere autem in animantibus, poteſtate ſentiendi; in hominibus, vi ſentiendi, aut intelligendi terminatur: at poteſtas ad muneris functionem deducitur; rei autem principatus in muneris functione conſiſtit. Videtur igitur vivere, proprie eſſe ſentire, aut intelligere: vivere autem, in iis, quæ per ſe bona et jucunda ſunt, numeratur; eſt enim aliquid terminatum: quicquid autem terminatum eſt, ad naturam ipſius boni pertinet: jam quod natura bonum eſt, idem et viro bono bonum eſt. Quocirca vivere videtur omnibus eſſe jucundum. Sumenda autem non eſt vita vitioſa, et corrupta, nec doloribus confecta: nam talis vita nullis terminis circumſcripta eſt, quemadmodum nec ea, quæ inſunt in ea. Sed in iis, quæ deinceps dicturi ſumus de do-

τερον. Εἰ δ' αὐτὸ τὸ ζῆν ἀγαθὸν, καὶ ἡδύ. Ἔοικε δὲ καὶ ἐκ τοῦ πάντας ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μακαρίους· τούτοις γὰρ ὁ βίος αἱρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωή. Ὁ δ' ὁρῶν, ὅτι ὁρᾷ αἰσθάνεται, καὶ ὁ ἀκούων, ὅτι ἀκούει, καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστί τι τὸ αἰσθανόμενον, ὅτι ἐνεργοῦμεν. Αἰσθανοίμεθα δ' ἂν, ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῖμεν, ὅτι νοοῦμεν. Τὸ δ', ὅτι αἰσθανόμεθα, ἢ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· [1] τὸ γὰρ εἶναι ἦν τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν. Τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῇ, τῶν ἡδέων καθ' αὑτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν ἡ ζωή. Τὸ δ' ἀγαθὸν ὑπάρχον ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ. Αἱρετὸν δὲ τὸ ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθόν ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τοῦ καθ' αὑτὸ [2] ἀγαθοῦ, ἥδονται. Ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει

[1] Τὸ εἶναι ἢ αἰσθάν. Ven. 1. et Bas. [2] Γρ. καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ: et ita videtur fuisse in Eustratii codd.

lore, planius hoc constabit. Quod si vivere bonum est, est et jucundum. Quod quidem ex eo vel maxime probabile est, quod cum omnes homines, tum maxime viri boni, et beati, vivendi cupiditate affecti sunt: his enim vita est maxime expetenda, eorumque tota vitæ ratio beatissima est. Qui autem videt, sentit se videre; et qui audit, audire; et qui ambulat, ambulare: in aliis denique item omnibus est aliquid, quod sentit nos fungi munere et agere. Sentire autem nos, sentire possumus, et intelligere nos, intelligere. At sentire a nobis aliquid sentiri, et intelligere aliquid intelligi, sentire atque intelligere est nos esse: esse enim, sentire aut intelligere esse dicebamus. Sentire autem se vivere, in rebus per se jucundis numeratur: vita enim bonum est natura. Sentire autem in seipso bonum inesse, jucundum est. Vivere igitur cum sit omnibus optabile, tum bonis maxime, quia eis esse et bonum est, et jucundum: cum enim una id, quod per se bonum est, sensu percipiunt, voluptate afficiuntur. Quo modo autem in seipsum vir bonus animatus est, sic et in a-

ὁ σπουδαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς, ὁ φίλος ἐστί. Καθάπερ οὖν τὸ αὐτὸν εἶναι, αἱρετόν ἐστιν ἑκάστῳ, οὕτω καὶ τὸ τὸν φίλον, ἢ παραπλησίως. Τὸ δ' εἶναι ἦν αἱρετὸν, διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι [b] αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὄντος· ἡ δὲ τοιαύτη αἴσθησις ἡδεῖα καθ' αὑτήν. Συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἐστί· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας, οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. Εἰ δὴ τῷ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἱρετόν ἐστι καθ' αὑτὸ, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὂν καὶ ἡδὺ, παραπλήσιον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστί· καὶ ὁ φίλος τῶν αἱρετῶν ἂν εἴη. Ὃ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἱρετὸν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ· ἢ ταύτῃ ἐνδεὴς ἔσται. Δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

[b] Γρ. ἑαυτοῦ: ita etiam Eustratius. Sed nostram lectionem confirmat, quod paulo ante dixerat τὸ εἶναι ἀγαθ.

micum: amicus enim alter ipse. Quemadmodum igitur unicuique se esse optabile et expetendum est, sic et amicum, aut non multo secus. Esse autem cuique optabile esse dicebamus, quia id sentiat, quod est bonum: hujusmodi autem sensus magna per se afficit voluptate. Una igitur sentiat oportet, etiam amicum esse: quod continget in societate victus atque vitæ, et in communicatione sermonis et cogitationis: ita enim consuetudo et societas vitæ dici videatur in hominibus; non, ut in pecudibus, pascuorum et pabuli communitas. Si viro igitur beato esse optabile est per se, cum sit bonum, jucundumque natura; itemque de amico sentiendum: consequens est ut etiam amicus in rebus optabilibus sit habendus. At quod cuique optabile est, hoc ei suppetere oportet: alioqui hac parte penuria laborabit. Ei igitur, qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute præditis.

ΚΕΦ. ί.

ΑΡ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον; ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρῆσθαι δοκεῖ, τὸ,

[c] Μήτε πολύξεινος, μητ' ἄξεινος·

καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἁρμόσει μητ' ἄφιλον εἶναι, μητ' αὖ πολύφιλον καθ' ὑπερβολήν; Τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἁρμόζειν τὸ λεχθέν· πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ οὐχ ἱκανὸς [d] ὁ βίος αὐτοῖς τοῦτο πράττειν. Οἱ πλείους δὴ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶν περίεργοι καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν· οὐθὲν οὖν δεῖ αὐτῶν. Καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ, ἀρκοῦσιν ὀλίγοι· καθάπερ ἐν τῇ [e] τροφῇ τὸ ἥδυσμα. Τοὺς δὲ σπουδαίους,

[c] Μηδὲ πολύξεινον, μηδ' ἄξεινον καλέεσθαι.
Hesiod. Ἔργ. καὶ Ἡμ. β'. v. 333.

[d] Ὁ βίος αὐτὸς Argyr. ὅτι ὀλίγοις ἄν τις ἀρκέσειεν ἃ χρῄζουσι βοηθεῖν, καὶ τὸ πολλοὺς θεραπεύειν ἐπίπονον· μάλιστα εἰ τύχοιεν περίεργοί τινες ὄντες, καὶ ζητοῦντες θεραπεύεσθαι περιττῶς. *Andr.* [e] Ita Vet. Interp. Argyr. et Eustrat. τρυφῇ alii, male. ἐν εὐωχίᾳ τοῦ ἡδύσματος. *Andr.*

CAP. X.

SED utrum quam plurimi nobis asciscendi sunt amici? an, quemadmodum in hospitalitate illud videtur apte dictum,

Multorum non dicaris, neque nullius hospes:

sic et in amicitia convenienter dicetur, neque inopem ab amicis esse, neque ingenti multitudine amicorum abundare oportere? Iis igitur, qui amicitiam ad utilitatem referunt, id quod modo dictum est, admodum convenire videatur: multis enim vicissim operam dare difficile et laboriosum est; neque huic rei agendæ nobis satis sint nostræ facultates. Plures igitur quam qui ad suam cujusque rem familiarem satis sint, supervacanei sunt, honesteque vivendi rationem impediunt: itaque nihil eis opus est. Tum qui voluptatis causa comparantur amici, pauci satis sunt: quemadmodum in cibis condimentum. Sed utrum viros bonos quamplurimos numero

πότερον πλείςυς κατ' ἀριθμόν; ἢ ἐςί τι μέτρον καὶ φιλικῦ πλήθυς, ὥσπερ πόλεως; [f] ὔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, ὔτε ἐκ δέκα μυριάδων ἔτι πόλις ἐςί· τὸ δὲ ποσὸν ὐκ ἔςιν ἴσως ἕν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξύ τινων ὡρισμένων. Καὶ φίλων δή ἐςί τι πλῆθος ὡρισμένον· καὶ ἴσως οἱ πλεῖςοι, μεθ' ὧν δύναιτό τις συζῆν· τῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. Ὅτι δ' ὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν καὶ διανέμειν αὑτὸν, ὐκ ἄδηλον. Ἔτι δὲ κἀκείνυς δεῖ ἀλλήλοις φίλυς εἶναι, εἰ μέλλυσι πάντες μετ' ἀλλήλων συνημερεύειν· τῦτο δὲ ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχει. Χαλεπὸν δὲ γίνεται καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ τὸ συναλγεῖν οἰκείως πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπίπλειν ἅμα, τῷ μὲν συνήδεσθαι, τῷ δὲ συνάχθεσθαι. Ἴσως ὖν εὖ ἔχει, μὴ ζητεῖν ὡς πολυφιλώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσύτυς,

[f] Vide Polit. lib. iii. cap. 3.

in amicitiam recipere oportet? an ut civitatis, sic et amicorum multitudinis aliquis modus est? nam neque ex decem hominibus constare possit civitas; neque ex centum hominum millibus jam civitas est: certus autem civium numerus non est fortasse aliquis unus; sed quisquis inter duos aliquos definitos interjectus est, is numerus civium certus est. Numerus igitur etiam amicorum certus est aliquis ac definitus: ac fortasse plurimi sunt intelligendi, quibuscum consuetudine victus et vitæ quis conjungi possit: hoc enim amicitiæ maxime proprium esse videbatur. Minime vero illud obscurum est, fieri non posse, ut quis cum multis vivat, eisque omnibus sese dedat atque impertiat. Præterea illos etiam inter se amicos esse oportet, si futurum est, ut omnes inter se usu et consuetudine vitæ conjuncti sint: verum hoc in multis difficile est. Illud quoque magni negotii est, communi cum multis lætitia doloreque affici ad cujusque affectum accommodate: probabile est enim uno tempore accidere posse, ut cum altero lætetur, doleat cum altero. Fortassis igitur commodius ac tutius erit, cum quam plurimis amicis usu

ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα. Διόπερ οὐδὲ ἐρᾷν πλειόνων· [8] ὑπερβολὴ γάρ τις εἶναι βούλεται φιλίας. Τοῦτο δὲ πρὸς ἕνα· καὶ τὸ σφόδρα δὴ πρὸς ὀλίγους. Οὕτω δ' ἔοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γίγνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν· αἱ δ' ὑμνούμεναι ἐν δυσὶ λέγονται. Οἱ δὲ πολύφιλοι, καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες, οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὓς καὶ καλοῦσιν ἀρέσκους. Πολιτικῶς μὲν οὖν ἔστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ ἄρεσκον ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐπιεικῆ· δι' ἀρετὴν δὲ καὶ δι' ἑαυτοὺς, οὐκ ἔστι πρὸς πολλούς· ἀγαπητὸν ᾖ καὶ ὀλίγους εὑρεῖν τοιούτους.

[8] Οὐδὲ κατὰ τὴν ἐρωτικὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδέχεται φίλον εἶναι· ἡ γὰρ ἐρωτικὴ φιλίας ἐστὶν ὑπερβολὴ, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἕνα δύναται γίνεσθαι. *Andr.*

conjungi nolle: sed tot quærere, quot ad vitæ societatem satis futuri sunt: neque enim natura peti posse videatur, ut quis multis valde sit amicus. Quapropter ne plurium quidem amore captus esse quisquam potest: amor enim quoddam amicitiæ nimium videtur esse. Hoc autem cum uno duntaxat locum habere potest: vehementer igitur amare, inter paucos locum habet. Atque id quod dicimus, re factisque comprobatur: in eam enim amicitiam, qua sodales inter se conjuncti sunt, non recipiuntur multi: eæ autem, quæ omnium sermone famaque celebrantur, inter duos fuisse dicuntur. Qui vero multitudine amicorum delectantur, et cum omnibus familiariter comiterque versantur ac loquuntur, amici nemini videntur esse, nisi civili more; quos et blandos, seu placendi cupidos appellant. Civili igitur quidem more fieri potest, ut quis sit multis amicus; atque adeo etiamsi non sit blandus, sed revera vir bonus ac modestus: virtutis autem nomine, ut quis multos amet, et propter ipsos, non potest: præclare enim nobiscum agatur, si vel paucos tales reperire possimus.

ΚΕΦ. ια'.

ΠΟΤΕΡΟΝ δ' ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν [b] ἀτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦνται· οἵ τε γὰρ ἀτυχοῦντες δέονται ἐπικουρίας, οἵ τ' εὐτυχοῦντες συμβίων, καὶ οὓς εὖ ποιήσουσι· βούλονται γὰρ εὖ δρᾶν. Ἀναγκαιότερον μὲν δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις· διὸ τῶν χρησίμων ἐνταῦθα δεῖ. Κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις· διὸ καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς ζητοῦσι· τούτους γὰρ αἱρετώτερον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τούτων διάγειν. Ἔςι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτὴ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις, καὶ ἀτυχίαις· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι, συναλγούντων τῶν φίλων. Διὸ κἂν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὥσπερ [i] βάρους μεταλαμβάνουσιν; ἢ τοῦτο

[b] Δυςυχίαις El. [i] Δοκεῖ γὰρ ὥσπερ βάρος μεριζόμενον καὶ πρὸς τοὺς φίλους κουφίζεσθαι. Τὸ δὲ οὐκ ἔςιν· ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν φίλων ἡδονή, καὶ τὸ τοὺς συναλγοῦντας ὁρᾶν ἡδὺ ὄν, ἐλάττω ποιεῖ τὴν λύπην· ἡδονὴ γὰρ λύπην ἐλαύνει. *Videtur enim dolor, inſtar oneris cujuſdam, quod dividitur et cum amicis mitigatur. Quod ita non eſt tamen: ſed ea quæ ex amicorum præſentia concipitur voluptas, et quod adverſam nobiſcum ſortem moleſte ferre amicos viſu jucundum ſit, noſtrum minuit dolorem: voluptas quippe abigit dolorem.* Andr.

CAP. XI.

SED utrum in rebus ſecundis magis, an in adverſis, amicis opus eſt? in utroque enim tempore requiruntur: nam et ii, quibus adverſatur fortuna, alterius egent auxilio; et ii, qui fruuntur ſecunda, convictores, atque aliquos, de quibus bene mereantur, deſiderant: volunt enim de aliquibus bene mereri. Ergo in rebus quidem adverſis magis neceſſaria eſt amicorum poſſeſſio: itaque hic utilibus amicis opus eſt. In ſecundis autem pulchrior atque honeſtior: quapropter etiam viros bonos quærunt: his enim benigne facere, et cum his ætatem agere optabilius eſt. Eſt enim ipſa etiam amicorum præſentia tum in ſecunda, tum in adverſa fortuna, ſuavis et jucunda: levantur enim dolore ii, qui dolent, amicis æquam doloris partem ferentibus. Itaque dubitare poſſit aliquis, utrum veluti oneris partem ſubeant amici? an minime illud qui-

μὲν οὖν· ἡ παρουσία δ᾽ αὐτῶν ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν, ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ; Εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα, ἢ δι᾽ ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω. Συμβαίνειν δ᾽ οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν. Ἔοικε δ᾽ ἡ παρουσία μικτή τις αὐτῶν εἶναι· αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾶν τοὺς φίλους ἡδύ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχοῦντι, καὶ γίνεταί τις ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι· παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ λόγῳ, ἐὰν ᾖ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος, καὶ ἐφ᾽ οἷς ἥδεται καὶ λυπεῖται. Τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ ἀτυχίαις, λυπηρόν· πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. Διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, εὐλαβοῦνται [k] συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὑτοῖς· [l] κἂν μὴ ὑπερτείνῃ τῇ ἀλυπίᾳ, τὴν ἐκείνοις γινομένην λύ-

[k] Συλλυπεῖν C C C. [l] Hunc locum subobſcurum hoc modo παραφράζει Andronicus: Κἂν μὴ μεγάλη μὲν ἡ παραμυθία ᾖ καὶ ἐπὶ μεγίσταις συμφοραῖς, μικρὰ δὲ ἡ λύπη, ἣν συναλγοῦσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέχονται κοινωνεῖν τοῖς φίλοις τῶν κακῶν: *Et niſi maximum adferre queant ſolatium, aut in maximis ſuccurrere doloribus, ſed contra exigua ſit in qua nobis dolorem ſuum commodare poſſunt moleſtia, nolunt cum iis communicare*

dem fiat, ſed eorum præſentia, quæ jucunda ſit, communicatique doloris cogitatio, dolorem efficiat leviorem? Utrum igitur propter has cauſas, an propter aliam aliquam, dolore leventur, quærere omittamus. Sed tamen id, quod diximus, uſu venire non eſt obſcurum. Videtur autem eorum præſentia mixta quædam minimeque ſimplex eſſe: amicorum enim conſpectus, præſertim calamitoſo, jucundus eſt, magnoque ad ſedandum ac tollendum dolorem adjumento: ineſt enim in amico vis quædam conſolandi, tum aſpectu, tum ſermone, ſi ſit commodus et urbanus: ejus enim, cui amicus eſt, mores perſpectos habet et cognitos, quibuſque rebus ille delectetur, et offendatur, tenet. Contra amicum ſuum ſentire moleſtia ex ſuis caſibus adverſis affici, grave ac moleſtum eſt: metuit enim quiſque, ne doloris cauſam præbeat amicis. Itaque viri fortes animoque virili natura, cavent ne ſecum una doleant amici: ac niſi quis doloris vacuitate ultra modum prod-

πήν οὐχ ὑπομένει. Ὅλως τε συνθρήνους οὐ προσίεται, διὰ τὸ μηδ' αὐτὸς εἶναι θρηνητικός. Γύναια δὲ, καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, τοῖς συστενάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγοῦντας. Μιμεῖσθαι δ' ἐν ἅπασι δεῖ, δηλονότι τὸν βελτίω. Ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις τῶν φίλων παρουσία τήν τε διαγωγὴν ἡδεῖαν ἔχει, καὶ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἥδονται ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς. Διὸ δόξειεν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας καλεῖν τοὺς φίλους προθύ-

mala. Haud multo aliter Aquinas: Nullo modo ſuſtinent ut amici eorum propter eos contriſtentur, niſi ſuperexcedat auxilium, quod ab amicis ſibi præbetur, ad non contriſtandum triſtitiam amicorum: ſuſtinent enim, quia per modicam amicorum triſtitiam ſua triſtitia ſublevetur. Euſtratius *ἀλυπίαν ingentem ægritudinem* ac dolorem valere judicat, cujus hæc ſunt verba: *εὐλαβοῦνται τοὺς φίλους συλλυπεῖσθαι αὐτοῖς, καὶ διὰ ταύτην τὴν εὐλάβειαν χαίρειν προσποιοῦνται, καὶ γελῶσι· καὶ ὡς μηδέν τι λυπηρὸν πάσχοντες, διάγουσι. Καὶ ὅλως φησὶν ἂν μὴ ὑπερτείνωσι τὴν ἀλυπίαν, λέγει δὲ ἀλυπίαν τὴν σφοδροτάτην καὶ ἐπιτεταμένην λύπην, οὐχ ὑπομένει· τουτέστιν ὅτι τὸ αἴτιος γενέσθαι τοῖς φίλοις λύπης ὁ ἀτυχῶν οὐχ ὑπομένει, οὐδ' αἱρεῖται, οὐδὲ βούλεται. Διότι γοῦν, ὡς εἴρηται, τὸ μὴ θέλειν ὁ ἀτυχῶν λυπεῖν τὸν φίλον εὐλαβεῖται, συλλυπούμενον ὁρῶν αὐτόν.* Ex his ſenſum longe diverſum eruit Victorius, hunc ſc. Niſi forte hujuſcemodi aliquis ſit, qui vincat ſuperetque indolentia illa ſua, qua præditus eſt, dolorem ac moleſtiam, quæ exiſteret in ipſis, ſi aſpexerint amicos rebus aſperis adverſiſque conflictari, ut quemadmodum ipſe reſiſtit dolori proprio, ita etiam parvi ducat ſe dolorem inurere amico, putans eum ferre debere, cum minor ille ſit.

eat, dolorem, quo illi afficiuntur, non fert æquo animo. Denique lamentorum ſocios non admittit, quia ne ipſe quidem ad lamentandum propenſus eſt. Mulierculæ autem, virique muliebri animo præditi, hominibus, ſecum una gementibus, delectantur, eoſque ut amicos, et ſui doloris participes ac ſocios, diligunt. Sed omnibus in rebus nimirum melior eſt imitandus. Amicorum autem præſentia in rebus ſecundis cum habet vitæ traducendæ conſuetudinem ſuavem et jucundam, tum incredibilem affert amico voluptatem, cogitanti eos ſuis bonis lætari. Itaque videri poſſint amici ad res ſecundas cupide ſtudioſeque vocandi (de aliis enim libenter bene mereri præclarum eſt)

μως· [m] εὐεργετητικὸν γὰρ εἶναι, καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, ὀκνοῦντα· μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν. Ὅθεν τὸ,

[n] Ἅλις ἐγὼ δυστυχῶν.

Μάλιστα δὲ παρακλητέον, ὅταν μέλλωσιν, ὀλίγα ὀχληθέντες, μεγάλα αὐτὸν ὠφελήσειν. Ἰέναι δὲ ἀνάπαλιν ἴσως ἁρμόζει, πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας, ἄκλητον καὶ προθύμως. Φίλου γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρείᾳ καὶ τοὺς μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ ἥδιον. Εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας, συνεργοῦντα μὲν, προθύμως· καὶ γὰρ εἰς ταῦτα [o] χρεία φίλων. Πρὸς εὐπάθειαν δὲ, σχολαίως· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ὠφελεῖσθαι. [p] Δόξαν δ'

[m] Εὐεργετικὸν Baſ. habet (a ſubſtantivo εὐεργέτης) quo alibi etiam utitur. *Sylb.*

[n] Λέξεις τί καινόν; κ' εἰ μὲν εὖ, χάριν φέρεις·
Εἰ δ' εἰς βλάβην τιν', ἅλις ἔχω τοῦ δυστυχεῖν. Eurip. in Oreſte.

[o] Χρεία φίλων Baſ. [p] Προθυμουμένους δὲ καὶ ἐπειγομένους τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἴσως οὐ δεῖ διωθεῖσθαι καὶ ἀποσείεσθαι τὴν εὐεργεσίαν, μὴ καὶ δόξωσι πρὸς τοὺς φίλους ἀηδῶς ἔχειν. Andr. Ex Euſtratii interpretatione patet eum paulo aliter hanc periochen legiſſe: cujus verba, cum conſilium admodum utile præbeant, ſubjiciemus. Δεῖ δὲ καὶ δόξαν

ad dubias autem et adverſas dubitanter ac timide: quam parciſſime enim mala ſunt amicis impertienda. Ex quo illud,

Satis eſt miſerum eſſe me.

Sed tum maxime vocandi ſunt, cum parva moleſtia devorata valde ſunt ei profuturi. Contra autem ad eos, quos adverſa et iniqua fortuna premit, cupide et ultro eundum eſt, nec exſpectandum dum voceris. Nam cum amicis benigne facere amici eſt, tum vero maxime in neceſſariis ac difficilibus eorum temporibus, et iis, qui non poſtularunt: utriſque enim et honeſtius et jucundius eſt. Ad res ſecundas autem, ut quidem in rebus agendis adjutor ſis, alacriter et curſim eundum eſt: ad has enim amici ſunt utiles ac neceſſarii. Ut vero beneficium accipias, gradatim ac pedetentim: non enim honeſtum eſt, percipiendæ ab altero utilitatis cupidum eſſe. Veruntamen in eo rejiciendo,

ἀηδίας ἐν τῷ διωθεῖσθαι ἴσως εὐλαβητέον· ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. Ἡ παρουσία δὴ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἱρετὴ φαίνεται.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΑΡ' οὖν ὥσπερ τοῖς ἐρῶσι τὸ ὁρᾶν ἀγαπητότατόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἱροῦνται ταύτην τὴν αἴσθησιν, ἢ τὰς [q] ἄλλας, ὡς κατὰ ταύτην μάλιστα τοῦ ἔρωτος ὄντος καὶ γινομένου· οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. Καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον· περὶ αὑτὸν δὲ ἡ αἴσθησις, ὅτι ἐστὶν, αἱρετή· καὶ περὶ τὸν φίλον δή. Ἡ δὲ ἐνέργεια γίνεται αὐτοῖς ἐν τῷ συζῆν· ὥστ' εἰκότως τούτου ἐφίενται. Καὶ ὅ ποτέ ἐστιν ἑκάστοις τὸ εἶναι, ἢ οὗ χάριν αἱροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται

ἀηδίας ἀπωθεῖσθαι καὶ ἀποσκευάζεσθαι ἀφ' ἡμῶν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀηδές ἐστι τῷ φίλῳ τὸ συνεχέστερον ἡμᾶς ἐκείνῳ συνεσθίειν καὶ συναπολαύειν τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν, ὅμως ἡμᾶς εὐλαβεῖσθαι χρὴ, καὶ ὑποστέλλεσθαι μή πως δόξωμεν ἀηδεῖς· ἐνίοτε γὰρ τῇ συνεχεῖ παρουσίᾳ συμβαίνει κόρος, καὶ ἀηδία. Τὸ δὲ ἐνίοτε εἶπε, διὰ τοὺς σπουδαίους καὶ λόγου καὶ θεωρίας κοινωνοῦντας· ἐν τούτοις γὰρ οὐδαμῶς οὐδέποτε κόρος προσγίνεται, ἀλλὰ χαίρουσιν ἀεὶ συνεῖναι καὶ συνεχῶς συναπολαβεῖν τῶν ἑκάστοις καλῶν.

[q] Λοίπας pro ἄλλας El.

quod ab amico defertur, acerbitatis fortasse vitanda opinio est: nam interdum usu venit. Præsentiam igitur amicorum in omnibus rebus esse optabilem, perspicuum est.

CAP. XII.

UTRUM igitur quemadmodum amantibus rei adamatæ aspectu frui amabilissimum est, atque hunc sensum cæteris anteponunt, quasi ex eo potissimum amor et constet et oriatur: sic et amicis vitæ societas optabilissima est? societas enim et communitas quædam amicitia est. Et ut quisque in seipsum animatus est, sic et in amicum: seipsum autem sentire esse optabile est: ergo et amicum. Ejus autem sensus functio societate vitæ continetur: hanc igitur non immerito expetunt. Et quacunque in re suum cuique esse (ut ita dicam) positum est, cujusve rei gratia quisque vivere exoptat, in ea re vult cum amicis vi-

διάγειν. Διόπερ οἱ μὲν συμπίνουσιν, οἱ δὲ συγκυβεύουσιν, ἄλλοι δὲ καὶ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγοῦσιν, ἢ συμφιλοσοφοῦσιν ἕκαστοι [r] δὲ ἐν τούτῳ συνημερεύοντες, ὅ, τι περ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι, καὶ τούτων κοινωνοῦσιν, οἷς οἴονται συζῆν. Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία, μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων, ἀβέβαιοι ὄντες· καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις· ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν ἐπιεικής, συναυξανομένη ταῖς ὁμιλίαις. Δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες, καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν τό,

[s] Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλά.

Περὶ μὲν οὖν φιλίας ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελθεῖν περὶ ἡδονῆς.

[r] Δὲ abest ab El. C C C. et Bas. [s] Theogn. ver. 35.

tam traducere. Itaque alii compotant; alii tesseris colludunt; alii una exercentur et venantur, aut una philosophantur denique; in hoc quisque studio totos dies consumentes, quod maxime omnium vitæ studiorum adamarunt: cum enim una cum amicis vivere velint, hæc faciunt, hæcque inter se communicant, quibus se arbitrantur communi vitæ societate inter se copulari. Malorum igitur vitiosa amicitia est: rerum enim malarum habent inter se commercium, cum sint instabiles; et vero depravantur, dum similes inter se fiunt: bonorum autem, bona, quotidianisque sermonibus et congressu amplificatur. Videntur autem indies fieri meliores ex eo, quod suo quisque munere fungatur, alterque alterum corrigat: ea enim fingit exprimitque alter ab altero, quæ probat: ex quo illud,

Virtutem disces ex fortibus.

Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps autem de voluptate fuerit disserendum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΤΟ Κʹ.

ARISTOTELIS

ETHICORUM NICOMACHEORUM

LIB. X.

ΚΕΦ. αʹ.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἕπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν. Διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους, οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ. Δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι, τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δεῖ· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται· τὰ δὲ λυπηρὰ

CAP. I.

SEQUITUR fortaſſe ut de voluptate dicamus: noſtro enim generi videtur eſſe conjunctiſſima. Itaque qui pueros inſtituunt, eos voluptate ac dolore moderantur et gubernant. Jam vero etiam ad virtutem morum plurimum valere videtur iis rebus delectari, quibus oportet, easque odiſſe, quæ odio dignæ ſunt: hæc enim per omnem vitam pertinent et permanant, cum magni ſint ponderis, magnamque vim habeant et ad virtutem, et ad vitam beatam: jucunda enim potiſſimum ſequuntur omnes, aſpernanturque et fugiunt ea,

φεύγουσιν. Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἥκιστα ἂν δόξειε παρετέον εἶναι· ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἐχόντων [a]ἀμφισβήτησιν. Οἱ μὲν γὰρ τἀγαθὸν ἡδονὴν λέγουσιν· οἱ δ᾽ ἐξ ἐναντίας, κομιδῇ φαῦλον· οἱ μὲν ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν· οἱ δὲ οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποφαίνειν τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, καὶ εἰ μή ἐστι· ῥέπειν γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτήν, καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς· διὸ δεῖν εἰς τοὐναντίον ἀνάγειν· ἐλθεῖν γὰρ ἂν οὕτως ἐπὶ τὸ μέσον. Μήποτε δὲ οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται· οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἧττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων. [b]Ὅταν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, καταφρονούμενοι καὶ τἀληθὲς προσαναιροῦσιν· ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδο-

[a] Τῶν περὶ τὸν Εὔδοξον, quæ Ven. 1. 2. et Bas. post ἀμφισβήτησιν addunt, interpretamentum sunt. [b] Ὅταν τοίνυν οἷς μὲν λέγουσι τὴν ἡδονὴν ψέγουσι, δι᾽ ὧν δὲ ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν ἐπαινοῦσιν, ἑαυτοῖς ἀντιλέγοντες, ὑπὸ τῶν ἀκουόντων καὶ ὁρώντων καταγελῶνται· καὶ τοῖς λόγοις οὐδὲν μᾶλλον ὤνησαν τοὺς πολλούς, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλεγχόμενοι. *Quum ergo verbis quidem voluptatem vituperent, actionibus autem suis eandem et affectibus commendent, atque eo sibi contradicant modo, ab iis qui audiunt ea aut vident, ridentur: neque quicquam iis verbis apud populum proficiunt, quæ re ipsa arguuntur.* Andr.

quæ molestiam afferunt. De talibus autem, minime videtur esse tacendum: præsertim cum de iis magna sit controversia. Alii enim voluptatem, summum bonum dicunt esse; alii contra, magnum malum: quorum alii fortasse sibi persuaserunt etiam ita rem se habere; alii utilius hominum vitæ esse putant damnare voluptatem, eamque, etiamsi malum non sit, in numero malorum locare: multitudinem enim ad eam propensam esse, voluptatibusque servire: in contrariam partem igitur eam reflectere ac retrahere oportere: sic enim homines ad id, quod medium est, perventuros. Sed verendum est, ne non satis recte voluptas dicatur esse malum; omnes enim, qui de perturbationibus animi et actionibus habentur sermones, minorem, quam facta, fidem faciunt. Itaque cum ab iis, quæ sensibus judicantur, discrepant, primum contemnuntur, deinde si quid in eis veri inest, funditus evertunt: nam qui voluptatem vitupe-

τὴν, ἐφθεὶς ποτε ἐφιέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, [c] ὡς τοιαύτην ὖσαν ἅπασαν· [d] τὸ διορίζειν γὰρ ἐκ ἔςι τῶν πολλῶν. Ἐοίκασιν ὖν οἱ ἀληθεῖς τ λόγων, ἐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον· συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιςεύονται. Διὸ προτρέπονται τὲς ξυνιέντας ζῆν κατ' αὐτές. Τῶν μὲν ὖν τοιέτων ἅλις· τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπέλθωμεν.

ΚΕΦ. β'.

Εὔδοξος μὲν ὖν τὴν ἡδονὴν τἀγαθὸν ᾤετο εἶναι, διὰ τὸ πάνθ' ὁρᾶν ἐφιέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα, καὶ ἄλογα. Ἐν πᾶσι δ' εἶναι τὸ αἱρετὸν, ἐπιεικές· καὶ τὸ μάλιςα, κράτιςον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι, ὡς πᾶσιν [e] ἄριςον μηνύειν· ἕκαςον γὰρ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν εὑρίσκειν,

[c] Ὡς ἐ τοιαύτην ἔσαν Baf. male. [d] Hanc voluptatem esse bonam, illam vero malam, vulgus distinguere et dijudicare nequeunt: ideo quando virum aliquem celebrem voluptate aliqua delectari vident, omnem quoque voluptatem bonam atque eligendam esse judicant. [e] Τῦτο ἄριςον ὂν El.

rat, si quando eam concupiscere visus est, sic ad eam videtur propendere, quasi omnis voluptas sit expetenda: distinguere enim non est multitudinis. Videntur igitur veri sermones non solum ad cognitionem, verum etiam ad vitam bene degendam esse perutiles: nam ubi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos, qui audiunt, ad vitam consentaneam acuunt atque excitant. Sed de his satis: nunc quæ de voluptate ab aliis dicta sunt, persequamur.

CAP. II.

VOLUPTATEM igitur esse summum bonum putabat Eudoxus, propterea quia omnia animalia et ratione prædita, et rationis expertia, eam desiderare et appetere videret. At omnibus in rebus id, quod sit expetendum, esse bonum: et ut quidque maxime expetendum, ita longe optimum: quod autem omnia ad idem ferantur, hoc esse indicio, eam quiddam esse optimum; unumquidque enim id quod sibi sit bonum, ut et ci-

ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὗ πάντ᾽ ἐφίεται, τἀγαθὸν εἶναι. Ἐπιστεύοντο δ᾽ οἱ λόγοι, διὰ τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι᾽ αὐτούς· διαφερόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶναι. Οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ᾽ οὕτως ἔχειν κατ᾽ ἀλήθειαν. Οὐχ ἧττον δ᾽ ᾤετο εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ᾽ αὑτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι· ὁμοίως δὴ τὸ ἐναντίον, αἱρετόν. Μάλιστα δ᾽ εἶναι αἱρετὸν, [f]ὃ μὴ δι᾽ ἕτερον, μηδ᾽ ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα. Τοιοῦτον δ᾽, ὁμολογουμένως εἶναι τὴν ἡδονήν· οὐδένα γὰρ ἐπερωτᾶν, τίνος ἕνεκα ἥδεται, ὡς καθ᾽ αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδονήν, προστιθεμένην τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγαθῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν· οἷον [g]τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν. [h]Καὶ αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν [i]αὐτὸ ἑαυτῷ.

[f] Ὃ μὴ δι᾽ ἑτέρου χάριν αἱρ. omissis intermediis Bas. [g] Τὸ δικ. Bas. Ven. 1. 2. et Lamb. [h] Καὶ non agnoscunt N C. et El. [i] Αὐτὸ omittit N C. et El. qui etiam pro ἑαυτῷ legit αὐτῷ. De hoc loco sequentia habet Eustratius: ἦν ἂν σαφέστερον, εἰ ἦν γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ αὐτῷ, [illegible] αὐτῷ ἑαυτοῦ, Αὔξεσθαι δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ· ἤτοι τῇ ἡδονῇ. Ἔστι δὲ ὃ λέγει, Καὶ αὔξεσθαι δὲ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· τελέσι τῶν ἀγαθῶν

bum, reperire: quod igitur omnibus est bonum, et quod omnia desiderant, id esse summum bonum. Atque hæc sane oratio fidem faciebat propter virtutem, moresque hominis magis, quam ipsa propter se: egregie enim præter cæteros temperans existimabatur. Quare non ut voluptati amicus hæc loqui putabatur: sed reapse ita esse videbantur. Neque vero ex ejus contrario minus id perspicuum esse existimabat: dolorem enim per se omnibus esse fugiendum: itemque ejus contrarium optabile atque expetendum. Id porro maxime esse expetendum quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autem quiddam esse sine controversia voluptatem: neminem enim ex altero quærere, cujus rei gratia voluptate afficiatur: quasi per se sit optabilis et expetenda voluptas, et cuicunque rei bonæ accedat, eam efficiat magis expetendam: quale est juste agere, et temperanter vivere. Bonum autem ipsum seipso amplificari atque augeri. Videtur ergo

Ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἑτέρου· [k] πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μονούμενον. Τοιούτῳ δὴ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τἀγαθόν· αἱρετώτερον γὰρ εἶναι μετὰ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρίς. Εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τἀγαθόν· οὐδενὸς γὰρ προστεθέντος αὐτῷ, τἀγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι. Δῆλον δ', ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τἀγαθὸν ἂν εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν αἱρετώτερον γίνεται. Τί οὖν ἐστι τοιοῦτον, οὗ καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ἐπιζητεῖται. Οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν, οὗ πάντ' ἐφίεται, μὴ οὐθὲν λέγουσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναί φαμεν. Ὁ δ' ἀναιρῶν

αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν, ὡς εἴρηται, μεθ' ἡδονῆς γινόμενον ἢ προστιθέμενον, αὔξεταί τι καὶ εἰς μέγεθος αἴρεται. Αὔξεται οὖν αὐτῷ τὸ ἀγαθόν· ἤτοι πᾶν ἀγαθὸν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀντὶ τοῦ πᾶν εἴληπται. Andronicus nobiscum legisse videtur. [k] Πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρ. ἢ μονούμενον, οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον· τουτέστι, οὐκ ἂν εἴη τἀγαθόν· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἴη τἀγαθὸν, εἶπεν, οὐκ ἂν εἴη τοιοῦτον. *Eustrat.*

hæc ratio ostendere, eam in bonis esse numerandam, nihiloque magis bonum, quam alterum ei adjunctum: omne enim bonum cum altero bono conjunctum, optabilius est, quam ipsum per se et ab alio bono desertum. Ac tali ratione sententiam eorum, qui voluptatem, summum bonum esse dicunt, Plato labefactat: optabiliorem enim esse vitam jucundam cum prudentia conjunctam, quam sine prudentia. Quod si jucundum alteri bono admistum melius est, voluptatem non esse summum bonum: nullius enim rei adjunctione summum bonum optabilius fieri posse. Sed perspicuum est neque aliud quidquam, quod cum alio per se bono conjunctum optabilius sit, summum bonum futurum. Quidnam igitur est summum bonum, cujus quidem nobis sit communio? tale enim quæritur. Jam vero qui pertinaciter negant id esse bonum, quod omnia desiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant: nam quod omnibus videtur, hoc esse dicimus. Nec qui hanc per-

ταύτην τὴν πίστιν, οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ· εἰ μὲν γὰρ τὰ [l] ἀνόητα ὠρέγετο αὐτῶν, ἦν ἄν τι τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἄν τι; Ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ [m] καθ' αὐτὰ, ὃ ἐφίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. Οὐκ ἔοικε δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι· οὐ γάρ φασιν, εἰ ἡ λύπη κακόν ἐστι, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικεῖσθαι γὰρ κακὸν κακῷ, καὶ ἄμφω τῷ [n] μηδετέρῳ· λέγοντες ταῦτα οὐ κακῶς, οὐ μὴν ἐπί γε τῶν εἰρημένων ἀληθεύοντες· ἀμφοῖν μὲν γὰρ [o] ὄντων κακῶν, καὶ φευκτὰ ἔδει εἶναι ἄμφω· τῶν μηδετέρων δὲ, [p] μηδέτερον, ἢ ὁμοίως. Νῦν δὲ φαίνονται, τὴν μὲν φεύ-

[l] Μόνα post ἀνόητα addunt quidam codd. apud Lamb. μόνον ὠρέγοντο αὐτοῦ Andr. αὐτῆς Mur. [m] Γρ. καθ' αὐτό. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνοήτοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν, τὴν φαυλότητα αὐτῶν ὑπερβαῖνον, δι' ὃ τῷ ἀγαθῷ οἰκειούμενα ὡς οἰκείου ἤδη ὀρέγονται. *Et in brutis quoque naturale aliquod bonum est, quod eorum imbecillitatem transcendit, quo cum bono ipso conciliantur, et tanquam proprium sibi solent appetere.* Andr. [n] Hanc veram esse lectionem ex Eustratio recte vidit Casaubonus, γρ. μηδέτερον et μηδέτερα· λέγοντες ταῦτα δ' οὐ κακ. [o] Ὄντοιν κακοῖν El. [p] Ἢ ἕτερον ἂν ὁμοίως Bas. et Ven. 1.

suasionem labefactarit, multo probabiliora certiorave dicturus est: nam si sola mentis expertia voluptates appeterent, esset id aliquid, quod ab eis dicitur: sed si etiam ea, quæ sapiunt et prudenter sentiunt, quid causæ est cur audiendi sint? Fortasse vero etiam in vitiosis naturale quoddam bonum inest, melius, quam ipsorum sit captus, quod bonum sibi accommodatum appetit. Jam vero neque quod de contrario dicunt, recte dici videtur: negant enim effici ex eo quod dolor malum sit, voluptatem esse bonum; nam et malum malo opponi, et utrumque ei, quod neutrum est: atque hæc quidem dicunt non male: veruntamen si ad ea, quæ dicta sunt, exigantur, minus vere: nam si ambo mala essent, necessario ambo essent fugienda; sin neutrum esset malum, vel neutrum esset fugiendum, vel æque utrumque. Nunc videmus dolorem fugi, ut malum:

γοντες ὡς κακόν· τὴν δ' αἱρούμενοι ὡς ἀγαθόν. Οὕτω δὴ καὶ ἀντίκειται.

ΚΕΦ. γ'.

Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ τῶν ποιοτήτων ἐστὶν ἡ ἡδονὴ, διὰ τοῦτ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν· οὐδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαι, ποιότητές εἰσιν· οὐδ' ἡ εὐδαιμονία. Λέγουσι [q] δὴ, τὸ μὲν ἀγαθὸν ὡρίσθαι, τὴν δ' ἡδονὴν ἀόριστον εἶναι, ὅτι δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ τοῦ ἥδεσθαι τοῦτο κρίνουσι, καὶ περὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, καθ' ἃς ἐναργῶς φασι μᾶλλον καὶ ἧττον [r] τοὺς ποιοὺς ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔσται τὸ αὐτό· δίκαιοι γάρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἀνδρεῖοι· ἔστι δὲ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἧττον. Εἰ δ' ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μή ποτ'

[q] Δὲ Baſ. Ven. 1. 2. et Lamb. [r] Lambinus, verba transponendo, et tollendo iſtud καὶ, hunc locum ita emendat: τοὺς κατὰ τὰς ἀρετὰς ποιοὺς ὑπάρχειν ἴσως τὸ αὐτό. Argyropylus καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς omittit. Quidam ἀρετὰς hic pro ἕξεις et ἐπιστήμας poni cenſent; alii per περὶ τὰς ἀρετάς, quæ præcedunt, *conſiderationes virtutis*; per τὰς ἀρετὰς, *actiones* intelligunt: ut ſenſus ſit: Idem tam de virtutibus ipſis, quam de harum effectibus dici poſſit. Cui ſententiæ favet Aquinas: et neſcio an ea, quæ immediate ſequuntur, eam confirment. Vide Lamb.

voluptatem expeti, ut bonum. Sic igitur et opponuntur inter ſe.

CAP. III.

NEQUE vero ſi voluptas non eſt qualitas, idcirco non eſt in bonis numeranda: nam neque virtutis munera et functiones ſunt qualitates, neque beatitudo. Dicunt autem bonum eſſe terminatum: voluptatem nullis terminis circumſcriptam, quia contentior et remiſſior eſſe poteſt. Si igitur ex perceptione voluptatis hoc judicant, in juſtitia quoque, et cæteris virtutibus, ex quibus perſpicue aiunt eos, qui virtutes colunt, magis et minus cujuſdammodi fieri, idem erit: juſtiores enim aliis alii ſunt et fortiores: fieri etiam poteſt, ut juſte agamus, temperanterque vivamus magis et minus. Sin ex voluptatibus

οὐ λέγουσι τὸ αἴτιον· [s]ἐὰν ὦσιν αἱ μὲν ἀμιγεῖς, αἱ δὲ μικταί. Τί κωλύει δὲ, καθάπερ ἡ ὑγίεια, ὡρισμένη οὖσα, δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὕτω καὶ τὴν ἡδονήν; οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσίν ἐστιν, οὐδ᾽ ἐν τῷ αὐτῷ μία τις ἀεὶ, ἀλλὰ [t]ἀνιεμένη διαμένει ἕως τινὸς, καὶ διαφέρει τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον. Τοιοῦτο δὴ καὶ τὸ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι. Τέλειόν τε τἀγαθὸν τιθέντες, τὰς δὲ κινήσεις καὶ τὰς γενέσεις, ἀτελεῖς, τὴν ἡδονὴν κίνησιν καὶ γένεσιν ἀποφαίνειν πειρῶνται. Οὐ καλῶς δ᾽ ἐοίκασι λέγειν, οὐδ᾽ εἶναι κίνησιν· πάσῃ γὰρ οἰκεῖον εἶναι δοκεῖ τάχος καὶ βραδυτής· [u]καὶ εἰ μὴ καθ᾽ αὑτὴν, οἷον τὸ τοῦ κόσμου, πρὸς ἄλλο. Τῇ δ᾽ ἡδονῇ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει· ἡσθῆναι μὲν γάρ ἐστι ταχέως, ὥσπερ ὀργισθῆναι· ἥδεσθαι δ᾽ οὔ, οὐδὲ

[s] Γρ. ὡς εἰσιν. [t] Ἀνιεμένη El. [u] Planiora erunt hæc verba, ut annotat Lamb. ſi hoc ordine collocentur: καὶ εἰ μὴ καθ᾽ αὑτὴν, πρὸς ἄλλο, οἷον τὸ τοῦ κόσμου. In quibuſdam codd. ſcribitur τὸ τοῦ κόσμ. et τῇ τοῦ. Sic Andr. καθάπερ ἡ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις ὁμαλὴ μέν ἐστι καθ᾽ ἑαυτὴν, πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀστέρων θεωρουμένη κίνησιν, ταχεῖα λέγεται.

ipſis, verendum eſt, ne cauſam non afferant: ſiquidem ſunt aliæ puræ ac ſinceræ, aliæ miſtæ. Sed quid prohibet, quemadmodum valetudo, quæ terminata eſt, intendi poteſt et remitti, ſic et voluptatem? non enim eadem in omnibus temperatio corporis et convenientia eſt: neque in eodem ſemper eſt una, ſed ita remittitur et langueſcit, ut uſque ad aliquem finem permaneat: eoque differt, quod intenditur et remittitur. Tale igitur quiddam in eo quoque, quod ad voluptatem attinet, accidere poteſt. Et cum ſummum bonum perfectum quiddam eſſe ſtatuant, motus autem et ortus imperfectos: voluptatem eſſe motum et ortum oſtendere conantur. Sed neque recte dicere videntur, neque voluptas eſt motus: omnis enim motionis propria videtur eſſe celeritas et tarditas: et ſi non per ſe, qualis eſt ea, qua mundus movetur: at cum alia motione comparata. In voluptate autem neutrum horum ineſt: fieri enim poteſt, ut quis cito fuerit affectus voluptate, quemadmodum ut cito iracundia exarſerit: ſed

πρὸς ἕτερον· βαδίζειν δὲ, καὶ αὔξεσθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Μεταβάλλειν μὲν οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως καὶ βραδέως, ἐστίν· ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως, οὐκ ἔστι· λέγω δὲ ἥδεσθαι. Γένεσίς τε πῶς ἂν εἴη; δοκεῖ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ τυχόντος τὸ τυχὸν γίγνεσθαι, ἀλλ' ἐξ οὗ γίγνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. Καὶ οὗ γένεσις ἡ ἡδονὴ, τούτου ἡ λύπη φθορά. Καὶ λέγουσι δὲ [x] τὴν λύπην, ἔνδειαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν· τὴν δ' ἡδονὴν, ἀναπλήρωσιν. Ταῦτα δὲ σωματικά ἐστι πάθη. Εἰ δή ἐστι τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, [y] ἡδονὴ, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτ' ἂν καὶ ἥδοιτο· τὸ σῶμα ἄρα. Οὐ δοκεῖ δέ· οὐκ ἔστιν ἄρα ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονή· ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως, ἥδοιτ' ἄν τις, καὶ τεμνόμενος λυποῖτο. Ἡ δόξα δ' αὕτη δοκεῖ γεγενῆσθαι ἐκ τῶν περὶ τὴν τροφὴν λυπῶν καὶ ἡδονῶν· ἐνδεεῖς γὰρ

[x] Τὴν μὲν λύπ. Ven. 1. Baf. et Aurel. [y] Γρ. ἡ ἡδονὴ ἐν ᾧ ἀναπ.

ut voluptate celeriter fruatur, non poteſt, ne ſi cum alio quidem conferatur: ut ambulet autem, et augeatur, et quæ ſunt hujus generis omnia, poteſt. Nihil igitur obſtat, quo minus celeriter et tarde ad voluptatem traducamur: ſed ut celeriter voluptatis munere fungamur, fieri non poteſt: voluptatis autem munere fungi dico voluptate affici. Jam vero qui poſſit ortus eſſe? videtur enim non ex re qualibet quævis oriri: ſed ex quo quidque oritur, in hoc diſſolvi atque interire. Et, cujus rei ortus eſt voluptas, ejus rei interitus erit dolor. Deinde aiunt, dolorem ejus rei, quæ eſt ſecundum naturam, penuriam eſſe; voluptatem, expletionem. At hi ſunt affectus corporis. Si voluptas igitur, ejus, quod ſecundum naturam eſt, expletio eſt: id, in quo fit expletio, etiam voluptate affici queat: corpus ergo voluptate affici queat. At non videtur ita eſſe: non eſt ergo voluptas expletio: verum cum fit expletio, poteſt aliquis voluptate affici, et cum ſecatur, dolere. Hæc opinio autem ex doloribus ac voluptatibus, quæ in alimento verſantur, videtur eſſe nata: homines

γινομένους καὶ προλυπηθέντας, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. Τοῦτο δ' οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵ τε μαθηματικαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις [a] αἱ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, καὶ ἀκροάματα δὲ καὶ ὁράματα· πολλαὶ δὲ καὶ μνῆμαι, καὶ ἐλπίδες. Τίνος οὖν αὗται γενέσεις ἔσονται; οὐδενὸς γὰρ ἔνδειαι γεγένηνται, [a] οὗ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις. Πρὸς δὲ τοὺς [b] προφέροντας τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔστι ταῦθ' ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα ταῦτ' ἐστὶν, οἰητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν τούτοις· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρὰ· οὐδ' αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. Ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ' ἂν, ὅτι αἱ μὲν ἡδοναὶ αἱρεταί εἰσιν, οὐ μὴν ἀπό γε τούτων· ὥσπερ καὶ τὸ πλουτεῖν, προδόντι δ' οὔ· καὶ τὸ ὑγι-

[a] Αἱ pro καὶ reposuimus ex El. et ita etiam ex conjectura emendavit Lambinus. [a] Οὗ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις Ven. 1. 2. et Baſ.
[b] Γρ. προσφέροντας. male.

enim cum egent alimento, et cum antegreſſus dolor eſt, expletione delectari. Sed hoc non in omnibus voluptatibus accidit: ſunt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum, quæ in ſenſibus poſitæ ſunt, eæ, quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: et vero acroamata, et ſpectacula, multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique ſperatæ voluptatem afferunt. Cujus igitur rei hæ voluptates ortus erunt? nullius enim rei antegreſſa eſt penuria, aut egeſtas, cujus expletio conſequatur. Iis autem, qui turpes et probroſas voluptates objiciunt, reſponderi poſſit, hæc non eſſe jucunda: non enim ſi hominibus male affectis ſunt jucunda, etiam abſolute jucunda ſunt habenda; ſed his tantum: quemadmodum neque ea, quæ ſunt ægrotis ſalubria, aut dulcia, aut amara; neque ea, quæ lippientibus videntur alba, ſunt reapſe talia. Poteſt etiam hoc modo reſponderi, voluptates eſſe expetendas, ſed non ab his rebus profectas: quemadmodum divitem eſſe optabile eſt, ſed non ex proditione: et valere, ſed non quolibet cibo reſcen-

αίνειν, οὐ μὴν ἁτιοῦν φαγόντι. Ἢ [c] ὅτι τῷ εἴδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί; ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον, μηδὲ τὴν τοῦ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὖσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν, ἢ διαφόρους εἴδει· ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ, ὁ δὲ πρὸς ἡδονήν· [d] καὶ τὸ μὲν ὀνειδίζεται, τὸ δ᾽ ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλοῦντα. Οὐδείς τ᾽ ἂν ἕλοιτο ζῆν, παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ᾽ οἷς τὰ παιδία, ὡς [e] οἷόν τε μάλιστα· οὐδὲ χαίρειν, ποιῶν τι τῶν [f] αἰσχίστων, μηδέ ποτε μέλλων λυπηθῆναι. Περὶ πολλά τε σπουδὴν ποιησαίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέροι ἡδονὴν, οἷον ὁρᾶν, μνημονεύειν,

[c] Ὅτι omittit El. et quidam alii. [d] Καὶ ὁ μὲν ὀνειδ. τὸ δ᾽ ἐπ. ὡς οὐ πρ. Vet. Interp. Sic et Eustratius legisse videtur. *Casaub.* [e] Οἴονται pro οἷόν τε El. C C C. Ven. 1. et 2. haud male. [f] Γρ. αἰσχρῶν.

ti. Postremo dicendum est, specie differre voluptates: aliæ enim sunt eæ, quæ ex rebus honestis capiuntur, ab iis, quæ ex turpibus: neque fieri ullo modo potest, ut quis justi hominis voluptate potiatur, qui non sit justus: neque musici, qui non sit musicus: similisque est cæterorum ratio. Atque etiam videtur amicus, qui ab assentatore differt, voluptatem non esse bonum, aut certe differre specie voluptates, declarare: ille enim videtur congredi et versari cum amico, ut ei sit bono, hic ut voluptati: et hoc vituperatur, illud laudant omnes, quasi amicus sermones et congressus suos alio, quam assentator, referat. Neque vero cuiquam vita sit optabilis, ut per omnem vitam, cogitationem et mentem puerilem obtineat: iisque rebus, quibus pueri lætantur, quam maxime fieri potest, delectetur: neque quisquam gaudere cupiat turpissima aliqua et flagitiosissima re admissa, etiamsi nunquam sit propterea doliturus. Ad multa denique studium, atque operam nostram contulerimus, etiamsi nullam voluptatem sint allatura: cujusmodi sunt videre, memoria tenere, scire, virtutes denique

εἰδέναι, τὰς ἀρετὰς ἔχειν. Εἰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἕπονται τούτοις ἡδοναὶ, οὐδὲν διαφέρει· ἑλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γένοιτ᾽ ἂν ἀπ᾽ αὐτῶν ἡδονή. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε τἀγαθὸν ἡ ἡδονὴ, οὔτε πᾶσα αἱρετὴ, δῆλον ἔοικεν εἶναι· καὶ ὅτι εἰσὶν αἱρεταί τινες καθ᾽ αὑτὰς, διαφέρουσαι τῷ εἴδει, ἢ [g]τῷ ἀφ᾽ ὧν. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης, ἱκανῶς εἰρήσθω.

ΚΕΦ. δ΄.

ΤΙ δ᾽ ἐστὶν, ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ᾽ ἂν ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀναλαβοῦσι. Δοκεῖ γὰρ ἡ μὲν ὅρασις καθ᾽ ὁντιναοῦν χρόνον τελεία εἶναι· οὐ γάρ ἐστιν ἐνδεὴς οὐδενὸς, ὃ εἰς ὕστερον γενόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. [h]Τοιούτῳ δ᾽ ἔοικε καὶ ἡ ἡδονή· [i]ὅλον γάρ τί ἐστι. Καὶ κατ᾽ οὐδένα χρόνον λάβοι τις ἂν ἡδονὴν, ἧς ἐπὶ πλείω χρόνον γινομένης, τελειωθήσεται τὸ εἶδος. Διόπερ οὐδὲ κίνησίς ἐστιν· ἐν

[g] Ταῖς αἰτίαις ὅθεν γίνονται. *Andr.* [h] Γρ. τούτῳ. [i] Τέλειον pro ὅλον El.

habere. Nec refert quod his necessario succedunt voluptates: hæc enim sequeremur et expeteremus, etiamsi nulla ex iis proficisceretur voluptas. Non esse igitur summum bonum voluptatem, neque omnem esse expetendam, esseque nonnullas per se expetendas vel specie, vel iis rebus, ex quibus oriuntur, differentes, perspicuum videtur esse. Atque ea quidem, quæ de voluptate ac dolore dicuntur, satis a nobis exposita sint.

CAP. IV.

QUID sit autem, aut qualis res sit, planius fieri poterit, si ab initio repetamus. Videtur enim aspectus quovis tempore perfectus esse: nam nihil desiderat, quod cum postea contigerit, ejus formam sit absoluturum. Huic similis est et voluptas: namque totum quiddam est, atque integrum. Neque quisquam voluptatem ullo tempore sumat, cujus, si longius producatur, forma sit perfectior futura. Itaque ne motus qui-

χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις, καὶ τέλους τινὸς, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιήσῃ οὗ ἐφίεται. Ἢ ἐν ἅπαντι δὴ [k] τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ. Ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι τῷ εἴδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τῶν λίθων σύνθεσις, ἑτέρα τῆς [l] τοῦ κίονος ῥαβδώσεως, καὶ αὗται, τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. Καὶ ἡ μὲν τοῦ ναοῦ, τελεία· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς πρὸς τὸ προκείμενον· ἡ δὲ τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ [m] τριγλύφου, ἀτελής· μέρους γὰρ ἑκατέρα. Τῷ εἴδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἴδει· ἀλλ᾽ εἴ περ, ἐν τῷ παντί. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν. Εἰ γάρ ἐστιν ἡ φορὰ, κίνησις πόθεν ποῖ, καὶ ταύτης διαφοραὶ κατ᾽ εἶδος, πτῆσις,

[k] Τῷ χρόνῳ τούτῳ Baſ. et Ven. 1. τῷ χρόνῳ ἢ τούτῳ El. et C C C.
[l] Τοῦ κίονος ῥάβδωσιν explicat Euſtratius per τὴν κατὰ μῆκος τοῦ κίονος πῆξιν, ἥτις γίνεται, ὅταν πρὸς ὀρθὰς γωνίας ἵστηται: *columnæ in longitudinem collocationem* ſeu *defixionem, quæ tum fit, cum ad rectos angulos recta ſteterit.* Andronicus vero appellat κίονος κατασκευὴν, *columnæ exſtructionem.* Alii *erectionem columnæ* interpretantur.. Vide Steph. Theſ. Tom. iii. col. 662. [m] Τρίγλυφα ab Argyropylo, *laquearia* appellantur: ab Euſtratio ξύλα τρίχα ἐν τοῖς πέρασιν ἐγγεγλυμμένα, *ligna in extremis tabulatorum partibus tripliciter inſculpta.* Vide Vitruvii lib. iv. et notas Philand.

dem eſt: omnis enim motus in tempore verſatur, et ad aliquem finem refertur: verbi gratia, is, qui in ædificando conſumitur, tum perfectus eſt, cum id, quod deſiderat, effecerit. Aut igitur in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes ſunt imperfecti, ſpecieque et a toto, et ipſi inter ſe differunt: lapidum enim compoſitio et ſtructura alia eſt a columnæ ſtriatione: et hi motus, alii ſunt a templi perfectione. Ac templi quidem motus perfectus eſt; nihil enim deſiderat ad id quod propoſitum fuerat: fundamenti autem, et lacunaris, imperfectus: uterque enim partis eſt. Specie igitur differunt, neque in ullo tempore, qualecunque illud ſit, perfectus in ſuo genere motus ſumi poteſt: aut ſi maxime poteſt, in toto poteſt. Similiterque de inceſſu, et reliquis motibus ſentiendum. Si enim loci mutatio motus eſt alicunde

βάδισις, ἅλσις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐ μόνον δὲ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ, οὐ ταὐτὸν ἐν τῷ σταδίῳ καὶ τῷ μέρει, καὶ ἐν ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ μέρει. Οὐδὲ τὸ διεξιέναι τὴν γραμμὴν τήνδε κἀκείνην· οὐ μόνον γὰρ γραμμὴν διαπορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ οὖσαν· ἐν ἑτέρῳ δ' αὕτη ἐκείνης. [n]Δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ κινήσεως ἐν ἄλλοις εἴρηται. Ἔοικε δ' οὐκ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς καὶ διαφέρουσαι τῷ εἴδει, εἴ περ τὸ πόθεν ποῖ εἰδοποιόν. Τῆς ἡδονῆς δ' ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος. Δῆλον οὖν ὡς [o]ἕτεραί τε ἂν εἶεν ἀλλήλων, καὶ τῶν ὅλων τι καὶ τελείων ἡ ἡδονή. Δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖσθαι μὴ [1]ἐν χρόνῳ, ἥδεσθαι δέ· τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλον τι. Ἐκ τούτων δὲ δῆλον, καὶ ὅτι οὐ καλῶς λέγουσι κίνησιν ἢ γένεσιν εἶναι τὴν

[n] Sc. lib. v. Phyf. [o] Γρ. ἑτέρα: ita etiam Euftrat. Nobifcum legit Andr. [1] Vide Phyf. lib. vi. cap. 3.

aliquo, hujus quoque formæ difpares ac differentes, volatus, inceffus, faltus, et cætera hujufmodi, motus funt alicunde aliquo. Nec folum ita fe res habet in aliis loci mutationibus, verum etiam in ipfo inceffu: nam inceffus alicunde aliquo, non eft idem in ftadio, atque in ejus parte: neque idem in una, atque in alia. Neque eadem loci mutatio eft, qua hæc linea, et qua illa tranfitur: non enim linea folum tranfitur, verum etiam linea, quæ in loco eft: at hæc in alio loco, quam illa eft. Subtiliter igitur et enucleate de motu in aliis libris difputatum a nobis eft. Videtur autem non omni tempore perfectus effe, fed plerique imperfecti, fpecieque differentes, fiquidem termini alicunde aliquo motum informant. At voluptatis in quovis tempore forma perfecta eft. Perfpicuum igitur eft, motum et voluptatem inter fe differre, voluptatemque totum quiddam et perfectum effe. Quod quidem etiam ex eo intelligere licet, quod fieri non poteft, ut quis moveatur nifi in tempore; fed ut voluptate afficiatur, poteft: nam quod in puncto temporis pofitum eft, totum quiddam eft. Atque ex his perfpicuum illud quoque eft, minus recte

ἡδονήν· ϰ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὅλων· ϰδὲ γὰρ ὁράσεώς ἐστι γένεσις, ϰδὲ στιγμῆς, ϰδὲ μονάδος· ϰδὲ τϰτων ϰδὲν κίνησις, ϰδὲ γένεσις. Οὐδὲ δὴ ἡδονῆς· ὅλον γάρ τι. [p] Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργϰσης· τελείως δὲ τῆς εὖ διακειμένης πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν κειμένων· τοιϰτον γὰρ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ ἡ τελεία ἐνέργεια. Αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνεργεῖν, ἢ ἐν ᾧ ἐστι, μηδὲν διαφερέτω. Καθ' ἕκαστον δὲ βελτίστη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τϰ ἄριστα διακειμένϰ πρὸς τὸ κράτιστον τῶν ὑφ' αὐτήν. Αὕτη δ' ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ ἡδίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡδονή· ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν. Ἡδίστη δὲ ἡ τελειοτάτη, τελειοτάτη

[p] Eustratius dubitat necne huic loco aliquid desit: quod suppleri duobus modis posse indicat. Primo, ut hoc modo legatur: Οὐδὲ αἰσθήσεως πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης ἐστὶ κίνησις ἢ γένεσις. Secundo, post ἐνεργούσης scribendo ἐστὶν οἰκεία ἡδονὴ, et pro δὲ legendo δή: quasi diceret Arist. Δῆλον δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι πάσῃ κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσει ἀνεμποδίστως ἐνεργούσῃ συνέζευκταί τις ἡδονή.

ab his dici, voluptatem motum aut ortum esse: non enim omnium rerum dicuntur esse motus et ortus, sed earum duntaxat, quæ partitionem recipiunt, et quæ non sunt tota: neque enim aspectus, neque puncti, neque monadis ortus est: neque horum quidquam vel motus, vel ortus est. Ergo neque voluptas, motus vel ortus est: est enim totum, atque integrum quiddam voluptas. Jam vero cum sensus omnis in id, quod sub eum sensum cadit, suo munere fungatur; et perfecte quidem fungatur is, qui bene affectus est, cum eorum, quæ sub illo sensu posita sunt, pulcherrimo quoque comparatus: tale enim quiddam maxime videtur esse perfecta muneris functio. Atque utrum sensum suo munere fungi dicamus, an id, in quo sensus inest, nihil intersit. In unoquoque autem genere optima est functio ejus, quod optime affectum est, cum eorum, quæ sub eum sensum cadunt, præstantissimo quoque comparatum. Hæc autem perfectissima erit, et jucundissima: habet enim sensus suam quisque voluptatem: itemque cogitatio et cognitio. Atque ut quæque functio est perfe-

δὲ, ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν. Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥτε ἡδονὴ τελειοῖ καὶ [q] τὸ αἰσθητόν τε καὶ ἡ αἴσθησις, σπουδαῖα ὄντα· ὥσπερ οὐδὲ ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἴτιά ἐστι τοῦ ὑγιαίνειν. Καθ' ἑκάστην δὲ αἴσθησιν ὅτι γίνεται ἡ ἡδονὴ, δῆλον· φαμὲν γὰρ ὁράματα, καὶ ἀκούσματα εἶναι ἡδέα. [r] Δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὰν ἥτε αἴσθησις [s] ᾖ κρατίστη, καὶ πρὸς τοιοῦτον ἐνεργῇ. Τοιούτων δὲ ὄντων, τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔσται ἡδονὴ, ὑπάρχοντός γε τοῦ ποιήσοντος καὶ τοῦ [t] πεισομένου. Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ, οὐχ ὡς ἡ ἕξις ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὡς ἐπιγιγνόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα. Ἕως

[q] Τὸ αἰσθητὸν ἡ αἴσθησις Eustratius legisse videtur. Ejusdem de germana lectione conjectura in his verbis continetur: λείποι δ' ἂν τῇ λέξει, τὴν αἴσθησιν· καὶ εἴη ἂν τὸ πλῆρος τοιοῦτον· Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τελειοῖ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ, καὶ τὴν αἴσθησιν τὸ αἰσθητὸν, καὶ ἡ αἴσθησις. Μήποτε δὲ χρὴ ἀντὶ καὶ τοῦ ἡ αἴσθησις, γράφειν τὴν αἴσθησιν, ἵν' ᾖ ἡ λέξις τοιαύτη· Τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥτε ἡδονὴ, καὶ τὸ αἰσθητὸν τὴν αἴσθησιν. Nobiscum legit Andronicus. [r] Δῆλον γὰρ δὴ C C C. et quidam Editi. [s] Γρ. εἴη. [t] Ποιησομένου Aurel.

ctissima, ita jucundissima est: est autem perfectissima ejus, quod bene affectum est ad eorum, quæ sub illum sensum, aut cogitationem cadunt, optimum. Perficit igitur muneris functionem voluptas: non ita perficiet, ut et res sensui subjecta, et sensus ipse, cum bona sunt: quemadmodum bona valetudo aliter causa est, cur aliquis valeat, aliter medicus. Jam perspicuum illud profecto est, in omni sensu voluptatem gigni: dicimus enim, quædam, quæ cernuntur, et quæ audiuntur, esse jucunda. Atque ea tum videlicet jucundissima sunt, cum et sensus est optimus, et in id, quod tale sit, suam actionem explicat, suoque munere fungitur. Quamdiu autem talia erunt et id, quod sensu percipitur, et id, quod sentit, semper erit voluptas, dummodo præsto sit, quod efficit, et quod patitur. Perficit autem muneris functionem voluptas, non ut habitus penitus insitus, sed ut finis quidam subsequens: veluti eos, qui florent ætate, formæ maturitas. Quam-

δ' οὗ ἂν ποτε τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ᾖ οἷον δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεωροῦν, ἔσαι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἐχόντων, τοῦ τε παθητικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ, τὸ αὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἥδεται, [u] ἢ κάμνει; πάντα γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. Οὐ γίνεται οὖν οὐδ' ἡδονή· ἕπεται γὰρ τῇ ἐνεργείᾳ. Ἔνια δὲ τέρπει καινὰ ὄντα· ὕςερον δὲ οὐχ ὁμοίως διὰ ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον [x] παρακέκλιται ἡ διάνοια, καὶ διατεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δὲ, οὐ γίνεται τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη. Διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ [y] ἀμαυροῦται. Ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθείη τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζωὴ, ἐνέργειά τίς ἐςι· καὶ ἕκαςος περὶ ταῦ-

[u] Γρ. ἢ ὅτι κάμνει. [x] Γρ. παρακέκληται, idque malim. Vetus Interp. addit διὰ τὴν ἐπιθυμίαν π. *Casaub.* [y] Ἀμοιροῦται El. sed ad oram γρ. ἀμαυροῦται.

diu autem id, quod sub sensum, vel intelligentiam cadit, tale fuerit, quale oportet esse, et quamdiu id, quod judicat aut contemplatur, tale: tamdiu in functione muneris futura est voluptas: nam cum similia sunt, cumque eodem modo inter se affecta sunt, et id, quod ad accipiendum, seu patiendum, aptum est, et id, in quo efficiendi vis inest: eadem res ex illis existere solet suapte natura. Qui fit igitur ut nemo continenter delectetur? an quod defatigatur? nullæ enim res humanæ assiduam muneris functionem ferre possunt. Ita neque perpetua voluptas gigni potest: functionem muneris enim consequitur. Nonnulla autem delectant, quamdiu nova sunt; sed posterius non æque, propter hanc causam: principio enim incumbit in ea cogitatio, et contente in iis suo munere fungitur, ut qui defixis oculis rem aliquam intuentur; postea vero talis in fungendo munere contentio non adhibetur, sed muneris functio remissior ac negligentior est. Quapropter voluptas quoque inobscuratur. Existimare autem possit aliquis, omnes idcirco expetere voluptatem, quia et vivendi cupiditate omnes afficiantur: vita autem muneris functio quæ-

ται καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷον, ὁ μὲν μουσικὸς, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη, ὁ δὲ φιλομαθὴς, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα, οὕτω δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. Ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὲ, οὗ ὀρέγονται. Εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν, αἱρετὸν ὄν. Πότερον δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονὴν, ἀφείσθω ἐν τῷ παρόντι· συνεζεῦχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν οὐ δέχεσθαι· ἄνευ τε γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονὴ, πᾶσάν [a] τε ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

ΚΕΦ. ε'.

ΟΘΕΝ δοκοῦσι καὶ τῷ εἴδει διαφέρειν· τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἴδει, ὑφ' ἑτέρων οἰόμεθα [b] τελειοῦσθαι· οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ, καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, οἷον ζῶα, καὶ

[a] Post τε Aurel. addit γάρ. [b] Διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις inseruntur in quibusdam Editis post τελειοῦσθαι.

dam sit: et in iis elaboret quisque maxime, suoque munere fungatur, quæ maxime adamat: ut musicus auditu in sonis et cantibus; disciplinarum studiosus agitatione mentis in cognitione rerum: et ita cæteri suo quisque in studio. At voluptas functiones muneris perficit atque absolvit: et vitam quoque, quam omnes expetunt. Non temere igitur etiam voluptatem appetunt: vitam enim, quæ cuique optabilis est, perficit. Utrum autem propter voluptatem vitæ retinendæ studio ducamur, an vivendi causa voluptatem sequamur, omittamus in præsenti disputare: videntur enim hæc inter se esse copulata, neque alterum ab altero posse sejungi: nam neque sine aliqua muneris functione gignitur voluptas, et omnem muneris functionem perficit voluptas.

CAP. V.

QUARE specie quoque differre videntur voluptates: nam quæ specie differunt, ab iis, quæ specie quoque differunt, perfici existi-

δένδρα, καὶ γραφὴ, καὶ ἀγάλματα, καὶ οἰκία, καὶ σκεῦος. Ὁμοίως δὴ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερούσας τῷ εἴδει ὑπὸ διαφερόντων τῷ εἴδει τελειοῦσθαι. Διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος· καὶ αἱ τελειοῦσαι δὴ ἡδοναί. Φανείη δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ συνῳκειῶσθαι τῶν ἡδονῶν ἑκάστην τῇ ἐνεργείᾳ ἣν τελειοῖ· συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονή· μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι καὶ ἐξακριβοῦσιν οἱ μεθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες· οἷον γεωμετρικοὶ γίνονται, οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον. Ὁμοίως δὲ καὶ φιλόμουσοι, καὶ φιλοικοδόμοι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστοι, ἐπιδιδόασιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον, χαίροντες αὐτῷ. Συναύξουσι [b] δὴ αἱ ἡδοναί· τὰ δὲ συναύξοντα οἰκεῖα· τοῖς ἑτέροις δὲ τῷ εἴδει, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῷ εἴδει. Ἔτι δὲ, μᾶλλον

[b] Δὶ pro δὴ El. et quidam Edd.

mamus: videntur enim et res naturales, et eæ, quæ arte constant, ita se habere: exempli gratia, animalia, arbores, tabulæ pictæ, statuæ, domus, vasa. Simili igitur modo et muneris functiones, quæ specie differunt, ab iis, quæ specie differunt, voluptatibus perfici. Differunt autem specie functiones cogitationis, a sensuum functionibus, et hæ inter se: ergo et voluptates eæ, quæ illas perficiunt. Atque hoc ex eo etiam cognosci poterit, quod suæ quæque voluptas muneris functioni, quam perficit, conjuncta est: auget enim et amplificat muneris functionem sua voluptas: nam diligentius quidque judicant, accuratiusque persequuntur, et administrant, qui cum voluptate munere funguntur: verbi gratia, geometriæ fiunt periti, qui geometriæ studiis et actionibus delectantur, et unumquidque facilius ac planius intelligunt. Itemque musicæ, et artis ædificandi studiosi, et cæteri artifices magnos progressus in suo quisque studio et munere faciunt, si eo delectentur. Augent igitur studium et actionem voluptates: at quidquid auget, hoc ei, quod auget, familiare et conjunctum est: quæ autem iis, quæ specie differunt, accommodata et conjuncta sunt, ea quoque specie sunt diversa. Præterea

τοῦτ᾽ ἂν φανείη ἐκ τοῦ τὰς ἀφ᾽ ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίους ταῖς ἐνεργείαις εἶναι· οἱ γὰρ [c] φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν, ἐὰν κατακούσωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρούσης ἐνεργείας. Ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν οὖν ἡδονὴ τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν φθείρει. Ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ· ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει· καὶ ἐὰν πολὺ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονήν, μᾶλλον, ὥστε [d] μηδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν. Διὸ χαίροντες ὁτῳοῦν σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον· καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἠρέμα ἀρεσκόμενοι, οἷον καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγηματίζοντες, ὅταν [e] φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, [f] τότε μάλιστα αὐτὸ

[c] Οἱ φαῦλοι Baſ. male. [d] Γρ. μηδέν. [e] Οἱ abeſt a quibuſdam Codd. [f] Tunc enim vel maxime hoc faciunt, cum inepti et mali ſunt *equorum agitatores*, aut hiſtriones. *Lamb.* Interpres hoc loco ſecutus eſt Euſtratium, qui ſic explicat: Δηλοῖ τὸ συμβαῖνον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις· οὐδεὶς γὰρ τῶν θεατῶν, ἀγωνιζομένων τῶν ἡνιόχων, ἄλλο τι πράττει, ἀλλ᾽ ἐκείνοις πάνυ προσέχουσι διὰ τὸ σφόδρα χαίρειν

planius hoc ex eo fieri poterit, quod eæ voluptates, quæ ab aliis ac diverſis rebus proficiſcuntur, propriis muneris functionibus impedimento ſunt: nam qui tibiarum cantu delectantur, ſi aliquem, qui tibia canet, exaudierint, orationi, quæ habetur, animum advertere non poſſunt: quoniam magis eos delectat tibiarum cantus, quam negotium, quod agitur. Ea igitur, quæ ex tibiarum ſonis percipitur, voluptas, muneris functionem eam, quæ in oratione habenda expromitur, corrumpit. Itemque hoc in aliis uſu venit, cum quis ſimul duabus rebus operam dat: quæ enim muneris functio jucundior eſt, ea depellit ac diſcutit alteram, eoque magis, quo major ſit illius voluptas, adeo ut in altera re ſuo munere fungi non poſſit. Itaque cum re aliqua, quæcunque illa ſit, vehementer delectamur, non fere aliud facimus: contra cum aliquid aliud leviter modiceque probamus, aliud agimus: cujuſmodi eſt id, quod fit ab iis, qui in theatris edunt bellaria: tunc enim vel maxime hoc faciunt, cum inepti et mali

δρῶσιν. Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας, καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, αἱ δὲ ἀλλότριαι λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεστᾶσι. Σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ αἱ οἰκεῖαι λύπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λύπαι, οἷον εἴπω τὸ γράφειν ἀηδὲς καὶ ἐπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὁ μὲν οὐ γράφει, ὁ δὲ οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς οὔσης τῆς ἐνεργείας. Συμβαίνει δὴ περὶ τὰς ἐνεργείας τοὐναντίον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν. Οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὐτὴν γινόμεναι. Αἱ δὲ ἀλλότριαι ἡδοναὶ, εἴρηται, ὅτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσι· φθείρουσι γὰρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. Διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ τῶν μὲν αἱρετῶν οὐσῶν, τῶν δὲ φευκτῶν, τῶν δὲ οὐδετέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἑκάστην γὰρ

τοῖς τῶν ἵππων δρόμοις, καὶ ταῖς τῶν ἡνιόχων ἐνεργείαις. Sed *Histriones* etiam sive *Actores* significat οἱ ἀγωνιζόμενοι, quod Lambinum non latuit. Qui quidem posterior sensus et menti Aristotelis, et Andronici interpretationi est magis accommodatus.

sunt equorum agitatores, aut histriones. Quoniam autem propria voluptas muneris functiones cum limatas atque accuratas efficit, tum diuturniores, ac meliores reddit; alienæ autem corrumpunt: perspicuum est, inter eas multum interesse. Propemodum enim idem, quod proprii dolores, efficiunt alienæ voluptates: muneris enim functiones corrumpunt proprii dolores: verbi gratia, si cui scribere, aut ratiocinari sit injucundum, ac molestum, ille non scribit, hic non ratiocinatur, quia molesta est hujus muneris functio. Evenit igitur muneris functionibus a propriis voluptatibus contrarium ejus, quod a propriis doloribus efficitur. Sunt autem ii proprii dolores, eæque propriæ voluptates, quæ muneris functionem per se subsequuntur. Diximus autem alienas voluptates simile quiddam dolori efficere: corrumpunt enim, sed dissimili modo. Jam cum functiones muneris bonitate et vitio inter se differant, aliæque sint expetendæ, aliæ fugiendæ atque aspernandæ, aliæ neutræ; similis est ratio etiam volupta-

ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονή ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ οἰκεία, ἐπιεικής, ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν μὲν καλῶν, ἐπαινεταί· τῶν δ᾽ αἰσχρῶν, ψεκταί. Οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναί, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει· αἱ δέ, σύνεγγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιόριστοι οὕτως, ὥστ᾽ ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. Οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ᾽ αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, φαίνεται ταὐτόν τισιν. Ὥσπερ οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἁφῆς καθαριότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως. Ὁμοίως [g] δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. Δοκεῖ δ᾽ εἶναι ἑκάστῳ ζώῳ καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ἐφ᾽

[g] Γρ. δέ.

tum: ſua enim cujuſque functionis muneris voluptas eſt. Atque ea quidem, quæ bonæ propria eſt, bona eſt; quæ malæ, vitioſa: nam et cupiditates rerum honeſtarum ſunt laudabiles; turpium vituperabiles. Verum muneris functionibus propinquiores et conjunctiores ſunt eæ, quæ in eis inſunt, voluptates, quam appetitiones: hæ enim diſtinctæ ſunt et temporibus, et natura; illæ functionibus muneris ſunt proximæ et cohærent, itaque ſunt indiſtinctæ et confuſæ, ut controverſia ſit, an idem ſit muneris functio, quod voluptas. Non tamen videtur voluptas, cogitationis, aut ſenſus eſſe functio; abſurdum enim fuerit: ſed propterea quod non ſeparantur, idem eſſe nonnulli exiſtimant. Quemadmodum igitur diſſimiles ſunt inter ſe muneris functiones, ſic et voluptates. Differt autem videndi ſenſus a tactu ſinceritate, audituſque et odoratus a guſtatu. Similiter igitur differunt et voluptates: et ab his eæ, quæ in cogitatione verſantur, et utræque inter ſe. Videtur autem ſua cujuſque animalis, ut et munus, eſſe voluptas; eſt enim functioni muneris conſentanea cujuſque

ἑκάστῳ δὲ θεωροῦντι, τοῦτ' ἂν φανείη· ἑτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ, καὶ κυνὸς, καὶ ἀνθρώπου· καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, [h] ὄνον σύρματα ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. Αἱ μὲν οὖν τῶν ἑτέρων τῷ εἴδει, διαφέρουσιν εἴδει, τὰς δὲ τῶν αὐτῶν ἀδιαφόρους εὔλογον εἶναι. Διαλλάττουσι δὲ οὐ μικρὸν ἐπί γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ, τοὺς δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν λυπηρὰ καὶ μισητά ἐστι, τοῖς δὲ ἡδέα καὶ φιλητά. Καὶ ἐπὶ γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· [i] οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι· οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτικῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. Δοκεῖ δ' ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον τῷ σπουδαίῳ. Εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, [k] καὶ ἔστιν ἑκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ᾗ τοιοῦτος·

[h] Γρ. ὄνους: et sic CCC. [i] Καὶ pro οὐ habet CCC. male. [k] Καὶ ἔτι καὶ ἑκ. CCC. et alii; sed mendose, si Lambinum audiamus.

animantis propria. Quod in singulis si quis spectare voluerit, perspicuum esse poterit: alia enim equi voluptas est, alia canis, alia hominis: quemadmodum ait Heraclitus, asino culmos et paleas auro esse optabiliores: jucundius enim est asinis pabulum, quam aurum. Eorum igitur, quæ specie differunt, specie quoque differunt voluptates: eas autem, quæ sunt eorundem, easdem esse probabile est. Verum in hominibus magna est earum varietas: eadem enim alios offendunt, alios delectant: et his odiosa ac molesta sunt, illis amabilia et jucunda. Atque hoc in rebus dulcibus usu venit: non enim eadem ei, qui æstu febrique jactatur, et valenti dulcia videntur: nec idem calidum ægro atque imbecillo, et ei, cui corpus firmum et bene constitutum est: similiterque hoc in aliis accidit. Sed in omnibus, quæ sunt hujusmodi, id esse videtur, quod viro bono, virtuteque prædito videtur. Quod si hoc recte dicitur, ut videtur, et si uniuscujusque rei mensura virtus, et vir bonus est, qua talis est: erunt et eæ profecto volupta-

ϰ̀ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τέτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς ἔτος χαίρει. Τὰ δὲ τέτῳ δυσχερῆ, εἴτῳ φαίνεται ἡδέα, ἐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γδ̀ [l] φθοραὶ ϰ̀ λῦμαι ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δ᾽ ἐκ ἔστιν, ἀλλὰ τέτοις, ϰ̀ ἕτω διακειμένοις. Τὰς μὲν ἔν ὁμολογεμένως αἰσχρὰς, δῆλον ὡς ἐ φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. Τῶν δ᾽ ἐπιεικῶν δοκεσῶν εἶναι, ποίαν ἢ τίνα φατέον τε̃ ἀνθρώπε εἶναι; ἢ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταύταις γδ̀ ἕπονται αἱ ἡδοναί. Εἴτ᾽ ἔν μία ἐστὶν, εἴτε πλείες, αἱ τε̃ τελείε καὶ μακαρίε ἀνδρὸς, αἱ ταύτας τελειε̃σαι ἡδοναὶ κυρίως λέγοιντ᾽ ἂν ἀνθρώπε ἡδοναὶ εἶναι· αἱ δὲ λοιπαὶ, δευτέρως ϰ̀ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

ΚΕΦ. ϛ΄.

[m] ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ δ᾽ τῶν [n] περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ

[l] Alii ϰ̀ φθοραί. [m] Redit jam tandem ad hominis beatitudinem, quam primo libro finem esse Moralis Philosophiæ statuerat: ut a quo ceu fundamento Disputatio de Moribus cœpit, in idem revolvatur. [n] Περὶ τ᾽ ἀρετῆς τε ϰ̀ φιλίας ϰ̀ ἡδονῆς CCC. sed perperam.

tes, quæ huic videntur voluptates: et ea jucunda, quibus hic delectatur. Neque vero mirum cuiquam esse debebit, si, quæ huic sunt aspera et molesta, ea alicui esse jucunda videantur: multæ enim exoriuntur hominum pestes et corruptelæ: non sunt autem illa jucunda, sed his, et sic affectis. Eæ igitur, quæ sine controversia sunt inhonestæ voluptates, non sunt videlicet dicendæ voluptates, nisi forte hominibus corruptis ac depravatis. Sed earum, quæ videntur esse bonæ, qualis, aut quænam hominis dicenda voluptas est? an hoc declarabunt muneris functiones? has enim suæ consequuntur voluptates. Sive igitur una, sive plures sunt perfecti et beati viri muneris functiones, eæ, quæ has perficiunt, voluptates, proprie dici possunt hominis esse voluptates: reliquæ autem secundo loco, et longo post intervallo, quemadmodum et muneris functiones.

CAP. VI.

EXPOSITIS iis, quæ ad virtutes, amicitias, et vo-

διελθεῖν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τίθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, συντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. [o] Εἴπομεν δ', ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἄν, φυτοῦ ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχοῦντι τὰ μέγιστα. [p] Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, τῶν δ' ἐνεργειῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἱρεταὶ, αἱ δὲ καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινα θετέον, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. Καθ' αὑτὰς δ' εἰσὶν αἱρεταὶ, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. [q] Τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὑτὰ αἱρετῶν· καὶ τῶν παιδιῶν δὲ, αἱ ἡδεῖαι. Οὐ γὰρ δι'

[o] Lib. 1. [p] Γρ. εἰ δὲ ταῦτ'. [q] Alii τοιαῦτα.

luptates pertinent: reliquum est, ut de beatitudine, quoniam eam ultimum bonorum humanorum ponimus, formam ejus adumbrantes, differamus. Itaque repetitis iis, quæ supra diximus, brevior erit oratio. Diximus autem non esse habitum: nam si ita esset, ejus compos esse posset etiam is, qui in omni vita nihil aliud, quam dormiat, et stirpis vitam degat: et qui maximis calamitatibus afficiatur. Quod si hæc non probantur, sed functio quædam muneris potius statuenda est, quemadmodum superioribus libris ostendimus: et si muneris functiones aliæ sunt necessariæ, et propter alia expetendæ, aliæ per se: perspicuum est, beatitudinem in earum numero, quæ per se sunt expetendæ, non earum, quæ propter aliud, habendam esse: nullius enim rei beatitudo indiget: sed suis bonis contenta est. Per se autem eæ sunt optabiles, a quibus nihil præter ipsam functionem muneris requiritur. Quales videntur esse tum consentaneæ virtuti actiones (nam in rebus honestis ac bonis agendis assidue versari, in rebus per se expetendis numeratur) tum etiam ex ludis ii, qui remissionis animorum, et oblectationis causa sunt institu-

ἕτερα αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦνται, ἀμελοῦντες τῶν σωμάτων καὶ τῆς κτήσεως. Καταφεύγουσι δ' ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί. Διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δέονται δὲ [q]τοιούτων. Δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ ταῦτα εἶναι, [r]διὰ τοὺς ἐν ταῖς δυναστείαις ἐν τούτοις [s]ἀποσχολάζειν. Οὐδὲν δὲ ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ [t]ἀρετὴ, οὐδ' ὁ νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι· οὐδ' εἰ ἄγευστοι οὗτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσι, διὰ τοῦτο ταύτας οἰητέον αἱρετωτέρας εἶναι· καὶ γὰρ οἱ παῖδες, τὰ [u]παρ' αὐτοῖς

[q] Τούτων C C C. et nonnulli Editi. [r] Διὰ τὸ τοὺς ἐν ταῖς δ. in quibuſdam Codd. inveniſſe ſe teſtatur Sylburgius. Vide lib. i. cap. 5. [s] Γρ. ἀπασχολάζειν. [t] Γρ. ἀρετὴ δέ. [u] In quibuſdam Codd. MSS. ſcribitur παῤ αὑτοῖς, et id malit Caſaubonus.

ti. Non enim propter aliud eos ſequuntur, cum detrimento ab iis afficiantur potius, quam utilitatem capiant, neque corporum, neque fortunarum curam habentes. Atque ad talem vivendi conſuetudinem confugiunt plerique eorum, qui habentur beati. Itaque apud reges et principes magno ſunt in honore et pretio, qui in hujuſmodi vitæ degendæ conſuetudine ſunt comes et urbani: nam quæ illi expetunt, in his ſeſe præbent ſuaves et jucundos: quo genere hominum illi indigent. Hæc igitur ad vitam beatam idcirco videntur pertinere, quia homines imperio ac poteſtate præditi talibus in rebus totos dies occupati ſunt. Sed ex hujuſmodi hominum vita fortaſſe hujus rei argumentum ſumi non debet: neque enim in principatu et potentia conſiſtit virtus, neque mens, a quibus probæ muneris functiones proficiſcuntur; neque ſi hi, quia puram et liberalem voluptatem nunquam guſtarunt, ad corporis voluptates confugiunt, idcirco nos oportet exiſtimare has magis eſſe expetendas: nam et pueri, quæ apud ipſos in honore ſunt et pretio, arbitrantur eſſe optima. Pro-

τιμώμενα, κράτιστα οἴονται εἶναι. Εὔλογον δὴ, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσι. Καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα. Ἑκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπουδαίῳ δὲ ˣ ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. Οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία· καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παιδιὰν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παίζειν χάριν· ἅπαντα γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. Σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν. Παίζειν δ' ὅπως σπουδάζῃ, κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. Ἀδυνατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται. Οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. Δοκεῖ

ˣ Abest illud ἡ a libro CCC.

babile est igitur quemadmodum alia pueris, alia viris, magni pretii esse videntur: sic alia videri vitiosis hominibus, alia bonis viris. Ea igitur, ut sæpe a nobis dictum est, et magni pretii et jucunda sunt, quæ viro bono, virtuteque prædito talia sunt. Sed cum unicuique homini ea, quæ cujusque habitui convenit, muneris functio, optabilissima est: tum viro bono ea, quæ virtuti. Non igitur in ludo vita beata posita est: absurdum sit enim ultimum bonorum esse ludum et jocum, totamque vitam in negotio conterere, plurimosque labores adire, ac molestias suscipere ludendi ac jocandi causa: omnia enim fere propter aliud sequimur et optamus, præterquam vitam beatam; hæc enim omnium bonorum finis est. Res autem serias agere, et laborem sufferre ac perpeti ludi causa, stultum videtur, valdeque puerile. Ludere vero ut res serias agas, ut sentit Anacharsis, probandum videtur: requieti enim similis ludus est. Verum quoniam perpetuum laborem ferre non possumus, laxamenti et requietis indigemus. Non est igitur finis requies: fungendi enim muneris causa

δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ [y] σπουδαῖος, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. Βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα τῶν γελοίων, καὶ μετὰ παιδιᾶς, καὶ τοῦ βελτίονος ἀεὶ καὶ μορίου καὶ ἀνθρώπου σπουδαιοτέραν τὴν ἐνέργειαν· [z] ἡ δὲ τοῦ βελτίονος, κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἤδη. Ἀπολαύσειέ τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχὼν καὶ ἀνδράποδον, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου. Εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, [a] εἰ μὴ [b] καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

ΚΕΦ. ζ.

ΕΙ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον κατὰ τὴν κρατίστην· [c] αὕτη δ' εἴη τοῦ ἀρίστου. Εἴτε

[y] Γρ. μετὰ σπουδῆς. [z] Quidam Codd. εἰ δέ. [a] Εἰ μὴ καὶ βίου. Eustratius et Argyrop. subintelligunt σπουδαίου, alii εὐδαίμονος; quam scripturam si quis magis probet, interpretari ita debebit: *nisi et vitam beatam*. Ego illos secutus sum. *Lamb.* [b] Καὶ deest CCC. [c] Αὕτη δ' ἂν εἴη CCC.

quiescimus et cessamus. Praeterea vita beata ea videtur esse, quae ex virtute est: at haec in rebus gravibus et seriis, non in ludo, neque in joco posita est. Jam vero meliores esse res serias ridiculis, ludicrisque ac jocosis: et tum partis animi, tum hominis melioris functionem semper esse graviorem magisque seriam dicimus: at melioris partis hominisve functio et ipsa melior est, et ad vitam beatam efficiendam plus valet. Praeterea corporis voluptatibus postremus homo, et mancipium non minus, quam vir optimus et praestantissimus potiatur. Beatitudinem autem mancipio impertit nemo, nisi et vitam cum virtute conjunctam: non enim in talibus vitae degendae generibus beatitudo posita est, sed in actionibus virtuti consentaneis, quemadmodum et supra diximus.

CAP. VII.

QUOD si beatitudo, muneris functio est virtuti consentanea, probabile est eam praestantissimae virtuti esse consentaneam: atque haec fuerit ejus, quod in homine est optimum. Sive igitur quidem

δὴ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων· εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτὸ, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θειότατον· ἡ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. Ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητικὴ, [d] εἴρηται. Ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τοῖς πρότερον, καὶ τῷ ἀληθεῖ· κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωστῶν, περὶ ἃ ὁ νοῦς. Ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ὁτιοῦν. Οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν παραμεμῖχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί. Δοκεῖ γοῦν [e] ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητι καὶ [f] τῷ βεβαίῳ. Εὔλογον δὲ τοῖς

[d] Vide lib. i. cap. ult. [e] Secutus sum libros Florentinos, et cæteros fere omnes vulgatos, in quibus ita scriptum est. Vetus Interpres et Argyrop. legerunt ἡ φιλοσοφία, quod si quis probet, non repugno. *Lamb.* [f] Eustratius legit τῷ τιμίῳ.

hoc mens sit, sive aliud quippiam, quod videtur imperare ac præesse debere natura, rerumque honestarum ac divinarum in sese notionem continere (sive divinum sit hoc ipsum, sive eorum, quæ in nobis sunt, divinissimum) hujus muneris functio ex propria virtute, perfecta et absoluta erit beatitudo. Esse autem in contemplatione rerum positam, supra diximus. Quod quidem et superioribus nostris disputationibus, et veritati congruere videatur: præstantissima enim hæc est muneris functio: nam et eorum, quæ sunt in nobis, mens quiddam est longe optimum, et omnium, quæ cognosci possunt, ea, quæ mente complectimur, longe sunt optima. Præterea vero et maxime assidua: nam res assidue contemplari magis, quam quidvis agere possumus. Et cum beatitudini admistam et quasi implicatam esse voluptatem arbitremur: tum omnium muneris functionum, quæ virtuti congruunt, eam, quæ ex sapientia est, jucundissimam esse omnes uno ore consentiunt. Videtur itaque sapientia mirabiles quasdam tum sinceritate, tum stabilitate voluptates continere. Probabile est autem

εἰδόσι τῶν ζητούντων ἡδίω τὴν ἀγωγὴν εἶναι. Ἥτε λεγομένη αὐτάρκεια, περὶ τὴν [g] θεωρητικὴν μάλιστ' ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφὸς, καὶ δίκαιος, καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μεθ' ὧν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος. Ὁ δὲ σοφὸς, καὶ καθ' αὐτὸν ὢν, δύναται θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ ἂν [h] σοφὸς ᾖ, μᾶλλον· βέλτιον δ' ἴσως, [i] συνεργοὺς ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. [k] Δόξειε δ' ἂν αὐτὴ μόνη δι' αὐτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι. Ἀπὸ δὲ τῶν πρακτῶν, ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον περιποιούμεθα παρὰ τὴν πρᾶξιν. Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γὰρ, ἵνα σχολάζωμεν, καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν.

[g] Pro θεωρητικὴν CCC. habet θεωρικήν. [h] Γρ. σοφώτερος.
[i] Vetus Interpres videtur legiſſe συνεργοὺς ἔχειν. [k] Pro δόξειε δ' ἂν CCC. legit δόξειέ τ' ἂν μόνη, omiſſa αὐτή.

eos, qui ſciunt, quam eos, qui quærunt, vitam traducere jucundiorem. Tum ea, quæ appellatur, vita bonis omnibus per ſe cumulata, nihilque externum deſiderans, in ea beatitudine maxime, quæ in rerum contemplatione verſatur, reperietur: nam eorum ſane, quæ ad cultum vitæ neceſſaria ſunt, et ſapiens, et juſtus, et reliqui omnes indigent: ſed cum hi talibus abunde fuerint inſtructi, vir juſtus erga quos, et cum quibus juſtas actiones obeat, itemque temperans, et fortis, et cæteri deſiderabunt. At ſapiens etiam cum ſecum erit, res poterit contemplari, tantoque magis, quanto ſapientior fuerit: fortaſſe vero melius, ſi quos habeat adjutores: verum tamen omnium maxime ſe ipſo contentus eſt. Videatur autem ea ſola beatitudo propter ſe diligi: nihil enim ex ea redit præter contemplationem. Ex iis autem rebus, quæ ſub actionem veniunt, aliquid præter actionem aut plus aut minus conſequimur. Præterea beatitudo in otio videtur eſſe ſita: verſamur enim in rebus gerendis, ut in otio vivamus;

Τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δὲ περὶ ταῦτα πράξεις, δοκοῦσιν ἄσχολοι εἶναι. Αἱ μὲν οὖν πολεμικαὶ, καὶ παντελῶς· οὐδεὶς γὰρ αἱρεῖται τὸ πολεμεῖν, τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ [l] παρασκευάζειν πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίγνοιντο. Ἔστι δὲ καὶ ἡ τοῦ πολιτικοῦ, ἄσχολος, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι, περιποιουμένη δυναστείας καὶ τιμὰς, ἢ τήν γε εὐδαιμονίαν αὐτῷ καὶ τοῖς πολίταις, [m] ἑτέραν οὖσαν τῆς πολιτικῆς, ἣν καὶ ζητοῦμεν· δῆλον ὡς ἑτέραν οὖσαν. Εἰ δὴ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων [n] αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, [o] κάλλει καὶ με-

[l] Γρ. in manuſcr. παρασκευάζει, idque probo. *Caſaubonus.* [m] Politicæ adminiſtrationis finis non eſt ipſa adminiſtratio, neque in ea beatitudo conſiſtit: ſed incolumitas et ſalus Reipublicæ, omniumque civium in univerſum, quæ diverſa eſt ab adminiſtratione, rectam tamen adminiſtrationem ſequitur. Neque placet Euſtratius, qui nulla auctoritate in locum πολιτικῆς ſubſtituit θεωρητικῆς. *Zuin.*
[n] Γρ. αἱ πολεμικαὶ καὶ πολιτικαί. [o] Κάλλει deeſt CCC.

et bella gerimus, ut in pace vivamus. Ac virtutum quidem earum, quæ ad agendum valent, functiones aut in civilibus, aut in bellicis rebus poſitæ ſunt: atque eæ, quæ in his verſantur, actiones negotioſæ videntur eſſe. De bellicis igitur minime dubium eſt, quin ſint omnino negotioſæ: nemo enim bellum gerendum, neque apparandum ſuſcipit, ut bellum gerat: videatur enim plane impurus quidam ſicarius ac ſceleratus, ſi cum amicis inimicitias ſuſcipiat, ut prælia committantur, et cædes fiant. Hominis quoque, qui in republica gerenda verſatur, adminiſtratio negotioſa eſt: quæ, præter ipſam reipublicæ adminiſtrandæ curam atque operam, potentiam et honores, aut beatitudinem tum ei, tum civibus comparat, a facultate civili diverſam ac differentem: quam etiam ut diverſam videlicet quærimus. Si civiles igitur et bellicæ actiones omnibus iis, quæ virtutibus conſentaneæ ſunt, actionibus pulchritudine ac magnitudine antecellunt: hæ autem ſunt

γέθει προέχουσιν· αὗται δὲ ἄσχολοι καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καὶ οὐ δι' αὑτάς εἰσιν αἱρεταί· ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ οὖσα, καὶ παρ' αὐτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν· αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν· καὶ τὸ αὔταρκες δὲ καὶ σχολαστικὸν, καὶ ἄτρυτον, ὡς ἀνθρώπινον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα· [p] ἡ τελεία δὴ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, λαβοῦσα μῆκος βίου τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείττων βίος, ἢ κατὰ ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ᾗ ἄνθρωπός [q] ἐστιν, οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ᾗ θεῖόν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει. Ὅσῳ δὲ διαφέρει τοῦτο τοῦ συνθέτου, τοσούτῳ καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν. Εἰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος, θεῖος πρὸς τὸν

[p] Ἡ τελεία εὐδαιμονία prætermisso δὴ, C C C. Eustr. mox pro λαβοῦσα, legit ἀναλαβοῦσα. [q] Ἐστι deest C C C.

negotiosæ, finemque aliquem expetunt, neque propter se sunt expetendæ: mentis vero functio gravitate et studio rerum ser arum videtur præstare cæteris, cum in rerum contemplatione versetur, et præter eam nullum alium finem expetere, propriamque voluptatem habere (hæc autem muneris functionem amplificat): copiam autem bonis omnibus cumulatam, nihilque præterea desiderantem, et liberam cessandi otiandique facultatem, et occupationem defatigationis expertem, quantum res humanæ ferunt, et quæcunque alia beato tribuuntur, in hac functione muneris inesse constat: si igitur ita est, perfecta sane fuerit hæc hominis beatitudo, si perfectam vitæ longitudinem adepta sit; nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, inchoatum et imperfectum est. Erit autem talis vita melior, quam hominis natura ferat: non enim qua homo est, ita vivet; sed qua divinum quiddam in eo inest. Quanto autem hæc particula toti, et concreto antece.lit, tanto et ejus functio muneris ei functioni præstat, quæ alii virtuti consentanea est. Si igitur mens cum homine comparata divinum quiddam est: vita quoque menti consenta-

ἀνθρώπινον βίον. Χρὴ δὲ οὐ κατὰ τοὺς παραινοῦντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν, ἄνθρωπον ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν· ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀπαθανατίζειν, καὶ ἅπαντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, [r] δυνάμει καὶ τιμιότητι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει [s] πάντων. Δόξειε δ' ἂν καὶ ἕκαστον εἶναι τοῦτο, εἴ περ τὸ κύριον καὶ ἄμεινον. Ἄτοπον οὖν γίνοιτ' ἄν, εἰ μὴ τὸν [u] αὐτοῦ βίον αἱροῖτο, ἀλλά τινος ἄλλου. [x] Τὸ λεχθέν τε πρότερον ἁρμόσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἑκάστῳ τῇ φύσει, κράτιστον καὶ ἥδιστόν ἐσθ' ἑκάστῳ· καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴ περ [y] μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος. Οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος.

[r] Ἀλλὰ δυνάμει CCC. et alii. [s] Πάντων deeſt CCC. [t] Ἕκαστον deeſt CCC. καὶ ἕκαστος Aur. quæ vera eſſe videtur lectio. [u] Αὐτοῦ CCC. [x] Vide lib. ix. cap. 4. [y] Cicero in Somnio Scipionis: *Nec enim tu is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cujuſque is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari et oculis cerni poteſt.*

nea divina ſit neceſſe eſt, ſi cum humana conferatur. Neque vero nos oportet humana ſapere ac ſentire, ut quidam monent, cum ſimus homines; neque mortalia, cum mortales: ſed nos ipſos, quoad ejus fieri poteſt, a mortalitate vindicare, atque omnia facere, ut ei noſtri parti, quæ in nobis eſt optima, convenienter vivamus: nam etſi mole parva eſt, poteſtate tamen et honoris gradu longe omnibus antecellit. Et vero pars hæc unuſquiſque noſtrum eſſe videatur, ſiquidem id, quod principatum obtinet, etiam melius eſt. Abſurdum igitur fuerit, ſi quis non ſuam, ſed alienam vitam expetat et ſequatur. Præterea quod ante a nobis dictum eſt, etiam huic loco conveniet: nam quod cujuſque proprium eſt natura, idem et optimum cuique eſt, et jucundiſſimum: ergo et homini optima ea vita eſt, quæ menti convenienter traducitur: ſiquidem hæc pars homo eſt maxime. Hæc igitur vita eſt beatiſſima.

ΚΕΦ. ή.

ΔΕΥΤΕΡΩΣ δὴ, ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι, ἀνθρωπικαί· δίκαια γὰρ, καὶ ἀνδρεῖα, καὶ τὰ ἄλλα, τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς, πρὸς ἀλλήλους πράττομεν ἐν συναλλάγμασι καὶ χρείαις καὶ πράξεσι παντοίαις, ἔν τε τοῖς πάθεσι τὸ πρέπον ἑκάστῳ [z] διατηροῦντες. Ταῦτα δὴ εἶναι φαίνεται πάντα ἀνθρωπικά. Ἔνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ, καὶ πολλὰ συνῳκειῶσθαι τοῖς πάθεσιν ἡ τοῦ ἤθους ἀρετή. Συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει· εἴ περ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ, κατὰ τὰς ἠθικάς εἰσιν ἀρετὰς, τὸ δὴ ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν, κατὰ τὴν φρόνησιν. [a] Συνηρτημέναι δὴ αὗται καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν· [b] αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρω-

[z] Γρ. διαιροῦντες. [a] Baſ. omittit καὶ poſt αὗται. Sed Euſtratius longe aliter legit : συνηρτημέναι αὐταῖς καὶ τοῖς πάθεσιν : cujus tamen lectionis veſtigium alibi non reperi. *Victorius*. [b] Αἱ δὴ C C C.

CAP. VIII.

SECUNDO autem loco ea, quæ alii virtuti conſentanea eſt: muneris enim functiones ei convenientes humanæ ſunt: juſtitiæ enim et fortitudinis, et aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur, in rebus contrahendis, in neceſſariis ac difficilibus et noſtris et aliorum temporibus, variiſque actionibus, denique in perturbationibus quod cuique decorum eſt conſervantes. Hæc porro omnia videntur eſſe humana. Nonnulla autem et a corpore videntur proficiſci, multiſque in rebus virtus morum cum perturbationibus eſſe conjuncta. Quin prudentia quoque cum virtute morum, et hæc cum prudentia copulata eſt: ſiquidem prudentiæ principia ex virtutibus morum conſtant, et quod recti in virtutibus ineſt, prudentia moderatur. Cum ſint autem hæ perturbationibus quoque implicatæ, in eo etiam, quod ex animo et corpore conflatum eſt, inerunt: at ejus, quod compoſitum et concretum eſt,

πτικαί. Καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ δὲ τοῦ νοῦ, κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ περὶ αὐτῆς [c] εἰρήσθω· [d] διακριβῶσαι γὰρ μεῖζον τοῦ προκειμένου ἐστί. Δόξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ἐπὶ μικρὸν, ἢ ἐπ' ἔλαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς. Τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω· εἰ καὶ μᾶλλον διαπονεῖ περὶ τὸ σῶμα ὁ πολιτικὸς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μικρὸν γὰρ ἄν τι διαφέρῃ, πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας πολὺ διοίσει. Τῷ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων, πρὸς τὸ πράττειν τὰ ἐλευθέρια, καὶ τῷ δικαίῳ [e] δὲ, εἰς τὰς ἀνταποδόσεις· αἱ γὰρ βουλήσεις, ἄδηλοι, προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν· τῷ ἀνδρείῳ δὲ, δυνάμεως, εἴπερ ἐπιτελεῖ τι τῶν κατ' ἀρετὴν, καὶ τῷ σώφρονι, [f] ἐξουσίας. Πῶς γὰρ

[c] Εἴρηται. *Idem.* [d] Antiquus quidam διακριβῶσαι δὲ, cæteri omnes γάρ. *Victorius.* [e] Δὴ pro δὲ C C C. [f] Quidam viri doctiſſimi putant ἐξουσίαν hoc loco valere, *facultatem*, a quibus diſſentio. Eſt enim ἐξουσία poteſtas ea, quam potentior aut opulentior aliquis propter opes ſuas, aut magiſtratum adeptus eſt.

virtutes, humanæ ſunt. Ergo et vita ei conſentanea, et beatitudo. Mentis beatitudo autem ſejuncta eſt: de ea enim hactenus dictum ſit: nam ſubtilius et preſſius de ea diſputare, majoris negotii eſt, quam id quod nobis propoſitum eſt. Videatur autem et externorum bonorum copia parum admodum egere, aut minus, quam ea beatitudo, quæ moribus continetur. Demus enim utrique rebus ad victum neceſſariis vel peræque opus eſſe (quamvis in corpore, et cæteris hujus generis magis elaborat is, qui ſe ad rempublicam adminiſtrandam contulit) parum enim referat: ſed ad muneris functiones multum referet. Liberali enim, pecunia opus erit ad actiones liberales, et juſto ad remunerationes, rerumque creditarum ſolutiones (obſcuræ ſunt enim hominum voluntates, multique ſimulant ſe res juſtas agere velle, etiam ii, qui non ſunt juſti) viro forti autem copiis et potentia, ſiquidem aliquid ſuæ virtuti conſentaneum effecturus eſt: et temperanti auctoritate et licentia. Alioqui quomodo ſciri poterit, ſit ne ta-

δῆλος ἔσται ἢ [g] οὗτος, ἢ τῶν ἄλλων τις; Ζητεῖται δὲ, [h] πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἡ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν οὔσης. Τὸ δὴ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη· πρὸς δὲ τὰς πράξεις, πολλῶν δεῖται· καὶ ὅσῳ ἂν μείζους ὦσι καὶ καλλίους, πλειόνων. Τῷ δὲ θεωροῦντι, οὐδενὸς τῶν τοιούτων, πρός γε τὴν ἐνέργειαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ [i] ἐμπόδιά ἐστι, πρός γε τὴν θεωρίαν. Ἧ δ' ἄνθρωπός ἐστι, καὶ πλείοσι συζῇ, αἱρεῖται καὶ τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν. Δεήσεται οὖν τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι. Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη· [k] τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι. Πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες, καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα; Ἀλλὰ

[g] Γρ. τοιοῦτος. [h] Τί πότερον CCC. [i] Alii ἐμπόδιόν ἐστι.
[k] Vide Metaphyſ. lib. xiii. cap. 7.

lis, an quidam alius? Quæritur autem utrum in virtute conſilium dominetur magis, an actiones, proinde quaſi virtus in utriſque conſiſtat. Minime igitur illud obſcurum eſt, in utriſque perfectionem eſſe ſitam: ad actiones autem multa deſiderari, tantoque plura, quanto fuerint majores et pulchriores. Ei autem, qui res animo cernit et contemplatur, ad muneris functionem nullis talibus opus eſt: immo vero ea contemplationi rerum pene dicam impedimento ſunt. Qua autem homo eſt, et cum pluribus vitæ conſuetudine conjungitur, ſtudet etiam ea, quæ virtuti conſentanea ſunt, agere. Talibus igitur rebus egebit, ut cum hominibus verſetur, et humaniter vivat. Perfectam autem beatitudinem, functionem quandam muneris eſſe in rerum contemplatione poſitam, etiam ex hoc perſpicere licet, quod deos feliciſſimos ac beatiſſimos eſſe arbitramur. Actiones autem, quas eis tribuere nos oportet? juſtaſne? an ridiculi videbuntur contrahentes inter ſe, et depoſita reddentes, et cætera id genus? At fortes, ut res

[l] τὰς ἀνδρείους; ὑπομένοντας τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν. Ἢ τὰς ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δὲ, εἰ καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα, ἤ τι τοιοῦτον. [m] Εἰ δ' οἱ σώφρονες, τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; Διεξιοῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις, μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. Ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτούς· καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· οὐ γὰρ [n] δὴ καθεύδειν, ὥσπερ τὸν Ἐνδυμίωνα. Τῷ δὴ ζῶντι τοῦ πράττειν ἀφῃρημένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρίας; ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη. Καὶ τῶν ἀνθρωπίνων [o] δὴ ἡ ταύτῃ συγγενεστάτη, εὐδαιμονικωτάτη. Σημεῖον δὲ, καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελέως. Τοῖς μὲν γὰρ

[l] Γρ. τοὺς, et mox τοὺς ἐλευθερίους: sed nostra scriptura melius convenit cum præced. τὰς δικαίας, sc. πράξεις. *Sylburg.* [m] Codd. nonnulli habent αἱ δὲ σώφρονες. [n] Δεῖ C C C. [o] Δὴ Bas.

formidolosas subeant ac perferant, et periculum adeant, quia honestum sit? An liberales? cui vero donabunt? absurdum autem si apud eos erit etiam nummus, aut aliquid tale. Jam vero utrum erunt temperantes? an inepta, et contumeliosa laus illa deorum futura est, vitiosis cupiditatibus eos carere? Quod si omnia, quæ in actionibus versantur, persequamur, exigua sane, Diisque indigna reperientur. Atqui nemo est, qui non eos vivere existimet: ergo et aliquo munere fungi: non enim eos oportet dormientes fingere, ut Endymionem. Ei igitur, qui vivit, si actio, multoque magis si effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? quocirca Dei muneris functio ea, quæ beatitudine antecellit, in contemplatione consistere reperietur. Ergo et humanarum functionum ut quæque huic simillima est, ita ad beatam vitam constituendam plurimum valet. Huic quinetiam rei argumento est, quod cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata sunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus

θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δὲ ἄλλων ζώων ἐδὲν εὐδαιμονεῖ, ἐπειδὴ ἐδαμῆ κοινωνεῖ θεωρίας. Ἐφ' ὅσον δὴ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει τὸ θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, [p] ἐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ καθ' αὑτὴν τιμία. Ὥστ' εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις. Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας, ἀνθρώπῳ ὄντι· ἐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφὴν καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν. Οὐ μὴν οἰητέον γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν [q] εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, μακάριον εἶναι· ἐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὔταρκες, [r] ἐδ' ἡ κρίσις, ἐδ' ἡ πρᾶξις. Δυνατὸν δὲ [s] καὶ μὴ

[p] Καὶ ὁ Baf. [q] Εὐδαίμονα CCC. et alii. [r] In quibusdam Codicibus mendosis desunt hæc, ἐδ' ἡ κρίσις. *Lamb.* [s] Γρ. καὶ μὴ ἄρχοντα.

omnis vita beata est: hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent: reliquorum vero animalium beate vivit nullum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quam longe igitur lateque funditur et pertinet contemplatio, tam longe et beatitudo: et in quibus magis inest contemplandi assiduitas, ii sunt et beatiores: neque id ex eventu, sed ex contemplatione: ea enim per se magni pretii est, magnoque honore decoranda. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam. Verum opus erit beato etiam prosperitate externa, cum sit homo: non enim suis ipsa bonis contenta natura est ad contemplandum, sed et corpus valeat, et victus reliquusque vitæ cultus adsit oportet. Non tamen si fieri non potest, ut quisquam sine bonis externis fit beatus, idcirco existimandum est multa et magna virum beatum desideraturum: non enim copia bonis omnibus per se cumulata in nimio posita est, neque hujus rei judicium, neque actio. Fieri autem potest, ut etiam ii, qui maris et terræ imperium non

ἄρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δύναιτο ἄν τις πράττειν [t] κατὰ τὴν ἀρετήν. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἰδεῖν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιῶται, τῶν δυναστῶν οὐχ ἧττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Ἱκανὸν δὲ τοσαῦθ' ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργοῦντος. Καὶ [u] Σόλων δὲ τοὺς εὐδαίμονας ἴσως [x] ἀπεφαίνετο, καλῶς εἰπὼν, μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους, πεπραγότας δὲ τὰ κάλλιστα, [y] ὡς ᾤετο, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, πράττειν ἃ δεῖ. Ἔοικε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, οὐ πλούσιον, οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, [z] εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄτοπος φανείη τοῖς πολλοῖς·

[t] Hic locus varie legitur in variis Codd. Alii enim habent καλὰ τὴν αὐτὴν, alii κατὰ τὴν ἀρχὴν, alii rursus κατὰ τὰ κατὰ τὴν ἀρετήν. Sed fidelis imprimis liber receptam lectionem servat, cum quo facit et vetus Tralatio et Argyropylus. *Victorius.* [u] Vide Herodotum in Clio. [x] Γρ. ἀποφαίνεται. [y] Lambinus emendat ὡς οἷόν τε. Vide Eudem. lib. i. cap. 4. [z] Λέγει δ' ὁ Ἀναξαγόρας μηδὲν εἶναι θαυμαστὸν, εἰ τοῖς πολλοῖς ἄτοπος καὶ κακοδαίμων νομίζομαι. Paulo aliter Lambinus: qui tamen fatetur etiam Eustratii sensum huic loco convenire.

habent, res agant honestas et præclaras: nam potest quis bonis mediocribus instructus, quæ virtuti consentanea sunt, administrare. Atque hoc perspicue cernere licet: privati enim homines non minus quam dynastæ, res æquitati omnique virtuti consentaneas agere videntur, atque adeo magis. Satis est autem tantum suppetere, quantum postulent honestæ actiones: erit enim ejus vita beata, qui muneribus fungatur virtuti consentaneis. Et fortasse Solon beatos non male pronunciabat eos, qui mediocriter bonis externis instructi sunt, et qui res, quam potuerunt, honestissimas gesserunt, temperanterque vixerunt: fieri enim potest, ut ii, qui bona mediocria tenent ac possident, agant ea, quæ sunt agenda. Anaxagoras quoque non divitem, neque potentem aliquem, virum beatum existimasse videtur, quippe qui dixerit mirum sibi non futurum, si multitudini absurdus quidam et ineptus esse videatur: hæc enim ex rebus

οὗτοι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτὸς, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον. Συμφωνεῖν δὲ τοῖς λόγοις ἐοίκασιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. Πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα [a] ἔχει τινά. [b] Τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Σκοπεῖν δὲ τὰ προειρημένα χρὴ, ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον [c] ἐπιφέροντας· καὶ συναδόντων μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον, διαφωνούντων δὲ λόγους ὑποληπτέον. Ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἄριστα, [d] καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι· εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τοῦτο δ' ἂν εἴη ὁ νοῦς· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο καὶ τιμῶντας, ἀντευποιεῖν, ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ἐπιμελουμένους, καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας.

[a] Ἔχειν CCC. [b] Γρ. τὸ ἀληθὲς δὲ ἐν. [c] Alii ἀναφέροντας.
[d] Baſ. omittit καὶ ante θεοφιλέστατος.

externis judicat, propterea quod has tantum ſenſu percipit. Atque his rationibus ſapientum opiniones congruere videntur. Habent igitur aliquid etiam talia, quod ad faciendam fidem valeat. Verum cum de iis, quæ ſub actionem veniunt, quæritur, ex factis et vita veritas judicatur: in his enim vis eorum præcipua conſiſtit. Ita autem ea, quæ ante dicta ſunt, ſpectare oportet, ut ad facta vitamque referamus: et ſi cum factis conſentiant, probanda; ſin diſſentiant et diſcrepent, verba ſunt habenda. Qui vero muneribus fungitur menti conſentaneis, et hanc colit, eſtque optime animo affectus, eum probabile eſt Deo cariſſimum eſſe: nam ſi dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum veriſimile eſt: illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, ſibique maxime cognata, delectari (hæc autem mens fuerit) iiſque, qui hanc maxime diligunt et plurimi faciunt, præmia perſolvere, gratiamque referre, ut eorum, quæ ipſis cara ſunt, curam habentibus, rectaſque atque honeſtas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem o-

Ὅτι δὲ ταῦτα πάντα τῷ σοφῷ μάλιστα ὑπάρχει, οὐκ ἄδηλον· θεοφιλέστατος ἄρα. Τὸν αὐτὸν δ᾽ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον. Ὥστε κἂν οὕτως εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ᾽ εὐδαίμων.

ΚΕΦ. Θ′.

ΑΡ᾽ οὖν εἰ περί τε τούτων καὶ τῶν ἀρετῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν προαίρεσιν; ἢ καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά; οὐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ᾽ ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· [e] ἢ εἴ πως ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα; Εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ [f] ποιῆσαι ἐπιεικεῖς, [g] πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερον κατὰ τὸν Θέογνιν, καὶ ἔδει

[e] Γρ. ἢ εἴ πηι ἄλλως, et ita Euſtratius. [f] Ποιεῖσθαι Baſ. [g] Verſus eſt Theognidis integer: interjectum autem eſt adverbium δικαίως: cujus ſententiam non aſſecutus eſt Perionius. *Lamb.*

mnia in ſapiente ineſſe maxime, non eſt obſcurum: eſt igitur Deo cariſſimus. Eundem autem etiam beatiſſimum eſſe veriſimile eſt. Itaque ſapiens etiam hoc modo beatiſſimus erit.

CAP. IX.

UTRUM igitur ſi de his, et de virtutibus, et præterea de amicitia, et voluptate ſatis copioſe a nobis dictum eſt, earumque omnium formæ univerſim adumbratæ ſunt, conſilium noſtræ diſputationis abſolutum eſſe exiſtimandum eſt? an, quemadmodum dicitur, in iis, quæ ſub actionem veniunt, finem non eſſe unumquidque cernere et cognoſcere, ſed agere potius: ſic neque virtutem perſpectam et cognitam habere ſatis eſt, ſed eam habere, eaque uti conandum, aut ſi qua alia ratione boni evadere poſſumus? Si igitur verba per ſe ſatis valerent ad bonitatem, virtutemque comparandam,

Et multum et magnum jure
ferant pretium,

ut ait Theognis: atque hæc ſibi quemque parare oporte-

ἂν τούτους πορίσασθαι. Νῦν δὲ [h] φαίνονται προτρέψαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν, ἦθός τε εὐγενὲς, καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον, ποιῆσαι ἂν [i] κατακώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς· τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκἀγαθίαν προτρέψασθαι. Οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ᾽ ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· πάθει γὰρ ζῶντες τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι, καὶ δι᾽ ὧν αὗται ἔσονται· φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ᾽ ἐννοίας ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες. Τοὺς δὴ τοιούτους, τίς ἂν λόγος [k] μεταρρυθμίσαι; οὐ γὰρ οἷόν τε, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἤθεσι κατειλημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. [l] Ἀγαπητὸν δ᾽ ἴσως ἐστὶν, εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι᾽ ὧν ἐπιεικεῖς δοκοῦμεν γίνεσθαι,

[h] Quidam singulariter legunt φαίνεται. *Sylb.* [i] Eustratius recte observat κατακώχιμον hoc loco valere τὸ ὑπεῖκον καὶ εὐπειθὲς, i.e. quod *cedit, facileque obtemperat.* [k] Bas. μεταρριθμίσαι minus recte. *Sylb.* [l] Ἀγαπητόν ἐστι, Latine dicere solemus, *bene aut præclare nobiscum agitur, magna Diis habenda est gratia.* Lamb.

ret. Nunc vero videntur illa quidem satis magnam vim ad ingenuos adolescentes cohortandos et excitandos habere, ingeniumque generosum et vere honesti studiosum, docile ad virtutem reddere, ejusque studio inflammare posse: multitudinem autem ad honestatem ac probitatem excitare non posse. Non enim illa pudore solet retineri ac reprimi natura, sed metu potius coerceri; neque se a rebus vitiosis propter turpitudinem abstinere, sed propter supplicium: nam cum vitam suam perturbatione moderatur ac dirigit; tum suas voluptates, eaque, quibus hæ pariuntur, consectatur: dolores eis contrarios fugit; honesti autem vereque jucundi ne notionem quidem unquam animo depinxit, utpote quod nunquam degustarit. Tales igitur homines quæ ratio corrigere, et a vitio ad virtutem traducere queat? non enim fieri potest, aut certe vix, ut quæ jampridem moribus concepta sunt, oratione deleantur. Præclare autem fortasse nobiscum agatur, si, cum omnia nobis sup-

μεταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς. [m]Γίνεσθαι δ᾽ ἀγαθὲς οἴονται, οἱ μὲν φύσει, οἱ δὲ ἔθει, οἱ δὲ διδαχῇ. Τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς ὀκ ἐφ᾽ ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινος θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει. Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δέῃ [n]προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τȣ̃ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. Οὐ γὰρ ἂν ἀκέσειε λόγȣ ἀποτρέποντος, ὀδ᾽ ἂν [o]συνείη ὁ κατὰ πάθος ζῶν. Τὸν δ᾽ ὅτως ἔχοντα, πῶς [p]οἷόν τε μεταπεῖσαι; Ὅλως δ᾽ ὀ δοκεῖ λόγῳ [q]ὑπείκειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. Δεῖ δὴ τὸ ἦθος προϋπάρχειν πως οἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέργον τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραῖνον τὸ αἰσχρόν. Ἐκ νέȣ δὲ, ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν πρὸς ἀρετὴν, χαλεπὸν, μὴ ὑπὸ τοιȣ́τοις τραφέντα νόμοις·

[m] Γίγνεσθαι C C C. [n] Γρ. διειργάσθαι, alii προειργάσθαι. [o] Συνίῃ C C C. et alii nonnulli. [p] Γρ. οἷός τε μ.. ſc. ὁ λόγος. alii π. οἷόν τε μεταπείθεσθαι. *Caſaubon.* [q] Ὑπείκειν C C C.

petant, quibus boni fieri ſolemus, virtutem adipiſci poſſimus. Bonos autem fieri putant alii natura, alii conſuetudine, alii doctrina. Quod igitur a natura tribuitur, in nobis minime ſitum eſſe, ſed ab aliqua divina cauſa profectum ineſſe in iis, qui revera ſunt fortunati, perſpicuum eſt. Oratio autem et doctrina ne non peræque in omnibus valeant, ſed oporteat animum auditoris, ut humum, quæ ſeminis alendi facultatem habitura eſt, conſuetudine ante ſubigi et excoli, ut recte lætetur, recteque oderit, verendum fortaſſe eſt. Nam qui perturbatione vitam dirigit, is nunquam illum, a quo deterreatur, atque avocetur a vitio, patienter auditurus eſt, nunquam ejus orationem intellecturus. At eum, qui ita ſit affectus, quonam modo oratione de ſua ſententia dimovere poſſis? Omnino autem perturbatio non videtur orationi cedere, ſed vi eſſe cogenda. Mores igitur ante quodammodo inſint oportet ad virtutem accommodati, qui honeſtum amplectantur, turpitudineque offendantur. A puero autem directam ad virtutem inſtitutionem conſequi difficile eſt, niſi qui in talibus

τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς, [r] οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις. Διὸ νόμοις δεῖ τετάχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· οὐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γενόμενα. Οὐχ ἱκανὸν δὲ ἴσως νέους ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς, ἀλλ' [s] ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας δεῖ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ, καὶ ἐθίζεσθαι, καὶ περὶ ταῦτα δεοίμεθ' ἂν νόμων· καὶ ὅλως δὴ περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι, καὶ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. Διόπερ οἴονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας δεῖν μὲν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ προτρέπεσθαι τοῦ καλοῦ χάριν, ὡς ὑπακουσομένων τῶν ἐπιεικῶν τοῖς ἔθεσι [t] προηγμένως· ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀφυεστέροις οὖσι, κολάσεις [u] τε καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέναι, τοὺς δ' ἀνιάτους ὅλως ἐξορίζειν·

[r] Γρ. μὴ οὐχ ἡδύ. [s] Ἐπεὶ C C C. a prima manu. [t] Γρ. προηγουμένως; Lambinus vero legit προηγμένως. [u] Τε deest C C C.

legibus fuerit educatus: temperanter enim et patienter vivere cum multitudini sit injucundum, tum juvenibus maxime. Itaque educationem, studiaque, et exercitationes legibus esse descriptas necesse est: non enim molestæ eæ res futuræ sunt consuetudine adhibita. Fortasse autem non satis est pueros et adolescentes, quamdiu in ea ætate sunt, recte educari, diligenterque institui: sed quoniam corroboratis jam ætatibus ea, quæ didicerunt, studiose tractare et persequi, iisque assuefieri oportet, etiam in his nobis fuerit legibus opus; et omnino in omni vita traducenda: magna enim pars hominum necessitati potius, quam orationi paret, et pœnis magis, quam honesto commovetur. Itaque existimant nonnulli ab eis, qui leges ferunt, honesti causa ad virtutem homines esse cohortandos atque excitandos, proinde quasi viri boni, in primis more et consuetudine provecti, legibus sint obtemperaturi: in eos autem, qui non parebunt, quique ad virtutem et officium inepti erunt natura, esse animadvertendum, et supplicia constituenda: postremo insanabiles exterminandos ac de republica tollendos: nam virum bonum, eumque qui

τὸν μὲν γὰρ ἐπιεικῆ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ πειθαρχήσειν· τὸν δὲ φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. Διὸ καὶ φασι δεῖν τὰς τοιαύτας γίνεσθαι λύπας, αἳ μάλιστα ἐναντιοῦνται ταῖς ἀγαπωμέναις ἡδοναῖς. Εἰ δ᾽ οὖν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δεῖ, καὶ ἐθισθῆναι, εἶθ᾽ οὕτως ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἐπιεικέσι ζῆν, καὶ μήτε ἄκοντα, μήτε ἑκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· ταῦτα δὲ γίγνοιτ᾽ ἂν βιουμένοις κατά τινα νοῦν καὶ τάξιν ὀρθὴν, ἔχουσαν ἰσχύν· [x] ἡ μὲν οὖν πατρικὴ πρόσταξις, οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· οὐδὲ δὴ ὅλως [y] ἡ ἑνὸς ἀνδρὸς, μὴ βασιλέως ὄντος, ἤ τινος τοιούτου· ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ. Καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐχθραίνουσι τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς ὁρμαῖς,

[x] Baſ. poſt ἡ μὲν omittit οὖν; ut ibi ſit periodi redditio. Sic et Lambinus. [y] Γρ. ἡ ἑνός.

honeſti regula vitam ſuam dirigit, orationi obtemperaturum: vitioſum autem atque improbum, quando voluptatem vehementer expetit, dolore et plagis, ut jumentum, caſtigandum et coercendum. Atque ob hanc cauſam eos inuri dolores dicunt oportere maxime, qui voluptatibus iis, quas illi adamant, adverſantur. Quod ſi eum, qui vir bonus futurus eſt, quemadmodum diximus, primum oportet bene eſſe educatum, et honeſtis officiis aſſuefactum: deinde rectis vitæ ſtudiis atque inſtitutis vitam traducere: poſtremo neque invitum, neque ſua voluntate res malas ac flagitioſas admittere: hæc autem contingere iis poſſunt, qui mentem aliquam ſequuntur vitæ ſuæ ducem, rectumque ordinem ab ea præſcriptum, viribus armatum atque inſtructum: in paterno quidem juſſo nulla ſatis magna vis aut neceſſitas ineſt, neque omnino in unius viri juſſo, niſi ſit rex, aut regi ſimilis: lex autem vim habet ad cogendum valentem, cum ſit ratio ab aliqua prudentia menteque profecta. Atque eos quidem homines in odio eſſe videmus, qui improborum hominum cupiditatibus

κἂν ὀρθῶς αὐτὸ δρῶσιν. Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐπαχθὴς, τάττων τὸ ἐπιεικές. Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἐξημέληται περὶ τῶν τοιούτων, καὶ ζῇ ἕκαστος ὡς βούλεται, [z] Κυκλωπικῶς

Θεμιστεύων παίδων, ἠδ' ἀλόχου.

Κράτιστον μὲν οὖν [a] γίγνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθὴν, καὶ δρᾶν αὐτὸ δύνασθαι. Κοινῇ δὲ ἐξαμελουμένων, ἑκάστῳ δόξειεν ἂν προσήκειν τοῖς σφετέροις τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, ἢ προαιρεῖσθαί γε. Μάλιστα δ' ἂν τοῦτο δύνασθαι [b] δόξειεν [c] ἐκ τῶν εἰρημένων, νομοθετικὸς γενόμενος· αἱ μὲν γὰρ κοιναὶ ἐπιμέλειαι δηλονότι διὰ

[z] Homerus de Cyclopibus:

Τοῖσιν δ' οὔτ' ἀγοραὶ βουληφόροι, οὔτε θέμιστες,
Ἀλλ' οἵγ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίουσι κάρηνα
Ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι, θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι. Ὀδ. ι'. ver. 112.

[a] Τὸ γίνεσθαι C C C. [b] Nonnulli Codd. habent δόξειεν ἂν ἐκ.

[c] *Ex iis quæ diximus*, hoc eſt, ex iis conditionibus, quas in publica inſtituti ne neceſſarias eſſe affirmavimus: nimirum ut et recta ratione et auctoritate confirmetur. *Zuing.*

et appetitionibus adverſantur, etiamſi id recte faciant. At lex, cum æquum et bonum præſcribit, minime gravis eſt. In ſola autem Lacedæmoniorum civitate cum paucis aliis, lator legum educationis et ſtudiorum curam habuiſſe videtur: in plurimis hæc neglecta ſunt, vivitque ſuo quiſque arbitratu, Cyclopum more

Uxorem et natos privata lege gubernans.

Optimum igitur eſt, civium inſtitutionem communiter ab omnibus et recte procurari, idque efficere poſſe. Quod ſi hæc communiter et publice negligantur, unicuique convenire videatur, ſuis liberis et amicis ad virtutem comparandam, operam navare, aut certe hoc animo et conſilio eſſe, ut navare operam velit. Ex iis autem, quæ diximus, hoc efficere poſſe videatur maxime, ſi legum ferendarum ſcientiam fuerit conſecutus:

νόμων γίγνονται· ἐπιεικεῖς δὲ, αἱ διὰ τῶν σπουδαίων. Γεγραμμένων δὲ, ἢ ἀγράφων, οὐδὲν ἂν δόξειε διαφέρειν, οὐδὲ δι' ὧν εἷς ἢ πολλοὶ παιδευθήσονται, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων [d] παιδευμάτων. Ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνισχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἤθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἤθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· προϋπάρχουσι γὰρ στέργοντες καὶ [e] εὐπειθεῖς τῇ φύσει. Ἔτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδεῖαι τῶν κοινῶν, ὥσπερ ἐπὶ ἰατρικῆς· καθόλου μὲν γὰρ, τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία· τινὶ δ', ἴσως οὔ· ὅ, τε πυκτικὸς ἴσως οὐ πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην περιτίθησιν. [f] Ἐξακριβῶσαι δὲ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον, ἰδίας τῆς ἐπιμελείας

[d] Legitur etiam ἐπιτηδευμάτων. Casaubon. [e] Γρ. εὐπαθεῖς, minus recte. [f] Alii ἐξακριβοῦσθαι.

nam cum institutionis et disciplinæ publicæ procuratio perspicue legibus continetur, tum ea bona institutio est, quæ bonis continetur: quæ utrum scriptæ sint, an non scriptæ, nihil referre videatur. Neque vero refert, utrum his legibus unus, an plures instituantur: quemadmodum neque in musica, et arte corporum exercendorum, cæteris denique institutionibus. Nam ut in civitatibus leges et instituta, sic et in familiis privatis oratio paterna et mores valent ac vigent: multoque adeo magis, propter generis communitatem, et beneficia: jam ante enim diligunt, suntque ad parendum faciles flexibilesque natura. Præterea vero singulares et privatæ institutiones a communibus etiam differunt: quemadmodum evenit in medicina: universe enim ei, qui febri afflictatur, inedia et quies utilis est; alicui autem fortasse inutilis: et is pugil, qui docendi facultatem habet, fortasse non in eodem pugnæ genere discipulos omnes exercet. Videatur autem ille subtilius ac limatius rei singularis naturam persecuturus, si propria ac privata diligentia adhibeatur: ita enim quod

γινομένης· μᾶλλον γὰρ τοῦ προσφόρου τυγχάνει ἕκαστος. Ἀλλ' ἐπιμεληθείη μὲν ἄριστα [g] τοῦ καθ' ἕνα, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμναστὴς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ [h] τὸ καθόλου εἰδὼς, [i] ὅτι πᾶσιν, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονταί τε καί εἰσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἑνός τινος οὐδὲν ἴσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι καὶ [k] ἀνεπιστήμονα ὄντα, τεθεαμένον δὲ ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐφ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἔνιοι δοκοῦσιν ἑαυτοῖς ἄριστοι εἶναι, ἑτέρῳ οὐδὲν ἂν δυνάμενοι ἐπαρκέσαι. Οὐδὲν δ' ἧττον ἴσως τῷ γε βουλομένῳ τεχνικῷ γενέσθαι καὶ θεωρητικῷ, ἐπὶ τὸ καθόλου βαδιστέον εἶναι δόξειεν ἂν, κἀκεῖνο γνωριστέον ὡς ἐνδέχεται· εἴρηται γὰρ ὅτι περὶ τοῦθ' αἱ ἐπιστῆμαι. Τάχα δ' ἂν καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιεῖν, εἴ τε πολλοὺς, εἴ τε ὀλίγους, νομοθετικῷ πειρατέον γενέσθαι, εἰ

[g] Τοῦ deeſt CCC. [h] Euſtratius legit τοῦ καθόλου. [i] Γρ. τί πᾶσιν. Vide Euſtrat. [k] Ἐὰν ἐπιστήμονα CCC.

ſibi opportunum atque utile eſt, unuſquiſque magis conſequitur atque obtinet. Sed et medicus, et exercendorum corporum magiſter, et quivis alius, optime ſingulorum curam rationemque habuerit, qui genus univerſum cognoverit: verbi gratia, vel omnibus, vel talibus eſſe utile: rerum enim communium atque univerſarum et dicuntur et ſunt ſcientiæ. Veruntamen nihil fortaſſe prohibet quo minus etiam is, qui ſit inſcius, uni alicui pulchre conſulat, dummodo experiendo, quæ cuique accidant, accurate perſpexerit: quemadmodum et nonnullos ipſos ſibi medicos eſſe optimos videmus, cum alteri ſubvenire atque opitulari non poſſint. Nihilominus autem ei quidem, qui bonus artifex, et ad res percipiendas et contemplandas idoneus effici velit, ad genus univerſum ſit progrediendum, atque in illo cognoſcendo, quoad ejus fieri poſſit, elaborandum: in hoc enim ſcientias poſitas eſſe diximus. Et fortaſſe ei, qui vel multos, vel paucos cura et ſtudio velit efficere meliores, opera danda ſit, ut legum fe-

διὰ νόμων ἀγαθοὶ γενοίμεθ᾽ ἄν. Ὅν τινα γὰρ οὖν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος, ἀλλ᾽ εἴπερ τινος, τοῦ εἰδότος· ὥσπερ [l] ἐπ᾽ ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐστιν ἐπιμέλειά τις καὶ φρόνησις. Ἆρ᾽ οὖν μετὰ τοῦτο [m] ἐπισκεπτέον πόθεν ἢ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ᾽ ἄν τις, ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρὰ τῶν πολιτικῶν; μόριον γὰρ ἐδόκει τῆς πολιτικῆς εἶναι. Ἢ οὐχ ὅμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τάς [n] τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐνεργοῦντες ἀπ᾽ αὐτῶν· οἷον [o] ἰατροὶ, γραφεῖς. Τὰ δὲ πολιτικὰ ἐπαγγέλλονται μὲν διδάσκειν οἱ σοφισταὶ, [p] πράττει δ᾽ αὐτῶν οὐδεὶς· ἀλλ᾽ οἱ πολιτευόμενοι, οἳ δόξαιεν ἂν δυνάμει τινὶ τοῦτο πράττειν, καὶ

[l] Γρ. ἐπὶ ἱππικῆς: quam lectionem Euſtratio deberi exiſtimo. [m] Σκεπτέον CCC. [n] Τε deeſt CCC. [o] Ἰατρικοὶ CCC. [p] Alii πράττειν.

rendarum ſcientia præſtet, ſi ineſt hæc vis in legibus, ut eis boni fieri poſſimus. Non enim cujuſlibet hominis eſt quemvis, et eum, qui propoſitus et traditus ei fuerit erudiendus, recte conformare: ſed ſi cujus eſt, profecto ſcientis eſt: quemadmodum in medicina et cæteris artibus, quarum aliquod ſtudium, prudentiaque aliqua eſt, cernere licet. Utrum igitur deinceps videndum eſt, unde et quonam modo quis legibus ferendis idoneus eſſe poſſit? an, ut fit in cæteris artibus, ab iis, qui in republica gerenda verſantur, hanc facultatem comparaturus eſt? civilis enim prudentiæ pars eſſe videbatur legum ferendarum facultas. An vero aliter ſe res habet in ratione reipublicæ gerendæ, atque in reliquis tum ſcientiis, tum facultatibus? in cæteris enim eoſdem videmus artem, facultatemque agendi tradere, et facultatis munere fungi: ut medicos et pictores. At rerumpublicarum adminiſtrandarum ſcientiam docere ac tradere ſe profitentur ſophiſtæ, eorum tamen adminiſtrat rempublicam nemo: ſed ii, qui in republica gerenda verſantur: qui quidem vi et facultate

ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ· οὔτε γὰρ γράφοντες, οὔτε λέγοντες περὶ τῶν τοιούτων φαίνονται· καίτοι κάλλιον ἦν ἴσως, ἢ λόγους δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς· [q] οὐδ' αὖ πολιτικοὺς πεποιηκότες, τοὺς σφετέρους υἱεῖς, ἤ τινας ἄλλους τῶν φίλων. Εὔλογον δ' ἦν, εἴπερ ἐδύναντο· οὔτε γὰρ ταῖς πόλεσιν ἄμεινον οὐθὲν κατέλιπον ἄν, οὔθ' αὐτοῖς ὑπάρξαι προέλοιντ' ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὴ τοῖς φιλτάτοις. Οὐ μὴν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· οὐ γὰρ ἐγίγνοντο ἂν διὰ τῆς [r] πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί. Διὸ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ [s] πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας. Τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι, λίαν φαίνονται πόῤῥω εἶναι τοῦ διδάξαι· ὅλως γὰρ οὐδὲ ποιόν τί ἐστιν, οὐδὲ περὶ ποῖα ἴσασιν· οὐ γὰρ ἂν τὴν αὐτὴν τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χείρω ἐτί-

[q] Οὐδ' αὖ omittunt nonnulli codd. et legunt πολιτικοὺς δὲ πεποιηκ.
[r] Πολιτικῆς deest C C C. [s] Πολιτικοῖς C C C.

quadam freti, usuque potius, quam mentis agitatione ac ratione hoc agere videri possunt: nam neque eos scribere, neque dicere de talibus rebus (atque præclarius hoc erit fortasse, quam orationes judiciales, aut conciones scribere) neque vel filios suos, vel ullos alios ex amicis suis ad rempublicam gerendam aptos videmus effecisse. Quod quidem probabile et conlentaneum erat eos fuisse facturos, si id ulla ratione consequi potuissent: nam neque quidquam civitatibus melius reliquissent, neque aut sibi, aut amicissimis quidquam hac facultate præstantius exoptare possent. Veruntamen non parum usus et exercitatio videntur valere: alioqui usu reipublicæ gerendæ et consuetudine homines ad rempublicam gerendam compositiores et aptiores non efficerentur. Quamobrem qui aliquid de republica gerenda scire cupiunt, credibile est iis usu præterea opus esse. Jam vero sophistæ, qui hanc facultatem se tradituros profitentur, ab eo longissime videntur abesse, ut docere possint: omnino enim neque quid ea sit, neque quibus in rebus versetur, sciunt: non enim si scirent,

θεσαν· οὐδ᾽ ἂν ᾤοντο ῥάδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ἐκλογὴν οὖσαν συνέσεως· καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, [t] ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ μουσικήν. Οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα κρίνουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι᾽ ὧν ἢ πῶς ἐπιτελεῖται, [u] συνιᾶσιν, καὶ ποῖα ποίοις συνᾴδει· τοῖς δ᾽ ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ διαλανθάνειν, εἰ εὖ ἢ κακῶς πεποίηται τὸ ἔργον, ὥσπερ ἐπὶ γραφικῆς. Οἱ δὲ νόμοι τοῖς πολιτικοῖς ἔργοις ἐοίκασι. Πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς γένοιτ᾽ ἄν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρῖναι; οὐ γὰρ φαίνονται οὐδ᾽ [x] ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι· καίτοι πειρῶνταί γε λέγειν, οὐ μό-

[t] Eam ob causam Aristoteles in viii. Polit. cives suæ Reipublicæ in musicis erudiri jubet, non modo ut ipsi, dum per ætatem licet, ingenuo huic ludo operam dare possint, sed etiam ut senes facti judicare queant, quinam moduli ætati juvenili conveniant, qui non: ne scilicet vel molliores vel ferociores reddantur juvenes. *Zuing.*
[u] Συνίασιν ἃ δεῖ τοῖς, et reliqua CCC. alii ἐπιτελεῖται ἃ δεῖ, συνίασιν.
[x] Γρ. ἰατροί.

eandem esse atque artem dicendi, vel deteriorem statuerent: neque ferre leges esse facile putarent ei, qui leges omnium opinione comprobatas collegisset: quoniam, inquiunt, præstantissimas eligere licet: quasi vero delectus non sit intelligentiæ: aut quasi non sit maximum, recte judicare: quemadmodum in iis, quæ ad musicam pertinent. Nam qui cujusque rei usu periti sunt, cum de artis operibus recte judicant, tum quibus rebus, aut quomodo ea, quæ par est effici, perficiantur, et quæ quibus congruant et concinant, sciunt: imperiti vero præclare secum agi putant, si non ignorent rectene an perperam opus effectum sit: quemadmodum fit in pictura. Leges autem opera civilia videntur esse. Quonam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus his effici, aut, quæ sint optimæ, judicare possit? nam ne medicinæ quidem satis periti fieri videntur ex commentariorum lectione: atqui commemorare et tradere conantur illi non solum curationum ge-

νον τὰ θεραπεύματα, [y] ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθεῖεν ἄν, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν, [z] ἑκάστου διελόμενοι τὰς ἕξεις. Ταῦτα δὲ, τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ· τοῖς δ᾽ ἀνεπιστήμοσιν, ἀχρεῖα. Ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συναγωγαὶ, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι, καὶ κρῖναι [a] τί καλῶς, ἢ τοὐναντίον, ἢ ποῖα ποίοις ἁρμόττει, εὔχρηστα ἂν εἴη· τοῖς δ᾽ ἄνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι, τὸ μὲν κρίνειν καλῶς, οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον· εὐσυνετώτεροι δὲ εἰς ταῦτα τάχα ἂν γένοιντο. Παραλιπόντων οὖν τῶν προτέρων ἀνερεύνητον τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας, αὐτοὺς ἐπισκέψασθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτείας, ὅπως εἰς δύναμιν ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα [b] φιλοσοφία τελειωθῇ. Πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι κατὰ

[y] Experientia quotidiana huic rei atteſtatur. Legat quis Medicorum Commentarios, quemvis morbum et cognitu et curatu facilem judicabit. Ille idem tamen ſi ad ipſam ἐγχείρησιν accedat, tunc demum infantiam ſuam agnoſcet. *Zuing.* [z] Nonnulli ex codd. Victorii legunt ἑκάστους. [a] Γρ. ταῦτα καλῶς. [b] Γρ. σοφία, ſed minus recte.

nera, ſed et quibus remediis ægros ſint curaturi, et quemadmodum medicinam facere oporteat, de cujuſque habitudine corporis diſtincte ac diſtribute differentes. Sed hæc uſu peritis et exercitatis prodeſſe poſſe credibile eſt; imperitis autem atque inſciis, nequaquam. Fortaſſe igitur etiam legum rerumque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere et judicare poſſunt, quid bene, quid contra conſtitutum ſit, et quæ quibus apta ſint, uſui eſſe poterunt: ii autem, qui hæc ſine animi habitu perſecuti fuerint, recte judicandi facultatem quidem ſibi nunquam comparabunt, niſi forte temere, et aliquo caſu: intelligentiores autem fortaſſe in his poterunt eſſe. Cum igitur ſuperiores illi legum ferendarum rationem exquirere atque inveſtigare omiſerint, præſtiterit fortaſſe nos ipſos de ea, et omnino de omni reipublicæ adminiſtrandæ forma attentius commentari: ut, quantum in nobis eſt, tota, quæ ad res humanas pertinet, philoſophia perfecta ſit. Pri-

μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων, πειραθῶμεν ἐπελθεῖν· εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι [c] τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα [d] ἑκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται· θεωρηθέντων γὰρ τούτων, τάχα ἂν [e] μᾶλλον συνίδοιμεν, καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἑκάστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ [f] ἤθεσι χρωμένη. Λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

[c] CCC. τὰ ποῖα φθείρει τὰς πόλεις, omiſſis σώζει καί. [d] Alii ἑκάσταις τῶν. [e] Baſ. μάλιστα. [f] Γρ. ἔθεσι.

mum igitur ſi quid præclare hac de re a veteribus ſingillatim literis proditum eſt, id perſequi conemur: deinde ex rerumpublicarum formis undique collectis, quæ res civitatibus et ſingulis rebuſpublicis interitum afferant, et quibus de cauſis aliæ bene, aliæ ſecus adminiſtrentur, videamus: his enim perſpectis et cognitis, fortaſſe et qui ſit optimus reipublicæ ſtatus, et quibus unamquamque rempublicam inſtitutis, quibuſque legibus ac moribus temperari conveniat ad id ut ſit optima, planum fiet. Exordiamur igitur dicere.

INDEX.

INDEX.

ΑΓΑΘΟΝ τί 1, 457
ἀγαθὸν φύσει 443
ἀγαθὰ κυριώτατα 28
ἀγαθὸς τίς 31
Ἀγάθων 261, 265
ἀγαθῆναί του 301
ἀγεννὴς 156
ἄγευςος 496
ἀγνοίας ἁμαρτήματα 239
ἄγνοια an ſemper invita 96
ἀγνοοῦντες ἀλλήλους 427
ἀγνῶτες καὶ γνώριμοι 188
ἀγοραία φιλία 400
ἄγριοι καὶ σκληροὶ 195
ἄγροικος 61, 82
ἀγροικία 82
ἀγυμνασία 116
ἀγχίνοια 279
ἄδεια 222
ἀδέκαςος 89
ἀδελφικὴ φιλία 391
ἀδιάβλητος 370, 378
ἀδιάφοραι ἡδοναὶ 477
ἀδικεῖν 231, 237, 242
ἀδικεῖσθαι 230, 242
ἀδίκημα 231, 236
ἀδικία 230. πλεοναχῶς λέγε) 203. non eſt in omnibus, in quibus τὸ ἀδικεῖν 231
ἄδικον, παράνομον, ἄνισον 204
ἄδικον ἢ φύσει ἢ τάξει 237
ἀδιόριςοι ἡδοναὶ 476
ἀδόλεσχοι 136
ἀηδεῖς καὶ ἐπίλυποι 475
ἀηδῶς 176
Ἀθηναῖοι 176
ἀθλοθέται 9
αἶγα θύειν 234
αἰδὼς 82, 198
αἰδήμων 83, 120
αἰκία 213
αἰσχροκερδεῖς 160
αἰσχροκέρδεια 159
αἰσχρολογία 196
Αἰσχύλος 98
αἰσχυντέον 199
αἰσχυντηλὸς 199
αἰτητικὸς 151
ἄκλητον καὶ προθύμως 452
ἀκμάζων 140
ἀκολασία 78, 144, 329
ἀκόλαςος 61, 84, 331, 318, 334, 331, 336
ἀκολασαίνειν 76
ἀκούσιον 99
ἀκούσια τίνα 91
ἀκουςικὸς 53
ἀκρατὴς 302, 334, 436, 318, 423
ἀκρατὴς θυμοῦ, τιμῆς, κέρδους 303, 321
ἀκρατεύεσθαι 303
ἀκρατευόμενος 304
ἀκριβέςατοι τὰς τέχνας 270
ἀκριβοδίκαιος 251
ἀκριβολογία 163
ἀκριβολογεῖσθαι 262
ἀκροχειρίζεσθαι 98
ἀκρόχολοι 184
ἄκων τί πράσσει 98

INDEX.

ἀλαζὼν 82, 124, 190
ἀλαζονεύεσθαι 193
ἀλαζονεία 82, 190, 194
ἀλαζονικὸς 194
ἀλείπτης 72
ἀληθὴς καὶ ἀλήθεια 82
ἀλήθεια 259
ἀλήθεια δόξης ὀρθότης 280
ἀληθεύεσθαι 38
ἀληθευτικὸς 178, 191
ἀλλακτικαὶ κοινωνίαι 223
Ἀλκμαίων 93
ἀλόγιστος 323
ἄλογοι διττὸν 53
Ἀλόπη 332
ἄλσις 468
ἁμαρτάνειν 57
ἁμαρτάνομεν πολλαχῶς 74
ἁμαρτάνειν τῆς πράξεως 325
ἁμαρτητικὸς 65
ἁμαρτωλότερος 88
ἀμετακινήτως ἔχειν 68
ἀμεταμέλητος 422
ἀμήχανος 311
ἀμιγεῖς ἡδοναὶ 462
ἁμιλλώμενος 437
ἀμοιβὴν ποιεῖν 410
ἄμοιρος 51
ἀμυντικὸς 183
ἀμφιδέξιος 236
ἀναγκαστικὴ δύναμις 499
ἀναθήματα 164
ἀνακυκλεῖσθαι 38
ἀναισθησία 85, 142
ἀναίσθητος 61, 78, 84
ἀναίσχυντος 83, 120
ἀναλγησία 40
ἀνάλγητος 124
ἀνάλογοι 215, 57
ἀναλογία 215
ἀναλογία ἀριθμητικὴ 72
ἀναλογία γεωμετρικὴ 216
ἀναλύειν 107
Ἀναξαγόρας 273, 493
Ἀναξανδρίδης 342
ἀνάπαυσις 198, 387
ἀναπλήρωσις 463
ἀναπόδεικτοι φάσεις 286
ἀναφορὰ 46
Ἀνάχαρσις 481
ἀνδράποδος 303
ἀνδραποδώδης 184
ἀνδραποδώδεις 11, 138, 141, 196
ἀνδρεῖος 121, 122
ἀνδρία 76, 119, 125
ἀνδρίζεσθαι 122
ἀνδροφονία 76
ἀνδρώδης 90, 181
ἀνέγκλητος 410
ἀνέδην 336
ἀνειμένως 70, 114
ἀνέκπληκτος 123
ἀνελεύθερος 79, 84
ἀνελευθερία 78, 148
ἀνεμπόδιστος 348
ἀνεπιστήμονες 506
ἀνεπίληπτος 355
ἀνερεύνητος 506
ἀνεψιοὶ 396
ἀνθεκτέον 187
ἀνθρωπικαὶ ἐνέργειαι 488
ἀνθρωπικώτερον 185
ἀνθρώπινα φρονεῖν 487
ἀνθρωπεύεσθαι 490
ἀνθρωπολόγος 178
ἀνθυπηρετεῖν 224, 446
ἀνίατος 157
ἄνισος 204
ἄνισος ἄδικος 204
ἀνισότης 205
ἀνομοιοειδεῖς φιλίαι 407
ἀνομοιότης 85
ἀνόητος 7
ἀνοσιουργοὶ 423
ἀνταποδιδόναι 185
ἀνταποδοτέον χάριν 412
ἀντενεργητικὸς 175
ἀντευποιεῖν 494
ἀντιβαίνειν 52
ἀντιβλάπτειν 252
ἀντιδανειστέον 414
ἀντιδωρεῖσθαι 383
ἀντιδωρεαὶ 166
ἀντικαταλλάττεσθαι 370, 377

ἀντιλυτρωτέον 413
ἀντίξουν 361
ἀντιπεπονθὸς 222
ἀντιπληγῆναι 223
ἀντιτείνειν 187, 332
ἀντιφιλεῖσθαι 382
ἀντιφίλησις 363, 364
ἀντιλυπεῖν 187
ἀνώνυμα πολλὰ 78
ἄξενος καὶ πολύξενος 446
ἀξία 170
ἀξία τῶν χρημάτων νομίσματι μετρεῖται 147
ἀξίωμα 133
ἀξύνετοι 335
ἀόργητος καὶ ἀοργησία 81, 183
ἀπαγορεύειν 206, 252
ἀπαγριοῦσθαι 321
ἀπαθανατίζειν 487
ἀπάθεια 64
ἀπαιδαγώγητος 157
ἀπαιτητέος 60
ἀπαιτεῖν εἰς τὰς χρείας 375
ἀπάτη 111
ἀπείπασθαι υἱὸν 406
ἀπειροκαλία 79, 162
ἀπέραντον 43
ἀπεσχεδιασμένος 206
ἁπλῶς τὸ καθ᾽ αὑτὸ 338
ἀπογινώσκειν τὴν σωτηρίαν 122
ἀποβολὴ 121
ἀποδέχεσθαι καὶ ἐπαινεῖν 437
ἀποδίδωμι 71
ἀποκλίνειν 157
ἀπολαυστικὸς 11
ἀπομάττεσθαι 454
ἀπομνημονεύειν 178
ἄπονον καὶ ἐργῶδες 433
ἀποπέμπεσθαι 89
ἀπόῤῥητος 98
ἀπορία, λύσις τις τῆς διανοίας 307
ἀποστατέον 416
ἀπόστημα 37
ἀποστολαὶ 166
ἀποσχεδιάζειν 206
ἀποσχολάζειν ἔν τισι 480
ἀποτελεῖν 71
ἀποτελεῖσθαι 198
ἀποτρίβεσθαι 65
ἀποφῆναι 262
ἀπρακτεῖν 12
ἀπραγμόνως 276
ἀπροαίρετα 239
ἀπροαιρέτως 70
ἀπροβούλευτος 335, 239
ἀπροσηγορία φιλίας διαλύει 372
ἀργὴ φιλία 426
ἀργία 51
ἀρέσκεσθαι τοῖς αὐτοῖς 418
ἄρεσκος 82, 187
ἀρεταὶ τί 54. ἀπάθειαί τινες καὶ ἠρεμίαι 64
ἀρεταὶ διανοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ 54
ἄριστον 21
ἀριστεία 46
ἀριστοκρατικὸς 215
ἁρπαγὴ 213
ἀρτύειν 138
ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει 207
ἀρχηγὸς 396
ἀρχικὸς πατὴρ υἱῶν 392
ἀρχιθέωρος 161
ἀρχιτεκτονικοὶ 2, 4, 275
ἀσινὴς 329
ἀσκητὸν 33
ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι 170
ἀσύμμετρος 105
ἀσύμφορος 65
ἄσχολοι 485
ἄσωτος 84
ἄσωτοι τίνες 148
ἀσωτία 78, 148
ἀτάραχος 133
ἄτεκνοι διαλύονται 398
ἀτεχνία 265
ἀτεχνῶς 52
ἄτιμοι καὶ ἔντιμοι 126
ἀτόπως 242
ἀτύχημα 240
αὐθαίρετος 117
αὐθέκαστος 191
αὐλητικῆς ἡδοναὶ 474
αὔξεσθαι 385
αὐτάρκεια 22

αὔταρκες 22
αὐτοάνθρωπον 15
αὐτοέκαστον 15
ἀφανίζομαι 134
ἀφαυρὸς 44
ἀφειδὴς τοῦ βίου 175
ἀφέλκειν 89
ἀφεκτέον 96
ἄφιλος 43
ἄφιλος καὶ πολύφιλος 446
ἀφιλία 120
ἀφιλότιμος 80, 181
ἀφιλοτιμία 182
ἄφοβος 120
ἀφοβία 78
ἀφόρητος 184
ἀφροδίσια 139, 312
Ἀφροδίτη 327
ἀχορήγητος 32
ἀχώριστον 50

Β.

Βάδισις 468
βάναυσος 167
βαναυσία 79, 162
βαρύσταθμα ὕδατα 278
βασιλεύεσθαι 391
βαυκοπανοῦργοι 194
βίαιον τί 92, 94
βιοτεύειν ἀκρατῶς 115
βιώμενοι κατὰ νοῦν 499
Βίας 207
βλάβος 218
βοηθεῖν χρήμασι 209
βορὰ 138
βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι 259
βουλεύεσθαι καὶ βουλευτὸν 104
βούλημα 57
βούλευσις καὶ ζήτησις 107
βουλευτικὸς 342
βουλευτικὴ 276
βουλευτὸν καὶ προαιρετὸν 109
βούλησις 110. τίνων ἐστὶ 102
βουλητὸν 110
βουλητὸν καὶ βουλευτὸν τίνων εἰσὶ 111
Βρασίδας 234
βρῖθος καὶ ῥοπὴν ἔχειν 43
βωμολόχος καὶ βωμολοχία 82, 195, 197.

Γ.

Γαμικῶς ἑστιᾶν 168
γαργαλίζειν 334
γαστρίμαργοι 141
γενετὴ 354, 397
γεννάδας 40
γέννησις, *partus* 433
γεννητὴς τῶν πράξεων 113
Γλαῦκος 244
γλίσχροι 158
γλίχομαι 195
γνώμη τί 283
γνώριμοι καὶ ἀγνῶτες 188
γνώρισμα διττὰ 9
γυμνάσια 61
γυμναστικὸς 106
γόνυ κνήμης ἔγγιον 434
γραμματικὸς 67

Δ.

Δανείζειν 430
δανείζειν ἀλλήλοις 322
δεικτικὸς 178
δειλὸς 61, 63, 78, 125
δειλαίνειν 76, 248
δειλία θηριώδης 323
δεινοὶ 290
δεινότης 291
δεσμὸς 213
δεσποτικὸν δίκαιον 233
δεύτερος πλοῦς 88
δευτέρως 379
Δηλιακὸν ἐπίγραμμα 31
δημιουργούμενον 5
δημογέροντες 89
Δημόδοκος 335
δημοκρατία 391
δημοκρατικὸς 215

διάγραμμα 107
διαγραφὴ 77
διαγωγὴ 194
διάδηλος 51
διάθεσις 80
διαιρετὸς 72
διακεῖσθαι 70
διαλαμβάνειν 279
διαλάμπειν 40
διαλλάττειν ταῖς ἡλικίαις 391. τῇ ἀρετῇ 418.
διάλυσις 419
διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις 29
διαμφισβητεῖσθαι 361
διανεμητικὸς 230
διανεμητικὸν δίκαιον 218, 223
διανοητικὴ ὄρεξις 261
διανοητικαὶ ἀρεταὶ 54, 55
διανομαὶ 215
διαπονεῖν περὶ τὸ σῶμα 489
διαρθρῶσαι 26
διάστασις 425
διατείνομαι πράττειν 437
διατεταμένως 425, 471
διαφωνεῖν 28
διαφωνεῖν τινι 19, 434
διδασκαλικὸς λόγος 336
διεξιέναι γραμμὴν 468
διηγητικοὶ 136
δίκαιος 31. δίκαιος, νόμιμος, ἴσος 204. δίκαιον ὅθεν λέγεται 220. duplex 400.
δικαιοσύνη πλεοναχῶς λέγεται 203. τί 210.
δικαιοσύναι πλείους 210
δικαιοῦσθαι 243
δικαίωμα 236
δικαιοπραγεῖν 31, 202
δικαιοπράγημα 237
δικαιοπραγία 229
δικανικοὶ λόγοι 504
δικαστὴς, quasi διχαστὴς 220
δικαστικὴ 276
δίκη τί 232
Διομήδης 127, 244
διομολογία 410
διορθοῦντες ἀλλήλους 454
διορθωτικὸς 213, 217
διορθωτικὸν δίκαιον 223
διορίζεσθαι pro διαιρεῖσθαι 54
διστάζειν 310
δοκιμάζειν οἶνον 138
δολοπλόκος 327
δολοφονία 213
δόξα τί 102, 280
δοξαστικὸς 292
δοτικοὶ 158
δοτέος 233
δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον 393
δουλαπατεία 213
δρομικὸς 45
δύναμις ψυχῆς 69
δυσγενὴς 33
δυσδιάλυτοι 185
δύσελπις 124
δύσερις 82, 187
δύσκολος 82, 187
δύσπειστοι 338
δυσπραξίαι 44
δυσχεραίνειν τινὶ 442, 96. τὸν εὖ ποιοῦντα 399. τὸ αἰσχρὸν 497
δώρημα 33

E.

Ἐγγύη 213
ἐγκαταλείπειν 209
ἐγκεχρυσμένος 65
ἐγκλήματα 214
ἐγκλήματα καὶ μέμψεις 399
ἐγκληματικὴ 400
ἐγκρατὴς 302, 330, 318, 436
ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ 315
ἐγκράτεια 302, 200
ἐγκώμια, τῶν ἔργων· ἔπαινος δὲ, τῆς ἀρετῆς 47
ἐγκύκλια 12
ἐγχρώννυμι 65
ἐθίζεσθαι 56
ἐθισμοὶ 144
ἐθισμὸς 27
ἐθιστὸν 33
εἰδῆσαι ἀλλήλους 368

εἰδοποιὸς 468
εἰλικρινὴς ἡδονὴ 480
εἴρων, εἰρωνεία 82, 193, 194
εἰρωνεύεσθαι 194
εἰς δύναμιν 506
ἐκ γενετῆς 354, 397
ἐκ πονηρῶ θεᾶσθαι 430
ἐκ προσώπου 425
ἐκβολὴ 92
ἐκκαγχάζειν 333
ἑκούσιον 99
ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι 253
ἐκστατικὸς τῶ λογισμῶ 302
Ἕκτωρ 126, 300
ἑκὼν τίς 243
ἑκὼν τίς, τί ποιεῖ 252
ἐλαττωτικὸς 245, 251
Ἑλένη 89
ἐλευθέριος 31, 84, 147
ἐλευθεριότης 147, 78
ἐλεύθερος 197
ἔλλογα καὶ ἄλογα 457
ἐμμελῶς παίζειν 195
ἐμμενετικὸς 341. τῷ λογισμῷ 302.
τῇ δόξῃ 338
Ἐμπεδοκλῆς 312, 361
ἐμποδίζειν ταῖς ἐνεργείαις 40
ἐμποδίζομαι 351
ἐμπόδιος 143, 351, 446
ἐμπόδιος ταῖς ἐνεργείαις 474
ἐμπόδιοι τῷ φρονεῖν αἱ ἡδοναὶ 345
ἐμποδιστικὸς 349
ἐμποδὼν 194, 224
ἐμφανέστατον 379
ἐμφανίζειν 465
ἐναλλὰξ 216
ἐναντία 85
ἐναντιότης 85
Ἐνδυμίων 491
ἐννοίας καλῶν ἔχειν 496
ἔντιμοι καὶ ἄτιμοι 126
ἐξακριβεῖν 18
ἐξακριβοῦν 47, 49, 473
ἐξαμελεῖσθαι 500
ἐξαργεῖν 30
ἕξεις ψυχῆς 69
ἐξηργηκὼς 30
ἐξιστάναι 144
ἐξορίζειν 498
ἐξωτερικοὶ λόγοι 49
ἐπαγωγὴ 27, 263
ἔπαινος, καὶ ἐγκώμια 47
ἐπαινετὸν τί 45
ἐπαναγκάζειν 429
ἐπαναφορὰ 209
ἐπανισῶν 405
ἐπαινετέον 37
ἐπανόρθωμα 237, 249
ἐπανόρθωσις 417
ἐπανορθωτικὸς 219
ἐπαρκεῖν πολλὰ 400
ἐπαχθὴς νόμος 500
ἐπαίσχυντος ἡδονὴ 441
ἐπικλίνειν 22
ἕπεσθαι πάθεσι 437
ἐπίβολος 30, 42
ἐπιβάτης 71
ἐπιβουλεύω 241
ἐπίβουλος 327, 341
ἐπὶ γήρως 35
ἐπιγίνεσθαι 62
ἐπίγραμμα 31
ἐπιδέξιος, ἐπιδεξιότης 196
ἐπιδιδόναι εἴς τι 473
ἐπιδικάζεσθαι 80
ἐπίδοσις 26, 86
ἐπιδυσφημεῖν 301
ἐπιείκεια 248
ἐπιεικὴς 192, 200, 248
ἐπιεικὴς ὁ συγγνωμονικὸς 283
ἐπιεικῶν ingenium ſequax et morigerum 498
ἐπιεικῶς 248, 283
ἐπίθετοι ἐπιθυμίαι 140
ἐπιθυμητὰ 137
ἐπιθυμία τίνων ἐστὶ 101. αἰσχίων τῶ
θυμῶ 326
ἐπίκληρος γυνὴ 390
ἐπιλείπειν 155
ἐπιλέγειν 73, 89
ἐπιληπτικὴ 324
ἐπίλυπος 96
ἐπιμελεῖσθαι τῶν φίλων 494
ἐπιμελῶς 69

ἐπίνοσος 110
ἐπιπειθὴς 24
ἐπιπολάζων 9, 195
ἐπιπολαιότερον 11
ἐπιπολαίως στέργειν 425
ἐπίπονος 126
ἐπίστασθαι διχῶς λέγεται 310
ἐπιστήμη 263
ἐπιστημονικὸν ψυχῆς μέρος 259
ἐπιστητὸν 263
ἐπισφαλὴς 359
ἐπίταγμα 325
ἐπιτακτικὸς 282
ἐπιτείνειν 256
ἐπιτερπεῖς μνῆμαι 421
ἐπιτηδεύειν τὰ καλὰ 498
ἐπιτιθέναι τιμωρίας 498
ἐπιτίμια 114, 126
ἐπιφανῶς 180
ἐπιφευκτὸς 406
ἐπιχαιρεκακία 76 83
ἐπιχαιρέκακος 83
ἐπονείδιστοι ἡδοναὶ 464
ἐρανιστὰς ἑστιᾶν 167
ἔργον, *res ardua* 87
ἐργώδεις καὶ ἐπίπονον 433
ἐργωδέστερον 49, 416
ἐρυθραίνεσθαι 199
Ἐρύξιος 139
ἐρωτικοὶ οἱ νέοι 366
ἐσθλῶν ἄπ' ἐσθλὰ 454
ἕσπερος f. ἀστὴρ 207
ἑταιρικὴ φιλία 448
ἕτεροι αὐτοὶ 395
εὔβουλος τίς 274
εὐβουλία 279, 281
εὐγνώμονες 283
εὐδαίμων τίς 42. quibus opus habeat 351
εὐδαιμονία 21. τῶν τιμίων καὶ τελείων 47. τελεία 490. εὐδαιμονικὸς 32. εὐδαιμονικὰ 480. εὐδαιμονεῖν, οὐ ταὐτὸν τῷ εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν 8. εὐδαιμονισμὸς 193.
εὐδιάλυτος 365
Εὔδοξος 46, 457
εὐεκτικὸς 203
εὐεκτικὸν τί 203
εὔελπις 122, 132
εὐεξία τί 203
εὐεργετητικὸς 452
εὐετηρία 29, 358
εὐζωΐα 28
εὐήκοος 59
εὐημερία 33
Εὔηνος 343
εὐθαρσεῖς 123
εὐθηνεῖν 31
εὐθήρατος 95
εὐκαταφρόνητοι 195
εὐκατάφορος 86, 84
εὐκοινώνητος 158
εὔλογος 24
εὐμετάβολος 38, 49
εὐμετάπειστος 336, 331
εὖνοι τίνες 363. a φίλοις differunt 364. εὔνοια φιλίᾳ ἔοικεν 425
εὐνομία 107
εὐπαρακολούθητος 81
εὐπειθὴς 145
εὐπραξία 29, 37, 260
Εὐριπίδης 93, 242, 276, 361
Εὔριπος 429
εὐστοχία 279
εὐσύνετος εἴς τι 506
εὐσύνετοι καὶ εὐξυνεσία 282
εὐσχημόνως φέρειν 41
εὐσχημοσύνη 196
εὐτράπελος 82, 195
εὐτραπελία 82
εὔτροποι 195
εὐτυχία καὶ εὐδαιμονία quibuſdam videntur idem 351. diverſa 33.
εὐυπέρβλητος 167
εὐφιλοτίμητος 164
εὐφυὴς 117
εὐφυΐα 117
εὐχερῶς 151
ἐφαρμόττειν 77, 223
ἐφεύρατο 403
ἐχθραίνειν τινὰ 499
ἐχόμενα, *ſequentia* 443

εὔχρηστα 506
ἐχῖνος, ſ. ἀστὴρ 207

Z.

Ζεὺς πατὴρ 389
ζημίας 219
ζημιοῦσθαι 222
ζῆν τίσιν ὁρίζεται 443
ζητεῖν καὶ βουλεύεσθαι differunt 279

H.

Ἡδὺ ἑκάστῳ τί 30
ἡδέα φύσει τίνα 356
ἡδονὴ τί ἐστι 466
ἠθικαὶ ἀρεταὶ 54
ἠθικῆς ἀρετῆς etymon. 55
ἠθικὴ φιλία 401
ἠλίθιος 102, 169, 183
ἧλιξ ἥλικα 396
ἡμαρτημένοι 179
ἡμιπόνηρος 341
ἥμισυ τοῦ παντὸς πλεῖον 27
Ἡράκλειτος 66, 310, 361, 477
ἠρεμαῖος καὶ ἰσχυρὸς oppoſ. 304, 305
ἠρέμα 97, 310
ἠρεμία 64
ἡρωϊκοῖς 35
ἡρωϊκὴ ἀρετὴ 300
Ἡσίοδος 10
ἡσύχιοι 125

Θ.

Θαλάττιοι ἄνθρωποι 122
Θάλης 273
θαῤῥαλέα 122
θαυμαστικὸς 178
θεῖος ἀνὴρ 301
Θέογνις 442
Θεοδέκτης 332
θεόπεμπτος 33
θεόσδοτος 33
θεραπεύματα 506
θέσιν διαφυλάττων 12
Θέτις 176
θεωρία 59
θηριότης 299
θηριωδεῖας 300
θηριώδεις 139, 322
θητικοὶ 178
θιασῶται 386
θρασὺς 61, 78
θρασύδειλοι 124
θρασυνόμενος 124
θρηνητικὸς 451
θυμοειδὴς 130
θυμὸς καὶ ἐπιθυμία diverſa ſunt a προαιρέσει 101
θυμώδης 327

I.

Ἰατρεῖαι 63
ἰατρικοὶ 505
ἰατρικώτερος 19
ἰδέα 426
ἰδιογνώμονες 338
ἴδιοι ἐπιθυμίαι 140
ἱδρυμένος σταθερῶς 38
Ἴλιον 261
ἱππικῆς artis ſpecies et genus 2
ἴσον 213
ἰσότης φιλότης 434
ἰσάζειν 218
ἰσάζειν ταῖς ὠφελείαις 399
ἰσάριθμος 364
ἰσαχῶς 14
ἰσόῤῥοπος τιμὴ 411
ἰσχυρίζεσθαι 177
ἰσχυρογνώμονες 38
ἰταλικώτατος 130

K.

Καθιερεύειν 322
κακηγορεῖν 206
κακηγορία 213

κακολόγος 178
κακοποιοὶ 179
κακουργία 417
κάλλος 169
καλοκἀγαθία 172
Καλυψὼ 88
κανονίζειν 65
Καρκῖνος 332
κάρπιμα 179
καρτερία 302
καρτερικός τις 330
καρτερικῶς ζῆν 498
κατ' ἀλήθειαν 458
καταδεέστεροι 380
καταζῆν 39
κατάκλυσις 415
κατακύειν αὐλοῦντος 474
κατακώχιμος ἐκ τῆς ἀρετῆς 496
καταλλάττεσθαι 135
καταπέλτης 98
καταπλὴξ 83
κατασμικρίζειν seu κατασμικρύνειν 402
καταφᾶναι 262
καταφανὴς 124, 466
καταφεύγων 68
καταφρονητικὸς 178
κατέκτα, i. e. κατεφόνευσε 242
κατήκοος 53
κατορθῶν 29, 74
κατορθωτικὸς 65
καχεξία 203
Κελτοὶ 124
κέρδος 219
κερδαίνειν 222
Κερκύων 332
κιβδηλεύειν νόμισμα 417
κιθαριστὴς 57
κίμβικες 158
Κίρκη 88
κίσσηρις 98
κίων 467
κλεὶς vox homon. 203
κληρονομία 352
κληρωτὸς βασιλεὺς 388
κλοπὴ 213
κοινὰ τὰ φίλων 385, 434
κοινωνίας βλάβαι τρεῖς 239
κοινωνικαὶ φιλίαι 394
κολάζεσθαι, castigari 145
κόλαξ 82, 178, 189
κόλασις 63
κολοιὸς ποτὶ κολοιὸν 361
κομίζεσθαι τὴν ἴσην 403
κοσμιότης opposita τῇ ἀκολασίᾳ 86
κρηπὶς 467
Κρητῶν νομοθέτης 48
κτῆμα 164
κυκλωπικῶς 500
κυμινοπρίστης 158
κυριώτατα 98

Λ.

Λακεδαιμόνιοι 105, 428, 500
Λακεδαιμονίων νομοθέτης 48
Λάκων 133
Λάκωνες 176, 301
λαμπρύνεσθαι 162
λαμπρύνεσθαι παρὰ μέλος 167
λειτουργία 429
Λεσβία οἰκοδομὴ 251
λῆμμα 160
ληπτικὸς 152
λῆψις καὶ δόσις 147
λογχῦσθαι 98
λόγος, seu ὀρθὸς λόγος 143
λόγος ὀρθὸς 256, 257
λόγον ἔχειν διττὸν 53
λογιστικὸν ψυχῆς μέρος 259
λοιδορεῖν 197
λοιδόρημα 197
λῦμαι 478
λυμαίνομαι 40
λωποδύτης 160
λῷστον 32

M.

Μάθησις 99
μαθητὸν 33
μαθητικὸς 277

μάκαρ 112
μάκαρες qui 46
μακάριος quasi μάλιστα χαίρων 344
μακάριος καὶ εὐδαίμων differunt 41
μαλακοί τινες 317, 332
μαλακία 126
μαλακίας εἶδος 331
μάταιος 192
μάχιμος 132
μεγαλοκίνδυνος 175
μεγαλοπρεπὴς καὶ μεγαλοπρέπεια 79, 160
μεγαλόψυχος 170
μεγαλοψυχία 79
Μεγαρεῖς 168
μέθοδος 1
μεθύσκεσθαι ταχὺ 335
μεθυσκόμενοι 132
μελαγχολικοὶ 334, 342
μελέτη τοῖς ἀνθρώποις εἰς φύσιν τελευτᾷ 348
μεριςὰ 213
Μερόπη 98
μεσίδιοι, seu μεσίδιοι 280
μέσον καὶ ἄριστον τί 74
μέσον τοῦ πράγματος 72
μεταβολὴ, γλυκὺ 357
μετάδοσις 224
μεταμέλεια 96
μεταμελητικὸς 330
μεταπείθεσθαι 339
μεταῤῥεῖν 429
μεταῤῥυθμίσαι 496
μεταφέρειν, in metaphoricae locutionis signif. 145, 426
μεταφορὰ 328
μηδοτιοῦν 43
μηνύειν 457
μήποτε, f. ὅρα 456
μητρικὴ τιμὴ 415
μία ψυχὴ, proverb. 434
μιαιφόνος 485
μικροκίνδυνος 175
μικροπρεπὴς 168
μικροπρέπεια 79, 161
μικρόψυχος 170, 171
μικροψυχία 79
Μιλήσιοι 335
Μίλων 72
μισητὰ 477
μίσθωσις 213
μνᾶς λυτροῦσθαι 234
μνησίκακος 178
μοιχεία 213
μολύβδινος κανὼν 251
μοναδικὸς ἀριθμὸς 215
μόναρχοι 122
μοναρχίαι 388
μοναχῶς 74
μόνιμοι φίλοι 382
μονοῦσθαι 459
μονώμενος 17, 22
μονώτης 33, 442
μονώτης βίος 22
μυρεψικὴ τέχνη 349
μυροπλάσιος 329

N.

Ναὶ καὶ μὴ 112
ναυπηγικὴ 2
νεανικὸς 318
νεαρὸς τὸ ἦθος 7
νέμεσις 85
νεμεσητικὸς 85
Νεοπτόλεμος 306, 339
Νιόβη 319
νομαὶ 216
νομικὴ φιλία 400. νομικὸν δίκαιον 234. νόμιμος 204. νόμισμα 228. κοινὸν μέτρον 407
νομίσματι μετρεῖν 147
νομοθεσία 276
νομοθετικὸς 500
νομοθετικὴ 275
νοσηματώδης 322
νοσηματωδῶς ἔχειν 322

Ξ.

Ξενόφαντος 333
ξένων ὑποδοχαὶ 166
ξενία 446

ξενικὴ φιλία 366
ξύνεσις 282
ξυνιέντες 437

O.

Ὀγκηρὸς 193
Ὀδυσσεὺς 306, 339
οἰακίζειν 455
οἰκοδομικὴ 20
οἰκοδομικὴ τελεία 467
οἰκονομία 276
οἰκονομικοὶ 267
οἰκονομικὸν δίκαιον 234
οἰνηρὰ μέτρα 236
οἰνοφλυγία 116
οἰόμενος 312, 355
οἷον δήποτε 118
ὀκνηροὶ 179
ὀλιγαρχικὸς 215
ὀλιγωρία 325
ὀλιγώρως 157
ὁλόκληρος 158
ὁλοφυρτικὸς 178
ὀλυμπιάσιν 30
ὀλύμπια 317
Ὅμηρος 244, 300, 270, 389
ὁμογνωμονεῖν 427
ὁμογνωμονεῖν ἑαυτῷ 420
ὁμοδοξία 427
ὁμοεθνεῖς 359
ὁμοήθεις 392
ὁμοηθέστεροι 397
ὅμοιος ὡς τὸ ὅμοιον 361
ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον 417
ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεται 361
ὁμοιοπαθεῖν τινι 11
ὁμοίωμα τῆς φιλίας 369
ὁμόλογος 121
ὁμολόγως ἔχειν 260
ὁμολογίαι, conventa 191
ὁμολογουμένως 458
ὁμομαθεῖς 392
ὁμονοεῖν 427
ὁμόνοια, φιλικόν 427
ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ 360. πολιτικὴ φιλία 428
ὁμοφωνεῖν 53
ὁμαλοποιεῖν 81
ὄνος σύρματ᾽ ἂν ἕλοιτο μᾶλλον ἢ χρυσόν 477
ὀξυφωνία 179
ὀπιστεραινεῖν 248
ὀπυίειν καὶ ὀπυίεσθαι 322
ὁπωσδήποτε 118
ὅρασις 466
ὀργανικὸς 93
ὀργανικῶς 35
ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος 393
ὀργὴ ποιεῖν 327
ὀργίλος 58
ὀργιλότης καὶ ὀργίλος 81, 184
ὀργίζειν 240
ὄρεξις 259
ὄρεξις διανοητικὴ 261
ὀρεκτικὸς νοῦς 261
ὀρθότης πλεοναχῶς λέγεται 280
ὀρθοῦν, corrigere 89
ὁρμαὶ τῶν ἀκρατῶν 52
ὀρνίθεια κρέα 274
ὁσαχῶς 64
ὅτι, primum est et principium cujusque rei 10, 27
ὀφθαλμιῶντες 464
ὀχλεῖσθαι ὑπέρ τινος 426
ὀψοποιητικὴ τέχνη 349
ὀψοφάγος 139

Π.

Πάγκακοι 33
παγχάλεπος 375
πάθη ψυχῆς 69
παιδικὸν δῶρον 167
παιδιὰ 196. ἔοικεν ἀναπαύσει 481
ἄνεσίς τις 333
παιδιῶν αἱ ἡδεῖαι 479
παιδιώδης 333
παίζειν ὅπως σπουδάζῃ 481
πάμπολυ 59
παμφάγον εἶναι 328
παναίσχης 33
πανοῦργοι καὶ πανουργία 289, 290

INDEX.

πάντη πάντως 39, 42
παιδοδαπῶς 75
παραγγελία 60
παρακαταθήκη 213, 239
παράκλησις 53
παραλόγως 240
παράνομος 43, 204
παρασιτεῖν 172
παραστάτης 209
παρατάττειν, injungere 128
παραφέρεσθαι 52
παραφιέναι 362
παραφυὰς 14
παρεγκλίνειν seu παρεκκλίνειν 56
παρεκβαίνειν 11, 186, 389
παρεκβάσεις τῶν πολιτειῶν 388, 393
πάρεργα τῶν ἔργων πλείω 26
παρετέον 456
πάροδος, proditio in publicum 168.
παροιμιάζεσθαι 207
παροιμιῶν 496
παρρησιαστικὸς 178
πάρφασις 327
πατρικὴ ἀρχὴ 390. τιμὴ 415. πατρικὸν δίκαιον 233
παῦλα 185
παχυλῶς καὶ τύπῳ 6
πειθαρχικὸς 53
πειθαρχεῖν τῷ λόγῳ 499
πειστέον ἰατρῷ 412
πεπαιδευμένος 6
πεπειρασμένος 74
περίαπτον 31
περίεργος 446
περίλυπος 173
Περικλῆς 267
περιμάχητα 435, 438
περιποιεῖσθαι ἑαυτῷ τὸ καλὸν 436, 438.
περιχαρὴς 173
Πέρσαι 333, 389
πηρῶσθαι πρὸς ἀρετὴν 34
πήρωσις 213
πικροὶ 185
Πιττακὸς 428
Πλάτων 9, 63
πλεονέκτης ἄδικος 204
πλευρίτις 254
πλημμελὲς 34
πνιγομένῳ τί δεῖ ἔτι πίνειν 308
πόθεν ποῖ 468
ποιεῖν πολλαχῶς λέγεται 246
ποίησις καὶ πρᾶξις differunt 264
ποιμὴν λαῶν 391
ποιεῖσθαι 108
πολιτεία 57. plerisque ἡ τιμοκρατία 389
πολιτικὴ 275
πολιτικῆς ἰδέαι 275
πολιτικὸν δίκαιον 234
πολιτικὴ ἐπιστήμη κυριωτάτη 4
πολλοστῶς 478
πολυειδὴς 394
Πολύκλειτος 270
πολύκοινος 34
πολύξεινος 446
πολυπράγμονες 276
πολυφιλόταιος 447
πολυωφελὲς 7
πονεῖσθαι περί τι 47
Πόντος 321
πορνοβοσκοὶ 159
Πουλυδάμας 126
πραγματεύεσθαι περί τι 49
πραγματεία 59
πρακτικοὶ ἄνδρες 11
πρακτικὸς τῶν καλῶν 35
πρακτικὴ ζωὴ 24
πρᾶοι 81, 90, 183
πραότης 81, 183
πρᾶσις 213
πρεπόντως 166
πρεπωδέστατον 163
πρεσβυτικοὶ οὐ φιλικοὶ 373, 374
Πριαμικαὶ τύχαι 41
Πρίαμος 36, 300
προαγωγεία 213
προαίρεσις 100, 101, 102, 103, 104, 260, 261.
προαιρετικὸς 75
προαιρετὸν 261. idem quod βουλευτὸν 109
πρόβατα Διῒ οὐ θύεται 234

προβουλεύεσθαι 239
προγαργαλίζειν 334
προγίνεσθαι 104
προδιεργάζεσθαι 497
προδιομολογεῖσθαι 59
προεγείρειν 334
πρόεσις χρημάτων 79
προετικὸς 152
προετικῶς 162
προήδεσθαι 426
προλυπεῖν 464
προπετὴς 125
προπέτεια 333
προπηλακίζεσθαι 184
προπηλακισμὸς 213
προσαναιρεῖν 456
προσαίτης 13
προσδιορίζεσθαι 263
προσεπιλιθέναι 320
προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον 26
προσοφείλειν 175
πρόσπαιος 425
προσπαίως 425
προσποίημα 190
προσποίησις 82, 417
προσποιητικὸς 124, 190
προσπταίειν 254
πρόσπταισμα 254
προστάττοντες 128
Πρωταγόρας 409
προτρέπειν καὶ παρορμᾶν 496
προϋπαρχὴ 413
προϋπάρχω 44
προφανὴς 133
πρώτως, δευτέρως 379
πτῆσις 467
Πυθαγόρειοι 16, 74, 222
πύκαπιρ 327

P.

Ῥάβδωσις κίονος 467
Ῥαδάμανθυς 223
ῥητορικὸν 6
ῥυπαίνειν 32

Σ.

Σαθρῶς ἱδρυμένος 38
Σαρδανάπαλος 11
σάρκινοι 134
Σάτυρος 319
σαφηνεία 81
σεῦος ἀνὴρ 301
σεμνύνεσθαι 177
Σικυώνιοι 133
Σιμωνίδης 154
σιναμωρία 328
σιτηρὰ μέτρα 236
σκληροὶ 195
σκόπος τοξοτῶν 3
Σκύθαι 105
σκυτοτόμος 41, 224
σκῶμμα 197
σκώπτειν 195, 197
Σόλων 36, 493
σοφισταὶ 410
σοφιστικὸς 306
Σοφοκλῆς 306, 339
Σπεύσιππος 16, 350
σπευστικὸς 179
σπουδαῖος 25
στασιάζειν 424
στάσιμος 179
στέργειν τὸ καλὸν 497
ὥσπερ τέκνα 431
στοχαστικὸς 74, 87
στοχαστικὸς τοῦ ἀρίστου 274
στοχάζεσθαι 88
στρατηγὸς ἀγαθὸς 41
στρατηγικὴ 2
στρυφνοὶ οὐ φιλικοὶ 373, 374
συγγενικαὶ φιλίαι 394
συγγίνεσθαι τῇ γυναικὶ 231, 247
συγγνώμη 91, 284
συγγνωμονικὸς 183
συγγνωμονικὰ 241
συγγνώμων 284
συγγράμματα non sufficiunt medico futuro 505
συγγυμνάζεσθαι 454
συγκεχυμένως 303

INDEX.

συγκομιδαὶ τῶν καρπῶν 387
συγκυβεύειν 454
συγκυνηγεῖν 454
συζῆν 445
συλᾶν 159
συλλυπεῖσθαι 450
συμβάλλεσθαι πολλὰ 404
συμβάλλομαι 354
σύμβιοι 449
συμβιῶν 185
συμβιωτέον 398
συμβλητὸς 225
συμβόλαιος 411
συμμένειν 224
συμμεταβάλλειν 37
σύμμετρος 170
συμφωνεῖν 77
συμπείθειν 185
συμπεραίνεσθαι 6
συμπεριλαμβάνειν 29
σύμπλοι 384
συμπλοϊκαὶ φιλίαι 394
συμπορεύεσθαι 385
συμφανὴς 34
συμφιλοσοφεῖν 454
συμφοιτητὴς 398
συμφυέστερον 158
συμφῦναι 312
συνᾴδειν τοῖς ἔργοις 494
συναισθάνεσθαι 445
συνακολουθεῖν 38
συναλγεῖν καὶ συγχαίρειν φίλῳ 420
συνάλλαγμα 58
συναλλαγμάτων δύο εἴδη 213
συναναλῶσαι τοὺς λειπομένους ἄλλους 368
συναριθμεῖσθαι 68
συναύξειν 473
συναυξάνεσθαι 454
συνάχθεσθαι 447
σύνδεσμος τὰ τέκνα 398
συνδιάγειν 420, 421
συνδιημερεύειν 400
συνδυάζειν 155, 216
σύνεγγυς 396
συνειλημμένος 76
συνείρειν λόγους 312
συνεπικοσμεῖν 40
σύνεσις et φρόνησις non sunt idem 282.
συνεχέστατα 39
συνεχὴς 72
συνήδεσθαι 447
συνηδύνειν 189
συνημερεύειν 424, 440, 447
συνθέλειν 425
σύνθεσις 467
σύνθρηνοι 451
συνιᾶσιν 505
συνιδεῖν 507
συνιέναι, τὸ μανθάνειν 283
συνοικεῖσθαι 87
σύνοδοι, conventus 387
συνοικειοῦσθαί τινι 473
σύνοροι πολιτεῖαι 389
σύντονος 179
σύντροφος 396
συνῳδὸς 29
συνῳδοὶ τοῖς ἔργοις λόγοι 457
συσκευάζειν 451
σύστημα 436
συστοιχία τί 16
σφαιροῦσθαι 98
σφάττειν 252
σφοδρότης 334
σχῆμα βασιλείας 389
σχολαίως 452
Σωκράτης 128, 194
σώφρων 142, 169
σωφροσύνη 78, 136, 267
σωφρονικοὶ 291

T.

Ταυτότης 395
τεκνοποιΐα 397
τελῶν διαφορὰ 1
τέλειον 21
τελεία ἀρετὴ 207
τελειοτάτη ἡδονὴ 469
τετράγωνος ἄνευ ψόγου 40
τευκτικὸς ἀγαθοῦ 281
τέχνη τί 264
τέχνη τύχην ἔστερξε 265

INDEX.

τεχνάζειν 264
τητᾶσθαι 32
τίλσις τριχῶν 322
τιμὴ καὶ γέρας 233. ἀρετῆς ἆθλον 172.
τιμαὶ 126
τιμῶν πολλῶν 412
τιμήματα 387
τιμοκρατία 388, 389
τιμοκρατικὴ πολιτεία 388, 390
τιμωρεῖσθαι 132
τιμωρητικὸς 183
τοιχωρυχεῖν 253
τοκισταὶ 159
τραγηματίζειν 474
τραγῳδία 44
τρίγλυφον 467
τρίγωνον 278
τριήραρχος 161
τραχίζεσθαι 351
τρυφὴ, μαλακία τις 332
τρώξεις ὀνύχων 322
Τυδείδης 127
τύπῳ διελθεῖν 6, 478
τύπῳ περιλαβεῖν 3
τοῖς τύποις εἴρηται 495
τύραννοι τίνες 233
τυραννὶς 388

Υ.

Ὕδερος, *morbus* 334
ὑμνούμεναι φιλίαι 448
ὑπάλλαγμα 226
ὑπανάστασις 415
ὑπεραγαπᾷν 431
ὑπεραποθνήσκειν 438
ὑπερβεβλημένως 137
ὑπερεχόμενος 175
ὑπερόπται 174
ὑπερπλησθῆναι 141
ὑπερτείνειν 129
ὑπέρκειμαι 59
ὑπήκοος τῶν νόμων 48
ὑπηρετητέον 412
ὕπνος ἀργία τῆς ψυχῆς 51
ὑπόγυιος 122
ὑποδοχαὶ 166
ὑπόκειται 64, 258
ὑποκρινόμενος 312
ὑπόκρισις 137
ὑποκριτὴς 102, 320
ὑπόλυπος 346
ὑπομενετικὸς 121
ὑπόνοια 196
ὑποσημαίνειν 104
ὑπουργία 410
ὑποφαίνεσθαι 16
ὑφάντης 19
ὑφηγημένος 80

Φ.

Φάλαρις 322, 324
φανερόφιλος 177
φανερόμισος 177
φάντασμα 51
φαντασία 117
φαρμακεία 213
φαρμακεύειν 248
φάρυγξ 139
Φειδίας 270
φειδωλοὶ 158
φημίζειν 351
φθονερὸς 83
φίλος καὶ φιλία 82
φίλος τίς 419. ἄλλος αὐτὸς 422. ἕτερος αὐτὸς 445.
φίλος τῆς ἡδονῆς 458
φιλαλήθης 192
φιλάνθρωποι 360
φιλάρετος 30
φίλαυλοι 474
φίλαυτοι 433, 435
φιληδεῖς 371
φίλησις 433. differt a φιλίᾳ 373. diff. ab εὐνοίᾳ 425
φιλητὸν τί 362
φιλητικὸς 136
φιλικὰ 374
φιλικοί τίνες 373
φιλικὴ ἀναβολὴ 401

INDEX.

φιλικὸν πλῆθος 447
φιλικὸν πάσχειν 424
φιλικώτατον τὶ 447
φιλικῶς διακεῖσθαι πρὸς ἑαυτὸν 424
φίλιππος 30
φιλοδίκαιος 30
φιλοθέωρος 30
φιλοικοδόμοι 473
φιλόκαλος 31, 181
φιλοκίνδυνος 175
φιλοκόλακες 381
Φιλοκτήτης 306, 332, 339
φιλομάθεια 136
φιλομαθὴς 472
φιλόμουσοι 473
φιλόμυθοι 136
Φιλόξενος 139
Φιλοπάτωρ 319
φιλοπόνηρος 417
φιλοτεκνότερος 433
φιλότιμος, φιλοτιμία 80, 181
φιλοτοιοῦτος 30, 141, 181
φιλόφιλοι ἐπαινοῦνται 382
φιλοχρήματοι 158
φόβος 120
Φοίνισσαι 428
φορὰ 467
φορᾶς διαφοραὶ 467
φορτικοὶ 195
φορτικὸς ἔπαινος 491
φορτικὸν 177
φορτικώτατοι 11
φροιμιάζεσθαι 7
φρόνησις 273, 275, 282
φρόνιμοι τίνες 276
φυγαὶ oppos. ταῖς ἐπιθυμίαις 329
φυλακτικὸς 152
φυλέται 415
φυλετικαὶ φιλίαι 394
φυσικὸν δίκαιον 234
φυσιολόγος 314
φυτικὸς 53

X.

Χαλεπαίνειν 185
χαλεποὶ 185
χαλινοποιητικὴ 2
χαμαιλέων 38
χαῦνος 170, 171, 179
χαρίεντες 8, 11, 197
Χαρίτων ἱερὸν 224
χειροτέχναι 276
χειροτονητέον 412
χορηγεῖν κωμῳδοῖς 168
χορηγεῖσθαι 42
χορηγεῖσθαι τοῖς ἐκτὸς 493
χρήματα 147
χρηματιστὴς 13
χρηματιστικὸς 106
χρῆσις 149, 212
χρήσιμον 362
χρόνος ἀπουσία 372
χρονίζεσθαι 426

Ψ.

Ψιλὸς 90
ψεῦδος 192
ψευδομαρτυρία 213
ψεύστης 193
ψήφισμα 251
ψηφισματώδη 234
ψόγος 91
ψυχῆς πάθη, δυνάμεις, ἕξεις 69
ψυχικαὶ ἡδοναὶ 136

Ω.

Ὠνὴ 213

FINIS.

LENOX LIBRA
AUCTOR
PRETIOSA
FACIT